

Верховний Суд України

**КРИМІНАЛЬНЕ
СУДОЧИНСТВО
в Україні**

*Судова
практика*

**ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ЖИТТЯ ОСОБИ
(ВБИВСТВА)**

Офіційне видання

Відповідальний редактор

Перший заступник Голови Верховного Суду України

П.П. Пилипчук

Київ 2007

ББК 67.9(4УКР)311

С89

П.П. Пилипчук –

Перший заступник Голови Верховного Суду України,
Голова Ради суддів України, Заслужений юрист України

Є.І. Овчинніков –

радник Першого заступника Голови Верховного Суду України,
заступник Голови Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України у відставці,
Заслужений юрист України

Кримінальне судочинство в Україні: Судова практика.

С89 **Злочини проти життя особи (вбивства):** Офіц. вид. / Верх. Суд України; Відп. ред. П.П. Пилипчук. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 960 с.

ISBN 978-966-313-349-2

До запропонованої увазі читачів збірки увійшли найбільш значущі та різнобічні судові прецеденти – приклади судової практики розгляду справ про вбивства, починаючи з часів судової реформи 1864 р. по 2006 р. включно. Збірка містить ухвали Урядуючого Сенату, роз'яснення Пленуму, постанови Пленуму і Президії, ухвали судових колегій (судових палат) Верховного Суду України, колишнього СРСР, РРФСР та деяких інших колишніх союзних республік, окремі постанови та ухвали місцевих (обласних) судів; дослідження практики застосування судами виключної міри покарання – смертної кари до її скасування в Україні, а також щодо застосування нового виду покарання – довічного позбавлення волі.

Видання призначене, насамперед, для суддів, а також працівників органів дізнання, досудового слідства, практичних працівників прокуратури, адвокатів, науковців, представників правозахисних громадських організацій, юристів, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

ББК 67.9(4УКР)311+67.311

ISBN 978-966-313-349-2

© Верховний Суд України, 2007

© Видавничий Дім «Ін Юре», 2007

ПЕРЕДМОВА

Конституція України 1996 р. визначила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Крім того, у ст. 27 Основного Закону держави гарантується невід'ємне право людини на життя і захист цього права є обов'язком держави. Такі положення Конституції України зумовлені нормами міжнародного права, зокрема в ч. 1 ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) зазначено: «Право кожного на життя охороняється законом». Аналогічна норма міститься і в ч. 1 ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.) — «Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом».

Прийняття нового Кримінального кодексу України (2001 р.), положення якого ґрунтуються на Конституції України і нормах міжнародного права, спрямоване на кримінально-правову охорону життя та здоров'я особи як найбільш важливої суспільної цінності.

Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, вважається найтяжчим злочином проти особи. Його суспільна небезпечність полягає у тому, що під час вчинення вбивства відбувається свідоме посягання на життя іншої людини. Наслідок у вигляді смерті не має зворотного характеру, оскільки шкода, заподіяна потерпілій особі, не може бути усунена, що унеможливує її відшкодування або компенсацію потерпілому чимось іншим. Заподіянням смерті

іншій людині грубо ігнорується її природне, а тому невідчуване право на найцінніше благо — життя.

У КК* 2001 р. на відміну від попереднього — КК 1960 р. — простий і кваліфікований види вбивств були об'єднані в одній статті (ст. 115 КК). Частина 1 цієї статті передбачає відповідальність за умисне вбивство без обтяжуючих і пом'якшуючих обставин (просте вбивство), в КК 1960 р. — ст. 94; а ч. 2 — за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, у КК 1960 р. — ст. 93.

Законодавець пішов шляхом розширення видів вбивств за обтяжуючих обставин. Так, ч. 2 ст. 115 КК містить 13 пунктів (у ст. 93 КК 1960 р. їх було 10). У частині 2 ст. 115 КК з'явилися такі види вбивств, як вбивство малолітньої дитини (п. 2), заручника (п. 3), поєднане з насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10). Один пункт викладено в новій редакції (зараз п. 8 ч. 2 ст. 115 КК), якщо раніше (у п. «в» ст. 93 КК 1960 р.) передбачалась відповідальність за вбивство, вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку, то тепер відповідальність настає ще й за вбивство близького родича особи у зв'язку з виконанням нею цього обов'язку. Вбивство, вчинене особливо небезпечним рецидивістом, виключено з переліку видів вбивств за обтяжуючих обставин, окремо не виділяється вбивство, вчинене організованою групою (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК).

Розглядаючи питання кримінально-правової охорони життя і здоров'я людини за законодавством України, зокрема відповідальність за вчинення умисного вбивства, не можна забувати про вплив міжнародних нормативно-правових актів на розвиток та вдосконалення цих процесів, спрямованих на протидію посяганням на одну з найвищих соціальних цінностей в Україні — життя людини.

Основоположним документом у цій галузі слід вважати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод

* Тут і далі див.: «Список скорочень».

(1950 р.), яка була ратифікована Україною 17 липня 1997 р. (далі – Конвенція).

Частина 1 ст. 2 Конвенції зазначає, що право кожного на життя охороняється законом.

У статті 2 йдеться про право людини на життя та про захист цього права, яке забезпечується Конвенцією. Зазначена стаття має особливий статус серед інших положень Конвенції. Він був сформульований Європейським судом з прав людини у справі «МакКан та інші проти Сполученого Королівства», рішення від 27 вересня 1995 р.

«Стаття 2 посідає місце одного з засадничих положень Конвенції – такого, що у мирний час не припускає ніяких відступів, передбачених ст. 15. Разом зі ст. 3 Конвенції ст. 2 відстоює одну з фундаментальних цінностей демократичних суспільств, які складають Раду Європи. Тому положення цієї статті слід тлумачити жорстко й однозначно»^{*}.

Отже, Суд визначає ст. 2 – разом зі ст. 3 (заборона катування) – як права, що забезпечують основні демократичні цінності.

У цій самій статті записано, що нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачено таке покарання. Будь-яке обмеження щодо застосування національним законодавством положень про застосування смертної кари до особливо тяжких злочинів (таких як вбивство) тут не міститься. Подібна норма міститься і в ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), який був ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР 19 жовтня 1973 р.

З огляду на це ст. 2 Конвенції слід читати разом з прийнятим додатковим Протоколом № 6 до неї, в якому йдеться про скасування смертної кари (Україна ратифікувала цей Протокол 22 лютого 2000 р.). Підписавшись під цим документом,

^{*} *Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст // За ред. Жуковської О.Л. – К.: Віпол, 2004. – С. 17.*

Україна погодилась з тим, що смертна кара скасовується і жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена (ст. 1 Протоколу № 6). Єдиний виняток зазначений у ст. 2, в якій говориться про можливість передбачити у своєму законодавстві смертну кару за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни.

Законом від 28 листопада 2002 р. Україна ратифікувала цей Протокол № 13 до Конвенції, який забороняє смертну кару за будь-яких обставин, зокрема під час війни або неминучої загрози війни, що посилює захист права на життя, гарантованого Конвенцією.

Статистика свідчить, що кількість навмисних вбивств в Україні залишається значною (у 1990 р. засуджено за статтями 115 (93, 94) КК 1808 осіб, у 1996 р. — 3 377, у 2000 р. — 3 710, у 2005 р. — 2 107, у 2006 р. — 2 000).

У зв'язку з цим глибоке вивчення законодавства та матеріалів судової практики у справах про злочини проти життя особи є важливим засобом підвищення якості здійснення правосуддя, подальшого зміцнення законності та підвищення культури у діяльності правоохоронних органів і судів.

Тим більше, що, як свідчить практика, значний відсоток оприлюднених правових прецедентів у кримінальних справах стосується саме практики розгляду справ, пов'язаних з умисними вбивствами та іншими злочинними посяганнями на життя та здоров'я людини. І тому є об'єктивні причини, а саме: різноманітність способів вчинення і приховання вбивств, їх мотивів і цілей, урізноманітнення використання злочинцями знарядь і способів, особливості місця і часу вчинення цих злочинів, складнощі встановлення умислу на позбавлення життя та причинного зв'язку між діями особи та наслідками цих дій. Іноді вбивства вчинюються протягом довгого періоду часу і носять серійний характер, погано піддаються розкриттю, а їх розгляд ускладнюється. Нерідко вбивства вчиняються за відсутності свідків — очевидців злочину, а часом пов'язані з «усуненням», тобто вбивством свідків чи співучасників злочину, інших осіб у разі, якщо вони надалі можуть звинуватити злочинця.

З огляду на ці та інші причини справи про вбивства надзвичайно хвилюють суспільну думку, вимагають від слідчих і суддів знання судової практики, ретельного дослідження на перший погляд «незначних» фактів, «дрібних» обставин вбивства і пов'язаних з цим подій, суворого дотримання норм матеріального та кримінально-процесуального законодавства.

Саме з цих міркувань до запропонованої увазі читачів збірки увійшли найбільш значущі й різнобічні судові прецеденти — приклади судової практики розгляду справ про вбивства, починаючи з часів судової реформи 1864 р. по 2006 р. включно. Збірка містить ухвали Урядуючого Сенату, роз'яснення Пленуму, постанови Пленуму і Президії, ухвали судових колегій (судових палат) Верховного Суду України, Верховного Суду колишнього СРСР, Верховного Суду РРФСР та деяких інших колишніх союзних республік, окремі постанови та ухвали місцевих (обласних) судів. У необхідних випадках застарілі терміни та назви (без шкоди для змісту правової позиції) замінюються термінами і назвами, які містяться в Конституції України, КК України 2001 р., а також в інших законодавчих актах України.

У збірці також вміщується проведене у свій час (у 1990 р.) дослідження практики застосування судами виключної міри покарання — смертної кари до її скасування в Україні, яке раніше не друкувалось і яке має певний науковий інтерес, а також щодо застосування нового виду покарання — довічного позбавлення волі.

Збірка призначена, насамперед, для суддів, а також працівників органів дізнання, досудового слідства, практичних працівників прокуратури, адвокатів, науковців, представників правозахисних громадських організацій, юристів у широкому сенсі слова і може бути використана іншими особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

**Перший заступник
Голови Верховного Суду України,
Голова Ради суддів України,
Заслужений юрист України**

П.П. Пилипчук

ПЕРЕЛІК УЖИВАНИХ СКОРОЧЕНЬ

- БВС РФ (РСФСР) — Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации (РСФСР)
- БВС СССР
БВС УССР — Бюллетень Верховного Суда СССР
— Информационный бюллетень Верховного Суда Украинской ССР
- БЗ і ЮПУ — Бюлетень законодавства і юридичної практики України: Практика судів України в кримінальних справах. — 1993.
— № 4. (Практика судів України у кримінальних справах 1993–1995 рр. — 1996. — № 3)
- ВВС СССР
ВВСУ
ВК — Вестник Верховного Суда СССР
— Вісник Верховного Суду України
- ВЗК — Військова колегія
— Військова залізнична колегія
- Вопр. уг. проц. — Вопросы уголовного процесса в практике Верховного Суда СССР. — Юриздат, 1948
- Вопр. угол. права и проц.
ВС СССР
и РСФСР — Вопросы уголовного права и процесса в практике Верховных Судов СССР и РСФСР (1938–1969 гг.) / под ред. С.В. Бородина. — Юл, 1971
- ВС — Верховный Суд
ВСУ — Верховный Суд України (УРСР)
- КК — Кримінальний кодекс Української РСР (1960 р.),
Кримінальний Кодекс України (2001 р.)
- КпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення
- КПК — Кримінально-процесуальний кодекс України
- КС — Колегія суддів
КСК — Кримінально-судова колегія
- Обзор судеб. пр-ки
ВС РФ (РСФСР) — Обзор законодательства и судебной практики Верховного Суда РФ (РСФСР)
- Облсуд — Обласний суд
- Пл. — Пленум
- Пост. — Постанова
- През. — Президія
- Рад. право — Радянське право
- РВСУ — Рішення Верховного Суду України
- РРФСР — Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

- Сб-к ВС СССР
1938–1939 гг. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР (1938 – I пол. 1939). — Юриздат, 1940
- Сб-к ВС СССР 1939 г. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР (второе полугодие 1939 г.). — Юриздат, 1941
- Сб-к ВС СССР 1940 г. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1940 г. — Юриздат, 1941
- Сб-к ВС СССР 1941 г. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1941 г. — Юриздат, 1947
- Сб-к ВС СССР 1942 г. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1942 г. — Юриздат, 1947
- Сб-к ВС СССР 1943 г. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1943 г. — Юриздат, 1948
- Сб-к ВС СССР 1944 г. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1944 г. — Юриздат, 1948
- Сб-к ВС СССР
1946–1962 гг. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР по вопросам уголовного процесса. 1946–1962 гг. — М.: Юл, 1964
- Сб-к ВС СССР
1924–1963 гг. — Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924–1963 гг. — М.: Известие Советов депутатов трудящихся, 1964
- Сб-к ВС РСФСР
1957–1959 гг. — Сборник постановлений Пленума, Президиума и определений Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР 1957–1959 гг. — Госюриздат, 1960
- Сб-к ВС РСФСР
1961–1963 гг. — Сборник постановлений Пленума, Президиума и определений Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР 1961–1963 гг. — Госюриздат, 1964

- Сб-к ВС РСФСР
1964–1972 гг. — Сборник постановлений Пленума, Президиума и определений Судебной коллегии по уголовным делам Верховного Суда РСФСР 1964–1972 гг. — М.: Юл, 1974
- Сб-к ВС СССР
1959–1971 гг. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР 1959–1971 гг. — М.: Юл, 1973
- Сб-к ВС СССР
1971–1979 гг. — Сборник постановлений Пленума и определений коллегий Верховного Суда СССР по уголовным делам 1971–1979 гг. — М.: Известия советов народных депутатов СССР, 1981
- Сб-к по угол. делам — Сборник судебных решений по уголовным делам. Судебная практика. Убийства, изнасилования и другие преступления против личности. — К.: Знання, 1993
- СЗ
СЗСП — Социалистическая законность
— Спільне засідання Судової палати у кримінальних справах і Військової судової колегії Верховного Суду України
- СК
СККС — Судова колегія
— Судова колегія у кримінальних справах
- СП ВС СССР — Судебная практика
Верховного Суда СССР
- СПКС — Судова палата у кримінальних справах
- СПЦС — Судова палата у цивільних справах
- СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
- СЮ — Советская юстиция
- Уложение — Уложение о наказаниях уголовных и исправительных, — 1885. Издано Таганцевым Н.С. — С-Пб, 1909
- Ухв. — Ухвала
- ЦК — Цивільний кодекс Української РСР (1963 р.),
Цивільний Кодекс України (2003 р.).

Розділ І

Загальні вказівки щодо розгляду справ про злочини проти життя особи

Конституція України

(витяг)

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

1. Основні роз'яснення Пленуму Верховного Суду України

У збірці використані основні роз'яснення Пленумів Верховного Суду України, Верховного Суду СРСР та Верховного Суду РФ:

Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи // Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Про судову практику у справах про умисні вбивства // Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Про виконання судами керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду СРСР при розгляді кримінальних справ про умисні вбивства // Пост. Пл. ВС СРСР від 22 вересня 1989 р. № 10.

Про судову практику у справах про вбивства (ст. 105 КК РФ) // Пост. Пл. ВС Російської Федерації від 27 січня 1999 р. № 1.

Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах // Пост. Пл. ВСУ від 30 травня 1997 р. № 8.

Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи

Постанова
Пленуму Верховного Суду України

від 7 лютого 2003 р. № 2

Відповідно до статей 3 і 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Право на життя є невід'ємним правом людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Суди України в цілому додержують вимог законодавства, яке регулює відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи. Разом з тим є випадки, коли під час судового розгляду справ цієї категорії допускаються порушення як матеріального, так і процесуального закону.

З метою забезпечення правильного й однакового застосування законодавства при розгляді справ про злочини проти життя та здоров'я особи Пленум Верховного Суду України постановляє:

1. Звернути увагу судів на необхідність суворого додержання вимог законодавства, що передбачає відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи.

Однією з важливих гарантій здійснення проголошеного статтями 3 і 27 Конституції права людини на життя і здоров'я є беззастережне виконання судами вимог кримінально-процесуального закону щодо забезпечення прав потерпілих від значених злочинів.

У справах про злочини даного виду суди зобов'язані як установлювати вину підсудних та призначати їм необхідне й достатнє для їх виправлення та попередження нових злочинів покарання, так і вживати всіх необхідних заходів до повного відшкодування заподіяної потерпілим матеріальної та моральної шкоди.

2. При призначенні покарання відповідно до статей 65–69 Кримінального кодексу України (далі — КК) суди мають ура-

ховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, сукупність усіх обставин, що його характеризують (форма вини, мотив, спосіб, характер вчиненого діяння, ступінь здійснення злочинного наміру, тяжкість наслідків тощо), особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Відповідно до ч. 1 ст. 64 КК довічне позбавлення волі призначається лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, і за умови, що суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Призначення цього покарання повинне мотивуватись у вирокі з обов'язковим наведенням обставин, які, на думку суду, перешкоджають застосуванню позбавлення волі на певний строк. Якщо винуватими у вчиненні злочину визнано кількох осіб, яким призначається довічне позбавлення волі, у вирокі мають бути окремо наведені відповідні мотиви щодо кожної з них.

3. У разі, коли до кримінальної відповідальності притягнуто кількох осіб, які діяли спільно з умислом, спрямованим на позбавлення життя потерпілого чи заподіяння шкоди його здоров'ю, належить з'ясувати і зазначати у вирокі характер їхніх дій, ступінь участі у вчиненні злочину кожної з них. Дії осіб, які безпосередньо брали участь у позбавленні життя потерпілого або заподіянні шкоди його здоров'ю, потрібно кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне вбивство чи умисне заподіяння шкоди здоров'ю, а дії організаторів, підбурювачів і пособників, які не були співвиконавцями злочинів, — за тими ж статтями з посиленням на відповідну частину ст. 27 КК.

При ексцесі виконавця, тобто коли один із співучасників вийшов за межі домовленості щодо обсягу злочинних дій і вчинив більш тяжкий або інший злочин (наприклад, при домовленості заподіяти потерпілому тілесні ушкодження позбавив його життя), за цей злочин повинен відповідати лише його виконавець, а інші особи — за злочини, вчинені ними в межах домовленості.

4. Особа, яка добровільно відмовилась від убивства потерпілого або заподіяння шкоди його здоров'ю, підлягає кримінальній відповідальності лише за умови, що фактично вчине-

не нею діяння містить склад іншого злочину. У цьому разі інші співучасники злочину відповідно до ч. 1 ст. 31 КК несуть відповідальність за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець.

Якщо ж відмова мала місце вже після вчинення дій, які особа вважала за необхідне виконати для доведення злочину до кінця, але його не було закінчено з причин, що не залежали від її волі, діяння належить кваліфікувати відповідно до ч. 2 ст. 15 КК як закінчений замах на злочин, який особа бажала вчинити. До того ж треба мати на увазі, що замах на злочин може бути вчинено лише з прямим умислом (коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання).

5. Умисне позбавлення життя двох або більше осіб кваліфікується за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК за умови, що їх убивство охоплювалось єдиним умислом винного. Для такої кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим при позбавленні життя кожного з потерпілих. Якщо ці мотиви передбачені як кваліфікуючі ознаки, дії винного додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК.

Наявність розриву в часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації злочину за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК не має.

6. Під убивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК) розуміється умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Ця кваліфікуюча ознака наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати.

Умисне вбивство жінки, яка перебувала у стані вагітності, за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікується за умови, що винний завідомо знав про такий стан потерпілої.

7. Відповідальність за умисне вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) настає за умови, що потерпілий був заручником (тобто, особою, яка була захоплена чи трималася з метою спо-

нукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала.

Дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК. Разом з тим, мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із даним злочином (це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення, тощо).

Дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК, і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК.

8. Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК), якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних (шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, мучення, в тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, тощо), психічних чи моральних (шляхом зганьблення честі, приниження гідності, заподіяння тяжких душевних переживань, глуmlinня тощо) страждань, а також, якщо воно було поєднане із глуmlinням над трупом або вчинювалося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань.

Не можна кваліфікувати умисне вбивство за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на тій підставі, що винна особа в подальшому з метою приховання цього злочину знищила або розчленувала труп.

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК), або матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК), або при перевищенні меж необхідної оборони чи в разі перевищення заходів, необхідних для затримання зло-

чинця (ст. 118 КК), кваліфікується тільки за цими статтями КК, навіть якщо воно й мало ознаки особливої жорстокості.

9. Як учинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК), умисне вбивство кваліфікується за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не тільки цієї особи, а й інших людей. До того ж небезпека для життя інших людей має бути реальною.

У разі, коли винний, позбавляючи життя певну особу, помилково вважав, то робить це таким способом, який є небезпечним для життя потерпілого та інших людей, у той час як той фактично небезпечним не був, вчинене належить кваліфікувати як замах на вчинення злочину, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК.

Якщо при умисному вбивстві, вчиненому небезпечним для життя багатьох осіб способом, позбавлено життя й іншу особу (інших осіб), злочин кваліфікується за пунктами 1 і 5 ч. 2 ст. 115 КК, а якщо заподіяно шкоду її (їх) здоров'ю, — за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК та відповідними статтями цього Кодексу, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

10. За п. 6 ч. 2 ст. 115 КК як учинене з корисливих мотивів умисне вбивство кваліфікується в разі, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди. До того ж не має значення, чи одержав винний ту вигоду, яку бажав одержати внаслідок убивства, а також коли виник корисливий мотив — до початку чи під час вчинення цього злочину.

Як учинене з корисливих мотивів слід кваліфікувати й умисне вбивство з метою подальшого використання органів чи тканин людини в певних корисливих цілях (для трансплантації, незаконної торгівлі тощо).

У разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом, дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачена відповідальність за злочинне заволодіння майном (ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 289 ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313 КК).

Якщо умисел на заволодіння майном виник у винного після вбивства, вчиненого з цих мотивів, кваліфікація його дій за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК виключається.

11. Як умисне вбивство з хуліганських мотивів за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК дії винного кваліфікуються, коли він позбавляє іншу особу життя внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини з використанням малозначного приводу.

Якщо крім убивства з хуліганських мотивів винний вчинив ще й інші хуліганські дії, що супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, вчинене кваліфікується за п. 7 ч. 2 ст. 115 і за відповідною частиною ст. 296 КК.

Не можна кваліфікувати як вчинене з хуліганських мотивів умисне вбивство під час сварки чи бійки, яку розпочав сам потерпілий, а так само з ревнощів, помсти чи інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих стосунків, навіть якщо при цьому було порушено громадський порядок.

12. Відповідальність за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку настає, якщо злочин вчинено з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства.

Виконання службового обов'язку — це діяльність особи, яка входить до кола її повноважень, а громадського обов'язку — здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, перепинення правопору-

шення, повідомлення органів влади про злочин або про готування до нього).

Близькі родичі в розумінні п. 8 ч. 2 ст. 115 КК – це батьки, один із подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки (п. 11 ст. 32 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК).

Хуліганство й наступне вбивство особи, яка перепиняла ці дії, належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 296 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військово-службовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав належить кваліфікувати тільки за статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК. Разом з тим, коли умисне вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті.

13. За п. 9 ч. 2 ст. 115 КК настає відповідальність за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення.

Для кваліфікації умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший злочин, не має значення, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо він вчинив умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений ним злочин, його дії кваліфікуються за тією статтею КК, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

Дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання

злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяне, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК і за пособництво в тому злочині, який приховувався.

Дії винного кваліфікуються як умисне вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину незалежно від того, був цей злочин вчинений чи ні.

14. Умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК, якщо воно було поєднане зі зґвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після нього. До того ж злочинні дії кваліфікуються і за ч. 4 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК.

Умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом також тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК.

У випадках, коли особу було умисно вбито через певний час після її зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

15. Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК), — це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх.

Якщо замовлення умисного вбивства мало форму угоди, відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає незалежно від того, коли були вчинені обіцяні виконавцеві дії — до чи після вбивства, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні.

До дій матеріального характеру, зокрема, належать сплата виконавцеві винагороди за вчинення вбивства, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобо-

в'язань тощо. Під діями нематеріального характеру розуміються будь-які дії, вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця вбивства.

У випадках, коли умисне вбивство на замовлення вчинюється з метою одержання від замовника грошей, матеріальних цінностей чи інших вигод матеріального характеру (тобто з корисливих мотивів), дії виконавця кваліфікуються за пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватись або підбурювачем, або організатором злочину (якщо тільки він не є його співвиконавцем). Його дії належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності до того підстав — і за іншими пунктами цієї статті (наприклад, за п. 6 — якщо виконавець позбавив особу життя з метою одержання вигод матеріального характеру, за п. 12 — коли вбивство було замовлено групі осіб). Дії замовника умисного вбивства, який одночасно був і співвиконавцем цього злочину, кваліфікуються за пунктами 11 і 12 ч. 2 ст. 115 КК як умисне вбивство, вчинене на замовлення за попередньою змовою групою осіб, а за наявності до того підстав — і за іншими пунктами цієї статті.

Якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими, а виконавець — іншими мотивами, дії замовника кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27, пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає лише у випадках, коли замовляється саме умисне вбивство особи, а не якийсь інший насильницький злочин щодо неї. Якщо замовник доручив заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив його, замовник несе відповідальність за співучасть у тому злочині, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній — за той злочин, який він фактично вчинив.

У разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел на вбивство до кінця не довів, дії замовника залежно від конкретних обставин справи кваліфікуються як співучасть у го-

туванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину.

16. Вчиненим за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК) умисне вбивство вважається тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь кілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його виконання.

За цей злочин несуть відповідальність і ті особи, котрі хоча й не вчинювали дій, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому, але будучи об'єднаними з іншими співвиконавцями вбивства єдиним умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, виконали хоча б частину того обсягу дій, який група вважала необхідним для реалізації цього умислу. З урахуванням конкретних обставин справи та змісту спільного умислу осіб, що вчинюють убивство за попередньою змовою, до таких дій належать: застосування на початку нападу насильства щодо потерпілого з метою приведення його у безпорадний стан з тим, щоб інший співучасник, скориставшись таким станом, заподіяв потерпілому смерть; подолання опору потерпілого з метою полегшити заподіяння йому смерті іншим співучасником; усунення певних перешкод, що в конкретній ситуації заважають іншій особі заподіяти потерпілому смерть або істотно ускладнюють це надання особі, яка згідно з домовленістю заподіює смерть потерпілому, конкретної допомоги під час учинення вбивства (у вигляді порад, передачі зброї тощо); ведення спостереження за потерпілим, іншими особами чи обстановкою безпосередньо перед убивством або під час його вчинення з метою забезпечити реалізацію спільного умислу тощо.

Якщо учасники групи діяли узгоджено щодо декількох осіб, хоча кожен із них позбавив життя одного потерпілого, дії кожного зі співучасників розглядаються як умисне вбивство двох або більше осіб, вчинене за попередньою змовою, і кваліфікується за пунктами 1 і 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене організованою групою, також кваліфікується за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК. У разі, коли група осіб, яка вчинила за попередньою змовою умисне вбивство, явля-

ла собою злочинну організацію, озброєну банду, терористичну групу чи терористичну організацію, не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, організовану групу, створену з метою тероризування у виправних установах засуджених чи нападу на адміністрацію цих установ, відповідальність учасників групи настає за п. 12 ч. 2 ст. 115 та відповідно за ч. 1 ст. 255, ст. 257, ч. 3 або ч. 4 ст. 258, ч. 5 ст. 260, ст. 392 КК.

17. За пунктом 13 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікуються дії особи, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком убивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу. Відповідальність за повторне умисне вбивство настає незалежно від того, чи була винна особа раніше засуджена за перший злочин, вчинила вона закінчене вбивство чи готування до нього або замах на нього, була вона виконавцем чи іншим співучасником злочину.

Якщо винний не був засуджений за раніше вчинене вбивство чи готування до нього або замах на нього, ці його дії підлягають самостійній кваліфікації, а повторно вчинене вбивство кваліфікується за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК. Окремо кваліфікуються діяння й у випадках, коли спочатку було вчинено закінчене умисне вбивство, а потім — готування до такого ж злочину чи замах на нього.

При вчиненні декількох умисних убивств за обтяжуючих обставин, передбачених різними пунктами ч. 2 ст. 115 КК, дії винного кваліфікуються за цими пунктами та за п. 13 ч. 2 зазначеної статті з урахуванням повторності.

Вбивство не може кваліфікуватися за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, коли судимість за раніше вчинене вбивство знята чи погашена в установленому законом порядку, коли на момент вчинення нового злочину минули строки давності притягнення до відповідальності за перший злочин, а у випадку, передбаченому ч. 4 ст. 49 КК, — коли особа була звільнена судом від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Під раніше вчиненим умисним вбивством розуміються не тільки вбивства, кваліфіковані за ст. 115 КК 2001 р. чи статтями 94 і 93 КК 1960 р., а й убивства, відповідальність за які пе-

редбачена іншими статтями КК (статті 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК 2001 р. чи відповідні статті КК 1960 р.).

Судам слід мати на увазі, що при співучасті в убивстві така кваліфікуюча ознака цього злочину, як вчинення його особою, що раніше вчинила умисне вбивство, повинна враховуватися при кваліфікації дій тільки тих співучасників, яких ця ознака стосується.

18. При засудженні особи за декількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК покарання за кожним пунктом цієї статті окремо не призначається. Проте при його призначенні необхідно врахувати наявність у діях винного декількох кваліфікуючих ознак умисного вбивства як обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину.

19. У випадках, коли винна особа, вчинюючи умисне вбивство, керувалась не одним, а декількома мотивами, судам належить з'ясувати, який із них був домінуючим, і кваліфікувати злочинні дії за тим пунктом ч. 2 ст. 115 КК, яким визначено відповідальність за вчинення вбивства з такого мотиву. Разом з тим в окремих випадках залежно від конкретних обставин справи можлива кваліфікація дій винної особи і за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК, якщо буде встановлено, що передбачені ними мотиви (мета) рівною мірою викликали у винного рішучість вчинити вбивство.

20. Умисне вбивство без кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, а також без ознак, передбачених статтями 116–118 КК, зокрема в обопільній сварці чи бійці або з помсти, ревнощів, інших мотивів, викликаних особистими стосунками винного з потерпілим, підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 115 КК.

21. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 117 КК, якщо воно вчинене під час пологів або одразу ж після них. Вчинення цих дій через деякий час після пологів за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, тягне відповідальність за ч. 1 зазначеної статті.

22. Для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило

смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), суди повинні ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема, враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю.

Якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має.

23. Потрібно мати на увазі, що суб'єктивна сторона вбивства або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, відповідальність за які передбачено статтями 116 і 123 КК, характеризується не лише умислом, а й таким емоційним станом винного, який значною мірою знижував його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними. Необхідною умовою кваліфікації дій винного за зазначеними статтями є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди). До тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб.

У випадках, коли вбивство вчинено або тяжке тілесне ушкодження заподіяно після того, як стан сильного душевного хвилювання минув, дії винного потрібно кваліфікувати за

статтями КК, що передбачають відповідальність за вчинення зазначених злочинів без пом'якшуючих обставин. Неправомірна поведінка потерпілого в такому разі може бути визнана обставиною, що зменшує суспільну небезпечність злочину і пом'якшує покарання винного.

24. Відповідальність за ст. 118 або ст. 124 КК за вбивство чи заподіяння тяжкого тілесного ушкодження в разі перевищення меж необхідної оборони або перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, настає лише за умови, що здійснений винним захист явно не відповідав небезпечності посягання чи обставовці, яка склалася.

25. За заподіяння (умисно або через необережність) середньої тяжкості чи легкого тілесного ушкодження у стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірною поведінкою потерпілого, або в разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, кримінальної відповідальності чинним КК не встановлено.

26. У випадках, коли особа, яка позбавила потерпілого життя чи заподіяла йому тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (злочинна самовпевненість), або ж не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (злочинна недбалість), її дії слід розглядати як убивство через необережність чи заподіяння необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження і кваліфікувати відповідно за ст. 119 чи ст. 128 КК.

Не можна, зокрема, розглядати як умисне вбивство випадки, коли смерть потерпілого настала від ушкодження, одержаного при падінні від поштовху чи удару, якщо винний не бажав або свідомо не припускав настання таких наслідків. Такі дії, залежно від змісту суб'єктивної сторони злочину, можуть кваліфікуватись як убивство через необережність чи як умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Якщо при згвалтуванні чи замаху на цей злочин винний заподіяв потерпілій особі смерть через необережність (наприклад, якщо потерпіла вистрибнула з вікна будинку або із транспортного засобу під час руху останнього і одержала смертельні ушкодження), його дії охоплюються ч. 4 ст. 152 КК (як згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки) і додаткової кваліфікації за ст. 119 КК не потребують.

Вбивство чи заподіяння тілесних ушкоджень внаслідок злочинної самовпевненості необхідно відмежовувати від учинення цих діянь із непрямым умислом (коли винна особа передбачала і свідомо припускала настання відповідних наслідків, не розраховуючи при цьому на якісь конкретні обставини, які могли б його відвернути), а вбивство чи заподіяння тілесних ушкоджень внаслідок злочинної недбалості — від невинного заподіяння шкоди (коли особа не передбачала настання відповідних наслідків, не повинна була і (або) не могла його передбачати).

27. Звернути увагу судів на те, що відповідно до ст. 76 КПК для встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень призначення експертизи є обов'язковим. До того ж слід враховувати, що визначення наявності ознак особливої жорстокості, мучення, мордування, катування, знівечення обличчя є компетенцією суду. Встановлювати ж, чи є знівечення обличчя несправним, необхідно за допомогою судово-медичної експертизи.

Водночас треба мати на увазі, що висновки судово-медичних експертиз містять лише медичну оцінку наслідків злочинного діяння і саме в такому розумінні вони повинні оцінюватися судами при вирішенні питання про доведеність винуватості особи у злочині, обставин його вчинення та про його кримінально-правову кваліфікацію.

Для з'ясування, чи вчинено діяння в стані сильного душевного хвилювання, суди мають призначати психолого-психіатричну експертизу.

28. Відповідальність за ч. 1 ст. 120 КК за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство настає за умови, що потерпілий вчинив відповідні дії внаслідок жорстокого

поводження з ним, шантажу, примушування до вчинення протиправних дій або систематичного приниження його людської гідності винним.

Під жорстоким поведженням слід розуміти безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо). Систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, глумління над ним тощо).

29. Вирішуючи цивільний позов у кримінальній справі про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди, заподіяної внаслідок смерті, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я потерпілого (витрат на лікування, посилене харчування, протезування, сторонній догляд, поховання тощо), суди повинні керуватися відповідним цивільним законодавством і виходити з роз'яснень із цих питань, які містяться в постановках Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» та від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» з наступними змінами.

30. Відповідно до вимог статей 23 і 232 КПК судам необхідно з'ясувати причини й умови, що сприяли вчиненню вбивств чи заподіяння тілесних ушкоджень, реагувати окремими ухвалами (постановами) на недоліки в запобіганні протиправній поведінці осіб та невжиття передбачених законом заходів за заявами громадян про факти посягання на їх життя та здоров'я.

31. Визнати такою, що втратила чинність, постанову Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» з наступними змінами.

Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів

Постанова
Пленуму Верховного Суду України

від 2 липня 2004 р. № 13

(витяг)

Кримінальне судочинство покликане реалізовувати закріплений у ст. 3 Конституції України обов'язок держави утверджувати та забезпечувати права та свободи кожної людини.

У зв'язку з цим важливого значення набуває точне і однакове застосування судами норм кримінально-процесуального законодавства, що регулюють права потерпілих від злочинів.

З метою забезпечення конституційних і процесуальних гарантій прав потерпілих у кримінальному судочинстві та у зв'язку з питаннями, які виникли у судовій практиці, Пленум Верховного Суду України постановляє:

1. Звернути увагу судів на те, що послідовне і неухильне дотримання в усіх стадіях кримінального судочинства вимог кримінально-процесуального законодавства України, якими передбачені права потерпілих від злочинів, є однією з важливих умов здійснення встановленого ст. 55 Конституції України права громадян на судовий захист від протиправних посягань.

2. Суди повинні виходити з того, що відповідно до ч. 2 ст. 49 КПК особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, набуває передбачених законом прав учасника процесу лише після визнання її потерпілою. Визнання особи потерпілою у справі або відмова в цьому мають бути процесуально оформлені постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або ухвалою суду.

Вирішуючи питання про визнання особи потерпілою, суддя чи суд мають з'ясувати, яку конкретно шкоду заподіяно потерпій особі злочином (моральну, фізичну чи майнову), і вказати про це в постанові або ухвалі.

У справі про незакінчений злочин особа визнається потерпілою за умови фактичного заподіяння їй моральної, фізичної або майнової шкоди.

3. Судам слід мати на увазі, що не можуть бути визнані потерпілими особи, які постраждали від вчиненого ними ж злочину. В той же час, оскільки закон не пов'язує позбавлення статусу потерпілого з неправомірністю його поведінки, судам треба визнавати особу потерпілою й у випадках, коли її діями спровоковано вчинення щодо неї злочину. До того ж факт неправомірної поведінки потерпілого може бути врахований при кваліфікації дій підсудного або призначенні йому покарання.

5. Звернути увагу судів, що на виявлені факти необґрунтованого зволікання з визнанням особи потерпілою (при очевидності заподіяння злочином шкоди), допущені органами дізнання чи досудового слідства, суди відповідно до ч. 2 ст. 232 КПК мають реагувати винесенням окремих ухвал (постанов).

6. У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені частинами 3 і 4 ст. 49 КПК, мають його близькі родичі. Оскільки п. 11 ст. 32 КПК містить вичерпний перелік близьких родичів (ними є батьки, один із подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки) суди не вправі визнавати інших осіб потерпілими у цих справах.

Якщо надання прав потерпілого вимагають кілька осіб із числа близьких родичів особи, якій було заподіяно смерть, вони можуть бути визнані потерпілими.

7. Особа, якій заподіяно шкоду і яка пред'явила вимогу про її відшкодування, визнається одночасно потерпілим і цивільним позивачем. Їй забезпечуються всі передбачені законом права як потерпілого, так і цивільного позивача.

8. У разі коли потерпілим визнано неповнолітнього або недієздатного, суд забезпечує участь у справі його законного представника, який має захищати права і охоронювані законом інтереси такої особи. Згода потерпілого на участь у справі законного представника не потрібна. З досягненням потерпілим 18-річного віку функції законного представника припи-

няються, але він може брати участь у справі як представник потерпілого (ст. 52 КПК).

Судам необхідно враховувати, що відповідно до п. 10 ст. 32 КПК законними представниками неповнолітніх чи недієздатних потерпілих можуть бути лише батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники або представники установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебувають ці особи. Суд не вправі допускати інших осіб до участі у справі в якості законних представників.

При відсутності у неповнолітнього потерпілого батьків або інших законних представників суд зобов'язаний забезпечити участь у справі представника потерпілого з числа осіб, зазначених у ст. 52 КПК.

9. Представником потерпілого при здійсненні провадження у кримінальній справі може бути адвокат, близький родич, законний представник або інша особа, допущена до участі у справі постановою дізнавача, слідчого, прокурора, судді чи ухвалою суду. Представник потерпілого користується тими самими правами, що й потерпілий, і може діяти як поряд з потерпілим, так і замінюючи його. Повноваження представника засвідчуються відповідним дорученням.

Повнолітній і дієздатний потерпілий у будь-який момент може відмовитись від представника і продовжувати захищати свої інтереси самостійно.

У випадках коли представник використовує свої повноваження на шкоду інтересам потерпілого, його участь може бути припинена або він може бути замінений постановою дізнавача, слідчого, прокурора, судді чи ухвалою суду.

10. Відповідно до ст. 63 КПК особа, яка допитана або підлягає допиту як свідок у справі, не може бути представником потерпілого. У такому випадку суд зобов'язаний роз'яснити потерпілому право обрати представника з числа інших осіб, перелічених у ст. 52 КПК, а неповнолітньому чи недієздатному забезпечити участь представника у справі.

11. Суди повинні мати на увазі, що втручання у діяльність представника потерпілого, погроза, насильство, посягання на його життя, а також умисне знищення або пошкодження його

майна тягнуть кримінальну відповідальність (статті 397–400 КК).

12. Суди зобов'язані вживати всіх можливих заходів щодо забезпечення участі потерпілого у судовому засіданні. У разі, коли потерпілий за викликом не з'явився у судове засідання, суд відповідно до ст. 290 КПК вирішує питання про розгляд справи або відкладення його залежно від того, чи можливо у відсутності потерпілого з'ясувати всі обставини справи і захистити його права та законні інтереси.

Показання потерпілого на досудовому слідстві можуть оголошуватися у випадках, зазначених у ст. 306 КПК.

Звернути увагу судів на те, що розгляд справи у відсутності потерпілого (законного представника) без виклику його у судове засідання є істотним порушенням його процесуальних прав і може стати підставою для скасування вироку чи іншого судового рішення.

У виняткових випадках (наприклад, з метою забезпечення безпеки потерпілого) суд може звільнити його від участі в судовому процесі, попередньо отримавши письмове підтвердження показань, даних ним у процесі дізнання чи досудового слідства.

Браховуючи, що за перешкоджання з'явленню потерпілого до суду, а також примушування його до відмови від давання показань настає кримінальна відповідальність (ст. 386 КК), суд, встановивши такі факти під час судового розгляду справи, відповідно до ст. 278 КПК виносить ухвалу, а суддя — постанову, якою про вчинене повідомляє прокурора.

13. У судовому засіданні суд повинен не тільки роз'яснити потерпілому і його представникові права, передбачені статтями 49, 52, 52¹, 87, 87¹, 88, 267, 348, 384 КПК, а й забезпечити можливість їх реального здійснення. Якщо потерпілий є одночасно і цивільним позивачем, йому роз'яснюються і права позивача, передбачені статтями 50 і 268 КПК.

Якщо в ході досудового слідства потерпілий не заявив цивільного позову, суд повинен роз'яснити потерпілому право заявити такий позов у судовому засіданні, але до початку судового слідства.

17. Суд повинен слідкувати за тим, щоб при допиті потерпілого не ставилися запитання, які принижують честь та гідність потерпілого, ображають його або його близьких, а також про обставини особистого життя, які не мають відношення до справи.

18. Роз'яснити судам, що потерпілий або його представник у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки. Члени сімей та близькі родичі вказаних осіб набувають такого права, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на потерпілого або його представника. Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки перелічених осіб повинні бути тільки фактичні дані про небезпеку.

Слід мати на увазі, що підстави для застосування заходів безпеки відносно потерпілого або його представника можуть відрізнитися від підстав щодо захисту членів їх сімей та близьких родичів. Зокрема, в разі реальної загрози честі та гідності потерпілого (його представника) заходи безпеки щодо них не застосовуються, на відміну від застосування таких заходів відносно членів сімей та близьких родичів потерпілого або його представника, якщо в такий протиправний спосіб робиться спроба вплинути на цих осіб.

Забезпечення безпеки перелічених осіб здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р.

За невиконання заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист, або розголошення відомостей про вжиття таких заходів настає адміністративна чи кримінальна відповідальність.

19. Враховуючи, що у судовому засіданні потерпілий допитується за правилами допиту свідка (статті 307, 308 КПК), неповнолітній потерпілий віком до 14 років, а за розсудом суду — віком до 16 років допитується в присутності педагога, а при необхідності — лікаря, батьків або інших законних представників. Неповнолітнім потерпілим віком до 16 років суд роз'яснює обов'язок говорити правду. Про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання такий потерпілий не попереджається.

У випадках, коли присутність підсудного в залі судового засідання може негативно вплинути на повноту і достовірність показань неповнолітнього потерпілого, його допит за ухвалою суду може бути проведений у відсутності підсудного. Суд також повинен обговорити питання про доцільність залишення неповнолітнього потерпілого в залі судового засідання після його допиту, якщо у справі бере участь законний представник потерпілого.

20. Звернути увагу судів на необхідність з'ясувати у потерпілого, чи не застосовувались до нього погрози, насильство, підкуп або інші протиправні дії з боку підсудного, його родичів, інших осіб з метою примусити відмовитись від показань або дати завідомо неправдиві показання. При встановленні таких фактів суд повинен обговорити питання про направлення матеріалів прокурору для перевірки та про застосування заходів безпеки щодо потерпілого.

У такий же спосіб повинен реагувати суд у випадку встановлення факту примушування потерпілого давати показання шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводила дізнання або досудове слідство.

22. При призначенні і проведенні експертизи в суді суду належить з'ясувати думку потерпілого (його представника) щодо її необхідності та доцільності, а також забезпечити активну участь потерпілого (його представника) у підготовці питань, що виносяться на розгляд експерта.

Судам слід мати на увазі, що призначення судово-психіатричної експертизи щодо потерпілого з поміщенням до медичного стаціонару можливе лише за його згодою.

23. Звернути увагу судів на те, що у разі зміни прокурором пред'явленого особі обвинувачення (ст. 277 КПК) копія постанови, у якій формулюється нове обвинувачення та наводяться мотиви прийнятого рішення, має бути вручена прокурором потерпілому та його представнику. Якщо в постанові прокурора ставиться питання про застосування кримінального закону, який передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, чи про зменшення обсягу обвинувачення, суд роз'яснює потерпілому та його представнику їх право підтримувати

обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі. Думка потерпілого (його представника) щодо нового обвинувачення повинна бути зафіксована у протоколі судового засідання.

У випадку відмови прокурора від обвинувачення (ч. 3 ст. 264 КПК) суд роз'яснює потерпілому та його представнику їх право вимагати продовження розгляду справи і підтримувати обвинувачення, про що робиться відповідний запис у протоколі судового засідання. За таких обставин думка потерпілого є пріоритетною для суду: при незгоді з прокурором потерпілий бере на себе функцію обвинувачення і розгляд справи продовжується, а при погодженні потерпілого з думкою прокурора суд повинен справу закрити.

У разі, коли прокурор змінив обвинувачення чи відмовився від нього у справі, котра розглядається за відсутності потерпілого, суд повинен відкласти розгляд справи, надіслати потерпілому копію постанови прокурора та роз'яснити його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі чи вимагати продовження розгляду справи і підтримувати обвинувачення.

24. При заподіянні потерпілому злочином шкоди він має право пред'явити до обвинуваченого або до осіб, які несуть матеріальну відповідальність за його дії, цивільний позов про відшкодування завданих збитків (ст. 28 КПК).

Звернути увагу судів на те, що обов'язок доказування та вжиття заходів щодо забезпечення цивільного позову лежить на стороні обвинувачення. Якщо під час дізнання або досудового слідства не були вжиті заходи щодо забезпечення цивільного позову, суддя на підставі п. 7 ч. 1 ст. 253 КПК вирішує питання про такі заходи.

З метою посилення захисту прав потерпілого судам необхідно гостро реагувати на виявлені в ході судового розгляду справ факти невжиття або несвоєчасного вжиття відповідними органами заходів щодо забезпечення реального відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочином.

Судам необхідно використовувати надані законом повноваження з метою забезпечення відшкодування завданих потерпілому злочинною діяльністю збитків та шкоди, маючи на

увазі, що головним завданням кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь. Залишення цивільного позову без розгляду можливе лише у передбачених законом випадках, зокрема, при неявці у судові засідання цивільного позивача або представника його інтересів, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 291 КПК.

26. Звернути увагу судів на необхідність обов'язкового виступу письмової або усної заяви (скарги) потерпілого про притягнення до кримінальної відповідальності винного у справі публічного обвинувачення, коли в ході судового слідства суд дійде висновку про необхідність змінити кваліфікацію злочину на статтю кримінального закону, що передбачає відповідальність за злочини приватного обвинувачення (ст. 27 КПК). При відмові потерпілого подати таку скаргу (заяву) і за наявності до того відповідних підстав підсудний підлягає виправданню за відсутністю складу злочину, що не позбавляє потерпілого права звернутися до суду із заявою про порушення кримінальної справи у межах строків давності, передбачених ст. 49 КК.

31. При вирішенні питання про відшкодування моральної шкоди за позовом потерпілого суди повинні керуватися відповідними положеннями Цивільного кодексу України та роз'ясненнями, що містяться у постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (зі змінами, внесеними постановою від 25 травня 2001 р. № 5).

32. Звернути увагу судів на необхідність суворого дотримання вимог ч. 3 ст. 341 КПК, відповідно до якої головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому та його представнику зміст вироку, строки і порядок його оскарження.

Визнати правильною практику тих судів, які у випадках, коли справа розглянута без участі потерпілого, направляють йому копію вироку.

**Про практику застосування судами
запобіжного заходу у вигляді взяття
під варту та продовження строків тримання
під вартою
на стадіях дізнання і досудового слідства**

Постанова
Пленуму Верховного Суду України

від 25 квітня 2003 р. № 4

*(Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою
Пленуму Верховного Суду України від 11 червня 2004 р. № 10)*

(витяг)

Право на свободу й особисту недоторканність є одним із найбільш значущих прав людини. Частиною 1 ст. 29 Конституції України передбачено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Відповідно до цієї норми обрання щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на досудових стадіях процесу віднесено кримінально-процесуальним законом виключно до компетенції суду.

З метою забезпечення правильного та однакового застосування кримінально-процесуального законодавства про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту і продовження строків тримання під вартою, усунення недоліків і помилок, які допускаються при цьому судами, Пленум Верховного Суду України постановляє:

1. Звернути увагу судів на те, що при вирішенні питань, пов'язаних із обранням запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (ст. 155 КПК) і продовженням строків тримання під вартою (ст. 156 КПК), суди мають додержувати вимог ст. 29 Конституції України, ст. 5 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини та ст. 14 КПК, відповідно до яких

обмеження права особи на свободу й особисту недоторканність можливе лише в передбачених законом випадках за встановленою законом процедурою.

При вирішенні питання про взяття під варту необхідно мати на увазі, що певні категорії осіб мають додаткові гарантії, передбачені Конституцією або законами України.

2. За змістом ст. 165² КПК (зокрема ч. 7) вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту віднесено виключно до компетенції місцевих судів. У зв'язку з цим апеляційні суди не вправі брати до провадження і розглядати по суті подання про обрання такого запобіжного заходу.

Відповідно до ст. 37 КПК подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинно розглядатися тим місцевим судом, у районі діяльності якого вчинено злочин або провадиться дізнання чи досудове слідство в даній справі. Питання про передачу цього подання для розгляду в інший суд має вирішуватися за правилами, встановленими статтями 38, 39, частинами 2, 3 ст. 40 та ст. 41 КПК.

3. Роз'яснити судам, що взяття під варту є найбільш суворим запобіжним заходом, у зв'язку з чим він обирається лише за наявності підстав вважати, що інші (менш суворі) запобіжні заходи, передбачені ст. 149 КПК, можуть не забезпечити виконання підозрюваним, обвинуваченим процесуальних обов'язків, що випливають із ч. 2 ст. 148 КПК, і його належної поведінки.

Треба мати на увазі, що взяття під варту на стадіях дізнання і досудового слідства застосовується лише у випадку, коли особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі (ч. 1 ст. 155 КПК), і коли є достатні підстави вважати, що ця особа може ухилитися від слідства й суду або виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі чи продовжувати злочинну діяльність (ч. 2 ст. 148 КПК).

4. Керуючись ст. 165¹ КПК, суди повинні вимагати від органу дізнання, слідчого чи прокурора, щоб подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту містило необхідні реквізити (найменування органу, який вносить по-

дання; дані про погодження подання з прокурором (у разі внесення його органом дізнання чи слідчим); прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої вноситься подання; дата й місце її народження); посилання на обставини, зазначені у ст. 150 КПК; дані про злочин, у вчиненні якого особа підозрюється, обвинувачується, та його кримінально-правову кваліфікацію; підстави для обрання запобіжного заходу.

Суди не повинні брати до провадження подання, внесені відповідно до ст. 165² КПК, якщо на порушення ч. 2 цієї статті вони не були погоджені з прокурором, або той із ними не погодився, або з подання не зрозуміло, який саме прокурор (його посада і прізвище) дав згоду.

5. Судам необхідно мати на увазі, що відповідно до п. 3 ч. 6 ст. 106, частин 3 і 4 ст. 165² КПК питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту має бути вирішено протягом 72 годин з моменту затримання підозрюваного, обвинуваченого, а в разі перебування особи за межами населеного пункту, в якому діє суд, — не пізніше 48 годин з моменту доставки затриманого в цей пункт. Разом з тим надходження до суду подання про взяття затриманої особи під варту після закінчення цих строків не є підставою для відмови в його розгляді. На таке порушення суддя відповідно до ст. 232 КПК зобов'язаний реагувати окремою постановою.

6. За змістом ст. 165² КПК матеріали кримінальної справи надають судді для вивчення безпосередньо орган дізнання, слідчий, прокурор. Ці матеріали в суді не реєструються, а вивчатися суддею вони мають у режимі, що забезпечує нерозголошення даних досудового слідства. Ознайомлення в цьому випадку з кримінальною справою підозрюваного, обвинуваченого, їхніх захисників чи законних представників у суді законом не передбачено.

У разі відмови органом дізнання, слідчим, прокурором у наданні матеріалів кримінальної справи або надання тільки копій окремих процесуальних документів суддя повертає подання прокуророві без розгляду.

7. Як впливає з положень ч. 5 ст. 165² КПК, про час і місце розгляду подання суд зобов'язаний через орган дізнання,

слідчого повідомити прокурора, захисника, законного представника, вжити заходів до забезпечення органом дізнання, слідчим явки (доставки) в суд підозрюваного, обвинуваченого, а також у разі потреби викликати особу, у провадженні якої перебуває справа.

У випадках, передбачених частинами 4 і 5 ст. 47 КПК, суд призначає захисника з дотриманням порядку, встановленого ч. 3 цієї статті.

8. У розгляді подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту участь прокурора, а також підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого надійшло подання, є обов'язковою. Неявка захисника чи законного представника підозрюваного, обвинуваченого не перешкоджає розгляду подання, якщо їм було повідомлено про його час і місце.

У разі, коли в поданні порушується питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, і ця особа до суду не з'явилась або орган дізнання, слідчий не змогли її туди доставити, суддя відповідно до ч. 4 ст. 165² КПК вправі розглянути подання за правилами, встановленими ч. 5 ст. 165² КПК (за винятком допиту підозрюваного, обвинуваченого), і мотивованою постановою дати дозвіл на затримання зазначеної особи й доставку в суд під вартою. Таке затримання можливе лише за наявності передбачених ст. 148 і ч. 1 ст. 155 КПК підстав для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Після затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставки його в суд подання розглядається ще раз.

Час, протягом якого особа доставлялася до населеного пункту, в якому діє суд в порядку екстрадиції з території іншої держави), до строку тримання під вартою, визначеного ст. 156 КПК, не зараховується.

9. Подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту розглядається за процедурою, встановленою ч. 5 ст. 165² КПК. У судовому засіданні суддя оголошує, яке подання розглядатиметься; з'ясовує, хто з учасників розгляду з'явився, необхідні дані про них та роз'яснює їм права (заявляти відводи і клопотання в межах предмета судового досліджен-

ня, давати пояснення, висловлювати свою думку щодо клопотань і пояснень інших учасників розгляду, оскаржувати постанову судді); повідомляє своє прізвище, прізвища прокурора і секретаря судового засідання, захисника й законного представника (якщо вони з'явилися); з'ясовує наявність відводів та клопотань і вирішує їх; допитує підозрюваного, обвинуваченого; в разі потреби бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа; заслуховує думку прокурора, захисника, законного представника й ухвалює постанову.

Оскільки ст. 84 КПК передбачено обов'язкове ведення протоколу в судових засіданнях суду першої інстанції, він ведеться і під час розгляду подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

10. Звернути увагу судів на те, що під час судового розгляду подання органу дізнання, слідчого чи прокурора про взяття під варту предметом дослідження є ті обставини, з якими закон пов'язує можливість обрання цього запобіжного заходу (ст. 148, ч. 1 ст. 155 КПК).

Розглядаючи подання, суддя з'ясовує, чи є підозра у вчиненні особою злочину або обвинувачення останньої обґрунтованими, тобто чи є в розпорядженні органу дізнання, слідчого встановлені у визначеному законом порядку достатні дані, що свідчать про наявність ознак злочину, вчиненого саме цією особою (ними можуть бути заяви й повідомлення про злочин, явка з повинною, документи, складені за результатами оперативно-розшукової діяльності, протоколи слідчих дій, висновки експертиз тощо).

Якщо питання про взяття під варту вирішується до порушення кримінальної справи щодо затриманої особи, суддя повинен перевірити, чи мали місце передбачені частинами 1 та 2 ст. 106 КПК підстави для затримання, чи наведені вони у відповідній постанові органу дізнання і чи зазначено в ній, у вчиненні якого саме злочину підозрюється особа та як він кваліфікується за статтями КК.

У разі, коли подання стосується особи, щодо якої порушено кримінальну справу, суд має дослідити, чи наявні передбачені ст. 94 КПК приводи й підстави до її порушення і чи зазна-

чено у постанові кримінальний закон, за ознаками якого порушено справу.

Коли питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту вирішується щодо обвинуваченого, необхідно також перевірити, чи є у справі докази, що вказують на вчинення злочину саме цією особою, чи відповідає постановна про притягнення її як обвинуваченого вимогам ст. 132 КПК, чи було пред'явлено обвинувачення з додержанням вимог ст. 140 КПК.

При розгляді подання про взяття під варту суддя не вправі досліджувати докази, давати їм оцінку, в інший спосіб перевіряти доведеність вини підозрюваного, обвинуваченого, розглядати й вирішувати ті питання, які повинен вирішувати суд під час розгляду кримінальної справи по суті.

Досліджуються також обставини, які відповідно до ст. 150 КПК мають бути враховані при обранні запобіжного заходу: вік підозрюваного, обвинуваченого, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання. З'ясовуються дані про попередні судимості, соціальні зв'язки особи, її схильності (чи вживає наркотики, алкогольні напої тощо), спосіб життя, поведінку під час провадження в цій або іншій кримінальній справі (чи не ухилялася раніше особа від слідства, суду або виконання судових рішень, чи не вчинювала злочини проти правосуддя).

Дослідженню підлягають і відомості, що вказують на існування факторів, обставин чи моральних цінностей, які можуть свідчити про те, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на волі, не порушуватиме покладених на нього процесуальних обов'язків та не займатиметься злочинною діяльністю.

Може бути з'ясовано питання про фінансові можливості підозрюваного, обвинуваченого чи інших осіб щодо внесення застави та визначено її розмір, який міг би забезпечити належну процесуальну поведінку підозрюваного, обвинуваченого.

11. Якщо особа, стосовно якої вирішується питання про взяття під варту, була затримана в порядку, передбаченому

ст. 106 КПК, і оскаржила своє затримання до суду, її скарга розглядається разом із поданням про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту з додержанням правил, передбачених частинами 7 і 8 зазначеної статті. Визнання затримання незаконним не є підставою для відмови в задоволенні подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

12. Суддя вправі продовжити строк затримання або затримати підозрюваного, обвинуваченого в порядку, передбаченому ч. 8 ст. 165² КПК, лише з метою додаткового вивчення даних про його особу чи для з'ясування інших обставин, які мають значення для обрання запобіжного заходу та за наявності підстав для його застосування. Таке затримання може застосовуватися в разі, коли є сумніви щодо необхідності обрання особі запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або з метою надання підозрюваному, обвинуваченому, іншим особам можливості внести визначену судом заставу.

Постанова судді, ухвалена в порядку, передбаченому ч. 8 ст. 165² КПК, має бути мотивована. У ній повинно бути також зазначено, які саме дані про особу чи інші обставини треба додатково з'ясувати, які дії процесуального та непроцесуального характеру і ким саме мають бути вчинені.

У разі, коли питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту вирішується щодо особи, затриманої в порядку, передбаченому ст. 106 КПК, час, протягом якого вона трималася під вартою, включається до строку затримання, продовженого судом відповідно до ч. 8 ст. 165² КПК.

Якщо після закінчення строків тимчасового затримання орган дізнання, слідчий або прокурор не порушили питання про розгляд подання по суті, провадження за ним має бути закрито.

13. Роз'яснити судам, що обов'язковою умовою взяття під варту (виходячи з його правової природи) має бути обґрунтована впевненість судді в тому, що більш м'які запобіжні заходи можуть не забезпечити належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого.

Відмовивши у взятті під варту, суд вправі обрати інший запобіжний захід, передбачений ч. 1 ст. 149 КПК. До того ж

суд вільний у виборі виду запобіжного заходу, але має обрати такий, що забезпечить належну процесуальну поведінку підозрюваного, обвинуваченого та виконання ним процесуальних обов'язків.

Відмова суду у взятті під варту не перешкоджає слідчому (за погодженням із прокурором) або прокурору повторно звернутися до суду з відповідним поданням у тій самій кримінальній справі за умови одержання нових даних, що свідчать на користь застосування саме цього запобіжного заходу.

14. Порухення кримінальної справи за фактом вчинення злочину (а не щодо конкретної особи чи осіб) не є підставою для відмови судом у вирішенні питання про обрання запобіжного заходу особі, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину.

15. Суди мають дотримувати вимог щодо змісту постанови про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, передбачених ч. 2 ст. 165¹ КПК. У мотивувальній частині цієї постанови, зокрема, зазначаються підстави для обрання такого заходу, мотивується висновок про їх наявність, наводяться аргументи на користь того, що підозрюваний, обвинувачений може ухилитися від слідства й суду чи від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність і що застосування більш м'яких, ніж взяття під варту, запобіжних заходів може не забезпечити його належної процесуальної поведінки. Якщо цей захід застосовується у справі про злочин, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років включно, в постанові має бути зазначено, чому даний випадок є винятковим. У ній також наводяться мотиви, з яких суд не погодився з висунутими під час розгляду подання доводами підозрюваного, обвинуваченого, захисника чи законного представника.

Постанова про відмову в обранні підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинна містити обґрунтування такого рішення та мотиви, з яких суд не погодився з доводами, викладеними в поданні або

висловленими під час його розгляду особою, у провадженні якої перебуває справа, чи прокурором.

Якщо суддя, відмовляючи у взятті під варту, відповідно до ч. 6 ст. 165² КПК обирає інший запобіжний захід, у мотивувальній частині постанови обгрунтовується застосування саме цього заходу, а в резолютивній зазначається, який захід застосовано, а також наводиться перелік обов'язків, які у зв'язку з цим покладаються на підозрюваного, обвинуваченого.

16. Відповідно до ч. 3 ст. 165¹ КПК постанова судді про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту чи про відмову в цьому має бути негайно оголошена під розписку особі, щодо якої її ухвалено. Одночасно цій особі роз'яснюються порядок і строки оскарження постанови.

У разі обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, йому повинно бути під розписку роз'яснено, в чому полягає цей захід, обов'язки, які покладаються на нього у зв'язку із застосуванням останнього, та наслідки їх порушення (ч. 4 ст. 165¹ КПК).

Копія постанови судді про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту негайно надсилається особі, яка внесла подання. Якщо такий запобіжний захід обраний щодо депутата місцевої ради, про це повідомляється відповідна місцева рада. У разі прийняття такого рішення щодо іноземного громадянина копія постанови надсилається до Міністерства закордонних справ України.

Постанова судді про взяття під варту виконується органом, який порушив перед судом питання про обрання цього запобіжного заходу, або, за дорученням суду, — органом внутрішніх справ.

19. Питання про продовження строків тримання під вартою в порядку, передбаченому ст. 165³ КПК, вирішується суддями відповідно до вимог ст. 156 цього Кодексу.

Строк тримання під вартою може бути продовжений до чотирьох місяців — як суддею, який вирішував питання про обрання запобіжного заходу, так і іншим суддею місцевого суду.

Подання про продовження строку тримання під вартою має бути розглянуте суддею до закінчення строків, установлених ст. 156 КПК. Це подання підлягає розгляду лише за умови, що воно згідно з ч. 1 ст. 165³ КПК погоджене з відповідним прокурором та що строки проведення досудового слідства продовжені відповідно до ст. 120 КПК.

Питання про участь обвинуваченого в розгляді зазначеного подання вирішується суддею в кожному конкретному випадку з урахуванням поданих клопотань. Обвинувачений доставляється в суд, наприклад, тоді, коли певні обставини можна з'ясувати тільки шляхом його опитування (стан здоров'я, обґрунтованість його заяв про неправильне ведення чи безпідставне затягування розслідування справи, наявність у нього бажання й фінансових можливостей бути звільненим під заставу тощо).

20. Звернути увагу судів на обов'язковість дотримання передбаченої ч. 3 ст. 165³ КПК процедури розгляду подання слідчого чи прокурора про продовження строку тримання під вартою.

Розглядаючи таке подання, суддя з'ясовує обставини, з якими закон пов'язує можливість обрання цього запобіжного заходу (статті 148, 150, 155, 165² КПК), а також умови, за яких продовження строку є можливим (ст. 156 КПК).

Постанова судді про продовження строку тримання під вартою чи відмову в цьому повинна бути мотивованою.

Встановивши підстави для зміни (скасування) запобіжного заходу, суддя своєю постановою відмовляє у продовженні строку тримання під вартою і може змінити (скасувати) цей запобіжний захід.

20¹. Подання слідчого, Генерального прокурора України, його заступника про продовження строку тримання обвинуваченого під вартою з метою закінчення ознайомлення останнього та його захисника з матеріалами кримінальної справи (ч. 8 ст. 156 КПК) суд приймає до свого провадження лише за умови, що ці матеріали були пред'явлені обвинуваченому та його захисникові не пізніше ніж за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого ч. 2

ст. 156 КПК. Якщо з таким поданням звертається слідчий, воно має бути погоджене з Генеральним прокурором України чи його заступником.

При розгляді подання суддя апеляційного суду з'ясовує причини, з яких місячний термін виявився недостатнім для ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, а також перевіряє наявність підстав для скасування чи зміни заповідного заходу. За змістом закону продовження строку тримання під вартою допускається лише в разі, коли ознайомитися з матеріалами кримінальної справи протягом місяця було неможливо з поважних причин, — в особливо складних, багатоепізодних чи багатотомних справах, у справах про особливо тяжкі злочини чи щодо великої кількості обвинувачених тощо.

20². За змістом частин 2 і 3 ст. 165³ КПК за результатами розгляду подання суддя апеляційного суду виносить постанову про продовження строку тримання під вартою до закінчення ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами справи або відмовляє у задоволенні подання. З урахуванням конкретних обставин справи чи в разі встановлення фактів, які свідчать про зволікання обвинуваченого та його захисника з ознайомленням із матеріалами справи, суддя може визначити строк, протягом якого воно має бути закінчене. В останньому випадку суддя роз'яснює обвинуваченому чи його захисникові, що при подальшому зволіканні слідчий вправі мотивованою постановою визнати, що вони відмовилися від ознайомлення з матеріалами справи, і, виконавши вимоги статей 220–223 КПК, направити її прокуророві в порядку, передбаченому ст. 225 КПК.

(Постанову доповнено пунктами 20¹, 20² згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 11 червня 2004 р. № 10)

21. Вирішуючи питання про обрання заповідного заходу у вигляді взяття під варту щодо неповнолітнього, суди мають керуватися ст. 434 КПК, згідно з якою до такої особи зазначений заповідний захід може застосовуватись у виняткових випадках, коли це зумовлено тяжкістю злочину, у вчиненні

якого вона обвинувачується, за наявності підстав та в порядку, передбачених статтями 148, 150, 155 КПК. Крім заповіжних заходів, перелічених у ст. 149 КПК, до цієї особи може бути застосований один із заходів, передбачених ст. 436 КПК, — передача під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а якщо вона виховується в дитячій установі, — під нагляд адміністрації цієї установи.

Про судову практику у справах про необхідну оборону

Постанова
Пленуму Верховного Суду України

від 26 квітня 2002 р. № 1

(витяг)

Закріплене ст. 36 КК право кожного на необхідну оборону від суспільно небезпечного посягання є важливою гарантією реалізації конституційних положень про непорушність прав та свобод людини і громадянина, про невід'ємне право кожної людини на життя, недоторканність її житла й майна, а також забезпечує умови для захисту суспільних інтересів та інтересів держави.

З метою правильного й однакового застосування законодавства про необхідну оборону Пленум Верховного Суду України постановляє:

1. При розгляді справ даної категорії судам необхідно беззастережно додержувати вимог ч. 3 ст. 27 Конституції України і ст. 36 КК, враховуючи те, що відповідно до закону кожна особа має право на необхідну оборону від суспільно небезпечного посягання незалежно від можливості уникнути його або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

2. Згідно з ч. 1 ст. 36 КК необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також

суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Слід мати на увазі, що стан необхідної оборони виникає не лише в момент вчинення суспільно небезпечного посягання, а й у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди. При з'ясуванні наявності такої загрози необхідно враховувати поведінку нападника, зокрема спрямованість умислу, інтенсивність і характер його дій, що дають особі, яка захищається, підстави сприймати загрозу як реальну. Перехід використовуваних при нападі збрарядь або інших предметів від нападника до особи, яка захищається, не завжди свідчить про закінчення посягання.

При розгляді справ даної категорії суди повинні з'ясовувати, чи мала особа, яка захищалася, реальну можливість ефективно відбити суспільно небезпечне посягання іншими засобами із заподіянням нападникові шкоди, необхідної і достатньої в конкретній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання.

3. Суспільно небезпечне посягання на законні права, інтереси, життя і здоров'я людини, суспільні інтереси чи інтереси держави може викликати в особи, яка захищається, сильне душевне хвилювання. Якщо в такому стані вона не могла оцінювати відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання при обстановці захисту, її дії слід розцінювати як необхідну оборону.

Правомірним слід вважати застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів незалежно від того, якої тяжкості шкода заподіяна тому, хто посягає, якщо воно здійснене для захисту від нападу озброєної особи або групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення.

Якщо при необхідній обороні випадково заподіяно шкоду не причетній до нападу особі, відповідальність може настати залежно від наслідків за заподіяння шкоди через необережність.

За змістом ст. 38 КК до необхідної оборони прирівнюються дії, вчинені під час правомірного затримання та доставлення відповідним органам влади особи, яка вчинила злочин.

4. Згідно з ч. 3 ст. 36 КК перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту, а згідно з ч. 2 ст. 38 КК перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, — умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. У зв'язку з цим кримінальна відповідальність за такі дії настає лише у випадках, спеціально передбачених статтями 118 та 124 КК.

Коли при перевищенні меж необхідної оборони чи заходів, необхідних для затримання злочинця, заподіяно тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть, дії винного за відсутності умислу на позбавлення потерпілого життя належить кваліфікувати за ст. 124 КК.

5. Щоб установити наявність або відсутність ознак перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не лише відповідність чи невідповідність знярядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, що загрожувала особі, яка захищалася, та обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил, зокрема: місце і час нападу, його раптовість, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини. Якщо суд визнає, що в діях особи є перевищення меж необхідної оборони, у вирокі слід зазначити, в чому саме воно полягає.

6. Потрібно мати на увазі, що представники влади, працівники правоохоронних органів, члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовці не підлягають кримінальній відповідальності за шкоду, заподіяну при виконанні службових обов'язків по запобіганню суспільно небезпечним посяганням і затриманню правопорушників, якщо вони не допустили перевищення заходів, необхідних для правомірного затримання злочинця.

7. Слід відрізняти необхідну оборону від уявної, під якою розуміється заподіяння шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, але особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, помилково припускала наявність такого посягання.

При уявній обороні кримінальна відповідальність за заподіяну шкоду виключається лише у випадках, коли обстановка, що склалася, давала особі підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала й не могла усвідомлювати помилковість свого припущення. Питання про те, чи дійсно в особи були підстави для помилкового висновку про наявність суспільно небезпечного посягання, вирішується з урахуванням конкретних обставин справи.

Якщо ж особа в обстановці, що склалася, не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковість свого припущення щодо реальності суспільно небезпечного посягання, але перевищила межі захисту, який потрібно було застосувати, її дії мають розцінюватись як перевищення меж необхідної оборони. У такому разі кримінальна відповідальність можлива лише за статтями 118 і 124 КК. Коли ж особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального посягання, її дії кваліфікуються як заподіяння шкоди через необережність.

8. Призначаючи покарання за дії, пов'язані з перевищенням меж необхідної оборони, судам слід суворо додержувати вимог статей 50, 65 КК.

9. Питання про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок перевищення меж необхідної оборони, має вирішуватись у відповідності з вимогами статей 440, 454 ЦК. Враховуючи конкретні обставини справи, ступінь винності того, хто оборонявся, і того, хто нападав, суд може зменшити розмір майнового стягнення. Шкода, заподіяна в стані необхідної оборони без перевищення меж останньої, відшкодуванню не підлягає.

10. Оскільки відповідно до ст. 11 КК злочином є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), не утворюють стану необхідної оборони дії, спрямовані на припинення правопорушення та заподіяння шкоди, яке хоча формально й містить ознаки злочину, але через малозначність не становить суспільної небезпеки.

Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах

Постанова
Пленуму Верховного Суду України

від 30 травня 1997 р. № 8

*(Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою
Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р. № 15)*

(витяг)

З метою усунення недоліків і роз'яснення питань, що виникають у судовій практиці при призначенні та проведенні експертиз, Пленум Верховного Суду України постановляє:

2. Вказати судам на неприпустимість призначення експертизи у випадках, коли з'ясування певних обставин не потребує спеціальних знань, а також порушення перед експертом правових питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції суду (зокрема щодо вини, неосудності чи недієздатності особи тощо).

3. При дослідженні висновку експерта суди повинні виходити з того, що згідно зі ст. 67 КПК чи ст. 62 ЦПК висновок експерта не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів, підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням суду, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи у сукупності.

4. Судам слід мати на увазі, що при розгляді справ вони не мають права приймати рішення без проведення експертизи, якщо за законом призначення останньої є обов'язковим. Непроведення такої експертизи є підставою для повернення справи на додаткове розслідування.

14. Судово-психіатрична експертиза призначається, коли вирішення кримінальної або цивільної справи залежить від визначення психічного стану особи на час вчинення нею певного діяння (бездіяльності) чи укладання угоди за наявності

сумнівів щодо її спроможності усвідомлювати значення своєї поведінки внаслідок психічної хвороби або тимчасового розладу душевної діяльності.

Ознаками такої поведінки можуть бути невмотивовані, неадекватні чи неконтрольовані дії особи в момент вчинення протиправного діяння або в процесі провадження у справі, а так само при укладенні цивільно-правової угоди.

Судово-психіатрична експертиза обов'язково призначається:

— для визначення психічного стану обвинуваченого за наявності у справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності (п. 3 ст. 76 КПК);

— щодо особи, яка у зв'язку зі своїми психічними вадами нездатна правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати показання про них (ст. 69 КПК);

— для визначення психічного стану особи в справах про визнання громадян недієздатними (ст. 258 ЦПК);

— у справах про поновлення громадянина в дієздатності (ст. 260 ЦПК).

Судово-психіатрична експертиза в судовому засіданні може мати характер амбулаторного обстеження, якщо питання про її проведення виникло під час судового слідства.

Коли під час дослідження в судовому засіданні висновку судово-психіатричної експертизи з'ясується, що для визначення психічного стану підсудного є необхідним тривале спостереження за ним в умовах стаціонару, суд за мотивованою пропозицією експерта може вирішити питання про поміщення підсудного у відповідний медичний заклад.

За наявності сумнівів у здатності потерпілого, свідка, цивільного позивача чи відповідача в кримінальних справах, позивача, відповідача чи свідка в цивільних справах правильно сприймати події, адекватно на них реагувати та вірно відтворювати їх у своїх показаннях суд може викликати в судові засідання експерта-психіатра для участі в допиті цієї особи. Призначення судово-психіатричної експертизи щодо таких осіб з поміщенням до медичного стаціонару допускається лише за їх згодою.

15. Для встановлення рівня загального розвитку неповнолітнього, ступеня його розумової відсталості та для з'ясування питання, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою він міг керувати ними, може бути проведена відповідно до вимог ст. 433 КПК судово-психіатрична, психологічна або комплексна психологічно-психіатрична експертиза.

16. Судово-медична експертиза призначається у випадках, коли для вирішення питань, що виникли у справі, необхідні спеціальні знання в галузі медицини.

Призначення судово-медичної експертизи є обов'язковим:

- для встановлення причин смерті (п. 1 ст. 76 КПК);
- для встановлення тяжкості й характеру тілесних ушкоджень (п. 2 ст. 76 КПК);
- для встановлення статевої зрілості потерпілої у справах про злочини, передбачені ст. 120 КК (п. 4 ст. 76 КПК);
- для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність, а відповідних документів немає і їх неможливо одержати (п. 5 ст. 76 КПК);
- щодо осіб, які у зв'язку зі своїми фізичними вадами не здатні правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них показання (ст. 69 КПК).

Звернути увагу судів на те, що в компетенцію судово-медичного експерта не входить вирішення питань щодо можливості перебування підсудного під вартою чи його участі у слідчих діях у зв'язку зі станом здоров'я. Перед судово-медичним експертом можуть бути порушені питання лише про стан здоров'я підсудного та про можливість надання йому медичної допомоги — амбулаторної, в умовах стаціонару чи в інших спеціально створених умовах.

17. При перевірці й оцінці експертного висновку суд повинен з'ясувати:

- чи було додержано вимоги законодавства при призначенні та проведенні експертизи;
- чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі;

- компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень;
- достатність поданих експертові об'єктів дослідження;
- повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним;
- узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи;
- обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи.

Про практику призначення судами кримінального покарання

Постанова
Пленуму Верховного Суду України

від 24 жовтня 2003 р. № 7

*(Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою
Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 18)*

(витяг)

У зв'язку з прийняттям нового КК у судовій практиці виникають питання щодо застосування окремих його положень, які регламентують призначення покарання.

З метою забезпечення правильного застосування законодавства... Пленум Верховного Суду України постановляє:

1. Звернути увагу судів на те, що вони при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо дотримувати вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання.

Призначаючи покарання, у кожному конкретному випадку суди зобов'язані враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу винного та обставини справи, що пом'як-

шують і обтяжують покарання. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

2. Звернути увагу судів на те, що висновки з усіх питань, пов'язаних із призначенням покарання, необхідно належним чином мотивувати у вирокі.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 65 КК суди повинні призначати покарання в межах, установлених санкцією статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Із урахуванням ступеня тяжкості, обставин цього злочину, його наслідків і даних про особу судам належить обговорювати питання про призначення передбаченого законом більш суворого покарання особам, які вчинили злочини на ґрунті пияцтва, алкоголізму, наркоманії, за наявності рецидиву злочину, у складі організованих груп чи за більш складних форм співучасті (якщо ці обставини не є кваліфікуючими ознаками), і менш суворого — особам, які вперше вчинили злочини, неповнолітнім, жінкам, котрі на час вчинення злочину чи розгляду справи перебували у стані вагітності, інвалідам, особам похилого віку і тим, які щиро розкаялись у вчиненому, активно сприяли розкриттю злочину, відшкодували завдані збитки тощо.

При призначенні покарання неповнолітньому підсудному відповідно до ст. 103 КК, крім обставин, передбачених у статтях 65–67 КК, необхідно брати до уваги умови життя і виховання неповнолітнього, вплив на нього дорослих, рівень розвитку та інші особливості його особи.

3. Визначаючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди повинні виходити з класифікації злочинів (ст. 12 КК), а також із особливостей конкретного злочину й обставин його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного зі співучасників, якщо злочини вчинено групою осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо).

8. Призначення основного покарання, нижчого від найнижчої межі, передбаченої законом за даний злочин, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, або непризна-

чення обов'язкового додаткового покарання (ст. 69 КК) може мати місце лише за наявності декількох (не менше двох) обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного.

(Абзац І п. 8 зі змінами, внесеними постановою

Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 18)

20. Звернути увагу суддів на те, що передбачені законом правила призначення покарання за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) застосовуються у випадках самостійної кваліфікації вчиненого як за різними статтями, так і за різними частинами однієї статті кримінального закону, якими передбачено відповідальність за окремі склади злочинів і які мають самостійні санкції. За цими ж правилами призначається покарання і в разі вчинення особою діянь, частина яких кваліфікується як закінчений злочин, а решта — як готування до злочину чи замах на нього.

За окремими епізодами злочинної діяльності або за окремими пунктами статті (частини статті) КК, які не мають самостійної санкції, покарання не призначається.

22. Принцип повного або часткового складання покарань може застосовуватись у випадках призначення за окремі злочини, що входять до сукупності, як однакових, так і різних за видом покарань. При частковому складанні розмір остаточного покарання в усякому разі має бути більшим за розмір кожного з покарань, призначених за окремі злочини.

Якщо хоча б за один із вчинених злочинів призначено довічне позбавлення волі, то остаточне покарання за їх сукупністю визначається шляхом поглинення зазначеним видом покарання будь-яких менш суворих.

27. Особі, яка до вчинення злочину не досягла вісімнадцятирічного віку, покарання у вигляді позбавлення волі може бути призначене на строк не більше 10 років, а у випадку вчинення нею особливо тяжкого злочину, поєднаного з умисним позбавленням людини життя, — 15 років (ст. 102 КК).

До неповнолітнього, який уперше вчинив злочин невеликої тяжкості, покарання у вигляді позбавлення волі не застосовується.

Остаточне покарання у вигляді позбавлення волі, призначене за сукупністю злочинів або вироків особі, яка вчинила злочини у віці до 18 років, не може перевищувати 15 років.

У разі засудження неповнолітнього за злочин, за який конфіскація майна є обов'язковим додатковим покаранням, суд його не застосовує згідно зі ст. 98 КК. До того ж посилатися в резолютивній частині вироку на ст. 69 КК не потрібно.

28. Судам треба брати до уваги те, що відповідно до ст. 64 КК довічне позбавлення волі призначається у передбачених КК випадках лише за вчинення особливо тяжких злочинів. Слід враховувати, що цей вид покарання не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 і понад 65 років, а також до жінок, що перебували в стані вагітності під час вчинення злочину або на день постановлення вироку.

Застосування довічного позбавлення волі має бути належним чином мотивоване у вироку з посиланням на встановлені обставини вчиненого злочину і дані, які характеризують підсудного.

29. Звернути увагу судів на необхідність додержання вимог КПК про мотивування у вироку висновків щодо виду і розміру призначеного засудженому покарання.

Покарання має бути визначене у вироку таким чином, щоб під час його виконання не виникло жодних сумнівів стосовно його виду і розміру.

Згідно зі ст. 335 КПК у резолютивній частині обвинувального вироку повинні бути зазначені вид і розмір не тільки основного, а й додаткового покарання, призначеного засудженому за кожний злочин, а також за сукупністю злочинів або вироків.

За наявності у засудженого до позбавлення волі неповнолітніх дітей, які залишаються без нагляду, суд відповідно до вимог ст. 346 КПК одночасно з постановленням вироку своєю ухвалою (постановою) порушує перед органом опіки і піклування питання про необхідність улаштування цих неповнолітніх або встановлення над ними опіки чи піклування.

Якщо у засудженого до позбавлення волі залишилися без нагляду майно і житло, суд зобов'язаний вжити через відповідні органи заходів до їх збереження і повідомити про це засудженого.

2. Об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину

Враховуючи, що мотиви, мета і спосіб вбивства мають важливе значення для правильної оцінки вчиненого і призначення покарання, судам необхідно у всіх випадках з'ясовувати ці обставини. До того ж у вирокі повинні бути наведені конкретні докази, що обґрунтовують зроблені судом висновки.

Пункт 2 пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

У справах про умисне вбивство для правильної кваліфікації вчиненого і призначення відповідного покарання винному слід ретельно з'ясовувати мотиви злочину.

Ухв. СККС ВС СРСР від 14 січня 1969 р. // БВС СРСР. — 1969. — № 2. — С. 18; БВС СРСР. — 1962. — № 5. — С. 38; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 240

Мотиви і спосіб вчинення вбивства є обставинами, які підлягають обов'язковому доведенню.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 214.

При визначенні форми вини необхідно враховувати всі обставини справи, зокрема характер дій підсудного.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 217.

Особа має нести відповідальність лише за ті наслідки, що настали, які причинно пов'язані з її діями.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Р. і С. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 212

Мотив вчинення злочину є обставиною, яка підлягає доведенню у кримінальній справі.

Ухв. СК ВС СРСР від 26 грудня 1964 р. у справі А. // БВС СРСР. — 1965. — № 2. — С. 37.

У справах про вбивство суд повинен ретельно досліджувати усі обставини, які свідчать про те, чи діяв обвинувачений умисно або необережно.

Ухв. СККС ВС СРСР від 16 березня 1960 р. у справі Ш. // БВС СРСР. — 1960. — № 5. — С. 34.

Вирок скасовано, так як судом недостатньо повно досліджено мотиви вчинення вбивства, які мають значення для правильної кваліфікації злочину і призначення міри покарання.

Ухв. СККС ВС СРСР від 25 травня 1962 р. у справі І. // БВС СРСР. — 1962. — № 5. — С. 38.

Неправильна оцінка мотивів дій винного й обставин справи призвела до необґрунтованої кваліфікації злочину за ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 27 листопада 1963 р. у справі Г. // БВС РСФСР. — 1964. — № 3. — С. 6; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 215.

Вбивство або замах на вбивство, вчинені при тероризуванні засуджених, не охоплюються складом злочину, передбаченого ст. 77 КК РРФСР, і вимагають додаткової кваліфікації за ст. 102 або ст. 15 і ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 157.

Вбивство на прохання потерпілого кваліфіковано як вчинене за відсутності обтяжуючих обставин за ст. 103 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 247.

Особа, яка вчинила замах на вбивство негодящого об'єкта (трупа), визнана суспільно небезпечною.

Пост. През. ВС РРФСР у справі О. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 213.

Правильна кваліфікація вмісного вбивства передбачає ретельне дослідження мотивів вчинення злочину.

Пост. Пл. ВС СРСР від 22 жовтня 1963 р. у справі П. // БВС СРСР. — 1964. — № 1. — С. 20; СЗ. — 1966. — № 3. — С. 89.

Вирок не може бути визнаний законним і обґрунтованим, якщо обставини, що впливають на кваліфікацію вчиненого, не були належно досліджені й оцінені.

БВС СРСР. — 1987. — № 4. — С. 39; БВС СРСР. — 1989. — № 4. — С. 15, 23; Сб-к ВС СРСР 1971–1979 гг. — С. 424, 772.

Вирок скасовано, оскільки при вирішенні питання про кваліфікацію дій винного не було враховано обставин, які могли істотно вплинути на висновок суду.

*Ухв. СККС ВСУ від 4 березня 1982 р. у справі М. // Рад. пра-
во. — 1982. — № 8. — С. 86.*

Справу про вбивство повернено на нове розслідування у зв'язку з недослідженістю фактичних обставин, від яких залежить кваліфікація вчиненого.

*Пост. Пл. ВС СРСР від 15 січня 1986 р. у справі Л. // БВС
СССР. — 1986. — № 3. — С. 33; БВС СССР. — 1986. — № 5. —
С. 28.*

Вирок скасовано і справу направлено на нове розслідування, оскільки суд, засуджуючи за вмисне вбивство, не встановив його мотив і мету.

БВС УССР. — 1980. — № 33. — С. 43; ВВСУ. — 2002. — № 3. — С. 17.

Обвинувачення в убивстві не може бути визнано обґрунтованим, якщо не встановлено причинний зв'язок між нанесенням побоїв і смертю потерпілого, що настала.

*Пост. Пл. ВС СРСР від 22 жовтня 1963 р. у справі В. і Л. // БВС
СССР. — 1964. — № 3. — С. 34.*

Відсутність причинного зв'язку між дією (бездіяльністю) і наслідками, що настали, виключає кримінальну відповідальність.

СЗ. — 1966. — № 2. — С. 90.

Вирішуючи питання щодо винності особи в убивстві, суд повинен виходити з сукупності всіх обставин справи, враховуючи спосіб вчинення, знаряддя злочину і характер заподіяних потерпілому поранень.

*Ухв. СККС ВС РРФСР від 21 березня 1963 р. у справі Н. // БВС
РСФСР. — 1963. — № 9. — С. 3.*

Вирок суду скасовано з направленням справи на новий розгляд у зв'язку з тим, що обставини вчинення вбивства, викладені у вирокі, не підтверджуються наявними в матеріалах справи доказами.

Всі наявні у справі версії повинні бути перевірені повно, всебічно, об'єктивно.

БВС СССР. — 1986. — № 5. — С. 28; БВС СССР. — 1989. — № 4. — С. 15, 23.

Вирок скасовано через те, що не перевірено всіх можливих версій вбивства і не усунуено протиріч в показаннях допитаних у справі осіб.

Пост. Пл. ВС СРСР у справі М. // СЗ. — 1966. — № 3. — С. 89.

Справу направлено на нове розслідування, так як зібрані у ній докази не могли бути визнані достатніми для постановлення вироку.

Пост. Пл. ВС СРСР від 23 грудня 1988 р. у справі Т. // БВС СССР. — 1989. — № 4. — С. 15.

Одностороннє й неповне дослідження обставин справи стало підставою для скасування вироку.

Ухв. СККС ВС СРСР від 8 липня 1986 р. у справі І. // БВС СССР. — 1987. — № 4. — С. 34.

Постанова вищестоячого суду про скасування вироку і направлення справи на додаткове розслідування визнана необґрунтованою, оскільки у справі не з'ясовані всі обставини, які мають значення для прийняття правильного рішення, і не допущено істотних порушень кримінально-процесуального законодавства.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 травня 1991 р. у справі Л. // БВС СССР. — 1991. — № 11. — С. 7

Неповнота судового слідства, що спричинила недослідженість обставин, які мають істотне значення для вирішення питання про характер вини підсудних, веде до скасування вироку.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Р.С. та ін. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 489.

Оскільки смерть потерпілого не перебувала у прямому причинному зв'язку з умисними діями засудженого, безпосередньо спрямованими на позбавлення потерпілого життя, такі дії повинні кваліфікуватися не як закінчений злочин — вбивство, а як замах на нього.

Ухв. СККС ВСУ у справі П. // Сб-к по угол. делам. — С. 3–4.

Значний проміжок часу, який пройшов між умисним спричиненням поранення і смертю потерпілого, сам по собі не виключає можливості умислу винного на позбавлення життя потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ у справі М. // Сб-к по угол. делам. — С. 4–7.

Згідно з ч. 1 ст. 281 КПК України повернути справу на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства можна лише тоді, коли цю неповноту або неправильність неможливо усунути в судовому засіданні.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 12 жовтня 2006 р. у справі 3. // ВВСУ. — 2007. — № 3. — С. 13.

Відповідно до ст. 246 КПК повернення справи на додаткове розслідування при попередньому розгляді справи з ініціативи суду допускається лише у випадках, коли під час порушення справи, провадження, дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог цього Кодексу, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 10 жовтня 2006 р. у справі П. та П.О. // ВВСУ. — 2007. — № 6. — С. 19.

3. Встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень

Кримінально-процесуальний кодекс України

(витяг)

Стаття 76. Обов'язкове призначення експертизи

Експертиза призначається обов'язково:

- 1) для встановлення причин смерті;
- 2) для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень;
- 3) для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності.

При сумніві в психічній повноцінності обвинуваченого слід проводити судово-психіатричну експертизу, а в необхідних випадках призначати її проведення з поміщенням особи до відповідної медичної установи для стаціонарного спостереження.

Абзац 2 п. 3 пост Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4. // БВС ССРСР. — 1976. — № 4. — С. 36; БВС ССРСР. — 1990. — № 6. — С. 11.

Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень

*Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України
від 17 січня 1995 р. № 6*

(витяг)

1.1. Судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться згідно з Кримінальним та Кримінально-процесуальним кодексами України і цими Правилами.

1.2. З медичної точки зору, тілесні ушкодження — це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів — фізичних, хімічних, біологічних, психічних.

1.3. У випадку неналежного надання медичної допомоги, що виявилось у порушенні анатомічної цілості тканин і

органів та їх функцій, експертна комісія вправі розглядати це порушення як тілесне ушкодження і визначити ступінь його тяжкості за цими Правилами.

1.4. Загальні вимоги, що пред'являються до складання судово-медичних документів при визначенні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, а також права і обов'язки експерта передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України.

1.5. Згідно з КК України розрізняють тілесні ушкодження трьох ступенів: тяжке, середньої тяжкості та легке. Легке може бути таким, що:

1.5.1. Спричиняє короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності;

1.5.2. Не спричиняє зазначених у п. 1.5.1 наслідків.

2. Визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

2.1. Тяжке тілесне ушкодження:

2.1.1. Ознаки тяжкого тілесного ушкодження:

а) небезпека для життя;
б) втрата будь-якого органа або втрата органом його функцій;

в) душевна хвороба;

г) розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину;

д) переривання вагітності;

е) невиправне знівечення обличчя.

2.1.2. Небезпечними для життя є ушкодження, що в момент заподіяння (завдання) чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозливі для життя явища (див. п. 2.1.3.о) і котрі без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю. Запобігання смерті, що обумовлене наданням медичної допомоги, не повинно братися до уваги при оцінюванні загрози для життя таких ушкоджень. Загрозливий для життя стан, який розвивається в клінічному перебігу ушкоджень, незалежно від проміжку часу, що минув після його заподіяння, повинен перебувати з ним у прямому причинно-наслідковому зв'язку.

2.1.3. До ушкоджень, що небезпечні для життя, належать:

а) ті, що проникають у черепну порожнину, у тому числі й без ушкодження мозку;

б) відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа, за винятком кісток лицевого скелета та ізольованої тріщини тільки зовнішньої пластинки склепіння черепа;

в) забій головного мозку тяжкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; забій головного мозку середньої тяжкості за наявності симптомів ураження стовбурної ділянки.

Примітка: при судово-медичній оцінці ступеня тяжкості струсу і забою головного мозку належить керуватися діючими методичними рекомендаціями, що затверджуються Міністерством охорони здоров'я (далі – МОЗ) України.

г) ізольовані внутрішньочерепні крововиливи за наявності загрозливих для життя явищ;

Примітка: субарахноїдальний крововилив, який був підтверджений люмбальною пункцією, без відповідної клінічної симптоматики не може бути віднесений до ушкоджень, що небезпечні для життя.

д) ті, що проникають у канал хребта, у тому числі й без ушкодження спинного мозку та його оболонок;

е) перелоμο-вивих та переломи тіл чи обох дуг шийних хребців, односторонні переломи дуг I або II шийних хребців, а також переломи зубовидного відростка II шийного хребця, зокрема без порушення функції спинного мозку;

є) підвивихи шийних хребців за наявності загрозливих для життя явищ, а також їх вивихи;

ж) закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі;

з) перелом чи перелоμο-вивих одного або кількох грудних чи поперекових хребців з порушенням функції спинного мозку або за наявністю клінічно встановленого шоку тяжкого ступеня;

Примітка: рефлекторне порушення функцій (рефлекторний спазм чи розслаблення сфінктерів, рефлекторне порушення ритмів серця, дихання тощо) не є підставою для віднесення ушкоджень до загрозливих для життя.

и) закриті ушкодження грудних, поперекових і крижових сегментів спинного мозку, котрі супроводжувались тяжким спінальним шоком чи порушенням функцій тазових органів;

і) ушкодження з повним (усіх шарів) порушенням цілості стінки глотки, гортані, трахеї, головних бронхів, стравоходу, незалежно від того з боку шкіряних покривів чи з боку слизової оболонки (просвіту органа) вони заподіяні;

ї) закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок шиї (щитовидної, паращитовидної, вилочкової — у дітей) — все за наявності загрозливих для життя явищ;

й) поранення грудної клітки, котрі проникли в плевральну порожнину, порожнину перикарду чи клітковину середостіння, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів;

Примітка: підшкірна емфізема, що виявляється при пораненнях грудної клітки, не може розглядатись як ознака проникаючого ушкодження в тих випадках, коли явища гемо-пневмотораксу відсутні, емфізема має обмежений характер і нема сумнівів у тому, що рановий канал не проникав у плевральну порожнину.

к) ушкодження живота, котрі проникли в черевну порожнину, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів; відкриті ушкодження внутрішніх органів, розміщених в заочеревному просторі (нирок, наднирників, підшлункової залози) і в порожнині таза (сечовий міхур, матка, яєчники, передміхурова залоза, верхній і середній відділи прямої кишки, перетинкова частина уретри);

Примітка: відкриті ушкодження нижньої третини прямої кишки, піхви, сечовипускного каналу належить відносити до небезпечних для життя тільки за наявності загрозливих для життя явищ.

л) закриті ушкодження органів грудної, черевної порожнини, органів заочеревного простору, порожнини таза — все за наявності загрозливих для життя явищ;

Примітка: проведення діагностичної лапаротомії, якщо відсутні ушкодження органів черевної порожнини, при визначенні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень не враховується.

м) відкриті переломи діяфіза (тіла) плечової, стегневої і великогомілкової кісток;

Примітка: відкриті переломи інших відділів і закриті переломи будь-яких відділів названих кісток, а також відкриті і закриті переломи променевої, ліктьової та малогомілкової кісток можуть бути зараховані до небезпечних для життя за наявності загрозливих для життя явищ.

н) переломи кісток таза за наявності загрозливих для життя явищ;

о) ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому, гостру ниркову, печінкову недостатність, гостру недостатність дихання, кровообігу, гормональну дисфункцію, гострі розлади регіонарного і органного кровообігу, жирову чи газову емболію. Всі вони мусять підтверджуватись об'єктивними клінічними даними, результатами лабораторних та інструментальних досліджень;

п) ушкодження великих кровоносних судин, аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, підключової, стегневої, підколінної артерій чи вен, що їх супроводять;

Примітка: ушкодження інших периферичних судин (голови, обличчя, шиї, передпліччя, кисті, гомілки, стопи) кваліфікуються у кожному випадку залежно від спричинених ними конкретних загрозливих для життя явищ.

р) загальна дія високої температури (тепловий I сонячний удар) за наявності загрозливих для життя явищ: термічні опіки III–IV ступеня з площею ураження понад 15 % поверхні тіла; опіки III ступеня понад 20 % поверхні тіла; опіки II ступеня понад 30 % поверхні тіла, а також опіки меншої площі, що супроводжувались шоком тяжкого ступеня; опіки дихальних шляхів за наявності загрозливих для життя явищ;

с) ушкодження від дії низької температури, променевої ушкодження та такі, що були отримані в умовах баротравми — всі за наявності загрозливих для життя явищ;

т) отруєння речовинами будь-якого походження з перевагою як місцевої, так і загальної дії (у тому числі і харчові токсикоінфекції) за умови, що в клінічному перебігу мали місце загрозливі для життя явища;

у) усі види механічної асфіксії, що супроводжувалися комплексом розладів функції центральної нервової системи, серцевосудинної системи та органів дихання, котрі загрожували життю; за умови, що це встановлено об'єктивними клінічними даними.

2.1.4. Не загрозові для життя ушкодження, що належать до тяжких за кінцевим результатом та наслідками: втрата будь-якого органа чи втрата органом його функції — втрата зору, слуху, язика, руки, ноги і репродуктивної здатності:

а) під втратою зору треба розуміти повну стійку сліпоту на обидва ока чи такий стан, коли наявне зниження зору до підрахунку пальців на відстані 2 м і менше (гострота зору на обидва ока — 0,04 і нижче);

Примітка: ушкодження сліпого ока, що привело до його вилучення, оцінюється залежно від тривалості розладу здоров'я.

б) під втратою слуху треба розуміти повну стійку глухоту на обидва вуха або такий необоротний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані 3–5 см від ушної раковини;

Примітка: оцінка ступеня тяжкості у випадках встановлення наслідку травми органа зору і слуху проводиться відповідно до документів, якими керуються у своїй роботі медико-соціальні експертні комісії (далі — МСЕК).

в) під втратою язика (мовлення) треба розуміти втрату можливості висловлювати свої думки членороздільними звуками, зрозумілими для оточуючих;

Примітка: заїкання не слід розуміти як втрату мовлення.

г) під втратою руки, ноги треба розуміти відокремлення їх від тулуба чи втрату ними функцій (параліч або інший стан, що унеможливорює їх діяльність);

Примітка: під анатомічною втратою руки чи ноги слід розуміти як відокремлення від тулуба всієї руки чи ноги, так і ампутацію на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів; всі інші випадки повинні розглядатися як втрата частини кінцівки і оцінюватися за ознакою стійкої втрати працездатності.

д) під втратою репродуктивної здатності треба розуміти втрату здатності до злягання чи втрату здатності до запліднення, зачаття та дітородіння (розродження);

Примітка: при ушкодженні якого-небудь органа чи його частини, функція якого була втрачена раніше (до травми), ступінь тяжкості ушкодження встановлюється за ознакою фактично викликаної тривалості розладу здоров'я.

2.1.5. Душевна хвороба.

Під душевною хворобою належить розуміти психічне захворювання (психічну хворобу). До психічних захворювань не можна відносити пов'язані з ушкодженням реактивні стани (психози, неврози). Ушкодження кваліфікується як тяжке тільки тоді, коли воно потягло за собою розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості і ступеня виліковності. Ступінь тяжкості ушкодження, що викликало реактивний стан нервової системи, визначається за ознакою тривалості розладу здоров'я.

Діагноз психічного захворювання і причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженням і психічним захворюванням, що розвинулось, встановлюється психіатричною експертизою. Ступінь тяжкості такого тілесного ушкодження визначається судово-медичним експертом з урахуванням висновків цієї експертизи.

2.1.6. Розлад здоров'я, пов'язаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину (не менш 33 %).

Під розладом здоров'я належить розуміти безпосередньо пов'язаний з ушкодженням послідовно розвинутий хворобливий процес. Розміри стійкої (постійної) втрати загальної працездатності при ушкодженнях встановлюються після наслідку ушкодження, що визначився, на підставі об'єктивних даних з урахуванням документів, якими керуються у своїй роботі МСЕК.

Під стійкою (постійною) втратою загальної працездатності належить розуміти таку необоротну втрату функції, котра повністю не відновлюється.

Під наслідком ушкодження, що визначився, належить розуміти повне загоєння ушкодження і зникнення хворобливих

змін, які були ним обумовлені. Це не виключає можливості збереження стійких наслідків ушкодження (рубця, анкілозу, укорочення кінцівок, деформації суглоба тощо).

Примітка: в інвалідів стійка втрата працездатності у зв'язку з ушкодженням визначається як у практично здорових людей, незалежно від інвалідності та її групи, за винятком тих випадків, коли інвалідність пов'язана із захворюванням або новим ушкодженням органа чи частини тіла, що були травмовані раніше. У цих випадках розмір стійкої втрати загальної працездатності у зв'язку з одержаною останньою травмою необхідно визначити з урахуванням наявної стійкої втрати загальної працездатності від попереднього ушкодження.

У дітей втрата загальної працездатності визначається виходячи із загальних підстав, що встановлені цими Правилами, із зазначенням, що ця втрата настане після досягнення працездатного віку.

2.1.7. Переривання вагітності.

Ушкодження, що призвело до переривання вагітності, незалежно від її строку, належить до тяжких за умов, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причинний зв'язок.

Примітка: методика проведення експертизи у таких випадках викладена в Правилах проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6.

2.1.8. Невиправне знівечення обличчя.

Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення, оскільки це поняття не є медичним. Він визначає вид ушкодження, його особливості та механізм утворення, встановлює, чи є це ушкодження виправним або невиправним.

Під виправністю ушкодження належить розуміти значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки тощо) з часом чи під дією нехірургічних засобів. Коли ж для усунення необхідне оперативне втручання (косметична операція), то ушкодження обличчя вважається невиправним.

Примітка: коли ушкодження обличчя виправне, ступінь тяжкості його визначається виходячи з критеріїв, викладених у цих Правилах; при невиправності нарівні із визначенням ступеня тяжкості ушкодження звичним порядком експерт зазначає, що ушкодження може бути розцінене як тяжке, якщо буде визнане таким, що знівечило обличчя.

2.2. Тілесні ушкодження середньої тяжкості:

2.2.1. Ознаки ушкодження середньої тяжкості:

а) відсутність небезпеки для життя;

б) відсутність наслідків, що викладені в п. 2.1.1 цих Правил;

в) тривалий розлад здоров'я;

г) стійка втрата працездатності менш ніж на третину.

2.2.2. Тривалим належить вважати розлад здоров'я строком понад 3 тижні (більш як 21 день).

2.2.3. Під стійкою втратою працездатності менш як на одну третину належить розуміти втрату загальної працездатності від 10 % до 33 %.

2.3. Легке тілесне ушкодження:

2.3.1. Ознаки легкого тілесного ушкодження:

а) короткочасний розлад здоров'я;

б) незначна стійка втрата працездатності.

2.3.2. Легке тілесне ушкодження може бути таким, що:

а) спричинило короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності;

б) не спричинило зазначених наслідків.

2.3.3. Короткочасним належить вважати розлад здоров'я тривалістю понад шести днів, але не більше як три тижні (21 день).

2.3.4. Під незначною стійкою втратою працездатності належить розуміти втрату загальної працездатності до 10 %.

2.3.5. Легке тілесне ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я чи незначної стійкої втрати працездатності, — це ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів.

3. Заподіяння побоїв, мук і мордувань.

3.1. Побої не становлять особливого виду ушкоджень. Вони характеризуються заподіянням багаторазових ударів.

Якщо після побоїв на тілі потерпілого залишилися ушкодження, їх оцінюють за ступенем тяжкості, виходячи із звичайних ознак. Якщо побої не залишили після себе ніяких об'єктивних слідів, судово-медичний експерт відмічає скарги потерпілого, вказує, що об'єктивних ознак ушкоджень не виявлено і не встановлює ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

3.2. Заподіяння мук — це дії, що спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишання його в шкідливих для здоров'я умовах та інші подібні дії.

3.3. Мордування — це дії, що полягають в багаторазовому або тривалому спричиненні болю: щипання, шмагання, нанесення численних, але невеликих ушкоджень тупими чи гостроколючими предметами, діяння термічних факторів та інші аналогічні дії.

3.4. Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження як заподіяння мук і мордування, тому що це не входить до його компетенції. Судово-медичний експерт повинен у таких випадках встановити наявність, характер, локалізацію, кількість ушкоджень, одночасність чи різночасність їх утворення: особливості ушкоджуючих предметів, механізм їх дії, а також ступінь тяжкості ушкоджень.

4. Методичні вказівки.

4.1. Судово-медична експертиза з метою встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться судово-медичним експертом шляхом медичного обстеження потерпілих. Проведення цієї експертизи тільки за медичними документами (історії хвороби, індивідуальній карті амбулаторного хворого тощо) допускається у виняткових випадках і лише за наявності справжніх повноцінних документів, що містять вичерпні дані про характер ушкоджень, їх клінічний перебіг та інші необхідні відомості.

4.2 Судово-медичний експерт встановлює особу обстежуваного за паспортом чи іншим документом, що його замінює, з'ясовує у нього обставини заподіяння ушкоджень, скарги та, за потребою, інші відомості; ознайомлюється з матеріалами справи і наявними медичними документами. Всі отримані

відомості фіксуються у висновку експерта (акті судово-медичного обстеження (далі — акт).

4.3. Якщо необхідні медичні документи експерту не подані, він заявляє особі чи органу, що призначив експертизу, клопотання про надання відповідних документів.

Примітка: керівники і лікарі лікувальних закладів зобов'язані подавати судово-медичному експерту при виконанні судово-медичної експертизи допомогу в проведенні клінічного обстеження і консультацій, здійснюванні лабораторних аналізів.

4.4. При проведенні судово-медичної експертизи експерт повинен використовувати оригінали медичних документів. У виняткових випадках дозволяється використання копій і виписок, за умови відображення в останніх вичерпних відомостей про ушкодження та їх клінічний перебіг. Ці документи мають бути засвідчені підписом лікаря і печаткою лікувального закладу.

4.5. В необхідних випадках судово-медичний експерт може використовувати відомості досліджень, що проводяться із залученням відповідних спеціалістів, не обстежуючи потерпілого особисто.

У цих випадках у висновках експерта (акті) зазначається: де, коли і ким досліджувався потерпілий, які відомості при цьому встановлені і яких висновків дійшов спеціаліст. Підсумки складаються експертом з урахуванням вказаних результатів, що викладені письмово.

4.6. Судово-медичний експерт, оцінюючи строки порушення анатомічної цілості тканини і органів та їх функцій, виходить із звичайної їх тривалості, навіть у тих випадках, коли потерпілий не звертався за медичною допомогою. Якщо тривалість цього порушення, що зазначена в наявних медичних документах, не відповідає характеру тілесного ушкодження і не підтверджується об'єктивними відомостями, судово-медичний експерт відзначає цю обставину і встановлює ступінь тяжкості, виходячи із звичних термінів.

Примітка: діагноз забій (м'яких тканин) голови, грудної клітки, живота тощо не враховується при оцінці ступеня тяж-

кості, за умови, що він встановлений на основі суб'єктивних факторів і не підтверджується об'єктивними відомостями.

4.7. Загострення попередніх захворювань після заподіяння тілесного ушкодження, а також інші наслідки ушкодження, що обумовлені не власне характером цього ушкодження, а випадковими обставинами (наприклад, алкогольним сп'янінням, правцем), індивідуальними особливостями організму (наприклад, гемофілією), дефектами надання медичної допомоги тощо не повинні враховуватися при оцінці ступеня тяжкості. В таких випадках експерт зобов'язаний вказувати характер причинно-наслідкових зв'язків між ушкодженням і такими наслідками.

Ушкодження хворобливо змінених тканин і органів може бути розцінено за ступенем тяжкості як ушкодження здорових, якщо між цим ушкодженням і несприятливим кінцем є прямий причинний зв'язок.

4.8. У випадках смерті за наявності тілесних ушкоджень судово-медичний експерт поряд з вирішенням інших питань зобов'язаний встановити наявність чи відсутність причинного зв'язку між ушкодженням і смертю. Якщо в постанові про призначення експертизи міститься питання про ступінь тяжкості ушкоджень, що були виявлені на трупі, судово-медичний експерт зобов'язаний зазначити, чи мають ці ушкодження ознаки тяжкого, середньої тяжкості чи легкого, використовуючи критерії, що викладені у цих Правилах.

Встановлюючи причинний зв'язок між ушкодженням і смертю, судово-медичний експерт не повинен характеризувати тілесні ушкодження як безумовно чи умовно смертельні. У випадках, коли між ушкодженням і смертю є причинний зв'язок, ці ушкодження можуть бути ним оцінені як смертельні.

4.9. При експертизі тілесних ушкоджень у висновках експерта (акті) повинні бути відображені:

4.9.1. Характер ушкоджень з медичної точки зору (садно, синець, рана, перелом кістки тощо), їх локалізація і властивості; вид знаряддя чи засобу, яким могли бути спричинені ушкодження; механізм виникнення ушкоджень; давність (термін) спричинення ушкоджень;

4.9.5. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень із зазначенням кваліфікаційної ознаки — небезпека для життя, розлад здоров'я, стійка втрата загальної працездатності тощо.

Примітка: якщо при обстеженні потерпілого експерт виявляє різне походження тілесних ушкоджень, він встановлює, чим заподіяне кожне з них; якщо ушкодження мають різну давність, позначається неодноразовість їх нанесення, вказуються строки спричинення кожного з ушкоджень і ступінь їх тяжкості.

4.10. Підсумки у висновку експерта (акті) повинні бути результатом аналізу відомостей, що встановлені при проведенні експертизи. Вони повинні бути детальними і науково обґрунтованими.

Складання так званих попередніх висновків, що містять згадане твердження про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, неприпустиме.

4.11. У випадках встановлення за об'єктивними медичними відомостями, що тілесне ушкодження було небезпечним для життя чи коли наслідки і кінець ушкодження, що не було небезпечним для життя, не викликає сумнівів, судово-медичний експерт визначає ступінь тяжкості тілесного ушкодження, не очікуючи його кінця.

4.12. При наявності ушкоджень різного ступеня тяжкості експерт не має права визначити цей ступінь «у сукупності» за найбільш тяжким ушкодженням. В таких випадках можливе лише об'єднання однакових за ступенем тяжкості ушкоджень.

4.13. Судово-медичному експерту належить утриматись від встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у випадках:

4.13.1. Невизначеності клінічної картини чи недостатнього клінічного і лабораторного обстеження потерпілого;

4.13.2. Невизначеного кінця ушкодження, що не було небезпечним для життя;

4.13.3. Відмови обстежуваного від додаткового огляду чи явки його на повторне обстеження, якщо це позбавляє експерта можливості правильно оцінити характер ушкодження, його клінічний перебіг і кінець.

4.13.4. Відсутність медичних документів, у тому числі результатів додаткових досліджень, без яких не можна судити про характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень.

У таких випадках судово-медичний експерт у своїх підсумках викладає причини, що не дозволяють визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, і зазначає, які дані необхідні йому для вирішення цього питання (медичні документи, результати додаткових досліджень тощо), а також визначає термін повторного огляду.

Примітка: мотивоване пояснення неможливості встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень не звільняє експерта від необхідності вирішення інших питань, передбачених цими Правилами (див. п. 4.9).

4.14. Висновок експерта видається на руки особі, що призначила експертизу, чи за його вказівкою надсилається поштою. У випадках, коли акт судово-медичного обстеження не був отриманий, він надсилається поштою не пізніше місяця після його укладення.

4.15. Видача документа на руки обстеженому допустима лише за письмовим дозволом слідчо-судових органів.

4.16. Заміна висновку експерта (акта) випискою чи іншими документами забороняється.

Положення про медико-соціальну експертизу

*Затверджено постановою Кабінету Міністрів України
від 22 лютого 1992 р. № 83*

(витяг)

1. Медико-соціальна експертиза визначає ступінь обмеження життєдіяльності людини, причину, час настання, групу інвалідності, сприяє проведенню ефективних заходів щодо профілактики інвалідності, реабілітації інвалідів, пристосування їх до суспільного життя.

2. Медико-соціальній експертизі підлягають особи, які втратили здоров'я внаслідок захворювання, травм та уродже-

них дефектів, що обмежує їх життєдіяльність, а також особи, які за чинним законодавством мають право на соціальну допомогу, компенсацію витраченого заробітку або звільнення від виконання відповідних обов'язків тощо.

30. Датою встановлення інвалідності вважаються день надходження до медико-соціальної експертної комісії документів, необхідних для огляду хворого.

Інвалідність встановлюється до першого числа місяця, наступного за місяцем, на який призначено черговий переогляд хворого.

Висновок експертизи має доказове значення у справі тільки тоді, коли є мотивованим та науково обґрунтованим і містить посилання на матеріали, які використовувалися під час дослідження поставлених запитань.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 22 квітня 2003 р. у справі С. // РВСУ. — 2004. — січень — червень. — П. 56. — С. 104.

Вирок підлягає скасуванню, якщо не досліджені усі обставини у справі і відсутній компетентний висновок про причину смерті потерпілого.

СЗ. — 1965. — № 10. — С. 86.

Розгляд справи про вбивство без судово-медичного дослідження трупа допустимий лише у виключних випадках, коли неможливо виявити труп.

Пост. Пл. ВС СРСР від 5 липня 1971 р. у справі Б. // БВС СССР. — 1971. — № 5. — С. 18.

Обвинувачення в умисному вбивстві не може бути визнано обґрунтованим, якщо не встановлено, що смерть настала внаслідок дій винного.

Пост. Пл. ВС СРСР від 6 липня 1971 р. у справі Ц. // БВС СССР. — 1971. — № 6. — С. 32.

Практика проведення судово-медичної експертизи за документами не суперечить закону (статті 184–187 КПК РФФСР).

БВС РФ. — 1996. — № 10. — С. 5; статті 196–205 КПК України.

Вирок скасовано у зв'язку з неповною перевіркою алібі та наявністю суперечностей у висновках експерта.

Ухв. СККС ВС СРСР від 28 лютого 1986 р. у справі Р. і ін. // БВС СССР. — 1986. — № 5. — С. 25.

Вирок скасовано через недостатню дослідженість психічного стану підсудного в момент вчинення вбивства.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 липня 1990 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1990. — № 6. — С. 11.

Для визначення характеру тілесних ушкоджень обов'язковим є виклик експерта.

Пост. Пл. ВС СРСР від 19 квітня 1946 р. у справі С. // Сб-к ВС СССР 1946–1962 гг. — С. 116.

Висновок судово-медичної експертизи може містити в собі висновок про насильницький або ненасильницький характер смерті та про сам характер спричиненого насильства.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 червня 1959 р. у справі З. // Сб-к ВС СССР 1946–1962 гг. — С. 121.

Суперечливі висновки судово-медичних експертів за відсутності інших доказів не могли бути підставою для обвинувального вироку.

Ухв. СККС ВС СРСР від 3 листопада 1954 р. у справі Г. // СП ВС СРСР. — 1955. — № 1. — С. 15.

Невиконання судом вимог п. 2 ст. 76 КПК про обов'язкове призначення експертизи для встановлення тяжкості й характеру тілесних ушкоджень призвело до скасування судових рішень.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 10 березня 2005 р. у справі М. // ВВСУ. — 2005. — № 9. — С. 13.

Призначення судово-психіатричної експертизи є обов'язковим, якщо характер злочинних дій викликає сумніви у психічній повноцінності підсудного.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі В. // Сб-к ВС СРФСР 1964–1971 гг. — С. 498.

Підставою для виникнення сумнівів щодо психічного стану обвинуваченого може служити не тільки характер вчине-

ного злочину і безпосереднє спостереження слідчого або складу суду за його поведінкою, а й заяви свідків, а також документи щодо перенесених цією особою захворювань і травм.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 499.

Висновок експерта не є обов'язковим для слідчого, прокурора і суда і оцінюється ними у сукупності з іншими доказами, зібраними у справі.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 500.

Незгода з висновком експертизи повинна бути вмотивована судом.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Д. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 502.

Суд повинен критично ставитися до висновків експертизи, оцінюючи їх у світлі всіх обставин у справі та в їх сукупності.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 380;

Ухв. КС СПКС ВСУ № 5–168 км 07 від 22 лютого 2007 р. у справі Ж.;

Ухв. КСК ВС СРСР від 19 лютого 1941 р. у справі Б. // Вопр. уг. проц. — С. 220.

Суд повинен критично оцінювати висновок експертизи в суперечності з усіма матеріалами справи й у випадку необхідності призначити повторну експертизу, доручивши її проведення іншим експертам.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі О. // Сб-к ВС РСФФ 1964–1972 гг. — С. 503.

Висновки експертів, як і інші докази, підлягають критичній оцінці суду.

Ухв. КС СПКС ВСУ № 5 – 1393 К 05 від 29 березня 2005 р. у справі К.

Висновок судово-психіатричної експертизи, що не містить відповіді на питання про осудність обвинуваченого під час

вчинення інкримінованого діяння, не може бути визнаний доказом у справі.

Ухв. СККС ВС СРСР від 18 квітня 1961 р. у справі Х. // БВС СССР. — 1961. — № 4. — С. 20.

У випадку необґрунтованості висновку експертів або сумніву в його правильності проведення повторної експертизи відповідно до ст. 81 КПК РРФСР (ст. 75 КПК України) може бути доручене тільки іншому експертові або іншим експертам.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Р. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 505.

У необхідних випадках, коли висновок амбулаторії експертизи про неосудність особи викликає серйозні сумніви, повинна призначатися стаціонарна судово-психіатрична експертиза.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 506.

Розділ II

Умисне вбивство (ст. 115 КК)

1. Зміст умислу винного у справах про посягання на життя особи

Треба мати на увазі, що замах на злочин (вбивство) може бути вчинено лише з прямим умислом (коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання).

Абзац 2 п. 4 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), суди повинні ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати, виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховувати спосіб, зняряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю.

Якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має.

Пункт 22 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Суди повинні мати на увазі, що умисне вбивство, відповідальність за яке передбачена ст. 102 або ст. 103 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік, може бути вчинено як з прямим, так і з непрямим умислом. За змістом ст. 15 «Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» замах на вбивство можливий лише з прямим умислом, тобто коли дії винного свідчать про те, що

він передбачав настання смерті, бажав цього, але смертельний результат не настав в силу обставин, не залежних в його волі.

Абзац 1 п. 5 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Умисел передбачає усвідомлення винним суспільно небезпечних наслідків своїх дій

Пост. Пл. ВС СРСР від 21 січня 1974 р. у справі К. // БВС СРСР. — 1974. — № 3. — С. 31.

Умисне вбивство передбачає наявність умислу на спричинення смерті потерпілому.

Ухв. СККС ВС СРСР від 10 серпня 1959 р. у справі Л. // БВС СССР. — 1960. — № 1. — С. 26.

Умисел передбачає, що винний усвідомлював і бажав або свідомо припускав заподіяння смерті потерпілому.

Пост. Пл. ВС СРСР від 31 серпня 1956 р. у справі Г. і С. // СП ВС СССР. — 1956. — № 6. — С. 13.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом.

БВС УССР. — 1978. — № 26. — С. 53; БВС УССР. — 1984. — № 50. — С. 29; БВС СССР. — 1960. — № 5. — С. 37; БВС СССР. — 1964. — № 1. — С. 19; Рад. право. — 1989. — № 3; Рад. право. — 1988. — № 4. — С. 90; БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 99; ВВСУ. — 1996. — № 1. — С. 23; РВСУ. — 1997. — П. 92. — С. 124.

Замах на умисне вбивство може бути вчинений лише за наявності прямого умислу.

Ухв. СККС ВСУ від 18 травня 1971 р. // Рад. право. — 1971. — № 11. — С. 108; Право України. — 1994. — № 5–6.

Замах на умисне вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом, коли винний передбачав настання смерті потерпілого, бажав цього, але наслідки не настали з незалежних від його волі обставин.

Ухв. СККС ВСУ від 24 лютого 1994 р. у справі С. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 104;

Замах на умисне вбивство не може бути з непрямым умислом.

Пост. Пл. ВС СРСР від 3 грудня 1962 р. // БВС СССР. — 1963. — № 1. — С. 20.

Вирішуючи питання про зміст умислу винного, суд повинен виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину і враховувати, зокрема, засоби і знаряддя злочину, кількість, характер та локалізацію поранень і інших тілесних ушкоджень, інші обставини у справі.

Ухв. СККС ВСУ від 22 грудня 1988 р. // БВС УССР. — 1989. — № 69; Рад. право. — 1992. — № 1. — С. 90.

Вирішуючи питання про зміст умислу винної особи, суд повинен виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину і враховувати засоби і знаряддя останнього, причини припинення злочинних дій, стосунки потерпілого і засудженого та їх поведінку, яка передувала злочину.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 95.

При вирішенні питання про наявність у винної особи умислу на позбавлення потерпілого життя слід враховувати як спосіб і знаряддя злочину, так і кількість та локалізацію тілесних ушкоджень, а також інші обставини вчинення злочину, на підставі яких можна зробити висновок про зміст і спрямованість умислу винного.

Ухв. СККС ВСУ від 15 квітня 1999 р. // РВСУ. — 2000. — П. 49. — С. 84.

Вирішуючи питання про спрямованість умислу винного, суд повинен виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину, зокрема ураховувати характер дій винного (наприклад, спричинення поранень життєво важливим органам людини).

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964 — 1972 гг. — С. 216.

Умисне вбивство передбачає, що винний передбачав і бажав або свідомо допускав заподіяння смерті потерпілому.

Пост. Пл. ВС СРСР від 31 серпня 1956 р. у справі Г. і С. // СП ВС СССР. — 1956. — № 6. — С. 13.

Якщо обставини справи і попередня поведінка винного свідчать про непрямий умисел, злочин може бути кваліфіковано як умисел на вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 20 травня 1967 р. у справі Ф. // БВС РСФСР. — 1967. — № 10. — С. 6.

Якщо особа передбачала і свідомо допускала настання смертельного результату, то її дії слід розглядати як умисне вбивство.

Пост. През ВС РРФСР від 28 травня 1958 р. у справі В. // СЮ. — 1958. — № 88; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 161.

За відсутності або недоведеності наміру вчинити вбивство дії підсудного, що спричинили смерть потерпілого, не можуть кваліфікуватися як умисне вбивство.

Ухв. КСК ВС СРСР від 5 квітня 1939 р. у справі П. // Сб-к ВС СССР 1938–1939 гг. — С. 98.

Спільне нанесення кількома особами поранень потерпілому з умислом на заподіяння смерті повинно кваліфікуватися як умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 31 серпня 1961 р. у справі А. та ін. // БВС СССР. — 1961. — № 5. — С. 23.

Під час обговорення питання про умисел особи на позбавлення життя людини суди повинні виходити з сукупності всіх обставин, приймаючи до уваги попередню поведінку винного, спосіб вчинення злочину, застосовані знаряддя і характер заподіяних потерпілому тілесних ушкоджень.

Пост. През ВС РРФСР від 8 січня 1964 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1964. — № 5. — С. 11.

Під час встановлення змісту умислу винного (на вбивство) необхідно виходити з сукупності всіх обставин, а не лише з характеру наслідків, що настали.

Пост. Пл. ВС СРСР від 6 липня 1972 р. у справі К. // БВС СССР. — 1973. — № 4. — С. 18.

Під час встановлення змісту умислу винного у справах про злочини проти життя особи суд повинен виходити не тільки з пояснень обвинуваченого, але й із сукупності всіх обставин вчиненого злочину.

Ухв. СККС ВС СРСР від 20 вересня 1966 р. у справі Н. // БВС СССР. — 1966. — № 6. — С. 35.

Якщо особа не передбачала можливість настання внаслідок її дій смерті потерпілого, то вона не може нести відповідальність за вбивство з непрямым умислом.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 березня 1964 р. у справі Б. // БВС СРСР. — 1964. — № 4. — С. 17; Сб-к ВС СРСР 1938–1939 гг. — С. 98.

Якщо засуджені передбачали і допускали можливість настання смерті потерпілого, то вчинене ними слід кваліфікувати як вбивство з непрямым умислом, а не як нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Пост. Пл. ВСУ СРСР від 16 грудня 1967 р. у справі Д. і ін. // БВС СРСР. — 1968. — № 3. — С. 21.

За наявності умислу на вбивство час настання смерті потерпілого не впливає на кваліфікацію злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 15 лютого 1972 р. // Рад. право. — 1972. — № 5. — С. 103.

Значний проміжок часу, що пройшов між умисним заподіянням тілесного ушкодження і смертю потерпілого, сам по собі не виключає можливості умислу винного на позбавлення життя потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 грудня 1957 р. у справі Г. // БВС СРСР. — 1958. — № 2. — С. 20; БВС РСФСР. — 1966. — № 9. — С. 8.

Значний проміжок часу, що минув між умисним спричиненням поранення і смертю потерпілого, сам по собі не виключає можливості умислу винного на позбавлення життя потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 27 червня 1974 р. // БВС УССР. — 1974. — № 12. — С. 30.

Висновок суду про умисел винного на вбивство повинен бути обґрунтований достовірними доказами.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 червня 1987 р. у справі Ш. // БВС СРСР. — 1987. — № 5. — С. 17; БВС СРСР. — 1972. — № 5. — С. 33.

Під час вирішення питання про винність підсудного у вбивстві суд повинен виходити не тільки з доведеної фактів

його причетності до наслідків, що настали, але й дати оцінку обставинам, характеризуючим суб'єктивну сторону вчиненого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 червня 1976 р. у справі Ш. // БВС СССР. — 1976. — № 6. — С. 9.

У справах про вбивство необхідно ретельно досліджувати питання про наявність або відсутність у обвинуваченого умислу на заподіяння смерті потерпілому, залежно від чого вбивство може кваліфікуватися як умисне або необережне.

Пост. Пл. ВС СРСР від 29 вересня 1958 р. у справі Р. // БВС СССР. — 1959. — № 2. — С. 9.

Якщо особа, яка вчинила вбивство, передбачала і свідомо припускала можливість настання смертельного наслідку, вона повинна нести відповідальність за умисне вбивство, а не за вбивство з необережності.

Ухв. СККС ВС СРСР від 25 липня 1956 р. у справі К. // СП ВС СССР. — 1956. — № 6. — С. 19.

Зібрані у справі докази свідчать про наявність в діях засудженого умислу на вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 26 квітня 1973 р. // БВС УССР. — 1973. — № 8. — С. 33.

Особа, яка передбачала тяжкі наслідки своїх дій, але байдуже відносилась до цього, обґрунтовано визнана такою, що вчинила вбивство з непрямым умислом.

СЮ. — 1958. — № 8. — С. 88.

Суд обґрунтовано — з урахуванням кількості, характеру і локалізації тілесних ушкоджень, спричинених потерпілій, — визнав засудженого винним в умисному вбивстві.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 травня 1991 р. у справі С. // БВС СССР. — 1991. — № 9. — С. 11.

Суд обґрунтовано, виходячи з характеру дій особи, визнав прямий умисел на вбивство.

Характер обраного М. знаряддя злочину, нанесення сильних ударів в область життєво важливих органів свідчить про

прямий умисел на вбивство з хуліганських мотивів. Смерть потерпілого не настала через обставини, незалежні від волі за-судженого.

Пост. През. ВС РРФСР від 27 березня 1991 р. у справі М. // БВС РСФСР. — 1991. — № 9. — С. 5; Рад. право. — 1962. — № 1. — С. 151.

Сам по собі факт нанесення потерпілому численних ударів, від яких настала смерть, не свідчить про те, що винні особи мали умисел на його вбивство.

Пост. През. Хмельницького облсуду від 10 квітня 1992 р. у справі П.В., К. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 94.

Обширні та небезпечні uszkodження, що викликали смерть потерпілого, незалежно від того, що вони були заподіяні без використання будь-яких предметів і засобів, не виключає умислу на вчинення вбивства.

Пост. Пл. ВС СРСР від 8 жовтня 1965 р. у справі Н. // БВС СССР. — 1966. — № 2. — С. 21; Сб-к ВС СССР 1959–1971 гг. — С. 219.

Заподіяння тяжких тілесних uszkodжень з особливою жорстокістю, яке спричинило смерть потерпілого, котру свідомо припускав винний, повинно розглядатись як умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 29 грудня 1956 р. у справі Б. // БВС СССР. — 1957. — № 3. — С. 24.

Особа, яка вчинила хуліганські дії по відношенню до людини, яка купалася, знаючи, що вона не вміє плавати, свідомо припускає можливість її смерті, тобто діє умисно, а не необережно.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 8 січня 1959 р. у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — № 4. — С. 88.

Удар, нанесений каменем, кинутим з невеликої відстані в голову людини, слід кваліфікувати як умисне вбивство через те, що винний припускав можливість настання смертельного результату.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі С. // СЮ. — 1959. — № 1. — С. 81.

Роблячи постріл у двері кімнати з метою здійснення погрози вбивства щодо особи, яка знаходилась у цій кімнаті, злочинець діє з прямим умислом на вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 86.

Наносячи удар ножом у життєво важливий орган, особа передбачає настання смерті, тому діє з прямим умислом на вбивство, а не на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Л. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 246.

Про наявність прямого умислу на вбивство можуть свідчити, зокрема, дії винного, які завідомо для нього повинні були спричинити смерть потерпілого і не призвели до смертельного результату лише через обставини, незалежні від волі винного.

БВС РСФСР. — 1967. — № 6. — С. 15.

У справах про вбивство необхідно ретельно досліджувати питання про наявність або відсутність в обвинуваченого умислу на заподіяння смерті потерпілому, залежно від чого вбивство може кваліфікуватися як умисне або необережне.

Пост. През. ВС СРСР від 29 вересня 1958 р. у справі Р. // БВС СССР. — 1959. — № 2. — С. 9.

Нанесення удару вістрям вил по голові за характером дій свідчить про умисел на вчинення вбивства, а не на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

Пост. През. ВС РРФСР у справі О. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 246.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого, за наявності умислу на позбавлення життя повинно кваліфікуватися як умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 7 серпня 1954 р. у справі Д. і З. // СП ВС СССР. — 1954. — № 6. — С. 13.

Суд обґрунтовано визнав, що наносячи потерпілому удари з великою силою в місця розташування життєво важливих

органів, винна особа діяла з умислом на позбавлення життя потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 23 квітня 1985 р. у справі В. // БВС УССР. — 1985. — № 55. — С. 28.

Про наявність прямого умислу на вбивство можуть свідчити дії винного, які завідомо для нього повинні були спричинити смерть потерпілого і не призвели до смертельного наслідку лише через обставини, незалежні від волі винного.

БВС РСФСР. — 1964. — № 6. — С. 15.

Помилка у висновку щодо суб'єктивної сторони вчиненого злочину призвела до неправильної його кваліфікації.

БВС ССРСР. — 1964. — № 3. — С. 42.

Відкидаючи висновок про вмисну вину в убивстві, касаційна інстанція керувалася лише даними, що свідчили про відсутність у винного прямого умислу на позбавлення життя, і залишила без належної оцінки обставини, які дозволяли судити про наявність у нього непрямого умислу.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 березня 1976 р. у справі Т. // БВС ССРСР. — 1976. — № 4. — С. 21.

Особа не може бути визнана винною в умисному злочині, якщо встановлено, що винний розраховував на обставини, які, на його думку, виключали можливість настання тяжких наслідків.

Пост. Пл. ВС СРСР від 19 грудня 1968 р. // БВС ССРСР 1969. — № 1. — С. 22.

За умови, що судом не встановлена наявність прямого чи непрямого умислу на позбавлення потерпілого життя, кваліфікація дій засудженого за ст. 94 КК УРСР 1960 р. є помилковою.

БВС УССР. — 1980. — № 35. — С. 57.

Кілька осіб, які були присутні при вчиненні злочину, не можуть відповідати за вбивство, яке за обставинами справи могло бути вчинено тільки однією особою.

Ухв. КСК ВС СРСР від 4 березня 1939 р. у справі Ф. та ін. // Сб-к ВС ССРСР 1938–1939 гг. — С. 81.

Ураховуючи попередню поведінку засудженого, неодноразове висловлювання погрози вбивством, локалізацію нанесення поранення, суд кваліфікував дії винного за ст. 17, п. «З» 93 КК УРСР 1960 р.

Ухв. СККС ВСУ від 28 жовтня 1986 р. // БВС УССР. — 1987. — № 60. — С. 26.

Обвинувачення в убивстві не може бути визнано обґрунтованим, якщо не встановлений причинний зв'язок між нанесенням побоїв і настанням смерті потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 22 жовтня 1963 р. у справі В. та І. // БВС ССРСР. — 1964. — № 3. — С. 34; СЗ. — 1966. — № 2. — С. 90.

Якщо смерть потерпілого не перебувала у прямому причинному зв'язку з умисними діями засудженого, які безпосередньо були направлені на позбавлення потерпілого життя, дії винного повинні кваліфікуватись як замах на умисне вбивство, а не як закінчений злочин.

Ухв. СККС ВСУ від 17 травня 1977 р. у справі П. // БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 23.

Вирок скасовано, оскільки не встановлено мотивів вбивства.

Пост. Пл. ВС СРСР у справі К. // СЗ. — 1966. — № 1. — С. 89.

Нанесення ударів, які спричинили смерть потерпілого, можна кваліфікувати як умисне вбивство лише тоді, коли винний бажав смерті потерпілого або свідомо припускав настання цих наслідків.

СЗ. — 1977. — № 10. — С. 89.

Насильницька смерть потерпілої, яка знаходилась у матеріальній або іншій залежності від винного, зобов'язувала суд дослідити версії про умисне вбивство, доведення до самогубства або нещасний випадок.

БВС ССРСР. — 1968. — № 3. — С. 30.

Обливаючи потерпілу горючою рідиною і кидаючи в неї палаючий сірник, засуджений мав умисел на вчинення вбивства.

Ухв. СККС ВСУ від 4 травня 1982 р. // БВС УССР. — 1982. — № 43. — С. 35.

Відповідальність за умисне вбивство шляхом підпалу приміщення, в якому знаходився потерпілий, може настати лише за умови доведеності, що підпал створювався з наміром позбавити життя іншу особу.

Пост. Пл. ВС СРСР від 13 листопада 1964 р. у справі Ж. // БВС СРСР. — 1965. — № 1. — С. 15.

Нанесення ножового поранення у життєво важливі органи, яке завідомо для винного могло спричинити смерть потерпілого, свідчить про наявність прямого умислу на позбавлення життя і повинно кваліфікуватися як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 19 березня 1968 р. у справі М. // БВС СРСР. — 1968. — № 5. — С. 12.

Вирок скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд, оскільки висновок суду про відсутність у діях засудженого прямого умислу на позбавлення життя потерпілого зроблено на підставі не досить повно досліджених матеріалах справи і неналежно оцінених доказах.

Ухв. СККС ВСУ від 25 травня 1999 р. у справі У. // ВВСУ. — 1996. — № 5. — С. 14.

При вирішенні питання про наявність у винної особи умислу на позбавлення потерпілого життя слід враховувати як спосіб і знаряддя злочину, так і кількість та локалізацію тілесних ушкоджень, а також інші обставини вчинення злочину, на підставі яких можна зробити висновок про зміст і спрямованість умислу винного

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 15 квітня 1999 р.

(витяг)

Вироком Жовтневого районного суду Миколаївської області від 27 травня 1985 р. С.В. засуджено за ст. 94 КК на

15 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії суворого режиму.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Миколаївського обласного суду від 11 червня 1985 р. вирок залишено без зміни.

С.В. визнано винним в умисному вбивстві своєї дружини С.Й., вчиненому за таких обставин.

7 березня 1985 р. приблизно о 15 год між С.В., який перебував у стані алкогольного сп'яніння, та його дружиною С.Й. виникла сварка, під час якої С.В. з метою умисного вбивства кухонним ножом завдав потерпілій удар у черевну порожнину, заподіявши їй тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння. Незважаючи на надану медичну допомогу, 11 березня 1985 р. С.Й. померла.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про зміну судових рішень, перекваліфікацію дій С.В. зі ст. 94 КК на ч. 3 ст. 101 КК та призначення йому покарання у вигляді 12 років позбавлення волі. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню на таких підставах.

Суд з достатньою повнотою встановив фактичні обставини справи, проте дав неправильну юридичну оцінку діям засудженого.

На попередньому слідстві та в судовому засіданні С.В. стверджував, що не мав умислу на вбивство С.Й. і що після того, як ударив дружину ножом, він намагався надати їй допомогу. Ці показання С.В. не тільки не спростовані, а й підтверджені іншими наявними у справі доказами. Зокрема, як видно з показань синів засудженого — С.С. і С.О., коли вони на крик вбігли на кухню, мати стояла біля буфета, а потім почала осідати на підлогу, а батько знаходився на відстані 2,5 м від неї. Зазначена обставина, а також той факт, що потерпілій було завдано один удар ножом, цілком узгоджуються з показаннями засудженого С.В. про те, що умислу вбити дружину в нього не було.

З огляду на висновок судово-медичної експертизи 7 березня 1985 р. потерпілу було прооперовано, а 9 березня 1985 р.

стан її здоров'я погіршився. Наступного дня у неї було виявлено нагноєння рани. 11 березня 1985 р. її знову було прооперовано, при цьому виявилось, що причиною гнійного перитоніту є рана черевної стінки, яка загноїлася через наявність у черевній порожнині залишків крові. Після операції стан потерпілої був украй тяжкий, того самого дня вона померла.

У справі встановлено, що С.В. на ґрунті особистих неприязних стосунків під час сварки умисно заподіяв дружині тяжке тілесне ушкодження. Внаслідок цього поранення й у зв'язку з ускладненнями, що виникли після хірургічного втручання, на четверту добу після події настала смерть потерпілої.

Таким чином, у протесті правильно порушено питання про необхідність перекваліфікації дій С.В. зі ст. 94 КК на ч. 3 ст. 101 КК та призначення йому покарання в межах санкції цього закону. Тому судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України ухвалені щодо С.В. судові рішення змінила: перекваліфікувала його дії зі ст. 94 на ч. 3 ст. 101 КК і призначила йому покарання у вигляді 12 років позбавлення волі. У зв'язку з відбуттям С.В. покарання його звільнено з місць позбавлення волі.

Про наявність умислу на вбивство потерпілого свідчать, зокрема, спосіб заподіяння тілесних ушкоджень та локалізація поранень. Дії, розпочаті як таємне викрадення чужого майна, у зв'язку із втручанням сторожа переросли в розбійний напад

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 12 квітня 2005 р.

(витяг)

Апеляційний суд Харківської області вироком від 23 грудня 2004 р. засудив М. за ч. 4 ст. 187 КК на 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, за пунктами 6, 8 ч. 2

ст. 115 КК — на 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, а за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 цього Кодексу — на 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

М. засуджено за розбійний напад і вчинене під час нього з корисливих мотивів та у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового обов'язку умисне вбивство.

Як визнав суд, М., маючи умисел на викрадення грошей із ресторану і знаючи, що вночі він охороняється, 23 липня 2004 р. приблизно о 4 год ранку, озброївшись ножом та монтувалкою, проник у приміщення ресторану і почав виламувати двері бухгалтерії. Під час учинення зазначених дій його викрив нічний сторож К., який перебував при виконанні свого службового обов'язку. Побачивши сторожа, М. напав на нього і, долаючи опір, умисно вбив його, завдавши численних ударів ножом у життєво важливі органи. Усунувши таким чином перепону для здійснення свого злочинного наміру, М. продовжив виламувати двері бухгалтерії, але так і не зміг цього зробити.

У касаційній скарзі засуджений стверджував, що не мав умислу на вбивство з корисливих мотивів, а вбив потерпілого через необережність під час боротьби з ним, що не вчиняв розбійного нападу, а лише намагався таємно проникнути до приміщення бухгалтерії і свій умисел до кінця не здійснив. У зв'язку з цим він порушив питання про зміну вироку, а саме про перекваліфікацію його дій з пунктів 6, 8 ч. 2 ст. 115 на ст. 119 КК та з ч. 4 ст. 187 на ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у задоволенні касаційної скарги відмовила на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини М. в умисному вбивстві з корисливих мотивів та у зв'язку з виконанням сторожем К. свого службового обов'язку ґрунтується на зібраних у справі доказах.

Зокрема засуджений М. як у стадії досудового слідства, так і в судовому засіданні визнав, що саме він з метою заволодіти грошима, які зберігались у бухгалтерії ресторану, приблизно о

4 год ранку 23 липня 2004 р. проник у його приміщення, де з допомогою монтувалки та ножа намагався виламати двері бухгалтерії й у цей час був викритий сторожем К. У зв'язку із втручанням останнього він завдав йому ударів ножем у різні частини тіла. Коли поранений сторож упав, він, М., продовжив виламувати двері бухгалтерії, але не зміг цього зробити.

Показання М. про обставини вбивства потерпілого К. підтвержені цілим рядом доказів.

Свідок Н. пояснила, що вранці 23 липня 2004 р. прийшла до ресторану, щоб поговорити з К., який чергував там тієї ночі, і побачила його мертвим біля дверей бухгалтерії.

У протоколі огляду місця події зазначено, що на дверях бухгалтерії було виявлено механічні пошкодження, біля дверей — труп К. і кров на підлозі.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи смерть К. настала від гострої крововтрати внаслідок колото-різаних поранень грудей та шиї з пошкодженням великих судин останньої, а також серця.

За свідченням Х. його знайомий М. розповів йому про свій намір проникнути у приміщення ресторану і викрасти з бухгалтерії кошти, виклав план проникнення та усунення сторожа у разі, якщо той його виявить, пропонував узяти участь у цьому злочині, але він, Т., відмовився.

За місцем тимчасового проживання М. виявлено шапочку з прорізами для очей та рота, кросівки, ніж, план-схему приміщення ресторану.

Із протоколу відтворення обстановки й обставин події за участю М. видно, що останній у деталях розповів та показав, як він уночі 23 липня 2004 р. проник у приміщення ресторану з метою заволодіти грошима і завдав ударів ножем сторожу, який його викрив.

За висновком судово-трасологічної експертизи виявлені біля дверей бухгалтерії сліди взуття за розміром та візерунком відповідають взуттю М.

Зазначеними доказами спростовуються доводи засудженого про те, що він не мав наміру вбивати сторожа і заподіяти йому смерть через необережність у процесі боротьби з ним.

З огляду на матеріали справи М. завчасно підготувався до вчинення злочину, розробив план проникнення у приміщення бухгалтерії, де зберігалися кошти ресторану. Знаючи, що приміщення вночі охороняється, він заздалегідь прийняв рішення про усунення сторожа, якщо той його виявить.

У процесі здійснення умислу, спрямованого на протиправне таємне заволодіння чужим майном, М. був виявлений нічним сторожем К., який намагався йому протидіяти. У зв'язку з виконанням К. свого службового обов'язку М. умисно вбив його, завдавши численних ударів ножом у життєво важливі органи, і продовжив виламувати двері бухгалтерії, намагаючись проникнути в це приміщення та здійснити свій корисливий умисел.

Таким чином, спочатку дії М. були спрямовані на таємне заволодіння чужим майном, а потім у зв'язку з виконанням сторожем свого службового обов'язку цей умисел трансформувався і злочинні дії переросли у розбійний напад. Тому колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала необґрунтованими наведені засудженим у касаційній скарзі доводи про те, що його дії були спрямовані на таємне заволодіння чужим майном.

Даних, які б свідчили про вчинення М. у зазначеній ситуації вбивства потерпілого через необережність, теж не встановлено. Спрямованість завданих потерпілому ударів у життєво важливі органи (у груди й шию), застосування при цьому заздалегідь підготовленого ножа та подальші спроби засудженого проникнути у приміщення бухгалтерії з корисливим умислом якраз свідчать про те, що М. після викриття його сторожем умисно вбив того, застосовуючи таке насильство, яке неминуче мало призвести до смерті.

На підставі цих доказів суд правильно кваліфікував дії засудженого за ч. 4 ст. 187 та пунктами 6, 8 ч. 2 ст. 115 КК.

З урахуванням викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Харківської області від 23 грудня 2004 р. щодо М. залишила без зміни, а касаційну скаргу засудженого — без задоволення.

Кількість, характер, локалізація, сила нанесення ножових поранень і знаряддя вчинення злочину свідчать про спрямованість умислу на заподіяння смерті потерпілої, хоча вона не настала з незалежних від волі винного обставин

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 17 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Волинської області від 13 жовтня 2005 р. Г. засуджено: за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю; за ч. 4 ст. 187 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно призначено 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

Постановлено стягнути з Г. на користь потерпілої Л. на відшкодування матеріальних збитків 1 418 грн 29 коп., на відшкодування моральної шкоди — 1 000 грн; на користь Волинської обласної клінічної лікарні за лікування Л. — 5 116 грн; на користь держави — 1 224 грн судових витрат за проведення експертиз.

Г. визнано винним у тому, що він близько 9 год 23 травня 2005 р., перебуваючи в буд. 1 на вул. Березовій у с. Зміїнець Луцького району Волинської області з метою заволодіння чужим майном учинив розбійний напад, під час якого умисно з корисливих мотивів учинив замах на вбивство Л., смерть якої не настала з незалежних від його волі причин. При цьому наніс потерпілій кілька ударів кухонним ножом у різні частини тіла, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження, від чого та втратила свідомість і лежала без ознак життя, що сприйма-

лось засудженим як її смерть. Під час нападу Г. заволодів майном потерпілої на загальну суму 6 708 грн 1 коп.

У касаційній скарзі захисник засудженого, посиляючись на те, що у справі не здобуто й у вирокі суду не наведено доказів наявності у Г. прямого умислу на вбивство Л., а сам Г. неодноразово вказував, що не мав наміру вбити потерпілу і не бажав її смерті Г. у зв'язку з цим просить вирок у частині засудження Г. за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України скасувати.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи, викладені у касаційній скарзі, колегія суддів вважає, що скарга не підлягає задоволенню на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини Г. у вчиненні злочинів, за які його засуджено, відповідає фактичним обставинам справи, обґрунтований сукупністю доказів, розглянутих у судовому засіданні, належно оцінених і наведених судом у вирокі, і є правильним.

Так, у стадії досудового слідства Г. звернувся з явкою з повинною і на допитах як підозрюваного, обвинуваченого дав показання, з яких видно, що він, зайшовши до будинку Л., де раніше виконував ремонтні роботи, маючи намір заволодіти чужим майном, напав на Л. і, бажаючи її смерті, щоб остання не змогла в подальшому його викрити, оскільки його знала, завдав їй ударів кухонним ножом у спину, груди, по руках, шиї, припинивши свої дії і кинувши поруч з нею ніж, коли вирішив, що вона мертва; обшукавши будинок, заволодів майном її сина, яке частково зберігав при собі, а частково сховав в кущах.

Згідно з даними протоколу відтворення обстановки та обставин події з участю Г., той показав, як наносив удари ножом потерпілій, де саме в будинку знаходились речі, якими він заволодів, та видав викрадене. Викрадені речі були впізнані потерпілим Л. В.

Потерпілий Л. В., свідки Ц., С. підтвердили, що Л. була знайдена 23 травня 2005 р. вдень у своєму будинку з ножовими пораненнями, і їй своєчасно була надана медична допомога, внаслідок чого вдалося зберегти життя потерпілої, яка одразу вказала, що напад на неї з ножом вчинив Г.

З показань потерпілої Л. видно, що Г. спочатку вдарив її ножом у спину, а коли вона повернулася до нього — у груди, по руках, при цьому вимагав сказати, де в будинку знаходяться гроші, не реагував на її прохання не вбивати; залишаючи будинок, усвідомлюючи, що вона ще жива, наніс їй ножом різану рану шиї, від чого вона втратила свідомість.

Згідно з висновками судово-медичних і судово-криміналістичних експертиз виявленим на місці події ножом Л. були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння, у вигляді множинних колото-різаних поранень тіла, зокрема задньої поверхні грудної клітини, проникаюче в грудну клітину з пораненням лівої легені та травматичним зломом 3-го ребра зліва, а також різана рана в підщелеповій ділянці на шиї довжиною 15 см і глибиною до 7 см.

Оцінивши зазначені докази в сукупності, суд обґрунтовано дійшов висновку, що дії Г. були спрямовані на умисне вбивство Л. — жінки похилого віку — із користі під час розбійного нападу на неї, оскільки про це свідчать не тільки показання Г. на досудовому слідстві та показання потерпілої, а й дані щодо кількості, характеру, локалізації виявлених у неї поранень, сили нанесення їй ножом ударів, достатньої для такого тілесного ушкодження, виявленого у потерпілої, як злам ребра.

Тобто Г. виконав усі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця — настання смерті Л., але цей злочин не було закінчено з причин, що не залежали від його волі, — внаслідок своєчасного виявлення пораненої, яку він залишив, вважаючи її мертвою, і своєчасного надання їй необхідної медичної допомоги.

За таких обставин доводи захисника з посиланням на показання засудженого Г. у суді про відсутність у нього прямого умислу на вбивство Л. є безпідставними.

Наведені вище докази спростовують посилання захисника і про те, що винність Г. у вчиненні замаху на умисне вбивство Л. із користі не доведено.

Дії засудженого Г. за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК кваліфіковані правильно.

Істотних порушень кримінально-процесуального закону, які тягнуть скасування чи зміну вироку, у справі не встановлено.

Покарання засудженому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України в межах санкції статей КК України, за якими його засуджено, з урахуванням тяжкості вчиненого злочину, даних про особу засудженого, його віку, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, і це покарання є справедливим.

Підстав для пом'якшення покарання колегія суддів не знаходить.

Враховуючи викладене, колегія суддів касаційну скаргу захисника засудженого залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Волинської області від 13 жовтня 2005 р. щодо Г. — без зміни.

Суд обґрунтовано визнав прямиий умисел на вбивство у діях засудженого, який, будучи раніше судимим за умисне вбивство, наніс ножем колото-різані поранення шії та грудей зліва з ушкодженням серця, що призвело до смерті потерпілого

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 11 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 26 грудня 2005 р. С.А., раніше неодноразово судимий, останній раз 16 листопада 1995 р. за ст. 94 та за ч. 3 ст. 222 КК України на 11 років позбавлення волі, звільнений 18 червня 2004 р. умовно-достроково на 2 роки 11 днів, засуджений за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років 6 місяців позбавлен-

ня волі і на підставі ч. 1 ст. 71 КК України до цього покарання частково приєднано невідбуте покарання за попереднім вироком від 16 листопада 1995 р. — 6 місяців позбавлення волі, остаточно йому призначено 14 років позбавлення волі.

С.А. визнано винним у тому, що 29 липня 2005 р. він, будучи особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, в буд. 7 по пров. Комуністичному в м. Нікополі під час сварки з братом С.М. вчинив його умисне вбивство шляхом нанесення удару кухонним ножом у грудну клітку з ушкодженням серця.

У поданій на вирок касаційній скарзі засуджений С.А., наводячи доводи, що умислу на вчинення вбивства брата він не мав і що той сам настрикнувся на його ніж, що тілесні ушкодження в області шиї тому спричинили інші особи, що у справі допущена неповнота й однобічність досудового і судового слідства, оскільки залишились недопитаними ряд свідків, що порушено його право на захист, оскільки йому з початку слідства не надали захисника, а потім дали й замінили його іншим, що щодо нього застосовувались незаконні методи ведення слідства, що суд неправильно застосував кримінальний закон, просить вирок змінити та перекваліфікувати його дії за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК на ст. 119 КК України.

Заслухавши доповідача, пояснення засудженого С.А., прокурора, перевіrivши матеріали справи та вивчивши доводи касаційної скарги, колегія суддів підстав для її задоволення не знайшла.

Висновки суду про винність С.А. у вчиненні зазначеного злочину ґрунтуються на досліджених у судовому засіданні та викладених у вирокі доказах.

Твердження у касаційній скарзі засудженого С.А. про те, що вбивства він не вчиняв і що потерпілий сам настрикнувся на його ніж, є безпідставними.

Ці заперечення звинувачення були детально розглянути апеляційним судом і спростовані наведеними у його вирокі доказами.

Так, сам засуджений С.А. у своїх показаннях у судовому засіданні не заперечував, що 29 липня 2005 р. під час вживан-

ня з потерпілим С.М. спиртних напоїв вони посварились і останній «навалився» животом йому на ніж, який він тримав перед собою, після чого помер.

Це саме він стверджував під час проведення з ним відтворення обстановки й обставин події за участю захисника та понятих, зазначивши, що він ножа, який тримав у правій руці, увіткнув у область грудної клітки свого брата.

Із досліджених судом показань свідка Б., даних ним під час досудового слідства, вбачається, що того дня він разом із братами С. у них вдома вживав спиртні напої, після чого там заснув. Наступного дня зранку його розбудив С.А. та наказав іти додому і при цьому не дивитись у бік, де сидів С.М., проте він глянув і зрозумів, що той мертвий, про що повідомив у міліцію.

Як показала свідок К.Л., між братами С. часто відбувались сварки через будинок, який дістався їм у спадщину. С.М. розповідав їй, що С.А. кидався на нього з сокирою, порізав шию, брати часто бились.

Це саме підтвердив і свідок К.В.

Згідно з даними протоколу огляду місця події від 30 липня 2005 р. у буд. 7 по пров. Комуністичному в м. Нікополі було виявлено труп С.М. з ознаками насильницької смерті та вилучено кухонного ножа зі слідами крові, який С.А. впізнав як такий, яким він учинив убивство потерпілого.

Згідно з даними судово-медичної експертизи на трупі С.М. виявлено 2 різані рани лівої бокової поверхні шиї та проникаюче колото-різане поранення передньої поверхні грудей зліва з ушкодженням сорочки та лівого шлуночка серця, крововиливи у сорочку серця та ліву плевральну порожнину. Смерть його настала від зазначеного проникаючого колото-різаного поранення з ушкодженням серця від гострої крововтрати.

Усі ці поранення могли бути спричинені вилученим під час огляду місця події ножем за обставин, зазначених С.А. під час відтворення обстановки й обставин події.

З огляду на висновки судово-імунологічних експертиз виявлена на ножі та на шльопанці кров могла бути потерпілого, ножове поранення С.М. могло бути спричинено цим ножем, а

виявлена під нігтями у С.А. кров згідно з даними судово-цитологічної експертизи могла походити від потерпілого.

Таким чином, твердження в касаційній скарзі С.А. про те, що С.М. сам випадково наткнувся на ножа, який він необачно тримав у руці, спростовується його ж показаннями під час проведення відтворення обстановки й обставин події, в яких зазначено, що він ножа увіткнув у область грудної клітки свого брата, а також даними висновку судово-медичної експертизи, згідно з яким С.М. було нанесено 3 поранення — 2 різані рани лівої бокової поверхні шиї та проникаюче колото-різане поранення передньої поверхні грудей зліва з ушкодженням серця.

Те, що тілесні ушкодження в області шиї спричинив потерпілому не С.А., а інші особи, не знайшло свого підтвердження.

Отже, результати огляду місця події, висновки зазначених експертиз, показання свідків, дані проведеного за участю С.А. відтворення обстановки й обставин події повністю підтверджують винність С.А. у вчиненні умисного вбивства потерпілого С.М.

Суд дійшов обґрунтованого висновку, що обставини справи й характер дій засудженого свідчать про те, що С.А., який ударив С.М. ножом у життєво-важливий орган — груди — з ушкодженням серця, усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачав його наслідки та свідомо допускав заподіяння потерпілому смерті.

Тому твердження в касаційній скарзі С.А. про те, що він не мав умислу на позбавлення життя С.М., є безпідставними.

Слід визнати необґрунтованими й доводи в скарзі С.А. про неповноту досудового та судового слідства та невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, оскільки вивченням матеріалів справи не встановлено даних, які б свідчили про неповноту чи необ'єктивність дослідження слідчими органами та судом обставин справи.

Те, що в судовому засіданні не було допитано усіх свідків і показання окремих із них було оголошено, не вплинуло на повноту судового слідства.

Не встановлено й істотних порушень кримінально-процесуального закону, які б призводили до скасування вироку, при порушенні вказаної кримінальної справи, її розслідуванні, допитах С.А., наданні йому захисника, проведенні з ним відтворення обстановки й обставин події та під час розгляду справи в суді першої інстанції.

Те, що у С.А. змінювались захисники, не вплинуло на його право на захист. Тому посилання у його скарзі на порушення права на захист є безпідставними.

Застосування до С.А. незаконних методів ведення слідства, які могли б вплинути на правдивість його показань під час судового слідства, не знайшло свого підтвердження.

Таким чином, усі обставини справи досліджені судом всебічно, повно й об'єктивно, зібраним доказам дана належна оцінка в їх сукупності і дії С.А. за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України кваліфіковані правильно.

За даними проведеної щодо С.А. судово-психіатричної експертизи він хронічним психічним захворюванням не страждав і не страждає, є осудним.

Покарання С.А. призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого ним злочину, особи винного та обставин, що обтяжують та пом'якшують його покарання.

Тому підстав для зміни вироку, про що порушується питання у касаційній скарзі, колегія суддів не вбачає.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області щодо засудженого С.А. залишила без зміни, а його касаційну скаргу — без задоволення.

Здавлюючи зі значною силою шию потерпілої, що призвело до перелому щитовидного хряща, особа передбачала настання смерті, тому діяла з прямим умислом на вбивство, яке не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 8 червня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Закарпатської області від 10 лютого 2006 р. С. засуджено: за ч. 1 ст. 15, пунктами 7, 13 ч. 2, ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 125 КК України на 1 рік виправних робіт

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно С. призначено 13 років позбавлення волі.

Згідно з вироком С. визнано винним у вчиненні злочинів за таких обставин.

22 серпня 2005 р. о 21 год С., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на перехресті вулиць Гагаріна та Артилерійської у м. Ужгороді з хуліганських мотивів, безпричинно, виражаючи явну неповагу до суспільства та нехтуючи загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, з метою позбавлення життя підійшов позаду потерпілої Б. та із застосуванням значної фізичної сили схопив її рукою за шию, а іншою рукою затулив їй рота, повалив на землю та шляхом здавлювання життєво важливого органу – органокomплексу шиї – почав душити. Побачивши, що Б. обм'якнула і не може чинити опору, він, тримаючи потерпілу за шию обома руками, підняв її у такий спосіб із землі і, бажаючи довести умисел на вбивство до кінця, затуляючи їй однією рукою рота, відтягнув потерпілу від перехрестя на відстань 20–25 м у більш безлюдне місце на вул. Артилерійську, де,

притуливши до дерева, наказав мовчати, погрожуючи їй при цьому вбивством. Після цього С. знову повалив Б. на землю та, сівши на неї зверху, продовжував душити потерпілу. Пручаючись, Б. вдалося вирватись, але він, схопивши її рукою за ногу, знов повалив на землю і продовжував душити. В цей час на крики потерпілої про допомогу до них підійшов Т., який з вимогою відпустити потерпілу зіштовхнув С. на землю, надавши Б. можливість утекти. Після цього між С. і Т. виникла сварка. Вважаючи, що С. заспокоївся, Т. пішов додому, але С. наздогнав його і з помсти наніс Т. удар каменем у скроневу ділянку голови.

Унаслідок дій С. потерпілій Б. було заподіяно здирання на шкірних покривах спини, синці на шкірних покривах шиї, перелом щитовидного хряща, що відноситься до тяжких тілесних ушкоджень, а потерпілому Т. – забійну рану скроневої ділянки ліворуч, що є легким тілесним ушкодженням.

У касаційних скаргах засуджений С. наводить свій аналіз доказів, які є у справі, і зазначає, що переконливі докази його винності у вчиненні замаху на умисне вбивство Б. у справі відсутні. Вважає, що досудове та судове слідство проведено неповно, упереджено та з порушенням вимог кримінально-процесуального закону, вирок обґрунтовано суперечливими та неправильно оціненими судом доказами, а призначене йому покарання є надмірно суворим. Просить переглянути вирок щодо нього і направити справу на додаткове розслідування; захисник-адвокат просить перекваліфікувати дії засудженого С. на ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 128, ст. 129, ч. 1 ст. 296 КК України та звільнити С. від покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, мотивуючи тим, що дії С. щодо Б. є хуліганством, умислу у засудженого на заподіяння потерпілій тяжкого тілесного ушкодження не було і його дії в цій частині можна кваліфікувати за ст. 128 КК України, а висновок судово-медичної експертизи про заподіяння потерпілій тяжких тілесних ушкоджень, на його думку, є сумнівним. Вважає також, що при призначенні С. покарання суд не врахував належно ступінь тяжкості вчиненого злочину, позитивні характеристики та стан його здоров'я.

У запереченнях щодо касаційних скарг прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, посиляється на безпідставність доводів касаційних скарг і вважає, що скарги задоволенню не підлягають.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженого С., який підтримав свою касаційну скаргу, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи скарг, колегія суддів вважає, що скарги задоволенню не підлягають.

Твердження у касаційній скарзі засудженого С. про відсутність переконливих доказів його винності у вчиненні замаху на умисне вбивство потерпілої Б. безпідставні та спростовуються дослідженими судом доказами.

У судовому засіданні С. показав, що сприйняв Б. за свою знайому, яка колись його пограбувала, наздогнав її та взяв за плече, а потім за голову, щоб побачити її обличчя. Вони разом падали і він допускає, що під час падіння він міг зламати потерпільй щитовидного хряща.

Але під час досудового слідства С., допитаний як підозрюваний та обвинувачений, визнавав, що він безпричинно напав на дівчину, яка йшла перед ним, повалив її на землю та душив. У той час він був у стані алкогольного сп'яніння і не міг контролювати своїх дій.

Крім того, потерпіла Б. показала, що 22 серпня 2005 р. о 21 год на перехресті вулиць Гагаріна та Артилерійської в м. Ужгороді на неї безпричинно напав раніше не знайомий їй С. і описала обставини вчинення С. злочину щодо неї так, як вони наведені у вироку. Вона також показала, що С. не намагався роздивитись її обличчя та ніяких запитань щодо з'ясування її особи не задавав.

Згідно з показаннями потерпілого Т. він, почувши крик про допомогу, побачив, як С., сидячи на Б., яка лежала на землі, душив її та кричав, що вб'є. Він підбіг до них і зіштовхнув С. із Б., але той схопив її за руку. Він розжав руку С. і наказав Б. тікати. С. почав йому погрожувати, між ними виникла суперечка, під час якої вони штовхали один одного. Після цього він пішов додому, але С. наздогнав його і наніс удар каменем

у голову зліва. С. намагався нанести йому ще удар, але він вибив камінь з його руки.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у потерпілої Б. виявлено тілесні ушкодження у вигляді синців на шкіряних покривах шиї, перелом щитовидного хряща праворуч, які могли виникнути від здавлювання шиї пальцями рук сторонньої людини і відносяться до тяжких тілесних ушкоджень за ознакою небезпечності в момент заподіяння, здирання на шкіряних покривах спини.

Правильність та об'єктивність цих висновків експертизи сумнівів не викликають і доводи касаційної скарги захисника з цього приводу безпідставні.

Посилання у скаргах засудженого С. та його захисника на відсутність у С. умислу на вбивство Б. безпідставні. Про наявність у С. такого умислу свідчить те, що він умисно зі значною силою здавлював шию Б., що спричинило перелом щитовидного хряща, але не зміг довести свій умисел до кінця з причин, що не залежали від його волі, оскільки його злочинні дії були припинені потерпілим Т.

На цих самих підставах не можна визнати обґрунтованими й доводи касаційної скарги захисника про можливість кваліфікації дій С. щодо заподіяння потерпілій Б. тяжкого тілесного ушкодження за ст. 128 КК України.

Суд перевірів висунуту С. версію про те, що Б. він сприйняв як свою знайому, яка колись пограбувала його, обґрунтовано визнав таке твердження С. безпідставним і належно мотивував таке рішення у вирокі.

Винність С. в умисному заподіянні потерпілому Т. легкого тілесного ушкодження у касаційних скаргах не оспорується і підтверджується дослідженими судом доказами.

Досудове та судове слідство проведено з достатньою повнотою, суд дав належну оцінку дослідженим доказам і обґрунтовано визнав С. винним у вчиненні злочинів, за які його засуджено.

Злочинні дії засудженого С. кваліфіковано правильно, а покарання йому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України: з урахуванням ступеня тяжкості вчинених злочинів,

даних про його особу та конкретних обставин справи; вважати призначене йому покарання надмірно суворим підстав немає.

Порушень вимог кримінально-процесуального закону, які могли б бути підставою для зміни чи скасування постановленого у цій справі вироку, не виявлено.

З урахуванням наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого С. та його захисника залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Закарпатської області — без зміни.

2. Співучасть у вбивстві та ексцес виконавця

У разі, коли до кримінальної відповідальності притягнуто кількох осіб, які діяли спільно з умислом, спрямованим на позбавлення життя потерпілого чи заподіяння шкоди його здоров'ю, належить з'ясовувати і зазначати у вирокі характер їхніх дій, ступінь участі у вчиненні злочину кожної з них. Дії осіб, які безпосередньо брали участь у позбавленні життя потерпілого або заподіянні шкоди його здоров'ю потрібно кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне вбивство чи умисне заподіяння шкоди здоров'ю, а дії організаторів, підбурювачів і посібників, які не були співвиконавцями злочинів, — за тими ж статтями з посиленням на відповідну частину ст. 27 КК.

При ексцесі виконавця, тобто коли один із співучасників вийшов за межі домовленості щодо обсягу злочинних дій і вчинив більш тяжкий або інший злочин (наприклад, при домовленості заподіяти потерпілому тілесні ушкодження позбавив його життя), за цей злочин повинен відповідати лише його виконавець, а інші особи — за злочини, вчинені ними в межах домовленості.

Пункт 3 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Судам слід мати на увазі, що при співучасті в убивстві така кваліфікуюча ознака цього злочину, як вчинення його особою,

що раніше вчинила умисне вбивство, повинна враховуватися при кваліфікації дій тільки тих співучасників, яких ця ознака стосується.

Абзац 7 п. 17 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Під час розгляду справ про умисні вбивства, в яких притягується до відповідальності кілька осіб, суди повинні досліджувати ступінь і характер участі кожного з підсудних.

При цьому як виконавців злочину слід визнавати осіб, які діяли спільно з умислом, спрямованим на вчинення вбивства, і безпосередньо брали участь у самому процесі позбавлення життя потерпілого.

При вчиненні злочину у співучасті судам слід мати на увазі, що така кваліфікуюча ознака як вчинення вбивства... особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, повинна враховуватись при кваліфікації дій лише тих співучасників, до яких ця ознака відноситься безпосередньо.

Пункт 4. Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4 (в ред. постанови Пленуму від 22 вересня 1989 р. № 10).

Дії співучасників в умисному вбивстві не можуть розглядатись як співвиконавство.

БЗ і ЮПУ. – 1996. – № 3. – С. 13, 130.

Виконавцями вбивства можуть бути визнані особи, які діяли спільно, з умислом на вбивство і безпосередньо брали участь у самому процесі позбавлення життя потерпілого.

БВС УССР. – 1989. – № 5. – С. 6.

Дії засудженого, які виявилися в подоланні опору потерпілої і наданні зняряддя злочину в процесі позбавлення життя, обґрунтовано визнані співвиконавством у вбивстві.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 травня 1988 р. у справі Т. // БВС СССР. – 1988. – № 5. – С. 18.

Участь у бійці, яка спричинила вбивство, ще не означає, що усі її учасники несуть відповідальність за вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 28 липня 1967 р. у справі Т. і ін. // БВС СССР. – 1968. – № 2. – С. 26.

Особи, які брали безпосередньо участь у самому процесі вчинення умисного вбивства, повинні розглядатися як співвиконавці цього злочину.

Пост. През. ВС РРФСР від 5 липня 1961 р. у справі Р. і ін. // БВС РСФСР. — 1961. — № 4. — С. 7.

Один лише факт участі у бійці, під час якої вчинено вбивство, не дає підстави розцінювати дії всіх учасників бійки як співучасть у вбивстві.

Ухв. СККС ВС СРСР від 22 квітня 1965 р. у справі Д. // БВС СССР. — 1966. — № 2. — С. 31.

Суд помилково кваліфікував за ст. 94 КК УРСР дії особи, яка була не безпосереднім виконавцем вбивства, а організатором вчинення злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 3 вересня 1981 р. // БВС УССР. — 1981. — № 40. — С. 30.

Усунення перешкод вчиненню вбивства передбачає активні дії, що сприяють здійсненню злочинного замислу, а не бездіяльність чи пасивність особи, обізнаної про злочин, що має відбутися.

Ухв. СККС ВС СРСР від 1 серпня 1964 р. у справі Р. // БВС СССР. — 1965. — № 1. — С. 26; БВС СССР. — 1968. — № 2. — С. 26.

Кілька осіб, які були присутні при вчиненні вбивства, не можуть відповідати за вбивство, яке за обставинами справи могло бути вчинено тільки однією особою.

Ухв. КСК ВС СРСР від 4 березня 1939 р. у справі Ф. // Сб-к ВС СССР 1938–1939 гг. — С. 81.

Відповідальність за підбурювання до вбивства може настати лише у випадку, якщо винний мав намір позбавити життя потерпілого, схилив до цього виконавця злочину.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 липня 1965 р. у справі С. і Г. // БВС СССР. — 1965. — № 5. — С. 16; БВС УССР. — 1986. — № 56. — С. 57.

Особу, яка не брала безпосередньої участі у позбавленні життя потерпілого, необґрунтовано визнано співвиконавцем цього злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 10 жовтня 1995 р. у справі Т. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 13.

У зв'язку з неправильною оцінкою доказів суд безпідставно визнав співвиконавцем умисного вбивства особу, яка брала участь лише у приховуванні цього злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 11 листопада 1996 р. у справі О. та ін. // РВСУ. — 1997. — С. 104.

Співучасник злочину не може нести відповідальність за вчинення іншим виконавцем злочину, про який вони не домоглись.

Ухв. СККС ВСУ від 27 березня 2001 р. у справі братів С. // РВСУ. — 2002. — П. 52.

Дії засудженого необґрунтовано кваліфіковано як співучасть у вбивстві.

Ухв. СККС ВС СРСР від 23 квітня 1976 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1976. — № 4. — С. 34.

Дії особи, яка безпосередньо не брала участі у позбавленні життя потерпілого, безпідставно кваліфіковано як закінчений злочин, передбачений п. «а» ст. 93 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 8 серпня 1995 р. у справі Б. і М. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 130.

Дії засудженого перекваліфіковано зі ст. 94 на статті 19, 94 КК УРСР, бо він співвиконавцем умисного вбивства не був, а лише підбурював іншу особу до вчинення цього злочину.

БВС УССР. — 1968. — № 56. — С. 57.

Дії винного, вчинившого замах на умисне вбивство при перевищенні влади, повинні кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 166 і статтями 17, 94 КК УРСР.

Ухв. СККС ВСУ від 10 квітня 1973 р. // БВС УССР. — 1973. — № 8. — С. 37.

За експес виконавця несе відповідальність сам виконавець.

Ухв. СККС ВСУ від 27 липня 1972 р. у справі О. // БВС УССР. — 1972. — № 5. — С. 33.

Оскільки під час умисного вбивства мав місце експес виконавця, вирок у цій частині скасовано, а справу закрито за відсутністю в діях засудженого складу злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 30 травня 2000 р. // ВВСУ. — 2001. — № 2. — С. 12.

Під час умисного вбивства з користі мав місце експес виконавця, у зв'язку з чим вирок щодо іншої особи в частині її засудження за цей злочин скасовано, а справу закрито за відсутністю в діях складу злочину.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 13 серпня 2000 р. у справі С. // ВВСУ. — 2002. — № 6. — С. 19.

Хуліганські дії та побиття потерпілого, що передували вбивству і були вчинені під час його, можуть кваліфікуватись як пособництво вбивству, якщо встановлено, що винний усвідомлював характер задуманого виконавцем злочину і бажав допомогти його здійсненню.

Ухв. СККС ВС СРСР від 7 лютого 1969 р. у справі К. і Б. // БВС СССР. — 1969. — № 5. — С. 26.

Виконавцями у груповому вбивстві визнаються лише ті особи, які діяли спільно з умислом, спрямованим на вчинення вбивства і безпосередньо брали участь в самому процесі позбавлення життя потерпілого.

Пост. Пл. ВСУ у справі Г. і М. // Сб-к по угол. делам. — С. 74–76.

Суд помилково кваліфікував за ст. 94 КК України дії особи, яка була не безпосередньо виконавцем вбивства, а організатором вчинення злочину.

Ухв. СККС ВСУ у справі Л. // Сб-к по угол. делам. — С. 76–77.

При так званому невдалому підмовництві, коли виконавець, не зважаючи на підмовництво, з тих або інших причин

не вчинив злочину або замаху на злочин, підмовник несе відповідальність за підготовку до злочину.

Ухв. СККС ВСУ у справі М. і ін. // Сб-к по угол. делам. — С. 77–80.

При ексцесі виконавця пособник в розбійному нападі не може нести відповідальності за вбивство потерпілого, яке не охоплювалося його умислом.

Пост. Пл. ВСУ у справі Ш. // Сб-к по угол. делам. — С. 80–82.

Пособництво в умисному вбивстві працівника міліції помилково кваліфіковано судом як співвиконавство у вчиненні цього злочину.

Пост. Пл. ВСУ у справі К. // Сб-к по угол. делам. — С. 88–90.

При вчиненні злочину кількома особами в постанові про притягнення виконавця як обвинуваченого повинні бути вказані й дії, вчинені співвиконавцями. Аналогічні вимоги пред'являються і до постанови про притягнення як обвинуваченого співвиконавця злочину.

Ухв. СККС ВСУ у справі А. і М. // Сб-к по угол. делам. — С. 90–92.

Дії підмовника і пособника, кваліфіковані за ст. 17, п. «н» ст. 102 КК РРФСР, перекваліфіковані в наглядovому порядку на статті 17, 103 КК РРФСР, дії виконавця — на ст. 103 КК РРФСР.

Вироком суду встановлено, що пособниця і підмовниця злочину запросила потерпілу в лісопосадку з метою її вбивства. Дій, які входять до об'єктивної сторони вбивства, вона сама не вчиняла. Вбивство потерпілої вчинив виконавець, якого вона просила вбити свою сестру. Таким чином, кваліфікуюча ознака — умисне вбивство за попередньою змовою групою осіб — у діях винних відсутня.

Пост. През. ВС РРФСР № 2324 п. 95 у справі Ф. і Ш. // Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за I кв-л. — 1996. — С. 18.

Дії одного виконавця і пособника (організатора, підмовника) не утворюють групу, таким чином, дії пособника не можуть бути кваліфіковані за ст. 17, п. «н» ст. 102 КК РРФСР.

Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за III и IV кв-ли. // 1996. — С. 26.

Підмовник не може нести відповідальність за дії, вчинені виконавцем, якщо вони не охоплювались його умислом.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 220.

Підмовник як співучасник несе відповідальність за той злочин, до вчинення якого він підмовляв виконавців.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. і ін. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 61.

Особа, яка втягла підлітка у злочин, за який останній за віком не може нести кримінальної відповідальності, повинна розглядатися як виконавець цього злочину.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Н.М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 70.

Співучасник злочину (вбивства) не може нести кримінальної відповідальності за приховання цього злочину.

Пост. През. ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 68.

Співучасть у формі підмовництва передбачає безпосередні конкретні дії, які схилили особу до вчинення злочину.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Ш. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 63.

Співучасть у вчиненні злочину передбачає наявність єдності усіх учасників злочину у рішенні вчинити зазначене суспільно небезпечне діяння. Співвиконавець повинен бути поінформований про злочинні дії, які збирається вчинити безпосередній виконавець.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 62.

3. Замах на злочин, добровільна відмова від вбивства потерпілого

Особа, яка добровільно відмовилась від убивства потерпілого або заподіяння шкоди його здоров'ю, підлягає кримінальній відповідальності лише за умови, що фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину. У цьому разі інші співучасники злочину відповідно до ч. 1 ст. 31 КК несуть відповідальність за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого відмовився виконавець.

Якщо відмова мала місце вже після вчинення дій, які особа вважала за необхідне виконати для доведення злочину до кінця, але його не було закінчено з причин, що не залежали від її волі, діяння належить кваліфікувати відповідно до ч. 2 ст. 15 КК як закінчений замах на злочин, який особа бажала вчинити. При цьому треба мати на увазі, що замах на злочин може бути вчинено лише з прямим умислом (коли особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання).

Пункт 4 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом, тобто коли дії винного свідчать про те, що він передбачав настання смерті, бажав цього, але смертельний наслідок не настав з незалежних від його волі причин.

Пункт 5 Пост. Пл. ВС СРСР від 25 червня 1975 р. № 4.

Якщо вбивство може бути вчинено як з прямим, так і з непрямим умислом, то замах на вбивство можливий лише з прямим умислом, тобто коли вчинене свідчило про те, що винний усвідомлював суспільну небезпечність своїх дій (бездіяльності), передбачав можливість або неминучість настання смерті іншої людини і бажав її настання, однак смертельний результат не настав з незалежних від нього обставин (через активний опір жертви, втручання інших осіб, своєчасне надання потерпілому медичної допомоги та ін.).

Пункт 2 Пост. Пл. ВС Російської Федерації від 27 січня 1999 р. № 1.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом.

Ухв. СККС ВСУ у справі П. // Сб-к по угол. делам. — С. 24–26.

Замах на вбивство можливий тільки з прямим умислом.

Ухв. ВК ВС СРСР від 21 грудня 1959 р. у справі А. // БВС СССР. — 1960. — № 5. — С. 37; БВС РСФСР. — 1963. — № 7. — С. 5; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 247; Вопр. угол. пра-ва и проц. ВС СССР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 149–150.

Особа не може нести кримінальної відповідальності за замах на вбивство, якщо у неї не було умислу на позбавлення життя потерпілого.

Пост. През. ВС РРФСР від 13 червня 1962 р. у справі Г. // БВС РСФСР. — 1962. — № 8. — С. 7.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом. За відсутності доказів того, що винна особа передбачала та бажала настання смерті потерпілого, її дії слід кваліфікувати за наслідками, що настали.

Ухв. СККС ВСУ від 15 березня 2002 р. у справі Ф. // ВВСУ. — 2002. — № 3. — С. 16; Рад. право. — 1988. — № 2. — С. 85; БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 98.

Діяння може бути визнано замахом на вбивство, якщо воно було безпосередньо спрямовано на позбавлення життя іншої людини.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 червня 1970 р. у справі К. // БВС СССР. — 1970. — № 5. — С. 21.

Замах на умисне вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом.

Ухв. СККС ВСУ від 2 квітня 1996 р. у справі Л. // РВСУ. — 1997. — П. 92. — С. 124; ВВСУ. — 1996. — № 1. — С. 23; Право України. — 1994. — № 5–6; Рад. право. — 1989. — № 3.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом. За відсутності доказів, які б свідчили про те, що винна особа передбачала та бажала настання смерті потерпілого від своїх дій, вона повинна нести відповідальність за настання фактичних наслідків цих дій.

Рад. право. — 1988. — № 4. — С. 90; БВС УССР. — 1978. — № 26. — С. 53; БВС СССР. — 1960. — № 5. — С. 37.

Замах на умисне вбивство може бути вчинений лише за наявності прямого умислу.

Ухв. СККС ВСУ від 18 травня 1971 р. // Рад. право. — 1971. — № 11. — С. 108;

Ухв. СККС ВСУ від 2 лютого 1984 р. // БВС УССР. — 1984. — № 50. — С. 29.

Замах на умисне вбивство не може бути з непрямым умислом.

Пост. Пл. ВС СРСР від 3 грудня 1962 р. у справі А. // БВС ССРСР. — 1963. — № 1. — С. 20; БВС УССР. — 1985. — № 54. — С. 46.

Замах на умисне вбивство може бути лише за наявності прямого умислу.

БВС ССРСР. — 1964. — № 1. — С. 19; БВС УССР. — 1981. — № 39. — С. 29.

Дії винного можуть бути кваліфіковані як замах на вбивство лише при встановленні прямого умислу на позбавлення життя іншої особи.

БВС ССРСР. — 1970. — № 5. — С. 21; БВС ССРСР. — 1973. — № 4. — С. 25; БВС УССР. — 1981. — № 37. — С. 36.

Постріл з рушниці, що дала осічку внаслідок несправності, про яку не було відомо стріляючому, не може розглядатися як замах з непридатними засобами.

Пост. През. ВС РРФСР у справі С. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 243.

Повторне посягання, яке не було здійснене після закінченого замаху на умисне вбивство, не може вплинути на кваліфікацію вчиненого злочину.

Пост. През. ВС РРФСР від 15 липня 1964 р. у справі В. // БВС РСФСР. — 1964. — № 12. — С. 6.

За відсутності даних про прямий умисел на вбивство діяння не може кваліфікуватися як замах на вбивство.

БВС РСФСР. — 1987. — № 11. — С. 4.

Замах на умисне вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом, коли винний передбачав настання смерті по-

терпілого, бажав цього, але наслідки не настали з незалежних від його волі обставин.

Ухв. СККС ВСУ від 24 лютого 1994 р. у справі С. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 104; БВС РСФСР. — 1981. — № 8. — С. 4.

Наслідки замаху на умисне вбивство повністю охоплюються статтями 17, 93 (або статтями 17, 94) КК України і додаткової кваліфікації як заподіяння тілесних ушкоджень не потребують.

Ухв. СККС ВСУ від 29 серпня 2000 р. у справі М. // РВСУ. — 2001. — П. 50; БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 98.

Заподіяння в ході замаху на умисне вбивство тілесних ушкоджень середньої тяжкості додаткової кваліфікації за ст. 102 КК України не потребує.

Ухв. СККС ВСУ від 27 жовтня 1994 р. у справі Б. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 98.

Дії винного, який заподіяв умисне тілесне ушкодження, помилково кваліфіковано за статтями 17, 94 КК України, оскільки замах на вбивство можливий лише з прямим умислом.

Ухв. СККС ВСУ від 5 грудня 1989 р. у справі Т. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 99.

Особу, яка діяла з прямим умислом на вбивство потерпілого, обґрунтовано засуджено за ст. 17, п. «г» ст. 93 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 21 січня 1986 р. // БВС УССР. — 1986. — № 57. — С. 28.

Дії засудженого, який наніс зі значною силою удар, спрямований у життєво важливий орган — голову, що для потерпілого було реальною небезпекою для життя, правильно кваліфіковано судом за статтями 17, 94 КК УРСР як замах на умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 14 вересня 1982 р. у справі І. // БВС УССР. — 1983. — № 44. — С. 32; Сб-к по угол. делам. — С. 26–27.

У зв'язку з тим, що у справі не добуто достовірних доказів, які б свідчили про те, що винна особа вчинила замах на умисне вбивство з прямим умислом, злочинні дії засудженого пе-

рекваліфіковано зі ст. 17, пунктів «в», «е», «ж» ст. 93 на ч. 2 ст. 190 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 12 січня 1993 р. у справі Г.П. // Рад. право. — 1993. — № 4. — С. 35.

Неправильно визначивши суб'єктивну сторону злочину, суд умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження кваліфікував як замах на умисне вбивство.

Пост. Пл. ВСУ від 30 грудня 1977 р. // БВС УССР. — 1978. — № 26. — С. 34.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень необґрунтовано кваліфіковано як замах на вбивство.

БВС ССРСР. — 1976. — № 2. — С. 36.

Дії винного перекваліфіковано зі статей 17, 94 на ч. 1 ст. 101 КК України, оскільки суд дійшов висновку, що замах на вбивство вчинено з непрямым умислом.

БВС УССР. — 1985. — № 59. — С. 46.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом.

Дії винного, що спричинили тяжке тілесне ушкодження, помилково кваліфіковано за статтями 17, 94 КК УРСР як замах на умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 5 грудня 1989 р. // БВС УССР. — 1990. — № 72. — С. 49.

Органи слідства та суд, обвинувачуючи особу в замаху на умисне вбивство, повинні вказати, з яких конкретних причин, незалежних від волі винного, не настала смерть потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 7 липня 1994 р. у справі М. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 274.

Відсутність своєчасної медичної допомоги як обставина виключна і випадкова, ніскільки не знищує сама по собі прямого причинного зв'язку між нанесенням поранення і смертю, а тому не може бути причиною непред'явлення в вину цієї смерті.

Уложение Реймюллера. — Пункт 4 ст. 1455, с. 790.*

* Див.: Уложение у Списку скорочень.

Нанесення поранення з обдуманим наперед наміром позбавити життя є закінченим замахом на вбивство.

Уложение Захарова, Артемьева. — Пункти 1, 2 ст. 1455, с. 790.*

Дії обвинуваченого можна кваліфікувати як замах на вбивство лише при встановленні умислу, спрямованого на позбавлення життя іншої особи.

Ухв. СККС ВС СРСР від 30 листопада 1972 р. у справі Г. // Сб. ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 121.

Нанесення пошкоджень життєво важливим органам тіла, що, як правило, призводить до загибелі потерпілого, але не спричинило смертельний результат лише через випадковий збіг обставин, незалежних від волі винного, слід кваліфікувати не за результатами наслідків, що настали, а як замах на умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 11 жовтня 1961 р. у справі М. // БВС РСФСР. — 1961. — № 5. — С. 8; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 245.

Нанесення ножем удару в життєво важливий орган потерпілого, якщо винний усвідомлював і припускав можливість настання смерті, яка не настала з незалежних від його волі обставин, може служити підставою для кваліфікації злочину як замаху на вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 27 жовтня 1965 р. у справі Д. // БВС РСФСР. — 1966. — № 3. — С. 6.

Дії особи, яка мала умисел на вбивство потерпілого, але заподіяла йому тяжкі тілесні ушкодження, належить кваліфікувати не за ч. 1 ст. 108 КК РРФСР, а як замах на умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 17 жовтня 1962 р. у справі З. // БВС РСФСР. — 1963. — № 2. — С. 12.

Нанесення винною особою потерпілому кількох ударів молотком по голові з великою силою свідчать про наявність у його діях прямого умислу на вбивство. Оскільки смерть

* Див.: Уложение у Списку скорочень.

потерпілого не настала з причин, незалежних від волі винної особи, її дії слід кваліфікувати як замах на умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 26 серпня 1975 р. у справі Г. // БВС УССР. — 1976. — № 18. — С. 33; Сб-к по угол. делам. — С. 34-37.

Дії особи, яка намагалась вчинити умисне вбивство з використанням для цього несправної вогнепальної зброї, яку вона, помиляючись, сприймала за таку, що є придатною для пострілу, кваліфікуються як замах на умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 20 червня 1972 р. у справі Б. // БВС УССР. — 1972. — № 5. — С. 36.

Заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень неправильно розцінено судом як замах на вбивство.

Пост. През. Житомирського облсуду від 18 червня 1985 р. у справі Т. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 97.

Заподіяння потерпілій легких тілесних ушкоджень із короткочасним розладом здоров'я неправильно розцінено судом як замах на умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 12 вересня 2000 р. // ВВСУ. — 2000. — № 1. — С. 13.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, неправильно кваліфіковано як замах на вбивство.

Рад. право. — 1988. — № 12.

Умисне заподіяння тілесних ушкоджень, зокрема тяжких, без умислу на позбавлення життя не може бути кваліфіковано як замах на вбивство.

БВС ССРСР. — 1976. — № 2. — С. 36; БВС УССР. — 1978. — № 26. — С. 34.

Характер умисно нанесеного ножового поранення, сила удару і знаряддя вчинення злочину свідчать про те, що винний усвідомлював невідворотність настання смерті потерпілого, але вона не настала з незалежних від волі винного

обставин, дають підстави кваліфікувати вчинене як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 19 липня 1965 р. у справі К. // БВС СРСР. — 1965. — № 6. — С. 35.

Злочинні дії обвинуваченого, які дають підстави дійти висновку, що вони були вчинені з метою заподіяння смерті потерпілому, повинні кваліфікуватись як замах на вбивство незалежно від того, що смерть фактично настала від аналогічних дій іншої особи.

Ухв. КСК ВС СРСР від 28 червня 1940 р. у справі Г. // Сб-к ВС СРСР. — 1940. — С. 193.

Злочинні дії винного, що полягали в умисному нанесенні кількох ударів ножем в область життєво важливих органів потерпілого, правильно кваліфіковані як замах на умисне вбивство.

Ухв. ВК ВС СРСР від 7 березня 1963 р. у справі Р. // БВС СРСР. — 1963. — № 5. — С. 30.

Якщо смерть потерпілого не перебувала у прямому причинному зв'язку з умисним діянням засудженого, які безпосередньо були направлені на позбавлення потерпілого життя, дії винного повинні кваліфікуватись як замах на умисне вбивство, а не як закінчений злочин.

Ухв. СККС ВСУ від 17 травня 1977 р. у справі П. // БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 23.

Нанесення ножового поранення в життєво важливі органи, яке завідомо для винного може спричинити смерть потерпілого, свідчить про наявність прямого умислу на позбавлення життя і повинно кваліфікуватись як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 19 березня 1968 р. // БВС СРСР. — 1968. — № 5. — С. 12.

Дії винного, який вчинив замах на умисне вбивство при перевищенні влади, повинні кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 166 і статтями 17, 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ у справі Д. // Сб-к по угол. делам. — С. 54–57; БВС УССР. — 1973. — № 8. — С. 37.

Замах на вмісне вбивство, вчинений у стані сильного душевного хвилювання, неправильно кваліфіковано за статтями 17, 94 КК України як умисне вбивство.

БВС УССР. — 1982. — № 42. — С. 64; БВС УССР. — 1985. — № 53. — С. 21; Рад. право. — 1986. — № 8. — С. 87; Рад. право. — 1990. — № 8. — С. 85; Рад. право. — 1990. — № 11. — С. 84; Рад. право. — 1990. — № 12. — С. 80; Рад. право. — 1993. — № 1. — С. 45.

Недослідженість психічного стану обвинуваченого і його дій, розцінених як замах на вбивство, призвела до скасування вироку.

Ухв. СККС СРСР від 7 травня 1976 р. у справі П. // БВС СССР. — 1976. — № 4. — С. 36.

Замах на вбивство, вчинений шляхом підпалу приміщення, в якому завідомо для винного в цей час спала потерпіла, судом правильно кваліфікований за ст. 17 і п. «е» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі В. // Сб-к по угол. делам. — С. 37–39.

Замах на зґвалтування, в процесі якого вчинено вбивство потерпілої, слід кваліфікувати крім п. «ж» ст. 93 і за ст. 17, ч. 4 ст. 117 КК України як такий, що призвів до особливо тяжких наслідків.

Ухв. СККС ВСУ у справі Т. // Сб-к по угол. делам. — С. 57–59.

Надання винним допомоги потерпілому після умисного вогнепального поранення не завжди свідчить про те, що він при вчиненні пострілу не мав умислу на позбавлення життя.

Ухв. СККС ВСУ у справі С. // Сб-к по угол. делам. — С. 28–30.

Замах на вбивство двох осіб із хуліганських мотивів судом правильно кваліфікував за статтями 17, 93 пунктами «б» і «г» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі Н. // Сб-к по угол. делам. — С. 30–32.

Засуджуючи особу за ст. 17 і п. «е» ст. 93 КК України (1960 р.) за замах на умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, суд при вирішенні питан-

ня про наявність умислу винного виходив з усіх обставин справи і враховував, зокрема, що винний для здійснення свого злочинного наміру — позбавлення життя потерпілого — відправив на його адресу посилку зі спеціально вмонтованим у неї вибуховим пристроєм, діючим автоматично під час вскриття посилки.

Ухв. СККС ВСУ у справі Р. // Сб-к по угол. делам. — С. 40–42.

Сам по собі факт виготовлення вибухового пристрою типу міні-пастки, спроможного вибухнути під час зняття кришки з коробки, в яку він був вмонтований, пересилання його поштою на адресу потерпілого свідчить про прямий умисел винного на позбавлення життя потерпілого способом, небезпечним для життя багатьох осіб.

Ухв. СККС ВСУ у справі В. // Сб-к по угол. делам. — С. 43–45.

Замах на вбивство з використанням вражаючих дій електричного струму як такий, котрий завідомо для винного був пов'язаний зі спричиненням потерпілому особливих мучень, судом правильно кваліфіковано як замах на вбивство з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ у справі А. // Сб-к по угол. делам. — С. 45–49.

Враховуючи попередню поведінку засудженого — неодноразове висловлювання погрози вбивством, локалізацію нанесення поранення, суд кваліфікував дії винного за ст. 17, п. «з» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі З. // Сб-к по угол. делам. — С. 50–51.

Суд помилково кваліфікував як замах на вмісне вбивство дії (лісника), які містять ознаки перевищення службових повноважень, що супроводжувалися застосуванням зброї.

Ухв. СККС ВСУ у справі Г. // Сб-к по угол. делам. — С. 51–54.

Хуліганські дії неправильно розцінені судом як замах на вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 311.

Якщо встановлено непрямий умисел на вбивство, кваліфікація злочину за статтями 15 і 102 КК РРФСР виключається і винний повинен нести відповідальність за наслідки, які фактично настали.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 219.

Добровільна відмова від вчинення злочину (вбивства) може бути визнана у тому випадку, якщо вона підтверджується об'єктивними даними.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Ж. і П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 58.

Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом

Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України

від 2 квітня 1996 р.

(витяг)

Вироком Пустомитівського районного суду Львівської області Л. засуджено за ч. 1 ст. 101 КК України.

У касаційному порядку справа не розглядалась.

Л. визнано винним у тому, що під час бійки, яка виникла на ґрунті неприязних стосунків, він ударив М. ножем у грудну клітку, заподіявши йому тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння.

Заступник Генерального прокурора України порушив у протесті питання про скасування вироку і повернення справи на додаткове розслідування у зв'язку з неправильною кваліфікацією дій Л., оскільки при їх вчиненні він керувався умислом на позбавлення життя М., який не довів до кінця з причин, що не залежали від його волі. У зв'язку з цим, на думку заступника Генерального прокурора, Л. повинен нести відповідальність за замах на умисне вбивство за статтями 17, 94 КК України.

Судова колегія Верховного Суду України не знайшла підстав для задоволення протесту і послалась в ухвалі на таке.

Органи попереднього слідства і суд установили, що Л. під час конфлікту з М. ударив його ножом у грудну клітку зліва, умисно заподіявши йому тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння.

Із протесту видно, що висновок про наявність у Л. умислу на вбивство ґрунтується на даних про характер знаряддя злочину та локалізацію заподіяного тілесного ушкодження. Проте при вирішенні питання про спрямованість умислу винного необхідно виходити з усіх обставин справи, зокрема враховувати події, що передували злочину, дані про поведінку винного й потерпілого як до, так і після вчинення посягання, причини його припинення.

Про події, які передували злочину, Л. дав такі показання: коли він танцював з дівчиною на весіллі, до нього підійшов М. і почав вимагати винести йому пляшку горілки. Л. відмовився, тоді М. ударив його рукою по тулубу і між ними сталася сварка. Л. утік додому, а коли вийшов, щоб знову йти на весілля, то побачив М. біля свого двору і почав з ним бійку, під час якої і вдарив М. ножом. Ці показання Л. підтверджуються іншими доказами. Із матеріалів справи також видно, що після заподіяння М. тілесного ушкодження Л. не намагався вчинити ще якісь насильницькі дії щодо потерпілого, а одразу втік додому.

Таким чином, наявні у справі докази свідчать, що потерпілий сам спровокував вчинення засудженим злочинних дій. Ця обставина, а також дані про подальші після заподіяння ушкодження події вказують на те, що умисел Л. не був спрямований на позбавлення потерпілого життя. Не свідчить про наявність такого умислу і характер заподіяного ушкодження — хоча рана й проникала в грудну клітку, внутрішні органи не було пошкоджено.

Оскільки замах на вбивство можливий лише з прямим умислом, суд першої інстанції правильно кваліфікував дії засудженого за ч. 1 ст. 101 КК України.

Наслідки замаху на умисне вбивство повністю охоплюються статтями 17, 93 (або статтями 17, 94) КК України і додаткової кваліфікації як заподіяння тілесних ушкоджень не потребують.

Наслідки замаху на умисне вбивство, поєднаного із замахом на зґвалтування, повністю охоплюються ст. 17, ч. 3 ст. 117 і ст. 17, п. «ж» ст. 93 КК і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 101 КК як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень не потребують

Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України

від 29 серпня 2000 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Рівненського обласного суду від 24 травня 2000 р. М. засуджено за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 101, ч. 3 ст. 117, ст. 208, а також ч. 2 ст. 17, п. «ж» ст. 93 КК на 13 років позбавлення волі за те, що він втягнув неповнолітню Ш. у пияцтво, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, вчинив її зґвалтування та замах на умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням, заподіяв їй умисне тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння.

Як визнав суд, 10 липня 1999 р. приблизно о 15 год М., познайомившись у сквері на привокзальній площі з неповнолітньою Ш. (1985 р. н.), запропонував їй спільний відпочинок із розпиттям спиртних напоїв. Знаючи, що Ш. 14 років, М. неодноразово пригощав її цього дня спиртними напоями.

Приблизно о 18 год М., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, в обладнаній для сторожів кімнаті на другому поверсі недобудованого будинку почав домагатись від неповнолітньої Ш. вступити з ним у статевий зв'язок. Коли вона йому в цьому відмовила, М., застосовуючи фізичну силу, зірвав із неї одяг і зґвалтував. Чинячи опір, Ш. пригрозила М.

повідомити про його злочинні дії в міліцію. У відповідь на цю погрозу М. з метою позбавити Ш. життя взяв у коридорі металевий прут і двічі вдарив ним її по голові, від чого вона впала на підлогу і знепритомніла. Коли через деякий час Ш. почала подавати ознаки життя і захрипіла, М. став душити її руками за шию, після чого зв'язав два шнурки від черевиків і півтори хвилини стискав ними шию потерпілої, яка була непритомною. У той час, коли М. вирішував, що робити з тілом, Ш. ворухнулася. Впевнившись, що потерпіла ще жива, М. уламком ножа вдарив її у ділянку серця. Після цього М. накрив тіло Ш. ковдрою, обклав ганчір'ям, підпалив його і з місця події втік. Внаслідок злочинних дій Ш. було заподіяно тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння. Свій намір на умисне вбивство Ш. до кінця М. не довів через своєчасне втручання сторонніх осіб та надання потерпілій кваліфікованої медичної допомоги.

Розглянувши справу за касаційною скаргою засудженого, який просив вирок скасувати і направити справу на новий судовий розгляд, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала за необхідне вирок змінити на таких підставах.

Висновок суду про винність М. у вчиненні злочинів підтверджений сукупністю доказів, які зібрані у справі відповідно до норм КПК.

Згідно з матеріалами справи потерпіла Ш. народилася 15 лютого 1985 р., тобто на 10 липня 1999 р. їй виповнилося 14 років 4 місяці й 25 днів. М. визнав, що він знав про неповноліття потерпілої з її слів. Це підтвердила й потерпіла.

М. визнав, що він ударив Ш. металевим прутом по голові, душив її руками та шнуром, завдав удар ножом у груди та підпалив її. Нанесення ударів металевим прутом по голові, внаслідок чого вона втратила свідомість, підтвердила й потерпіла.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у Ш. виявлено тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння.

Характер предметів, які використав М., та дій, котрі він вчинив щодо Ш., локалізація та тяжкість заподіяних ним

тілесних ушкоджень у своїй сукупності свідчать про те, що він бажав позбавити потерпілу життя, але, як встановлено судом, не досяг цього з не залежних від нього причин, оскільки вона була своєчасно доставлена в лікарню й її життя було врятовано. За таких обставин кваліфікація дій М. за ст. 17, п. «ж» ст. 93 КК є правильною. У той самий час кваліфікація його дій за ч. 1 ст. 101 КК є зайвою, оскільки всі тілесні ушкодження були заподіяні Ш. під час замаху на її вбивство і тому охоплюються складом злочину, передбаченим ст. 17, п. «ж» ст. 93 КК.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України вирок змінила: кваліфікацію дій М. за ч. 1 ст. 101 КК виключила як зайву, перекваліфікувала його дії з ч. 3 ст. 117 КК на ст. 17, ч. 3 ст. 117 КК і визначила за цей злочин покарання у вигляді 9, а за сукупністю злочинів — 13 років позбавлення волі.

Замах на умисне вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом. Порушення цієї вимоги закону призвело до перекваліфікації дій засудженого з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 на ч. 1 ст. 121 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 8 лютого 2005 р.

(витяг)

Хмельницький міський суд виروком від 2 березня 2004 р. засудив Б. за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК на 7 років позбавлення волі і на підставі ст. 71 КК за сукупністю вироків остаточно призначив йому 7 років 6 місяців позбавлення волі.

Апеляційний суд Хмельницької області ухвалою від 20 квітня 2004 р. залишив вирок без зміни.

Згідно з вироком Б. визнано винним у тому, що 21 лютого 2003 р. він під час сварки на ґрунті неприязних стосунків умисно, свідомо припускаючи можливість настання смерті С.,

завдав йому в ліву частину грудної клітки удар ножем, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження.

У касаційній скарзі захисник порушив питання про зміну судових рішень щодо засудженого, а саме: про перекваліфікацію його дій на ч. 1 ст. 121 КК і призначення покарання в межах санкції цієї норми. Захисник посилався на те, що Б. не мав умислу на вбивство С. і що це підтверджено дослідженими у справі доказами.

Заслухавши доповідь судді, пояснення захисника, думку прокурора про залишення касаційної скарги без задоволення, перевіrivши матеріали справи та обговоривши наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Згідно з матеріалами справи суд першої інстанції правильно встановив фактичні обставини вчинення Б. злочину, але дав їм неправильну юридичну оцінку.

Відповідно до ст. 15 КК та п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 закінчений замах на умисне вбивство особи може бути вчинено лише з прямим умислом, тобто коли винна особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

Суд же визнав засудженого Б. винним у вчиненні закінченого замаху на вбивство потерпілого С. з непрямым умислом. Цю помилку апеляційний суд не виправив.

Проте замах на умисне вбивство потерпілого з непрямым умислом неможливий. Тому злочинні дії Б. підлягають перекваліфікації з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 на ч. 1 ст. 121 КК, оскільки внаслідок завданого ним удару ножем потерпілому С. було заподіяно тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння. До того ж покарання має бути призначено відповідно до вимог ст. 65 КК з урахуванням тяжкості злочину, особи засудженого та обставин, що пом'якшують покарання, в межах санкції закону, за яким Б. визнано винним.

Враховуючи те, що в касаційній скарзі захисника порушено питання саме про перекваліфікацію дій засудженого Б., хоча й на інших підставах, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу захисника задовольнила частково: вирок Хмельницького міського суду від 2 березня 2004 р. та ухвалу апеляційного суду Хмельницької області від 20 квітня 2004 р. щодо Б. змінила, перекваліфікувавши його дії з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 на ч. 1 ст. 121 КК і призначивши йому за цим законом покарання у вигляді 6 років 6 місяців позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК до цього покарання частково приєднано покарання, не відбуте Б. за попереднім вирокком, і остаточно йому призначено за сукупністю вироків покарання у вигляді 7 років позбавлення волі.

4. Кваліфікація помилки в об'єкті посягання при вбивстві

У разі, коли винний, позбавляючи життя певну особу, помилково вважав, що робить це таким способом, який є небезпечним для життя потерпілого та інших людей, в той час як той фактично небезпечним не був, вчинене належить кваліфікувати як замах на вчинення злочину, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК.

Якщо при умисному вбивстві, вчиненому небезпечним для життя багатьох осіб способом, позбавлено життя й іншу особу (інших осіб), злочин кваліфікується за пунктами 1 і 5 ч. 2 ст. 115 КК, а якщо заподіяно шкоду її (їх) здоров'ю, — за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК та відповідними статтями цього Кодексу, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Абзаци 2 і 3 п. 9 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Коли винний, бажаючи вбити потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового або громадського обов'язку, помилково позбавив життя іншу людину, яка такого обов'язку не виконувала, його дії необхідно кваліфікувати за ст. 17 і

п. «в» ст. 93 КК, як замах на злочин, котрий він намагався вчинити та за ст. 94 КК (при відсутності обтяжуючих обставин).

Абзац 4 п. 10 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

При вмисному вбивстві способом, небезпечним для життя багатьох осіб, у випадку заподіяння тілесних ушкоджень іншим особам дії винного підлягають кваліфікації крім п. «е» ст. 93 КК УРСР також за статтями КК, які передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Пункт 10 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Особа, яка діяла з умислом на вбивство при помилці в об'єкті повинна відповідати за умисне вбивство, а не за вбивство через необережність.

Рад. право. — 1962. — № 3. — С. 37.

Замах на вбивство особи, яку помилково сприйнято суб'єктом злочину за іншу особу, не впливає на форму вини. У цих випадках дії винного кваліфікуються як замах на вмисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 9 жовтня 1973 р. у справі К. // БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 36.

Дії винного, що виявилися в умисному вбивстві помилково іншої особи, неправильно кваліфіковані судом як необережне вбивство однієї та замах на вбивство іншої.

Пост. През. ВС РРФСР від 15 серпня 1973 р. // БВС РСФСР. — 1973. — № 11. — С. 11.

Особа, яка мала умисел на вбивство певної особи, але помилково вбила іншу особу, повинна нести відповідальність за умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Ш. // Сб-к ВС РСФСР 1961-1963 гг. — С. 230.

Замах на вчинення злочину є цілеспрямованою діяльністю особи і може здійснюватися лише з прямим умислом, так як,

не бажаючи досягти певного результату, особа не може і вчинити замах на його досягнення.

Пост. Пл. ВС СРСР від 3 грудня 1962 р. у справі А. // БВС СРСР. — 1963. — № 1. — С. 21.

У справах про вбивство суд повинен ретельно досліджувати обставини, що свідчать про те, чи діяв обвинувачений умисно або необережно.

Ухв. СККС ВС СРСР від 16 березня 1960 р. у справі Ш. // БВС СРСР. — 1960. — № 5. — С. 34.

Розділ III

Кваліфікація умисного вбивства за ч. 1 ст. 115 КК

Умисне вбивство без обтяжуючих обставин, передбачених ст. 93 КК, а також без пом'якшуючих обставин, передбачених статтями 95–97 КК України (1960 р.), зокрема в обопільній сварці чи бійці або з помсти, ревнощів, інших мотивів, викликаних особистими стосунками винного з потерпілим, підлягає кваліфікації за ст. 94 КК України (1960 р.).

Пункт 21 Пост. Пл. ВСУ від 1 жовтня 1994 р. № 1.

Умисне вбивство без кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, а також без ознак, передбачених статтями 116–118 КК, зокрема в обопільній сварці чи бійці або з помсти, ревнощів, інших мотивів, викликаних особистими стосунками винного з потерпілим, підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 115 КК

Пункт 20 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Умисне вбивство, відповідальність за яке передбачена статтями 102, 103 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік (статтями 93 і 94 КК України 1960 р.) може бути вчинено як з прямим, та і з непрямым умислом.

Не повинно кваліфікуватися як вбивство за обтяжуючих обставин вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, а також вбивство, вчинене з перевищенням меж необхідної оборони.

Пункти 5, 17 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

За чинним КК вбивство на ґрунті особистої помсти або з ревнощів не є вбивством за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВСУ від 17 квітня 1969 р. у справі П. № 05–15п. 69 р. // СЮ. — 1961. — № 4. — С. 30; СЮ. — 1970. — № 6. — С. 88.

Вбивство на ґрунті особистої помсти або з ревнощів згідно з новим КК УРСР та КК РРФСР (1960 р.) не є вбивством за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВСУ від 17 квітня 1969 р. № 05–15п. 1969 р. у справі П. // СЮ. — 1961. — № 4. — С. 30; БВС РСФСР. — 1962. — № 10. — С. 12; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 235, 236, 239; БВС РСФСР. — 1966. — № 8. — С. 7.

Вбивство з помсти і з використанням безпорадного стану потерпілого не визнається КК 1960 р. як вбивство за обтяжуючих обставин і повинно кваліфікуватись за ст. 94 КК УРСР.

Пост. Пл. ВСУ № 5-389 п. 1968 р. у справі К.

Вбивство, вчинене при охороні особистого майна, не є вбивством з корисливих мотивів.

Пост. Пл. ВС РРФСР від 22 грудня 1962 р. у справі Н. // БВС РСФСР. — 1963. — № 3. — С. 5; Сб-к ВС РСФСР 1961-1963 гг. — С. 237.

Вбивство з ревнощів не є вбивством за обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Ф. // Сб-к ВС РСФСР 1961-1963 гг. — С. 239.

Вбивство з ревнощів новим КК УРСР не розглядається як вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВСУ № 5-14 п. 1965 р. від 5 червня 1965 р. у справі Б.

У справах про вбивство з ревнощів, вчинене до введення в дію нового КК УРСР (1960 р.), підлягає зміні кваліфікація зі ст. 138 КК 1927 р. на ст. 94 КК 1960 р., оскільки цей злочин не віднесений до вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВСУ від 15 вересня 1965 р. у справі Г.

Вбивство з ревнощів і особистих неприязних відносин неправильно кваліфіковано як вбивство з хуліганських мотивів.

Пост. През. ВС РРФСР від 16 серпня 1962 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1963. — № 1. — С. 8; Сб-к ВС РСФСР 1961-1963 гг. — С. 241.

Вбивство з ревнощів не може бути кваліфіковано за ст. 103 КК РРФСР, якщо винна особа одночасно вчинила замах на життя іншої людини.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 15 лютого 1966 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1966. — № 8. — С. 7.

Вбивство з помсти не відноситься до вбивства за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВСУ № 5-45 п. 69 від 17 квітня 1969 р. у справі П.

Вбивство на ґрунті особистої помсти за КК УРСР 1960 р. не розглядається як вбивство за обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 15 лютого 1966 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1966. — № 8. — С. 7.

*Пост. Пл. ВСУ № 5-45 п. 69 від 17 квітня 1969 р. у справі П.;
Пост. Пл. ВСУ від 11 жовтня 1968 р. № 5-225 п. 68 р. у справі К.*

Вбивство, вчинене з помсти на ґрунті особистих взаємовідносин, неправильно розцінене як вбивство з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1961-1963 гг. — С. 236.

Вбивство з помсти на ґрунті особистих неприязних відносин підлягає кваліфікації за ст. 94 КК УРСР.

Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1966 р. № 5-126 п. 66 р. у справі М.

У справах про вбивство з помсти, вчинене до введення КК 1960 р. у дію, підлягає зміні кваліфікація зі ст. 138 КК 1927 р. на ст. 94 КК 1960 р., оскільки цей вид вбивства не відноситься за новим КК 1960 р. до вбивства за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВСУ від 15 вересня 1965 р. у справі М.

Суд обґрунтовано визнав, що засуджена вчинила умисне вбивство потерпілого на ґрунті особистих неприязних стосунків, оскільки вона наносила удари ножом потерпілому в життєво важливі органи з метою його вбивства, тоді як потерпілий кинув ножа і нападу на неї не вчиняв, а лише намагався захиститись, коли вона продовжувала наносити йому удари і припинила ці дії лише впевнившись в його смерті.

Ухв. СККС ВСУ від 30 січня 1981 р. у справі Л. // БВС УССР. — 1986. — № 57. — С. 32.

Неправильна оцінка фактичних обставин вбивства привела до необґрунтованої кваліфікації злочину (вбивства) як вчиненого за обтяжуючих обставин.

СЗ. — 1966. — № 7. — С. 87.

Умисне вбивство без обтяжуючих обставин необґрунтовано кваліфіковано за п. «г» ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 5 листопада 1986 р. // БВС РСФСР. — 1987. — № 4. — С. 5.

Якщо умисел засудженого не був спрямований на вбивство потерпілого, але його діями спричинено останньому тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть, дії засудженого не можна кваліфікувати за ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Чернігівського облсуду від 18 грудня 1987 р. у справі Д. // БВС УССР. — 1988. — № 64. — С. 65; БВС УССР 1980. — № 35. — С. 57.

Якщо при умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, які спричинили смерть, винний необережно ставився до наслідків своїх дій, злочин не може бути кваліфікований як умисне вбивство, а підлягає кваліфікації за ч. 2 ст. 108 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 27 грудня 1971 р. // БВС РСФСР. — 1972. — № 6. — С. 8.

Дії одного виконавця і пособника (організатора, підмовника) не є груповими, отож дії пособника не можуть бути кваліфіковані за ст. 17, п. «н» ст. 102 КК РРФСР.

Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за III и IV кв-ли 1996 г. — С. 26; Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за I кв-л 1996 г. — С. 18.

Умисне вбивство необґрунтовано кваліфіковано як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 лютого 1966 р. у справі Ш. // СЗ. — 1966. — № 10. — С. 95.

Заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого, необґрунтовано розцінено як умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 квітня 1976 р. // БВС РСФСР. — 1976. — № 7. — С. 3.

Дії перекваліфіковані з п. «б» ст. 102 на ч. 2 ст. 108 КК РРФСР, бо спосіб вчинення злочину і поведінка винного не свідчили про умисел на вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 11 червня 1975 р. // БВС РСФСР. — 1975. — № 11. — С. 6.

Вирішуючи питання про наявність у діях особи складу злочину — вбивства або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, суд повинен виходити з оцінки змісту умислу з урахуванням сукупності всіх обставин злочину, зокрема способу і знаряддя його вчинення, кількості, характеру і локалізації поранень і інших тілесних ушкоджень, причин припинення злочинних дій винного і т. ін.

Пост. През. ВС РРФСР від 18 липня 1990 р. у справі М. // БВС РСФСР. — 1991. — № 1. — С. 6.

Обвинувачення у вбивстві на ґрунті помсти не може бути визнане обґрунтованим, якщо встановлено, що воно вчинено у зв'язку з присіканням потерпілим хуліганських дій обвинуваченого.

СЗ. — 1970. — № 6. — С. 88.

Вбивство, вчинене в обопільній бійці, підлягає кваліфікації за статтею, яка передбачає відповідальність за вбивство без обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС СРСР від 1 квітня 1961 р. у справі К. // БВС СССР. — 1961. — № 4. — С. 16.

Вбивство у бійці, зачинателем якої був сам потерпілий, не може розглядатися як вбивство з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВС СРСР від 31 серпня 1961 р. у справі А. // БВС СССР. — 1961. — № 5. — С. 25.

Два брати на ґрунті неприязних відносин домовились стріляти один в одного. Під час першого пострілу обидва про-

махнулись; при повторному пострілі один влучив другому в стегно і внаслідок крововтрати поранений помер, а другий отримав тяжкі тілесні ушкодження. Суд визнав останнього винним у вбивстві.

Пост. Пл. ВС РРФСР у справі Г. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за IV квартал 1973 г. — С. 6.

Суд дійшов висновку про доведеність винності засудженого в умисному вбивстві потерпілої на підставі доказів, які були ретельно перевірені в судовому засіданні та отримали відповідну оцінку

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 17 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Сумської області від 19 жовтня 2005 р. К. засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 13 років.

К. засуджено за умисне вбивство на ґрунті неприязних стосунків.

Як визнав суд, проявляючи схильність до зловживання алкогольними напоями, К. співмешкав з Р. і проживав разом з нею, її матір'ю О. (1929 р. н.) та двома неповнолітніми дітьми в будинку, що в с. Порозок Краснопільського району Сумської області.

25 червня 2005 р., прийшовши додому у стані алкогольного сп'яніння, він учинив сварку зі своєю співмешканкою Р. та її матір'ю О.

Коли співмешканка пішла з дому до своїх знайомих, К. продовжив сварку з її матір'ю, в процесі якої ображав та бив її руками і ногами, а потім здавив руками шию і таким чином задушив її.

У касаційній скарзі засуджений К. просить вирок скасувати, а справу направити на додаткове розслідування, посилаючись на те, що органи досудового слідства і суд у цій справі допустили суттєву неповноту у з'ясуванні обставин вбивства, внаслідок чого його безпідставно визнано винним в умисному позбавленні життя потерпілої О.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженого К. на підтримання касаційної скарги, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційна скарга задоволенню не підлягає на таких підставах.

Суд дійшов висновку про доведеність вини К. в умисному вбивстві потерпілої О. за обставин, що зазначені у вирокі, на підставі доказів, які були ретельно перевірені в судовому засіданні й отримали відповідну оцінку.

Засуджений К. у касаційній скарзі хоч і твердить про необхідність скасування вироку та направлення справи на додаткове розслідування у зв'язку з неповнотою досудового і судового слідства та для встановлення особи, яка вчинила вбивство потерпілої, але водночас він взагалі не оцінює власні дії та аналіз доказів, які суд поклав в основу обвинувального вироку.

Між тим згідно з поясненнями К. у стадії досудового слідства і в судовому засіданні 25 червня 2005 р. після завершення роботи він ужив значну кількість алкогольних напоїв і прийшов додому, де кілька разів ударив матір співмешканки за те, що вона не дала йому грошей.

На досудовому слідстві, зокрема під час проведення відтворення обстановки й обставин події, визнаючи себе повністю винним у позбавленні життя потерпілої, К. пояснив, що після завданих О. кількох ударів вона почала плакати і галасно кричати, що вивело його з рівноваги та розлютило, а тому своїх подальших дій він не пам'ятає, але визнає, що рукою задушив потерпілу і що ніхто інший, крім нього, не міг вчинити такі дії.

У судовому засіданні К. твердив, що він тільки кілька разів ударив потерпілу, але не душив її і таких дій не пам'ятає.

Твердження К. в касаційній скарзі про те, що він непричетний до позбавлення життя потерпілої О., спростовується не тільки поясненнями самого засудженого в стадії досудового слідства, де він повністю визнав себе винним у цьому злочині, а й поясненнями потерпілої Р. про те, що 25 червня 2005 р. К. прийшов додому в нетверезому стані, став вимагати у матері гроші — 50 грн, погрожуючи в разі невиконання його вимоги позбавити життя.

Як пояснила потерпіла Р., коли вона втрутилася у ці події, він її вдарив кулаком у обличчя. Вона вимушена була піти до сусідів і переховуватися в них до ночі, а потім повернулася з сином додому; вранці наступного дня виявила мертву матір з синцями на шиї та на обличчі.

Свідок Г. підтвердила, що вона була понятою під час відтворення обстановки й обставин події за участю К., коли той показував і розповідав за яких обставин вбив потерпілу О.

Крім цього, зазначений свідок пояснила, що 26 червня 2005 р. її зустрів К. і повідомив, що померла О.; але про причину її смерті нічого не повідомив. Прийшовши до будинку, де проживала потерпіла і К., вона побачила труп О. зі слідами насильницької смерті.

Підозрюючи, що її міг вбити К., який зловживав алкогольними напоями, на ґрунті чого в сім'ї часто виникали сварки, вона повідомила про факт смерті в міліцію.

За висновком судово-медичної експертизи смерть О. настала внаслідок механічної асфіксії від здавлювання органів шиї.

Крім того, експерт відмічає наявність переломів хрящів гортані та під'язикової кістки, переломів хрящів ребер та чисельні синці на обличчі та шиї.

За висновком додаткової судово-медичної експертизи пояснення К. про обставини вбивства, про які він повідомив під час відтворення обстановки та обставин події, збігаються з механізмом утворення в потерпілої тілесних ушкоджень.

Оцінивши зазначені докази, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про те, що саме К. на ґрунті неприязних стосунків, що склалися між ним і потерпілою О., умисно вбив її.

Такі дії правильно кваліфіковано за ч. 1 ст. 115 КК України.

Доводи засудженого про те, що деякі члени його бригади, де він працював, та свідки не були судом допитані, що не була проведена експертиза на предмет виявлення потовиділення на шиї потерпілої, що до кінця не був установлений механізм заподіяння потерпілій тілесних ушкоджень, зокрема пошкодження органів шиї, є безпідставними, оскільки на підставах тих доказів, які були предметом перевірки в судовому засіданні, з достатньою повнотою з'ясовано всі обставини вбивства, причину смерті потерпілої, а також механізм заподіяння їй тілесних ушкоджень.

Отже, немає підстав додатково з'ясовувати ще якісь обставини, які не мають значення для встановлення істини у справі, про що необґрунтовано зазначає в скарзі засуджений.

За таких обставин відсутні підстави для скасування вироку з мотивів неповноти досудового і судового слідства.

Суд на підставі вимог ст. 65 КК України визначив засудженому покарання, яке є достатнім і необхідним для його виправлення і попередження нових злочинів, враховуючи як ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину, так і дані про особу засудженого.

Процесуальних порушень під час розслідування та розгляду зазначеної справи судом, які б давали підстави сумніватися в правильності прийнятого судом рішення щодо К., не встановлено.

З огляду на наведене колегія суддів дійшла висновку, що постановлений щодо К. вирок є законним і обґрунтованим, а тому вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Сумської області щодо К. залишила без зміни, а касаційну скаргу засудженого — без задоволення.

Умисне вбивство під час сварки на ґрунті особистих стосунків правильно кваліфіковано за ч. 1 ст. 115 КК України. Підстав для перекваліфікації дій засудженого на ст. 121 КК України не знайдено

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 7 лютого 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Волинської області від 23 листопада 2005 р. засуджено: Г. за ч. 1 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 185 КК України на 4 роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно призначено 10 років позбавлення волі;

М. за ч. 2 ст. 185 КК України на 4 роки позбавлення волі; за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України виправдана на підставі ч. 2 ст. 213 КПК за недоведеністю її участі в учиненні злочину.

За вироком суду Г. та М. визнані винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

4 липня 2005 р. Г., М. та потерпіла З. в її будинку на вул. Гоґоля, 9/1 у м. Ковелі спільно вживали спиртні напої. Між Г. та З. виникла сварка, в процесі якої у Г. виник умисел на вбивство останньої. З цією метою він наніс їй численні удари ножом в груди та живіт, спричинивши проникаючі колото-різані ушкодження грудної клітки та серця, внаслідок чого настала смерть потерпілої З.

Після вчиненого вбивства Г. та М. за попередньою змовою між собою таємно викрали з будинку потерпілої 400 грн та дезодорант «Fa» вартістю 8 грн 75 коп.

У касаційній скарзі засуджений Г., посилаючись на те, що у справі не здобуто доказів наявності у нього умислу на вбивство З., вважає, що суд неправильно застосував кримінальний закон і безпідставно засудив його за ч. 1 ст. 115 КК України, оскільки він наносив потерпілій удари ножом тільки в живіт,

а після цього М. тим самим ножем нанесла їй удари в груди. Крім того, Г. зазначає, що гроші з будинку потерпілої викрала особисто М. У зв'язку з цим просить вирок у частині його засудження за ч. 2 ст. 185 КК України скасувати, а за ч. 1 ст. 115 КК України — змінити, перекваліфікувавши його дії на ст. 121 КК України, та пом'якшити призначене йому покарання.

Щодо засудженої М. касаційне подання не внесено і вирок не оскаржено.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи, викладені у касаційній скарзі, колегія суддів вважає, що скарга не підлягає задоволенню на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини Г. у вчиненні злочинів, за які його засуджено, відповідає фактичним обставинам справи, обґрунтований сукупністю доказів, розглянутих у судовому засіданні, належно оцінених і наведених судом у вирок.

З показань свідка Г-го видно, що він прийняв від Г. явку з повинною, в якій засуджений власноруч написав, що 4 липня 2005 р. у м. Ковелі він убив жінку. Це підтверджується дослідженою в судовому засіданні явкою з повинною.

Свідки В. та Н. пояснили, що 4 липня 2005 р. М. прийшла додому разом з Г., а наступного дня вона повідомила їм, що цей хлопець вбив жінку. На стадії досудового слідства Г. під час його допиту 4 липня 2005 р. при відтворенні обстановки та обставин події 5 липня 2005 р., проведених за участю захисника, також давав показання про те, що він наносив удари ножем у живіт та груди потерпілої.

Тому посилення засудженого на те, що він вбивства З. не вчиняв, колегією суддів розцінюється як необґрунтоване.

Суд ретельно перевіriv у судовому засіданні і доводи Г. про його непричетність до викрадення майна потерпілої. Викладені у вирок мотиви про визнання цих доводів безпідставними колегія суддів розцінює аргументованими, такими, що відповідають матеріалам справи.

Згідно з протоколом відтворення обстановки та обставин події Г. чітко вказував, звідки саме були викрадені гроші та дезодорант потерпілої.

Згідно з послідовними поясненнями засудженої М. вони спільно з Г. скоїли крадіжку 400 грн та дезодоранта з помешкання потерпілої.

Свідок І. пояснила, що вона 4 липня 2005 р. бачила, як засуджені разом рахували гроші.

Г. у судовому засіданні підтвердив, що викрадені гроші, якими в подальшому він розпоряджався разом з М., знаходились у нього.

На підставі цього суд дійшов правильного висновку про наявність спільного умислу у засуджених на заволодіння майном З. Виходячи з доказів, які були перевірені в судовому засіданні, суд правильно кваліфікував дії Г. за ч. 1 ст. 115 та ч. 2 ст. 185 КК України.

Істотних порушень кримінально-процесуального закону, що призводять до скасування чи зміну вироку, у справі не встановлено.

Покарання засудженому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України в межах санкції статей КК України, за якими його засуджено, з урахуванням тяжкості вчиненого злочину, даних про особу засудженого, і покарання є справедливим.

Підстав для пом'якшення покарання колегія суддів не знаходить.

Враховуючи викладене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого Г. залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Волинської області щодо Г. — без зміни.

Розділ IV

Умисне вбивство, вчинене при кваліфікаційних обставинах (ч. 2 ст. 115 КК)

1. Кваліфікація вбивства за кількома обтяжуючими обставинами

Специфічними ознаками юридичного складу злочину — умисного вбивства за кваліфікуючих (обтяжуючих) обставин — є: 1) наявність хоча б однієї з обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК; 2) відсутність відповідних ознак складу злочинів, передбачених статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ч. 2 ст. 438, ст. 443 КК, якими встановлена відповідальність за специфічні різновиди умисного вбивства за обтяжуючих обставин; 3) відсутність пом'якшуючих покарання обставин, передбачених статтями 116–118 КК України.

У випадках, коли винна особа, вчиняючи умисне вбивство, керувалась не одним, а декількома мотивами, судам належить з'ясувати, який із них був домінуючим, і кваліфікувати злочинні дії за тим пунктом ч. 2 ст. 115 КК, яким визначено відповідальність за вчинення вбивства з такого мотиву. Разом з тим в окремих випадках залежно від конкретних обставин справи можлива кваліфікація дій винної особи і за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК, якщо буде встановлено, що передбачені ними мотиви (мета) рівною мірою викликали у винного рішучість вчинити вбивство.

Пункт 19 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Умисне вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав належить кваліфікувати тільки за статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 443 КК. Разом з тим, коли умисне вбивство

зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті.

Абзац 5 п. 12 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Умисне вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, передбачених у двох або більше пунктах ст. 102 КК РРФСР і відповідних статей КК інших союзних республік, повинно кваліфікуватись за усіма цими пунктами. Покарання ж у таких випадках не повинно призначатися за кожним пунктом окремо, однак при призначенні його необхідно враховувати наявність кількох обтяжуючих обставин.

Пункт 15 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Вбивство, вчинене за кваліфікуючих ознак, передбачених у двох або більше пунктах ч. 2 ст. 105 КК РФ, повинно кваліфікуватись за усіма цими пунктами. Покарання ж у таких випадках не повинно призначатися за кожним пунктом окремо, однак при призначенні його необхідно враховувати наявність кількох кваліфікуючих ознак.

У випадках, коли підсудному поставлено в провину вчинення вбивства за кваліфікуючих ознак, передбачених кількома пунктами ч. 2 ст. 105 КК РФ, і обвинувачення за деякими з них не підтвердилось, у мотивувальній частині вироку достатньо з наведенням належних мотивів сформулювати висновок про визнання обвинувачення за тим або іншим пунктом необґрунтованим.

Пункт 17 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

Якщо суд дійде висновку, що обвинувачення за одним з кількох пунктів ст. 93 КК України (1960 р.) є недоведеним, він не виправдовує підсудного за цим пунктом, а вказує про цю обставину в мотивувальній частині вироку.

Ухв. СККС ВСУ № 05-00 К 1971 р. у справі Л.

Визначаючи особу винною у вчиненні умисного вбивства за обставин, суд повинен сформулювати обвинувачення і

мотивувальну частину вироку, виходячи з доведених кваліфікуючих ознак цього злочину.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 11 листопада 2003 р. у справі Н. // ВВСУ. — 2004. — № 8. — С. 19.

Одне й те саме умисне вбивство не може бути вчинене і з корисливих мотивів, і у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового обов'язку.

Ухв. СККС ВСУ від 18 січня 2001 р. у справі Д. // РВСУ. — 2002. — П. 50.

Кваліфікація вбивства однієї особи за сукупністю пунктів «а», «б», «в» ст. 93 КК України у будь-якому їх поєднанні неможлива. За кількох мотивів вбивства дії повинні кваліфікуватись, виходячи з головного кваліфікуючого мотиву.

Ухв. СККС ВСУ від 21 квітня 1994 р. у справі М. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 119.

Висновок суду про вчинення вбивства за обтяжуючих обставин повинен бути оснований на об'єктивних даних.

БВС РСФСР. — 1969. — № 4. — С. 8.

Дії засуджених неправильно кваліфіковані судом крім пунктів «б», «е», «і» ст. 93 КК України ще й за п. «ж» цієї статті, оскільки одне й те саме умисне вбивство не може бути вчинено з хуліганських мотивів і з метою приховати інший злочин.

Ухв. СККС ВСУ у справі Г. і К. // ВВСУ. — 2000. — № 1. — С. 23.

Заздалегідь погоджені дії кількох осіб, спрямовані на вбивство потерпілого певним способом, кваліфікуються за одними й тими самими пунктами ст. 102 КК РРФСР незалежно від ступеня участі кожного з них в реалізації умислу.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Т. і Л. // Сб-к ВС РСФСР 1964-1972 гг. — С. 218.

Визнаючи особу винною у вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин, суд повинен сформулювати обвинувачення і мотивувальну частину вироку, виходячи з доведених кваліфікуючих ознак цього злочину

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 11 листопада 2003 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Хмельницької області від 14 серпня 2003 р. Н. засуджено за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на 11 років позбавлення волі. Постановлено стягнути із засудженого на користь потерпілої С.О. 2 000 грн матеріальної та 20 000 грн — моральної шкоди.

Н. засуджено за те, що він 18 березня 2003 р. приблизно о 19 год під час сварки після розпиття спиртних напоїв вчинив умисне вбивство з особливою жорстокістю С.

У касаційній скарзі засуджений Н. зазначив, що судове слідство було проведено неповно й однобічно, а викладені у вироку висновки не відповідають фактичним обставинам справи. Він стверджував, що тілесні ушкодження потерпілому С. заподіяв при перевищенні меж необхідної оборони, і просив змінити вирок, перекваліфікувавши його дії на ст. 118 КК та призначивши йому відповідне покарання.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Твердження Н. про вчинення умисного вбивства потерпілого при перевищенні меж необхідної оборони перевірялись у судовому засіданні й обґрунтовано визнані такими, що не відповідають дійсності.

Разом з тим вирок щодо Н. слід змінити, оскільки суд безпідставно визнав, що засуджений вчинив умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Згідно з роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України, що міститься в п. 8 постанови «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань.

Всупереч цьому роз'ясненню суд не сформулював в обвинуваченні Н., у чому виявилась особлива жорстокість при вчиненні вбивства С., а лише зазначив, що засуджений під час сварки після розпиття спиртних напоїв, завдаючи потерпілому ударів котушкою, ногами та лопатою, умисно заподіяв останньому тілесні ушкодження, від яких той помер на місці події. Не обґрунтував суд наявності у діях Н. цієї кваліфікуючої ознаки умисного вбивства і в мотивувальній частині вироку, коли давав юридичну оцінку вчиненого.

Згідно з показаннями Н. під час розпиття спиртних напоїв він розсердився на С., який глузував з нього, і під час бійки, будучи сильно розлюченим, завдав потерпілому удари в голову та інші частини тіла, не маючи умислу позбавити його життя з особливою жорстокістю.

Таким чином, суд не обґрунтував у вироку кваліфікуючу ознаку умисного вбивства — особливу жорстокість — і за обставинами вчинення злочину таких ознак у діях засудженого немає. Тому колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого Н. задовольнила частково і вирок апеляційного суду Хмельницької області від 14 серпня 2003 р. щодо нього змінила: перекваліфікувала дії Н. з п. 4 ч. 2 ст. 11 КК на ч. 1 цієї статті з урахуванням обставин вчиненого злочину та особи винного, який вперше притягається до кримінальної відповідальності, має похилий вік, призначила йому покарання у вигляді 10 років позбавлення волі.

2. Умисне вбивство двох або більше осіб

Умисне позбавлення життя двох або більше осіб кваліфікується за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК за умови, що їх убивство охоплювалось єдиним умислом винного. Для такої кваліфікації не має значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим при позбавленні життя кожного з потерпілих. Якщо ці мотиви передбачені як кваліфікуючі ознаки, дії винного додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК.

Наявність розриву в часі при реалізації єдиного умислу на вбивство двох або більше осіб значення для кваліфікації злочину за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК не має.

Пункт 5 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Вбивство двох або більше осіб слід кваліфікувати за п. «г» ст. 93 КК України, якщо дії винного охоплювались єдиним умислом і були вчинені, як правило, одночасно. При цьому вбивство двох або більше осіб може бути вчинено з різних мотивів. Якщо такі мотиви є обтяжуючими обставинами, то дії винного слід кваліфікувати ще і за іншим відповідним пунктом ст. 93 КК України.

Вбивство ж однієї людини і замах на життя іншої не може розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох і більше осіб, оскільки злочинний намір вбити двох осіб не було здійснено з причин, що не залежали від волі винного. У цих випадках вчинене слід кваліфікувати за статтями 94 або 93 і ст. 17, п. «г» ст. 93 КК України, незалежно від послідовності злочинних дій.

Якщо винний, бажаючи вбити кілька осіб, позбавив життя двох із них, а відносно інших умисел не довів до кінця з незалежних від його волі причин, то вчинене слід кваліфікувати за п. «г» ст. 93 та ст. 17 і п. «г» ст. 93 КК України.

Пункт 11 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

При вчиненні вбивства двох або більше осіб вчинене слід кваліфікувати за п. «з» ст. 102 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік, якщо дії винного

охоплювались єдиним умислом і вчинені, як правило, одночасно.

Вбивство ж однієї людини і замах на життя іншої не може розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох або більше осіб, оскільки злочинний намір вбити двох осіб не був здійснений з причин, не залежних від волі винного. У цих випадках вчинене слід кваліфікувати за статтями 15 або 102 і 103 та п. «з» ст. 102 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік.

Пункт 12 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

За п. «а» ч. 2 ст. 105 КК РФ слід кваліфікувати вбивство двох або більше осіб, якщо дії винного охоплювались єдиним умислом і були вчинені, як правило, одночасно.

Вбивство однієї людини і замах на вбивство другої не може розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох осіб. У таких випадках незалежно від послідовності злочинних дій вчинене слід кваліфікувати за ч. 1 або ч. 2 ст. 105 і за ч. 3 ст. 30, п. «а» ч. 2 ст. 105 КК РФ.

Пункт 5 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

У випадках, коли особа, маючи намір вбити двох осіб, вбиває одну й одразу ж вчиняє замах на життя іншої, або вчиняє замах на життя однієї й одразу за цим вбиває іншу людину, або вчиняє подібні діяння (вбивство однієї особи і замах на життя іншої) одночасно — такі дії кваліфікуються однаково — за статтями 93 або 94 і ст. 17 і п. «г» ст. 93 КК УРСР (у таких випадках вчинене діяння не може розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох осіб не було здійснено з причин, незалежних від волі винного).

БВС УССР. — 1975. — № 17. — С. 61; БВС СССР. — 1986. — № 1. — С. 36.

Дії винного не можуть бути кваліфіковані як замах на вбивство двох або більше осіб, якщо немає доказів, що його умисел був спрямований на позбавлення життя саме двох або більше осіб.

Ухв. СККС ВС СРСР від 24 квітня 1971 р. у справі К. // БВС СССР. — 1971. — № 4. — С. 33.

Вбивство двох осіб не може кваліфікуватися як вчинене за обтяжуючих обставин, якщо одне з них вчинено при перевищенні меж необхідної оборони або в стані сильного душевного хвилювання, викликаного насильством або тяжкою образою потерпілого.

Ухв. СККС ВС СРСР від 22 грудня 1967 р. у справі К. // БВС СССР. — 1968. — № 1. — С. 28.

Вбивство однієї людини і замах на вбивство другої не може розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох осіб, оскільки злочинний намір убити двох осіб не був здійснений до кінця.

Ухв. СККС ВСУ від 11 вересня 1975 р. // Рад. право. — 1975. — № 12. — С. 88; БВС СССР. — 1981. — № 4. — С. 10; РВСУ. — 2000. — П. 51. — С. 88.

Вбивство двох або більше осіб кваліфікується за п. «г» ст. 93 КК України лише в тому випадку, коли дії винного охоплювалися єдиним умислом і були вчинені, як правило, одночасно.

Пост. Пл. ВСУ від 26 грудня 1997 р. у справі М. // РВСУ. — 1998. — П. 50. — С. 83; БВС СССР. — 1977. — № 5. — С. 29.

Вбивство однієї людини і замах на життя іншої не можуть розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох або більше осіб.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 12 серпня 2003 р. у справі К. // РВСУ. — 2004. — січень—червень. — П. 48. — С. 93.

За наявності умислу на вбивство двох осіб умисне вбивство однієї людини і замах на життя іншої незалежно від послідовності злочинних дій підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених статтями 17, 94 та п. «г» ст. 93 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 30 вересня 1999 р. у справі Ф. // РВСУ. — 2000. — П. 51. — С. 87.

Якщо засуджений вчинив замах на умисне вбивство двох осіб і діяв при цьому з прямим умислом на позбавлення їх життя, але не довів свій намір із незалежних від його волі при-

чин, його дії слід кваліфікувати за ст. 17 і п. «г» ст. 93 КК УРСР.

БВС УССР. — 1986. — № 57. — С. 28.

Якщо учасники групи діяли узгоджено щодо кількох осіб і один із них позбавив життя чи вчинив замах на умисне вбивство одного потерпілого, дії кожного зі співучасників мають розглядатися як умисне вбивство двох або більше осіб, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 25 квітня 2002 р. у справі К.В. і К.Р. // РВСУ. — 2003. — П. 71. — С. 119.

Визнавши умисел на вбивство евентуальним, суд неправильно кваліфікував дії винного в цій частині за ст. 17, п. «г» ст. 93 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 24 лютого 1994 р. у справі С. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 104.

Визначаючи засудженого винним в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень з хуліганських мотивів (ч. 1 ст. 101, ч. 3 ст. 206 КК України), суд не взяв до уваги, що той робив прицільні постріли з вогнепальної зброї в трьох потерпілих із близької відстані, що свідчить про наявність у його діях замислу на умисне вбивство трьох осіб з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 8 серпня 2000 р. у справі С. // РВСУ. — 2001. — П. 51. — С. 94.

Дії винного не можуть бути кваліфіковані як замах на вбивство двох або більше осіб, якщо немає доказів, що його умисел був спрямований на позбавлення життя саме двох або більше людей.

Ухв. СККС ВС СРСР від 24 квітня 1971 р. у справі К. // БВС СССР. — 1971. — № 4. — С. 33.

Умисне вбивство з помсти однієї особи і замах на вбивство іншої слід розглядати як вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 226.

Вбивство з помсти однієї особи і одночасний замах на життя іншої особи з хуліганських мотивів не може розглядатись як закінчений злочин — вбивство двох осіб. Такі дії підлягають кваліфікації за статтями 17 і ст. 94 та пунктами «б» і «г» ст. 93 КК УРСР.

БВС УССР. — 1976. — № 19. — С. 42.

Одночасний замах на вбивство чотирьох осіб неправильно оцінений судом як замах на умисне вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб, а тому за п. «е» ст. 93 КК України дії винних кваліфіковані безпідставно.

Ухв. СККС ВСУ від 18 жовтня 1994 р. у справі Ф. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 94.

Дії засудженого, який вчинив умисне вбивство однієї особи й замах на вбивство ще двох, безпідставно кваліфіковано лише за ст. 17, п. «г» ст. 93 КК України як замах на позбавлення життя кількох осіб.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 28 серпня 2001 р. у справі М. // ВВСУ. — 2001. — № 6. — С. 18.

Якщо особа вчинила вбивство двох осіб, до того ж останнє — з метою приховання першого, ці дії утворюють склад злочину, передбаченого пунктами «з» і «и» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РФ від 8 липня 1996 р. у справі Л. // БВС РФ. — 1997. — № 7. — С. 8.

Вчинення вмісного вбивства двох або більше осіб кваліфікується за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК тоді, коли позбавлення життя кількох осіб охоплювалося єдиним умислом винної особи та здійснювалося в одному місці без значного розриву у часі.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 26 серпня 2004 р. у справі Г. // ВВСУ. — 2004. — № 1. — С. 13–14.

Замах на вбивство двох і більше осіб кваліфікується за ст. 15 і п. «з» ст. 102 КК РРФСР і додаткової кваліфікації за п. «д» ст. 102 КК не потребує.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 17 червня 1968 р. у справі Т. // БВС РСФСР. — 1968. — № 10. — С. 9.

Замах на вбивство кількох осіб кваліфікується за ст. 15 і п. «з» ст. 102 КК РРФСР і не потребує кваліфікації за п. «д» цієї статті, якщо спосіб заподіяння смерті був небезпечний тільки для потерпілих, на вбивство яких був спрямований умисел.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Т. //— Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 240.

Вбивство з ревнощів не може бути кваліфіковано за ст. 103 КК, якщо винна особа одночасно вчинила замах на життя іншої людини.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 243.

Умисне вбивство без обтяжуючих обставин необґрунтовано кваліфіковано за п. «д» ст. 102 КК РРФСР (як вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб).

Ухв. СККС ВС РРФСР у справах М., Д., Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 252–254.

Вбивство двох або більше осіб кваліфікується за п. «г» ст. 93 КК України лише в тому випадку, коли дії винного охоплювались єдиним умислом і були вчинені, як правило, одночасно

Постанова Пленуму Верховного Суду України

від 26 грудня 1997 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Київського обласного суду від 13 грудня 1993 р. М. засуджено: за ст. 94 КК на 14 років позбавлення волі, за пунктами «г», «ж» ст. 93 КК — на 15 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 145 КК — на 6 місяців виправних робіт в інших місцях, що визначаються органами, які відають застосуванням виправних робіт, з урахуванням у дохід держави 20 % заробітку, а за сукупністю зло-

чинів на підставі ст. 42 КК — на 15 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії посиленого режиму. Відповідно до ст. 14 КК М. призначено примусове лікування від алкоголізму.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 12 травня 1994 р. вирок щодо М. залишено без зміни.

М. засуджено за те, що 25 лютого 1990 р. у районі дачних земельних ділянок на місі Фіолент поблизу м. Севастополя він, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, умисно вбив із помсти І.

Одразу після цього М. з метою приховати вбивство І. вчинив умисне вбивство незнайомого йому Н.І., який привіз туди на власному автомобілі І. та став мимоволі свідком убивства.

За висновком суду М. з метою вбивства завдав кожному з потерпілих по кілька ударів по голові не встановленим слідством тупим предметом з обмеженою поздовжньою поверхнею, спричинивши обом переломи кісток черепа з ушкодженням мозку, внаслідок чого настала їх смерть. Потім він поклав трупи в салон автомобіля, виїхав на берег і спрямував автомобіль у море з кручі заввишки 60 м. При цьому автомобіль пошкодився, що завдало шкоди у сумі 14 149 крб.

Заступник Голови Верховного Суду України у протесті порушив питання про зміну судових рішень щодо М., перекваліфікацію його дій з п. «г» на п. «з» ст. 93 КК з призначенням йому за пунктами «з», «ж» ст. 93 КК та за сукупністю вчинених злочинів покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. Як зазначено в протесті, суд не встановив наявності у М. єдиного умислу на вбивство двох осіб, а визнав доведеним, що М. мав умисел на вбивство І., а вбивство Ш., який випадково став свідком цього злочину, вчинив, щоб приховати перше вбивство.

Пленум Верховного Суду України визнав, що протест підлягає задоволенню.

Висновок суду про доведеність вини М. у вчиненні зазначених злочинних дій відповідає фактичним обставинам спра-

ви, підтверджується розглянутими в судовому засіданні й наведеними у вирок доказами й є обґрунтованим.

Разом з тим, правильно встановивши фактичні обставини справи і кваліфікувавши дії М. за ст. 94 КК як умисне вбивство І. на ґрунті особистих неприязних стосунків, за п. «ж» ст. 93 КК як умисне вбивство Ш. з метою приховати перше вбивство та за ч. 1 ст. 145 КК, суд неправильно кваліфікував їх ще й за п. «г» ст. 93 КК.

Формулюючи обвинувачення, визнане доведеним, суд зазначив, що М. діяв з умислом на вбивство одного І., а Ш. убив з метою приховати вчинене вбивство, оскільки останній мимоволі став свідком цього злочину. Висновок суду згідно з матеріалами справи відповідає обставинам вчиненого.

Хоча з формулювання обвинувачення не випливає, що М. діяв з єдиним умислом на вбивство двох осіб, суд, даючи юридичну оцінку вчиненому, зазначив у вирок, що дії М. охоплювались єдиним умислом і що вбивство зазначених осіб він учинив за короткий проміжок часу.

Отже, у висновках суду допущено непослідовність в оцінці мотиву умисного вбивства Ш., внаслідок чого суд і допустив помилку при кваліфікації дій засудженого, одночасно кваліфікувавши вчинене ним за ст. 94 і п. «ж» ст. 93 КК, а також за п. «г» останньої.

Відповідно до роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, що містяться в п. 11 постанови «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» від 1 квітня 1994 р. № 1, вбивство двох або більше осіб кваліфікується за п. «г» ст. 93 КК, якщо дії винного охоплювались єдиним умислом і були вчинені, як правило, одночасно.

Оскільки суд визнав установленим, що М. убив Ш. як свідка першого вбивства з метою приховати цей злочин, то висловлене судом при мотивуванні висновку щодо кваліфікації дій М. судження про те, що дії останнього охоплювались єдиним умислом на вбивство двох осіб, підлягає виключенню з вироку, а його дії в цій частині — перекваліфікації з п. «г» ст. 93 КК на п. «з» ст. 93 КК як умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчиняла цей злочин.

На підставі наведеного, керуючись статтями 393, 394 КПК, Пленум Верховного Суду України протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнив, вирок судової колегії в кримінальних справах Кримського обласного суду від 13 грудня 1993 р. і ухвалу судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 12 травня 1994 р. щодо М. змінив.

Висловлене судом при мотивуванні висновку щодо кваліфікації дій М. судження про те, що його дії охоплювались єдиним умислом на вбивство двох осіб, із вироку виключено.

Дії М. перекваліфіковано з пунктів «г», «ж» ст. 93 КК на пункти «ж», «з» ст. 93 КК і йому призначено покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. На підставі ст. 42 КК за сукупністю злочинів, передбачених ст. 94, пунктами «ж», «з» ст. 93, ч. 1 ст. 145 КК, М. остаточно визначено 15 років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії посиленого режиму.

За наявності умислу на вбивство двох осіб умисне вбивство однієї людини і замах на життя іншої незалежно від послідовності злочинних дій підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених статтями 17, 94 та п. «г» ст. 93 КК України

Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України

від 30 вересня 1999 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Одеського обласного суду від 20 липня 1999 р. Ф. засуджено за ст. 17, п. «г» ст. 93 КК. За сукупністю цих злочинів йому визначено 13 років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії посиленого режиму. Постановлено стягнути з Ф. на користь потерпілої В. 450 грн на відшкодування матеріальної та

5 000 грн — моральної шкоди, а також на користь Іллічівського міського територіального лікарського об'єднання — 683 грн, витрачених на стаціонарне лікування потерпілої.

Згідно з вироком Ф. визнано винним і засуджено за умисне вбивство й замах на умисне вбивство двох осіб, вчинені за таких обставин. Як визнав суд, 4 квітня 1999 р. Ф., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, після сварки із сусідкою В. та її знайомою А. взяв удома ніж і з метою вбити обох завдав ним два удари в обличчя й живіт В., а потім 12 ударів у різні частини тіла А., від яких вона померла в лікарні. Умисел на вбивство В. він до кінця не довів з причин, не залежних від його волі, оскільки потерпіла з місця події втекла і їй своєчасно було надано медичну допомогу.

На вирок було подано касаційну скаргу. Адвокат просив вирок змінити, перекваліфікувати дії Ф. зі ст. 17, п. «г» ст. 93 на ч. 1 ст. 101 КК і пом'якшити засудженому покарання, посиляючись на те, що в суді не добуто доказів наявності у Ф. умислу на вбивство В. і при призначенні покарання не враховано неправомірні дії потерпілої А.

Заслухавши доповідача, адвоката, думку прокурора про перекваліфікацію дій засудженого з п. «г» ст. 93 на ст. 94 КК із залишенням без зміни міри покарання, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи, наведені в касаційній скарзі, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Суд правильно встановив фактичні обставини вчиненого Ф. злочину. Його висновки ґрунтуються на доказах, детально викладених у вирокі.

Доводи адвоката про те, що суд неправильно кваліфікував дії засудженого за ст. 17, п. «г» ст. 93 КК, оскільки не доведено наявності в останнього умислу на вбивство двох осіб, є безпідставними.

Як встановлено судом і об'єктивно підтверджено висновками судово-медичних експертиз, удари ножом А. та В. були завдані у життєво важливі органи — у живіт та груди.

Згідно з показаннями потерпілої В. Ф., завдаючи їй удар у

живіт, повернув ножа, а потім накинувся на А. й ударами ножа у життєво важливі органи вбив її. Свідок Ф.Г. підтвердила, що її чоловік висловлював погрози, був схвилюваний, а пізно ввечері вона дізналася, що він учинив убивство.

Зазначеним доказам у їх сукупності суд дав належну оцінку й обґрунтовано визнав Ф. винним у замаху на вбивство двох осіб. Ці його дії правильно кваліфіковано за ст. 17, п. «г» ст. 93 КК. Підстав для їх перекваліфікації на ч. 1 ст. 101 КК, про що просив адвокат у касаційній скарзі, немає.

Разом з тим судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала неправильною кваліфікацію дій Ф. за п. «г» ст. 93 КК, оскільки вбивство однієї людини та замах на життя іншої незалежно від послідовності злочинних дій не можуть розглядатись як закінчений злочин — вбивство двох осіб.

Враховуючи, що слідчими органами і судом не встановлено кваліфікуючих ознак убивства А., дії Ф., пов'язані з цим злочином, слід кваліфікувати за ст. 94 КК.

Безпідставними є й доводи адвоката про те, що суд призначив Ф. надмірно суворе покарання без урахування неправомірних дій потерпілої А., яка була засудженою і порізала йому руку. Зазначені обставини ретельно перевірено судом і обґрунтовано визнано такими, що не відповідають матеріалам справи.

Покарання Ф. призначено відповідно до вимог ст. 39 КК з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності вчинених ним злочинів, даних про особу засудженого та обставин, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність.

Враховуючи наведене, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу адвоката задовольнила частково: перекваліфікувала дії засудженого з п. «г» ст. 93 на ст. 94 КК і призначила за цим законом покарання у вигляді 11 років позбавлення волі, а за сукупністю злочинів, передбачених ст. 17, п. «г» ст. 93 і ст. 94 КК, остаточно визначила 13 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії посиленого режиму.

Визнаючи засудженого винним в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень з хуліганських мотивів (ч. 1 ст. 101, ч. 3 ст. 206 КК України), суд не взяв до уваги, що той робив прицільні постріли з вогнепальної зброї в трьох потерпілих із близької відстані, що свідчить про наявність у його діях замаху на умисне вбивство трьох осіб з хуліганських мотивів

Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України

від 8 серпня 2000 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Волинського обласного суду від 30 червня 2000 р. С. засуджено за ч. 1 ст. 101, ч. 3 ст. 206, ч. 1 ст. 222 КК строком на 5 років за вчинення таких злочинів.

Як визнав у вирокі суд, 8 лютого 2000 р. приблизно о 22 год С. зайшов до бару і зробив замовлення на 11 грн 90 коп. Коли хотів піти з бару, не розрахувавшись за замовлене, бармен Х. зробила з цього приводу йому зауваження і попросила відвідувачів затримати його. З., С.В. та інші затримали С. і грубо штовхнули на лаву, від чого він ударився головою об стійку. Пізніше, вибравши зручний момент, С. утік додому, взяв там саморобний пістолет і обріз мисливської рушниці, які без відповідного дозволу придбав та зберігав і які визнано вогнепальною зброєю, та бойові припаси до них. Повернувшись до бару зі зброєю, він, порушуючи громадський порядок і діючи з особливою зухвалістю, вистрелив з обрізу рушниці спочатку у З. і С.В., заподіявши їм легкі тілесні ушкодження з короточасним розладом здоров'я, а потім на вулиці біля бару з цієї самої зброї — у Х., заподіявши їй тяжкі тілесні ушкодження у вигляді вогнепальної рани грудей із пошкодженням печінки.

У касаційних скаргах адвокат і С. просили змінити вирок і пом'якшити призначене останньому покарання, застосував-

ши ст. 45 або 46 КК. До того ж вони зазначали, що суд не врахував при призначенні покарання неправомірну поведінку самих потерпілих, які спровокували його на вчинення злочину.

Потерпілі З., Х. і С.В. у своїх касаційних скаргах просили вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд, стверджуючи, що суд неправильно кваліфікував дії за ч. 3 ст. 206 і ч. 1 ст. 101 КК. На їх думку, вчинені щодо них злочини необхідно було кваліфікувати за ст. 17, пунктами «б», «г» ст. 93 КК, а призначена С. міра покарання є надто м'якою і не відповідає тяжкості вчинених ним злочинів та даним про його особу.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційних скарг, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що касаційні скарги адвоката і засудженого задоволенню не підлягають, а касаційні скарги потерпілих задовольнила на таких підставах.

Згідно з матеріалами справи С. було пред'явлено обвинувачення у вчиненні замаху на вбивство з хуліганських мотивів трьох осіб — потерпілих Х., З. і С.В. — способом, небезпечним для життя багатьох осіб, тобто злочину, передбаченого ст. 17, пунктами «б», «г», «є» ст. 93 КК. На обґрунтування такої кваліфікації слідчі органи навели в обвинувальному висновку відповідні докази.

Суд же визнав, що С. не мав умислу на позбавлення потерпілих життя, а, діючи з хуліганських мотивів, заподіяв їм тяжкі тілесні ушкодження, і кваліфікував його дії за ч. 1 ст. 101 КК, ч. 3 ст. 206, тобто за наслідками, що настали. Проте цей висновок зроблено судом на підставі не досить повно досліджених матеріалів справи і неналежно оцінених доказів.

Згідно з матеріалами справи, зокрема з показаннями потерпілих З., С.В., Х. і свідка Г., після того, як С. повернувся, він із дверей приміщення бару зробив постріл з обрізу рушниці у З. і С.В., які разом із Х. та Г. знаходилися біля стійки бару. До того ж він вціпив З. у живіт, а С.В. — у попереk. А коли останні вибігли на вулицю, С., перезарядивши обріз, майже впритул вистрелив у груди Х. За показаннями З. після цього йому вдалося відібрати в С. обріз, але той дістав пістолет, з

якого теж зробив постріл, проте він, З., у цей самий момент зміг вихопити у нього пістолет, у зв'язку з чим куля нікому не завдала шкоди.

Як показала свідок Ч. — дружина дільничного інспектора міліції, — пізно ввечері 8 лютого 2000 р. до неї звертався С. із проханням повідомити її чоловікові, що він, С., застрелив двох осіб.

За висновками судово-медичної експертизи Х. одержала вогнепальне проникаюче поранення грудної клітки з ушкодженням печінки, ускладнене правостороннім пневмотораксом, З. — вогнепальне поранення живота, а С.В. — таке саме поранення в ділянці поперека.

Вирішуючи питання про спрямованість умислу С. та визнавши, що він не бажав настання смерті потерпілих, суд фактично не взяв до уваги, що обвинувачений зробив прицільні постріли у З. і С.В. із близької відстані, а в Х. — майже впритул із зазначеної вогнепальної зброї, яка завідомо для нього могла бути засобом вчинення вбивства, що постріли ним було вчинено в ділянку розташування життєво важливих органів (із серйозним ушкодженням одного з них — печінки — у Х.) і що смерть потерпілої не настала завдяки своєчасно наданій медичній допомозі. Крім того, суд не врахував, що подальшу стрілянину в потерпілих було припинено завдяки активним діям З., котрий спочатку відібрав у С. обріз рушниці, а потім, якраз у момент здійснення пострілу, — пістолет.

Наведені обставини, які мають істотне значення для вирішення питання про правильність кваліфікації дій С., судом на порушення вимог ст. 22 КПК всебічно досліджені не були і належної оцінки у вирок не одержали.

Крім того, суд, по суті, не взяв до уваги доказів, які могли істотно вплинути на його висновки, внаслідок чого допустив невідповідність викладених у вирок висновків фактичним обставинам справи, що позначилося на правильності застосування кримінального закону та на визначенні міри покарання. А це відповідно до положень ст. 369 КПК є безумовною підставою для скасування вироку. Тому судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України вирок скасувала і направила справу на новий судовий розгляд.

Умисне вбивство із мисливської рушниці на ґрунті напружених і неприязних стосунків двох осіб не може кваліфікуватись як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 14 лютого 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Волинської області від 23 листопада 2005 р. В. засуджено за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України на 14 років позбавлення волі.

Суд постановив стягнути із В. 4 440 грн на користь Л.М. на відшкодування заподіяної матеріальної шкоди, по 50 000 грн на користь Л.М. та Д. на відшкодування заподіяної моральної шкоди.

В. визнано винним у вчиненні злочину за наступних обставин.

25 липня 2005 р. біля 5 год ранку, на березі р. Луга поблизу с. Зимне Володимир-Волинського району засуджений В., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, з метою вбивства Д. та Л. на ґрунті неприязних стосунків із двоствольної мисливської рушниці спочатку вистрілив у груди Д., а потім також у груди Л., який стояв поряд. Після цих пострілів потерпілі упали на землю. Щоб довести задумане до кінця, В., перезаряджаючи рушницю, ще кілька разів вистрелив у Л. і в Д. У результаті потерпілим були заподіяні тілесні ушкодження у вигляді проникаючих сліпих і наскрізних шротових поранень грудей та живота з численними переломами ребер, розривами легень, серця та інших внутрішніх органів. Смерть потерпілих настала на місці подій від поєданого травматично-геморогічного шоку.

У касаційних скаргах представник потерпілої та цивільного позивача просить вирок щодо В. скасувати, а справу неправи-

ти на новий судовий розгляд у зв'язку з м'якістю призначеного засудженому покарання, а також у зв'язку з неповнотою судового слідства. На думку представника, суд першої інстанції залишив поза увагою наявні у справі дані, які свідчать про причетність до вбивства Д. та Л. крім В. ще й інших осіб. На думку скаржника, неправильно суд визначив розмір стягнення моральної шкоди на користь потерпілої Д. О.; захисники К. та С. вважають, що вирок щодо В. підлягає зміні. На їх думку, у справі були встановлені докази, які свідчили про те, що з боку загиблих мали місце погрози життю В., які він сприймав як реальні. У зв'язку з цим вони просять дії засудженого пере-кваліфікувати на ст. 118 КК України і призначити покарання у межах санкції цієї статті, а також зменшити розмір стягнень із засудженого на користь потерпілих на відшкодування моральної шкоди; засуджений В. теж просить пере-кваліфікувати його дії на ст. 118 КК України і пом'якшити покарання, посилаючись на те, що вбивство потерпілих він учинив у зв'язку з реальною загрозою його життю з боку загиблих.

Заслухавши доповідь судді, пояснення захисників, які підтримали подані скарги, і міркування прокурора, перевіривши матеріали справи й обговоривши викладені у касаційних скаргах доводи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги захисників, засудженого та представника потерпілої і цивільного позивача задоволенню не підлягають.

Висновки суду про доведеність вини засудженого В. у вчиненні ним указаних у вирокі злочинів відповідають дослідженим у ході судового слідства доказам.

Так, із показань самого засудженого видно, що дізнавшись про конфлікт між Б. та Д., він хотів примирити їх. Для цього разом з Д., Л., а також Т. і Н., взявши спиртні напої, вони поїхали на берег річки. Коли вони сиділи на березі, між ним та потерпілими також виник конфлікт. Він пішов до автомобіля, де взяв мисливську рушницю, зарядив її, а повернувшись назад, по кілька разів вистрілив у Д. та Л. Аналогічного змісту показання дали суду очевидці цих подій — свідки Т. та Н.

Дані висновків судово-медичних експертиз свідчать про те, що при дослідженні трупів Д. та Л. були виявлені проникаючі,

сліпі, а також наскрізні вогнепальні шротові поранення з чисельними зламами ребер, розривом серця, легень та інших внутрішніх органів, від яких смерть настала миттєво.

Посилання у скаргах захисників та засудженого на те, що вчинив вбивство потерпілих при перевищенні меж необхідної оборони, оскільки Д. йому погрожував, зокрема пістолетом, колегія суддів розцінює як надумані та безпідставні. Такі самі показання В. у судовому засіданні суд першої інстанції цілком обґрунтовано і мотивовано визнав недостовірними.

Зокрема суд указав на те, що на початку досудового слідства В., якого допитували у присутності захисника, давав показання, зі змісту яких видно, що між ним і Д. виник конфлікт, але потерпілий пістолетом йому не погрожував. У кінці судового слідства на уточнюючі запитання засуджений кілька раз підтвердив, що з боку Д. реальних погроз, зокрема з використанням пістолета, на його адресу не було.

Про те, що Д. не погрожував зброєю засудженому як під час досудового слідства, так і у судовому засіданні, зазначав свідок.

У зв'язку з цим суд першої інстанції з урахуванням встановлених обставин вбивства Д. та Л. також обґрунтовано дійшов висновку про вчинення В. умисного вбивства двох осіб і правильно кваліфікував його дії за п. 1 ч. 2 ст. 15 КК України.

Не відповідають дослідженням у справі доказам викладені у скарзі представника потерпілої та цивільного позивача доводи про те, що до вбивства потерпілих причетні Т. та Н. Як під час досудового слідства, так і у судовому засіданні вказані особи заперечували свою причетність до вчинення цього злочину. Засуджений В. у цій частині теж давав послідовні, однакового змісту показання про те, що вбивство потерпілих він скоїв самостійно.

Будь-яких інших достовірних доказів, які б спростовували зазначені показання засудженого, свідків Т. та Н. і свідчили про причетність останніх до вбивства потерпілих, у справі не було встановлено. Також у справі відсутні дані, які б указували на необхідність додаткового дослідження обставин вчинення вбивства потерпілих.

Що стосується призначеного В. покарання, то вирішення судом першої інстанції цього питання відповідає положенням, передбаченим ст. 65 КК України, оскільки судом було враховано ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, встановлені у справі характеризуючі засудженого дані та інші наведені у вироку обставини.

Мотивованим і аргументованим вважає колегія суддів вирішення судом заявлених у справі цивільних позовів, зокрема стосовно визначення розміру стягнень на відшкодування моральної шкоди.

На підставі наведеного колегія суддів скарги представника потерпілої та цивільного позивача, захисників К. та С., засудженого В. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Волинської області щодо В. — без змін.

Дії засудженого, який учинив умисне вбивство на ґрунті особистих неприязних стосунків трьох осіб, правильно кваліфіковані за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 16 лютого 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Донецької області від 29 вересня 2005 р. В. засуджено за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України на 14 років 6 місяців позбавлення волі.

За вироком В. визнано винним і засуджено за умисне вбивство трьох осіб, вчинене за таких обставин. 7 травня 2005 р. у другій половині дня неповнолітній В. із його знайомими С. та О. вживали спиртні напої в кафе «Едем» у м. Зугрес, а потім він поїхав до баби і діда Я., які проживають у смт Троїцько-Харцизьк на вул. Зарічний, 25.

Уранці 8 травня 2005 р. до В. прийшов С. і заявив, що той у кафе викрав у нього з внутрішньої кишені піджака 1 000 грн.

У період з 8 по 13 травня 2005 р. С.В., О. та їх знайомий С.О., якому вони повідомили про пібито крадіжку 1 000 грн, вимагали від останнього, погрожуючи розправою, повернути гроші до 13 травня 2005 р. У зазначений день приблизно о 19 год 30 хв у смт Троїцько-Харцизьк С.В., О. і С.О. зустріли В. і, погрожуючи розправою, вимагали повернення грошей до 21 год. Після цієї розмови у В. виник умисел на їх вбивство.

З цією метою він взяв дома кухонний ніж і, коли С.О. прийшов приблизно о 21 год до буд. 25 на вул. Зарічній у смт Троїцько-Харцизьк, В. запросив його зайти у двір. Там після того, як С.О. наніс кулаком кілька ударів в обличчя В., останній під вигаданим приводом нібито передачі грошей запропонував йому пройти за будинок і пропустив уперед. Після цього В. наніс ножом один удар у спину С.О., а коли той повернувся — наніс ножом другий удар в область серця. Від отриманих колото-різаних поранень задньої поверхні грудної клітки зліва з пошкодженням лівої легені та передньої поверхні грудної клітки зліва з пошкодженням правого передсердя, яке ускладнилось розвитком тампонади серцевої сорочки кров'ю, набряканням головного мозку та легенів, внаслідок чого потерпілий помер на місці вчинення злочину.

Переконавшись, що С.О. помер, В. перемістив його труп за будинок, вийшов на вулицю і запросив С.В. зайти у двір під приводом вживання спиртних напоїв разом із С.О.

Коли С.В. зайшов у двір, В. пропустив його вперед і наніс ножом два удари в спину, заподіявши два проникаючих колото-різаних поранення задньої поверхні грудної клітки зліва з пошкодженням лівої легені, які ускладнились розвитком лівостороннього гемоневмотораксу, набряком головного мозку та легенів, внаслідок чого потерпілий помер на місці вчинення злочину.

Після переміщення трупа С.В. за будинок В. вийшов на вулицю і запросив О. зайти у двір, повідомивши, що його чекають С.О. та С.В. Коли О.О. зайшов у двір, В. знову пропустив його вперед і наніс ножом два удари в спину, заподіявши про-

никаючі колото-різані поранення задньої поверхні грудної клітки зліва з пошкодженням лівої легені, внаслідок чого потерпілий помер на місці події.

Після вбивства потерпілих В. закопав їх трупи на подвір'ї в кучі гною.

У касаційних скаргах засуджений В. і його захисник І. просять вирок змінити. На їх думку, при призначенні покарання суд не в повній мірі врахував, що В. учинив злочин у неповнолітньому віці внаслідок неправомірних дій потерпілих, що він добровільно з'явився із зізнанням, сприяв розкриттю злочину, щиро розкався у скоєному. З наведених підстав вони просять пом'якшити призначене засудженому покарання.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, перевіривши кримінальну справу, колегія суддів не знаходить підстав для задоволення касаційних скарг.

Висновок суду про доведеність винності В. у вмісному вбивстві на ґрунті особистих неприязних стосунків трьох осіб за обставин, викладених у вирокі, підтверджується сукупністю доказів, зібраних у справі й перевірених у судовому засіданні в установленому кримінально-процесуальним законом порядку, яким дана належна оцінка у вирокі.

Зокрема із матеріалів справи видно, що В. добровільно звернувся в міліцію з заявою про явку з повинною, в якій детально описав мотиви й обставини умисного вбивства С.В., С.О. та О.О., місце захоронення їх трупів та інші обставини скоєного.

Про добровільність звернення В. у міліцію з заявою про вбивство трьох осіб підтвердили свідки Ч. та Л.

У наступних показаннях під час допитів як підозрюваного, обвинуваченого та при відтворенні обстановки й обставин події В. підтвердив викладену в заяві про явку з повинною інформацію про вбивство ним С.О., С.В. та О.О. та деталізував обставини вчиненого злочину.

Ці показання В. відповідають у деталях сукупності інших зібраних у справі доказів, зокрема даним протоколів огляду місця події, огляду знаряддя злочину — ножа, висновків судо-

во-медичних експертиз про причину смерті потерпілих, локалізацію та характер виявлених на їх тілі тілесних ушкоджень.

Істотних порушень норм кримінально-процесуального закону під час досудового слідства і в судовому засіданні не допущено.

Юридична кваліфікація дій В. відповідає фактично ним скоєному і є правильною.

Покарання засудженому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України у межах, установлених у санкції ч. 2 ст. 115 КК України, відповідно до положень Загальної частини КК, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують відповідальність, тому колегія суддів не вбачає підстав для його пом'якшення.

Не вбачаючи підстав для зміни чи скасування вироку, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого В. і його захисника І. залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Донецької області щодо В. — без зміни.

Умисне вбивство у сварці однієї особи та вмисне вбивство іншої з метою приховання першого судом кваліфіковано за ч. 1 та пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 лютого 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Запорізької області від 1 листопада 2005 р. П. засуджено: за ч. 1 ст. 115 КК України до позбавлення волі на 10 років, за пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК України на 14 років позбавлення волі; на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточне покарання йому визначено у вигляді 14 років позбавлення волі.

П. засуджено за те, що він 21 лютого 2005 р. близько 20 год у с. Верхній Токмак Чернігівського району Запорізької області у сварці, що виникла під час розпиття спиртних напоїв із Я.Г. (1930 р. н.), умисно вбив його, а після цього з метою приховати цей злочин умисно вбив дружину Я.Г. — Я.Д.

Як визнав у вирокі суд, з метою вбивства Я.Г. на підвір'ї садиби потерпілих П. завдав йому не менше 4 ударів ломиком для монтування коліс по голові, а потім із куска матерії зробив зашморг на шиї потерпілого і задушив його. Після цього він зайшов до будинку, де з куска матерії зробив зашморг на шиї Я.Д. і задушив її.

У поданій на вирок касаційній скарзі і доповненнях до неї П. зазначає, що вбивств потерпілих Я.Г. і Я.Д. він не вчиняв і за ці злочини його засуджено необґрунтовано. Посилається і на те, що показання, в яких він визнавав себе винним, змушений був давати тому, що стосовно нього застосовувалися незаконні методи слідства.

Засуджений вказує також і на відсутність доказів його винності, на односторонність досудового і судового слідства у справі, на неправильне застосування кримінального закону та істотні порушення кримінально-процесуального законодавства.

З огляду на зміст касаційної скарги засудженого в ній порушується питання про скасування вироку як незаконного.

Заслухавши доповідь судді, пояснення засудженого П., який підтримав свою касаційну скаргу і міркування, перевіrivши матеріали справи та доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що скарга задоволенню не підлягає.

Висновок суду про доведеність винності П. у вчиненні зазначених злочинних дій підтверджується дослідженими у судовому засіданні доказами, які суд проаналізував у вирокі, і є обґрунтованими.

Доводи ж у касаційній скарзі П. про те, що зазначених злочинів він не вчиняв, та про відсутність у справі доказів його винності є безпідставними.

Так, П. на стадії досудового слідства під час його допиту як підозрюваного, який проводився за участю захисника, визнав себе винним в умисному вбивстві потерпілого Я.Г. та по-

терпілої Я.Д., докладно розповів про обставини вчинення злочинів та про його конкретні дії щодо потерпілих.

Згідно з показаннями П. увечері 21 лютого 2005 р. під час вживання спиртних напоїв у Я.Г. і Я.Д. між господарем і ним виникла сварка, під час якої Я.Г. став висловлювати погрози та вдарив його, у відповідь на що П. збив потерпілого з ніг, а потім ломиком для монтування коліс завдав йому два удари по голові, після чого куском матерії задушив його.

За тими самими показаннями П. після вбивства Я.Г. він вирішив убити і його дружину — Я.Д., яка перед цим бачила його в їх будинку. З цією метою він повернувся до будинку і куском матерії задушив її.

Свої показання П. підтвердив при проведенні відтворення обстановки й обставин події, яке теж проводилося за участю захисника, під час якого він розповів, у який спосіб учинив убивство Я.Г. та Я.Д., продемонстрував, як саме були скоєні ним убивства.

Пізніше П., згідно з матеріалами справи, змінив свої показання, зокрема під час допиту його як обвинуваченого, і твердив, що зазначених злочинів він не вчиняв, що того дня (21 лютого 2005 р.) він дійсно був у Я-в, але до будинку не заходив, а спілкувався з Я.Г. на подвір'ї, і приблизно о 17 год пішов звідти додому.

Такі самі показання П. давав і в судовому засіданні.

Суд, згідно з матеріалами справи та вироком, ретельно перевірів ті й інші показання П., з'ясував причини зміни показань і в результаті їх ретельного дослідження у сукупності з іншими доказами, зібраними у справі, дав їм належну оцінку й обґрунтовано визнав достовірними ті його показання на стадії досудового слідства, в яких він визнавав факт учинення ним убивства потерпілих Я.Г. і Я.Д.

Такий висновок суду є обґрунтованим, оскільки показання, в яких П. визнавав себе винним, підтверджуються іншими зібраними у справі доказами й узгоджуються з ними.

Так, його показання про спосіб і час убивства Я.Г. і Я.Д. підтверджується даними, встановленими судово-медичними експертизами, про характер, локалізацію ушкоджень на тілах

потерпілих та про причини їх смерті, а його показання щодо конкретного місця вчинення вбивств (про те, де саме залишилися трупи Я.Г. і Я.Д. після вчинення ним їх убивств) та щодо знаряддя вбивства узгоджуються із даними протоколу огляду місця події.

Показання П. про вчинення ним цих убивств підтверджуються і тим фактом, що, згідно з висновком судово-медичної імунологічної експертизи на одязі, що був на ньому увечері 21 лютого 2005 р., виявлено сліди крові, котра могла походити від потерпілих Я.Г. та Я.Д. і не могла походити від нього.

Крім того, в зазначених показаннях під час досудового слідства П. указував, що кусок тканини, яким він задушив Я.Г. (цього куска тканини П., за його твердженням, зняв із білизняної мотузки на подвір'ї Я-в), стакани, з яких вони з потерпілим перед тим пили горілку, і ганчірку, якою після вбивства Я.Д. він витер підлогу в будинку, ним були вкинуті в колодязь Я-в.

Ці його показання підтверджуються фактом вилучення 20 квітня 2005 р. із колодязя потерпілих стакана, жіночого фартуха і куска тканини.

Зазначені стакан і фартух, як зазначила свідок П., належали потерпілим і 21 лютого 2005 р. ще знаходилися в їх будинку.

Згідно з показаннями цього свідка вранці 21 лютого 2005 р. вона, допомагаючи по господарству Я-м, повісила на білизняній мотузці у них на подвір'ї ганчірку, якою перед тим мила підлогу в їх будинку, а коли вранці наступного дня прийшла до них, то виявила їх мертвими; ганчірки на мотузці вже не було.

Цей самий свідок також показала, що 21 лютого 2005 р. Я.Г. говорив їй, що того дня до нього має прийти П.

Та обставина, що у другій половині дня 21 лютого 2005 р. П. знаходився в Я-в, підтверджується й показаннями свідка Б.

Посилання у касаційній скарзі засудженого на те, що показання під час проведення досудового слідства, в яких він визнавав себе винним, його змусили давати працівники міліції через застосування незаконних методів дізнання і слідства, є аналогічними за їх змістом твердженням П. під час

останнього його допиту як обвинуваченого 10 червня 2005 р. та в судовому засіданні, які згідно з матеріалами справи і вироку ретельно перевірялись і на стадії досудового слідства, і в суді, але не підтвердилися і були визнані безпідставними.

Під час вивчення матеріалів справи також не виявлено даних, які б давали підстави вважати, що стосовно П. застосовувались чи могли застосовуватись незаконні методи слідства чи дізнання. Не виявлено й інших порушень вимог кримінально-процесуального закону, які б перешкодили чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний і обґрунтований вирок.

Зокрема за твердженнями П. незаконні методи до нього застосовувалися безпосередньо після його затримання (П. затримано було 22 лютого 2005 р.). Проте під час медичного освідчення П., яке проводилося 24 лютого 2005 р., у нього будь-яких тілесних ушкоджень виявлено не було, і крім того, при цьому він заявляв, що з моменту затримання і до його освідчення фізичного насильства до нього ніхто не застосовував.

Крім цього, після того, як П. почав заявляти про непричетність його до вбивств потерпілих Я-в, він став указувати, що про обставини вчинення вбивств та конкретні дії щодо потерпілих він розповідав зі слів працівників міліції.

Однак, як видно із матеріалів справи, П. під час допиту 24 лютого 2005 р. його як підозрюваного та під час відтворення обстановки й обставин події, що проводилися у присутності захисника, вказував на такі деталі події, які не могли бути відомі на той час іншим (стороннім) особам (про це докладно зазначив у вирокі суд).

П., крім того, згідно з протоколом судового засідання заявляв, що про локалізацію ушкоджень на тілах потерпілих працівники міліції йому не говорили, та не зміг пояснити, де взялася кров на його одязі, яка, за висновком експертизи, могла походити від Я-в.

Доводи у скарзі засудженого про однобічність досудового і судового слідства у справі про те, що залишилось неспростованим його алібі, необґрунтовані.

З огляду на матеріали справи слідчими органами й судом досліджено всі обставини, з'ясування яких могло мати істотне значення для правильного вирішення справи.

Посилання П. на алібі перевірялося і не підтвердилося.

Так, П. вперше заявив про алібі під час допиту його як обвинуваченого 10 червня 2005 р. До того ж він твердив, що весь вечір 21 лютого 2005 р. знаходився вдома й у той час (приблизно з 19 год 30 хв до 23 год) у них гостювало подружжя Ж.

У судовому засіданні П. змінив свої показання у цій частині і заявив, що з 17 до 21 год 21 лютого 2005 р. він порався по господарству, а о 21 год 30 хв ліг спати. П. також не стверджував, що у той вечір у нього у гостях було подружжя Ж.

Допитані у судовому засіданні як свідки Ж. показали, що у гостях у П. вони були ввечері 20 лютого, а не 21 лютого 2005 р.

Дружина П. — П.Т. — у судовому засіданні від дачі показань відмовилась.

За таких обставин слід визнати, що П. обґрунтовано засуджено за вмісне вбивство потерпілих Я.Г. та Я.Д.

Злочинні дії П. за ч. 1 ст. 115, пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК України кваліфіковано правильно. Доводи ж у касаційній скарзі засудженого про неправильне застосування судом кримінального закону є необґрунтованими.

Призначене йому покарання відповідає ступеню тяжкості ним скоєного і його особі.

Отже, підстав для скасування чи зміни вироку щодо Ш. немає.

З урахуванням викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Запорізької області щодо П. залишила без зміни, а касаційну скаргу засудженого — без задоволення.

Суд правильно кваліфікував дії засудженого за ч. 2 ст. 15 і пунктами 1, 5 і 7 ч. 2 ст. 115 КК України як закінчений замах на умисне вбивство двох і більше осіб, вчинений з хуліганських мотивів і способом, небезпечним для життя багатьох осіб

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 14 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 27 жовтня 2005 р. засуджено С.: за ч. 1 ст. 263 КК України до позбавлення волі строком на 2 роки; за ч. 1 ст. 125 КК України до штрафу у сумі 1 000 грн; за ч. 2 ст. 15 і пунктами 1, 5, 7 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на 6 років 6 місяців; за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК України до позбавлення волі строком на 6 років 6 місяців; за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України остаточно до позбавлення волі строком на 7 років.

С. засуджено за замах на умисне вбивство кількох осіб з хуліганських мотивів, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб.

Як визнав суд, вночі 4 квітня 2005 р. С. разом з Ш. перебував у барі «Корал», який розташований в будинку Ренійського морвокзалу Одеської області, де вони вживали алкогольні напої.

Після сварки і бійки, що відбулася між Ш. та іншими особами, які перебували в барі, внаслідок чого Ш. було заподіяно легкі тілесні ушкодження, С. вийшов з бару, захопив із собою бойову гранату РГД-5, яку незаконно придбав і зберігав, і знову повернувся до цього приміщення. Тут з метою вбивства з хуліганських мотивів осіб, причетних до побиття Ш., він

привів гранату в бойову готовність і кинув у напрямку У.А., У.І. та У.Т.

Внаслідок вибуху гранати потерпілим У.А., У.І., П. та невідновленій слідством особі було заподіяно легкі тілесні ушкодження без розладу здоров'я, тобто намір засудженого на умисне вбивство потерпілих не було доведено до кінця з незалежних від його волі причин.

Засуджений С. твердить, що він ніяких дій, спрямованих на позбавлення життя потерпілих, не вчиняв, гранату не зберігав і не кидав у напрямку потерпілих.

Він вважає, що суд безпідставно визнав його винним у замаху на умисне вбивство потерпілих, а тому просить вирок скасувати, а справу — направити на новий судовий розгляд.

Адвокат Б. посилається на те, що під час розгляду зазначеної справи суд допустив неповноту та однобічність судового слідства, неправильно застосував кримінальний закон, у повній мірі не з'ясував усі обставини справи, внаслідок чого залишилися без відповідної оцінки важливі показання засудженого про те, що особи, які перебували у барі, обступили його, погрожували і хтось із них кинув у нього гранату, яку він спіймав і, у свою чергу, кинув у бік залу бару, де не було людей. Виходячи з цього, адвокат вважає, що у С. не було прямого умислу на умисне вбивство потерпілих, а тому він просить вирок щодо С. скасувати і справу направити на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги задоволенню не підлягають на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини С. у замаху на умисне вбивство кількох осіб з хуліганських мотивів та способом, небезпечним для життя багатьох осіб, ґрунтується на доказах, які були всебічно перевірені в судовому засіданні та отримали відповідну оцінку у вирок.

Викладені у касаційній скарзі засудженого доводи про недоведеність його вини у зазначеному злочині є безпідставними, оскільки спростовуються сукупністю доказів у справі.

З приводу подій, які відбулися в барі 4 квітня 2005 р., С. у суді давав суперечливі пояснення: спершу заявив, що своїх дій не пам'ятає, а потім твердив, що у барі його обступили раніше незнайомі особи кавказької національності, які висловлювали на його адресу погрози, а згодом хтось із них кинув у нього гранату, яку він піймав і кинув на середину зали, де нікого не було, після чого пролунав вибух.

У стадії досудового слідства С. зазначав, що у зв'язку з конфліктом, що виник у барі з його товаришем Ш., він узяв зі своєї машини петарду, а не гранату, і жартома кинув її в зал бару.

З цих пояснень С., не дивлячись на їх суперечливість, видно, що саме він кинув до зали предмет, який завідомо для нього мав вибухові властивості.

Доводи засудженого про те, що його безпідставно визнано винним у вчиненні замаху на умисне вбивство потерпілих, спростовуються показаннями потерпілих У.Т., У.І., У.А. про те, що після конфлікту, який відбувся у барі між Ш. та У.Т., С. вийшов з бару і через деякий час повернувся з гранатою в руці, яку кинув на середину приміщення бару, не дивлячись на те, що вони намагались запобігти таким діям. Вибухом цієї гранати їм заподіяно поранення.

За висновком судово-медичної експертизи потерпілим П., У.А., У.І. та невстановленій особі внаслідок дії осколків гранати було заподіяно легкі тілесні ушкодження без розладу здоров'я.

Згідно з протоколом огляду місця події в приміщенні бару, де відбулися події, було знайдено запобіжник бойової гранати та металеві осколки, меблі бару мають сліди пошкодження, характерні для вибуху гранати.

За висновком технічної експертизи наслідки, які настали в барі і зафіксовані в протоколі огляду місця події, були результатом дії вибуху бойової гранати РГД-5 і не можуть бути викликаними спрацюванням іншого вибухового пристрою.

У висновку експертизи також зазначено, що, враховуючи властивості зазначеної гранати РГД-5, в умовах приміщення бару існувала небезпека смертельного ураження людей, які перебували в зоні вибуху гранати.

Наведені у вирокі докази свідчать про те, що С., використовуючи вибухові властивості гранати РГД-5, мав намір з хуліганських мотивів позбавити життя У.Т. та його товаришів, які перебували у барі, використовуючи конфлікт, який відбувся між його товаришем Ш. та У.Т., як привід для таких дій.

Тільки завдяки збігу обставин бажані для С. наслідки у вигляді позбавлення їх життя не настали і потерпілі та присутні у залі отримали лише легкі тілесні ушкодження.

Таким чином з незалежних причин умисел засудженого, спрямований на позбавлення життя багатьох присутніх у барі способом, небезпечним для їх життя, не було доведено до кінця.

У цьому випадку, реалізуючи свій злочинний намір, спрямований на позбавлення життя певних осіб з хуліганських мотивів, засуджений усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не тільки цих осіб, а й інших потерпілих.

За таких обставин висновок суду про те, що С. діяв з прямим умислом, є правильним.

Згідно з матеріалами справи всі версії, висунуті в процесі розгляду справи, про непричетність С. до злочину чи про вимушеність його дій в обстановці, що склалася в барі, зокрема ті, на які є посилання в касаційних скаргах засудженого і його адвоката, були предметом ретельного дослідження. Вони у вирокі отримали всебічну і правильну оцінку.

За таких обставин не можна погодитися з доводами, які викладено в касаційних скаргах, про те, що суд поверхово дослідив докази у справі та неправильно застосував щодо С. кримінальний закон.

Виходячи з сукупності доказів, які отримали відповідну оцінку у вирокі, суд обґрунтовано кваліфікував дії засудженого С. за ст. 15 і пунктами 1, 5, 7 ч. 2 ст. 115 КК України як замах на умисне вбивство двох і більше осіб, вчинений з хуліганських мотивів і способом, небезпечним для багатьох осіб.

Крім того, його дії правильно кваліфіковано за ч. 1 ст. 125 КК України за умисне заподіяння потерпілим легких тілесних ушкоджень та за 1 ст. 263 КК України за незаконне придбання і зберігання вибухового пристрою — бойової гранати РГД-5.

Призначене покарання відповідає вимогам ст. 65 КК України, оскільки воно є необхідним і достатнім для перевиховання засудженого та попередження нових злочинів з його боку.

Процесуальних порушень, які б ставили під сумнів рішення суду про доведеність вини засудженого С., не встановлено.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого С. та його адвоката Б. залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області щодо С. — без зміни.

Умисне вбивство на ґрунті особистих неприязних стосунків однієї особи, замах на життя іншої правильно кваліфіковано за ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 15 і п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду м. Києва від 1 листопада 2005 р. Р. засуджено: за ч. 1 ст. 115 КК України у вигляді 15 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 15, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України на 14 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України Р. остаточно призначено покарання у вигляді 15 років позбавлення волі.

Р. засуджено за те, що він 21 лютого 2005 р. близько 22 год 45 хв, перебуваючи в кв. 148, що на вул. Рокосовського, 36 м. Києва, на ґрунті особистих неприязних відносин, з метою вбивства двох осіб почав завдавати удари ніжкою від табурета по голові Ч. та П., від чого останні попадали на підлогу. Продовжуючи свої дії, Р. з метою доведення свого умислу до кінця завдав ножові поранення потерпілим.

Смерть Ч. настала в результаті колото-різаної рани шиї з ушкодженням сонної артерії. П. були спричинені тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння, і його смерть не настала у зв'язку зі своєчасно наданою медичною допомогою.

У касаційній скарзі засуджений Р. зазначає, що суд неправильно встановив фактичні обставини справи, умислу на вбивство потерпілих у нього не було. Посилається на те, що досудове слідство пройшло неповно та однобічно, до нього застосовувались недозволені методи слідства, засоби психологічного та фізичного тиску. Просить вирок щодо нього скасувати, а справу закрити за п. 2 ст. 6 КПК.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, захисника П. та засудженого Р., прокурора про залишення вироку щодо Р. без зміни, а касаційної скарги — без задоволення, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги засудженого, колегія суддів вважає, що вона задоволенню не підлягає на таких підставах.

Висновку про винність засудженого Р. у вчиненні умисного вбивства потерпілого Ч. та замаху на умисне вбивство потерпілого П. суд дійшов на підставі доказів, перевірених у судовому засіданні, яким дав належну оцінку у вирок.

Доводи засудженого про його невинність у вчиненні інкримінованих злочинів були предметами дослідження апеляційного суду і спростовані наведеними у вирок доказами.

Суд правильно послався на показання Р., які він давав у ході досудового слідства, що прямо викривають його у вчиненні цих злочинів.

Під час допитів Р. як підозрюваного та обвинуваченого він за участю адвоката детально пояснював обставини вчиненого.

Ці показання суд обґрунтовано визнав достовірними, оскільки вони стверджуються іншими доказами.

Зокрема при відтворенні обстановки й обставин події за участю Р. та його захисника засуджений розповів, за яких обставин вчинив злочинні дії, чим, як і в які частини тіла потерпілих завдавав удари та ножові поранення.

Пояснення Р. про характер поранень знайшли своє підтвердження у висновках, проведених у процесі досудового слідства експертиз.

За даними судово-медичних експертиз пояснення Р. щодо способу, інтенсивності та локалізації тілесних ушкоджень, які він завдавав потерпілим, повністю підтверджені. Локалізація та характер цих ушкоджень свідчить про намір засудженого позбавити життя потерпілих.

Згідно з висновками медико-криміналістичної та судово-криміналістичної експертиз виявлені на трупі потерпілого Ч. поранення, а також колото-різана рана грудей П. могли бути завдані клинком ножа, вилученого з місця події.

Потерпілий П. ствердив суду, що Р. 21 лютого 2005 р. неодноразово заходив до них у квартиру та вимагав у Ч. гроші, однак останній відмовився їх давати. Після 22 год знову зайшов Р. і почав сваритись із Ч. Він почув звук ударів і побачив, що засуджений завдає удари Ч., а коли останній падав, то із ший у нього текла кров. Р. також завдав йому особисто не менше п'яти сильних ударів по голові та поранив у груди.

Ставити під сумнів ці показання потерпілого підстав немає. Вони узгоджуються з наведеними судом доказами, зокрема з даними судово-імунологічної експертизи про те, що на вилученій при затриманні Р. куртці виявлено кров людини, що могла походити від потерпілих Ч. або П.

Також немає й підстав вважати, що стосовно Р. допущено істотне порушення кримінально-процесуального закону, яке тягне скасування судового рішення.

Щодо посилань засудженого про застосування до нього під час досудового слідства недозволених методів, у зв'язку з чим він обмовив себе у вчиненні злочинів, то вони були предметом детальної перевірки під час розгляду судом справи і спростовані наведеними у вирок доводами. Цей висновок суду є обґрунтованим і сумніву не викликає.

Кваліфікація дій Р. за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115, п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України є правильною.

Оскільки кримінальний закон судом застосовано правильно і покарання засудженому призначено відповідно до вимог

ст. 65 КК України, колегія суддів не знайшла підстав до скасування вироку та закриття справи, як про це порушується питання у касаційній скарзі.

Замах на вбивство двох осіб за попередньою змовою при розбійному нападі з особливою жорстокістю, поєднаний із задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, суд правильно кваліфікував за ч. 2 ст. 15, пунктами 1, 4, 6, 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 20 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду АР Крим від 24 листопада 2005 р. засуджено: Г.О. за ч. 4 ст. 187 КК України на 7 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 187 КК України на 7 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 186 КК України на 4 роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 153 КК України на 5 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 15, пунктами 1, 4, 6, 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі; за сукупністю злочинів згідно зі ст. 70 КК України призначено 12 років позбавлення волі; на підставі ст. 71 КК України частково приєднано невідбуте покарання за попереднім вироком і остаточно визначено 13 років позбавлення волі;

Г.І.: за ч. 2 ст. 15, пунктами 1, 4, 6, 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі; за ч. 4 ст. 187 КК України на 7 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 187 КК України на 7 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 153 КК України на 5 років позбавлення волі; за сукупністю злочинів згідно зі ст. 70 КК України призначено 12 років позбавлення волі.

За вироком суду засуджені визнані винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

17 березня 2005 р. приблизно о 4 год неповнолітні Г.О. і Г.І. за попередньою змовою з метою заволодіння чужим майном у дворі буд. 11/1 на вул. Матросова у м. Євпаторія напали на Р.В. При цьому повалили його на землю та наносили удари руками і ногами, а також жерстяною водостічною трубою по голові, обличчю, спричинивши легкі тілесні ушкодження, що призвели до короткочасного розладу здоров'я, після чого засуджені забрали з кишені куртки матері – Р.Л., яка знаходилася поруч, 44 грн і з місця вчинення злочину втекли.

26 березня 2005 р. приблизно о 21 год 30 хв Г.О. і Г.І. у дворі буд. 62 на вул. Конституції у м. Євпаторія з метою заволодіння чужим майном напали на М. і С.М. Застосовуючи насильство, нанесли М. удари ногами по голові, заподіявши легкі тілесні ушкодження, які не призвели до розладу здоров'я, після чого заволоділи його майном на загальну суму 300 грн. У процесі побиття М. С.М. почала кричати, вимагаючи зупинити його побиття, Г.О., продовжуючи дії з метою заволодіння чужим майном, наніс С.М. удари ногами по голові і тулубу, спричинивши легкі тілесні ушкодження, що призвели до короткочасного розладу здоров'я.

3 квітня 2005 р. приблизно о 4 год Г.І. і Г.О. за попередньою змовою з метою заволодіння чужим майном у лісопосадці поблизу озера Майнаки напали на С.І. і Р.С., нанесли їм численні удари ногами і камінням по голові і тулубу, після чого заволоділи майном Р.С. на загальну суму 825 грн та майном С.І. на загальну суму 1 270 грн.

Після заволодіння майном потерпілих Г.О. і Г.І., діючи узгоджено з метою задоволення статевої пристрасті неприродним способом, застосовуючи фізичне насильство, задовольнили статеву пристрасть неприродним способом із потерпілою С.І.

Під час вчинення розбійного нападу і задоволення статевої пристрасті неприродним способом, діючи узгоджено, Г.О. і Г.І. з метою позбавлення життя потерпілих з особливою жорстокістю, наносили Р.С. удари палицею і камінням по голові, від чого вона знепритомніла. Завдавши їй ще кілька ударів ногами по тулубу і побачивши, що Р.С. не подає ознак життя, Г.І.

і Г.О. з метою позбавлення життя почали наносити удари камінням по голові потерпілої С.І. Переконавшись у тому, що потерпіла не подає ознак життя, і вважаючи, що вона померла, Г.О. і Г.І. втекли з місця вчинення злочинів.

Умисел на позбавлення життя двох осіб засуджені не довели до кінця з причин, які не залежали від їх волі, оскільки потерпілим своєчасно була надана медична допомога.

Засуджений Г.О. визнаний винним і в тому, що 20 березня 2005 р. приблизно о 23 год за попередньою змовою з невстановленою особою з метою заволодіння чужим майном поблизу буд. 5 на вул. Чапаєва у м. Євпаторія напали на Д., нанесли йому удари кулаками по обличчю, спричинивши легкі тілесні ушкодження, після чого заволоділи його майном на загальну суму 1 024 грн 33 коп.

29 березня 2005 р. приблизно о 21 год 30 хв Г.О. за попередньою змовою з двома невстановленими особами з метою заволодіння чужим майном на автобусній зупинці на вул. Інтернаціональна у м. Євпаторії напали на С.О. і, погрожуючи застосуванням ножа та пневматичного пістолета, вимагали гроші. С.О. вчинила опір, з метою його подолання Г.О. вистрелив їй у голову, спричинивши тілесні ушкодження у вигляді поранень лобної області та струсу головного мозку.

У касаційних скаргах:

– засуджений Г.О. просить скасувати вирок у частині засудження за частинами 2, 4 ст. 15, пунктами 1, 4, 6, 10, 12 ст. 115 КК України стосовно потерпілих С.І. і Р.С., справу направити на додаткове розслідування, посилаючись на неповноту досудового слідства; вказує, що він не мав умислу на позбавлення життя потерпілих;

– адвокат В. в інтересах засудженого Г.І. просить скасувати вирок щодо Г.І., справу провадженням закрити, посилаючись на те, що у справі відсутні докази на підтвердження винності Г.І. у вчиненні злочинів.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженого Г.О., який підтримав касаційну скаргу, перевіrivши матеріали справи та доводи, наведені у скаргах, колегія суддів підстав для їх задоволення не вбачає.

Висновок про доведеність винності Г.О. і Г.І. у вчиненні злочинів за обставин, викладених у вирокі, підтверджений доказами, дослідженими у судовому засіданні.

Твердження у скарзі адвоката В. про відсутність доказів причетності Г.І. до вчинення злочинів є необґрунтованими і спростовуються доказами, яким у вирокі дана належна оцінка.

Згідно з показаннями потерпілих Р.В. і Р.Л. під час розбійного нападу Г.О. і Г.І. діяли узгоджено, обидва наносили удари, під час застосування насильства Г.О. вихопив гроші з кишені куртки Р.Л.

За висновками судово-медичної експертизи Р.В. внаслідок дій засуджених спричинені легкі тілесні ушкодження, що призвели до короткочасного розладу здоров'я.

Засуджений Г.О. не оспорує вирок у частині його засудження за цим епізодом обвинувачення.

Обґрунтованим є вирок і у частині засудження Г.О. і Г.І. за епізодом розбійного нападу на М. і С.М.

Згідно з показаннями потерпілого М., коли вони з С.М. вийшли з бара, його ззаду ударили по голові, від чого він упав і знепритомнів.

Внаслідок розбійного нападу у нього викрали майно на загальну суму 300 грн.

Показаннями потерпілої С.М. встановлено, що їх з М. наздогнали двоє невідомих, один з яких ударив М., від чого той упав і знепритомнів, після чого обидва нападника продовжили бити М., а потім один з них ударив і її, від чого вона впала, її продовжили бити, вона знепритомніла.

У стадії досудового слідства С.М. впізнала Г.О. як одного з нападників. Г.О. у стадії досудового слідства визнавав, що у розбійному нападі на М. і С.М. брав участь Г.І. Підстав вважати ці показання Г.О. обмовою немає.

Засуджений Г.О. не оспорує вирок у частині його засудження за епізодом стосовно потерпілого Д. Останній показав, що пізно увечері 20 березня 2005 р. двоє невідомих йому осіб із застосуванням фізичного насильства відкрито заволоділи його майном на загальну суму 1 024 грн 33 коп. Г.О. підтвердив ці обставини і не оспорував їх у скарзі.

Показаннями потерпілої С.О. у судовому засіданні встановлено, що 29 березня 2005 р. на зупинці трамвая до неї підійшли троє осіб, одним з яких був Г.О., і, застосовуючи фізичне насильство, вимагали гроші. Один з нападників у руці тримав ніж, а Г.О. — пневматичний пістолет, з якого вистрелив їй у голову.

Згідно з медичною довідкою у С.О. при її зверненні у травматологічний пункт виявлені тілесні ушкодження у вигляді крапкових поранень лоба і струсу головного мозку.

Твердження у скарзі адвоката В. про непричетність Г.І. до вчинення злочинів щодо потерпілих С.І. і Р.С. також необґрунтовані.

Показаннями потерпілої Р.С. встановлено, що коли вони з С.І. сіли у таксі, до них підсіли Г.І. з Г.О.

За вказівкою засуджених таксист вивіз їх за місто, де Г.О. і Г.І. із застосуванням насильства витягнули їх з машини, після чого почали бити, вимагаючи зняти та віддати їм сережки, обручки, що вони і зробили. Г.І. зірвав з ший Р.С. ланцюжок із хрестиком. Г.О. бив її палкою по голові, руках, а Г.І. — каменем по голові, вимагаючи, щоб вона зняла одяг, від цих ударів вона знепритомніла. Коли прийшла до тями, то почувла, як Г.О. і Г.І. били С.І., вимагаючи гроші. Побояючись за своє життя, вона прикинулася мертвою і не подавала ознак життя, почувла, як хтось із них сказав, що вона вже «готова». Засуджені повернулися до С.І., потім Р.С. почувла, що хтось із засуджених сказав, що «все, вже треба уходити», після чого засуджені повернулися до Р.С., ударили її ще по спині, забрали сумку і пішли. Удвох із С.І. вони вибралися на дорогу, де зупинили автомобіль, розповіли чоловікам, які у цьому знаходилися, про скоєне, через деякий час підїхали працівники міліції та лікарі.

Ці обставини підтвердила і потерпіла С.І., яка також показала, що саме Г.І. бив її ногами, кулаками, каменем, палкою, вимагаючи, щоб вона зняла прикраси, що вона і зробила, із застосуванням насильства задовольнив з нею статеву пристрасть неприродним способом.

Обидва засуджені били її по голові, руках. Коли вона перестала кричати для того, щоб засуджені переконалися, що вона знепритомніла, вони відійшли до Р.С. і продовжили бити її.

Показаннями свідків Г. і К. встановлено, що 3 квітня 2005 р. приблизно о 4 год 45 хв вони побачили спочатку двох молодих хлопців, коли проїхали ще по дорозі, побачили жінку, яка лежала на дорозі, і махала шарфом. Жінка повідомила, що її з подругою побили. Обидві жінки були дуже закривавлені, з відкритими переломами пальців, знаходилися у сильному больовому шоку. Одного з двох хлопців чоловіки затримали, а другий утік.

За висновками судово-медичних експертиз потерпілим С.І. і Р.С. спричинені численні тілесні ушкодження у вигляді крововиливів, саден по всій поверхні тулубу, кінцівок, обличчя, забитої рани голови і забиття головного мозку, а Р.С. і відкритої черепно-мозкової травми, яка відноситься до тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних у момент спричинення.

Показання потерпілих, свідків, характер заподіяних потерпілим тілесних ушкоджень, їх локалізація, знаряддя злочину обґрунтовано судом визнані як докази, що свідчать про прямий умисел на позбавлення життя потерпілих з особливою жорстокістю.

Судом перевірялися твердження засуджених про те, що на стадії досудового слідства до них застосовувалися незаконні методи, і ці твердження не знайшли підтвердження.

Оцінивши досліджені у судовому засіданні докази в їх сукупності, суд обґрунтовано визнав Г.О. і Г.І. винними і правильно кваліфікував дії Г.О. і Г.І. за частинами 2, 4 ст. 187, ч. 2 ст. 153, пунктами 1, 4, 6, 10, 12 ч. 2 ст. 15 КК України, а Г.О. — і за ч. 2 ст. 186 КК України.

Покарання засудженим призначено з дотриманням вимог статей 65–67, 102, 103 КК України і підстав для його пом'якшення немає.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого Г.О., адвоката В. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду АР Крим щодо Г.О. та Г.І. — без зміни.

Суд повно дослідив обставини справи, дав належну оцінку наявним у ній доказам і правильно кваліфікував дії засудженого за пунктами 1, 4 ч. 2 ст. 115 КК України за вбивство з особливою жорстокістю своєї матері та нареченої брата

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Харківської області від 7 грудня 2005 р. С.В. засуджено за пунктами 1, 4 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі.

Вироком суду С.В. визнано винним у тому, що він 2 вересня 2004 р. після 14 год за місцем свого проживання у кв. 76 на вул. Шевченка, 343 у м. Харкові під час сварки та бійки зі своєю матір'ю С.Л. та нареченою брата П. на ґрунті особистих неприязних стосунків вчинив умисне вбивство обох потерпілих з особливою жорстокістю, заподіявши їм множинні зі значною силою удари ножом та ножицями в життєво важливі органи, за обставин, викладених у вирокі.

У касаційних скаргах:

— засуджений С.В. заперечує свою причетність до вчинення вбивства матері та нареченої брата і просить виправдати його повністю та скасувати вирок щодо нього;

— адвокат З. просить вирок щодо С.В. скасувати та закрити справу, посилаючись на невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, обмову засудженого під тиском працівників слідства;

— потерпілий С.М. стверджує про недоведеність вини засудженого у вчиненні злочину, про зловживання працівників слідства та фальсифікацію доказів і просить вирок скасувати, виправдати С.В. за недоведеністю вини або повернути справу на новий судовий розгляд зі звільненням засудженого з-під варти.

Заслухавши доповідача, засудженого С.В., адвоката З., потерпілого С.М., які підтримали свої міркування, дослідивши матеріали справи та обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що скарги задоволенню не підлягають на наступних підставах.

Висновок суду про винність засудженого С.В. у вчиненні злочину за обставин, викладених у вирок, ґрунтується на доказах, досліджених і належним чином оцінених судом.

Вина засудженого С.В. підтверджується його показаннями, даними в ході досудового слідства, показаннями свідків та іншими доказами, зібраними у справі.

Доводи касаційних скарг про те, що С.В. неспричетний до вбивства матері і нареченої брата, є безпідставними.

Під час досудового слідства С.В. визнавав той факт, що він скоїв убивство матері та нареченої брата, нанісши їм численні поранення кухонним ножом. Він описав механізм нанесення тілесних ушкоджень, їх локалізацію та кількість. Його показання узгоджуються з висновками судово-медичних експертиз, із яких видно, що С.Л. були заподіяні пошкодження голови, шиї, тулубу, правої руки, і від отриманих поранень настала смерть потерпілої. Потерпілій П. були заподіяні пошкодження голови та шиї, від яких настала її смерть.

До показань С.В. ніхто не знав про механізм і кількість нанесених потерпілим тілесних ушкоджень, оскільки судово-медичні експертизи були проведені: трупа С.Л. — через 1 місяць і 2 тижні — 18 жовтня 2004 р., а трупа П. — 1 листопада 2004 р.

Визнавальні показання С.В. давав у присутності медичних працівників Б., М., Н., Ц. Названі медичні працівники підтвердили в судовому засіданні, що дійсно С.В. у їх присутності розповідав про обставини вбивства матері та нареченої брата.

Свідок С.А. — хірург, підтвердив, що С.В. розповідав йому, як скоїв убивство матері та П. після сварки з ними, при цьому він розповів, що після вбивства він порізав і зв'язав себе з метою імітації нападу.

З висновку трасологічної експертизи видно, що вузли, якими був зв'язаний С.В., він міг зробити сам. Судово-медична

експертиза зробила висновок, що пошкодження на тілі С.В. зроблені самонанесенням.

У результаті цитологічної експертизи на шнурках С.В. виявлено кров, походження якої не виключене від потерпілої С.Л. У своїх показаннях засуджений стверджував, що до матері він не підходив. Також на шнурках взуття С.В. виявлено його слину.

Необґрунтованими є і доводи касаційної скарги адвоката З. про те, що засуджений С.В. у ході досудового слідства обмовив себе внаслідок застосування до нього неприпустимих методів впливу. Зазначені обставини перевірялися і не знайшли підтвердження.

З огляду на наведене колегія суддів вважає, що апеляційний суд обґрунтовано визнав С.В. винним у скоєнні умисного вбивства двох осіб з особливою жорстокістю і його дії правильно кваліфіковані за пунктами 1, 4 ч. 2 ст. 115 КК України.

Покарання С.В. призначене відповідно до вимог ст. 65 КК України, з урахуванням підвищеної суспільної небезпечності скоєного злочину та даних, що характеризують особу засудженого.

Виходячи з викладеного вище, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого С.В., адвоката З., потерпілого С.М. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Харківської області щодо С.В. — без зміни.

3. Умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК)

Під убивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК) розуміється позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Ця кваліфікуюча ознака наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати.

Умисне вбивство жінки, яка перебувала у стані вагітності, за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікується за умовами, що винний завідомо знав про такий стан потерпілої.

Пункт 6 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Застосування п. «д» ст. 93 КК УРСР не залежить від тривалості вагітності та життєдіяльності плода. Важливо, щоб винний завідомо знав про вагітність потерпілої.

Роз'яснення ВСУ // БВС УССР. — 1981. — № 3. — С. 53.

Суд без достатніх підстав дійшов висновку про наявність у діях винного кваліфікуючої ознаки, передбаченої п. «д» ст. 93 КК України (умисне вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності), оскільки відповідно до висновку судово-медичної експертизи даних про вагітність потерпілої немає, а інші об'єктивні докази у справі з цього питання відсутні.

Ухв. СККС ВСУ від 8 січня 1992 р. у справі П. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 86.

Замах на вбивство не може бути кваліфікований за ст. 15 і п. «ж» ст. 102 КК РРФСР, якщо винний завідомо не знав про наявність вагітності у потерпілої.

Пост. През. ВС РРФСР від 20 червня 1962 р. у справі П. // БВС РСФСР. — 1962. — № 11. — С. 5; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 234.

Відповідальність за п. «ж» ст. 102 КК РРФСР настає в тому випадку, коли винний на момент вчинення вбивства жінки достовірно знав про її вагітність.

БВС РСФСР. — 1962. — № 11. — С. 5; БВС РСФСР. — 1965. — № 11. — С. 9.

Особа, яка достовірно не знала про вагітність потерпілої, не може нести відповідальності за її вбивство за п. «ж» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 27 квітня 1965 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1965. — № 11. — С. 9; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 255.

Закінчений замах на умисне вбивство малолітньої дитини з особливою жорстокістю правильно кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, пунктами 2, 4 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 17 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 28 липня 2005 р. З. засуджено за ч. 2 ст. 15, пунктами 2, 4 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі.

Постановлено стягнути з засудженого З. на користь представника неповнолітньої потерпілої Д. 50 000 грн моральної шкоди. Цивільний позов про стягнення матеріальної шкоди залишено без розгляду.

Питання речових доказів вирішено відповідно до вимог ст. 81 КПК.

Згідно з вироком З. визнано винним і засуджено за злочин, який він учинив, як визнав суд, за наступних обставин.

25 лютого 2005 р. приблизно о 17 год З., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння і знаходячись за місцем свого проживання, висловлювався нецензурною лайкою на прохання малолітньої внучки його співмешканки П. — Д.В. — дати йому гральні карти. При цьому засуджений завдав малолітній Д.В. один удар кулаком по тулубу, від чого вона впала, вдарившись головою об дерев'яну підлогу, і стала плакати.

Продовжуючи свої злочинні дії, направлені на умисне вбивство малолітньої дитини з особливою жорстокістю, засуджений, перевернувши її на спину, наступив ногою на кисть руки потерпілої і завдав їй не менше 5 ударів ножом у груди та шию.

Після цього він, взявши малолітню потерпілу на руки, підійшов до відкритого ним полум'я печі та поклав на нього потерпілу, чим заподіяв їй термічні опіки шкіри у місцях їх

безпосереднього контакту — грудної клітки, живота й лівої верхньої кінцівки.

Бажаючи настання смерті малолітньої потерпілої, він залишив її лежати на плиті, яка була у робочому стані, і з метою усунути перешкоди своїм діям з боку П. завдав останній кілька ударів кулаками й ногами в різні частини тулуба, від чого вона впала і знепритомніла.

Своїми діями засуджений заподіяв малолітній потерпілій Д.В. тілесні ушкодження у вигляді проникаючих колото-різаних ран правої і лівої половини грудної клітки, що відносяться до категорії тяжких тілесних ушкоджень, за ознакою небезпеки для життя в момент заподіяння та опіків шкіри грудної клітки, живота і лівої верхньої кінцівки, які утворилися в результаті термічної дії високотемпературного фактора полум'я, розпечених предметів і т. д. і відносяться до середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

У касаційній скарзі засуджений З. та його захисник Я. просять вирок суду змінити, перекваліфікувати дії засудженого на ч. 2 ст. 121 КК України та пом'якшити призначене покарання, стверджують, що умислу на умисне вбивство потерпілої він не мав.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи, доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що вони задоволенню не підлягають на таких підставах.

Висновки суду про те, що засуджений учинив злочини за зазначених у вирокі обставин, є обґрунтованими.

В обґрунтування цього рішення суд послався на показання в суді самого засудженого З. про те, що 25 лютого 2005 р. він був у стані алкогольного сп'яніння і коли внучка його співмешканки стала просити його про щось, він вилаявся нецензурними словами і вдарив її кулаком. Дитина почала плакати і побігла на кухню. Він пішов за нею і двічі завдав їй удар ножем у груди.

Не дивлячись на те, що в судовому засіданні З. свою винність в інкримінованих йому злочинах визнав лише частково, суд на обґрунтування свого висновку про її доведеність

послався також і на показання свідків П.В., Д.А., Я., представника неповнолітньої потерпілої Д.Н.

Зокрема свідок-очевидець П.В. ствердила в суді, що того дня З. був у стані алкогольного сп'яніння і близько 22 год він побив її внучку, після чого завдав їй удари ножем і кинув на відкрите полум'я плити. Вона намагалася захистити дитину, однак З. побив її, від чого вона впала і знепритомніла. Прийшовши до тями, вона зняла дитину з плити і надала необхідну допомогу.

Свідок Я. також ствердила, що близько 22 год цього вечора вона чула з квартири П.В. сильні крики її внучки, а тому повідомила про це батьків дитини — Д.А. і Д.Н.

Разом із батьками вона побачила їх малолітню дочку Д.В. із заподіяними їй співмешканцем П.В. — З. — тілесними ушкодженнями.

Крім того, винність засудженого у вчиненні інкримінованих їм злочинів підтверджується й іншими зібраними та дослідженими в суді доказами, зокрема даними протоколів відтворення обстановки й обставин події за участю П.В., котра підтвердила дані нею показання про обставини заподіяння її внучці тілесних ушкоджень З., очної ставки між П.В. і З., під час якої останній повністю підтвердив показання П.В., огляду місця події — будинковолодіння П.В., у ході якого виявлено чисельні сліди речовини, подібної до крові, а також вилучено ніж з аналогічними слідами; пред'явлення предметів для впізнання за участю свідка П.В., під час якого вона впізнала ніж, яким З. завдавав удари потерпілій.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи від 2 лютого 2005 р. № 231 малолітній потерпілій Д.В. заподіяно тілесні ушкодження у вигляді проникаючих колото-різаних ран правої і лівої половини грудної клітки, що відносяться до категорії тяжких тілесних ушкоджень за ознакою небезпеки для життя в момент заподіяння та опіки шкіри грудної клітки, живота і лівої верхньої кінцівки, які утворилися в результаті термічної дії високотемпературного фактора і відносяться до середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Зазначені ушкодження потерпілій могло бути заподіяно за обставин, вказа-

них під час відтворення обстановки й обставин події за участю свідка П.В. і З.

Належно оцінивши зібрані у справі й досліджені у судовому засіданні докази в їх сукупності, правильно встановивши фактичні обставини справи, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що винність З. у замаху на умисне убивство малолітньої потерпілої Д.В. з особливою жорстокістю за ч. 2 ст. 15, пунктами 2, 4 ч. 2 ст. 115 КК України доведено.

До того ж, на думку колегії суддів, суд першої інстанції правильно зазначив у вирокі те, що про направленість умислу засудженого на умисне вбивство малолітньої потерпілої з особливою жорстокістю свідчить послідовність і характер дій З., локалізація завданих ним тілесних ушкоджень. Про закінчений замах на вчинення умисного вбивства малолітньої потерпілої з особливою жорстокістю, як указано у вирокі, свідчить і те, що засуджений, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження малолітній потерпілій, залишив її на відкритому полум'ї плити у кухні, сам звідти вийшов, збивши з ніг П.В., яка намагалася забрати дитину з плити, тобто вчинив усі дії, необхідні для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, що не залежали від його волі.

Твердження у касаційних скаргах засудженого З. та його захисника Я. про те, що за наведених обставин у засудженого не було умислу на умисне вбивство з особливою жорстокістю малолітньої потерпілої Д.В., а він, будучи у стані алкогольного сп'яніння, не контролював свої дії, а тому їх слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 121 КК України, є безпідставними.

Відповідно до висновків судово-психіатричної експертизи З. на момент учинення злочину був у стані алкогольного сп'яніння, на хронічні психічні захворювання не страждав і не страждає, міг усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Призначаючи покарання засудженому З., суд першої інстанції з достатньою повнотою врахував ступінь тяжкості вчинених ним злочинів, дані про особу винного, учинення злочинів у стані алкогольного сп'яніння.

Істотних порушень органами досудового слідства чи судом норм кримінально-процесуального закону, які були б підста-

вою для зміни або скасування судових рішень, як про це йдеться у касаційній скарзі, не встановлено.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України апеляційного суду Дніпропетровської області щодо З. залишила без зміни.

Умисне вбивство малолітньої дитини правильно кваліфіковано судом за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 24 березня 2006 р. М. засуджено за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі.

М. визнано винним у вчиненні умисного вбивство малолітньої дитини за таких обставин.

14 вересня 2005 р. приблизно о 13 год М., який мав близькі стосунки з Д.О. і неприязні — з її малолітньою дочкою Д.К. (1994 р. н.), прийшов з метою позбавлення життя останньої до кв. 15, розташованої в ж/м Парус, 1а у м. Дніпропетровську. Коли Д.К. відкрила йому двері, М., впевнившись, що вона знаходиться вдома одна, з метою її умисного вбивства поклав на обличчя потерпілої подушку і став її душити, до того ж тиснув на її шию передпліччям та ліктем до тих пір, поки Д.К. не перестала подавати ознаки життя. Після цього М. поклав труп Д.К. у раніше приготовлену сумку і виніс у лісосмугу поблизу р. Дніпро у м. Дніпропетровську.

У касаційній скарзі засуджений М. просить вирок щодо нього скасувати, а провадження у кримінальній справі закрити, мотивуючи це тим, що досудове слідство проведено з порушенням норм кримінально-процесуального законодавства,

а вирок суду ґрунтується лише на доказах, здобутих незаконним шляхом.

Заслухавши доповідача, потерпілих Д.О. та Д.В., які просили вирок щодо М. залишити без зміни, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи скарги, колегія суддів вважає, що вона не підлягає задоволенню. Доводи касаційної скарги засудженого М. про те, що його безпідставно засуджено за вчинення умисного вбивства малолітньої Д.К., позбавлені підстав і спростовуються дослідженими у судовому засіданні доказами, аналіз яких суд дав у вирок, зокрема показаннями самого М., які він давав у ході досудового слідства.

Згідно з показаннями М. 26 червня 2004 р. він познайомився з Д.О., з якою в нього склалися дружні стосунки й якій він згодом запропонував одружитися. Однак, як йому здавалося, проти цього заперечувала донька Д.О. — Д.К., а тому 13 вересня 2005 р. він вирішив її вбити. З цією метою 14 вересня 2005 р., попередньо придбавши велику сумку, прийшов до квартири Д.О. Коли Д.К., яка перебувала вдома одна, відчинила йому двері та запросила в квартиру і повідомила, що йде гуляти на вулицю, він зробив їй зауваження, після чого вона лягла обличчям на диван, а він вирішив задушити її подушкою. Також підтвердив, що душив потерпілу приблизно півгодини, поки вона не обм'якла і не перестала подавати ознак життя, потім поклав труп у сумку та виніс на берег р. Дніпро, де з метою приховання слідів злочину — відбитків пальців на одязі Д.К. — підпалив її одяг та залишив місце події. Після чого поїхав на дачу, викорчував дерево, а приблизно о 18 год заїхав на роботу до Д.О. Також повідомив, що він, щоб відволікти від себе увагу, 17 вересня 2005 р. на аркуші паперу написав Д.В. лист, в якому вказав, щоб той залишив місто, тому що вже постраждала його дочка, а згодом постраждають й інші родичі.

М. у ході відтворення обстановки та обставин події злочину добровільно, послідовно та докладно розповідав і показував на місці події злочину, як саме позбавив життя Д.К., а також показав місце, де залишив труп малолітньої потерпілої.

Крім того, показання М. підтверджуються даними висновку судово-медичної експертизи, згідно з яким смерть Д.К. настала в результаті механічної асфіксії, внаслідок закритої тупої травми шиї. Крім того, виявлені на трупі дефекти шкіри і м'яких тканин є наслідком дії високої температури, які могли виникнути після настання смерті потерпілої.

Потерпіла Д.О. підтвердила, що в червні 2004 р. вона познайомилася з М., який згодом запропонував їй одружитися, однак вона йому відмовила, оскільки у нього виникли складні стосунки з її дочкою. 13 вересня 2005 р. М. залишився ночувати у неї, а вранці 14 вересня 2005 р. в 9 год 30 хв вони пішли з дому, а дочка Д.К. залишилася в квартирі. В обід М. відправив їй на мобільний телефон повідомлення, що він на дачі, а в період з 16 до 18 год привіз їй на роботу виноград. Коли ввечері цього самого дня вона повернулася додому, виявила, що дочки вдома не було. Біля дверей стояв стілець, який зазвичай Д.К. підставляла, щоб подивитися в глазок, коли хтось дзвонить у двері. Крім того потерпіла підтвердила, що дочка не відчиняла двері незнайомим.

Потерпілий Д.В. пояснив, що його дочка Д.К. після розлучення проживала з Д.О. 14 вересня 2005 р. Д.О. зателефонувала йому і запитала, чи він не бачив Д.К., а згодом йому стало відомо, що дочка зникла. 17 вересня 2005 р. йому прийшов лист, в якому були висловлені погрози. Зазначений лист було вилучено працівниками міліції.

Згідно з даними криміналістичної експертизи лист написано під трафарет барвником чорного кольору.

У ході проведення слідчої дії — огляду квартири, в якій проживав М., було вилучено, зокрема, кросівки та 68 аркушів паперу.

Відповідно до висновку судово-криміналістичної експертизи надані на дослідження зазначені зразки чистого паперу та лист мають спільну родову приналежність.

Крім того, зі змісту зазначеного листа видно, що особа, яка його написала, знала про склад сім'ї Д.В., в якому одязі була Д.К. у день її вбивства, що остання вже мертва, а також місце знаходження її трупа.

Зазначені докази повністю погоджуються із показаннями М., які він добровільно дав під час досудового слідства.

Крім того, згідно з даними висновків судово-грунтознавчої експертизи ґрунт, виявлений на кросівках М. та поблизу місця виявлення трупа, ідентичний за характеристиками.

Судом також ретельно досліджувалися та перевірялися й інші матеріали справи, зокрема показання свідків Г., Б., Д. та П., які підтвердили, що М. мав неприявні стосунки з Д.К., а також дані протоколу виїмки графіку вхідних та вихідних телефонних дзвінків з мобільного телефону М., з якого встановлено маршрут пересування М.

З урахуванням наведеного твердження в касаційній скарзі засудженого М., що він не позбавляв життя Д.К., безпідставні.

Аналіз приведених даних, взятих в їх сукупності, дав підстави суду дійти правильного висновку щодо винності М. у вчиненні вмісного вбивства малолітньої дитини — Д.К. — і правильно кваліфікувати його дії за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України.

При обранні міри покарання М. суд урахував дані про його особу, зокрема те, що він учинив тяжкий злочин, і правильно призначив йому покарання в межах санкції статті закону, за яким його визнано винним.

Будь-яких даних про істотне порушення норм кримінально-процесуального законодавства, котрі б безумовно призвели до скасування вироку, у справі не встановлено.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого М. залишила без задоволення.

4. Вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК)

Відповідальність за вмісне вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) настає за умови, що потерпілий був заручником (тобто особа, яка була захоплена чи трималася з метою спонукати її родичів, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи

утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала.

Дії кваліфікуються як умісне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК. Разом з тим мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із даним злочином (це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення, тощо).

Дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК, і вмісно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК.

Пункт 7 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

5. Умісне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК)

Умісне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК), якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних (шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, мучення, в тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, тощо), психічних чи моральних (шляхом зганьблення честі, приниження гідності, заподіяння тяжких душевних переживань, сумління тощо) страждань, а також якщо воно було поєднане з глумлінням над трупом або вчинювалося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань.

Не можна кваліфікувати умісне вбивство за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на тій підставі, що винна особа в подальшому з метою приховання цього злочину знищила або розчленувала труп.

Умисне вбивство, вчинене у стані душевного хвилювання (ст. 116 КК), або матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК), або при перевищенні меж необхідної оборони чи в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК), кваліфікується тільки за цими статтями КК, навіть якщо воно й мало ознаки особливої жорстокості.

Пункт 8 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

При кваліфікації вмісного вбивство за п. «е» ст. 93 КК (1960 р.) необхідно мати на увазі, що законом особлива жорстокість пов'язується зі способом позбавлення людини життя та іншими обставинами, які свідчать про проявлення винним особливої жорстокості.

Абзац 1 п. 13 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

При кваліфікації умисного вбивства за п. «г» ст. 102 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік необхідно мати на увазі, що законом особлива жорстокість пов'язується як зі способом вбивства, так і з іншими обставинами, які свідчать про проявлення винним особливої жорстокості.

Ознака особливої жорстокості наявна, зокрема у випадках, коли перед позбавленням життя або в процесі вчинення вбивства до потерпілого застосовувались тортури, мордування або вчинювалось глумління над жертвою або коли вбивство вчинено способом, який завідомо для винного пов'язаний зі спричиненням потерпілому особливих страждань (нанесення великої кількості тілесних ушкоджень, використання отрути, яка завдає нестерпного болю, спалення людини живцем, тривале позбавлення їжі, води і т. ін.). Особлива жорстокість може виявлятися також у вчиненні вбивства в присутності близьких потерпілому осіб, коли винний усвідомлював, що своїми діями завдає їм особливих страждань. Знищення або розчленування трупа з метою приховання злочину не може розглядатися як обставина, що дає підставу для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю.

Судам слід мати на увазі, що вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного насильством або тяжкою образою з боку потерпілого, або з перевищенням меж необхідної оборони, хоча б і містило такі ознаки особливої жорстокості, як нанесення великої кількості тілесних ушкоджень або вчинення вбивства в присутності близьких потерпілому осіб, слід кваліфікувати за статтями 104 або 105 КК РСФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік (статті 95 або 97 КК України 1960 р.).

Пункт 9 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

При кваліфікації вбивства за п. «д» ч. 2 ст. 105 КК РФ слід виходити з того, що поняття особливої жорстокості пов'язується як зі способом вбивства, так і з іншими обставинами, які свідчать про проявлення винним особливої жорстокості. До того ж для визнання вбивства вчиненим з особливою жорстокістю необхідно встановити, що умислом винного охоплювалось вчинення такого вбивства.

Ознака особливої жорстокості наявна, зокрема, у випадках, коли перед позбавлення життя або під час вчинення вбивства до потерпілого застосовувались тортури, мордування або вчинювалось глумління над жертвою, або коли вбивство вчинено способом, який завідомо для винного пов'язаний з причиненням потерпілому особливих страждань (нанесення великої кількості тілесних ушкоджень, використання отрути, яка завдає нестерпного болю, спалення живцем, тривале позбавлення їжі, води і т. д.). Особлива жорстокість може виявлятися у вчиненні вбивства в присутності близьких потерпілому осіб, коли винний усвідомлював, що своїми діями заподіює їм особливі страждання.

Абзаци 1 і 2 п. 8 Пост. Пл. ВС РФ «Про судову практику у справах про вбивство (ст. 105 КК РФ)» від 27 січня 1999 р. № 1.

Дії не можуть бути кваліфіковані за п. «г» ст. 102 КК РРФСР, якщо для винного спосіб вчинення вбивства завідомо не був пов'язаний зі спричиненням потерпілому особливих страждань.

Визначаючи засудженого винним у вбивстві з особливою жорстокістю, суд повинен навести у вирокі підстави та мотиви, згідно з якими він дійшов такого висновку.

Ухв. СККС ВС СРСР від 24 листопада 1962 р. у справі С. // БВС СССР. — 1963. — № 1. — С. 28; БВС РСФСР. — 1991. — № 6. — С. 7.

Спричинення потерпілому особливих страждань і мучень при позбавленні його життя дає підстави для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ у справі В. // Сб-к по угол. делам. — С. 117–119.

Суд правильно визнав вбивство вчиненим з особливою жорстокістю, оскільки потерпілому перед позбавленням життя і під час вчинення вбивства завідомо для винного завдавались особливі мучення.

Ухв. СККС ВСУ у справі К. // Сб-к по угол. делам. — С. 115–117.

Умисне вбивство з корисливих мотивів безпідставно кваліфіковано за п. «е» ст. 93 КК України як вчинене з особливою жорстокістю.

Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, коли винний усвідомлював, що завдає потерпілому особливі страждання шляхом глумління, тортур, катування тощо. До особливо жорстокого способу умисного вбивства належить також заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, які завідомо для винного завдавали потерпілому особливих страждань.

Ухв. СККС ВСУ від 22 вересня 1994 р. у справі А. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 114–116.

Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, коли винний усвідомлював, що завдає потерпілому особливих мук і страждань.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 15 липня 2003 р. у справі К. і Ж. // ВВСУ. — 2004. — № 9. — С. 21–22.

Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 14 серпня 2003 р. у справі Н. // ВВСУ. — 2004. — № 5. — С. 20.

Будь-яке умисне вбивство є тяжким і у тій чи іншій мірі жорстоким. Однак для кваліфікації умисного вбивства за п. «г» ст. 102 КК РРФСР вимагається вчинення вбивства з особливою жорстокістю.

Пост. През. ВС РРФСР у справі А. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 232.

Умисне вбивство з особливою жорстокістю передбачає наявність у винного умислу на спричинення потерпілому особливих мучень або страждань.

Пост. Пл. ВС СРСР від 21 жовтня 1963 р. у справі А. // БВС СССР. — 1964. — № 2. — С. 38.

Визнаючи засудженого винним у вбивстві з особливою жорстокістю, суд повинен навести у вирокі підстави і мотиви, згідно з якими він дійшов такого висновку.

Ухв. СККС ВС СРСР від 24 листопада 1962 р. у справі С. // БВС СССР. — 1963. — № 1. — С. 28.

Особливі мучення і страждання, спричинені потерпілому під час позбавлення його життя, дають підстави для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю

Ухв. СККС ВСУ від 23 березня 1972 р. // БВС УССР. — 1972. — № 4. — С. 43; БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 41; БВС УССР. — 1986. — № 58. — С. 40; СЗ. — 1966. — № 8. — С. 86.

Особливі мучення і страждання, заподіяні потерпілому під час позбавлення його життя, дають підстави для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю.

Пост. Пл. ВС СРСР від 15 жовтня 1968 р. у справі Б. і ін. // БВС СССР. — 1969. — № 2. — С. 9.

Ознака особливої жорстокості має відноситись не тільки до способу вбивства, а й до інших обставин, які свідчать, що

винний діяв з умислом, спрямованим на вчинення злочину з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВС СРСР від 8 травня 1965 р. у справі Ч. // БВС СССР. — 1965. — № 4. — С. 20.

Встановлення особливої жорстокості вбивства як обтяжуючої обставини відноситься до компетенції суду, а не експерта.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 237.

Вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, але в стані афекту, повинно кваліфікуватись як вбивство без обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС СРСР від 18 червня 1966 р. у справі І. // БВС СССР. — 1966. — № 5. — С. 39.

Дії винних, які викликали смерть потерпілої від переохолодження тіла при згвалтуванні, кваліфіковані як згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки, і вмисне вбивство, пов'язане зі згвалтуванням, вчинене з особливою жорстокістю.

Пост. Пл. ВСУ у справі М. і П. // Сб-к по угол. делам. — С. 112–115.

Свідченням особливої жорстокості при умисному вбивстві є, зокрема, спричинення потерпілому особливих страждань шляхом нанесення численних тілесних ушкоджень.

Ухв. СККС ВСУ від 22 листопада 1977 р. // БВС УССР. — 1978. — № 25. — С. 35.

Численні тілесні ушкодження не завжди є підставою для кваліфікації умисного вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю.

Пост. Пл. ВСУ у справі І. і Н. // Сб-к по угол. делам. — С. 110–112.

Сама по собі чисельність поранень при вбивстві не є умовою, яку в усіх випадках слід розглядати як свідчення вчинення вбивства з особливою жорстокістю, оскільки ця ознака за смыслом закону пов'язується не тільки зі способом вбивства,

але й з обставинами, які свідчать про проявлення винним особливої жорстокості.

БВС УССР. — 1971. — № 1. — С. 25; БВС СССР. — 1987. — № 5. — С. 29.

Про наявність умислу на позбавлення життя з особливою жорстокістю може свідчити, зокрема, велика кількість ударів ножем у різні частини тіла, які завдавалися протягом тривалого часу.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 31 липня 2003 р. у справі Б. // РВСУ. — 2004. — січень-червень. — П. 47. — С. 92–93.

Урахування судом лише наслідку — смерті потерпілого від тілесних ушкоджень — без належної оцінки інших обставин справи та ставлення підсудного до вчиненого призвело до неправильної кваліфікації його дій за п. «е» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 26 червня 1985 р. у справі С. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 91.

Кількість поранень при вбивстві або замаху на нього сама по собі не є умовою, яку в усіх випадках слід розглядати як свідчення вчинення вбивства з особливою жорстокістю.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1964 р. у справі Ф. // БВС СССР. — 1964. — № 5. — С. 30.

Чисельність поранень при вбивстві або замаху на нього сама по собі не є умовою, яку в усіх випадках слід розглядати як свідчення вчинення вбивства з особливою жорстокістю.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1964 р. у справі Ф. // БВС СССР. — 1964. — № 5. — С. 30.

Нанесення потерпілій по голові 20 ударів з множинними пошкодженнями черепа, що спричинило її смерть, свідчить про те, що винний діяв з особливою жорстокістю. За способом вчинення вбивства воно скоєне за обтяжуючих обставин.

Пост. През. ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 225; Вопр. угол. права и проц. ВС СССР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 115.

Сама по собі численність поранень при вбивстві або замаху на нього не є умовою, яку в усіх випадках слід розглядати як свідчення вчинення злочину з особливою жорстокістю, оскільки за змістом закону необхідно встановити такі докази, які б свідчили про те, що винний діяв з особливою жорстокістю, завідомо заподіював потерпілому особливі мучення чи страждання і бажав цього.

Ухв. СККС ВС СРСР від 8 травня 1965 р. у справі Ч. // БВС СССР. — 1965. — № 4. — С. 21.

Вбивство шляхом заподіяння різними знаряддями злочину (молотком, ножом і каменем) значної кількості тілесних ушкоджень зі спричиненням потерпілому особливих страждань та усвідомлення цієї обставини винною особою свідчать про вчинення останньою умисного вбивства з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 11 травня 1999 р. // РВСУ. — 2000. — П. 50. — С. 85.

Умисне вбивство, яке супроводжувалось спричиненням особливих страждань потерпілому шляхом нанесення йому 24 ножових поранень, зокрема 9 проникаючих у плевральну брюшну порожнину, суд обґрунтовано кваліфікував за п. «е» ст. 93 КК УРСР як вчинене з особливою жорстокістю.

БВС УССР. — 1979. — № 31. — С. 32.

Множинність поранень при вбивстві не може бути визнана обставиною, яка сама по собі в усіх випадках розглядається як свідчення вчинення злочину з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР.

Множинність поранень не завжди свідчить про умисел вчинення вбивства з особливою жорстокістю.

БВС СССР. — 1987. — № 4. — С. 35.

Чисельність поранень при вбивстві не в усіх випадках є ознакою особливої жорстокості.

БВС СССР. — 1983. — № 1. — С. 25; БВС СССР. — 1988. — № 2. — С. 39.

Вбивство не може бути визнано вчиненим з особливою жорстокістю, тому що висновок про численність нанесених потерпілому тілесних ушкоджень не ґрунтується на достовірних даних, а поведінка винного під час вбивства не свідчила про наявність у нього умислу спричинити потерпілому особливі мучення і страждання.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 листопада 1981 р. у справі Ф. // БВС СССР. — 1982. — № 5. — С. 17.

Нанесення чисельних поранень під час вбивства відносяться до ознак особливої жорстокості, якщо встановлено, що таким шляхом винний умисно спричинив потерпілому особливі страждання.

Ухв. СККС ВС СРСР від 4 серпня 1978 р. у справі М. // БВС СССР. — 1979. — № 2. — С. 28.

Спричинення тілесних ушкоджень з особливою жорстокістю, що призвело до смерті потерпілого, яку свідомо допускав винний, повинно розглядатись як умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 29 грудня 1956 р. у справі Б. // БВС СССР. — 1957. — № 3. — С. 24.

Не можна визнавати, що умисне вбивство вчинене з особливою жорстокістю, коли встановлено, що потерпілий відчував особливий біль лише при нанесенні перших ударів, хоча йому була нанесена велика кількість тілесних ушкоджень у життєво важливі органи, але він надалі перебував у стані непритомності, болі не відчував і міг жити протягом кількох хвилин.

Ухв. СККС ВСУ від 22 вересня 1994 р. у справі А. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 114.

Вбивство з особливою жорстокістю визнається в тих випадках, коли потерпілому перед позбавленням життя або в процесі вчинення злочину завідомо для винного спричинились особливі мучення або страждання.

Ухв. СК ВС РРФСР від 23 листопада 1964 р. у справі С. // БВС РСФСР. — 1965. — № 3. — С. 8.

Спричинення поранень, що призвело до тривалих страждань, може бути доказом особливої жорстокості вбивства

тільки при доведеності умисного спричинення винним таких поранень.

Пост. През. ВС РРФСР від 7 травня 1969 р. у справі І. // БВС РСФСР. — 1969. — № 11. — С. 14.

Замах на вбивство з використанням поражаючої дії електричного струму як такий, що завідомо для винного був поєднаний зі спричиненням потерпілому особливих мучень, судом правильно кваліфікований як замах на вбивство з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 29 березня 1973 р. у справі А. // БВС УССР. — 1973. — № 8. — С. 29.

Отруєння вважається здійсненим не тоді, коли дана отрута, а коли від неї настала смерть.

Тому дії особи хоча й початі після отруєння, але до настання смерті, що настала через прийняття заходів для усунення лікарської допомоги, може розглядатися як участь в отруєнні.

Уложение Диттель. — Пункти 10–11 ст. 1454, с. 789.*

Давання отрути, яке не мало наслідків тільки завдяки своєчасно прийнятому протиотруєнню, повинно розглядатися як замах на отруєння.

Уложение Федоровой. — Пункт 12 ст. 1454, с. 789.*

Відповідальність за умисне вбивство шляхом підпалу приміщення, в якому знаходився потерпілий, може настати лише за умови доведеності, що підпал проводився з наміром таким шляхом позбавити життя іншої людини.

Пост. Пл. ВС СРСР від 13 листопада 1964 р. у справі Ж. // БВС СССР. — 1965. — № 1. — С. 15.

Умисне вбивство шляхом отруєння (дев'ятиденної дитини) за відсутності умислу на спричинення особливих мучень або страждань потерпілому не може розцінюватися як убивство з особливою жорстокістю.

При кваліфікації злочину за п. «г» ст. 102 КК РРФСР необхідно мати на увазі, що ознаку особливої жорстокості закон

пов'язує не тільки зі способом вбивства (об'єктивною стороною), але й з бажанням винного спричинити потерпілому своїми діями особливі мучення або страждання (суб'єктивною стороною).

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі І. і С. // Сб-к ВС РСФСР 19764–1972 гг. — С. 251.

Умисне вбивство шляхом спалення потерпілого судом кваліфіковано як умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 20 грудня 1973 р. // БВС УССР. — 1974. — № 11. — С. 37; БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 88.

Вбивство шляхом підпалу наперед облитого бензином потерпілого правильно кваліфіковано судом як умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 22 грудня 1988 р. // БВС УССР. — 1989. — № 68. — С. 36.

Дії особи, яка з помсти облила сплячого потерпілого та підпалила його, свідчать про наявність у неї прямого умислу на вбивство і проявлення при цьому особливої жорстокості.

Ухв. СККС ВСУ від 3 січня 1980 р. // БВС УССР. — 1980. — № 34. — С. 32.

Замах на вбивство, вчинений шляхом підпалу приміщення, в якому завідомо для винного в цей час спала потерпіла, судом правильно кваліфіковано за ст. 17 і п. «е» ст. 93 КК УРСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 4 листопада 1976 р. у справі В. // БВС УССР. — 1977. — № 21. — С. 48.

Зібрані у справі докази свідчать про те, що підпал засудженим голуб'ятні, в якій завідомо для нього знаходилась потерпіла, є способом умисного вбивства з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 11 травня 1978 р. у справі Л. // БВС УССР. — 1978. — № 27. — С. 20.

Обливаючи потерпілу пальним і кидаючи в неї запаленим сірником, засуджений мав намір на вчинення умисного вбив-

* Див. Уложение у Списку скорочень.

ства, його дії правильно кваліфіковано як вбивство з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 4 травня 1981 р. у справі Р. // БВС УССР. — 1982. — № 43. — С. 35.

Умисне вбивство в присутності близьких потерпілого не обов'язково кваліфікується як вчинене з особливою жорстокістю.

Пост. Пл. ВС СРСР від 23 березня 1991 р. // БВС СССР. — 1991. — № 7. — С. 7; БВС СССР. — 1982. — № 6. — С. 17.

Умисне вбивство в присутності близьких потерпілому осіб може бути визнано вчиненим з особливою жорстокістю у випадках, коли винний усвідомлював, що спричиняє цим особам особливі страждання.

Пост. Пл. ВС СРСР від 18 червня 1986 р. у справі У. // БВС СССР. — 1987. — № 1. — С. 34.

Це передбачає, що близька потерпілому особа повинна усвідомлювати характер і наслідки подібного роду злочинних дій. Дитина у річному віці не може сприймати дійсний характер і наслідки вбивства батьком її матері. Тому таке вбивство не повинно розглядатись як вчинене з особливою жорстокістю.

У всіх тих випадках, коли виникають сумніви в спроможності малолітньої дитини усвідомлювати характер і наслідки подібних дій, відповідно до ст. 75 КК УРСР у справі повинна бути проведена експертиза спеціаліста в галузі дитячої психології (психолога, педагога) або психіатра.

БВС УССР. — 1977. — № 23. — С. 92.

Умисне вбивство слід вважати вчиненим із особливою жорстокістю, якщо його було здійснено в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями спричиняє їм особливі страждання.

Ухв. СККС ВСУ від 22 травня 2001 р. у справі Т. // РВСУ. — 2002. — П. 51.

Дії засудженого кваліфіковані без достатніх підстав як вбивство, вчинене з особливою жорстокістю.

БВС СССР. — 1972. — № 4. — С. 22; 1973. — № 5. — С. 14; 1975. — № 2. — С. 35; 1981. — № 1. — С. 27; 1982. — № 2. — С. 12; 1984. — № 3. — С. 42; 1988. — № 4. — С. 29.

Мордування потерпілої протягом кількох годин із спричиненням їй численних тілесних ушкоджень, що наносились у життєво важливі органи, свідчить про те, що засуджений діяв з умислом, спрямованим на вчинення вбивства з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ № 05-207к 1971 р. у справі Р.

Вбивство засудженим його дружини на ґрунті ревнощів, вчинене шляхом введення їй через вагіну в брюшну порожнину пляшки, у зв'язку з особливим мученням для потерпілої правильно кваліфіковано за п. «е» ст. 93 КК УРСР як вбивство з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ № 05-320к 1971 р. у справі Н.

Дії особи, яка вчинила вмисне вбивство у сварці з наступним розчленуванням трупа, необґрунтовано кваліфіковані за п. «г» ст. 102 КК РРФСР (як вбивство з особливою жорстокістю), оскільки встановлено, що розчленування трупа було зроблено не з метою глумління над ним, а з метою укриття злочину з наступним винесенням трупа з квартири і вивозом за місто.

Пост. През. ВС РРФСР від 6 червня 1973 р. у справі К. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1973 г. — С. 10.

Знищення трупа шляхом спалення з метою укриття злочину не є підставою для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю.

БВС РФ. — 1999. — № 7. — С. 12.

Вбивство малолітньої дитини шляхом отруєння кваліфіковано як вчинене з особливою жорстокістю.

БВС РСФСР. — 1973. — № 2. — С. 12.

Дії особи, яка з помсти облила сплячого потерпілого і підпалила його, свідчить про наявність у неї прямого умислу на вбивство і виявленні нею при цьому особливої жорстокості.

Ухв. СККС ВСУ у справі Д. // Сб-к по угол. делам. — С. 119–120.

Особливо жорстоким визнаний замах на вбивство, вчинений у присутності неповнолітнього сина потерпілої.

Ухв. СККС ВСУ у справі Б.В. // Сб-к по угол. делам. — С. 121–124.

Дії особи, яка нанесла удар пожем у живіт потерпілому в присутності його близьких родичів, кваліфіковано як замах на вбивство з особливою жорстокістю.

БВС РСФСР. — 1982. — № 10. — С. 15.

Якщо особа, яка підбурювала на вчинення вбивства іншої людини, не домовлялась про спосіб вчинення злочину, а виконавець учинив вбивство з особливою жорстокістю, то дії підбурювача не можуть кваліфікуватися за п. «г» ст. 102 КК РРФСР за ознакою вбивства з особливою жорстокістю, оскільки цей спосіб не охоплювався умислом підбурювача.

Пост. През. ВС РРФСР від 25 грудня 1970 р. у справі Г. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за IV кв-л 1970 г. — С. 12.

Під умисним вбивством, вчиненим з особливою жорстокістю, відповідальність за яке передбачена п. «д» ч. 2 ст. 105 КК РФ, розуміється, зокрема, позбавлення життя потерпілого в присутності близьких йому осіб, коли винний усвідомлював, що своїми діями спричиняє їм особливі страждання. До того ж коло близьких потерпілому осіб не обмежується переліком близьких родичів, передбачених ст. 34 КПК РРФСР (ст. 32 КПК України).

Пост. През. ВС РФ від 4 червня 1997 р. у справі К. // БВС РФ. — 1997. — № 11. — С. 8; БВС РФ. — 1999. — № 10. — С. 7.

Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 14 серпня 2003 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Хмельницької області від 14 серпня 2003 р. Н. засуджено за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на 11 років позбавлення волі. З нього стягнуто на користь С.О. на відшкодування матеріальної шкоди 2 000 грн, моральної — 20 000 грн.

Н. визнано винним у тому, що він у с. Калинівці Хмельницької області 18 березня 2003 р. приблизно о 19 год під час сварки після розпиття спиртних напоїв вчинив умисне вбивство С.В. з особливою жорстокістю.

У касаційній скарзі засуджений зазначає, що судове слідство було проведене неповно та односторонньо, а викладені у вироку висновки не відповідають фактичним обставинам справи. Н. стверджує, що тілесні ушкодження потерпілому спричинив у стані сильного душевного хвилювання. У скарзі засуджений також зазначає, що при призначенні покарання суд не врахував його віку, стану здоров'я, а тому просить вирок змінити, перекваліфікувавши його дії на ст. 118 КК і призначити відповідне покарання.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, а також захисника, який підтримав касаційну скаргу засудженого, думку прокурора про необхідність перекваліфікувати дії засудженого на ч. 1 ст. 115 КК та перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга частково підлягає задоволенню на таких підставах.

Правильно встановивши фактичні обставини справи, суд не дав належної оцінки всім зібраним у справі доказам, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу Н. при позбавленні потерпілого життя.

Згідно з роз'ясненнями, що містяться в п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань.

На порушення цих положень суд не сформулював у обвинуваченні, в чому саме виявилась особлива жорстокість під час вбивства потерпілого, а лише зазначив, що засуджений у процесі сварки після розпиття спиртних напоїв, завдаючи удари катушкою, ногами та лопатою, умисно заподіяв потерпілому тілесні ушкодження, від яких останній помер на місці події.

Даючи юридичну оцінку вчиненому, суд також не обґрунтував, у чому полягала особлива жорстокість при вчиненні Н. умисного вбивства потерпілого.

Водночас згідно з показаннями засудженого Н. під час розпиття спиртних напоїв він розсердився на потерпілого, який глузував з нього, і під час бійки, будучи дуже розлюченим, завдав С.В. удари в голову та інші частини тіла, не маючи умислу завдати потерпілому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань.

Твердження Н. про вчинення умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони перевірялися в судовому засіданні та обґрунтовано визнані такими, що не відповідають дійсності.

За наведених обставин колегія суддів визнала, що дії засудженого слід перекваліфікувати з п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на ч. 1 цієї статті і призначити покарання з урахуванням обставин вчиненого злочину й особи винного, який вперше притягається до кримінальної відповідальності та є особою похилого віку.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого Н. задовольнила частково: перекваліфікувала його дії з п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на ч. 1 цієї статті, призначивши покарання — 10 років позбавлення волі. У решті вироку залишено без зміни.

Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, коли винний усвідомлював, що завдає потерпілому особливих мук і страждань

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 15 липня 2003 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Чернівецької області від 24 березня 2003 р. засуджено: К. за ч. 1 ст. 115 КК на 11 років позбавлення волі; Ж. за ч. 1 ст. 115 КК на 10 років позбавлення волі, за ч. 1 ст. 185 КК на 3 роки позбавлення волі, а за сукупністю злочинів — на 12 років позбавлення волі.

Згідно з вироком К. і Ж. визнано винними у вчиненні таких злочинів.

18 жовтня 2002 р. Ш. у своєму будинку під час вживання разом із Ж. та К. спиртних напоїв умисно вдарив останнього рукою в обличчя. У відповідь К. ударив Ш., а коли той упав на підлогу, з метою вбивства почав завдавати йому руками й ногами удари в життєво важливі органи, потім кухонним ножом заподіяв 4 різані рани в ділянці ший та щелепи і відрізав вухо. Ж. також із метою позбавити Ш. життя завдав йому кілька ударів руками й ногами в місця розташування життєво важливих органів, а потім стрибнув на його грудну клітку, чим заподіяв численні переломи ребер справа і зліва, розриви капсули та паренхіми печінки. Внаслідок травматичного шоку від одержаних тілесних ушкоджень Ш. помер на місці вчинення злочину.

Крім того, вночі 22 вересня 2002 р. Ж. і ще дві особи, засуджені в цій справі, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою проникли у приміщення магазину райспоживспілки шляхом зламу замків на вхідних дверях, звідки викрали матеріальні цінності на загальну суму 1 536 грн. Через п'ять днів Ж., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, таємно викрав із господарства І. велосипед вартістю 270 грн.

Заступник прокурора Чернівецької області, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, порушив у касаційному поданні питання про скасування вироку в частині засудження К. та Ж. за умисне вбивство і направлення справи на новий судовий розгляд у зв'язку з неправильною перекваліфікацією судом дій засуджених з п. 4 ч. 2 ст. 115 на ч. 1 ст. 115 КК.

Засуджений К. у касаційній скарзі просив пом'якшити призначене покарання, оскільки суд першої інстанції не врахував того, що потерпілий Ш. був ініціатором конфлікту і перший ударив його в обличчя, а також його, К., віку та захворювання на туберкульоз.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України не знайшла підстав для задоволення касаційного подання та касаційної скарги.

Висновок суду першої інстанції про доведеність винності К. та Ж. в умисному вбивстві підтверджується сукупністю зібраних у справі доказів, які перевірено в судовому засіданні в установленому кримінально-процесуальним законодавством порядку.

Як на стадії досудового слідства, так і в судовому засіданні засуджені визнали, що вони умисно вбили Ш. за викладених у вирокі обставин.

Наведені в касаційному поданні доводи про те, що суд безпідставно перекваліфікував ці дії за більш м'яким законом, колегія суддів визнала необґрунтованими.

Відповідно до вимог п. 4 ч. 2 ст. 115 КК умисне вбивство визнається вчиненням з особливою жорстокістю, бо винний

усвідомлював, що завдає потерпілому особливих мук і страждань. Сама по собі множинність поранень при вбивстві не в усіх випадках свідчить про наявність такої кваліфікуючої ознаки, оскільки закон пов'язує останню не тільки зі способом убивства, а й з іншими обставинами, які підтверджують, що винний діяв з умислом, спрямованим на вчинення злочину з особливою жорстокістю.

У матеріалах справи немає об'єктивних даних про наявність у К. і Ж. наміру завдати потерпілому особливих мук і страждань під час заподіяння йому тілесних ушкоджень. Навпаки, обставини справи свідчать про те, що засуджені перебували у збудженому стані, викликаному неправомірною, зухвалою поведінкою Ш., який ударив К., і бійка між ними та потерпілим тривала незначний час. Під час медичного огляду 20 жовтня 2002 р. у К. виявлені садна не лише на правій кисті руки, а й на обличчі, що підтверджує ту обставину, що Ш. застосував до засудженого фізичне насильство.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що вчинене К. і Ж. умисне вбивство суд першої інстанції правильно кваліфікував за ч. 1 ст. 115 КК. Правильною визнано і кваліфікацію за ч. 3 ст. 185 КК дій Ж. у частині повторного викрадення чужого майна, поєднаного з проникненням в інше приміщення.

Покарання засудженим призначено відповідно до вимог ст. 65 КК у межах, установлених санкціями статей КК, які передбачають відповідальність за вчинені злочини, та з урахуванням ступеня тяжкості злочинів, особи винних, обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання.

З урахуванням викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання заступника прокурора Чернівецької області та касаційну скаргу засудженого К. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду цієї області від 24 березня 2003 р. — без зміни.

Спосіб убивства — заподіяння різними знаряддями злочину (молотком, ножом і каменем) значної кількості тілесних ушкоджень зі спричиненням потерпілому особливих страждань — та усвідомлення цієї обставини винною особою свідчать про вчинення останньою умисного вбивства з особливою жорстокістю. Позбавлення потерпілого життя без будь-якого приводу (з бажання виявити грубу силу та зазнати відчуттів, пов'язаних із убивством людини) кваліфікується як убивство з хуліганських мотивів

Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України

від 11 травня 1999 р.

(витяг)

Вироком Дніпропетровського обласного суду від 16 березня 1999 р. Б. засуджено за пунктами «б», «є» ст. 93 КК на 9 років позбавлення волі у виховно-трудої колонії загального режиму.

Б. визнано винним у тому, що 27 серпня 1998 р. він, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, із хуліганських мотивів, бажаючи виявити грубу силу і зазнати відчуттів, які виникають при позбавленні життя людини шляхом спричинення їй особливих фізичних страждань, вчинив у лісосмузі умисне вбивство неповнолітнього Ж.

До того ж Б., як установив суд, з метою позбавлення потерпілого життя та діючи з особливою жорстокістю, спочатку завдав Ж. не менше 10 ударів по голові заздалегідь наготовленим молотком, від чого потерпілий упав на землю. Усвідомлюючи, що насильство викликало сильний фізичний біль, і бажаючи подовжити фізичні страждання потерпілого, котрий ще подавав ознаки життя, Б. кухонним ножом, якого також наготував заздалегідь і мав при собі, завдав Ж. численні удари в шию, по очах, у живіт та по правій нозі. З метою довести свій умисел до кінця Б. завдав потерпілому знайденим на місці події каменем удар по голові.

Внаслідок цих дій Б. потерпілому було заподіяно колото-різані рани шиї та очей, різані рани ноги й живота з ушкодженням тонкого кишечника, численні рани голови і рук, а також переломи кісток склепіння та основи черепа з ушкодженням речовини головного мозку, від чого смерть потерпілого настала на місці події.

У поданій на вирок касаційній скарзі захисник засудженого порушив питання про перекваліфікацію дій Б. з пунктів «б», «є» ст. 93 на ст. 94 КК і пом'якшення покарання з тих мотивів, що засуджений не мав умислу на вчинення вбивства з особливою жорстокістю, а значна кількість тілесних ушкоджень була зумовлена його бажанням якнайшвидше позбавити потерпілого життя. Крім того, на думку захисника, Б. приховав дійсний мотив убивства, а суд необґрунтовано визнав, що злочин вчинено з хуліганських мотивів.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга задоволенню не підлягає на таких підставах.

Висновок суду про винність Б. у вчиненні зазначених злочинних дій підтверджується розглянутими в судовому засіданні доказами й є обґрунтованим.

Згідно з матеріалами справи Б. під час розслідування й судового розгляду справи визнавав, що він умисно вбив Ж., і докладно розповідав про обставини вчинення злочину та про свої дії щодо потерпілого.

Показання Б. узгоджуються з іншими розглянутими в судовому засіданні доказами, зокрема з показаннями свідків К. та М., яким Б. одразу після події розповів про вчинене ним убивство неповнолітнього Ж. Крім того, із показань свідків К. та Г. видно, що вони виявили труп Ж. у тому самому місці, на яке вказав Б.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи потерпілому було заподіяно забиті рани голови, численні переломи кісток склепіння й основи черепа, ушкодження мозку, колото-різані рани шиї та обличчя, проникаючу різану рану черевної порожнини і різану рану правої ноги. Смерть потерпілого настала від відкритої черепно-мозкової травми.

Правильним є також висновок суду щодо кваліфікації злочинних дій Б. за пунктами «б», «є» ст. 93 КК, який належно мотивовано у вирокі.

Про хуліганський мотив убивства свідчить та обставина, що Б., виявляючи явну неповагу до суспільства, вчинив убивство неповнолітнього Ж. із бажання зазнати відчуттів, які виникають під час позбавлення життя людини, про що він сам повідомив свідка К.

Особлива жорстокість, як обґрунтовано визнав суд у вирокі, виявилась у способі позбавлення потерпілого життя. Так, Б. задалегідь наготував, а також підібрав небезпечні знаряддя злочину, завдав потерпілому численних ударів молотком, ножем, каменем у різні частини тіла, умисно розрізав живіт і пошкодив ножем очі. До того ж за висновком судово-медичної експертизи прижиттєве заподіяння таким способом значної кількості тілесних ушкоджень викликало у потерпілого особливі фізичні страждання, він намагався закритися від ударів руками, про що свідчать наявні у нього переломи пальців рук.

Враховуючи мотив, який спонукав Б. до вчинення злочину, й обраний ним спосіб позбавлення життя потерпілого, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала правильним висновок суду про те, що спричинення потерпілому під час вчинення вбивства особливих фізичних страждань охоплювалось умислом Б.

Таким чином, наведені в касаційній скарзі захисника доводи про відсутність у Б. умислу позбавити потерпілого життя з особливою жорстокістю та про неправильне визначення судом мотиву вчиненого злочину є безпідставними, такими, що не відповідають фактичним обставинам справи та спростовуються наведеними доказами.

Не знайшла судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України і будь-яких підстав для перекваліфікації дій засудженого на більш м'який закон і для пом'якшення йому покарання, визнавши, що суд призначив неповнолітньому Б. покарання відповідно до вимог ст. 39 КК, з урахуванням характеру вчиненого ним тяжкого злочину,

всіх обставин справи, зокрема тих, які пом'якшують відповідальність, та даних про особу винного.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 363, 364 КПК, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України вирок судової колегії в кримінальних справах Дніпропетровського обласного суду від 16 березня 1999 р. щодо Б. залишила без зміни, а касаційну скаргу захисника засудженого — без задоволення.

З вироку суду виключено за недоведеністю умислу таку кваліфікуючу ознаку вбивства, як вчинення цього злочину з особливою жорстокістю

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 31 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 7 листопада 2005 р. засуджено: Б. за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі; за ч. 3 ст. 185 КК України на 4 роки позбавлення волі; за пунктами 4, 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено покарання у вигляді 15 років позбавлення волі. На підставі ч. 4 ст. 70 КК України в строк покарання зараховано покарання, призначене за попереднім вирокіом Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області від 8 червня 2005 р. і остаточно призначено 15 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі; за ч. 3 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі; за пунктами 4, 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України — на 15 років позбавлення волі. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточно за сукупністю злочинів призначено покарання у вигляді 15 років позбавлення волі.

Б. та Г. визнано винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

16 травня 2005 р. о 17 год 30 хв, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за місцем проживання Ш. у кв. 55 буд. 2 по пров. Баумана в м. Жовті Води Дніпропетровської області, Б. та Г., скориставшись тим, що господар заснув, за попередньою змовою групою осіб таємно викрали два велосипеди, належні Ш. та його матері С., на суму 502 грн.

У цей самий день, реалізувавши велосипеди, Б. та Г. о 19 год знову повернулись до квартири Ш., де продовжили вживання спиртного. Коли Ш., прокинувшись, виявив пропажу велосипедів і став докоряти Б. та Г. за крадіжку, останні з метою приховати цей злочин і уникнути відповідальності за нього вирішили вбити Ш. з особливою жорстокістю. Для цього Б. наносив йому удари кулаками, клав на обличчя подушку, а Г. рушником зав'язав потерпілому рота, після чого вони зв'язали йому руки й ноги та залишили в такому стані. Через 20–30 хв, впевнившись, що Ш. ще живий і намагається звільнитися, вони скинули його з ліжка на підлогу обличчям донизу, знову зв'язали, Г. накинув рушник ззаду на шию Ш. та, намагаючись задушити його, з силою натягнув кінці рушника на себе, впершись коліном у спину Ш. У цей час Б., допомагаючи Г., скотчем замотав голову Ш., перекривши доступ повітря через рот і ніс. Через спільні дії Б. і Г. смерть Ш. насталала від механічної асфіксії.

Після вбивства Ш. Б. та Г. перенесли його труп до ванної кімнати та вирішили виїхати з міста, для чого обшукали квартиру; не виявивши грошей, таємно викрали з квартири майно, що належало С., на суму 1 360 грн, а саме: відеомагнітофон, 3 відеокасети, сумку.

19 травня 2005 р. о 12 год Б. і Г., будучи в стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою групою осіб з проникненням до квартири Ш. таємно викрали майно С. на суму 1 230 грн, а саме: телевізор та сумку.

24 травня 2005 р. о 21 год Б., будучи в стані алкогольного сп'яніння, повторно проник до квартири Ш. та таємно викрав

звідти майно С. на суму 1 360 грн, а саме: музичний центр та дві сумки.

У касаційній скарзі та доповненнях до неї засуджений Г. просить вирок суду скасувати, а справу щодо нього закрити за відсутністю в його діях складу злочинів. Посилається на те, що участі у злочинах не приймав, має алібі на час вбивства Ш., а саме: 16 травня 2005 р. з 16 год 30 хв перебував у іншому місці зі своїм знайомим К. Крім того, зазначає, що під час дізнання та досудового слідства обмовив себе під впливом застосованого до нього фізичного насильства і внаслідок порушення його права на захист, а також його обмовив Б.

Засуджений Б. у касаційній скарзі, не заперечуючи доведеності вини у вчиненні зазначених у вирокі злочинів, просить вирок суду змінити, пом'якшити призначене йому покарання. Посилається на те, що суд під час призначення йому покарання не врахував його сімейні обставини та наявність ряду інших пом'якшуючих покарання обставин.

Заслухавши доповідача, пояснення засудженого Г., який підтримав свою касаційну скаргу, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи, викладені у касаційних скаргах, колегія суддів вважає, що скарги підлягають задоволенню частково на таких підставах.

Висновок суду про доведеність винності засуджених у вчиненні злочинів за обставин, встановлених судом, є правильним, оскільки відповідає фактичним обставинам справи, обґрунтований сукупністю розглянутих у судовому засіданні доказів, які досліджені, належно оцінені судом та детально викладені у вирокі.

Визнаючи Б. і Г. винними у вчиненні крадіжок і вбивства потерпілого Ш. за попередньою змовою групою осіб з метою приховати вчинений злочин, суд навів у вирокі переконливі судження на обґрунтування цього висновку.

Суд поклав в основу вирокі показання під час досудового слідства Б. і Г., які під час допитів, на очних ставках, при відтворенні обстановки й обставин події, зокрема за участю захисників, виклали дані щодо конкретних обставин вчинено-

го ними за попередньою змовою групою осіб вбивства Щ. і крадіжок майна з його квартири.

Аналіз цих показань, зазначений у вирокі, свідчить, що Б. і Г. після свого затримання кожний по-своєму, із суб'єктивних міркувань свого захисту, відтворювали події 16 травня 2005 р. і вчинені кожним з них дії щодо викрадення майна та вбивства Щ., але водночас наводили такі деталі основних обставин злочинів, які вони не могли б знати, якби не були безпосередніми їх виконавцями.

Ці показання Б. та Г. були взаємно уточнені та доповнені під час очних ставок і відтворення обстановки та обставин події. Вони повністю узгоджуються з даними протоколів огляду місця події й трупа Щ., висновками дактилоскопічних експертиз.

Висновками проведених у справі основної та додаткових судово-медичних експертиз підтверджено, що виявлені у загиблого Щ. пошкодження, зокрема перелом рога щитоподібного хряща гортані, і причина його смерті — механічна асфіксія, яка виникла як внаслідок закриття отворів роту та носу, так і як наслідок набряку тканин гортані, що виник на тлі перелому хряща, відповідають обставинам і способу вбивства, зазначеним Б. та Г., зокрема при відтворенні обстановки та обставин події, і свідчать про достовірність їх показань щодо спільної участі у вбивстві Щ., учиненому з метою приховати раніше вчинений злочин — крадіжку велосипедів.

Свої визнавальні показання Б. підтвердив і в судовому засіданні.

Крім того, показання засуджених в обсязі подій, встановлених судом, знайшли своє повне підтвердження і наведеними у вирокі суду показаннями потерпілої С., свідків М., Р., Т., Х., У., Л., О., даними протоколів добровільної видачі покупцями майна С., яке було їм продане Б., а такого майна як велосипед, відеомагнітофон і телевізор — за участю або в присутності Г. Сам Г., будучи допитаним на досудовому слідстві, визнавав, що разом з Б. викрав з квартири Щ. до загибелі останнього два велосипеди, після вбивства — відеомагнітофон з відеока-

сетами, а через кілька днів, погодившись з пропозицією Б., — і телевізор.

Твердження засудженого Г. у касаційній скарзі про те, що він обмовив себе на досудовому слідстві внаслідок порушення його права на захист — незабезпечення захисником і застосування до нього недозволених методів слідства — фізичного насильства, є необґрунтованими.

Згідно з матеріалами справи Г. після затримання роз'яснювалось право мати захисника, від чого він, будучи підозрюваним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України, відмовився, і дав визнавальні показання. Надалі під час перекваліфікації його дій на пункти 4, 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України він був забезпечений захисником з числа адвокатів, у присутності якого він також неодноразово, зокрема під час відтворення обстановки та обставин події, давав показання, в яких визнавав свою вину, і до того ж як ніколи не посилався на застосування до нього методів фізичного насильства. В матеріалах справи є висновок судово-медичної експертизи Г., згідно з яким у нього при огляді під час досудового слідства не виявлено будь-яких тілесних ушкоджень.

Посилання в касаційній скарзі Г. на те, що Б. обмовив його у вчиненні вбивства Щ. і крадіжок із квартири останнього, і на те, що він — Г., на час вбивства має алібі, оскільки перебував разом з знайомим К. в іншому місці, що не перевірів суд, є надуманими і спростовуються матеріалами справи.

Зокрема згідно з матеріалами справи про наявність алібі Г. заявив 23 серпня 2005 р. під час виконання вимог ст. 218 КПК, і ця його заява була перевірена. Для цього був здійснений обхід будинку, який, як адресу, вказав Г., та обхід інших будинків, встановлена П., на яку посилався Г. як на особу, за місцем проживання якої він знаходився з К. 16 серпня 2005 р., встановлені інші особи, які знали чоловіка на ім'я К. Будучи допитаними у справі, зазначені особи пояснили, що Г. дійсно перебував у квартирі П. 16 серпня 2005 р., але з 21 до 22 год, тобто після вчинення вбивства Щ., і без чоловіка на ім'я К.; такого чоловіка вони знають лише одного, і він виїхав на постійне місце проживання і роботи в іншу місцевість більше

року тому. У судовому засіданні для перевірки заяви Г. також була допитана П., яка підтвердила свої попередні показання.

Крім того, версія Г. про наявність у нього алібі спростована показаннями Б. та іншими дослідженими у справі доказами, яким суд дав належну оцінку.

На цій версії Г. не наполягав у судовому засіданні, під час якого зазначав, що визнає свою вину частково: був присутнім при вбивстві Б. Щ. і вчиняв з Б. крадіжки майна з його квартири.

Підстав у Б. для обмови Г. у вчиненні злочинів не встановлено. На наявність таких підстав, що заслуговують на увагу, не посилається і Г.

З урахуванням викладеного колегія суддів не може погодитись із твердженнями засудженого Г. у касаційній скарзі про його непричетність до крадіжок і вбивства Щ. і не знаходить підстав для скасування вироку щодо нього і закриття справи, як про це він просить в касаційній скарзі.

Суд належно оцінив сукупність наведених доказів і правильно кваліфікував дії засуджених за ч. 2 ст. 185, ч. 3 ст. 185, пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Разом з тим колегія суддів вважає помилковою кваліфікацію судом дій засуджених у вбивстві Щ. за такою ознакою, передбаченою п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, як вчинення цього вбивства з особливою жорстокістю.

На підтвердження особливої жорстокості в діях засуджених під час вбивства Щ. суд у вироку не навів ніяких доказів, цей свій висновок належним чином не мотивував.

У той самий час згідно з даними судово-медичних експертиз у померлого Щ. не виявлено інших тілесних ушкоджень, крім тих, які викликали механічну асфіксію, і його смерть настала після отримання цих ушкоджень у певний проміжок часу, який вираховується хвилинами; саме у цей час він міг відчувати фізичний біль.

Таким чином, у справі не доведено, що, позбавляючи потерпілого життя, Б. та Г. мали намір і застосували до Щ. мучення, тортури, мордування та інші дії, які б завдавали Щ. особливих фізичних, психічних чи моральних страждань.

Враховуючи викладене, колегія суддів вважає, що з вироку суду підлягає виключенню як недоведена така кваліфікуюча ознака дій засуджених у вбивстві Щ., як вбивство з особливою жорстокістю, що передбачена п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України.

Будь-яких даних, які б свідчили про істотне порушення на досудовому і судовому слідстві норм кримінально-процесуального закону, які б призвели до скасування вироку, у справі не встановлено.

Покарання засудженим обрано відповідно до вимог закону з урахуванням ступеню тяжкості вчинених злочинів, обсягу злочинних дій, даних про їх особу і ставлення до вчиненого, попередньої судимості Б., наявності обтяжуючих та пом'якшуючих покарання обставин, зокрема тих, на які є посилання в касаційній скарзі Б.

Те, що близькі родичі Б. є особами похилого віку, мають тяжкі захворювання, на що він посилається в касаційній скарзі, не є підставами для пом'якшення призначеного Б. покарання.

Також не дає достатніх підстав для пом'якшення покарання засудженим і виключення з вироку однієї з кваліфікуючих ознак вчиненого ними вбивства.

Тому колегія суддів не знаходить підстав для пом'якшення призначеного засудженим покарання і задоволення касаційних скарг у цій частині.

Разом з тим, колегія суддів у порядку ст. 395 КПК вважає необхідним виключити зі вступної частини вироку посилання на судимість Б. від 13 червня 2001 р., оскільки за вимогами ст. 89 КК України ця судимість погашена, а також замість солідарного стягнення судових витрат із засуджених застосувати стягнення з них цих витрат у дольовому порядку, як це передбачено ст. 93 КПК. Враховуючи ступінь вини засуджених у злочинах та їх майновий стан, колегія суддів вважає, що судові витрати повинні бути стягнуті з них у рівних частках.

На підставі викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених Б. та Г. задовольнила частково, вирок ко-

легії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області щодо Б. та Г. змінила, виключила з вироку кваліфікуючу ознаку дій засуджених за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України — вчинення вбивства з особливою жорстокістю, і в порядку ст. 395 КПК виключила зі вступної частини вироку посилення на судимість Б. від 13 червня 2001 р. та стягнула із засуджених Б. та Г. судові витрати в дольовому порядку — по 157 грн 65 коп. з кожного на користь НДЕКЦ УМВС України в Дніпропетровській області. У решті цей вирок залишено без зміни.

Особливі страждання і мучення, спричинені потерпілому при позбавленні його життя, дають підстави для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Запорізької області від 28 вересня 2005 р. Х. засуджено: за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі; за ч. 3 ст. 186 КК України на 6 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 185 КК України на 4 роки позбавлення волі; за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточно визначено 15 років позбавлення волі; за ч. 3 ст. 357 КК України його виправдано;

С. за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі; за ч. 3 ст. 186 КК України на 5 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі; за ч. 3 ст. 357 КК України на 2 роки обмеження волі; за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України визначено 13 років позбавлення волі.

За вироком суду засуджені визнані винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

У ніч на 29 грудня 2004 р. Х. і С. за попередньою змовою з автомобіля ВАЗ-2106 біля буд. 55 на вул. Рози Люксембург у м. Орехово таємно викрали майно потерпілого М. на загальну суму 529 грн 80 коп.

1 січня 2005 р. приблизно о 0 год 30 хв С. біля гастроному на вул. Ленінградських курсантів, 62 у м. Орехово таємно викрав у потерпілого П., який спав, куртку-дублянку, кепку, мобільний телефон, гроші — 150 грн, а всього — майно на суму 950 грн.

Після цього приблизно о 1 год 30 хв біля буд. 66 на тій самій вулиці Х. і С., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, почали вимагати від П. номер захисного коду викраденого у нього мобільного телефону. З цього приводу між ними виникла сварка й особиста неприязність, на ґрунті цих стосунків засуджені вирішили вбити П.

Реалізуючи умисел на позбавлення життя потерпілого, діючи узгоджено, С. і Х. затягнули П. в автомобіль ЗАЗ-1102. Х. керував автомобілем, а С. на задньому сидінні утримував потерпілого, наносячи йому численні удари руками по голові та тулубу.

Приїхавши до лісопосадки на 287 км автодороги Запоріжжя — Маріуполь, Х. і С. з метою позбавлення життя, діючи узгоджено з особливою жорстокістю, наносили П. руками та ногами удари по різних частинах тіла. С., крім того, наніс 23 удари ножом, численні удари молотком, а С. — численні удари палкою. Потерпілого П. засуджені били протягом тривалого часу, від чого той відчував особливі фізичні страждання та мучення.

Спільними діями засуджених П. було спричинено сочетана комбінована травма голови, грудної клітки, кінцівок, яка ускладнилась травматичним шоком, від якого настала смерть.

Помилково вважаючи, що П. живий, з метою спричинення йому особливих страждань, Х. і С. прив'язали його мотузкою до фаркопу автомобіля і протягнули близько 150 м по ґрунтовій дорозі зі швидкістю приблизно 60 км/год.

2 січня 2005 р. приблизно о 6 год 30 хв Х. і С. за попередньою змовою з метою викрадення чужого майна проникли в буд. 8/1 на вул. Машинотракторній у м. Орехово, з застосуванням насильства, яке не загрожувало життю і здоров'ю потерпілої Ч., відкрито заволоділи її майном на загальну суму 1 918 грн.

2 січня 2005 р. приблизно о 19 год Х. із автомобіля ВАЗ-2103 біля буд. 18/1 на вул. Горького у м. Орехово таємно викрав майно потерпілого А. на загальну суму 530 грн.

7 січня 2005 р. приблизно о 22 год 30 хв С. у кв. 47 буд. 81 на вул. Леніна у с. Новоніколаївка таємно викрав паспорт на ім'я С.В.

7 січня 2005 р. приблизно о 23 год Х. і С. за попередньою змовою з автомобіля ЗА3-1102 біля буд. 29 на вул. Леніна у с. Новоніколаївка таємно викрали майно потерпілого К. на загальну суму 800 грн.

У цей самий час засуджені за попередньою змовою з автомобіля «Москвич-412» таємно викрали майно потерпілого С. на 498 грн. Х., крім того, 7 січня 2005 р. у м. Вільнянськ таємно викрав з автомобіля ВАЗ-2103 біля буд. 8 на вул. Бочарова майно потерпілого Б. на загальну суму 730 грн.

У касаційній скарзі та доповненнях до неї засуджений Х. просить змінити вирок, перекваліфікувати його дії з пунктів 4, 12 ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК України, оскільки, на його думку, не доведено, що він мав умисел на позбавлення життя потерпілого П., посилається на те, що судом не враховано неправомірну поведінку потерпілого, який намагався заволодіти автомобілем, де його засуджені і побачили, ці дії потерпілого викликали сильне душевне хвилювання, просить усе це врахувати, перекваліфікувати його дії та пом'якшити покарання.

Захисник О. у доповненнях до скарги Х., підтримуючи доводи засудженого щодо неправильної кваліфікації дій Х., просить скасувати вирок, справу направити на додаткове розслідування, оскільки, на його думку, обставини справи досліджені неповно, однобічно.

Вирок щодо С. не оскаржено, на нього не подано подання.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, перевірівши матеріали справи та доводи, наведені у скаргах, колегія суддів вважає, що вони підлягають задоволенню частково на таких підставах.

Обґрунтованість засудження за крадіжки майна потерпілих М., П., А., К., С.Г., Б., паспорта С.В. і правильність кваліфікацій дій Х. і С. за ч. 2 ст. 185, а С. і за ч. 3 ст. 357 КК України у скарзі та доповненнях до неї не оспорується.

Винність засуджених Х. і С. у вчиненні цих злочинів підтверджена дослідженими у судовому засіданні доказами, яким у вирокі дана належна оцінка.

Дії Х. і С. за ч. 2 ст. 185 КК України, а С. і за ч. 3 ст. 357 КК України кваліфіковано правильно.

Обґрунтовано Х. і С. визнано винними і в умисному вбивстві П. за обставин, викладених у вирокі.

У судовому засіданні С. визнав себе винним в умисному вбивстві П., показав, що за пропозицією Х. вони вивезли П. на автомобілі в лісопосадку, витягнули з автомобіля і наносили йому удари руками, ногами, ножом, палкою, молотком протягом тривалого часу, прив'язали потерпілого за ноги до фаркону автомобіля і протягнули по дорозі, а потім відтягнули у лісопосадку.

Згідно з показаннями Х. він визнавав, що всі дії щодо потерпілого, визначені у вирокі, вони з С. учинили удвох.

Показання засуджених у судовому засіданні про обставини вчинення злочину, узгодженість дій відповідають їх показанням на досудовому слідстві, зокрема під час відтворення обставинки й обставин події, даним, що містяться у протоколах огляду місця події, огляду автомобіля, висновках судово-імунологічної, судово-криміналістичної, судово-медичних експертиз, показаннях свідків.

За висновками судово-медичної експертизи смерть П. настала від комбінованої травми голови, грудної клітки та кінцівок, яка ускладнилася травматичним шоком. Показання засуджених щодо механізму спричинення тілесних ушкоджень потерпілому не суперечать даним судово-медичної експертизи.

Доводи засуджених про незаконні методи слідства на стадії досудового слідства перевірялися судом і не знайшли підтвердження.

Таким чином всі обставини справи досліджені повно.

Оцінивши досліджені у судовому засіданні докази в їх сукупності, суд дійшов обґрунтованого висновку про доведеність винності засуджених Х. і С. в умисному вбивстві П. за попередньою змовою з особливою жорстокістю, і правильно кваліфікував їх дії за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Обґрунтовано Х. і С. визнані винними й у відкритому заволодінні майном потерпілої Ч. за обставин, викладених у вироку.

Згідно з показаннями потерпілої Ч. уночі 2 січня 2005 р. в її будинок проникли двоє чоловіків, один з яких почав бити її, а потім вони удвох винесли телевізор і відеомагнітофон.

Ці обставини підтвердив С.

Показаннями свідка О. встановлено, що він придбав у Х. телевізор і відеомагнітофон, які у стадії досудового слідства були вилучені працівниками міліції.

Судом правильно встановлені фактичні обставини справи і у цьому епізоді обвинувачення.

Дії засуджених за ч. 3 ст. 186 КК України кваліфіковано правильно.

Разом з тим з вироку підлягає виключенню кваліфікуюча ознака цього злочину — спричинення значної шкоди потерпілій, оскільки вартість викраденого майна — 1 918 грн — не дає підстав вважати такий розмір викраденого значною шкодою для потерпілої.

Покарання засудженим призначено з дотриманням вимог ст. 65 КК України, підстав для його пом'якшення немає.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого Х. з доповненнями до неї задовольнила частково, вирок апеляційного суду Запорізької області щодо Х. та С. змінила, виключила з вироку кваліфікуючу ознаку ч. 3 ст. 186 КК України — спричинення значної шкоди потерпілій, а у решті цей вирок щодо Х. та С. залишила без зміни.

Кількість і характер спричинених потерпілому тілесних ушкоджень (не менш 100–130 ударів) травмуючими предметами, їх локалізація, знаряддя злочину, значна сила та механізм їх заподіяння свідчать про наявність у засуджених умислу на вмісне вбивство з особливою жорстокістю

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 16 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 5 грудня 2005 р. Ш. і С.М. засуджено за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 14 років позбавлення волі кожного; С.В. засуджено за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі; Г. засуджено за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі; Є. засуджено за ст. 186 КК України з застосуванням ст. 69 КК України на 2 роки позбавлення волі; за ч. 1 ст. 396 КК України — на 2 роки позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів Є. призначено остаточне покарання у вигляді 4 років позбавлення волі.

Стягнуто з засуджених Ш., С.М., С.В. і Г. на користь потерпілої П.О. 50 000 грн моральної та 4 213 грн 77 коп. — матеріальної шкоди.

Доля речових доказів вирішена відповідно до вимог ст. 81 КПК.

За вироком суду Ш., С.М., Г. і С.В. визнано винними у тому, що вони 27 липня 2004 р. приблизно о 1 год ночі біля буд. 19 на вул. Гоголя у м. Синельниково Дніпропетровської області, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за наведених у вироку обставин, на ґрунті неприязних стосунків, з особливою жорстокістю та за попередньою змовою групою осіб вчинили умисне вбивство потерпілого П.

Є. цієї самої ночі вчинила заздалегідь не обіцяне приховування зазначеного особливо тяжкого злочину. Крім того, Є. 15 липня 2004 р. приблизно о 10 год 45 хв, перебуваючи у буд. 32 на вул. Московській у м. Синельниково, за попередньою змовою групою осіб, застосовуючи насильство, яке не було небезпечним для життя чи здоров'я потерпілої С.Н. та погрожуючи застосуванням такого насильства, відкрито заволоділа майном потерпілої на загальну суму 170 грн.

У касаційних скаргах:

— засуджений Ш. та адвокат С. просять врахувати визнання вини Ш. та його каяття, стан здоров'я, що злочин вчинив неповнолітнім, виховувався у неповній сім'ї та пом'якшити призначене покарання;

— засуджений С.М. і адвокат І. зазначають, що С.М. брав участь лише у першому побитті потерпілого, що умислу на позбавлення життя останнього не мав. Просять вирок змінити, перекваліфікувати дії С.М. з пунктів 4, 12 ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 296 КК України та з урахуванням неповнолітнього віку призначити йому покарання у межах санкції зазначеного закону із застосуванням статей 75 та 76 КК України. Крім того, С.М. посилається у своїй скарзі на те, що під час досудового слідства органами слідства застосовувались недозволені методи, внаслідок чого він обмовив себе;

— засуджений Г. посилається на порушення органами слідства норм кримінально-процесуального закону, зокрема і його права на захист. Зазначає, що справа розглянута не об'єктивно, з обвинувальним ухилом, що суд дав неправильну оцінку дослідженим у судовому засіданні доказам. Стверджує, що у першому побитті потерпілого участі не брав, що під час повторного побиття потерпілого наніс йому лише кілька ударів по ногам. Вважає, що пред'явлене обвинувачення є неконкретним, що тілесні ушкодження, які спричинили смерть потерпілого, були заподіяні під час дорожньо-транспортної пригоди. Просить вирок щодо нього скасувати, а справу направити на новий розгляд;

— адвокат С. просить пом'якшити призначене засудженому С.В. покарання, посилаючись на те, що він позитивно

характеризується за місцем проживання та навчання, раніше не судимий та давав показання про свою роль у скоєному злочині;

— адвокат К. просить урахувати обставини, що пом'якшують покарання засудженої Є., а саме: її неповнолітній вік, визнання вини та каяття, відшкодування збитків та думку потерпілої. Зазначає, що призначення покарання за ч. 1 ст. 396 КК України у вигляді позбавлення волі належно не мотивовано. Вважає, що на підставі ст. 70 КК України необхідно призначити остаточне покарання шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим. Доведеність винності Є. у вчиненні інкримінованих їй злочинів та правильність їх кваліфікації не оспорюється.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засуджених Ш., Г. і С.М., перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи скарг, колегія суддів вважає, що касаційні скарги задоволенню не підлягають на таких підставах.

Винність Ш., Г., С.М., С.В. і Є. у вчиненні за наведених у вирокі обставин інкримінованих їм злочинів доведена об'єктивними доказами, які зібрані у передбаченому законом порядку і належно оцінені судом.

Наведені у скаргах доводи про відсутність у Ш., Г., С.М. і С.В. умислу на умисне вбивство потерпілого П. є необґрунтованими і спростовуються сукупністю наведених у вирокі доказів.

Так, у судовому засіданні Ш., Г., С.М. і С.В. визнавали, що наносили потерпілому численні удари ногами та руками в різні частини тіла, але, на їх думку, такі дії не могли спричинити настання смерті.

Є. в судовому засіданні також стверджувала, що вона в ніч з 26 на 27 липня 2004 р. у неї вдома разом з Г., Ш., С.М., С.В. та К. вживали спиртні напої, після чого хлопці пішли прогулятися, а вона разом з подругою — К. — залишились дома. Через деякий час Г., Ш., С.М. та С.В. повернулися. Їх руки та одяг були в крові. Вони повідомили, що разом побили чоловіка. При цьому С.В. показав ремінь, годинник та запаль-

ничку, яку відібрав у потерпілого. Вона (Є.), Г., і Ш. за пропозицією останнього повернулись на місце злочину. Побачила лежачого на дорозі закривавленого чоловіка, який хрипів. Після того, як сказала хлопцям, що чоловік ще живий, спочатку Ш., а за ним Г. і С.М. почали наносити потерпілому численні удари ногами у різні частини тіла. Після побиття, побачивши автомобіль швидкої допомоги, всі сховались. А коли медичні працівники оглядали потерпілого, то до них підійшли Ш. і С.М., які допомогли помістити потерпілого в машину.

На досудовому слідстві допитана як обвинувачена Є. в присутності адвоката давала аналогічні показання, але стверджувала, що після того як вона оглянула потерпілого і сказала хлопцям, що той ще живий, Ш. висловився нецензурно на адресу побитого ними чоловіка і зробив не менш 10 стрибків ногами на груди потерпілого та наніс численні удари ногами. С.В. також не менш 10 разів стрибав потерпілому на груди. Крім того, С.В. та Г. били потерпілого руками і ногами в різні частини тіла.

Крім того, Є. стверджувала, що в її квартирі Ш., С.В, С.М. і Г. з метою приховання слідів злочину змивали зі своїх рук, одягу і взуття кров потерпілого.

Допитаний на досудовому слідстві як обвинувачений Г. у присутності адвоката також стверджував, що коли після вживання спиртних напоїв приблизно о 1 год ночі разом з С.В. і С.М. прогулювались на вул. Тоголя, то біля буд. 32 С.В. став прискіпуватись до незнайомого чоловіка та говорити грубощі. У відповідь чоловік сказав, що він — працівник міліції і показав посвідчення. Незважаючи на це, С.В. наніс потерпілому удар ногою в груди, від чого той впав на спину. Після цього вони всі разом стали бити потерпілого ногами, наносячи удари в різні частини тіла. Особисто він наніс потерпілому приблизно 10 ударів ногами по тулубу, не думаючи про можливі наслідки. Інші хлопці нанесли потерпілому також не менш 10 ударів кожен по голові і тулубу. Під час побиття С.М. зірвав з руки потерпілого годинник, а С.В. — зняв з чоловіка ремінь, яким наносив удари в різні частини тіла. Потім С.М. і

С.В., взявши потерпілого за ноги, перетягли його на невелику відстань по дорозі і кинули, після чого разом із Ш. почали стрибати ногами на різні частини тіла потерпілого. Кожен з них здійснив не менш 5 стрибків. Після цього Ш. вчинив щодо потерпілого ще й дії, що супроводжувались винятковим цинізмом.

8 серпня 2004 р. на одязі потерпілого П. було виявлено наявність сечі, походження якої від Ш., С.В. і С.М. не виключається, що підтверджується висновками експертизи й узгоджується з наведеними вище показаннями.

Під час огляду місця події було знайдено службове посвідчення на ім'я П., банківська картка, частина браслету від наручного годинника тощо.

У кишені одягу С.В. було виявлено наручний годинник «Адідас» і запальничка, а в квартирі Є. — брючний ремінь. Зазначені речі були впізнані потерпілою П.О. як такі, що належали її чоловіку П.

На одязі та взутті Ш., С.М., на одязі С.В. і Г. було виявлено кров людини, походження якої від потерпілого П. не виключається, що підтверджується висновками судово-імунологічних експертиз.

Наведені у скаргах доводи про те, що на досудовому слідстві засуджені у зазначеній справі обмовили себе внаслідок застосування щодо них недозволених методів слідства, є безпідставними. Зазначені доводи були предметом перевірки як судом, так і прокуратури Дніпропетровської області і не знайшли свого підтвердження, про що свідчить постановою про відмову в порушенні кримінальної справи від 7 листопада 2005 р.

Необґрунтованими є і доводи про неконкретність пред'явленого обвинувачення про те, що органами досудового слідства і судом не з'ясовано, які тілесні ушкодження були заподіяні потерпілому кожним з засуджених, та про те, що тілесні ушкодження, що спричинили смерть П., були спричинені останньому внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Так, згідно з висновками судово-медичної експертизи на трупі П. виявлено величезну кількість тілесних ушкоджень голови, шиї, грудей, кінцівок, внутрішніх органів, які утвори-

лися не менше ніж від 100–130 ударів травмуючими предметами.

Характер, численність, локалізація та особливості комплексу всіх виявлених на трупі тілесних ушкоджень свідчать про те, що вони були прижиттєвими, нанесеними невдовзі перед настанням смерті та заподіяні діями тупих твердих предметів з обмеженою контактуючою поверхнею, якими могли бути кулак, взуті ноги або інші предмети аналогічного характеру, які мали жорстку чи напівжорстку конструкцію. Зазначений висновок підтверджується і висновками медично-криміналістичного дослідження.

Смерть потерпілого П. настала внаслідок поєднаної тупої травми тіла, яка супроводжувалась численними зовнішніми ушкодженнями голови, у вигляді забоїв м'яких тканин, саден, крововиливів і забійних ран, закритою внутрішньочерепною травмою з крововиливами під оболонки, в речовину і шлуночки головного мозку, численними забоями, саднами, крововиливами тулуба і кінцівок, численними двосторонніми переломами ребер, забоями внутрішніх органів: серця, легень, підшлункової залози, нирок, крововиливів печінки, що в сукупності ускладнилось розвитком шоку, який і став безпосередньою причиною смерті.

Наведені вище та у вирокі тілесні ушкодження, їх кількість і характер, локалізація, знаряддя, значна сила та механізм їх спричинення свідчать про наявність умислу на умисне вбивство з особливою жорстокістю, вчинене за попередньою змовою групою осіб, та спростовує посилення засуджених про настання смерті потерпілого внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Обвинувачення Ш., С.М., С.В., Г. пред'явлено правильно, оскільки смерть потерпілого настала внаслідок сукупності всіх заподіяних йому тілесних ушкоджень голови, шиї, тулуба та кінцівок.

Згідно з висновками стаціонарних судових психолого-психіатричних експертиз Ш., С.М., С.В., Г. і Є є осудними.

Належно оцінивши зібрані у справі і досліджені у судовому засіданні докази в їх сукупності, суд дійшов обґрунтовано-

го висновку про доведеність винності Ш., С.М., С.В., Г. і Є. у вчиненні інкримінованих їм злочинів.

Дії Ш., С.М., С.В., Г. за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України і Є. — за ч. 2 ст. 186 та ч. 1 ст. 396 КК України кваліфіковано правильно.

Покарання Ш., С.М., С.В., Г. і Є. призначено відповідно до вимог статей 65 та 102 КК України. До того ж суд урахував ступінь тяжкості вчинених ними злочинів, дані про їх особи, роль і ступінь участі кожного у скоєному та обставини, що впливають на їх відповідальність. Колегія суддів вважає, що призначене покарання кожному з зазначених осіб є достатнім і необхідним для їх виправлення. З урахуванням кількості вчинених Є. злочинів, ступеня їх суспільної небезпечності та даних про її особу, колегія суддів не вбачає підстав для пом'якшення призначеного їй покарання. Крім того, поглинання рівнозначних покарань, як про це йдеться у касаційній скарзі, є неприпустимим. Зазначена справа розглянута судом відповідно до вимог ст. 22 КПК. Порушень норм кримінально-процесуального закону, які б призвели до зміни чи скасування вироку, не встановлено. Цивільний позов вирішено відповідно до чинного законодавства. За таких обставин підстав для задоволення касаційних скарг немає.

З урахуванням наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України скарги засуджених Ш., С.М., Г. та адвокатів залишила без задоволення.

Характер вчинених засудженим дій, пов'язаних із нанесенням ним потерпій руками та викруткою численних ударів (74) у життєво важливі органи, а також здавлюванням її шиї руками, внаслідок чого потерпіла зазнавала особливих страждань, свідчить про те, що він діяв з умислом на її вбивство з особливою жорстокістю

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 6 червня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Харківської області від 27 січня 2006 р. Д., раніше судимого за вироком Московського районного суду м. Харкова від 24 березня 1998 р. за ст. 94, частинами 2 та 3 ст. 140 КК України на 10 років позбавлення волі та звільненого постановою Жовтневого районного суду м. Харкова від 25 січня 2005 р. умовно-достроково на 2 роки 5 місяців та 14 днів, засуджено за пунктами 4, 13 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі.

На підставі ст. 71 КК України до цього покарання частково приєднано невідбуту частину покарання за попереднім вироком і за сукупністю вироків йому призначено остаточне покарання у вигляді 17 років та 5 місяців позбавлення волі.

Д. визнано винним у тому, що він, будучи раніше судимим за умисне вбивство, вночі 6 липня 2005 р. у розташованій біля Салтівського житлового масиву м. Харкова лісосмузі, запідозривши К. у крадіжці грошей, з особливою жорстокістю умисно вбив її шляхом панесення численних ударів руками та викруткою в життєво важливі органи, а також здавлювання руками шиї К.

У касаційній скарзі засуджений наводить доводи про те, що досудове та судове слідство у справі проведено неповно, необ'єктивно, з порушенням інших вимог кримінально-процесуального законодавства. Д. зазначає, що діяв щодо потер-

пілої у стані сильного душевного хвилювання, у нього умислу на позбавлення потерпілої життя і на її вбивство з особливою жорстокістю не було, а висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи і не підтверджені зібраними у ній доказами, яким суд, крім того, не дав належної оцінки. Одночасно стверджує, що суд призначив йому занадто суворе покарання, без урахування даних про те, що він у вчиненому злочині щиро розкався та сприяв його розкриттю.

Засуджений просить про скасування вироку та направлення справи на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідача, засудженого, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи скарги, колегія суддів вважає, що вона задоволенню не підлягає на таких підставах.

Матеріалами справи з'ясовано, що досудове та судове слідство у ній проведено з дотриманням вимог кримінально-процесуального закону, таких порушень цього закону, котрі були б суттєвими і призвели до скасування вироку, у справі не допущено, а висновки суду про винність Д. у вчиненні ним зазначеного злочину відповідають фактичним обставинам справи і підтверджені розглянутими в судовому засіданні та викладеними у вироку доказами і, зокрема, даними, що містяться у показаннях самого засудженого, потерпілої К., свідків С., Л., Ч., Ш., О., протоколах огляду місця події, відтворення обставинки та обставин події, висновку судово-медичної експертизи.

Так, сам засуджений у судовому засіданні дав показання, якими підтвердив факт нанесення ним руками та викруткою ударів потерпій у різні частини тіла, але він стверджував, що діяв у стані сильного душевного хвилювання, у нього був відсутній не тільки умисел на вбивство з особливою жорстокістю, а й умисел на вбивство взагалі.

Подібне твердження засудженого, як і доводи аналогічного характеру в його скарзі, є необґрунтованими і спростовуються перевіреними у справі доказами.

Згідно з показаннями у судовому засіданні Д. перед початком нанесення ним ударів потерпій остання не застосувала до нього будь-якого насильства, тяжко його не ображала.

Згідно з даними протоколу огляду місця події у лісосмузі, розташованій неподалік Салтівського житлового масиву м. Харкова, виявлено труп жінки з ознаками насильницької смерті.

Матеріалами справи встановлено, що це труп К.

За висновком судово-медичної експертизи на трупі К. виявлені садна на животі, 7 колотих ран на обличчі, 28 колотих ран на шиї, 46 колотих ран на передній і боковій поверхні грудної клітки, тупа травма шиї. Смерть К. настала від гострої крововтрати, обумовленої проникаючими колотими пораненнями грудної клітки з пошкодженням лівої легені та серця.

Судово-медичний експерт Л. у судовому засіданні дійшов висновку про те, що під час спричинення К. численних колотих тілесних ушкоджень вона відчувала сильний біль.

Характер вчинених засудженим дій, пов'язаних із нанесенням ним потерпілій руками та викруткою численних ударів у життєво важливі органи, а також здавлюванням ним її шиї руками, внаслідок чого К. зазнавала особливих страждань і їй були спричинені зазначені у висновку судово-медичної експертизи тілесні ушкодження, що призвели до смерті потерпілої, свідчать про те, що Д. діяв не тільки з умислом на вбивство К., а ще й з умислом, спрямованим на її вбивство з особливою жорстокістю.

Отже, наведені з зазначеного приводу у скарзі засудженого доводи позбавлені підстав.

Правильно проаналізувавши зібрані у справі докази в їх сукупності, зокрема ті, на які містяться посилання у скарзі, та давши їм належну оцінку, суд дійшов обґрунтованого висновку про винність Д. у вчиненні ним за викладених у вирокі обставин злочину, за який його засуджено.

Дії Д. за пунктами 4, 13 ч. 2 ст. 115 України, як умисне вбивство з особливою жорстокістю та особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, кваліфіковані правильно.

Відсутні підстави для пом'якшення засудженому і покарання, оскільки воно йому призначене судом справедливо і відповідає ступеню тяжкості вчиненого ним злочину та даним про його особу.

На підставі викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого залишила без задоволення, а постановлений щодо нього вирок апеляційного суду Харківської області — без змін.

**Дії засуджених, які з помсти за відмову збільшити розмір оплати за виконану роботу облили потерпілого бензином і підпалили його, свідчать про наявність у них прямого умислу на вбивство і виявлення ними в цей час особливої жорстокості.
Кваліфікація дій винних за п. 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України визнана необґрунтованою**

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 15 червня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Житомирської області від 27 лютого 2006 р. засуджено: К.О. за ч. 4 ст. 187 КК України на 9 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ст. 246 КК України на 2 роки позбавлення волі з конфіскацією незаконно добутого; на підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточно визначено 13 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна та конфіскацією незаконно добутого; С. за пунктами 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 4 ст. 187 КК України на 9 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ст. 246 КК України на 2 роки позбавлення волі з конфіскацією незаконно добутого; на підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточно визначено 10 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього майна та конфіскацією незаконно добутого; К.Г.: за пунктами 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 4 ст. 187 КК України на 9 років позбавлення волі

з конфіскацією всього майна; за ст. 246 КК України на 1 рік позбавлення волі з конфіскацією незаконно добутого; на підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточно визначено 10 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього майна та конфіскацією незаконно добутого.

Постановлено стягнути: з К.О., С., К.Г. солідарно на користь О.М. 30 000 грн моральної і 3 492 грн — матеріальної шкоди; з К.О. та С. солідарно на користь Ємільчинського держлісгоспу 743 грн 45 коп. заподіяної матеріальної шкоди; з К.О., К.Г., С. солідарно на користь Ємільчинського держлісгоспу 6 584 грн 14 коп. заподіяної матеріальної шкоди.

За вироком суду засуджені визнані винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

К.О., С. та К.Г. протягом 2003–2004 рр. періодично підробляли на пилорамі, що належить жителю цього селища О. На пропозицію О. з метою забезпечення роботи пилорами сировиною зазначені особи за його участю та за грошову винагороду з боку О. за попередньою змовою між собою вирішили провадити незаконну вирубку дерев.

З цією метою К.О., С., О. та інші особи, матеріали відносно яких виділені в окреме провадження, 29 жовтня 2003 р. приблизно о 23 год прибули на лісову ділянку № 16 кварталу № 40 (урочище «Жорства») Ємільчинського лісництва Ємільчинського держлісгоспу, де самовільно, без відповідного дозволу, діючи узгоджено, відокремили від кореня шляхом зрізання 7 дерев породи «сосна звичайна», чим заподіяли шкоду лісовому господарству в особі Ємільчинського держлісгоспу на загальну суму 2 781 грн 79 коп. Добутий лісоматеріал зазначені особи завезли на пилораму, де О. його у подальшому використав на власний розсуд. За вчинення вирубки зазначених 7 дерев О. заплатив її учасникам грошову винагороду.

1 січня 2004 р. приблизно о 18 год К.О. разом із С., К.Г., О., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, прибули у 13-й квартал заказника «Вовчі острови» Ємільчинського лісництва Ємільчинського держлісгоспу, що належить до

території та об'єкту природно-заповідного фонду, де самовільно, без відповідного дозволу, діючи узгоджено, відокремили від кореня шляхом зрізання 10 дерев породи «сосна звичайна» на загальну суму 6 584 грн 19 коп.

За вчинену вирубку лісу К.О., К.Г., С. зажадали від О. заплатити по 100 грн кожному, що останній зробити відмовився. Тоді зазначені особи, як вказано у вирокі суду, на пропозицію К.О. вирішили вчинити розбійний напад на О. з метою заволодіння його майном, під час якого вбити потерпілого.

Реалізуючи свій умисел, спочатку К.О., а потім К.Г. та С. з метою вбивства О. умисно нанесли чисельні удари в голову та грудну клітку. В цей час К.О., діючи узгоджено з К.Г. та С., взяв у руки пляшку з бензином для бензопили ємністю до 2 л, умисно вилив його на О. і, усвідомлюючи, що від його дій потерпілий буде відчувати особливий біль та страждання, і бажаючи цього, умисно підпалив потерпілого, спричинивши О., який відчував особливий біль та страждання, несумісні з життям тілесні ушкодження у вигляді термічних опіків тіла 2, 3, 4 ступеня на площі 95 % поверхні тіла, які супроводжувались опіковим шоком 3 ступеню, опіком дихальних шляхів 1–2 ступеню, внаслідок яких 5 січня 2004 р. настала смерть О.

У касаційних скаргах та доповненнях:

— засуджений К.О. просить вирок скасувати, справу направити на новий судовий розгляд, посилаючись на неповноту судового слідства, оскільки суд не перевіряв його доводи стосовно можливості отримання потерпілим опіків під час спроби завести двигун автомобіля, який мав пошкодження;

— адвокат К. просить скасувати вирок щодо К.О. у частині засудження за пунктами 4, 6, 12, ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК України і справу закрити за недоведеністю його вини, вирок у частині засудження за ст. 246 КК України не оспорується;

— адвокат П. просить скасувати вирок щодо С., справу направити на новий судовий розгляд, посилаючись на те, що висновки суду у вирокі не відповідають фактичним обставинам справи, що суд дав односторонню оцінку доказам і не перевіряв доводи С. про те, що О. міг отримати опіки за інших обставин;

— адвокат П.В. просить скасувати вирок щодо К.Г. у частині засудження за пунктами 4, 6, 12, ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК України, справу провадженням закрити за недоведеністю його вини, посилається на те, що у стадії досудового слідства К.Г. обмовив себе під тиском з боку працівників міліції, а інших доказів причетності його до смерті О. немає.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення адвокатів, які підтримали скарги потерпілих О.Л. та О.Г. та їх представника З., які просили вирок залишити без зміни, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та доводи, наведені у скаргах, колегія суддів вважає, що вони підлягають задоволенню частково на таких підставах.

Вирок у частині засудження К.О., С. та К.Г. за ст. 246 КК України у скаргах не оспорується.

Суд обґрунтовано визнав засуджених винними у незаконній вирубці дерев за обставин, викладених у вирокі, цей висновок суду підтверджений доказами, дослідженими у судовому засіданні, і відповідає матеріалам справи.

Дії засуджених за ст. 246 КК України кваліфіковано правильно.

Твердження у скаргах про неповноту судового слідства і відсутність доказів на підтвердження вишності К.О., К.Г. та С. в умисному вбивстві О. є необґрунтованими і спростовуються наявними у справі доказами.

Згідно з показаннями К.Г. на досудовому слідстві після незаконної вирубки дерев і вживання спиртних напоїв К.О. повідомив йому та С. про те, що попросить О. заплатити їм винагороду у сумі не 40–50 грн як раніше, а по 100 грн кожному. Коли К.О. відійшов з О. від них, вони чули, як К.О. розмовляв з О. про гроші, а потім вдарив його кулаком в обличчя, від чого той упав на землю.

Після цього вони втрюх почали бити О. ногами по тулубу і голові, а К.О. взяв пластмасову пляшку і полив рідиною лежачого на землі О., потім запалив сірник і кинув на потерпілого. О. зайнявся великим полум'ям і почав горіти, кричав, качався по землі. Вони втрюх почали зривати з нього одяг, зняли взуття, посадили О. на задне сидіння автомобіля, туди

ж положили його обгорілий одяг. К.О. завів двигун автомобіля і сказав, що відвезе О. на трасу, однак через півгодини повернувся і сказав, що двигун автомобіля заглух на лісовій дорозі. Втрюх вони підійшли до автомобіля і побачили на задньому сидінні О. К.О. запропонував їм розповідати про подію таким чином, що О. поїхав по вантажний автомобіль, а вони залишились у лісі, не дочекавшись О., пішли йому назустріч і побачили його обгорілим в автомобілі. Надалі вони розповідали саме таку версію розвитку події.

Такі самі показання давав у стадії досудового слідства і С., підтвердивши, що вони утрюх били О., а К.О. облив його бензином, запалив сірника і кинув на О. Підтвердив С. і те, що за пропозицією К.О. вони розповідали про обставини події таким чином, що О. обгорів внаслідок нещасного випадку.

Згідно з показаннями К.О. у стадії досудового слідства після розмови з О. щодо плати за роботу вони утрюх побили його, а коли О. впав, він, К.О., вилив на нього бензин із пляшки, а хтось інший кинув на О. предмет, який горів і спалахнув.

Суд визнав показання засуджених у стадії досудового слідства достовірними, оскільки вони підтвержені іншими доказами.

Потерпіла О.М., мати О., показала, що під час розпитувань сина у лікарні він повідомив, що його побили люди, з якими він їхав у ліс, вони його і палили.

Згідно з показаннями свідка Р., коли він під'їхав до автомобіля, в якому знаходився обгорілий, без одягу О., С. йому повідомив, що О. облився бензином і обгорів, коли з'єднавав трубку бензопроводу. Однак будь-яких ознак загоряння біля автомобіля О. свідок не побачив, а пізніше, коли буксували автомобіль, він виявив, що паливна трубка бензопроводу не була роз'єднана.

Про те, що не було ознак пожежі біля автомобіля, показали і свідки Г., Н., А.

Показання К.Г., С., К.О. у стадії досудового слідства підтвержені даними, що містяться у протоколах відтворення обстановки й обставин події за участю К.О., С., у протоколах огляду місця події. Дані протоколів огляду підтверджують по-

казання К.Г. і С. у частині створення ними собі на пропозицію К.О. штучного алібі та інсценування місця обгорання О. не в тому місці, де вони його підпалили.

Під час огляду гумових чобіт К.О. встановлено, що як на лівому, так і на правому чоботі резина деформована та опалена.

Під час огляду куртки С. виявлено розрив в області коміра. Як пояснив на досудовому слідстві К.О., куртку С. пошкодив 1 січня 2004 р. під час бійки.

За висновками хімічної експертизи рідина, яка міститься в баках бензопил, вилучених з місця події, металевій каністрі, яку видав Р., є бензином. А рідина, яка міститься в пластиковій пляшці, вилученій під час огляду місця, де за показаннями засуджених на досудовому слідстві вони підпалили О., є бензином з домішками масла. На залишках одягу потерпілого О. виявлено сліди світлого нафтопродукту, зміненого за своїм фізико-хімічними характеристиками в процесі термічного впливу та випаровування.

Світлі нафтопродукти відносяться до легкозаймистих паливних рідин та можуть бути використані для підпалу.

Світлі нафтопродукти, сліди яких виявлено на залишках одягу О., могли мати спільне походження з рідинами у пластиковій пляшці, металевій каністрі, баках бензопил.

За висновками токсикологічної експертизи на штанах і куртці К.О., куртках С. та К.Г. виявлена група речовин, які за фізико-хімічним властивостями схожі з речовинами, що входять у склад рідини з флаконів із написами «зразок з бензопили № 1», «зразок з пляшки № 3».

Згідно з висновками судово-медичних експертиз О. були спричинені тяжкі тілесні ушкодження, які небезпечні для життя в момент заподіяння, у вигляді опіків тіла полум'ям 2, 3, 4 ступеня на площі 95 % поверхні тіла, які супроводжувались опіковим шоком 3 ступеню, опіками дихальних шляхів 1, 2 ступеню, що ускладнились опіковим шоком 3 ступеню і супроводжувались відчуттям О. особливого болю. Зазначені тілесні ушкодження були несумісними з життям. Ма-

лоймовірним було збереження життя потерпілому і при більш ранньому доставленню його в лікарню.

У судовому засіданні судово-медичний експерт Ц. показав, що такі тілесні ушкодження, як садна, крововиливи, поверхневі шкірні рани при опіках, які отримав О., виявити неможливо, оскільки вони локалізуються в епідермісі, який у потерпілого в результаті опіків був відсутній.

За висновками комплексної судово-медичної та пожежно-технічної експертизи для отримання опіків, виявлених при розтині трупа, достатньо було 1,5–2 л бензину, вилитого на одяг та відкриті частини тіла потерпілого, який було запалено. Зазначені тілесні ушкодження могли виникнути від горіння тривалістю від однієї до кількох хвилин.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи об'єкти інородного тіла, вилучені з місця події, є епідермісом шкіри людини, фрагмент епідермісу є частиною шкіри кисті людини.

Твердження засуджених про їх непричетність до смерті О. судом належно перевірені у судовому засіданні.

Доводи засуджених про те, що О. міг загорітися від іскри, яка виникла під час запуску двигуна, спростовуються висновками комплексної автотехнічної-пожежотехнічної експертизи, згідно з якою виникнення горіння одягу О. від іскри електрообладнання автомобіля та висікання іскри при роботі стартера автомобіля малоімовірне.

Ці висновки у судовому засіданні підтвердив експерт О.В., який також показав, що для запалення бензину під час проведення ремонтних робіт необхідне потужне джерело запалення, як мінімум сірник.

Перевірялись органами досудового слідства, а також судом доводи засуджених про причетність до вбивства О. інших осіб, але підтвердження не знайшли.

Твердження К.Г., С., К.О. про застосування до них незаконних методів під час досудового слідства, внаслідок чого вони обмовили себе, також перевірялись прокуратурою району і судом. У вирокі наведені переконливі мотиви про необґрунтованість таких тверджень.

Таким чином, суд обґрунтовано дійшов висновку про доведеність винності К.О., К.Г. і С. в умисному вбивстві О. з особливою жорстокістю.

Разом з тим, колегія суддів вважає, що судом першої інстанції К.О., С. і К.Г. необґрунтовано визнані винними в розбійному нападі на О. Згідно з показаннями засуджених на досудовому слідстві розмова К.О. з О. йшла не про негайне заволодіння його майном, а про оплату у більшому розмірі за виконану роботу, і після відмови О. збільшити розмір оплати К.О., а потім і К.Г. з С. почали бити його.

Таким чином, фактичні обставини справи свідчать про те, що засуджені вбили О. з помсти за відмову збільшити розмір оплати за виконану роботу, а оскільки вбивство вчинене за попередньою змовою групою осіб із особливою жорстокістю, дії К.О., К.Г., С. підлягають кваліфікації лише за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Вирок у частині їх засудження за ч. 4 ст. 187 КК України підлягає скасуванню, справа — закриттю, з вироку підлягає виключенню кваліфікація дій засуджених за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України.

Покарання засудженим призначено з дотриманням вимог ст. 65 КК України. Враховуючи, що за сукупністю злочинів покарання засудженим призначено шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, призначеним за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, колегія суддів підстав для пом'якшення покарання не вбачає.

Рішення суду щодо цивільних позовів у вироку належно мотивовано і відповідає матеріалам справи.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого К.О., адвокатів задовольнила частково. Вирок апеляційного суду Житомирської області щодо К.О., С., К.Г. у частині їх засудження за ч. 4 ст. 187 КК України скасувала, а справу провадженням закрила, виключила з вироку кваліфікацію їх дій за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, призначила вважати засудженими К.О., С., К.Г. за сукупністю злочинів, передбачених пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115, ст. 246 КК України до покарання, визначеного судом.

Дії винного, який з метою позбавлення життя наніс потерпілому 36 ножових поранень, обґрунтовано кваліфіковано за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України як вбивство з особливою жорстокістю

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 20 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Тернопільської області від 10 квітня 2006 р. З. засуджено за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

Постановлено стягнути з З. на користь Г.А. 30 000 грн моральної шкоди.

З. засуджено за те, що він у ніч на 1 жовтня 2005 р. під час вживання спиртних напоїв разом із Г.В. на кухні кв. 29 на вул. Карпенка, 17 у м. Тернополі внаслідок конфлікту, що виник між ними, на ґрунті особистих неприязних стосунків вчинив умисне вбивство останнього з особливою жорстокістю, нанісши йому 36 ножових поранень.

У касаційній скарзі захисник засудженого порушує питання про перекваліфікацію дій З. із п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України на ст. 118 КК України, посилаючись на те, що засуджений не мав умислу на умисне вбивство Г.В. з особливою жорстокістю, а наносив останньому тілесні ушкодження, захищаючись від його нападу, перевищивши межі необхідної оборони.

В обґрунтування своєї позиції захисник посилається на те, що З. із дитинства хворіє на гемофілію, переніс кілька важких операцій, ніколи ні з ким не конфліктував, крім того, Г.В. був братом його дружини і причин для вчинення вбивства у нього не було. Твердить, що на досудовому слідстві не здобуто доказів того, що, наносючи ножові поранення, Г.В. усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних страждань і бажав цього.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів не знаходить підстав для її задоволення.

Висновки суду про доведеність винності засудженого З. у вчиненні зазначеного злочину є обґрунтованими.

Як встановлено перевіркою матеріалів кримінальної справи, досудове слідство і судовий розгляд проведено відповідно до вимог кримінально-процесуального закону, обставини справи досліджено всебічно, повно й об'єктивно, а викладені у вирок висновки суду відповідають фактичним обставинам справи, підтверджені детально наведеними у вирок доказами.

Судом першої інстанції ретельно перевірялися доводи засудженого З., аналогічні тим, які викладені у касаційній скарзі захисника, про те, що він не мав умислу на вбивство Г.В. з особливою жорстокістю, а наносив останньому ножові поранення, захищаючись від його нападу.

Викладені у вирок мотиви визнання цих доводів безпідставними колегія суддів вважає аргументованими, такими, що відповідають матеріалам справи.

Злочинні дії З. правильно кваліфіковані за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України.

Процесуальних порушень, які могли б вплинути на законність та обґрунтованість вироку, не встановлено.

Покарання засудженому З. призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного, обставин, що обтяжують та пом'якшують покарання, зокрема тих, на які посилається захисник у касаційній скарзі.

Враховуючи викладене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу захисника засудженого залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Тернопільської області щодо З. — без зміни.

6. Умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК)

Як вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК), умисне вбивство кваліфікується за умови, що винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що застосовує такий спосіб убивства, який є небезпечним для життя не тільки цієї особи, а й інших людей. При цьому небезпека для життя інших людей має бути реальною.

У разі, коли винний, позбавляючи життя певну особу, помилково вважав, що робить це таким способом, який є небезпечним для життя потерпілого та інших людей, в той час як той фактично небезпечним не був, вчинене належить кваліфікувати як замах на вчинення злочину, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК.

Якщо при вмисному вбивстві, вчиненому небезпечним для життя багатьох осіб способом, позбавлено життя й іншу особу (інших осіб), злочин кваліфікується за пунктами 1 і 5 ч. 2 ст. 115 КК, а якщо заподіяно шкоду її (їх) здоров'ю, — за п. 5 ч. 2 ст. 115 КК та відповідними статтями цього Кодексу, що передбачають відповідальність за умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Пункт 9 Пост. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

У тих випадках, коли при умисному знищенні або пошкодженні державного чи колективного майна шляхом підпалу винний передбачав і бажав або свідомо допускав настання смерті потерпілого, його дії мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 або 3 ст. 89, і відповідно статтями 93, 94 або 101 КК України (1960 р.).

Пункт 6 Пост. Пл. ВСУ від 2 липня 1976 р. № 4.

Під загальнонебезпечним способом вбивства (п. «е» ч. 2 ст. 105 КК РФ) слід розуміти такий спосіб умисного заподіяння смерті, який завідомо для винного є небезпечним для жит-

тя не тільки потерпілого, а й хоча б ще однієї людини (наприклад, шляхом вибуху, підпалу, пострілів у місцях скупчення людей, отруєння води й їжі, котрими, крім потерпілого, користуються інші люди).

У тих випадках, коли вбивство шляхом вибуху, підпалу або іншим загальнонебезпечним способом поєднане зі знищенням або пошкодженням чужого майна або зі знищенням або пошкодженням лісів, поряд з п. «е» ч. 2 ст. 105 КК РФ його слід кваліфікувати також за ч. 2 ст. 167 чи ч. 2 ст. 261 КК РФ (п. 5 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 194, ст. 245 КК України).

Абзаци 1 і 3 п. 9 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

Умисне вбивство, вчинене з використанням обстановки стихійного або іншого громадського лиха (землетрус, повінь, пожежа, епідемія, масові заворушення і т. п.), згідно з п. 8 ст. 34 «Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» повинно розглядатися як вчинене за обставин, які обтяжують відповідальність.

Абзац 3 п. 9 Пост. Пл. ВС СРСР від 22 вересня 1989 р. № 10.

Умисне позбавлення когось життя і спричинення тим самим пострілом ран іншій особі утворює сукупність злочинів.

Уложение Обдул-Огли. — Пункт 5 ст. 1455, с. 790.*

Суб'єктивна сторона умисного вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб, полягає в поєднанні прямого умислу на вбивство певної особи чи кількох осіб і непрямого умислу щодо можливості спричинення смерті іншим особам.

Пост. Пл. ВСУ від 8 липня 1977 р. у справі П. // БВС УССР. — 1977. — № 23. — С. 30; БВС УССР. — 1978. — № 25. — С. 38; СЗ. — 1967. — № 7. — С. 87; Сб-к по угол. делам. — С. 124—125.

Для кваліфікації умисного вбивства як вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб, необхідно встановити, чи винний усвідомлював, здійснюючи умисел на вбивство певної особи, що він застосовує такий спосіб заподіяння

смерті, який завідомо небезпечний для життя не тільки однієї людини.

БВС СССР. — 1964. — № 5. — С. 28; БВС РСФСР. — 1969. — № 8. — С. 7; БВС РФ. — 1994. — № 9. — С. 4; Ухв. СККС ВС РФ від 28 березня 1995 р. у справі Л. // БВС РФ. — 1996. — № 1. — С. 9.

Дії винного не підлягають кваліфікації за п. «е» ст. 93 КК України (1960 р.), якщо вони не містили реальної небезпеки для життя багатьох людей.

Пост. Пл. ВСУ від 7 січня 1969 р. у справі К. № 05-243 п. 68 р.

Засуджуючи за ст. 17 і п. «е» ст. 93 КК УРСР за замах на вбивство, вчинений способом, небезпечним для життя багатьох осіб, суд при вирішенні питання про умисел винного керувався усіма обставинами справи і враховував, зокрема, що винний для здійснення свого злочинного наміру — позбавлення життя потерпілого — відправив на його адресу посилку зі спеціально вмонтованим у неї вибуховим пристроєм, діючим автоматично під час відкриття посилки.

Ухв. СККС ВСУ від 17 листопада 1977 р. // БВС УССР. — 1978. — № 25. — С. 38.

Дії винного не можуть кваліфікуватися за п. «г» ст. 93 КК УРСР, якщо вони не являли реальної небезпеки для життя багатьох людей.

Пост. Пл. ВСУ від 7 січня 1969 р. № 5-243 п. 1968 р. у справі К.

Дії винного не підлягають кваліфікації за п. «д» ст. 102 КК РРФСР, якщо вони не становили реальної небезпеки для життя багатьох людей.

Пост. През. ВС РРФСР від 30 березня 1966 р. у справі Д. // БВС РСФСР. — 1966. — № 8. — С. 6.

Одночасний замах на вбивство чотирьох осіб неправильно оцінений судом як замах на вмисне вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб, а тому за п. «е» ст. 93 КК України дії винних кваліфіковані безпідставно.

Ухв. СККС ВСУ від 18 жовтня 1994 р. у справі Ф.А. і Ф.М. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 94.

* Див. Уложение у Списку скорочень.

Визнавши умисел (на вбивство загальнонебезпечним способом) евентуальним, суд неправильно кваліфікував дії винного в цій частині за ст. 17 і п. «г» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 24 лютого 1994 р. у справі С. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 104.

Замах на вбивство осіб, що знаходились у будинку, шляхом його підпалу, безпідставно кваліфіковано як вчинений способом, небезпечним для життя багатьох осіб, оскільки підпал будинку як спосіб вчинення злочину реальної загрози життю будь-яких інших осіб не становив.

Ухв. СККС ВСУ від 27 жовтня 1994 р. у справі Б. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 98.

Замах на вбивство кількох осіб не може бути одночасно кваліфіковано як вчинений способом, небезпечним для життя багатьох осіб, якщо така небезпека фактично існувала, але умисел винного був спрямований на позбавлення життя усіх потерпілих.

Ухв. СККС ВС РФ у справі С. // Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за III кв-л 1994 г. — С. 16.

Кваліфікація умисного вбивства як вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб, може бути застосована лише тоді, коли винний, здійснюючи умисел на вбивство, застосовував спосіб, який завідомо для нього був небезпечний для життя не тільки потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 червня 1964 р. у справі К. // БВС СССР. — 1964. — № 5. — С. 28.

Кваліфікація умисного вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб, можлива лише у тому випадку, якщо небезпека для життя багатьох осіб була дійсною, а не уявною чи припустимою.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 вересня 1967 р. // БВС СССР. — 1968. — № 4. — С. 25; БВС СССР. — 1978. — № 5. — С. 14; БВС РСФСР. — 1972. — № 5. — С. 6; БВС РСФСР. — 1981. — № 2. — С. 6.

При кваліфікації умисного вбивства як вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох осіб, слід керуватися тим, чи була небезпека для життя цих осіб реальною.

Пост. Пл. ВС СРСР від 3 вересня 1986 р. у справі Ч. // БВС СССР. — 1987. — № 1. — С. 30; БВС УССР. — 1973. — № 8. — С. 33; БВС СССР. — 1978. — № 1. — С. 21; БВС СССР. — 1988. — № 3. — С. 34.

За змістом п. «д» ст. 102 КК РФ кваліфікація вбивства, вчиненого способом, небезпечним для життя багатьох людей, не залежить від реального спричинення шкоди життю або здоров'ю третіх осіб.

Пост. Пл. ВС СРСР від 15 липня 1965 р. у справі П. // БВС СССР. — 1965. — № 5. — С. 14.

Вбивство, вчинене пострілом з мисливської рушниці в потерпілого, стоячого в місці скупчення громадян, правильно кваліфіковано як вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб.

Ухв. СККС ВС СРСР від 17 червня 1969 р. у справі Ч. // БВС СССР. — 1969. — № 6. — С. 21.

Сам по собі факт виготовлення вибухового пристрою типу міні-ловушки, спроможного вибухнути при знятті кришки з коробки, в яку вона була вмонтована, і пересилка його поштою на адресу потерпілого, свідчить про прямий умисел винного на позбавлення життя потерпілого способом, небезпечним для життя багатьох осіб.

Ухв. СККС ВСУ від 1 жовтня 1974 р. // БВС УССР. — 1975. — № 15. — С. 39.

При кваліфікації вбивства способом, небезпечним для життя багатьох осіб, суд повинен виходити не лише з оцінки вражаючих властивостей знаряддя злочину, а й з конкретної обстановки події.

Пост. Пл. ВС СРСР від 28 лютого 1967 р. у справі М. // БВС СССР. — 1967. — № 3. — С. 15.

Вбивство з ревнощів, але способом, небезпечним для життя багатьох осіб, підлягає кваліфікації за ст. 102 КК РРФСР (ст. 93 КК України 1960 р.).

Ухв. ВК ВС СРСР від 13 квітня 1967 р. у справі А. // БВС СССР. — 1968. — № 1. — С. 34.

Умисне вбивство кваліфікується за п. «д» ст. 102 КК РРФСР лише в тих випадках, коли винний мав умисел на заподіяння смерті способом, завідомо для нього небезпечним для життя не лише однієї людини.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // БВС РСФСР. — 1964. — № 11. — С. 11.

Замах на вбивство потерпілого, поєднаний зі спричиненням іншій особі тілесних ушкоджень, може бути визнаний вчиненим способом, небезпечним для життя багатьох людей.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 4 листопада 1966 р. у справі Ч. // БВС РСФСР. — 1967. — № 5. — С. 6; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 238.

Якщо умисел винного був спрямований на вбивство однієї людини, але, роблячи постріл у неї, він діяв з небезпекою для життя іншої, дії його повинні бути кваліфіковані за п. «д» ст. 102, а не за п. «з» цієї самої статті.

Пост. През. ВС РРФСР від 20 квітня 1966 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1966. — № 9. — С. 7; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 238.

Постріли з близької відстані з рушниці дробовими зарядами в кімнату, де завідомо знаходиться група людей, свідчить про наявність прямого умислу на вбивство способом, небезпечним для життя багатьох людей.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі І. // БВС РСФСР. — 1970. — № 8. — С. 5; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 236.

Дії особи, яка протягла в саду електричний дріт навкруг яблунь і клумб з квітами і пропустила через нього електрострум напругою 220 вольт із метою ураження людей, внаслідок чого 2 підлітків, які проникли в сад за квітами, були

уражені струмом, один з них загинув, а другий був відкинутий струмом, кваліфіковані за п. «д» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 20 січня 1970 р. у справі П. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1970 г. — С. 10.

Дії особи, яка встановила на своїй земельній ділянці вибуховий пристрій, від вибуху якого загинули люди, кваліфіковані за ч. 1 ст. 218 і пунктами «д» і «з» ст. 102 КК РФ.

Ухв. СККС ВС РФ від 28 квітня 1992 р. // БВС РФ. — 1993. — № 5. — С. 7.

Дії особи, яка прицільним пострілом із близької відстані (приблизно 2 м) вбила потерпілого, перекваліфіковані за п. «д» ст. 102 КК РРФСР на вбивство без обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС РФ від 26 жовтня 1995 р. у справі С. // БВС РФ. — 1996. — № 5. — С. 7.

При кваліфікації злочину за п. «д» ст. 102 КК РРФСР необхідно встановити, що винний, здійснюючі умисел на вбивство певної особи, застосував такий спосіб заподіяння смерті, котрий завідомо для нього був небезпечний для життя багатьох людей.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 4 березня 1969 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1969. — № 8. — С. 7.

Якщо умислом винного не охоплювалось настання смерті потерпілого, то його дії не можуть бути кваліфіковані як умисне вбивство (способом, небезпечним для життя інших осіб).

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 275.

7. Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК)

За пунктом 6 ч. 2 ст. 115 КК як учинене з корисливих мотивів умисне вбивство кваліфікується в разі, коли винний, позбавляючи життя потерпілого, бажав одержати у зв'язку з

цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном тощо), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу, звільнитися від платежу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди. При цьому не має значення, чи одержав винний ту вигоду, яку бажав одержати внаслідок убивства, а також коли виник корисливий мотив — до початку чи під час вчинення цього злочину.

Як учинене з корисливих мотивів слід кваліфікувати й умисне вбивство з метою подальшого використання органів чи тканин людини в певних корисливих цілях (для трансплантації, незаконної торгівлі тощо).

У разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння майном (ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 308, ч. 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313 КК).

Якщо умисел на заволодіння майном виник у винного після вбивства, вчиненого з інших мотивів, кваліфікація його дій за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК виключається.

Пункт 10 Пост. Пл. ВСУ від 18 лютого 2003 р. № 2.

За пунктом «з» ч. 2 ст. 105 КК РФ (вбивство з корисливих спонукань) слід кваліфікувати вбивство, вчинене з метою отримання матеріальної вигоди для винного або інших осіб (грошей, майна або прав на його отримання, права на житлову площу і т. п.) або запобігання матеріальних витрат (повернення майна, боргу, оплати послуг, виконання майнових зобов'язань, сплати аліментів та ін.)

Як поєднане з розбоєм, вимаганням або бандитизмом слід кваліфікувати вбивство під час вчинення зазначених злочинів. Учинене у таких випадках кваліфікується за п. «з» ч. 2 ст. 105 КК РФ у сукупності зі статтями КК, якими передбачена відповідальність за розбій, вимагання або бандитизм.

Абзац 1 і 3 п. 11 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

За п. «а» ст. 102 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік слід кваліфікувати умисне вбивство, вчинене зі спонукань, спрямованих на отримання будь-якого роду матеріальної вигоди (грошей, майна, майнових прав, прав на житлову площу і т. ін.) або з наміром уникнути матеріальних витрат (сплати боргу, платежу аліментів і т. ін.), або з інших корисливих спонукань.

Якщо умисне вбивство вчинене при розбійному нападі, його слід кваліфікувати за сукупністю зазначених злочинів, оскільки розбій не охоплюється диспозицією п. «а» ст. 102 КК РРФСР і відповідних статей КК інших союзних республік.

Пункт 6 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Сукупність злочинів має місце й у тому разі, коли умисне вбивство вчинюється з метою заволодіння предметами, відповідальність за розкрадання яких передбачена спеціальними нормами, зокрема статтями 223, 229², 229¹⁷, 229¹⁹ КК (1960 р.).

Абзац 5 п. 8 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

Умисне вбивство, вчинене учасниками банди при нападах, потрібно кваліфікувати за сукупністю заподіяних злочинів як бандитизм і умисне вбивство.

Пункт 19 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4 (у ред. Пост. Пленуму від 22 вересня 1989 р. № 10).

Вбивство кваліфікується як вчинене з корисливих мотивів у тих випадках, коли протиправне позбавлення життя вчинено на ґрунті спонукань до наживи, до незаконного заволодіння майном і іншими цінностями або іншого отримання матеріальної вигоди (для себе або інших осіб).

Ухв. СККС ВС СРСР від 31 травня 1968 р. у справі Б. // БВС ССРСР. — 1968. — № 6. — С. 32.

Відповідальність за вбивство з корисливих мотивів може настати лише за умови доведеності, що воно вчинено на ґрунті спонукань до наживи, заволодіння майном і іншими цінно-

стями потерпілого або з метою одержання будь-якої іншої матеріальної вигоди.

Ухв. СККС ВС СРСР від 17 серпня 1965 р. у справі М. // БВС СССР. — 1966. — № 3. — С. 18.

Поняття корисного спонукання при вчиненні вбивства передбачає наявність умислу винного на заволодіння майном, яке знаходиться в користуванні потерпілого.

Ухв. СККС ВС СРСР від 13 січня 1967 р. у справі Б. // БВС СССР. — 1967. — № 4. — С. 22.

Відповідальність за вбивство з корисливих мотивів настає у випадку, якщо воно вчинено з метою одержання матеріальної вигоди.

Пост. Пл. ВС СРСР від 8 жовтня 1973 р. // БВС СССР. — 1974. — № 3. — С. 35.

Корисливі спонукання при вбивстві визначаються бажанням особи отримати в результаті злочину матеріальну вигоду.

БВС РФ. — 1992. — № 12. — С. 6.

Присвоєння винним майна вбитого само по собі ще не означає, що це заволодіння є метою вбивства.

Виявлення подібної мети може бути обґрунтовано лише аналізом фактичних обставин події, характеру поведінки винного, подій, що передувала злочину, і т. ін.

Пост. Пл. ВС СРСР від 6 квітня 1965 р. у справі Л. // БВС СССР. — 1965. — № 5. — С. 16; Вопр. угол. права и проц. ВС СССР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 153.

Обвинувачення у замаху на вбивство з корисливих мотивів передбачає наявність у винного наміру отримати шляхом вчинення злочину матеріальну вигоду.

Пост. Пл. ВС СРСР від 20 липня 1965 р. у справі Ш. // БВС СССР. — 1966. — № 6. — С. 25; БВС УССР. — 1981. — № 37. — С. 68.

Заволодіння майном вбитого не може бути підставою для кваліфікації вбивства за п. «а» ст. 102 КК РРФСР, якщо корислива мета не була мотивом вбивства.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 17 січня 1966 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1966. — № 5. — С. 7.

Вбивство, вчинене під час охорони особистого майна, не є вбивством з корисливих мотивів.

Пост. През. ВС РРФСР від 12 грудня 1962 р. у справі Н. // БВС РСФСР. — 1963. — № 3. — С. 5; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 237.

Вбивство на ґрунті того, що потерпілий без дозволу користувався майном винного, необґрунтовано визнано вчиненим з корисливих мотивів.

Ухв. СК ВС РРФСР у справі Г. // БВС РСФСР. — 1967. — № 7. — С. 9; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 246.

Умисне вбивство, вчинене за попередньою домовленістю при розбійному нападі групою осіб, тягне відповідальність за вбивство і для тих, хто безпосередньої участі у вбивстві не приймав.

Пост. През. ВС РРФСР від 10 серпня 1960 р. у справі Б. і ін. // БВС РСФСР. — 1961. — № 2. — С. 40.

Умисне вбивство на ґрунті особистих неприязних відносин і наступна за цим крадіжка особистого майна потерпілого судом помилково кваліфіковані як умисне вбивство, вчинене при розбійному нападі.

Ухв. СККС ВСУ від 18 серпня 1977 р. // БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 25.

Вбивство вдома члена родини з метою заволодіння його майном кваліфікується як вбивство з корисливих спонукань і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 146 КК РРФСР (як розбій) не потребує.

Пост. През. ВС РРФСР від 21 грудня 1966 р. у справі П.Т. і П.З. // БВС РСФСР. — 1967. — № 8. — С. 7.

Умисне вбивство на ґрунті особистих взаємовідносин і слідуюча за цим крадіжка особистого майна потерпілого судом помилково кваліфіковано як умисне вбивство, вчинене при розбійному нападі.

Ухв. СККС ВСУ від 18 серпня 1977 р. у справі Г. // Сб-к по угол. делам. — С. 93–95; БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 25.

Вбивство сином свого батька через страх, що останній скасує свій заповіт на його користь і позбавить спадкового

майна, судом кваліфіковано як вмісне вбивство з корисливих мотивів за п. «а» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 27 серпня 1974 р. у справі Г. // Сб-к по угол. делам. — С. 96–98; БВС УССР. — 1975. — № 14. — С. 49.

Умісне вбивство, вчинене під час розбійного нападу, суд безпідставно кваліфікував крім п. «а» ст. 93 і ч. 3 ст. 142 ще і за п. «ж» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі Р. і К. // Сб-к по угол. делам. — С. 99–110.

Вбивство малолітньої дитини шляхом отруєння з метою ухилення від сплати аліментів кваліфіковано як вчинене з корисливих спонукань і з особливою жорстокістю.

Ухв. СК ВС РРФСР від 12 вересня 1972 р. // БВС РСФСР. — 1973. — № 2. — С. 12.

Вбивство з метою позбутися сплати боргу, що утворився внаслідок спільної участі у крадіжках, не виключає корисливих мотивів вбивства.

Пост. През. ВС РРФСР від 1 березня 1972 р. // БВС РСФСР. — 1972. — № 10. — С. 10; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 229.

Умісне вбивство дружини на ґрунті систематичного пияцтва під час вимагання у неї грошей на придбання горілки не обґрунтовано розцінене як вчинене з корисливих спонукань.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за III кв-л 1974 г. — С. 10.

Вбивство на ґрунті сварки неправильно кваліфіковано як вчинене з корисливих мотивів.

СЗ. — 1970. — № 9. — С. 19.

Умісне вбивство потерпілого, який активно захищався після заволодіння його майном, обґрунтовано кваліфіковано за п. «а» ст. 102 і ч. 2 ст. 146 КК РРФСР (як вбивство з користі та розбій).

Пост. През. ВС РРФСР від 20 квітня 1977 р. // БВС РСФСР. — 1977. — № 10. — С. 4.

Умісне вбивство, вчинене при розбійному нападі, слід кваліфікувати за сукупністю цих злочинів, а не тільки за п. «а» ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 223.

Розбійний напад, поєднаний із вбивством потерпілого, кваліфікується за п. «в» ч. 2 ст. 146 і п. «а» ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 6 вересня 1966 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1967. — № 1. — С. 9; БВС РСФСР. — 1964. — № 12. — С. 4; БВС РСФСР. — 1966. — № 4. — С. 8.

За умисне вбивство, вчинене за попередньою домовленістю при розбійному нападі групою осіб, мають відповідати й ті, хто безпосередньої участі у вбивстві не брав.

Пост. През. ВС РРФСР від 10 серпня 1960 р. у справі Б. і ін. // БВС СССР. — 1961. — № 2. — С. 40.

Умісне вбивство з помсти неправильно кваліфіковано як вчинене з корисливих спонукань.

Пост. През. ВС РРФСР від 4 липня 1962 р. у справі С. // БВС РСФСР. — 1962. — № 10. — С. 12; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 235.

Умісне вбивство, вчинене під час розбійного нападу, слід кваліфікувати за сукупністю п. «а» ст. 93 і ч. 3 ст. 142 КК України. Кваліфікація такого злочину ще й за п. «ж» ст. 93 КК України є зайвою.

Рад. право. — 1972. — № 3. — С. 101; СЮ. — 1961. — № 11. — С. 30; БВС УССР. — 1975. — № 17. — С. 25; Рад. право. — 1978. — № 12; Рад. право. — 1989. — № 12. — С. 76; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 223.

Умісне вбивство, вчинене під час розбійного нападу, не потребує додаткової кваліфікації за п. «ж» ст. 93 КК України (як вчинене з метою приховання злочину).

Ухв. СККС ВСУ від 27 червня 1989 р. у справі Л. і С. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 78.

Умисне вбивство з корисливих мотивів, вчинене при розбійному нападі, помилково кваліфіковано і за п. «ж» ст. 93 КК України як вбивство з метою приховання злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 11 січня 1994 р. у справі З. і ін. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 103.

Замах на вбивство з корисливих мотивів (з метою несплати боргу) правильно кваліфіковано тільки за ст. 17, п. «а» ст. 93 КК України, оскільки додаткової кваліфікації за ст. 142 КК України ці дії не потребували.

Ухв. СККС ВСУ від 1 березня 1989 р. у справі П. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 89; Рад. право. — 1988. — № 6. — С. 89.

Умисне вбивство, вчинене при розбійному нападі, слід кваліфікувати за сукупністю п. «а» ст. 102 і ст. 146 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР у справі С. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 226.

Особа, яка вчинила з метою заволодіння чужим майном розбійний напад, що спричинив смерть потерпілого, з урахуванням спрямованості умислу несе відповідальність за п. «а» ст. 102 і ч. 2 ст. 146 КК РРФСР і в тому випадку, якщо між нападом і заволодінням майном існує деякий розрив у часі.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Т. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 224.

Вбивство члена родини з метою заволодіння його майном кваліфікується як вбивство з корисливих спонукань і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 146 КК РРФСР не потребує.

Пост. През. ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 225.

Розбійний напад, поєднаний з убивством потерпілого, кваліфікується за п. «в» ч. 2 ст. 146 і п. «а» ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 329.

Заволодіння річчю без мети її присвоєння при замаху на

вбивство з ревнощів неправильно кваліфіковано як розбійний напад і замах на вбивство з корисливих мотивів.

Ухв. СККС ВС СРСР від 7 грудня 1983 р. у справі К. // БВС СССР. — 1985. — № 2. — С. 20.

Умисне вбивство з метою приховати вчинений розбій помилково кваліфіковано органами попереднього слідства і судом першої інстанції як вбивство з корисливих мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 22 лютого 1994 р. у справі П. і Ч. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 100.

Умисне вбивство з корисливих мотивів безпідставно кваліфіковано ще й за ч. 3 ст. 142 КК України як вчинене при розбійному нападі.

ВВСУ. — 1991. — № 1. — С. 22.

Дії винного, який не брав участі в умисному вбивстві потерпілого, а мав лише змову на заволодіння майном шляхом розбійного нападу, безпідставно кваліфіковано за ст. 19, п. «а» ст. 93 КК України. До засудженого необґрунтовано застосовано ст. 14 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 28 квітня 1994 р. у справі С. і Б. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 81.

Особу, яка не брала безпосередньої участі у позбавленні життя потерпілого, необґрунтовано визнано співучасником цього злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 10 жовтня 1995 р. у справі Т. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 13.

Розбійний напад, поєднаний з умисним убивством із корисливих мотивів, помилково кваліфіковано ще й за ч. 2 ст. 185 КК України як крадіжку майна потерпілого.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 28 жовтня 2003 р. у справі П.І. // ВВСУ. — 2004. — № 2. — С. 23.

Умисне вбивство з корисливих мотивів безпідставно кваліфіковано і за п. «е» ст. 93 КК України як вчинене з особливою жорстокістю.

Ухв. СККС ВСУ від 22 вересня 1994 р. у справі А. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 114.

Злочинні дії особи, яка сприяла вчиненню умисного вбивства з корисливих мотивів наданням засобів, але не брала безпосередньої участі в цьому злочині, слід кваліфікувати за ст. 19, п. «а» ст. 93 КК України (1960 р.).

Право України. — 1994. — № 10.

Убийство с целью завладения имуществом, т. е. из корыстных побуждений, не может квалифицироваться одновременно как совершенное с целью облегчить совершение другого преступления (завладение имуществом)*.

БВС РФ. — 1997. — № 12. — С. 9.

Суд правильно кваліфікував вбивство дитини, вчинене з метою позбутися сплати аліментів на її утримання, як умисне вбивство з користі.

Ухв. СККС ВСУ від 24 серпня 1972 р. // БВС УССР. — 1972. — № 6. — С. 35.

Вбивство, вчинене з метою заволодіння квартирою, підлягає кваліфікації за п. «а» ст. 93 КК (1960 р.) і додаткової кваліфікації за ч. 3 ст. 142 КК не потребує.

Ухв. СККС ВСУ від 7 серпня 1997 р. у справі К. // РВСУ. — 1998. — П. 49. — С. 82.

Злочинні дії особи, яка сприяла вчиненню умисного вбивства з корисливих мотивів наданням засобів, але не брала безпосередньої участі в ньому, слід кваліфікувати за ст. 19, п. «а» ст. 93 КК України (1960 р.).

Право України. — 1994. — № 10.

Замах на вбивство у сварці неправильно кваліфіковано як вчинений з корисливих мотивів.

СЗ. — 1970. — № 9. — С. 19; Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за IV кв-л 1983 г. — С. 9.

Замах на вбивство з метою уникнути затримання безпідставно кваліфіковано за ст. 17 і п. «а» ст. 93 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 18 квітня 1995 р. у справі Л. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 7.

* Подано мовою оригіналу.

Заволодіння майном вбитого не є обтяжуючою обставиною, якщо корислива мета не була мотивом вбивства.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 247.

Вбивство може бути визнано вчиненим із корисливих спонукань тільки у тому випадку, коли винний мав намір заволодіти майном потерпілого або отримати матеріальну вигоду для себе або інших осіб.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 245.

Вбивство дитини з метою позбутися сплати аліментів кваліфіковано як вчинене з корисливих мотивів.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 228.

Кваліфікуючу ознаку, передбачену п. «а» ст. 93 КК, та рішення про конфіскацію майна засудженого з вироку виключено, оскільки суд помилково дійшов висновку про те, що умисне вбивство двох осіб було вчинено з корисливих мотивів.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 9 серпня 2001 р. у справі Т. // ВВСУ. — 2001. — № 6. — С. 14.

Вбивство пасажиром водія автомобілю з метою ухилитися від сплати за проїзд визнано вчиненим з корисливих спонукань.

Ухв. СККС ВС РФ від 29 січня 1997 р. // БВС РФ. — 1997. — № 6. — С. 11.

Заподіяння при розбої матеріальної шкоди у зв'язку з пошкодженням особистого майна охоплюється ст. 142 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 145 цього Кодексу не потребує.

ВВСУ. — 1998. — № 2. — С. 42.

Розбійний напад, поєднаний із замахом на умисне вбивство з корисливих мотивів, може бути кваліфіковано за ч. 3 ст. 142 КК України лише за наявності кваліфікуючих ознак цього складу злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 11 січня 2000 р. // ВВСУ. — 2000. — № 4. — С. 9.

Для кваліфікації злочинних дій за п. «а» ст. 93 та ч. 3 ст. 142 КК України необхідно, щоб корисливий мотив виник на початку вчинення розбійного нападу та умисного вбивства або в процесі позбавлення життя потерпілого.

Якщо мотив, спрямований на заволодіння майном потерпілого, виник і був реалізований після вчинення умисного вбивства з інших мотивів, такі дії слід кваліфікувати за іншими пунктами статей 93, 94 КК України та відповідними статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти власності.

Ухв. СККС ВСУ від 1 лютого 2001 р. у справі Я. і Л. // РВСУ. — 2002. — П. 49. — С. 80.

При умисному вбивстві з користі має місце ексцес виконавця, у зв'язку з чим вирок щодо іншої особи в частині її засудження за цей злочин скасовано, а справу закрито на підставі п. 2 ст. 6 КПК.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 13 серпня 2002 р. // ВВСУ. — 2002. — № 6. — С. 19.

Вбивство матір'ю своєї дитини внаслідок тимчасового збігу тяжких особистих і сімейних обставин не може розглядатися як вбивство з користі.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 238.

Вбивство, вчинене з метою заволодіння квартирою, підлягає кваліфікації за п. «а» ст. 93 КК України і додатково кваліфікації за ч. 3 ст. 142 КК України не потребує

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 7 серпня 1997 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Запорізького обласного суду від 25 квітня 1997 р. К. засуджено за п. «а» ст. 93 КК на 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 3 ст. 142 КК на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

За сукупністю злочинів на підставі ст. 42 КК йому остаточно призначено 12 років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії суворого режиму з конфіскацією всього майна. За ч. 2 ст. 140 КК К. виправдано.

К. визнано винним в умисному вбивстві з корисливих мотивів С. під час розбійного нападу на неї, вчиненого за таких обставин.

Знаючи, що його знайома С. має квартиру, К. вирішив одержати від неї довіреність на право розпорядження останньою, а потім убити С. і заволодіти квартирою.

Здійснюючи свій намір, К. 23 квітня 1996 р. у Мелітопольській районній нотаріальній конторі одержав від С. довіреність на право розпорядження її квартирою. Після цього К. під приводом провести С. приїхав разом з нею в м. Запоріжжя, де шляхом обману завів її в підвал недобудованого будинку. Там з метою умисного вбивства С. і заволодіння її майном (квартирою) він напав на неї та завдав їй три удари цеглиною по голові, заподіявши переломи кісток черепа з ушкодженням головного мозку, від чого потерпіла померла на місці події. Щоб бути впевненим у смерті С., К. завдав їй два удари ножем у ділянку серця.

У касаційній скарзі засуджений К., не оспорюючи доведеності його вини та правильності кваліфікації його дій, просив пом'якшити призначене йому покарання, мотивуючи це тим, що в момент вчинення злочину він не повною мірою розумів значення своїх дій і щиро розкаюється у вчиненому, а також тим, що тривалий строк позбавлення волі негативно позначиться на його здоров'ї.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що скарга задоволенню не підлягає, але вирок необхідно змінити в порядку ст. 363 КПК на таких підставах.

Винність К. у вчиненні дій, за які його засуджено, у скарзі не заперечується і підтверджується показаннями самого К. та свідків Ч., С-ва, Н., Ф., а також даними, що містяться у протоколах огляду місця події, відтворення обстановки й обставин події за участю К., висновках експертиз та інших документах.

Наведене К. у скарзі твердження про те, що він під час вчинення злочину не повною мірою розумів значення своїх дій, є безпідставним і спростовується даними, що містяться у висновку амбулаторної судово-психіатричної експертизи, згідно з яким К. психічними захворюваннями не страждав і не страждає, у момент вчинення злочину розумів значення своїх дій та міг керувати ними. За висновком судово-психологічної експертизи К. під час вчинення злочину не перебував і в стані фізіологічного афекту.

Злочинні дії К. за п. «а» ст. 93 КК кваліфіковано правильно.

Разом з тим під час розгляду справи встановлено, що ч. 3 ст. 142 КК була безпідставно пред'явлена К. внаслідок помилкової оцінки вчиненого ним як ідеальної сукупності двох злочинів. За змістом ст. 142 КК розбійний напад є засобом вилучення індивідуального майна і насильство спрямоване на заволодіння майном у момент його застосування.

Вчинюючи вбивство С., К. мав намір заволодіти квартирою потерпілої у майбутньому, тому його дії повністю охоплюються п. «а» ст. 93 КК і додаткової кваліфікації за ч. 3 ст. 142 КК не потребують. За таких обставин вказівку суду про кваліфікацію дій К. за ч. 3 ст. 142 КК необхідно виключити з вироку як зайву.

Покарання К. за п. «а» ст. 93 КК призначено відповідно до вимог ст. 39 КК — з урахуванням характеру й ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, даних про його особу, конкретних обставин справи, підстав вважати його надмірно суворим немає.

Керуючись статтями 363, 364 КПК, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого залишила без задоволення, у порядку ст. 363 КПК вирок щодо К. змінила, виключивши з нього вказівку про кваліфікацію дій засудженого за ч. 3 ст. 142 КК як зайву, ухвалила вважати К. засудженим за п. «а» ст. 93 КК на 12 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії суворого режиму з конфіскацією всього майна.

Розбійний напад, поєднаний з умисним убивством із корисливих мотивів, помилково кваліфіковано ще й за ч. 2 ст. 185 КК України як крадіжку майна потерпілого

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 28 жовтня 2003 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Сумської області від 23 липня 2003 р. П.І., раніше засудженого за ч. 2 ст. 229⁴, ч. 2 ст. 229⁵, ч. 1 ст. 229⁶ КК (1960 р.) на 3 роки позбавлення волі умовно з іспитовим строком 2 роки, засуджено за ч. 2 ст. 115 (пункти 2, 6), ч. 4 ст. 187, частинами 2, 3 ст. 185, ч. 2 ст. 309 і ст. 304 КК 2001 р. за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК на 14 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього майна, а остаточно за сукупністю вироків згідно зі ст. 71 КК — на 16 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Згідно з вироком П.І. визнано винним у тому, що до закінчення іспитового строку за попереднім вироком він втяг-

нув малолітнього П.А. (1989 р. н.) у злочинну діяльність. За пропозицією засудженого 11 серпня 2002 р. вони разом проникли на подвір'я громадянки Я. та викрали алюмінієвий посуд вартістю 198 грн.

Для того, щоб про вчинене не дізналися батьки П.А., П.І. запропонував йому поїхати разом до своїх родичів, для чого сказав узяти в батьків гроші та коштовності, що П.А. і зробив. Після того, як П.А. в присутності своїх знайомих К. та І. показав П.І. гроші й золоті вироби, які таємно викрав із квартири своїх батьків, у того виник умисел на вбивство хлопчика та заволодіння його майном. Здійснюючи свій злочинний намір, він узяв із собою кухонний ніж і запропонував П.А. піти до безлюдного місця на територію недіючого цегельного заводу. По дорозі вони за пропозицією П.І. зайшли в нежилий будинок, де сховали сумку з особистими речами П.А. На території заводу П.І. попросив хлопчика зачекати, а сам сховався додому, де взяв самогон, лопату та мотузку. Повернувшись, пригостив малолітнього спиртним, після чого напав на нього, зв'язав і умисно вбив, завдавши кілька ударів ножем у груди й шию.

П.І. забрав із кишені потерпілого гроші й золоті вироби, зняв у нього з руки годинник, а труп закопав. Позбувшись знарядь учинення злочину, він повернувся до нежилого будинку й забрав сумку. Таким чином, П.І. внаслідок розбійного нападу і вбивства П.А. заволодів його майном на загальну суму 3 000 грн.

Після вчинення цих злочинів П.І. виїхав у м. Харків до своєї тітки П., де 24 листопада 2002 р. на станції «Моторна» він знайшов кущ коноплі, яку, порушуючи закон, перевіз до місця проживання, виготовив з неї особливо небезпечний наркотичний засіб — каннабіс — вагою 12,51 г, який зберігав у квартирі родичів.

Того самого дня у зазначеній квартирі П.І., зламавши замок, проник у металевий сейф і викрав із нього золоті вироби вартістю 1 440 грн, які належали А. — сину П.

У касаційному поданні прокурор порушив питання про зміну вироку й виключення з нього кваліфікації дій засудженого за ч. 2 ст. 185 КК як зайвої.

Заслухавши суддю-доповідача, прокурора, який підтримав подання, перевіrivши матеріали справи та обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що воно підлягає задоволенню на таких підставах.

У касаційному поданні не оскаржуються висновки суду щодо доведеності вини П.І. у вчиненні умисного вбивства П.А. та інших злочинів за зазначених у вирокі обставин. Ці висновки ґрунтуються на зібраних у справі й досліджених у судовому засіданні доказах, зокрема на показаннях самого засудженого, свідків, протоколі огляду місця захоронення трупа, висновках судово-медичної експертизи та інших.

Дії П.І. за пунктами 2, 6 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 185, ч. 4 ст. 187, ст. 304, ч. 2 ст. 309 КК кваліфіковано правильно. Водночас кваліфікація дій засудженого за ч. 2 ст. 185 КК є зайвою.

З огляду на матеріали справи П.І. вчинив напад на малолітнього та його вбивство з корисливих мотивів і з метою заволодіння майном потерпілого. Вбивши П.А. й забравши цінності з його кишені, П.І. одразу повернувся за сумкою, в якій зберігались особисті речі потерпілого, заволодів і цим майном та розпорядився ним за власним розсудом.

Залишаючи сумку з речами П.А. в нежилому будинку, П.І. був переконаний, що вона збережеться і він зможе заволодіти нею після вбивства потерпілого. Його суперечливі показання про відсутність такого надміру не відповідають дійсним обставинам справи. Між убивством і заволодінням майном потерпілого практично не було розриву в часі. Усі дії П.І. були продиктовані єдиним умислом і спрямовані на вчинення розбійного нападу та вбивства П.А. з метою заволодіння його майном.

За таких обставин дії П.І., які полягали у вчиненні розбійного нападу й убивства з корисливих мотивів малолітнього П.А. та заволодінні внаслідок цього його майном на суму 3 000 грн, правильно кваліфіковані органами досудового слідства за пунктами 2, 6 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК, а суд безпідставно додатково кваліфікував їх ще й за ч. 2 ст. 185 КК.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне

подання прокурора задовольнила і вирок апеляційного суду Сумської області від 23 липня 2003 р. щодо П.І. змінила, виключивши з нього кваліфікацію дій засудженого за ч. 2 ст. 185 КК як зайву; у решті вирок залишено без зміни.

У разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння майном

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 25 жовтня 2005 р.

(витяг)

Апеляційний суд Дніпропетровської області вироком від 30 травня 2005 р. засудив В. і К. за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 15, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 289 КК, а останнього ще й за ч. 1 ст. 309 цього Кодексу — кожного до 14 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Засуджених визнано винними в тому, що вони за попередньою змовою, до того ж В. — у стані алкогольного сп'яніння, з метою заволодіння чужим майном у великих розмірах учинили розбійний напад на Ч. і його умисне вбивство з корисливих мотивів, після чого заволоділи майном, що належало потерпілому та його матері Б., у великих розмірах, загальною вартістю 23 000 грн 78 коп. З метою приховання цих злочинів В. та К. намагалися вивезти труп за допомогою автомобіля, що належав Б., але заволодіти ним не змогли з незалежних від їх волі причин, оскільки спрацювала охоронна сигналізація та відбулося блокування двигуна. Крім того, К. визнано винним у незаконному придбанні та зберіганні без мети збуту особливо небезпечного наркотичного засобу — марихуани — вагою 38,6 г.

У касаційному поданні прокурор порушив питання про зміну вироку щодо В. та К., а саме виключення з нього не пе-

редбаченої ч. 4 ст. 187 КК кваліфікуючої ознаки — спричинення смерті потерпілому.

Засуджений В. у касаційній скарзі просив вирок щодо нього скасувати і направити справу на новий судовий розгляд, стверджуючи, що: суд не допитав його в судовому засіданні; смерть потерпілого настала від дій К., у зв'язку з чим його, В., дії необхідно перекваліфікувати на ч. 3 ст. 15, пункти 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК; кваліфікація його дій за ст. 15 та ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 289 цього Кодексу є необґрунтованою, а призначене покарання — надто суворим; у його діях немає кваліфікуючої ознаки, передбаченої ст. 187 КК, — проникнення у приміщення; суд безпідставно взяв до уваги обставини, які обтяжують покарання, а саме: вчинення злочинів у стані алкогольного сп'яніння та за попередньою змовою групою осіб.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційне подання прокурора підлягає задоволенню, а касаційна скарга не може бути задоволена на таких підставах.

Винність В. у злочинах, учинених за викладених у вирокі обставин, доведена за допомогою доказів, що зібрані у передбаченому законом порядку і належним чином оцінені судом.

У судовому засіданні В. відмовився дати показання, посилаючись на ті, які він дав на досудовому слідстві; вину визнав частково — заперечив факт заволодіння грошима Ч. та наявність умислу на заволодіння автомобілем Б., стверджуючи, що він і К. мали намір використати цей транспортний засіб лише для вивезення трупа.

К. у судовому засіданні теж визнав себе винним у вчиненні злочинів частково, але відмовився дати показання на тих самих підставах, що й В.

Під час досудового слідства засуджені стверджували, що від потерпілого Ч. їм стало відомо про наявність у нього запчастини (підшипника) до автомобіля, яку нібито можна продати за 15 000 дол. США. К. запропонував В. учинити умисне вбивство Ч. і заволодіти підшипником та іншим майном потерпілого, на що В. погодився. Діючи за розробленим

планом, вони 29 листопада 2004 р. підсипали препарат «Реладорм» у дві пляшки пива, яким у приміщенні гаража Ч. пригостили потерпілого з метою полегшити його вбивство. Коли К. подав умовний знак, В. задалегідь приготовленою металевою кулею двічі вдарив Ч. по голові, після чого почав душити потерпілого руками. У цей час К. ще кілька раз ударив потерпілого по голові тією самою кулею, від чого той втратив свідомість. Потім К. накинув на шию Ч. кабель і за допомогою сокири скручував його, доки не настала смерть потерпілого. Переконавшись, що Ч. помер, К. і В. зняли з нього обручку і два персні, а також заволоділи телефоном та іншими речами потерпілого, які перенесли в гараж К. З метою приховання слідів злочину К. і В. поклали труп Ч. у багажник автомобіля, що належав матері потерпілого, і намагалися вивезти його, однак, коли вони почали заводити двигун, спрацювала охоронна сигналізація та заблокувала його. Взявши дублянку потерпілого, злочинці залишили місце злочину.

Крім викладених показань винність засуджених підтверджена сукупністю інших наведених у вирокі доказів, зокрема даними протоколів відтворення обстановки й обставин події, під час проведення якого В. і К. детально розповіли про обставини та продемонстрували механізм учинення злочинів.

Показання засуджених узгоджуються з даними протоколів огляду місця події та гаража К. В останньому знайдено викрадене у Ч. майно і знаряддя злочину — металеву кулю.

На одязі В. та черевиках К. було виявлено кров людини, яка згідно з висновками судово-імунологічної експертизи може походити від потерпілого Ч.

Згідно з висновками судово-медичної та медико-криміналістичної експертизи смерть Ч. настала внаслідок механічної асфіксії, яку спричинило здавлювання ший петлею, а відкрита черепно-мозкова травма (забійні рани голови, крововиливи в її м'які покриви під оболонку мозку, переломи кісток скеління й основи черепа) заподіяна внаслідок не менш ніж шестикратного удару з великою силою металевим предметом (металева куля, вилучена з гаража К. під час обшуку).

На внутрішній поверхні двох пляшок з-під пива, вилучених з місця події, виявлено сліди психотронних речовин, які входять до складу препарату «Реладорм», — діазепаму і циклобарбіталу, що підтверджено висновком експертизи.

Наведені у скарзі доводи про те, що заволодіння майном Ч. та його матері було вчинено без проникнення у приміщення, є безпідставними, оскільки В. і К., діючи за задалегідь розробленим планом, з метою заволодіння майном потерпілого проникли під вигаданим приводом у його гараж.

Твердження про необґрунтовану кваліфікацію дій засуджених за ст. 15, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 289 КК суперечить чинному законодавству та роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України. У пункті 10 постанови «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 зазначено, що в разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння майном (ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 3 ст. 289 КК та ін.). Посилання В. на відсутність корисливої мети при заволодінні автомобілем потерпілого не виключає його засудження за ч. 3 ст. 289 КК, оскільки відповідальність за цим законом настає за незаконне заволодіння транспортним засобом із будь-якою метою.

Необґрунтованими є й доводи про те, що В. не повинен нести відповідальність за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК, оскільки смерть Ч. було заподіяно діями К. Як встановлено на підставі зібраних у справі й досліджених у судовому засіданні доказів, В. і К. задалегідь домовилися про спільне вбивство потерпілого, розподіливши між собою ролі. Їхні дії були об'єднані єдиним умислом, спрямованим на позбавлення життя Ч. До того ж В. виконав частину того обсягу дій, який вважав необхідним для реалізації такого умислу (під час нападу застосував насильство і привів Ч. у безпорадний стан, яким скористався співучасник К. при заподіянні потерпілому смерті). Більше того, ударивши потерпілого металевою кулею

по голові, В. почав душити його руками за ший, що також свідчить про наявність у нього умислу на вбивство.

Таким чином, кваліфікація дій В. та К. судом першої інстанції є правильною.

Покарання В. призначено відповідно до вимог ст. 65 КК з урахуванням тяжкості вчинених злочинів, даних про особу винного та обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання. До того ж суд урахував молодий вік В., щире каяття та активне сприяння у розкритті злочинів, а також те, що до їх учинення він працював і позитивно характеризувався. Посилання у скарзі на те, що суд урахував ряд обставин як такі, що обтяжують покарання, не відповідають дійсності.

Водночас суд першої інстанції помилково послався на спричинення смерті потерпілому як на кваліфікуючу ознаку злочину, передбаченого ч. 4 ст. 187 КК. Тому колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України змінила вирок апеляційного суду Дніпропетровської області від 30 травня 2005 р. щодо В. та К., виключивши з його мотивувальної частини зазначену кваліфікуючу ознаку.

Суд обґрунтовано дійшов висновку про доведеність винності засудженого у вчиненні розбійного нападу, поєднаного з проникненням у житло, й умисного вбивства потерпілої з корисливих мотивів і правильно кваліфікував його дії у цій частині за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 19 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області від 23 серпня 2005 р. засуджено: М., раніше тричі судимого за пунктами 6,

12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі на 13 років, за ч. 4 ст. 187 КК України на 10 років позбавлення волі, за ч. 2 ст. 186 КК України на 5 років позбавлення волі, за ч. 3 ст. 185 КК України на 4 роки позбавлення волі, за ч. 2 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі; на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточне покарання йому призначено у вигляді 13 років позбавлення волі; К., раніше двічі судимого, за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі на 14 років з конфіскацією всього майна, за ч. 4 ст. 187 КК України на 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, за ст. 304 КК України на 5 років позбавлення волі; на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточне покарання йому призначено у вигляді 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Постановлено стягнути із засудженого М. на користь Т., К., Б. на відшкодування матеріальної шкоди відповідно 1 000 грн, 150 грн та 200 грн, на користь О. — 331 грн та 1 000 грн на відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

М. засуджено за вчинення таких злочинів.

З лютого 2004 р. у с. Дніпровка Кам'янсько-Дніпровського району Запорізької області М., К. та малолітній Я. (до нього цим самим судом застосовано примусові заходи виховного характеру) у стані сп'яніння за попередньою змовою між собою вчинили розбійний напад на С., поєднаний із проникненням у її житло, під час якого з корисливих мотивів за попередньою змовою умисно вбили потерпілу.

Як визнав у вирокі суд, під час нападу зазначеними особами на С. з метою позбавлення її життя їй було завдано металеву трубою і металевим різком безліч ударів по голові, а потім вони утрюх винесли потерпілу з будинку і вкинули її в колодязь.

Після цього М. та зазначені особи заволоділи грошима й майном С. на загальну суму 1 202 грн.

У лютому 2004 р. М. у тому самому с. Дніпровка таємно викрав металеву трубу та сітку з алюмінію загальною вартістю 200 грн, що належали Б.

Він же у тому самому населеному пункті у ніч на 19 березня 2004 р. таємно викрав зерно пшениці в мішках, металеві стовпці на загальну суму 331 грн, що належали потерпілій О.

8 квітня 2004 р. у м. Енергодарі Запорізької області М. відкрито викрав у неповнолітнього Т. мобільний телефон «Нокія—3510 і» зі стартовим пакетом, що належали його батькові, на загальну суму 1 000 грн, завдавши потерпілому значної шкоди.

Раніше, у ніч на 31 грудня 2003 р. він у зазначеному с. Дніпровка з проникненням у приміщення курятника викрав 8 курей вартістю 152 грн, що належали потерпілій К.

У поданій на вирок касаційній скарзі та доповненні до неї засуджений просить про скасування вироку щодо нього, при цьому посилається на порушення слідчими органами і судом кримінально-процесуального закону, зокрема порушення його права на захист; вказує і на односторонність та необ'єктивність судового слідства.

За твердженням засудженого напад на С. було вчинено не 3 лютого, а 5 чи 7 лютого 2004 р.; крадіжку курей у ніч на 31 грудня 2003 р. він учинив не сам, а за участю К.

Вирок щодо К. у касаційному порядку не оскаржено і касаційного подання на нього не внесено.

Висновок суду про доведеність винності М. у вчиненні зазначених злочинних дій підтверджується дослідженими в судовому засіданні доказами, відповідає фактичним обставинам справи й є обґрунтованим.

Так, М. на стадії досудового слідства, визнаючи частково себе винним у вчиненні злочинних дій щодо С., давав показання про те, що під час нападу на С. він брав участь у заволодінні її грошима й майном та допомагав вкинути потерпілу в колодязь.

У судовому засіданні М. дав показання, згідно з якими вбивство потерпілої С. він учинив сам, без участі інших осіб, і не 3 лютого, а на кілька днів пізніше. До того ж він твердив, що 3 лютого 2004 р. вони утрюх вчинили крадіжку майна С., а 5 лютого 2004 р. сам прийшов до її будинку з метою вкрати

ще що-небудь, але оскільки вона була вдома, він, обороняючись, через необережність убив потерпілу.

Суд перевірів ті й інші показання М., з'ясував причину зміни ним показань, дав їм оцінку у сукупності з іншими розглянутими у судовому засіданні доказами та визнав необґрунтованими його твердження в судовому засіданні про вчинення вбивства потерпілої ним одним без участі інших осіб та що це вбивство сталося через необережність не 3, а 5 лютого 2004 р., оскільки ці твердження спростовуються наявними у справі доказами, зокрема показаннями Я. та К. та іншими доказами.

Згідно з показаннями Я., які він давав і на стадії досудового слідства і в судовому засіданні, про напад і вбивство С. з метою заволодіти її грошима і майном М., К. та він домовилися перед вчиненням цих дій, хоча спочатку мали намір вчинити крадіжку.

Я. також зазначив, що перед проникненням до будинку С. вони озброїлися різними предметами, які знайшли на території її садиби. Безпосередньо перед нападом на С. М. передав К. металеву трубу, якою той став завдавати удари потерпілій по голові. Потім вони забрали гроші та різне майно, після чого утрюх вкинули її в колодязь униз головою.

Суд обґрунтовано визнав достовірними показання Я., оскільки вони підтверджуються іншими дослідженими в судовому засіданні доказами, зокрема показаннями К., даними протоколу огляду місця події, даними, встановленими судово-медичною експертизою, про характер, локалізацію ушкоджень на тілі потерпілої С. та про причини її смерті, а також частково показаннями самого М. Крім того, згідно з матеріалами справи підстав для обмови М. у Я. не було.

Згідно з показаннями К. під час розслідування справи і в судовому засіданні, прийшовши до садиби С. для здійснення крадіжки, він та М. і Я. проникли в її будинок, де К. металеву трубою, яку йому передав М., завдав потерпілій удар по голові. Потім вони забрали гроші та різне майно, після чого вкинули С. у колодязь униз головою.

Винність М. у вчиненні зазначених дій щодо потерпілої С. підтверджується й іншими наявними у справі доказами, яким суд дав оцінку у вироку.

Суд також обґрунтовано визнав М. винним у вчиненні зазначених крадіжок чужого майна та у грабежі.

Його винність підтверджується розглянутими у судовому засіданні наведеними у вироку суду доказами, зокрема показаннями, в яких М. визнавав себе винним. У касаційній скарзі засудженого доведеної його винності у вчиненні зазначених злочинних дій не оспорюється. Посилання у касаційній скарзі М. на те, що крадіжку курей у ніч на 31 грудня 2003 р. він учинив не сам, а разом із К., є безпідставним. У справі відсутні дані, які б свідчили про те, що у цій крадіжці брав участь і К.

Згідно з матеріалами справи слідчими органами та судом досліджені всі обставини, з'ясування яких могло мати істотне значення для правильного вирішення справи. Проявів упередженості щодо М. як з боку слідчих органів, так і суду вивченням матеріалів справи не виявлено.

Тому твердження у касаційній скарзі засудженого про односторонність і необ'єктивність судового слідства необґрунтоване.

Безпідставними є також доводи у скарзі М. про істотне порушення слідчими органами і судом кримінально-процесуального закону, оскільки перевіркою матеріалів справи не виявлено порушень вимог КПК, які б перешкодили чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний і обґрунтований вирок, зокрема порушень, пов'язаних із забезпеченням права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист.

Злочинні дії М. за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115, частинами 2, 3 ст. 185, ч. 2 ст. 186, ч. 4 ст. 187 КК України кваліфіковані правильно.

Призначене М. покарання відповідає ступеню тяжкості скоєного ним (вчинення особливо тяжкого злочину, поєднаного з умисним позбавленням життя потерпілої С., та інших особливо тяжких злочинів) та його особі.

Підстав для скасування чи зміни вироку (в частині, що стосується обсягу обвинувачення, кваліфікації злочинних дій та призначеної міри покарання) щодо М. немає.

Разом із тим у порядку ст. 395 КПК України колегія суддів зазначає, що суд, правильно кваліфікувавши дії М. з відкрито-го викрадення мобільного телефону у Т. за ч. 2 ст. 186 КК України за ознакою повторності, водночас необґрунтовано посилається у мотивувальній частині вироку на те, що цими діями потерпілому було завдано значної шкоди, оскільки за розміром спричинених збитків (на суму 1 000 грн) шкода не може визнаватися значною. Тому посилання на це підлягає виключенню із мотивувальної частини вироку.

На підставі викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого М. залишила без задоволення, у порядку ст. 395 КК України виключила із мотивувальної частини вироку колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області щодо М. посилання на заподіяння його діями її з відкрито-го викрадення мобільного телефону «Нокія—3510 і» значної шкоди потерпілому Т.

Суд обґрунтовано дійшов висновку, що дії засудженого були спрямовані на умисне вбивство з користі при розбійному нападі водія таксі з заподіянням потерпілому тяжких тілесних ушкоджень у вигляді колото-різаних ножових поранень шиї і внутрішніх органів.

Злочин не було закінчено з причин, які не залежали від волі винного, — внаслідок своєчасного виявлення пораненого і надання йому необхідної медичної допомоги

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 24 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 19 жовтня 2005 р. III. засуджено за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115

КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю; за ч. 4 ст. 187 КК України на 8 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

На підставі ст. 71 КК України до призначеного покарання частково приєднано невідбуте покарання за попереднім вирокком і остаточно призначено покарання — 10 років 3 місяці позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

За частиною 1 ст. 309 КК України Ш. виправданий за недоведеністю його участі у вчиненні злочину.

Постановлено стягнути з Ш. на користь потерпілого К. на відшкодування матеріальної шкоди — 3 000 грн, моральної — 30 000 грн.

Ш. визнано винним у тому, що він, будучи у стані алкогольного сп'яніння, 7 червня 2005 р. близько 2 год біля буд. 286 на вул. Виборзькій у м. Дніпропетровську, перебуваючи в салоні автомобіля таксі ГАЗ-2400 під керуванням К., з метою заволодіння чужим майном напав на водія і під час розбійного нападу умисно з корисливих мотивів учинив замах на вбивство К., смерть якого не настала з незалежних від волі Ш. причин. До того ж Ш. наніс потерпілому кілька ударів ножом у життєво важливі органи — шию і груди, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя і здоров'я в момент заподіяння. Під час нападу він заволодів грошима потерпілого К. у сумі близько 50 грн, після чого залишив автомобіль з водієм, який не подавав ознак життя.

У касаційній скарзі засуджений, не оспорюючи доведеності вини і правильності кваліфікації його дій за ч. 4 ст. 187 КК України, вказує на те, що не мав умислу на вбивство К., а тому вважає, що суд безпідставно засудив його за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Також просить пом'якшити призначене йому покарання з урахуванням визнання ним вини, щирого каяття.

Заслухавши доповідача, пояснення засудженого Ш., який підтримав свою касаційну скаргу, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи, викладені у касаційній скарзі, колегія суддів вважає, що скарга не підлягає задоволенню на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини Ш. у вчиненні злочинів, за які його засуджено, відповідає фактичним обставинам справи, обґрунтований сукупністю доказів, розглянутих у судовому засіданні, наведених у вирокку і належно оцінених судом, і є правильним.

Так, у стадії досудового слідства Ш. звернувся з явкою з повинною і на допитах як підозрюваного, обвинуваченого неодноразово давав показання, підтвердивши їх у судовому засіданні, про те, що він, перебуваючи в таксі, напав із ножом на водія К., завдав йому кілька ударів ножом у шию, в ліву частину грудей, а коли той перестав чинити опір, заволодів грошима потерпілого в сумі 45–50 грн, після чого пішов з місця злочину.

Ці показання Ш. підтвердив на очній ставці з К., під час відтворення обстановки та обставин події, зазначивши, що залишив водія в автомобілі, коли той від отриманих ножових поранень припинив чинити опір, упав на кермо, нажавши сигнал.

Потерпілий К. упізнав Ш. як особу, яка напала на нього з ножом, і підтвердив, що Ш. вимагав і забрав у нього гроші в сумі приблизно 50 грн, а також наносив йому удари ножом по шії та в груди в область серця; від останнього удару він втратив свідомість. Також зазначав, що його знайшли мешканці будинку і він своєчасно був доставлений до лікарні, де йому була надана необхідна медична допомога, внаслідок чого вдалося зберегти його життя.

Згідно з висновками судово-медичних експертиз потерпілому К. за обставин, зазначених Ш. під час відтворення обстановки та обставин події, були заподіяні із застосуванням колюче-ріжучого предмету — ножа — тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння, у вигляді трьох колото-різаних поранень шії та грудної клітки зліва з пошкодженням яремної вени, гортані, діафрагми, шлунку та ін.

Оцінивши зазначені докази в сукупності, суд обґрунтовано дійшов висновку, що дії Ш. були спрямовані на умисне вбивство К. із користі під час розбійного нападу на нього, оскільки про це свідчать не тільки показання Ш. і К., а й дані щодо знаряддя злочину, кількості, характеру, локалізації виявлених у потерпілого ножових поранень.

Тобто, Ш. виконав усі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця — настання смерті К., але цей злочин не було закінчено з причин, які не залежали від його волі, — внаслідок своєчасного виявлення пораненого, і своєчасного надання йому необхідної медичної допомоги.

За таких обставин доводи засудженого Ш. про відсутність у нього умислу на вбивство К. є безпідставними.

Винність засудженого Ш. у вчиненні зазначених у вирокі суду злочинів є доведеною і його дії за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК України кваліфіковані правильно.

Істотних порушень кримінально-процесуального закону, які можуть призвести до скасування чи зміну вироку, у справі не встановлено.

Покарання засудженому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України в межах санкції статей КК України, за якими його засуджено, з урахуванням тяжкості вчинених злочинів, даних про особу засудженого, його віку, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, зокрема тих, на які є посилення в касаційній скарзі засудженого.

З огляду на викладене призначене Ш. покарання є справедливим. Підстав для його пом'якшення колегія суддів не знаходить.

Виходячи з наведеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого Ш. залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області щодо Ш. — без зміни.

Умисне вбивство з корисливих мотивів у зв'язку з відмовою потерпілої виконати вимоги засуджених передачі їм належного їй майна (грошей) правильно кваліфіковано судом за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 189 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 29 вересня 2005 р. Т. засуджено: за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є його власністю; за ч. 4 ст. 189 КК України на 8 років позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є його власністю; за ч. 1 ст. 263 КК України на 3 роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 263 КК України на 1 рік позбавлення волі. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом часткового складання призначених покарань остаточно призначено 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

Постановлено стягнути з Т. на користь потерпілого Ц. 4 586 грн на відшкодування майнової шкоди і 50 000 грн — моральної.

Згідно з вироком Т. визнано винним у вчиненні злочинів за таких обставин.

На початку вересня 2003 р. особа, справу щодо якої закрито у зв'язку зі смертю, не маючи роботи та зазнаючи матеріальних труднощів, запропонувала Т. вчинити корисливий злочин, на що останній погодився.

Приблизно 7-8 вересня 2003 р. ця сама особа за місцем свого проживання у м. Горлівка, вул. Жукова, 8, кв. 111 шляхом укорочення стволів та ложа незаконно виготовила з двохствольної мисливської рушниці 16 калібру обріз, який є

вогнепальною зброєю. Вказаний обріз і два патрони до нього ця особа зберігала за зазначеною вище адресою.

Розробляючи план злочину, ця особа та Т. вирішили вчинити вимагання грошей у Ц., яка займалась підприємницькою діяльністю.

Для полегшення вчинення злочину особа, справу щодо якої закрито у зв'язку зі смертю, та Т. запропонували знайомому Т. — особі, щодо якої справу виділено в окреме провадження у зв'язку з розшуком і у якої у користуванні був автомобіль «Ніссан», взяти участь у вимаганні, на що ця особа погодилась.

9 вересня 2003 р. приблизно о 6 год 50 хв особа, яка померла, реалізуючи злочинний намір, зателефонувала Ц. на мобільний телефон і шляхом обману, під приводом скористатись перукарськими послугами Ц. домовилась про зустріч з нею.

Цього самого ранку близько 7 год 20 хв Т., особа, яка померла, та особа, яка у розшуку, взявши заздалегідь заготовлений обріз мисливської рушниці і ніж, на автомобілі «Ніссан» прибули на зустріч з Ц., посадили її в автомобіль і шляхом обману вивезли у безлюдне місце в район кладовища селища Жовтневе у Калінінському районі м. Горлівки. На шляху особа, яка померла, реалізуючи умисел на заволодіння майном і грошима Ц., шляхом вимагання забрала у неї належний їй мобільний телефон «Алкател-310» вартістю 500 грн. Прибувши до кладовища, особа, яка померла, і Т., перебуваючи разом з Ц. в автомобілі, діючи за попередньою змовою, групою осіб, стали висловлювати Ц. вимогу про передачу їм належних їй грошей, погрожуючи при цьому застосуванням насильства. На ці вимоги Ц. відповіла відмовою, мотивуючи тим, що у неї відсутні гроші у зв'язку з придбанням автомобіля.

Після цього Т. та ці самі особи вивезли Ц. на зазначеному вище автомобілі в лісопосадку селища Кузнецовка Калінінського району м. Горлівки, де примусили її вийти з автомобіля.

9 вересня 2003 р. близько 7 год 50 хв, перебуваючи біля залізничної опори № 80 МСВ 10538, особа, яка померла, і Т. продовжили вимагати від Ц. передачі їм грошей, погрожуючи

їй вбивством. При цьому особа, яка померла, демонструвала потерпілій вогнепальну зброю — обріз мисливської рушниці, а Т. — ніж типу мисливського, який є холодною зброєю.

У зв'язку з тим, що Ц. відмовилась виконувати їхні вимоги передачі їм грошей, особа, яка померла, та Т., діючи умисно, з корисливих мотивів і за попередньою змовою, виходячи за межі домовленості з особою, справу щодо якої виділено в окреме провадження у зв'язку з розшуком, вирішили вбити Ц.

З цією метою особа, яка померла, передала Т. обріз мисливської рушниці, а Т., підійшовши до Ц. позаду, приставив до її голови обріз і вистрілив з нього в потиличну частину голови Ц., заподіявши їй наскрізне поранення голови з переломами кісток черепа та пошкодженням головного мозку, які в сукупності відносяться до тяжких тілесних ушкоджень і від яких Ц. померла на місці події.

Після цього особа, яка померла, бажаючи упевнитись у смерті Ц., взяла з рук Т. обріз і вистрілила з нього у напрямку лежачої на землі Ц., не спричинивши їй ніяких тілесних ушкоджень.

У касаційній скарзі засуджений Т. просить вирок щодо нього змінити та пом'якшити призначене йому покарання, мотивуючи це тим, що при призначенні покарання судом не в повній мірі було враховано його щире каяття, задовільна характеристика, наявність у нього малолітньої дитини та хворої матері. Вважає, що він став несвідомим співучасником злочину, а суд дав неправильну оцінку доказам, які є у справі, та неправильно визначив його роль у злочинах.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи скарги, колегія суддів вважає, що скарга задоволенню не підлягає.

Аналіз показань засудженого Т., які він давав під час досудового слідства та судового розгляду справи, свідчить про те, що він висував три версії своєї участі в інкримінованих йому злочинах, а саме: спочатку визнавав свою участь у вчиненні вимагання та вбивства Ц., показавши, що саме він вистрілив у голову Ц. з обрізу мисливської рушниці та підтвердив такі

свої показання під час відтворення обстановки та обставин події; потім показував, що постріл з обрізу, яким було вбито Ц., стався у зв'язку з необережним поводженням його з цією зброєю; а за іншими показаннями Т. вбивство Ц. вчинила особа, щодо якої справу закрито у зв'язку зі смертю.

Суд обґрунтовано визнав достовірними показання Т. про вчинення ним вбивства Ц., оскільки вони підтверджуються даними, які містяться у висновку судово-медичної експертизи, про те, що наскрізне вогнепальне поранення голови Ц. могло виникнути за обставин, зазначених Т. при відтворенні обстановки та обставин події під час досудового слідства, у висновку медико-криміналістичної експертизи про те, що вогнепальне поранення голови Ц. утворилось при пострілі в упор або близької до нього дистанції.

Крім того, обріз мисливської рушниць, з якого було відстріляно патрон, гільзу якого знайдено на місці вбивства Ц., а також ніж виявлено у місці, зазначеному Т. у його показаннях, — за місцем проживання його знайомого К., мобільний телефон було виявлено у квартирі Б., з якою проживав Т., а допитана як свідок Б. показала, що зі слів Т. їй відомо, що Ц. померла від вчиненого ним пострілу з обріза.

Свідок Т.О. показала, що на прохання Т. вона дала йому номер телефона Ц., з якою раніше працювала у перукарні.

Винність Т. у незаконному поводженні з вогнепальною та холодною зброєю ним не оспорується і підтверджується дослідженими судом доказами.

Отже, суд дав належну оцінку дослідженим доказам і обґрунтовано визнав Т. винним у вчиненні злочинів, за які його засуджено, і посилання його у скаргі на неправильне визначення судом його ролі у вчинених злочинах безпідставне.

Злочинні дії Т. кваліфіковано правильно, а покарання йому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України з урахуванням ступеня тяжкості вчинених злочинів, його особи та конкретних обставин справи і вважати призначене йому покарання надмірно суворим підстав немає.

Міркування прокурора, який брав участь у касаційному розгляді справи, про необхідність виключення з вироку

кваліфікації дій Т. за ч. 4 ст. 189 КК України як зайвої, суперечить вимогам ст. 33 КК України, згідно з якою сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жоден з яких її не було засуджено. При сукупності злочинів кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу, а вчинення Т. щодо Ц. вимагання прокурором не оспорується.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого Т. залишила без задоволення, вирок апеляційного суду Донецької області щодо нього — без зміни.

З огляду на докази, що були досліджені в судовому засіданні, суд правильно кваліфікував дії засуджених за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України як вбивство с корисливих мотивів і розбійний напад

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 15 серпня 2005 р. засуджено Л. за ч. 4 ст. 187 КК України на 9 років позбавлення волі, за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів Л. визначено 11 років позбавлення волі, а на підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків остаточно призначено 12 років позбавлення волі.

Вироком апеляційного суду Донецької області від 15 серпня 2005 р. засуджено Ч. за ч. 4 ст. 187 КК України на 9 років

позбавлення волі, за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів Ч. визначено 11 років позбавлення волі, а на підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків остаточно визначено 12 років позбавлення волі.

За вироком суду Л. і Ч. визнано винними і засуджено за вчинення злочинів за таких обставин.

26 липня 2004 р. Л. і Ч. за попередньою змовою з метою розбійного нападу і заволодіння грошима близько 1 год 30 хв на пр-ті Металургів у м. Єнакієве зупинили автомобіль таксі, яким керував водій В., і запропонували йому відвезти їх у м. Юнокомунарівськ на вул. Ревуцького. Коли приїхали в указане місце, Л. наніс В. 2 удари ножицями у праву частину грудей, а Ч. наніс 6 ударів ножем потерпілому у праву руку та праву частину спини, спричинивши останньому тяжкі тілесні ушкодження, та заволоділи його грошима у сумі 150 грн.

5 серпня 2004 р. Л. і Ч., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою з метою заволодіння грошима прибули на пункт прийому металобрухту на вул. Заводській, 9 у м. Єнакієве. Виявивши там особу без постійного місця проживання В., вони з метою вбивства та заволодіння грошима заманили останнього у зарості очерету, де почергово нанесли йому 7 ударів ножем у життєво важливі органи, від яких настала смерть потерпілого. Після вчиненого Л. і Ч., зламавши двері, проникли до пункту прийому металобрухту та заволоділи грошима у сумі 700 грн.

У касаційній скарзі захисник К. просить вирок суду у частині засудження Л. за умисне вбивство невстановленої особи скасувати, а справу направити на додаткове розслідування. Дії Л. із заволодіння грошима на пункті прийому металобрухту перекваліфікувати на ч. 3 ст. 185 КК України, а за епізодом розбійного нападу на В. вирок залишити без зміни. Посилається на те, що досудове і судове слідство проведено однобічно і неповно, а обвинувачення ґрунтується тільки на показаннях обвинувачених, які ті давали на досудовому слідстві під впливом працівників міліції.

Касаційна скарга засудженого Л. за змістом аналогічна скарзі захисника.

Захисник А. у касаційній скарзі вказує на те, що участь Ч. у вчиненні вбивства В. ґрунтується тільки на його зізнанні, яке було одержано із порушенням норм кримінально-процесуального законодавства — без участі захисника та із застосуванням психологічного та фізичного впливу. Вважає, що досудове та судове слідство проведено однобічно, неповно та з обвинувальним ухилом. Не були встановлені та допитані всі особи, які є причетними до таких обставин справи, не дана оцінка показанням обвинувачених під час відтворення обставинки й обставин події про місце приховування ножа після вбивства потерпілого, про зображення обвинуваченими на малюнках форми ножа, яким було вчинено вбивство та висновку судово-медичної експертизи про предмет, яким були нанесені колюче-різані рани потерпілому. Просить вирок суду у частині засудження Ч. за умисне вбивство невстановленої особи скасувати, справу повернути на додаткове розслідування, в частині засудження за розбійний напад на пункт прийому металобрухту дії засудженого перекваліфікувати на ч. 3 ст. 185 КК України.

Касаційна скарга засудженого Ч. за змістом аналогічна скарзі захисника А.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, пояснення засуджених Л., Ч., які підтримали касаційні скарги, перевіrivши матеріали справи, обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що скарги задоволенню не підлягають.

Висновки суду про доведеність винності Л. і Ч. у вчиненні зазначеного злочину щодо потерпілого В. є обґрунтованими.

Доводи у касаційних скаргах засуджених та їх захисників про те, що досудове слідство та судовий розгляд у справі проведені необ'єктивно, неповно й упереджено, а висновки суду, викладені у вирокі, не відповідають фактичним обставинам справи та ґрунтуються тільки на показаннях засуджених, які вони давали під впливом працівників міліції, є безпідставними.

Як встановлено перевіркою матеріалів кримінальної справи, досудове слідство і судовий розгляд у справі проведені з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства, а викладені у вирокі висновки про винність Л. та Ч. у вчиненні злочинів, за які їх засуджено, відповідають фактичним обставинам справи та підтверджуються дослідженими в судовому засіданні та детально наведеними у вирокі доказами.

Зокрема їх винність підтверджується особистими показаннями, які вони давали під час проведення досудового слідства, матеріалами огляду місця події, показаннями потерпілої М. та свідка Х.

Суд обґрунтовано посилається на показання засуджених, які вони дали на досудовому слідстві, визнаючи свою винність у пред'явленому обвинуваченні, детально розповіли про обставини вбивства В. та заволодіння грошима на пункті прийому металобрухту. Вони дали пояснення про те, хто перший наніс удари потерпілому, та про послідовність їх нанесення. До того ж засуджені вказували на деталі, які могли бути відомі тільки особам, причетним до цього злочину.

Крім того, ці показання Л. і Ч. підтверджуються висновком судово-медичної експертизи про характер та локалізацію заподіяних потерпілому тілесних ушкоджень.

Твердження у касаційних скаргах про те, що при проведенні досудового слідства засуджені Л. і Ч. давали показання без участі захисника і під впливом працівників міліції, є безпідставними, оскільки згідно з протоколами допиту як підозрюваних, обвинувачених при відтворенні обстановки й обставин події всі слідчі дії проводилися за участю захисників та законних представників засуджених. Заяви про застосування до Л. і Ч. недозволених методів слідства від них не надходили і зауваження на протоколи цих дій не поступали. Проведеною перевіркою прокуратури доказів застосування до Л. і Ч. незаконних методів слідства не встановлено.

Виходячи із доказів, які були досліджені в судовому засіданні, суд правильно кваліфікував злочинні дії Л. і Ч. по зазначеному епізоду за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК України.

Покарання засудженим призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України з урахуванням ступеню тяжкості вчинених злочинів, осіб винних та обставин, що обтяжують і пом'якшують покарання. Призначене покарання є необхідним й достатнім для їх виправлення та попередження нових злочинів і підстав для його пом'якшення немає.

Під час досудового і судового слідства істотних порушень вимог кримінально-процесуального законодавства, які могли б вплинути на законність і обґрунтованість вироку, не встановлено.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги захисників та засуджених Л. і Ч. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Донецької області — без зміни.

Розбійний напад, поєднаний із замахом на умисне вбивство з корисливих мотивів, помилково кваліфіковано як із проникненням у житло

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Дніпропетровської області від 30 листопада 2005 р. К. засуджено: за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 9 років позбавлення волі без конфіскації майна за ч. 4 ст. 187 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 7 років позбавлення волі без конфіскації майна, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно на 9 років позбавлення волі без конфіскації майна.

Постановлено стягнути із засудженого на користь:
— потерпілої Б. для відшкодування матеріальної та моральної шкоди, відповідно, 4 903 грн 90 коп. і 20 000 грн;

- потерпілого П. для відшкодування моральної шкоди 50 000 грн;
- 2-ої лікарні м. Кривого Рогу 708 грн 40 коп.;
- НДІЕКЦ КМУ УМВС України в Дніпропетровській області — 264 грн 38 коп.

Засудженого визнано винним у вчиненні ним у м. Кривому Розі таких злочинів.

21 серпня 2003 р. приблизно о 10 год 30 хв. К. проник у кв. 11 буд. 1 на вул. Спаській, де біля 12 год 15 хв учинив розбійний напад на неповнолітнього П., під час якого з метою вбивства останнього з корисливих мотивів наявним у нього ножом наніс йому 10 ударів у тулуб, живіт та інші частини тіла, 1 удар спицею для в'язання у спину, а також здавлював йому руками та флаконом з лаком для волосся шию, спричинивши тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння.

Після цього, переконавшись, що П. перебував у несвідомому стані, та вважаючи, що він виконав усі необхідні дії, спрямовані на позбавлення життя потерпілого, засуджений заволодів належним Б. майном на суму 5 816 грн 50 коп. і зник з місяця події.

Однак пов'язаний зі вбивством П. злочин К. не довів до кінця з незалежних від його волі причин, оскільки до потерпілого повернулася свідомість і йому було надано своєчасну медичну допомогу.

У касаційних скаргах:

— засуджений наводить доводи про те, що досудове слідство у справі проведено необ'єктивно, у нього умислу на вчинення розбійного нападу та вбивство не було, вважає, що він своїми діями спочатку спричинив П. умисне тяжке тілесне ушкодження у стані сильного душевного хвилювання, що виникло внаслідок застосування до нього з боку потерпілого протизаконного насильства, а потім вчинив крадіжку чужого майна. Посилається також на суворість призначеного йому покарання.

Просить вирок щодо нього змінити: перекваліфікувати його дії з тих статей кримінального закону, за якими його за-

суджено, на статті, якими передбачено відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, та крадіжку чужого майна; пом'якшити йому покарання і зменшити розмір зробленого з нього для відшкодування моральної шкоди на користь потерпілого грошового стягнення;

— захисник З. посилається на те, що судове слідство у справі проведено неповно і необ'єктивно, висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи, судом не дано належної оцінки зібраним у справі доказам. Стверджує, що у засудженого не було умислу на вчинення розбійного нападу та вбивство, він своїми діями спричинив П. умисне тяжке тілесне ушкодження у стані сильного душевного хвилювання, що виникло у нього внаслідок застосування до нього з боку потерпілого протизаконного насильства, та крадіжку чужого майна. Наводить також доводи про призначення К. суворого покарання та стягнення з нього на користь потерпілих для відшкодування моральної шкоди занадто великих грошових сум. Порушує питання про зміну вироку щодо засудженого: перекваліфікацію його дії з ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 187 КК України, відповідно, на ст. 123 та ч. 3 ст. 185 КК України, призначення К. не пов'язаного з позбавленням волі покарання та зменшення розміру стягнутих із К. на користь потерпілих грошових сум.

Заслухавши доповідача, захисника та законного представника засудженого, які підтримали доводи скарг, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи скарг, колегія суддів вважає, що вони підлягають частковому задоволенню на таких підставах.

Посилання у касаційних скаргах на те, що досудове та судове слідство у справі проведено неповно, необ'єктивно, а висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи та не підтверджені зібраними у ній доказами, є необґрунтованими.

Матеріалами справи з'ясовано, що досудове та судове слідство у ній проведено з дотриманням вимог кримінально-процесуального закону, таких порушень цього закону, котрі були б суттєвими і тягли за собою скасування вироку, у справі

не допущено, а висновки суду про винність К. у вчиненні ним злочинів, за які його засуджено, відповідають фактичним обставинам справи та підтверджені розглянутими в судовому засіданні та викладеними у вирокі доказами і, зокрема, даними, що містяться в показаннях засудженого, потерпілих П. та Б., свідків М., К.О., протоколах огляду місця події, сміттевого бака, квартири засудженого, виявлення та огляду речових доказів, відтворення обстановки та обставин події, висновках трасологічної та судово-медичних експертиз.

Так, сам засуджений у судовому засіданні дав показання, якими підтвердив факти умісного спричинення ним потерпілому за викладених у вирокі обставин тяжких тілесних ушкоджень і потім заволодіння ним зазначеним у вирокі майном.

Однак у цих показаннях К. по суті стверджував, що він заподіяв П. тілесні ушкодження у відповідь на застосування до нього насильства з боку самого потерпілого і він, засуджений, учинив не розбійний напад, а крадіжку чужого майна.

Подібне твердження засудженого, як і аналогічного характеру у касаційних скаргах доводи, є безпідставними та спростовуються перевіреними у справі доказами.

Згідно з показаннями у судовому засіданні потерпілого П. за кілька днів до 21 серпня 2003 р. К. приніс до нього додому комп'ютерні диски у сумці розміром з системний комп'ютерний блок. Тоді ж К. попросив його дати йому на деякий час, з метою показати батькам, системний комп'ютерний блок, пояснивши, що його блок пошкоджений і батьки його за це ляють. Він відмовився тоді дати такий блок К., але на прохання останнього дозволив йому залишити у себе вдома принесену ним сумку. 21 серпня 2003 р. приблизно о 10 год до нього додому без попередження прийшов К., за пропозицією якого вони почали в спальній кімнаті грати в комп'ютерні ігри. Коли біля 12 год 10 хв після телефонного дзвінка бабусі він повідомив К., що йому необхідно йти з дому і схилився взяти свій одяг, К. несподівано напав на нього. Далі П. дав докладні показання про те, як за зазначених у вирокі обставин у процесі нападу К. наносив йому удари ножем, спицею для в'язання, здавлював ший руками та флаконом із лаком для волосся,

спричинив йому тілесні ушкодження, перевіряв його пульс, коли він, потерпілий, вже не мав сил захищатися та нерухомо лежав на підлозі.

Також згідно з показаннями потерпілого не він, а К. застосував до нього насильство, він, П., тільки захищався від нападу останнього, причому, коли зрозумів про намір К. позбавити його життя, то на його питання з цього приводу К. відповів, що «у нього немає іншого виходу, поки він не покаже батькам справний системний комп'ютерний блок», і дорікнув його тим, що він, потерпілий, «даремно раніше відмовився на його прохання добровільно дати йому такий блок».

Оскільки показання потерпілого П. істотних суперечностей не містили і відповідали іншим доказам у справі, у суда не було підстав сумніватися в їх достовірності, а тому він правильно обґрунтував ними свої висновки у вирокі.

Під час проведення за участю П. відтворення обстановки та обставин події він докладно відтворив обставини, за яких щодо нього були вчинені протиправні дії Н.

Показаннями потерпілої Б. з'ясовано, що 21 серпня 2003 р., отримавши повідомлення про поранення її сина, вона відразу поїхала додому. Біля будинку побачила машину швидкої допомоги, в якій знаходився закривавлений син. На її запитання він відповів, що його через комп'ютер порізав К. Після доставки сина в лікарню вона прибула в свою квартиру і виявила там відсутність системного комп'ютерного блоку та іншого майна, вказавши якого саме. Незабаром сусіди принесли в квартиру сумку, в якій знаходився системний блок від її комп'ютера, і пояснили їй, що знайшли її на першому поверсі будинку під сходами.

Судом правильно встановлено найменування та вартість майна, яким заволодів засуджений.

Свідок К. послався у своїх показаннях на те, що 21 серпня 2003 р. приблизно о 13 год до нього в квартиру подзвонила сусідка С. і попросила терміново викликати швидку допомогу, пояснивши, що на сходовій площадці лежить закривавлений П. Коли він, свідок, вийшов із квартири на площадку, то дійсно побачив там закривавленого та знесиленого П., який

повідомив, що йому позові поранення наніс юнак на ім'я Олег, котрий забрав і комп'ютер. Після того, як П. забрала швидка допомога, С. виявила на сходовій площадці сумку, в якій був комп'ютерний процесор.

Засуджений, а також його законний представник К.М. підтвердили в судовому засіданні ту обставину, що до та на час вчинення К. щодо П. протиправних дій їх домашній комп'ютер «зависав» і на ньому неможливо було грати, тобто він був пошкоджений.

За висновком судово-медичної експертизи у П. виявлені численні колото-різані та різані рани грудної клітки і передньої черевної стінки з пошкодженням легенів, до того ж 5 ран є проникаючими, відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя в момент заподіяння, і спричинені дією колюче-ріжучого предмета, яким міг бути клинок ножа.

Характер вчинених К. щодо потерпілого дій, пов'язаних із застосуванням ним такого знаряддя злочину, як принесений із собою ніж, нанесення ним та спицею для в'язання численних ударів у життєво важливі органи потерпілого, здавлювання руками та флаконом із лаком для волосся шиї П., заподіяння внаслідок цього П. тих тілесних ушкоджень, які вказані у зазначеному вище висновку судово-медичної експертизи, та заволодіння відразу після цього чужим майном свідчить про те, що К. діяв з умислом, спрямованим саме на вчинення розбійного нападу та позбавлення життя П. із корисливих мотивів, однак він не довів злочин до кінця з незалежних від його волі причин.

Отже, доводи в касаційних скаргах про відсутність у засудженого умислу на розбійний напад та вбивство є безпідставними.

Правильно проаналізувавши зібрані у справі докази в їх сукупності, зокрема ті, на які містяться посилання в касаційних скаргах, та давши їм належну оцінку, суд дійшов обґрунтованого висновку про винність К. у вчиненні ним за викладених у вирокі обставин злочинів, за які його засуджено.

Дії К. за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України як замах на вбивство з корисливих мотивів та за ч. 4 ст. 187 КК України як

розбій, спрямований на заволодіння майном у великих розмірах та поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, кваліфіковані правильно. Разом з тим суд необґрунтовано послався у вирокі на те, що вчинення К. розбійного нападу було поєднане з проникненням у житло, оскільки матеріали справи не свідчать про незаконність проникнення засудженим у житло, де ним були вчинені злочини.

Тому вирок у вказаній частині підлягає зміні шляхом виключення з нього зазначеної вказівки суду.

Підстави для пом'якшення засудженому покарання відсутні, тому що воно призначене судом справедливо та відповідає ступеню тяжкості вчинених ним злочинів та даним про його особу.

Суд правильно, згідно з вимогами чинного законодавства, вирішив питання і про цивільний позов потерпілих, стягнувши з засудженого для відшкодування моральної шкоди на користь потерпілої Б. 20 000 грн та на користь потерпілого П. — 50 000 грн, до того ж суд належно обґрунтував таке своє рішення.

Таким чином, наведені з цього приводу в касаційних скаргах доводи також позбавлені підстав.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги захисника З. та засудженого К. задовольнила частково. Вирок апеляційного суду Дніпропетровської області щодо К. змінила, виключивши з нього вказівку суду про вчинення засудженим поєднаного з проникненням у житло розбійного нападу. У решті вирок залишено без зміни.

**Замах на умисне вбивство під час розбійного нападу
правильно кваліфіковано
за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 1 ст. 187 КК України**

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Житомирської області від 23 січня 2006 р. К. засуджено: за ч. 1 ст. 187 КК України до позбавлення волі на 7 років, за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; на підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточне покарання йому визначено у вигляді 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

К. засуджено за розбійний напад на водія автомобіля радіо-таксі П., під час якого ним було вчинено замах на вбивство потерпілого з корисливих мотивів, що мало місце увечері 20 вересня 2005 р. у м. Житомирі.

Злочин, як установив суд, вчинено за таких обставин. Після 22 год 20 вересня 2005 р. К., який перебував у стані алкогольного сп'яніння, разом зі співмешканкою Д. та її донькою прибув на автомобілі — таксі — під керівництвом П. до свого помешкання. З метою заволодіти грошима водія, скориставшись тим, що той здійснював розворот автомобіля, К. взяв на своєму подвір'ї кухонного ножа й направився до нього. Зупинивши автомобіль, він напав на П., діючи з наміром вчинити його вбивство з корисливих мотивів.

До того ж К. з метою реалізувати свій умисел через відчинені дверцята автомобіля з боку водія зі значною силою завдав удар лезом ножа в шию. Після цього він намагався вдруге вдарити потерпілого ножем у шию, але через активну протидію з боку потерпілого К. не вдалося здійснити свого злочинного наміру — вчинити його вбивство, він змушений був утекти з місця злочину.

Унаслідок умисних злочинних дій К., спрямованих на позбавлення П. життя, потерпілому було заподіяно легке тілесне ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я.

У касаційному поданні заступник прокурора Житомирської області порушує питання про виключення з вироку кваліфікації дій К. за ч. 1 ст. 187 КК України як зайвої та про залишення решти вироку щодо засудженого без зміни.

У касаційній скарзі засуджений К. посиляється на необґрунтованість його засудження за вчинення зазначених злочинів, на те, що він не мав умислу на заволодіння грошима П. та на його вбивство. Вважає, що справу щодо нього сфабриковано. Вказує також на невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, на непослідовність показань потерпілого. Просить переглянути вирок і одночасно порушує питання про пом'якшення призначеного йому покарання.

Заслухавши доповідь судді, міркування прокурора, пояснення потерпілого, пояснення засудженого та захисника, котрі підтримали касаційну скаргу, перевіривши матеріали справи і доводи касаційного подання та касаційної скарги, колегія суддів вважає, що касаційне подання і касаційна скарга задоволенню не підлягають.

Висновок суду про доведеність винності К. у вчиненні зазначених злочинних дій відповідає фактичним обставинам справи, підтверджується дослідженими у судовому засіданні доказами й є обґрунтованим. Тому доводи у касаційній скарзі засудженого про невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи — безпідставні.

Так, сам К., з огляду на його показання і на стадії досудового слідства, і в судовому засіданні по суті визнавав факт спричинення ним ножем П. тілесного ушкодження в області шиї.

Крім того, під час додаткового допиту К. як обвинуваченого він визнавав, що зазначені дії щодо П. ним були вчинені з метою заволодіти грошима потерпілого, оскільки він заборгував матері 50 грн.

Потерпілий П. підтвердив, що К., якого разом з двома особами він увечері 20 вересня 2005 р. підвозив своїм авто-

мобілем — таксі, напав на нього і завдав йому удар ножем у шию, а потім намагався вдруге вдарити, але йому вдалося вибити ножа з рук К.

Згідно з показаннями свідка Д. — співмешканки К., яка того вечора разом із ним знаходилася у зазначеному автомобілі — таксі — як пасажир, після того, як вони приїхали до їх помешкання, К. повернувся до автомобіля — таксі — і вона бачила, що він у салоні автомобіля завдав удару рукою таксисту.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у потерпілого мала місце рана передньо-бокової поверхні шиї справа, яка могла утворитися від дії леза ножа, вилученого на місці події, і відноситься до легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я.

Зазначена рана у потерпілого могла утворитися за обставин, на які він вказав під час відтворення обстановки й обставин події.

Винність К. підтверджується й іншими наявними у справі, дослідженими в судовому засіданні доказами, аналіз яких суд дав у вирок.

Доводи у касаційній скарзі засудженого про те, що він не мав умислу на заволодіння грошима П., безпідставні та спростовуються зібраними у справі доказами, зокрема зазначеними вище показаннями самого К. на стадії досудового слідства, згідно з якими він діяв із наміром заволодіти грошима П., оскільки того дня взяв у матері в борг 50 грн.

Свідок К., мати засудженого, підтвердила, що 20 вересня 2005 р. син брав у неї 50 грн.

Необґрунтованим є також посилання засудженого у скарзі на те, що він не мав умислу на вбивство П.

Аналогічного змісту твердження К. у судовому засіданні ретельно перевірялося судом і було визнано безпідставним.

З урахуванням тих обставин, що, як встановлено у справі, К. ножем завдав зі значною силою удар П. у шию, яка є життєво важливим органом, і до того ж, згідно з показаннями потерпілого, сказав «готовий», а потім намагався ще раз ударили його ножем у шию, але через активний захист П. цього наміру К. здійснити не вдалося, слід визнати правильним

висновок суду про те, що засуджений діяв з умислом на позбавлення потерпілого життя.

З огляду на матеріали справи показання потерпілого П. про конкретні дії К. щодо нього були послідовними, суперечностей вони не містять і підтверджуються іншими розглянутими у судовому засіданні доказами. Тому суд обґрунтовано визнав його показання достовірними. Посилання у скарзі К. на непослідовність показань потерпілого є безпідставними.

Вивченням матеріалів справи не виявлено порушень вимог кримінально-процесуального закону під час збирання й закріплення доказів у справі, які б викликали сумніви в їх достовірності. Наявні у справі докази відповідають вимогам закону щодо допустимості, достовірності й достатності доказів. Тому твердження засудженого у скарзі про те, що зазначену справу сфабриковано, є необґрунтованим.

За таких обставин вважати, що К. необґрунтовано засуджено за вказані злочинні дії, немає підстав.

Відсутні й підстави вважати, що судом неправильно застосований кримінальний закон.

К., як встановлено у справі, з метою заволодіти грошима П. учинив напад на нього і під час нападу вчинив замах на вбивство потерпілого.

Згідно з п. 10 (абзац 3) постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 у разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України.

З урахуванням вказаного роз'яснення Пленуму Верховного Суду України слід визнати правильною кваліфікацію дій К. як за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК, так і за ст. 187 КК. У зв'язку з цим доводи у касаційному поданні прокурора про те, що дії К. повністю охоплюються складом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК, і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 187 КК не потребують, є необґрунтованими.

Призначене К. покарання відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину й особі засудженого.

Суд призначив йому мінімальне покарання, передбачене санкцією ч. 2 ст. 115 КК. З урахуванням того, що К. раніше неодноразово вчиняв умисні злочини, і злочини, за які його засуджено зазначеним вироком, він скоїв у стані сп'яніння, колегія суддів не вбачає підстав для пом'якшення йому покарання.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Житомирської області щодо К. залишила без зміни, а касаційне подання прокурора і касаційну скаргу засудженого — без задоволення.

Умисне вбивство з корисливих мотивів під час розбійного нападу визнано вчиненим з особливою жорстокістю, про що свідчить велика кількість спричинених потерпілому тілесних ушкоджень у життєво важливі органи та спосіб їх заподіяння

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 18 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Вінницької області від 21 лютого 2006 р. Д. засуджено: за пунктами 4, 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі з конфіскацією усього майна, яке є власністю засудженого; за ч. 4 ст. 187 КК України на 12 років позбавлення волі з конфіскацією усього майна, яке є власністю засудженого.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно визначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на 15 років з конфіскацією усього майна, яке є власністю засудженого.

Д. визнано винним у тому, що він 4 лютого 2005 р. о 21 год, перебуваючи у стані, викликаному вживанням наркотичних засобів, з метою заволодіння майном М. прийшов у кв. 33

буд. 55 на вул. Процишина в м. Ладжині Вінницької області, в якій той проживав, і вчинив з корисливих мотивів з особливою жорстокістю його умисне вбивство під час розбійного нападу на нього, наносячи потерпілому удари пляшкою, здавлюючи його шию руками та телефонним проводом і наносячи йому безліч ударів (не менше 24) трьома ножами в шию, груди та живіт, а потім перерізав горло ножем. Вбивши М., Д. заволодів його майном вартістю 55 грн та грошима в сумі 290 грн і з квартири зник.

У касаційній скарзі засуджений Д. просить вирок щодо нього змінити на тих підставах, що суд неправильно встановив мотиви його дій. Убивство він дійсно вчинив, але корисливого мотиву не мав і тому розбійного нападу на М. не вчиняв. Крім того, вбивство М. він учинив без застосування дій, які дають підстави вважати, що це було вбивством із особливою жорстокістю, а тому просить вирок суду щодо нього змінити, перекваліфікувати його дії з пунктів 4, 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 187 КК України на ч. 1 ст. 115 КК України та призначити більш м'яке покарання, тому що суд не врахував ряд пом'якшуючих покарання обставин, а саме: явку з повинною, щире каяття та сприяння розкриттю злочину.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженого Д., захисників О. та Д., які підтримали доводи касаційної скарги, потерпілу М. та її представника Т., міркування прокурора, обговоривши доводи касаційної скарги та перевіривши матеріали справи, колегія суддів вважає касаційну скаргу засудженого Д. такою, що задоволенню не підлягає.

З огляду на матеріали справи висновок суду щодо доведених винності Д. у вчиненні умисного вбивства М. під час розбійного нападу на нього за встановлених судом обставин, що викладені у вирокі, є обґрунтованим та правильним і стверджується дослідженими в судовому засіданні доказами.

Згідно з даними, що є у протоколі огляду місця події та трупа, на місці події в квартирі за місцем проживання М. виявлено його труп зі слідами тілесних ушкоджень, зокрема зі слідами здавлювання шиї та великої кількості колото-різаних і різаних ран шиї, грудей та живота.

Згідно з даними висновку судово-медичної експертизи на трупі М. виявлені тілесні ушкодження, які свідчать про їх характер та локалізацію, про кількість колото-різаних та різаних ран на тілі, яких не менше 24, а також про характер здавлювання шиї потерпілого. Встановлена також причина смерті М., що настала внаслідок сукупності заподіяних тілесних ушкоджень шляхом здавлювання шиї руками та великої кількості колото-різаних і різаних ран грудей, живота і шиї.

Обставини вчинення умисного вбивства М., механізм спричинення йому тілесних ушкоджень та про предмети, що були використані засудженим під час розбійного нападу на потерпілого, Д. пояснив і показав у подробицях під час відтворення обстановки й обставин події за його участю. Під час проведення зазначеної слідчої дії Д. указав також на місця схову знярядь вбивства та викраденого майна.

Показання Д. у судовому засіданні свідчать про те, що сам факт вбивства він визнав і вказав на обставини його вчинення, але заперечував факт розбійного нападу на М. та його вбивства з корисливих мотивів. Суд оцінив показання Д. у сукупності з іншими доказами у справі та дійшов обґрунтованого висновку про вчинення вбивства М. саме з корисливих мотивів.

Свідок М.В. показала в судовому засіданні, що вона була дружиною потерпілого М. і спільно з ним проживала. Вона перша виявила труп у квартирі і повідомила працівників міліції. Весь одяг у квартирі був з вивернутими кишнями. Біля трупа знаходилась ошадна книжка потерпілого, в якій він завжди зберігав свої гроші. 4 лютого він отримав пенсію — 290 грн, але ніяких грошей у квартирі, зокрема пенсії, не було.

Про корисливий мотив злочину свідчать зафіксовані під час огляду місця події — квартири М. — обставини, а саме те, що одяг, який знаходився у квартирі, обшукувався, про що свідчать вивернуті кишні, відсутність у квартирі частини речей потерпілого — телефону, який був вилучений серед речей, котрі забрав із квартири засуджений, а також відсутність у квартирі будь-яких грошей, хоча потерпілий отримав у день його вбивства пенсію у сумі 290 грн, про що свідчить ошадна книжка потерпілого, яка була виявлена біля трупа.

Про вбивство М. саме з особливою жорстокістю свідчить велика кількість спричинених йому тілесних ушкоджень. Для його вбивства засуджений протягом певного періоду часу застосовував і пляшку, якою наніс удар по голові потерпілому, і неодноразово здавлював йому шию телефонним кабелем, а також руками, про що свідчить наявність на шиї потерпілого слідів віддавлення руками та кабелем, а також наніс потерпілому велику кількість ударів ножом в шию, груди та живіт, про що свідчать виявлені 24 колото-різані та різані рани на тілі потерпілого, які були заподіяні із застосуванням трьох ножів.

Таким чином, суд на підставі досліджених доказів дійшов правильного висновку щодо доведеності винності Д. і обґрунтовано кваліфікував його злочинні дії за пунктами 4, 6 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 187 КК України.

Порушень вимог КПК, що ставлять під сумнів доведеність винності Д. у зазначеному вироком обсязі злочинних дій, не встановлено.

Призначене судом покарання Д. відповідає ступеню тяжкості вчинених ним злочинів, даним про його особу та обставинам, що пом'якшують та обтяжують покарання, а тому відповідає вимогам ст. 65 КК України.

Матеріали справі не свідчать про те, що засуджений щиро розкався у скоєному та з'явився до правоохоронних органів з заявою про вчинення злочину, не містять також даних про активне сприяння розкриттю злочину, а тому суд обґрунтовано не врахував зазначені обставини як такі, що пом'якшують покарання.

Колегія суддів не вбачає підстав для зміни чи скасування вироку щодо Д. та пом'якшення призначеного йому покарання.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Вінницької області від 21 лютого 2006 р. щодо Д. залишила без зміни, а касаційну скаргу — без задоволення.

Суд обґрунтовано визнав винними засуджених у замаху на умисне вбивство потерпілого з корисливих мотивів, вчиненому за попередньою змовою групою осіб під час розбійного нападу на потерпілого

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 15 червня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 20 жовтня 2005 р. засуджено: О. за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю; за ч. 2 ст. 187 КК України на 7 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю; за ст. 304 КК України на 3 роки позбавлення волі.

На підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом часткового складання призначених покарань О. призначено 11 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

На підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків до призначеного покарання частково приєднано невідбуту частину покарання за попереднім вироком від 9 липня 2004 р. і остаточно призначено О. покарання — 11 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією всього майна, що є його власністю;

Ш. за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 6 років позбавлення волі; за ч. 2 ст. 187 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 5 років позбавлення волі.

На підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим, остаточно визначено Ш. покарання — 6 років позбавлення волі;

П. за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 8 років позбавлення волі; за

ч. 2 ст. 187 КК України на 7 років позбавлення волі. На підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим П. остаточно визначено покарання — 8 років позбавлення волі.

За частиною 2 ст. 15, ч. 3 ст. 289 КК України О., Ш. та П. виправдані за недоведеністю їх участі у вчиненні вказаного злочину.

Як установив суд, злочини засудженими особами були вчинені за таких обставин.

О., достовірно знаючи про неповнолітній вік П., Ш. та особи, яка не досягла віку, з якого може настати кримінальна відповідальність (Х.), 16 березня 2005 р. запропонував їм вчинити умисне вбивство водія таксі з метою заволодіння його грошми та цінностями.

Згідно з розробленим О. планом всі четверо мають сісти в автомобіль і поїхати в безлюдне місце, де він та Ш. вийдуть та, знаходячись поблизу, спостерігатимуть за навколишньою обстановкою. П. та особа, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, залишившись у салоні автомобіля, вчинять напад на водія і позбавлять його життя за допомогою удавки та ножа, які їм передасть О.

Реалізуючи цей злочинний план, О., П. та особа, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність (Х.), 16 березня 2005 р. приблизно о 18 год 30 хв прийшли на кінцеву зупинку громадського транспорту на вул. Вуглегорське шосе в селищі Кондратівка м. Горлівки Донецької області та запропонували водію автомобіля «Москвич» відвезти їх у селище Поклонськ.

По дорозі О. та Ш. попросили водія зупинити автомобіль та вийшли з нього. П., залишившись у салоні автомобіля, накинув на шию К. удавку, а особа, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність (Х.), намагалася завдати потерпілому удару ножом у шию, проте злочинний намір до кінця доведений не був, оскільки К. чинив активний опір нападникам. Після цього О., Ш., П. та особа, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, були змушені втекти з місця події.

У касаційних скаргах:

— засуджений П., його захисник — адвокат Є. — та законний представник П. зазначають, що в його діях відсутній склад злочину, передбачений ст. 15, пунктами 2, 6 ч. 2 ст. 115 КК України, просять закрити справу в цій частині та пом'якшити П. покарання за ч. 2 ст. 187 КК України;

— засуджений Ш. та його захисник — адвокат Р. — зазначають про непричетність Ш. до вчинених злочинів та просять кримінальну справу щодо нього закрити;

— засуджений О. та його захисник — адвокат Є. — зазначають, що кримінальна справа щодо О. підлягає закриттю у зв'язку з недоведеністю його вини у вчиненні злочинів.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення захисника засудженого Ш. — адвоката Р., який підтримав свою касаційну скаргу, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши викладені у скаргах доводи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги задоволенню не підлягають на таких підставах.

Висновок суду про доведеність винності О., Ш., та П. у вчиненні зазначених у вирокі злочинних дій відповідає фактичним обставинам справи, підтверджується зібраними у справі та перевіреними в судовому засіданні доказами і є обґрунтованим.

Так, П. у судовому засіданні пояснив, що О. розробив план нападу на таксиста з метою заволодіння його майном та наказав йому та Х. вчинити цей напад за допомогою ножа та удавки. Коли О. та Ш., які діяли згідно з цим планом, вийшли з автомобіля, він накинув удавку на шию водієві та побачив, що в руці у Х. блиснув якийсь предмет, також пояснив, що водій почав хрипіти, а він вискочив з автомобіля і почав тікати.

Допитаний у судовому засіданні Х. підтвердив показання П., крім того, пояснив, що коли П. накинув удавку на шию водієві, він дістав з кишень ножа та приставив його до К., проте потерпілий почав чинити опір і вони з П. були змушені втекти.

Потерпілий К. пояснив, що як тільки О. та Д. вийшли з його автомобіля, П. накинув йому на шию удавку та почав душити, а Х. намагався завдати йому удару ножем у шию.

Потерпілий також пояснив, що він почав чинити активний опір нападникам, а Х. став кликати на допомогу тих осіб, які вийшли з автомобіля. Після того, як удавка порвалася, П. та Ш. втекли з місця події.

Згідно з протоколом огляду місця події в автомобілі, яким керував К., виявлено плями бурого кольору, у верхній частині пасажирського сидіння — 5 різаних пошкоджень, а неподалік від автомобіля — складний ніж.

Згідно з висновком судово-цитологічної експертизи на клинку вказаного складного ножа виявлено кров людини, яка могла походити від К., засуджених та Х.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у К. виявлено забій гортані, садна та різану рану на шиї, забій м'яких тканин обличчя, садна на правій голівці, які є легкими тілесними ушкодженнями, що спричинили короточасний розлад здоров'я.

На підставі оцінки й аналізу наведених доказів, які повно і всебічно перевірялися в судовому засіданні, суд обґрунтовано визнав винними О., П. та Ш. у замаху на умисне вбивство К. з корисливих мотивів, вчиненому за попередньою змовою групою осіб під час нападу на потерпілого з метою заволодіння його майном.

Суд дійшов такого висновку, виходячи з сукупності всіх обставин вчиненого діяння, враховуючи спосіб, знаряддя злочину, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, що були заподіяні потерпілому, причину припинення злочинних дій, і правильно кваліфікував дії засуджених за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України та ч. 2 ст. 187 КК України.

Твердження захисників О., Ш. та самих засуджених про їх непричетність до вчинення злочинів, а також твердження П., його законного представника та захисника про відсутність у цього засудженого умислу на позбавлення життя К. належно перевірялися в судовому засіданні й обґрунтовано визнані безпідставними, оскільки не відповідають фактичним обставинам справи та спростовуються зібраними у справі та покладеними в основу вироку доказами.

Покарання, яке призначено засудженим з дотриманням вимог ст. 65 КК України, є необхідним і достатнім для їх виправлення та попередження нових злочинів, а тому підстав для його пом'якшення, про що йдеться у касаційних скаргах засудженого П., його захисника та законного представника, колегія суддів не вбачає.

Вирок щодо О., Ш. та П. є законним і обґрунтованим, будь-яких передбачених ст. 398 КПК підстав для його скасування чи зміни при перевірці справи у касаційному порядку не виявлено, а тому касаційні скарги не підлягають задоволенню.

Виходячи з наведеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених, захисників, законного представника неповнолітнього П. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Донецької області щодо О. — без зміни.

Вбивство, вчинене з метою заволодіння наркотичними засобами, правильно кваліфіковано як вчинене з корисливих мотивів.

Незаконне заволодіння наркотичним засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та наступне їх зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи без такої мети, а також їх незаконний збут утворюють сукупність злочинів, передбачених статтями 307, 308 чи ст. 309 КК, проте не утворюють ознаки повторності, передбаченої ч. 2 ст. 307 або ч. 2 ст. 309 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 6 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Запорізької області від 30 березня 2006 р. У. засуджено: за ч. 3 ст. 308 КК України на 9 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за п. 6

ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна; за ч. 1 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 309 КК України на 3 роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 307 КК України на 5 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

На підставі ст. 70 КК України У. остаточно призначено 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Постановлено стягнути з У. на користь Г. на відшкодування матеріальної шкоди 1 525 грн.

У. засуджений за вчинення таких злочинів.

28 липня 2005 р. У., перебуваючи в буд. 13 на вул. Ватутіна м. Бердянська, з метою заволодіння наркотичними засобами вчинив напад на проживаючу там О., повалив на ліжко, а потім обмотав електричним шнуром шию і з застосуванням сили затягнув петлю, задушив її.

Смерть потерпілої О. настала від механічної асфіксії.

Після цього У. заволодів особливо небезпечним наркотичним засобом — опієм ацетильованим.

Потім він вчинив крадіжку 5 000 грн та мобільного телефону «Нокія—2100» вартістю 270 грн, що належали О.

29 липня 2005 р. У. у своєму буд. 202/1 на вул. Мічуріна м. Бердянська збув Є. медичний шприц, заповнений особливо небезпечним наркотичним засобом — опієм ацетильованим, об'ємом 2 мл.

Під час виїзду в цей день з міста У. та Є. їх автомашина була зупинена працівниками міліції, в ній було виявлено: опій ацетильований вагою 2,044 грн та 5,7 г сухої суміші, яка відноситься до особливо небезпечного наркотичного засобу — канабісу, який він зберігав без мети збуту.

У касаційній скарзі засуджений У. вважає, що суд при призначенні йому покарання не врахував того, що він є єдиним годувальником у сім'ї, з ним проживала мама, яка хворіє, він повністю визнав свою винність, у зв'язку з чим просить пом'якшити призначене йому покарання.

Висновок суду про винність засудженого У. у вчиненні злочинів за обставин, зазначених у вирокі, підтверджується сукупністю доказів, перевірених у встановленому законом по-

рядку, досліджених у судовому засіданні та належно оцінених судом, зокрема показаннями самого засудженого У. на початку досудового слідства під час допиту як підозрюваного, при відтворенні обстановки й обставин подій та викладених у явці й з повинною, в яких він визнавав себе винним у вчиненні зазначених злочинів; його частковими показаннями у судовому засіданні, показаннями свідків С. та М., які впізнали флакон з-під медикаментів, вилучений у засудженого У., таким, що належав потерпілій О., у якої вони постійно купували наркотичні засоби; свідків Є. та С. про їх поїздку з У. в м. Бердянськ за наркотичними засобами; даними протоколу огляду місця події про виявлення трупа О., протоколом огляду автомобіля, під час якого були виявлені наркотичні засоби; даними огляду електричного шнура, виявленого в очереті біля ДОЦ «Горніст» м. Бердянська; висновками судово-медичної експертизи про те, що смерть О. настала внаслідок здавлювання її шиї петлею, що зумовило механічну асфіксію; висновками судово-хімічної експертизи про те, що рідина коричневого кольору, виявлена при огляді автомобіля, є розчином особливо небезпечного наркотичного засобу — ацетильованого опію, вага якого складає 1,044 г.

Винність У. у вчиненні зазначених злочинів підтверджується також іншими доказами, дослідженими у судовому засіданні, і не оспорується засудженим у касаційній скарзі.

Апеляційний суд всебічно, повно й об'єктивно дослідив обставини справи, дав зібраним доказам належну оцінку, а дії засудженого У. за ч. 3 ст. 308, п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 185 та ч. 2 ст. 307 (за кваліфікуючою ознакою — особливо небезпечний наркотичний засіб) КК України кваліфікував правильно.

Водночас дії засудженого У. підлягають перекваліфікації з ч. 2 на ч. 1 ст. 309 КК України, оскільки відповідно до роз'яснень п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 р. № 4 незаконне заволодіння наркотичними засобами та наступне їх зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи без такої мети, а також їх

незаконний збут утворюють сукупність злочинів, передбачених ст. 308 і ст. 307 чи ст. 309 КК, проте не утворюють ознаки повторності, передбаченої ч. 2 ст. 307 або ч. 2 ст. 309 КК.

У зв'язку з цим дії У. необхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 309 КК України, оскільки у його діях повторності однорідних злочинів немає, а зберігання ним наркотичних засобів у великих розмірах йому не ставилося в обвинувачення.

З урахуванням наведеного підлягає також виключенню з обвинувачення У. така кваліфікуюча ознака ч. 2 ст. 307 КК України, як вчинення ним повторного однорідного злочину.

Що стосується міри покарання, обраної судом У., то вона призначена йому з урахуванням характеру та ступеня суспільної небезпечності вчинених ним злочинів, даних про його особу, а також всіх обставин справи, зокрема тих, на які він посилається у касаційній скарзі.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Запорізької області щодо У. змінила, виключила з обвинувачення засудженого У. кваліфікуючу ознаку ч. 2 ст. 307 КК України — повторність однорідних злочинів — перекваліфікувала дії У. з ч. 2 ст. 309 на ч. 1 ст. 309 КК України і призначила за цим законом 2 роки позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК України У. за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 308, п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 185, ч. 2 ст. 307 та ч. 1 ст. 309 КК України призначила 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна. У решті цей вирок щодо У. залишила без зміни.

8. Умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК)

Як умисне вбивство з хуліганських мотивів за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК дії винного кваліфікуються, коли він позбавляє іншу особу життя внаслідок явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини чи з використанням малозначного приводу.

Якщо крім убивства з хуліганських мотивів винний вчинив ще й інші хуліганські дії, що супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, вчинене кваліфікується за п. 7 ч. 2 ст. 115 і за відповідною частиною ст. 296 КК.

Не можна кваліфікувати як вчинене з хуліганських мотивів умисне вбивство під час сварки чи бійки, яку розпочав сам потерпілий, а так само з ревнощів, помсти чи з інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих стосунків, навіть якщо при цьому було порушено громадський порядок.

Пункт 11 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 1.

Хуліганство й наступне вбивство особи, яка перепиняла ці дії, належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 296 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК.

Абзац 4 п. 12 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 1.

Як вчинене з хуліганських мотивів слід кваліфікувати вмісне вбивство, вчинене на ґрунті явної неповаги до суспільства, грубого нехтування правил співжиття і норм моралі, коли поведінка винного є відкритим викликом громадському порядку й обумовлена бажанням протиставити себе оточуючим, виявити своє зневажливе до них ставлення. Вбивство з хуліганських мотивів учинюється частіше за все без приводу або з використанням незначного приводу як зачіпки для вбивства.

Якщо винним крім вбивства з хуліганських мотивів були вчинені інші умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виявляють явну неповагу до суспільства, то вчинене ним (за наявності відповідних ознак злочину) кваліфікують

за п. «б» ст. 102 і ст. 206 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік.

Умисне вбивство, вчинене з ревнощів, помсти й інших мотивів, що виникли на ґрунті особистих відносин, незалежно від місця його вчинення не повинно кваліфікуватись за п. «б» ст. 102 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік.

Пункт 7 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Для правильного відмежування вбивства з хуліганських мотивів від вбивства у сварці або бійці слід з'ясувати, хто був їх ініціатором, чи не був конфлікт спровокований винним для використання його як приводу для вбивства. Якщо зачинателем сварки або бійки був потерпілий, а також у випадку, коли приводом до конфлікту стала його протиправна поведінка, винний не може нести відповідальність за вбивство з хуліганських мотивів.

Абзац 3 п. 12 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

У випадку, коли під час хуліганства заподіяно смерть потерпілого з необережності, дії винного належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 206 та ст. 98 КК України (1960 р.).

Абзац 2 п. 30 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

При реальній сукупності вбивства з хуліганських мотивів і хуліганських дій виключати обвинувачення в хуліганстві не слід.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 22 квітня 1958 р. у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 159; СЮ. — 1958. — № 10. — С. 90.

Місце вчинення вмісного вбивства не є визначальним при вирішенні питання про кваліфікації дій особи як вбивства з хуліганських мотивів.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за IV кв-л 1990 г. — С. 9.

Якщо приводом для конфлікту була неправомірна поведінка потерпілого, винний не може нести відповідальності за вмісне вбивство з хуліганських мотивів.

Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за III кв-л 1995 г. — С. 23.

Позбавлення потерпілого життя без будь-якого приводу (з бажання виявити грубу силу та зазнати відчуттів, пов'язаних із убивством людини) кваліфікується як убивство з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 11 травня 1999 р. // РВСУ. — 2000. — П. 50. — С. 85.

Умісне вбивство з незначного приводу правильно кваліфіковано судом за п. «б» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі С. // Сб-к по угол. делам. — С. 101–102.

Вбивство з помсти однієї особи і замах на життя іншої з хуліганських мотивів не може розглядатися як закінчений злочин — вбивство двох осіб. Такі дії підлягають кваліфікації за ст. 17 і пунктами «б» і «г» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі Т. // Сб-к по угол. делам. — С. 105–107.

Вбивство водієм транспортного засобу другого водія на ґрунті того, що останній грубо порушив правила дорожнього руху (створив аварійну ситуацію, від якої могли постраждати пасажери й автомашина), необґрунтовано кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1991 г. — II. 4.

Поширювальне тлумачення хуліганських мотивів вбивства спричинило необґрунтовану кваліфікацію дій винного за п. «б» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справах В. і С. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 248–249.

Умісне вбивство, вчинене з хуліганських мотивів, необґрунтовано розцінено як вчинене у сварці.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 233.

Умісне вбивство обґрунтовано кваліфіковано як вбивство, вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справах Н. і Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 230–233.

Вбивство, вчинене на ґрунті сварки, неправильно кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВС СРСР від 14 вересня 1978 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1979. — № 1. — С. 21.

Вбивство, вчинене на ґрунті сварки і бійки, не можна розглядати як убивство з хуліганських мотивів.

Рад. право. — 1971. — № 10. — С. 109; БВС РСФСР. — 1992. — № 4. — С. 6.

Побутова сварка не є обставиною, що обтяжує вину засудженого у вбивстві.

Пост. Пл. ВСУ від 17 квітня 1969 р. № 05-3п 1969 р. у справі М. // БВС СССР. — 1980. — № 2. — С. 23.

Вбивство в обопільній сварці не може бути кваліфіковано як вчинене за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 травня 1991 р. у справі Н. // БВС СССР. — 1991. — № 12. — С. 10; БВС СССР. — 1965. — № 2; БВС СССР. — 1973. — № 5. — С. 11; БВС СССР. — 1976. — № 2. — С. 30; БВС СССР. — 1979. — № 1. — С. 21; БВС СССР. — 1986. — № 6. — С. 32; СЗ. — 1965. — № 10. — С. 87.

Умісне вбивство, вчинене у бійці, що виникла в результаті хуліганського нападу засудженого на потерпілого, судом правильно кваліфіковано за п. «б» ст. 93 КК УРСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 10 червня 1975 р. у справі М. // БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 39; Сб-к по угол. делам. — С. 103–104.

Вбивство, вчинене на ґрунті особистих стосунків, неправильно розцінено як вбивство з хуліганських спонукань.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 236.

Вбивство, вчинене у бійці, зачинателем якої був сам потерпілий, не може розглядатися як вбивство з хуліганських спонукань.

Ухв. СК ВС СРСР від 31 серпня 1961 р. у справі А. // БВС ССРСР. — 1961. — № 5. — С. 25.

Необережне позбавлення життя неправильно кваліфіковано як вбивство з хуліганських мотивів у зв'язку з тим, що судом не ураховано дані про взаємовідносини підсудного з потерпілим і повністю не проаналізовано усі обставини вбивства.

БВС ССРСР. — 1963. — № 3. — С. 32; Сб-к ВС ССРСР 1959–1971 гг. — С. 225; Сб-к ВС ССРСР 1971–1979 гг. — С. 457.

Умисне вбивство з хуліганських мотивів, вчинене з використанням автомашини як знаряддя злочину, судом правильно кваліфіковано за п. «б» ст. 93 КК УРСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 28 січня 1975 р. // БВС УССР. — 1975. — № 15. — С. 37.

Умисне вбивство з помсти, незалежно від місця його вчинення, не може кваліфікуватися як убивство з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 7 вересня 1978 р. // Рад. право. — 1979. — № 2; Рад. право. — 1966. — № 9. — С. 99.

Вбивство з ревнощів необґрунтовано кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

БВС ССРСР. — 1976. — № 5. — С. 21.

Злісне хуліганство та наступне умисне вбивство з хуліганських мотивів підлягає кваліфікації за сукупністю двох злочинів.

БВС ССРСР. — 1970. — № 5. — С. 23.

Вчинення вбивства з хуліганських мотивів, хоча й під приводом виконання службових обов'язків, слід кваліфікувати як вбивство, вчинене з хуліганських мотивів.

Пост. Пл. ВС СРСР від 4 грудня 1969 р. у справі Л. // БВС ССРСР. — 1970. — № 3. — С. 25.

Нанесення групою осіб з хуліганських мотивів численних ударів кулаками та ногами з великою силою у життєво важ-

ливі органи потерпілого, що спричинило його смерть на місці злочину, суд правильно кваліфікував як вбивство з хуліганських мотивів, оскільки засуджені усвідомлювали суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачали та свідомо допускали настання його смерті.

Ухв. СККС ВСУ № 05-198-1971 р. у справі Т.

Неправильна кваліфікація умисного вбивства без обтяжуючих обставин як вчиненого з хуліганських мотивів.

БВС ССРСР. — 1973. — № 1. — С. 17; БВС ССРСР. — 1975. — № 3. — С. 16; БВС ССРСР. — 1976. — № 1. — С. 28; БВС ССРСР. — 1978. — № 2. — С. 21; БВС ССРСР. — 1981. — № 2. — С. 25; БВС ССРСР. — 1989. — № 2. — С. 35.

Необґрунтована кваліфікація вбивства, вчиненого з хуліганських мотивів, згідно з законом, який передбачає відповідальність за вбивство без обтяжуючих обставин.

БВС ССРСР. — 1979. — № 3. — С. 19; СЗ. — 1966. — № 3. — С. 88.

Вбивство з необережності не може бути кваліфіковане як вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВС СРСР від 19 травня 1975 р. у справі Ч. // БВС ССРСР. — 1975. — № 5. — С. 35.

Хуліганські дії неправильно кваліфіковані як замах на вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 13 жовтня 1978 р. у справі К. // БВС ССРСР. — 1979. — № 2. — С. 21.

Умисне заподіяння з хуліганських мотивів тяжких тілесних ушкоджень неправильно кваліфіковане як замах на вбивство з тих самих мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 24 квітня 1990 р. у справі П. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 92; Рад. право. — 1990. — № 10. — С. 85.

Замах на вбивство двох осіб з хуліганських мотивів суд правильно кваліфікував за ст. 17, пунктами «б» і «г» ст. 93 КК УРСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 3 квітня 1986 р. // БВС УССР. — 1986. — № 58. — С. 38.

Вбивство з хуліганських мотивів неправильно кваліфіковано як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть.

Рад. право. — 1964. — № 5. — С. 135.

Не можна розглядати вмісне вбивство як вчинене у сварці, якщо винний з хуліганських мотивів вбив потерпілого, який правомірно здійснював захист громадських інтересів.

Пост. През. ВС РРФСР від 15 вересня 1965 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1966. — № 2. — С. 9; СЗ. — 1967. — № 12. — С. 78.

Вбивство в обопільній бійці кваліфікується за ст. 94 КК України (1960 р.), а не як вчинене з хуліганських мотивів.

БВС СССР. — 1975. — № 5. — С. 25.

Вбивство особи, яка була ініціатором конфлікту й бійки, безпідставно кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 16 січня 1997 р. // ВВСУ. — 1997. — № 1. — С. 18; ВВСУ. — 1999. — № 6. — С. 15; БВС СССР. — 1961. — № 5. — С. 25; СЗ. — 1964. — № 5. — С. 87.

Участь у бійці, яка призвела до вбивства, ще не означає, що всі її учасники несуть відповідальність за вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 28 липня 1967 р. // БВС СССР. — 1968. — № 2. — С. 26.

За відсутності ознак реальної сукупності злочинів дії винного, які полягали у вчиненні умисного вбивства з хуліганських мотивів, додаткової кваліфікації за статтею, яка передбачає відповідальність за хуліганство, не потребують.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 квітня 1986 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1986. — № 5. — С. 8.

Визначаючи, що діяння вчинено з хуліганських мотивів, суд зобов'язаний вказати, на підставі чого він дійшов такого висновку.

Пост. Пл. ВС СРСР від 24 червня 1968 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1968. — № 5. — С. 17; БВС РСФСР. — 1975. — № 1. — С. 6.

Невстановлення мотивів вбивства не є підставою для кваліфікації злочину як вчиненого з хуліганських мотивів.

Пост. Пл. ВС СРСР від 23 листопада 1978 р. у справі Ж. // БВС СССР. — 1979. — № 2. — С. 4.

Та обставина, що особа, яка вчинила замах на вбивство, знаходилась у нетверезому стані, сама по собі не може служити підставою для кваліфікації заподіяного як вчиненого з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВС СРСР від 29 вересня 1972 р. у справі А. // БВС СССР. — 1973. — № 2. — С. 31.

Особа, яка вчинила спільно з іншою особою хуліганські дії, не може нести відповідальність за вмісне вбивство потерпілого, яке не охоплювалось його умислом і було вчинено іншим учасником злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 28 березня 1974 р. // БВС УССР. — 1974. — № 13. — С. 51.

Вбивство на ґрунті конфлікту, викликаного помилкою винного щодо дій потерпілого, необґрунтовано кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

Пост. Пл. ВС СРСР від 28 березня 1991 р. у справі Х. // БВС СССР. — 1991. — № 7. — С. 6.

Вбивство з ревнощів необґрунтовано кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

БВС СССР. — 1976. — № 5. — С. 21; БВС РСФСР. — 1963. — № 1. — С. 8.

Хуліганські дії та побиття потерпілого, що передували вбивству, можуть кваліфікуватися як пособництво вбивству, якщо встановлено, що винний усвідомлював характер задуманого виконавцем злочину і бажав допомогти його здійсненню.

Ухв. СККС ВС СРСР від 7 лютого 1969 р. у справі К. і Б. // БВС СССР. — 1969. — № 5. — С. 26.

Вбивство особи, яка була ініціатором конфлікту й бійки, безпідставно кваліфіковане як вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 16 січня 1997 р. // ВВСУ. — 1997. — № 1. — С. 18.

Нанесення без будь-якого приводу ножового удару, що спричинило смерть потерпілого, розцінено як вбивство з хуліганських мотивів.

БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 39; БВС РСФСР. — 1983. — № 5. — С. 6.

Вбивство з хуліганських мотивів правильно розцінене судом як вбивство за обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 16 серпня 1958 р. у справі П. і К. // СЮ. — 1958. — № 12. — С. 82.

Умисне вбивство з незначного приводу правильно кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 15 жовтня 1987 р. // БВС УССР. — 1988. — № 64. — С. 39; БВС СССР. — 1991. — № 10. — С. 5.

Замах на вбивство з хуліганських мотивів неправильно розцінений як злісне хуліганство.

Пост. През. ВС РРФСР від 28 вересня 1962 р. у справі С. // БВС РСФСР. — 1962. — № 12. — С. 6; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 228.

Вбивство без обтяжуючих обставин необґрунтовано кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів і у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку.

Пост. През. ВС РРФСР від 15 березня 1972 р. // БВС РСФСР. — 1972. — № 8. — С. 7.

Суд першої інстанції правильно кваліфікував дії засудженого П. як замах на умисне вбивство й умисне вбивство, вчинене з хуліганських спонукань і способом, небезпечним для життя багатьох людей.

У справі встановлено, що П., діючи з хуліганських спонукань, з метою вбивства приставив до шиї військовослужбовця З. заряджену гвинтівку і нажав на спусковий гачок. Потерпілий З. встиг відхилитися, а стоячий позаду нього А. був убитий.

Пост. През. ВС РФ у справі П. // Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за I кв-л 1999 г. — С. 17; БВС РФ. — 1999. — № 10. — С. 7.

Умисне вбивство кваліфікується за пунктами «б» і «г» ст. 102 КК РРФСР у випадках, коли воно вчинене з хуліган-

ських спонукань і за обставин, які свідчать про особливу жорстокість дій злочинця.

Пост. През. ВС РРФСР від 22 листопада 1961 р. у справі А. // БВС РСФСР. — 1962. — № 1. — С. 13.

Особи, які організували злочинну групу і вчинили за її участю хуліганські дії, не можуть нести відповідальності за вбивство, що було виключно самостійним і більш тяжким злочинном, який не охоплювався їх умислом і був учинений іншими учасниками групи за своєю ініціативою.

Пост. През. ВС РРФСР від 8 травня 1963 р. у справі Г. і З. // БВС РСФСР. — 1963. — № 8. — С. 6; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 100.

Хуліганські дії, які призвели до вбивства потерпілого, як утворюючі ідеальну сукупність зі злочинном, передбаченим п. «и» ч. 2 ст. 105 КК РФ, додаткової кваліфікації за ст. 213 КК РФ (хуліганство) не потребують.

БВС РФ. — 2002. — № 9. — С. 12.

Не можна розглядати умисне вбивство як вчинене у сварці, якщо винний з хуліганських спонукань вбив потерпілого, який правомірно здійснював захист громадських інтересів.

Пост. През. ВС РРФСР від 15 вересня 1965 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1966. — № 2. — С. 9.

Умисне вбивство засудженими потерпілого з особливою жорстокістю з використанням незначного приводу правильно кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 18 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Волинської області від 7 лютого 2006 р. засуджено: П. за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК

України на 20 років позбавлення волі; З. за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі.

П. і В. визнано судом винними і засуджено за злочин, вчинений ними за таких обставин.

П. і З. у ніч на 19 липня 2005 р., будучи в стані алкогольного сп'яніння та перебуваючи у дворі буд. 50 на вул. Академіка Глушкова в м. Володимир-Волинському Волинської області, за попередньою змовою між собою з хуліганських мотивів, використовуючи незначний привід — нецензурні висловлювання з боку Б., напали на нього з метою умисного вбивства і нанесли численні удари ногами, руками та невстановленим предметом по тілу та голові. Крім того, З. стрибав на тілі потерпілого. У результаті таких дій Б. було заподіяно тілесні ушкодження (забій головного мозку, рану голови, травму грудної клітки з лереломами ребер та ін.), від яких він помер.

Після вчиненого вбивства П. і З., приховуючи сліди злочину, перетягли тіло Б. на сусідню вулицю.

Засуджений З. у своїй касаційній скарзі не погоджується з вироком суду внаслідок його невиправданої суворості, просить переглянути його та пом'якшити покарання з урахуванням його щирого каяття. Водночас він посилається на те, що під час досудового слідства допускалися порушення закону з боку працівників правоохоронних органів, щодо нього чинилися фізичний та моральних тиск з метою домогтися певних показань. Під час прийняття рішення просить урахувати, що потерпілий спровокував їх дії своєю поведінкою, а також те, що попередньої змови у нього з П. не було, він ударів по голові потерпілого не наносив і не стрибав по його тілу.

Захисник Я. у своїй касаційній скарзі просить вирок щодо її підзахисного П. змінити та перекваліфікувати його дії на ч. 1 ст. 122 КК України, вважаючи, що за умисне вбивство його засуджено неправильно.

Захисник Я. у касаційній скарзі порушує питання про зміну вироку щодо П., перекваліфікацію його дій на ч. 1 ст. 396 КК України та обрання йому покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. Захисник посилається на те, що під час проведення досудового слідства та судового розгляду справи

була допущена однобічність та неповнота, невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, неправильне застосування кримінального закону. На думку захисника, у справі немає доказів, що б свідчили про намір З. убити потерпілого. Б. сам розпочав конфлікт і своїми діями спровокував бійку. У вирокі не наведено обґрунтування кваліфікуючих ознак — вчинення злочину з хуліганських мотивів та з особливою жорстокістю. У справі не з'ясовано ряд обставин, які підлягають доказуванню, зокрема місце вчинення злочину, спосіб та інше. Захисник посилається на те, що судом неправильно було дано оцінку доказам, зокрема показанням свідків, а також щодо засудженого П. допущено інші істотні порушення норм КПК.

Доводи касаційної скарги захисника З. по суті аналогічні доводам скарги захисника.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення захисника, який підтримав касаційні скарги, міркування прокурора, перевіrivши матеріали кримінальної справи та обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що вони задоволенню не підлягають.

Судом правильно встановлено фактичні обставини справи та зроблено обґрунтований висновок про доведеність винності З. і В. у вчиненні злочинів. Такий висновок ґрунтується на зібраних у встановленому законом порядку та перевіrenих судом доказах.

У судовому засіданні П. винним себе не визнавав і показував суду, що він та З. після вживання спиртних напоїв пізно ввечері прогулювалися по вулиці і почули, як незнайомий їм чоловік висловився нецензурно на їх адресу. У зв'язку з цим між З. та незнайомцем виникла сварка, під час якої вони шарпали один одного за одяг. Тоді він, маючи намір їх розборонити, наніс удар потерпілому Б. у груди, а З. ударив кулаком по спині, від чого той упав на землю. Вони обидва протягом 10 хв наносили удари потерпілому по тулубу, З. стрибав на його тілі, а П. продовжував наносити удари ногами. З. куском асфальту наносив також потерпілому удари по голові. Потім вони перетягли Б. через залізничну колію та залишили в

траві. Ударів по голову він не наносив і вбивати потерпілого не бажав тому, визнавав себе винним лише в заподіянні тілесних ушкоджень.

З. також у судовому засіданні винним себе не визнавав і показував, що не він, а П. затіяв сварку та бійку з потерпілим, він їх розбороняв, але, отримавши удар, упав на землю. Коли підвівся, то побачив, як П. бив Б. у голову. Він також наніс Б. один удар ногою в лівий бік, після чого разом з П. перетягли тіло потерпілого до паркану якогось підприємства.

Однак, винність П. і З. підтверджено такими доказами. Під час досудового слідства П. у присутності захисника пояснював, що він та З. збили потерпілого з ніг, близько 10 хв наносили йому удари ногами по тулубу, спині, голові, ногах і руках. З. стрибав по тілу потерпілого та уламком асфальту бив по голові.

З. також підтверджував нанесення ними обома ударів ногами та твердим предметом по голові потерпілому.

Такі показання П. і З. на досудовому слідстві про механізм заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень, як правильно зазначив суд у вирoku, узгоджувалися з іншими доказами.

Зокрема згідно з показаннями потерпілого Б.Л. 18 липня 2005 р. близько 24 год його брат Б. узяв гроші та пішов на вулицю, щоб придбати спиртне, але додому не повернувся. Уранці йому повідомили, що брата знайшли мертвим у траві біля паркану фірми.

З огляду на протокол огляду місця події в м. Володимир-Волинському неподалік приміщення СП «Іст-менеджмент» було виявлено труп Б. з ознаками насильницької смерті, а в дворі між буд. 50 і 52 на вул. Академіка Глушкова виявлено пляму речовини бурого кольору, схожу на кров, та гроші в сумі 2 грн однією купюрою й хатні туфлі. Виявлено також слід волочіння в напрямку місця, де було виявлено труп.

Із висновків комісійної судово-медичної експертизи встановлено, що смерть Б. настала внаслідок шоку, обумовленого черепно-мозковою травмою з ушкодженням м'яких тканин голови, крововиливів під м'яку оболонку головного мозку, забою головного мозку, травмою грудної клітки з множинними

переломами ребер, забоем легені та пошкодженням інших внутрішніх органів. Усі тілесні ушкодження виникли внаслідок дії тупих твердих предметів, вони могли бути заподіяні кулаками, ногами, уламком асфальту. При падінні з висоти власного росту тілесні ушкодження, виявлені у Б. крім саден на лівому лікті, виникнути не могли. Експертизою також підтверджено, що заподіяння множинних тілесних ушкоджень викликало у Б. тривале відчуття особливого фізичного болю, всі ці ушкодження були завдані прижиттєво.

Про те, що у Б. в момент залишення помешкання на тілі не було ніяких ушкоджень, підтвердили потерпілий Б.Л. та свідок Л.

Свідки М. та Я. показали, що П. і З. пізно ввечері виходили з квартири Д., були відсутні 30-35 хв, коли повернулися, то їх одяг та руки були забруднені кров'ю, а свідок З.О. підтвердив, що 19 липня 2005 р. на прохання П. він виправ футболку останнього, на якій були схожі на кров плями. М. також показувала, що вона заплала штани П., а З. у ванні мив свої кросівки. Засуджені розповідали їй, що вони побили якогось чоловіка, який висловлювався на їх адресу нецензурною лайкою, били його руками й ногами по всьому тілу, а З. також наносив удари цеглиною по голові.

Із даних протоколу огляду під'їзду № 1, де розташована кв. 4 на вул. Академіка Глушкова, 54 у м. Володимир-Волинському і де перебували засуджені, на підлозі, сходах, стінах, порозі квартири виявлено плями, які, як встановлено висновком судово-імунологічної експертизи, є кров'ю, що могла походити від Б.

Про виявлення трупа Б. та наявність слідів волочіння підтвердили свідки Г., О., М. Згідно з показаннями свідка З.І. вранці 19 липня 2005 р. у дворі між буд. 50 і 52 на вул. Академіка Глушкова вона бачила велику пляму, схожу на кров, та хатній тufель, в якому ходив Б. Від місця, де була пляма, в бік залізничної колії були сліди волочіння зі слідами, схожими на кров.

Із квартири, в якій у той час перебували П. і З., було вилучено двоє джинсових штанів синього та сірого кольору, на

яких виявлено плями бурого кольору, схожі на кров. Судом встановлено, що саме в цей одяг були одягнуті засуджені.

Згідно з висновком судово-імунологічної експертизи на цих штаних знайдено кров, що могла походити від потерпілого Б.

Свідки Л.А. і Ю. показували, що 18 липня 2005 р. приблизно опівночі вони з вікна будинку бачили, що попід вікнами пройшов Б., який висловився нецензурною лайкою. П. і З., які вийшли із-за рогу, підбігли до потерпілого і, висловлюючись нецензурними словами, почали бити Б. Уранці на тому місці вони побачили схожу на кров велику пляму.

Свідок Л. також показала, що зі слів її дочки Л.А. та подружки дочки Ю., які не спали і стояли біля вікна, вона дізналася, що вони бачили, як П. і З. когось били.

Сукупність цих та інших наведених у вирокі доказів, яким суд дав правильну оцінку, переконливо свідчить про те, що П. і З. за попередньою змовою між собою з хуліганських мотивів та з особливою жорстокістю умисно вбили Б. і їх винність у вчиненні злочину доведена повністю, що спростовує доводи скарг про незаконність засудження.

Кваліфікація їх дій за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України є правильною. Підстав для перекваліфікації дій засуджених, як про це порушено питання у скаргах, не вбачається. Як правильно зазначив суд у вирокі, обидва засуджених завдавали протягом тривалого часу численні удари руками, ногами, уламком асфальту, тілесні ушкодження вони наносили в такі місця тіла, де розташовані життєво-важливі органи людини. Отже, суд правильно встановив, що обидва засуджених не лише усвідомлювали, що вчиняють умисне вбивство, а й розуміли, що обраний ними спосіб пов'язаний зі спричиненням потерпілому особливих мук і страждань, передбачали і бажали настання смерті Б., тобто діяли з умислом на позбавлення життя потерпілого. Узгодженість їх дій свідчить про наявність у них попередньої змови на вчинення злочину, що спростовує доводи скарг щодо відсутності такої змови. Судом у вирокі наведено, що для побиття Б. засудженими було використано незначний привід, що правильно судом розцінено як хуліганські мотиви вчинення злочину.

Покарання П. і З. судом призначено з дотриманням вимог закону, з урахуванням характеру та ступеню тяжкості вчиненого злочину, даних про особу засуджених та всіх обставин справи, що обтяжують і пом'якшують їх відповідальність, зокрема тих, які наведені в касаційних скаргах. Колегія суддів вважає, що в зазначеному випадку покарання обом засудженим визначено саме таке, яке є необхідним і достатнім для виправлення П. і З. та попередження нових злочинів, і пом'якшенню не підлягає. Тому доводи скарг про невинуватість суворість призначеного покарання є необґрунтованими.

Безпідставними є й посилення скарг про застосування під час розслідування справи недозволених методів слідства. Це питання перевірялося судом і було спростовано. Допитані судом свідки Н., О., М. та інші працівники міліції показали, що до затриманих насильства чи інших протиправних дій не застосовувалося.

Слідчий Р., який був допитаний у судовому засіданні, показував, що він проводив затримання З., який був у стані алкогольного сп'яніння. Допитувався затриманий як підозрюваний наступного дня за участю захисника. Насильства до З. він не застосовував і той не скаржився на неправомірні дії працівників міліції.

Відсутність у діях правоохоронних органів протиправних дій підтверджена й постановою, якою було відмовлено в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції Володимир-Волинського МВ УМВС за відсутністю в їх діях ознак злочину.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого З., захисників залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Волинської області — без зміни.

9. Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК)

Відповідальність за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку настає, якщо злочин вчинено з метою не допустити чи перепинити правомірну діяльність потерпілого у зв'язку з виконанням ним зазначеного обов'язку, змінити характер останньої, а так само з мотивів помсти за неї незалежно від часу, що минув з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вбивства.

Виконання службового обов'язку — це діяльність особи, яка входить до кола її повноважень, а громадського обов'язку — здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (наприклад, перепинення правопорушення, повідомлення органів влади про злочин або про готування до нього).

Близькі родичі в розумінні п. 8 ч. 2 ст. 115 КК — це батьки, один із подружжя, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки (п. 11 ст. 32).

Хулiганство й наступне вбивство особи, яка перепиняла ці дії, належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 296 і п. 8 ч. 2 ст. 135 КК.

Умисне вбивство або замах на вбивство державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військово-службовця, судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів, захисника чи представника особи або їх близьких родичів, начальника військової служби чи іншої особи, яка виконує обов'язки з військової служби, представника іноземної держави або іншої особи, яка має міжнародний захист, за наявності відповідних підстав належить

кваліфікувати тільки за статтями 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК. Разом з тим, коли умисне вбивство зазначених осіб чи замах на нього вчинені за інших обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, дії винної особи додатково кваліфікуються і за відповідними пунктами цієї статті.

Пункт 12 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Коли винний, бажаючи вбити потерпілого у зв'язку з виконанням ним службового або громадського обов'язку, помилково позбавляє життя іншу людину, яка такого обов'язку не виконувала, його дії необхідно кваліфікувати за ст. 17 і п. «в» ст. 93 КК як замах на злочин, котрий він намагався вчинити, та за ст. 94 КК 1960 р. (за відсутності обтяжуючих обставин).

Абзац 4 п. 10 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

За п. «в» ст. 102 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік слід кваліфікувати вбивство, вчинене з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого з виконання свого службового чи громадського обов'язку, а також з мотивів помсти за таку діяльність.

Під виконанням службового обов'язку слід розуміти діяльність будь-якої особи, яка входить до кола її службових повноважень, а під виконанням громадського обов'язку — здійснення громадянами як спеціально покладених на них громадських обов'язків, так і вчинення інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (перешинення правопорушень, повідомлення органів влади про вчинений злочин або про готування до нього і т. ін.).

Пункт 8 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Під здійсненням службової діяльності слід розуміти дії особи, які входять до кола її обов'язків, що випливають із трудового договору (контракту) з державними, муніципальними, приватними й іншими зареєстрованими у встановленому законом порядку підприємствами й організаціями незалежно від форми власності, з підприємцями, діяльність котрих не суперечить чинному законодавству, а під виконанням громадського обов'язку — здійснення громадянином як спеціально покла-

дених на нього обов'язків в інтересах суспільства або законних інтересах окремих осіб, так і вчинення інших суспільно корисних дій (перепинення правопорушень, повідомлення органам влади про злочин або про готування до нього чи про місцезнаходження особи, яка розшукується у зв'язку з учиненням нею правопорушень, давання свідком або потерпілим показань, які викривають особу у вчиненні злочину і ін.).

Абзац 2 п. 6 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

Якщо судом встановлено, що замах на вбивство вчинено у зв'язку з виконаннями потерпілим свого службового обов'язку, такі дії слід кваліфікувати за ст. 17 і п. «в» ст. 93 КК УРСР навіть у тих випадках, коли цьому діянню передували особисті неприязні стосунки між засудженим і потерпілим.

Ухв. СККС ВСУ від 11 липня 1974 р. // БВС УССР. — 1974. — № 13. — С. 47.

Умисне вбивство лісотехніка браконьером під час спроби затримання останнього судом обґрунтовано кваліфіковано за п. «в» ст. 93 КК УРСР.

БВС УССР. — 1974. — № 13. — С. 44.

Вбивство (замах на вбивство), вчинене з помсти у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового або громадського обов'язку, повинно розглядатися як вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. През. ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 224; БВС УССР. — 1981. — № 38. — С. 23.

Суд правильно кваліфікував дії винного як замах на умисне вбивство працівників рибінспекції у зв'язку з виконанням ними службового і громадського обов'язку способом, небезпечним для життя багатьох людей і з метою укриття незаконного лову риби.

Ухв. СККС ВСУ від 26 жовтня 1982 р. // БВС УССР. — 1983. — № 45. — С. 33.

Дії винного, вчинившого вмисний наїзд трактором на автомашину, в якій знаходився потерпілий, у зв'язку з виконан-

ням останнім свого службового обов'язку, внаслідок якого йому спричинені тілесні ушкодження, правильно кваліфіковані судом за ст. 17, п. «в» ст. 93 КК УРСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 7 лютого 1984 р. // БВС УССР. — 1984. — № 50. — С. 35.

Умисне вбивство вчинено з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого з виконання ним свого посадового обов'язку, а не з метою приховання злочину, в зв'язку з чим кваліфікація за п. «ж» ст. 93 КК України виключена.

Ухв. СККС ВСУ від 7 квітня 1994 р. у справі Р. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 110.

Кваліфікація дій винної особи за п. «в» ст. 93 КК України 1960 р. як умисного вбивства, вчиненого у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку, у поєднанні з п. «а» цієї статті є неможливою.

Ухв. СККС ВСУ від 25 квітня 2002 р. у справі К.В. і К.Р. // РВСУ. — 2003. — II. 71.

Умисне вбивство не може кваліфікуватись як вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового обов'язку, якщо про цю обставину не було відомо винному.

Пост. Пл. ВС СРСР від 12 березня 1975 р. у справі Г. і М. // БВС СССР. — 1975. — № 4. — С. 18.

Вбивство (замах на вбивство) посадової особи у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку або особи, яка виконувала свій громадський обов'язок, підлягає кваліфікації за п. «в» ст. 93 КК України.

БВС СССР. — 1976. — № 2. — С. 12; СЗ. — 1968. — № 8. — С. 86.

Відповідальність за умисне вбивство, передбачене п. «в» ст. 93 КК УРСР, настає лише у тому випадку, коли вбивство вчинено у зв'язку з виконанням службового або громадського обов'язку самим потерпілим, а не його родичами.

Пост. Пл. ВС СРСР від 1 грудня 1962 р. у справі А. // БВС СССР. — 1963. — № 2. — С. 26.

Відповідальність за замах на вбивство у зв'язку з виконанням службового обов'язку потерпілим настає незалежно

від того, коли по службі вчинені дії, які стали приводом для помсти.

Пост. Пл. ВС СРСР від 29 червня 1966 р. у справі П. // БВС СРСР. — 1966. — № 5. — С. 22.

Вбивство громадянина, який перепиняв хуліганські дії, правильно кваліфіковано як злочин, вчинений у зв'язку з виконанням потерпілим громадського обов'язку.

Ухв. СККС ВС СРСР від 16 жовтня 1970 р. у справі Л. // БВС СРСР. — 1971. — № 2. — С. 32.

Умисне вбивство у сварці неправильно кваліфіковано як вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку.

БВС СРСР. — 1986. — № 6. — С. 31; БВС СРСР. — 1987. — № 4. — С. 28.

Умисне вбивство, вчинене особою, яка відбувала покарання у вигляді позбавлення волі або у вигляді обмеження волі при тероризуванні ув'язнених, які стали на шлях виправлення, або напад на адміністрацію слід кваліфікувати за статтями КК, які передбачають відповідальність за умисне вбивство і дії, що дезорганізують роботу виправних установ, оскільки позбавлення життя потерпілого не охоплюється диспозицією (ст. 69 КК УРСР).

Пункт 20 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Умисне вбивство з помсти у зв'язку з виконанням потерпілим громадського обов'язку повинно розглядатися як вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. През. ВС РРФСР у справі П. // Сб-к РСФСР 1961–1963 гг. — С. 224.

Якщо умисел особи був спрямований на вбивство потерпілого у зв'язку з перепиненням останнім вчиненого цією особою злісного хуліганства, додаткової кваліфікації такі дії за п. «б» ст. 102 КК РРФСР не потребують.

БВС РСФСР. — 1973. — № 10. — С. 12.

Дії засудженого, пов'язані з умисним вбивством потерпілого в ту мить, коли він намагався обеззброїти винного, який становив

небезпеку для оточуючих, обґрунтовано кваліфіковані за п. «в» ст. 102 КК РРФСР (як вбивство за обтяжуючих обставин у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку).

Ухв. СККС ВС РРФСР від 12 лютого 1972 р. у справі Б. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1973 г. — С. 9.

Вбивство особи, яка захищала жінку від злочинного посягання, кваліфікується як вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку за п. «в» ст. 102 КК РРФСР.

БВС РСФСР. — 1974. — № 1. — С. 11.

За відсутності умислу на вбивство нанесення легких тілесних ушкоджень громадянину, який захищав іншого від замаху на його життя, повинно кваліфікуватись як насильство щодо особи, яка виконувала громадський обов'язок, за ст. 193 КК РРФСР.

БВС РСФСР. — 1975. — № 4. — С. 7.

Вбивство потерпілого через те, що він, будучи обвинуваченим у іншій кримінальній справі, давав неправдиві показання щодо їх (також обвинувачених), вигороджуючи себе, не може бути кваліфіковано як вчинене у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за III кв-л 1975 г. — С. 8.

Вбивство тещі в момент захисту нею своєї дочки кваліфіковано за п. «в» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за I кв-л 1976 г. — С. 6.

Вбивство особи, яка подала заяву в прокуратуру про притягнення засудженого до кримінальної відповідальності та відмовилась на вимогу засудженого взяти її назад, визнано вбивством за обтяжуючих обставин — у зв'язку з виконанням потерпілим свого громадського обов'язку.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1977 г. — С. 6.

Дії особи, котра, відбуваючи покарання в місцях позбавлення волі за вчинення тяжкого злочину, вчинила замах на

вбивство представника адміністрації виправно-трудової установи у зв'язку з його службовою діяльністю, судом правильно кваліфіковано у сукупності за статтями 17 і 69, п. «в» ст. 93 КК УРСР.

Ухв. СККС ВСУ від 20 серпня 1974 р. // БВС УССР. — 1975. — № 14. — С. 39.

Замах на вбивство особи, яка виконувала свій громадський обов'язок, повинно кваліфікуватися як замах на вбивство за обтяжуючих відповідальність обставин.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 234.

Дії ув'язненого, вчинившого замах на вбивство іншого ув'язненого у зв'язку з його діяльністю голови Ради колективу, обґрунтовано кваліфіковано за п. «в» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Х. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 235.

Вбивство особи у зв'язку з виконанням потерпілим (завідуючої медпунктом) свого службового обов'язку обґрунтовано кваліфіковано за п. «в» ст. 102 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі С. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 235.

Замах на вбивство посадової особи у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку правильно кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Волинської області від 20 січня 2006 р. Г.М. засуджено: за ч. 2 ст. 15, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК Ук-

раїни із застосуванням ст. 69 КК України на 5 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 345 КК України на 1 рік позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі, і він взятий під варту в залі суду.

Постановлено стягнути з Г.М. на користь потерпілого Г.Л. на відшкодування моральної шкоди 10 000 грн.

Постановлено стягнути з Г.М. у дохід держави судові витрати в сумі 684 грн.

Г.М. визнано винним у тому, що він 16 травня 2005 р. близько 23 год з метою вбивства заступника директора Горохівської філії ВАТ «Волиньобленерго» Г.Л. у зв'язку з виконанням тим свого службового обов'язку та з помсти за відключення 13 травня 2005 р. Горохівською філією ВАТ «Волиньобленерго» очолюваного ним СВК «Печихвости» від електропостачання за несплату коштів за спожиту електроенергію, на власному автомобілі ВАЗ-2106 приїхав до буд. 59 на вул. 50-річчя Жовтня в смт Сенкевичівка Горохівського району Волинської області, де проживав Г.Л. На підвір'ї будинку Г.М. висловив свої претензії Г.Л. з приводу відключення СВК від електропостачання та, погрожуючи вбивством, з відстані приблизно 5–10 м здійснив цілеспрямований постріл у Г.Л. із задалегідь підготовленої та спорядженої двома набоями мисливської рушниці. Однак Г.М. свій умисел на вбивство до кінця не довів з незалежних від його волі причин, оскільки Г.Л., побачивши рушницю в руках Г.М., почав тікати, після пострілу й отримання поранень впав на землю, а його дружина почала кричати. Тому Г.М. на автомобілі з місця події втік.

У результаті пострілу Г.Л. отримав вогнепальне поранення поперекової ділянки тулуба з ушкодженням м'яких тканин поперекового відділу хребта та травматичного ушкодження корінців 3–5 поперекових хребців, що відноситься до категорії тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

Крім того, 17 травня 2005 р. біля 8 год по мобільному телефону з Г.М., який переховувався від міліції, з'єднався начальник Горохівського РВ УМВС України у Волинській області

підполковник міліції Т. і домовився з метою затримання Г.М. про зустріч з ним на території ферми СВК «Печихвости». Під час зустрічі біля 10 год Г.М. шляхом демонстрації приведеної у готовність до стрільби та зарядженої двома патронами 12 калібру мисливської рушниці, яку націлив у Т., висловлював погрози вбивством останньому як працівнику правоохоронного органу в разі намагань наблизитись до нього і провести затримання.

У касаційному поданні перший заступник прокурора Волинської області просить вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Волинської області від 20 січня 2006 р. щодо Г.М. скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд, посилаючись на те, що суд безпідставно застосував до Г.М. ст. 69 КК України, призначивши засудженому м'яке покарання, яке не відповідає тяжкості вчиненого і даним про особу винного.

У касаційній скарзі засуджений Г.М., не оспоруючи факту здійснення пострілу з рушниці в Г.Л. і заподіяння йому вогнепального поранення, вказує на те, що діяв у відповідь на неправомірні дії потерпілого з відключення електроенергії СВК «Печихвости» і не мав умислу на вбивство Г.Л., а тому повинен нести відповідальність за наслідки, які фактично настали, — за умисне заподіяння Г.Л. середньої тяжкості тілесних ушкоджень, тобто за ч. 1 ст. 122 КК України. Також зазначає, що під час зустрічі з Т. висловлював погрози вбити себе, а не працівника міліції, і не спрямовував у бік Т. рушницю; у вчиненні цього злочину його обмовили потерпілий Т., який заявив про це тільки 2 червня 2005 р., та свідки — працівники міліції.

З огляду на це просить вирок у частині його засудження за ч. 1 ст. 345 КК України скасувати, справу закрити, а його дії щодо Г.Л. перекваліфікувати з ч. 2 п. 8 ст. 115 КК України на ч. 1 ст. 122 КК України, призначивши йому за цією статтею покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, прокурора, який підтримав касаційне подання і просив вирок суду скасувати за м'якістю призначеного Г.М. покарання, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи, викладені у касаційному поданні та касаційній скарзі, колегія

суддів вважає, що касаційне подання і касаційна скарга не підлягають задоволенню на таких підставах.

Висновок суду про доведеність винності Г.М. у вчиненні злочинів, за які його засуджено, відповідає фактичним обставинам справи, обґрунтований сукупністю доказів, розглянутих у судовому засіданні, наведених у вирокі і належно оцінених судом, і є правильним.

Винність Г.М. підтверджена показаннями потерпілих Г.Л., Т., свідків Г.Т., Б., К., З., К.О., Х., К.М., Л., даними протоколів огляду місця події, видачі мисливської зброї та набоїв, відтворення обстановки та обставин події, висновками судово-балістичних експертиз, судово-медичної експертизи Г.Л., запискою Г.М., яку він залишив дружині 16 травня 2005 р., документами щодо службового становища Г.Л. та щодо відключення електропостачання СВК «Печихвости», а також показаннями самого Г.М.

Зокрема Г.М. як в ході досудового слідства, так і в судовому засіданні пояснював, що, будучи схвильованим і роздратованим від того, що очолюване ним сільгоспідприємство — СВК «Печихвости» — з 13 травня 2005 р. було відключено від електропостачання і він, сплативши частину боргу за електроенергію, не зміг до вечора 16 травня 2005 р. забезпечити її підключення, із зарядженою набоями мисливською рушницею, залишивши дружині записку, виїхав на своєму автомобілі до смт Сенкевичівка — місця проживання заступника директора Горохівської філії ВАТ «Волиньобленерго» Г.Л., якого вважав винним у відключенні електропостачання, знайшов його будинок і під час розмови з ним на подвір'ї з приводу підключення електроенергії, будучи невдоволеним його відповідями, здійснив у нього з мисливської рушниці постріл, а сам з місця злочину на автомобілі втік. Надалі 17 травня 2005 р., призначивши начальнику райвідділу міліції Т. зустріч на фермі, він вийшов на цю зустріч із зарядженою набоями рушницею в руках, яку потім видав працівникам міліції.

Доводи Г.М. про те, що він, здійснюючи постріл в Г.Л., не мав наміру його вбити, перевірялися судом і обґрунтовано

визнані такими, що спростовуються дослідженими у справі доказами.

Наявність такого умислу у Г.М. підтверджується показаннями його дружини Б., чергового міліції К. про те, що Г.Л., покидаючи 16 травня 2005 р. свій будинок перед поїздкою до Г.Л., взяв із собою мисливську рушницю, набої та залишив дружині записку, текст якої її налякав, у зв'язку з чим вона повідомила про дії чоловіка у міліцію; долученою до справи запискою Г.М. зі словами: «Прощай, я РЕСу ніколи не прощу... не здамся... Міша»; послідовними показаннями потерпілого Г.Л. та його дружини Г.Т. про те, що під час розмови Г.Л. із Г.М. останній на слова Г.Л., що з приводу підключення електроенергії треба звертатися до диспетчерської та сплатити борг за електроенергію, взяв із автомобіля рушницю та кричав, що вб'є Г.Л., а потім здійснив у нього постріл із близької відстані з рушниці, що була спрямована на потерпілого, який, намагаючись втекти й отримавши вогнепальне поранення спини, впав на землю, його дружина почала кричати, а Г.М. втік на автомобілі; даними протоколів огляду місця події — подвір'я Г.Л. — та відтворення обстановки й обставин події за участю потерпілого та його дружини, згідно з якими в момент пострілу відстань між Г.М. та Г.Л. була приблизно 6,3–6,5 м; даними судово-медичних експертиз, за висновками яких постріл був здійснений у життєво-важливі органи Г.Л. з відстані 5–10 м із заподіянням Г.Л. вогнепального поранення поперекової ділянки, де за рентгензнімками виявлено 59 шротин, з травматичним ушкодженням корінців 3, 5 поперекових хребців.

Як зазначив в своїх показаннях потерпілий Т., 17 травня 2005 р. Г.М. здався працівникам міліції тільки після того, як йому було повідомлено про те, що Г.Л. залишився живим.

Зазначеним доказам щодо знаряддя злочину, характеру дій засудженого, обстановки в момент події злочину, характеру і локалізації виявлених у Г.Л. поранень суд дав належну оцінку і дійшов правильного висновку, що дії М. були спрямовані на умисне вбивство Г.Л. у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків; до того ж Г.М. виконав усі дії, які вважав не-

обхідними для доведення злочину до кінця — настання смерті Г.Л.; але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від його волі.

Підстав вважати, що Г.М. діяв з умислом на заподіяння Г.Л. середньої тяжкості тілесних ушкоджень, як про це зазначає засуджений у касаційній скарзі, немає.

Також є безпідставними посилання Г.М. на те, що дії Г.Л. носили протиправний характер.

Безпідставними є і твердження засудженого Г.М. про те, що він не погрожував вбивством і насильством працівнику правоохоронного органу Т. у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків з його — Г.М. — затримання.

Ці твердження Г.М. спростовуються показаннями працівників міліції — потерпілого Т., свідків К.М., Л., О., які під час своїх допитів, зокрема на очних ставках із Г.М., послідовно стверджували, що, приїхавши на зустріч з Г.М., щоб затримати його, бачили, як той тримав у руках рушницю, а коли Т. став наближатися до нього, привів рушницю у готовність до стрільби, спрямував її на Т. і погрожував вбивством, заявляючи, що буде стріляти в разі наближення і намагання його затримати.

Зазначені показання свідки давали з перших своїх допитів, зокрема Т. заявив про зазначені обставини затримання Г.М. не 2 червня 2005 р., як на це вказує засуджений, а при допиті 25 червня 2005 р.

Підстав у зазначених осіб для обмови Г.М. у справі не встановлено.

Та обставина, що після здачі зброї і набоїв Г.М. у супроводі О. на своєму автомобілі проїхав до райвідділу міліції, не свідчить про те, що своїми попередніми діями Г.М. не здійснював погроз вбивством працівнику міліції.

Враховуючи викладене, доводи засудженого Г.М. про недоведеність його вини у погрозі вбивством і насильством щодо Т. є безпідставними.

Винність засудженого Г.М. у вчиненні зазначених у вирокі суду злочинів є доведеною і його дії за ч. 2 ст. 15, п. 8 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 345 КК України кваліфіковані правильно.

При призначенні Г.М. покарання суд додержав вимоги статей 65, 69 КК України й урахував характер і ступінь тяжкості вчинених злочинів, стадію вчинення особливо тяжкого злочину, пом'якшуючи покарання обставини, позитивні дані про особу засудженого, його вік, стан здоров'я, те, що він добровільно в повному обсязі відшкодував потерпілому Г.Л. за подіяну матеріальну шкоду, у вчиненому щиро розкався.

Згідно з матеріалами справи Г.М. за місцем проживання, в побуті і за місцем роботи характеризується позитивно, є депутатом Печихвостівської сільської ради, злочини вчинив, як встановлено психолого-психіатричною експертизою, будучи осудним, але у стані, обумовленому кумуляцією негативних переживань через хронічні психотравмуючі обставини, які впливали на його свідомість; трудовий колектив СВК «Печихвости» звертався з клопотанням про передачу Г.М. йому на поруки.

З урахуванням викладеного, відсутності обтяжуючих покарання обставин, суд обґрунтовано застосував до Г.М. ст. 69 КК України і призначив йому покарання за ч. 2 ст. 15, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України у вигляді позбавлення волі, але в розмірі нижче від найнижчої межі санкції ч. 2 ст. 115 КК України. Це покарання є достатнім для виправлення Г.М. та попередження вчинення ним нових злочинів.

Підстав вважати це покарання надто м'яким чи надто суворим колегія суддів не вбачає.

Посилання прокурора в касаційному поданні на те, що за характеристиками Г.М. він є неврівноваженим, має запальний, нестриманий характер, раніше двічі притягався до кримінальної відповідальності та не визнав своєї вини у вчиненні інкримінованих йому злочинів, не є підставами для визнання призначеного засудженому покарання м'яким, оскільки зазначені характерологічні особливості призначення більш суворого покарання; за попередні вчинені злочини судимості Г.М. в силу ст. 89 КК України погашені.

Також безпідставно прокурор вказує на необхідність урахування судом як обтяжуючої покарання Г.М. обставини — спричинення тяжкої шкоди здоров'ю потерпілого Г.Л., оскільки за-

подіяння шкоди здоров'ю потерпілого охоплюється складом злочину, за який Г.М. засуджений, і не може одночасно враховуватись як обтяжуюча покарання обставина.

З огляду на викладене колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України не вбачає підстав для задоволення касаційного подання прокурора та касаційної скарги засудженого.

Керуючись статтями 395–396 КПК України, колегія суддів касаційне подання прокурора та касаційну скаргу засудженого Г.М. залишила без задоволення.

10. Умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115)

За п. 9 ч. 2 ст. 115 КК настає відповідальність за умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення.

Для кваліфікації умисного вбивства як такого, що вчинене з метою приховати інший злочин, не має значення, чи був винний причетним до злочину, який приховується. Якщо він вчинив умисне вбивство з метою приховати раніше вчинений ним злочин, його дії кваліфікуються за тією статтею КК, якою передбачено відповідальність за приховуваний злочин, та за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

Дії винного, який вчинив умисне вбивство з метою приховати злочин іншої особи, додатково кваліфікувати ще й за ст. 396 КК не потрібно. Якщо вбивство з метою приховання злочину, вчиненого іншою особою, було заздалегідь обіцяне, відповідальність настає за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК і за пособництво в тому злочині, який приховувався.

Дії винного кваліфікуються як умисне вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину незалежно від того, був цей злочин вчинений чи ні.

Умисне вбивство вчинене з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого з виконання ним свого посадового обов'язку, а не з метою приховання злочину, в зв'язку з чим кваліфікація за п. «ж» ст. 93 КК України виключена.

Ухв. СККС ВСУ від 7 квітня 1994 р. у справі Р. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 110.

Умисне вбивство з метою приховання вчиненого злочину неправильно кваліфіковано як умисне вбивство з корисливих мотивів.

Ухв. СККС ВСУ від 27 жовтня 1994 р. у справі Д. і ін. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 91.

За смыслом закону кваліфікація за п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ вчиненого винним вбивства іншої особи з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення виключає можливість кваліфікації цього самого вбивства, крім вказаного пункту, за будь-яким іншим пунктом ч. 2 ст. 105 КК РФ, передбачаючим іншу мету або мотив вбивства. Тому, якщо встановлено, що вбивство потерпілого вчинено, наприклад, з корисливих або хуліганських мотивів, воно не може одночасно кваліфікуватися за п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ.

Абзац 1 п. 13 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

Умисне вбивство потерпілого з метою приховання іншого злочину і наступне таємне викрадення індивідуального майна потерпілого слід кваліфікувати за п. «ж» ст. 93 та ст. 140 КК України (1960 р.).

Право України. — 1994. — № 3–4.

Якщо особа вчинила вбивство двох осіб, причому останнє вбивство — з метою приховання першого, ці дії утворюють склад злочину, передбаченого пунктами «е» та «і» ст. 102 КК РРФСР (пункти 9 і 13 ч. 2 ст. 115 КК України).

БВС РФ. — 1997. — № 7. — С. 8.

Одне й те саме умисне вбивство не може бути вчинено з хуліганських мотивів і з метою приховати інший злочин.

Ухв. СККС ВСУ від 23 грудня 1999 р. // ВВСУ. — 2000. — № 1. — С. 23.

Кваліфікація дій винного за п. «к» ст. 105 КК РФ можлива лише за доведеності умислу особи на вбивство саме з метою приховання злочину.

Пост. През. ВС РФ від 11 серпня 1999 р. у справі Т. // БВС РФ. — 2000. — № 2. — С. 11; БВС РСФСР. — 1972. — № 1. — С. 7.

За смыслом закону умисне заподіяння смерті іншій людині слід кваліфікувати за п. «к» ч. 2 ст. 105 КК РФ у випадках, коли кваліфікуюча ознака вбивства — з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення — є основним мотивом вбивства.

БВС РФ. — 2000. — № 5. — С. 12.

11. Умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115)

Умисне вбивство тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК, якщо воно було поєднане зі зґвалтуванням потерпілої особи або насильницьким задоволенням із нею статевої пристрасті неприродним способом, тобто мало місце в процесі вчинення зазначених злочинів чи одразу ж після нього. При цьому злочинні дії кваліфікуються за ч. 1 ст. 152 чи ч. 3 ст. 153 КК або ще й за відповідною частиною ст. 15 КК.

Умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом тягне відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК.

У випадках, коли особу було умисно вбито через певний час після зґвалтування чи насильницького задоволення з нею статевої пристрасті неприродним способом з метою їх приховання, дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 152 або ст. 153 та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

Пункт 14 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Заподіяння при зґвалтування тяжких тілесних ушкоджень, від яких сталася смерть потерпілої, слід розглядати як настан-

ня особливо тяжких наслідків, передбачених ч. 4 ст. 117 КК, тому додаткова кваліфікація за ч. 3 ст. 101 КК цього Кодексу не потрібна.

Дії особи, яка в процесі зґвалтування чи замаху на цей злочин або відразу після цього вчинила умисне вбивство потерпілої, потрібно кваліфікувати за п. «ж» ст. 93 і відповідно ст. 17 і ч. 4 ст. 117 чи ч. 4 ст. 117 КК як такі, що потягли особливо тяжкі наслідки.

Якщо ж з метою приховати зґвалтування чи замах на цей злочин було вчинено умисне вбивство потерпілої через деякий час після скоєння зазначеного злочину (за наявності розриву в часі), дії винного слід кваліфікувати за відповідно частиною ст. 117 або ст. 17, ст. 117 і п. «ж» ст. 93 КК як вбивство з метою приховання раніше вчиненого злочину.

Пункт 16 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини» від 27 березня 1992 р. № 4.

Під умисним вбивством, поєднаним із зґвалтуванням, слід розуміти вбивство в процесі зґвалтування або з метою приховання його, а також вбивство, вчинене, наприклад, з мотивів помсти за вчинений при зґвалтуванні опір.

Враховуючи, що при цьому вчинюються два самостійних злочини, вчинене слід кваліфікувати за п. «е» ст. 102 і ст. 117 КК РРФСР і відповідним статтям КК інших союзних республік.

Пункт 11 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4; абз. 2 п. 13 Пост. Пл. ВСРФ від 27 січня 1999 р. № 1

Необхідно ураховувати, що п. 10 ч. 2 ст. 115 КК 2001 р. (на відміну від п. «ж» ст. 93 КК 1960 р.) передбачає відповідальність за вбивство, поєднане не лише зі зґвалтуванням, а й насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

Погроза вбивством відразу після зґвалтування охоплюється складом злочину, передбаченим ст. 117 КК України, тому кваліфікація дій ще й за ст. 100 КК (1960 р.) є зайвою.

Ухв. СККС ВСУ від 6 липня 1995 р. у справі У. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 125.

Дії осіб, залишивших потерпілу після вчиненого зґвалтування в небезпечному для життя стані, необґрунтовано кваліфіковано як вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 1 серпня 1973 р. // БВС РСФСР. — 1973. — № 10. — С. 9.

Вбивство, поєднане зі зґвалтуванням, кваліфікується в тих випадках, коли воно вчинюється в момент зґвалтування, в процесі боротьби з потерпілою і подолання її опору або безпосередньо слідом за зґвалтуванням, щоб уникнути викриття.

Пост. През. ВС РРФСР від 23 серпня 1972 р. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за III кв-л 1972 г. — С. 6.

Вбивство потерпілої після вчиненого групового зґвалтування у зв'язку з тим, що вона повідомить у міліцію про зґвалтування, кваліфіковано за сукупністю п. «е» ч. 3 ст. 117 і ст. 102 КК РРФСР (ч. 3 ст. 152 і п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України).

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за IV кв-л 1973 г. — С. 6.

Якщо особа вчинила вбивство потерпілої після її зґвалтування з метою приховати це, її дії кваліфікуються за п. «е» ст. 102 КК РРФСР, а за відсутності кваліфікуючих ознак зґвалтування — за ч. 1 ст. 117 КК РРФСР.

БВС РСФСР. — 1989. — № 10. — С. 4.

Якщо умисне вбивство вчинено після закінчення насильницького статевого акту або замаху на нього з метою приховання вчиненого злочину або з мотивів помсти за вчинений під час зґвалтування опір, дії винного слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених п. «е» ст. 102 і відповідною частиною ст. 117 КК.

БВС РФ. — 1996. — № 10. — С. 6; БВС РФ. — 1997. — № 3. — С. 9.

Якщо смерть потерпілої настала не в результаті зґвалтування, а внаслідок залишення її у небезпеці, вчинене кваліфікується за ч. 1 ст. 117 і ч. 2 ст. 127 КК РРФСР (1960 р.)

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Т. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 304.

Дії винних, які вчинили згвалтування потерпілої групою осіб та умисне її вбивство з метою приховання цього злочину, за попередньою змовою групою осіб, судом кваліфіковані за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 152 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 31 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 20 жовтня 2005 р. засуджено: А. за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 15 років; за ч. 4 ст. 152 КК України до позбавлення волі строком на 10 років, а за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК України до позбавлення волі строком на 15 років; В. за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 14 років;

І. за ч. 2 ст. 115 пунктами 9, 12 КК України до позбавлення волі строком на 14 років; за ч. 4 ст. 152 КК України до позбавлення волі строком на 10 років; за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК України до позбавлення волі строком на 14 років; за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України остаточно до позбавлення волі строком на 14 років 6 місяців.

Постановлено стягнути з засуджених А., В. та І. на користь потерпілої З. по 40 000 грн з кожного на відшкодування завданої злочином моральної шкоди. У разі відсутності коштів у неповнолітнього І. 40 000 грн постановлено стягнути з його батьків.

А., І. та В. засуджено за згвалтування потерпілої, яке вони вчинили групою із заподіянням особливо тяжких наслідків, та за умисне вбивство, яке вони вчинили за попередньою змовою групою осіб з метою приховання цього злочину.

Як визнав суд, близько півночі 21 грудня 2004 р. А., І. та В. перебували в кафе «Хвилянка» м. Першотравенська Дніпропетровської області, де вживали алкогольні напої до 2 год 22 грудня 2004 р., заздалегідь домовившись між собою домогтися вступити в статеві зносини з К., яка теж була в кафе.

Коли потерпіла К. близько 2 год 30 хв пішла з кафе, вони пішли за нею, наздогнали її і запропонували провести додому через двори, а біля СШ № 1 запропонували вступити з ними в статеві зносини. У відповідь на відмову вони застосували до неї насильство, завдавши не менше 20 ударів руками та ногами, роздягли і групою згвалтували, а потім з метою приховання цього злочину умисно вбили її, почергово кидаючи каміння в область голови.

На вирок подано касаційні скарги.

Засуджений В. просить вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд, оскільки його вина в пред'явленому обвинуваченні в судовому засіданні не знайшла свого підтвердження, а суд постановив обвинувальний вирок щодо нього на підставі його пояснень у стадії досудового слідства, де він обмовив себе внаслідок застосування до нього незаконних методів слідства. Засуджений твердить, що він дійсно був на місці злочину, але ніякої участі у згвалтуванні та позбавленні життя потерпілої К. не брав.

З потерпілою весь час перебував І. і тільки згодом В. стало відомо, що той згвалтував потерпілу і вбив її.

Захисник засудженого В. — В.Н. — посилається на те, що органи досудового слідства не добули доказів, які б підтверджували вину її підзахисного в умисному вбивстві та згвалтуванні потерпілої К.

Вона твердить, що під час досудового слідства до В. застосовувалися недозволені методи слідства, а він непричетний до злочинів, за які його засуджено, а тому вважає, що вирок не є законним та обґрунтованим.

Адвокат Ф. зазначає, що висновки суду щодо доведеності вини засудженого А. в умисному вбивстві та згвалтуванні потерпілої К. не знайшли свого підтвердження.

Разом з цим адвокат вважає, що А. може нести відповідальність лише за ч. 1 ст. 396 КК України за заздалегідь не-обіцяне приховування особливо тяжкого злочину, а тому просить внести у вирок відповідні зміни.

Адвокат Ф. і законний представник І. просить скасувати вирок щодо засудженого І., справу направити на новий судовий розгляд, посилаючись на неповноту судового слідства.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги задоволенню не підлягають на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини А., В. та І. у згвалтуванні К., вчиненому групою осіб з настанням особливо тяжких наслідків, та в умисному вбивстві потерпілої з метою приховання раніше вчиненого злочину, відповідає доказам, які були предметом ретельного дослідження в судовому засіданні й які суд поклав в основу обвинувального вироку.

З викладеними в касаційних скаргах доводами про безпідставність засудження А., В. та І. за зазначені злочини колегія суддів не може погодитися.

Хоч усі засуджені твердять про свою непричетність до згвалтування і вбивства потерпілої, але всі вони визнають, що вночі 22 грудня 2004 р., вийшовши з кафе, нав'язали своє знайомство К. і стали її проводити на вул. Леніна м. Першотравенська у бік СШ № 1 через двори і зупинилися поблизу гаражів і боксів.

Тут, як пояснив В., І. першим роздягнув потерпілу, поклав її на сніг і здійснив з нею статевий акт.

Після нього і він намагався вчинити такі самі дії, але потерпіла відмовила йому, а тому з цього приводу він з нею посварився і разом з І. пішов з місця події, а А. залишився з К.

Такі самі пояснення дав І. З них можна зрозуміти, що він вступив у статеві стосунки за згодою потерпілої.

Згідно з поясненнями А. він хоч і був присутнім на місці, де В. і І. вчиняли якісь дії щодо потерпілої, але він до них не наближався, не бачив, чи били вони її, сам ніякої участі ні у згвалтуванні, ні у вбивстві потерпілої не брав.

Таким чином, цими показаннями засуджених у судовому засіданні встановлено, що саме вони були разом з потерпілою К. вночі 22 грудня 2004 р. біля гаражів і боксів і що саме вони вчиняли щодо неї певні дії.

До того ж кожен з засуджених намагався зменшити свою роль і роль інших або взагалі уникнути відповідальності.

Проте ці показання не узгоджуються з показаннями А., В. та І. у стадії досудового слідства, в яких вони пояснювали, як згвалтували потерпілу та позбавили її життя, та з іншими доказами, а тому, зіставивши всі докази та проаналізувавши їх у сукупності, суд дійшов висновку щодо доведеності вини засуджених у пред'явленому обвинуваченні.

Зокрема згідно з їх поясненнями у стадії досудового слідства всі вони визнали, що заздалегідь домовилися згвалтувати К. і саме з цією метою, коли та пішла з кафе, попрямували за нею, наздогнали її та силоміць завели за гаражі, де повністю зняли з неї одяг, завдавши кілька ударів, повалили на сніг і, подавивши таким способом опір потерпілої та допомагаючи один одному, кожен з них узяв участь у її згвалтуванні.

Крім того, з цих пояснень А., В., та І. видно, що в процесі згвалтування потерпіла заявляла, що вона всіх запам'ятала і що про їх протиправні дії заявить у міліцію. У зв'язку з цим вони побили її руками і ногами та кидали її у голову каміння.

Зазначені обставини злочинів А., В. та І. підтвердили під час відтворення обстановки й обставин події та очних ставках, що підтверджується відповідними протоколами цих слідчих дій.

З протоколу огляду місця події вбачається, що на місці, вказаному А., В. та І., поблизу гаражів біля буд. 5 та 5а на вул. Карла Маркса м. Першотравенська виявлено оголений труп потерпілої з ознаками насильницької смерті.

За висновком судово-медичної експертизи смерть потерпілої настала внаслідок відкритої черепно-мозкової травми з чисельними осколковими переломами кісток, які утворилися від неодноразового удару з великою силою твердих предметів з широкою поверхнею.

Крім того, під час огляду трупа потерпілої виявлені сперматозоїди, які за висновком судово-імунологічної експертизи могли походити від А., В. та І.

Свідок К. у своїх поясненнях підтвердила, що 21 грудня 2004 р., близько півночі перебувала в кафе «Хвилинка» м. Першотравенська і бачила там А., В., І. та К., які залишалися після того, як вона залишила приміщення кафе.

Отже, показання А., В. та І. в стадії досудового слідства про те, що саме вони згвалтували й умисно вбили потерпілу К., підтверджуються іншими доказами, які сумнівів не викликають.

Викладені в касаційних скаргах доводи про те, що в стадії досудового слідства до А., В. та І. застосовувалися недозволені методи слідства, внаслідок чого вони обмовили себе у вчиненні злочинів, які фактично не вчиняли, є безпідставними.

Суд всебічно і ретельно перевіряв це питання в ході судового слідства і не знайшов доказів, які б підтверджували заяви про застосування незаконних методів слідства до А., В. та І. під час розслідування зазначеної справи.

Усі допити А., В. та І. та слідчі дії згідно з матеріалами справи відбувалися з суворим дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства.

З огляду на наведене колегія суддів вважає, що дослідженими на досудовому і судовому слідстві доказами обвинувачення А., В. та І. у згвалтуванні потерпілої К., вчиненого групою осіб з настанням особливо тяжких наслідків, та в умисному її вбивстві з метою приховання цього злочину, вчиненого за попередньою змовою групою осіб, знайшло своє повне підтвердження.

Покладені в основу обвинувального вироку докази сумніву не викликають, їх сукупністю спростовуються доводи, наведені в касаційних скаргах, про непричетність А., В. та І. до вчинення зазначених злочинів.

Злочинні дії всіх засуджених у справі правильно кваліфіковано за ч. 4 ст. 152 та пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Призначене кожному з засуджених покарання у вигляді позбавлення волі на тривалий строк відповідає вимогам ст. 65 КК України і воно є необхідним і достатнім для їх виправлення і попередження нових злочинів.

На підставі наведеного колегія суддів вважає, що постановлений щодо А., В. та І. обвинувальний вирок є законним і обґрунтованим, а тому касаційні скарги задоволенню не підлягають.

Тому колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області щодо А., В. та І. — без зміни.

Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане зі згвалтуванням потерпілої, правильно кваліфіковано судом за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 152 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 14 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 21 жовтня 2005 р. Р. засуджено: за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі; за ч. 4 ст. 152 КК України на 10 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 153 КК України на 5 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 186 КК України на 1 рік позбавлення волі, а за сукупністю вчинених злочинів на підставі ст. 70 КК України остаточно визначено 15 років позбавлення волі;

С. за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі, за ч. 4 ст. 152 КК України на 10 років позбавлення волі, за ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 153 КК України на 3 роки позбавлення волі, а за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК України остаточно визначено 12 років позбавлення волі.

За вироком суду Р. і С. визнано винними у тому, що вони 15 травня 2005 р. близько 22 год, перебуваючи в стані алко-

гольного сп'яніння, в с. Ларжанка Ізмаїльського району Одеської області на дискотечі познайомилися з М., яка також перебувала в стані алкогольного сп'яніння, і разом продовжили вживання спиртних напоїв.

Близько 23 год Р і С. відвели М., у безлюдне місце на території дитячого садка, де, використовуючи її безпорадний стан внаслідок алкогольного сп'яніння і застосовуючи фізичне насильство, по черзі гвалтували її. До того ж під час вчинення з С. насильницького статевого акту Р. намагався задовольнити з потерпілою статеву пристрасть неприродним способом, проте не довів свій намір до кінця через активний опір потерпілої, не дивлячись на те, що С. допомагав йому в цьому.

Після таких дій потерпіла М. стала погрожувати повідомленням в органи міліції про вчинення щодо неї статевого злочину. Внаслідок чого у Р і С. виник умисел на вбивство потерпілої, щоб помститися за опір та з метою приховання вчинених злочинів.

Реалізуючи свій намір, діючи узгоджено між собою, Р. колготами потерпілої став здушувати їй шию, а С. тримав їй руки та ноги, і в такий спосіб вони позбавили М. життя, а після цього труп потерпілої кинули в каналізаційний люк, що був неподалік.

Крім того, 22 березня 2005 р. близько 23 год Р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, поблизу бару «Зов» у с. Ларжанка Ізмаїльського району Одеської області відкрито заволодів велосипедом і рибкою Н., завдавши йому збитків на суму 315 грн.

У касаційних скаргах:

— захисник Д. стверджує, що матеріалами справи доведена добровільність вступу потерпілої М. у статеві стосунки з С. і Р., а тому засудження останнього за ч. 4 ст. 152 і ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 153 КК України є безпідставним. Також вважає, що вбивство потерпілої було скоєно Р. одноособово, С. про такі його наміри не знав і не був присутнім при цьому, тому дії його підзахисного Р. за цим обвинуваченням слід перекваліфікувати на ч. 1 ст. 115 КК України.

Крім того, звертає увагу на порушення права на захист, оскільки допит обвинувачених проводився без участі захисника;

— засуджений Р. визнає свою вину у вбивстві потерпілої та грабежі, просить виправдати його за ч. 4 ст. 152, ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 153 КК України й пом'якшити покарання. Вказує, що під час досудового слідства визнавальні показання він давав внаслідок тиску з боку працівників міліції;

— захисник-адвокат П. також вважає, що потерпіла вступила у статеві стосунки із засудженими добровільно, і що її вбивство вчинив Р. без участі С. Вказує, що показання, в яких засуджені визнавали свою вину, були добуті через застосування незаконних методів ведення слідства.

Просить перекваліфікувати дії С. на ч. 1 ст. 396 КК України і звільнити з-під варті через відбуття покарання;

— засуджений С. стверджує, що його необгрунтовано засуджено за злочини, яких він не скоював. Звертає увагу на те, що Р. внаслідок тиску з боку працівників міліції вимушений був обмовити його у вбивстві М. Просить виправдати його.

Заслухавши доповідача, засуджених Р і С., які підтримали свої касаційні скарги, потерпілого Н., захисника, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи, обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що скарги засуджених та їхніх захисників підлягають частковому задоволенню.

Висновки суду про винність Р. та С. у умисному вбивстві потерпілої М., вчиненому ними за попередньою змовою між собою, поєднаному зі згвалтуванням групою осіб, що спричинило тяжкі наслідки, підтверджуються сукупністю зібраних у справі доказів, яким суд дав належну оцінку.

Так, засуджений Р. у явці з повинною та під час допитів його як підозрюваного й обвинуваченого за участю захисника-адвоката детально і послідовно показував, що після статевого акту з М. потерпіла стала кричати і погрожувати повідомленням у міліцію про згвалтування, він закривав їй рота рукою, а С. запропонував задушити потерпілу, обмотавши колготками шию, що він і зробив, а сам С. утримував її тіло, щоб не робила різких рухів руками.

Такі свої покази Р. підтвердив під час відтворення обставинки й обставин події, із застосуванням відеозапису, в присутності адвоката і понятих, розповівши, за яких обставин во-

ни вирішили задушити М., вказував, які саме дії щодо неї вчинив він, у якій спосіб її утримував С., як переховували труп, а також про мотив, що спонукав їх.

Пізніше Р. заявив про одноособове вчинення ним вбивства М., проте судом правильно покладені в основу обвинувачення його визнавальні свідчення, оскільки вони узгоджуються зі свідченнями іншого засудженого С., який хоча і заперечував той факт, що утримував потерпілу, однак в присутності захисника-адвоката визнав, що вони побоювалися заяви потерпілої про її згвалтування, а після вбивства він виходив на стежку переконатися у відсутності сторонніх осіб і був ініціатором у схованні трупа в каналізаційному люці та брав участь у його прихованні.

Самі засуджені не заперечували, що пригощали горілкою М., котра вже до того була сп'янілою, згідно з висновком експертизи вона перед смертю перебувала в тяжкому ступені алкогольного сп'яніння, що свідчить про її безпорадний стан на момент, коли засуджені вступали з нею в статеві стосунки. Також Р. протягом слідства показував, що М. дала згоду на статеві стосунки лише з однією особою, а не двома.

Зазначені обставини свідчать про те, що засуджені усвідомлювали протиправний характер своїх дій.

За таких обставин суд обґрунтовано дійшов висновку про те, що Р. і С. вчинили умисне вбивство М. за попередньою змовою групою осіб, поєднане зі згвалтуванням, що спричинило особливо тяжкі наслідки та правильно кваліфікував їх дії за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 152 КК України.

Р. також обґрунтовано засуджено за ч. 1 ст. 186 КК України, що не оспорується в касаційних скаргах.

Разом із тим суд, визнаючи Р. і С. винними у насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом, послався на показання останнього, який під час досудового слідства показував, що Р. намагався задовольнити статеву пристрасть неприродним способом. Проте в судовому засіданні С. заперечив цей факт, інших доказів у справі немає.

Відповідно до положень ст. 74 КПК показання обвинуваченого підлягають перевірці і можуть бути покладені в основу

обвинувачення лише за підтвердження сукупності доказів, що є в справі.

Крім того, суд у вирокі, формулюючи обвинувачення в цій частині, всупереч вимогам ст. 334 КПК, не вказав у якій спосіб засудженими було вчинено злочин, які саме їхні дії сексуального характеру були судом розцінені як замах на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом.

За таких обставин вирок у частині засудження Р. і С. за ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 153 КК України відповідно до ст. 213 КПК підлягає скасуванню через недоведеність такого обвинувачення.

Також із мотивувальної частини вироку підлягає виключенню вказівка суду про те, що у засуджених виник умисел на вбивство М. з метою приховати раніше вчинені ними злочини, оскільки таке обвинувачення їм не пред'являлося.

Перевіркою матеріалів справи встановлено, що допити засуджених, на яких вони давали визнавальні свідчення, що покладені в основу обвинувачення, проводилися в присутності захисників-адвокатів Д. та Ц. і жодних зауважень з їхнього боку щодо проведених слідчих дій не було, що засвідчено їхніми підписами. Тому доводи касаційних скарг цих захисників-адвокатів про примусовість визнавальних показань засуджених є надуманими і неспроможними.

Твердження захисника-адвоката Д. про порушення права на захист його підзахисного є безпідставними, оскільки згідно з матеріалами справи під час допиту його як підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК, Р. було роз'яснено його право мати захисника, яким він відмовився скористатися.

Оскільки згідно зі ст. 45 КПК у зазначеному випадку участь захисника не є обов'язковою, то порушень права на захист засудженого не було.

Міра покарання призначена Р. і С. відповідно до вимог ст. 65 КК України, вона відповідає характеру і ступеню суспільної небезпечності вчинених злочинів, особам засуджених та обставинам, що обтяжують і пом'якшують покарання.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апе-

ляційного суду Одеської області в частині засудження Р. і С. за пунктами 10, 12 ч. 2, ст. 115, ч. 4 ст. 152 КК України залишила без змін, а в частині їх засудження за ч. 1 ст. 15, ч. 2 ст. 153 КК України вирок скасувала, а справу закрила за недоведеністю обвинувачення. Ухвалила вважати засудженими: Р. за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115, за ч. 4 ст. 152, ч. 1 ст. 186 КК України на підставі ст. 70 КК України на 15 років позбавлення волі; С. за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 152 КК України, на підставі ст. 70 КК України на 12 років позбавлення волі, виключила з мотивувальної частини вироку вказівку суду, що засуджені вчинили вбивство М. з метою приховати інший злочин. У решті вироку залишила без зміни.

12. Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115)

Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК), — це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх.

Якщо замовлення умисного вбивства мало форму угоди, відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає незалежно від того, коли були вчинені обіцяні виконавцеві дії — до чи після вбивства, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні.

До дій матеріального характеру, зокрема, належать сплата виконавцеві винагороди за вчинення вбивства, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань тощо. Під діями нематеріального характеру розуміються будь-які дії, вчинення чи невчинення яких безпосередньо не пов'язане з матеріальними інтересами виконавця вбивства.

У випадках, коли умисне вбивство на замовлення вчинюється з метою одержання від замовника грошей, матеріальних цінностей чи інших вигод матеріального характеру (тобто з корисливих мотивів), дії виконавця кваліфікуються за пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Замовник умисного вбивства залежно від конкретних обставин справи повинен визнаватись або підбурювачем, або організатором злочину (якщо тільки він не є його співвиконавцем). Його дії належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності до того підстав — і за іншими пунктами цієї статті (наприклад, за п. 6 — якщо виконавець позбавив особу життя з метою одержання вигод матеріального характеру, за п. 12 — коли вбивство було замовлено групі осіб). Дії замовника умисного вбивства, який одночасно був і співвиконавцем цього злочину, кваліфікуються за пунктами 11 і 12 ч. 2 ст. 115 КК як умисне вбивство, вчинене на замовлення за попередньою змовою групою осіб, а за наявності до того підстав — і за іншими пунктами цієї статті.

Якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими, а виконавець — іншими мотивами, дії замовника кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27, пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає лише у випадках, коли замовляється саме умисне вбивство особи, а не якийсь інший насильницький злочин щодо неї. Якщо замовник доручив заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив його, замовник несе відповідальність за співучасть у тому злочині, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній — за той злочин, який він фактично вчинив.

У разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел на вбивство до кінця не довів, дії замовника залежно від конкретних обставин справи кваліфікуються як співучасть у готуванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину.

Пункт 15 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2; пункти 171–174 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1 (в ред. постанови від 26 лютого 1999 р. № 3).

Як вбивство на замовлення слід кваліфікувати вбивство, обумовлене отриманням виконавцем злочину матеріальної або іншої винагороди. Особа, яка організувала вбивство за винагороду, підбурювала до його вчинення або була пособником у вчиненні такого вбивства, несе відповідальність за відповідною частиною ст. 33 і п. «з» ч. 2 ст. 105 КК РФ.

Абзац 2 п. 11 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

Особа, яка вчинила умисне вбивство за грошову винагороду, обґрунтовано засуджена за п. «а» ст. 102 КК РФСР (1960 р.). Дії організатора цього злочину, який не є виконавцем, кваліфікуються як співучасть у цьому злочині.

БВС РСФСР. — 1979. — № 10. — С. 8.

Суд першої інстанції помилково дійшов висновку про те, що умисне вбивство на замовлення вчинене у складі організованої групи.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 18 грудня 2003 р. у справі Л. і ін. // РВСУ. — 2004. — січень-червень. — П. 40. — С. 80.

Дії підмовника і пособника вбивства на замовлення суд першої інстанції обґрунтовано кваліфікував за ст. 33, п. «з» ч. 2 ст. 105 КК РФ.

БВС РФ. — 1999. — № 3. — С. 15.

Суд правильно кваліфікував за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України дії засуджених, які вчинили умисне вбивство на замовлення з метою одержання грошової винагороди

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 16 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 29 квітня 2005 р. засуджено: Ч. за ч. 1 ст. 358 КК України на 3 місяці

арешту; за ч. 3 ст. 358 КК України — 2 місяці арешту; за ч. 2 ст. 190 КК України на 2 роки позбавлення волі; за ч. 3 ст. 27, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 8 років позбавлення волі з конфіскацією всього особистого майна. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів Ч. остаточно призначено покарання у вигляді 8 років позбавлення волі з конфіскацією всього особистого майна;

С. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього особистого майна. На підставі ч. 4 ст. 70 за сукупністю злочинів С. остаточно призначено покарання у вигляді 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього особистого майна;

Н. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього особистого майна.

Ч., С., Н., як зазначено у вироку, засуджені за таких обставин.

Приблизно з 17 грудня 1999 р. по 26 вересня 2000 р. у м. Маріуполі Ч. підробила документ, який засвідчує установа і який надає право, з метою використання, завідомо підробленого документа і шахрайства із заподіянням значної шкоди.

У травні 1999 р. Ч. познайомилася із З., з яким стала співмешкати і проживати в його кв. 26 буд. 37 на вул. Латишева у м. Маріуполі. У жовтні 1999 р. З. був засуджений до позбавлення волі і відбував покарання у виправній колонії № 27 м. Горлівки, а перед цим перебував під вартою в слідчому ізоляторі № 7 м. Маріуполя.

Після засудження З. у Ч. виник умисел на заволодіння квартирою З.

З цією метою 17 грудня 1999 р. Ч. шляхом обману, не повідомляючи про свої наміри, за допомогою невстановленої слідством особи з числа працівників слідчого ізолятора № 7 м. Маріуполя одержала чистий аркуш паперу з підписом З. на право розпорядження його квартирою, власноруч виконала текст довіреності та завірила її, підробивши підпис в. о. начальника слідчого ізолятора Я. з метою використання цієї довіреності під час реалізації квартири З. і одержання при цьому матеріальної вигоди.

Після цього 26 вересня 2000 р. Ч. звернулася в універсальну товарну біржу «Содействие» у м. Маріуполі з метою продажу квартири З., використала завідомо підроблену довіреність на її ім'я від З. на право розпорядження кв. 37 буд. 26 на вул. Латишева, пред'явивши її (довіреність) при укладенні договору купівлі-продажу і право власності на зазначений об'єкт нерухомості перейшло до Н. При цьому Ч. одержала 3 000 дол. США (16 318 грн 20 коп.), розпорядившись цими грошима на власний розсуд, заподіявши З. значну матеріальну шкоду на зазначену суму.

Крім того, дізнавшись, що З. 10 вересня 2001 р. звільняється з місць позбавлення волі, Ч. з корисливих мотивів, з метою збереження за собою права на розпорядження майном, яке вона придбала на викрадені шахрайським шляхом гроші З., вирішила організувати його вбивство.

На цю пропозицію С. і Н. погодилися і, діючи спільно, за попередньою змовою групою осіб на замовлення Ч. з корисливих мотивів 10 вересня 2001 р. автомобілем Н. приїхали у виправну трудову колонію № 27 м. Горлівки, з якої звільнився З. При цьому Ч., забезпечуючи фінансування злочинних дій С. і Н., передала їм перед поїздкою 100 дол. США для забезпечення витрат на бензин для автомобіля та продукти харчування.

Близько 12 год С. і Н., зустрівши З., повідомили, що відвезуть його додому.

Під час руху автомобіля С. з метою приспати З. дав останньому випити спиртне з розбавленим снодійним, внаслідок чого той заснув.

Скориставшись цим, С., реалізуючи спільний умисел з Ч. на вчинення вбивства З., руками почав стискати шию останнього, від чого той знепритомнів.

Після цього приблизно о 14 год поблизу с. Обільне С. з метою доведення злочину до кінця ножем завдав З. два удари в шию. Від отриманих тілесних ушкоджень смерть потерпілого настала на місці події.

Крім того, С. наніс З. у груди та руки кілька ударів ножем, які не були смертельними.

Потім С. з метою приховання слідів злочину зняв із трупа одяг та взуття, разом з Н. з місця події зникли, спаливши зазначені предмети у лісопосадці в 5 км від смт Старобешеве.

У цей самий день за виконання замовленого вбивства З. Ч. передала С. та Н. 400 дол. США, які були ними витрачені на власні потреби.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи, не заперечуючи доведеності вини та кваліфікації дій засуджених, просить вирок щодо Ч. скасувати за м'якістю призначеного покарання, а справу направити на новий судовий розгляд. Посилається на те, що суд, призначаючи покарання Ч., необґрунтовано застосував ст. 69 КК України.

У касаційних скаргах:

— захисник М. просить вирок щодо Н. змінити, перекваліфікувавши його дії з пунктів 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 125 КК України і призначити покарання з урахуванням обставин справи та даних про особу Н., посилається на застосування недозволених методів з боку працівників міліції під час досудового слідства, вважає, що вина Н. у злочині, за який він засуджений, не доведена;

— засуджений Н. посилається на застосування до нього недозволених методів слідства; умисного вбивства З. він не вчиняв, а лише виконував роль водія; просив вирок змінити, пом'якшити покарання, не застосовуючи конфіскацію майна;

— засуджений С. вважає вирок щодо нього незаконним і необґрунтованим, посилається на застосування недозволених методів на досудовому слідстві, на порушення норм кримінально-процесуального законодавства під час судового слідства; просить вирок щодо нього скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд;

— засуджена Ч. просить вирок щодо неї скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд; посилається на неповноту досудового слідства та порушення норм кримінально-процесуального законодавства, на застосування недозволених методів з боку працівників міліції.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та доводи касаційних подання та скарг,

колегія суддів вважає, що касаційне подання та касаційні скарги не підлягають задоволенню. Допитані в судовому засіданні засуджені винними себе в інкримінованих злочинах не визнали, вказували на застосування фізичного та психологічного тиску з боку працівників міліції під час досудового слідства.

Висновки суду про винність Ч., Н. та С. у злочинах, вчинених за зазначених у вирокі обставин, обґрунтовані об'єктивними доказами, які всебічно і повно перевірені судом із дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства.

Так, потерпіла З. показала, що син Ч. наполягав, щоб вона покинула квартиру. Після виписки її та дітей з квартири Ч. дала їй 400 дол. США для придбання житла. Остання повідомляла їй про хвороби З. і про смерть останнього в місцях позбавлення волі.

Свідок Г. підтвердила, що Ч. перешкоджала проживанню в квартирі З. його дружини З.С. з дітьми.

Згідно з показаннями свідка О. під час його перебування в місцях позбавлення волі із З. до останнього приїжджала Ч., якій він доручив продати його квартиру, а вона повинна була придбати «малосімейку», а решта грошей мала бути використана на утримання сина З. і на підтримку в місцях позбавлення волі.

Свідок Я. під час судового слідства показав, що він не підписував довіреності від З. на ім'я Ч. про продаж квартири. З. до нього з таким проханням не звертався. Коли він підписував такі довіреності, то надпис про посвідчення підпису особи, яка перебувала під вартою, він робив власноруч.

Відповідно до висновку почеркознавчої експертизи в довіреності на ім'я Ч. від З. на право розпорядження квартирою, вбачається, що рукописний запис «17.12.99 г. (З.)» виконаний ним самим. Чи виконаний ним підпис, встановити неможливо. І те, ким — Я. або іншою особою — виконаний підпис на довіреності, встановити також неможливо.

Згідно з висновками судово-криміналістичної експертизи в довіреності на ім'я Ч. і З. на право розпорядження квартирою на аркуші паперу спочатку виконаний підпис З., потім

текст довіреності, спочатку зроблений відтиск печатки, потім виконаний підпис від імені Я., а лише потім віддрукований машинописний текст.

Відповідно до договору купівлі-продажу від 26 вересня 2000 р. Ч., використовуючи довіреність від імені З., продала громадянці Н. належну йому квартиру вартістю 5 556 грн.

Ч. стала власником 23/50 частини житлового будинку на вул. Піонера Балабухи, 98 у м. Маріуполі вартістю 7 134 грн, про що стверджується у договорі купівлі-продажу. Згідно з показаннями допитаного як підозрюваного Н. у присутності захисника він зазначив, що Ч. просила його знайти особу, яка б убила З. Вчинити вбивство останнього він запропонував С., який погодився вбити З. у день його звільнення з колонії м. Горлівки. За виконання замовлення Ч. обіцяла 500 дол. США. 100 дол. США остання дала за день до поїздки. На ці гроші він заправив автомобіль і придбав продукти харчування, решту — поділили з С. порівну. У С. був також ніж. Під час поїздки С. і З. розпивали спиртне, Н. бачив, як С. розчиняв у склянці з горілкою димедрол. Потім С. почав душити З., після чого витягнув останнього з машини. Повернувшись через 5 хв, С. приніс одяг, взуття та документи З. Через деякий час він спалив його речі в лісопосадці. У цей самий день Ч. передала С. 400 дол. США.

Згідно з протоколом відтворення обстановки та обставин події в присутності захисника Н. показав місце, де вони в Горлівці разом із С. зустріли З., де був залишений труп останнього і де речі З. були спалені С. Зазначене Н. місце залишення трупа З. збігається з місцем його виявлення, а місце, де були спалені одяг, взуття і документи потерпілого, працівникам міліції і прокуратури відоме не було.

Згідно з протоколом місця події 16 вересня 2001 р. поблизу с. Обільне Старобешівського району було виявлено труп З.

Відповідно до висновку судово-медичної експертизи безпосередньою причиною смерті З. стали різані поранення ший.

Згідно з висновку комплексної судово-товарознавчої експертизи та експертизи матеріалів і речовин у спалених залишках речей, виявлених у місці, зазначеному Н., є фрагменти

тканини чорного кольору, які є характерними для побутового взуття з тканинним верхом на литій підшві. Суд першої інстанції дійшов правильного висновку про правдивість показань Н. під час допиту його як підозрюваного 31 грудня 2003 р. про обставини вчинення вбивства З.

Сукупність наведених доказів у вирокі свідчить про доведеність вини засуджених у вчиненні інкримінованих їм діянь.

Злочинні дії Ч. за ч. 1 ст. 358 КК України, ч. 3 ст. 358 КК України, ч. 2 ст. 190 КК України, ч. 3 ст. 27, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України; Н. та С. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України кваліфіковані правильно.

Посилання у касаційних скаргах на застосування недозволенних методів під час досудового слідства щодо засуджених є безпідставними, оскільки воно перевірялося уповноваженим на те органом, яким винесено рішення про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції.

З урахуванням того, що Ч. раніше не судима, позитивно характеризується за місцем проживання, має на утриманні матір похилого віку, яка має багато хвороб, суд першої інстанції дійшов висновку про можливість призначенні покарання Ч. застосування ст. 69 КК України. Тому доводи касаційного подання про необґрунтованість призначення покарання Ч. нижче від найнижчої межі за злочин, передбачений ч. 3 ст. 27, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, є безпідставними.

Покарання засудженим Н. і С. призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України і підстав для його пом'якшення колегія суддів не вбачає.

Істотних порушень норм кримінально-процесуального законодавства, які б тягли скасування вироку, не виявлено.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, касаційні скарги захисника М., засуджених Ч., Н. та С. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Донецької області щодо Ч., Н. та С. — без зміни.

За умови, що вбивство потерпілого не було вчинено, оскільки особа, якій було замовлено вбивство, була працівником міліції і відповідно до закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» діяла з метою викриття замовника вбивства, дії останнього підлягають кваліфікації як готування до вбивства на замовлення. Вирок скасовано у зв'язку з тим, що міра покарання засудженій призначена без урахування характеру і ступеня тяжкості вчиненого злочину

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Вінницької області від 13 грудня 2005 р. Т.О. засуджена за ч. 3 ст. 27, ч. 1 ст. 14, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 4 роки позбавлення волі.

На підставі ст. 75 КК України Т.О. звільнена від відбування покарання з іспитовим строком на 3 роки.

Стягнуто з Т.О. на користь Т.Г. 5 000 грн моральної шкоди та 1 000 грн витрат на надання юридичної допомоги.

Відповідно до вироку Т.О. визнано винною у вчиненні злочину за таких обставин.

Т.О. та Т.Г. перебували в зареєстрованому шлюбі, з 1988 р. почали проживати в кв. 113 на вул. Ф. Кона, 11 у м. Вінниці.

Після розірвання шлюбу в листопаді 1999 р. Т.О. та Т.Г. продовжували проживати у цій самій квартирі. Між ними часто виникали сварки. Стосунки ще більше загострилися після смерті їх сина.

У листопаді 2003 р. Т.Г. одружився вдруге і став проживати з дружиною у зазначеній квартирі. Конфлікти між колишнім подружжям не припинялися. На ґрунті особистих непри-

язних стосунків з Т.Г., що тривали протягом останніх років, Т.О. вирішила його вбити.

З метою умисного позбавлення життя свого колишнього чоловіка в травні 2005 р. Т.О. через Б. познайомилася з П., який за її дорученням мав за винагороду в 1 000 дол. США вбити Т.Г., отруївши його. До того ж Т.О. дала П. номер свого мобільного телефону для підтримання зв'язку та повідомила йому місце роботи потерпілого, а 25 травня 2005 р. у кафе «Три кити» на вул. 40-річчя Перемоги у м. Вінниці під час чергової зустрічі з П. передала йому 250 грн для придбання отрути.

27 травня 2005 р. П. повідомив Т.О. про виконання її замовлення на вбивство Т.Г.

Однак, вбивство потерпілого не було вчинено, оскільки П. був працівником міліції і відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» діяв з метою викриття Т.О.

Вважаючи, що на її замовлення вбито потерпілого, Т.О. 28 травня 2005 р. передала П. 500 дол. США як винагороду за виконання цього злочину і була затримана працівниками міліції.

У касаційному поданні прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, порушується питання про скасування вироку щодо Т.О. і направлення справи на новий судовий розгляд з мотивів неправильного застосування кримінального закону та невідповідності призначеного засудженій покарання тяжкості вчиненого злочину та її особі.

Вирок засудженою, захисником і потерпілим не оскаржено.

Заслухавши доповідача, пояснення потерпілого Т.Г., який підтримав доводи касаційного подання прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційного подання, колегія суддів вважає, що воно підлягає задоволенню.

Призначаючи Т.О. покарання, суд відповідно до вимог ст. 65 КК України не в повній мірі врахував ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винної.

Зокрема не враховано, що Т.О. вчинено особливо тяжкий злочин. Крім того, обставини справи свідчать про значну суспільну небезпеку вчиненого та особи винної.

Таким чином, призначене Т.О. покарання не відповідає ступеню тяжкості вчиненого нею злочину та особі засудженої і є явно несправедливим внаслідок м'якості.

За таких обставин вирок щодо Т.О. підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий судовий розгляд.

Якщо під час нового розгляду справи Т.О. буде визнана винною у вчиненні злочину у такому самому обсязі обвинувачення і за таких обставин, то призначене їй покарання слід вважати м'яким.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, задовольнила.

Вирок апеляційного суду Вінницької області стосовно Т.О. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у той самий суд в іншому складі суддів.

Дії засуджених правильно кваліфіковані за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, оскільки умисне вбивство на замовлення було вчинено ними з метою одержання грошової винагороди, тобто з корисливих мотивів

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 25 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 10 січня 2006 р. було засуджено: О. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 14 років позбавлення волі з конфіскацією майна, за ч. 1 ст. 263 КК України на 3 роки 6 місяців позбавлення волі, а за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України на 14 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна;

Г. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна, за ч. 1 ст. 263 КК України на 2 роки позбавлення волі, а за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна;

М. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна, за ч. 1 ст. 263 КК України на 4 роки позбавлення волі, а за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України на 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна;

О. і Г. за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України виправдано за відсутності в їх діях складу злочину,

Г. і М. визнано винними у вчиненні за попередньою змовою групою осіб з мотиву користі умисного вбивства на замовлення Б., а також у незаконному поводженні зі зброєю і боеприпасами.

Як зазначено у вирокі, О. у 1998–1999 рр. без передбаченого законом дозволу придбав, носив при собі та зберігав до 31 травня 2005 р. за місцем свого проживання в кв. 2 буд. 11 на вул. Уварова в м. Балті Одеської області мисливський нарізний самозарядний карабін моделі «Вепр» 1996 р. випуску, який є вогнепальною зброєю, а також 332 набойки калібру 7,62 мм, які є бойовими припасами. Згодом цей карабін та частину боеприпасів було використано під час учинення умисного вбивства Б. за таких обставин.

У лютому 2005 р. у м. Одесі особа, матеріали справи щодо якої виділено в окреме провадження у зв'язку з її розшуком, запропонувала О. за грошову винагороду вчинити вбивство Б., на що той погодився за умови, що сам підготує цей злочин. До того ж О. отримав половину обумовленої суми винагороди, а решту мав одержати після вчинення вбивства Б.

Реалізуючи свій злочинний намір, направлений на умисне вбивство Б., О. вступив у попередню змову з Г., якому запропонував вчинити разом з ним вбивство Б. за винагороду, на що той дав згоду за умови, що не буде вбивати потерпілого особисто. Як безпосереднього виконавця вбивства вони вирішили залучити Р., який спочатку погодився вбити Б. за гро-

шову винагороду в сумі 4 000 дол. США, однак згодом добровільно відмовився від здійснення злочину (щодо нього відмовлено в порушенні кримінальної справи за відсутністю в його діях складу злочину).

О. і Г. вирішили вбити Б. за допомогою наявного в першого мисливського карабіна «Вепр». У березні 2005 р. вони домовилися з жителем м. Балти М., який раніше працював тренером із кульової стрільби в ДТСААФ, щоб він пристріляв зазначений карабін і навчив їх стріляти з нього. М. відрегулював оптичний приціл, пристріляв карабін, навчив стріляти з нього О. і Г. на території ферми КСП «Промінь», що біля с. Перельоти Балтського району, однак результати їх стрільби були низькими. Тоді О. запропонував вчинити вбивство Б. за 4 000 дол. США винагороди М., на що той погодився.

На початку квітня 2005 р. О. передав М. для зберігання незаконно придбані ним раніше 316 набоїв калібру 7,62 мм, які той приніс до себе додому і зберігав без передбаченого законом дозволу до їх вилучення у нього 26 травня 2005 р.

9 квітня 2005 р., взявши з собою карабін «Вепр» із оптичним прицілом і бойові припаси до нього, О., Г. та М. автомобілем прибули в м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області, де вивчили обстановку та прийняли рішення стріляти в Б. з 10 технічного поверху буд. 39 на вул. Айвазовського. Того самого дня О. та Г. показали М. Б. як людину, яку він мав убити.

10 квітня 2005 р., діючи відповідно до умов попередньої змови, М. та Г., маючи при собі зазначений карабін з оптичним прицілом, проникли на 10 технічний поверх зазначеного будинку, а О. залишився поруч з будинком спостерігати за дорогою. Побачивши Б., який рухався по дорозі у напрямку до свого дому, останній по мобільному телефону повідомив про його наближення М. і Г., а сам став чекати їх у легковому автомобілі в обумовленому заздалегідь місці.

Коли Б. наблизився, М. з метою позбавити його життя чотири рази вистрелив у нього з мисливського нарізного карабіна з оптичним прицілом, спричинивши проникаючі вогнепальні поранення тулуба, які супроводжувались ушкодженнями

внутрішніх органів і ускладнились гострою крововтратою, від чого потерпілий помер. Г. у момент вчинення М. пострілів за допомогою мішка ловив гільзи відстріляних патронів.

Вчинивши умисне вбивство Б., О., Г. та М. одержали від замовника грошову винагороду в сумі 11 000 дол. США.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи в суді першої інстанції, наводив доводи:

— що суд допустив протиріччя щодо кількості пострілів (було 5 поранень, а суд визнав, що М. вчинив 4 постріли),

— що суд необґрунтовано виправдав О. і Г. за епізодом підготовки до вчинення умисного вбивства Б. за участю Р. за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, а також у частині засудження перших двох та М. за ч. 1 ст. 263 КК України безпідставно виключив окремі кваліфікаційні ознаки цього злочину;

— що у справі допущено істотне порушення кримінально-процесуального законодавства, оскільки під час призначення покарання суд не зазначив обставини, які обтяжують чи пом'якшують вину засуджених, суд достроково закінчив судове слідство без його на це згоди, що порушено порядок проведення судових дебатів, оскільки потерпіла Б-а не брала в них участі;

— що суд безпідставно зазначив у вирокі, що саме П. був замовником злочину, порушив питання про скасування вироку суду з направленням справи на новий судовий розгляд у зв'язку неповнотою судового слідства та неправильним застосуванням кримінального закону.

У касаційних скаргах:

— засуджений М., наводячи доводи, що слідство у справі проведено неповно і зібраним доказам дана неправильна оцінка, що його винність не доведена, що у потерпілого стріляв не він, а інша особа, що О. і Г. його обмовили, що згідно з протоколом обшуку у нього патронів не було виявлено, а у вирокі зазначено, що знайдено, просить вирок скасувати, а справу направити на додаткове розслідування;

— захисник С., наводячи ті самі доводи, що й М. та зазначаючи, що у справі не встановлено, хто і в якій послідовності стріляв у Б. і від якого пострілу настала його смерть, оскільки

у вирокі зазначено, що М. стріляв у потерпілого 4 рази, тоді як на трупі виявлено 5 поранень, як і не встановлено, де О. придбав мисливський карабін, та неправильно зазначено кількість патронів, що судом порушено вимоги ст. 317 КПК України і судове слідство закінчено без урахування його думки, вважає, що з обвинувачення М. слід виключити зберігання патронів, що під час призначення тому покарання не взято до уваги, що він є ліквідатором аварії на Чорнобильській АЕС, має пристарілу матір, добровільно видав 1 200 дол. США, просить вирок щодо М. скасувати, а справу направити на додаткове розслідування;

— засуджений О. та захисник Ч., не заперечуючи факту вчинення вбивства Б. за наведених у вирокі обставин, вважаючи не доведеним, що О. був організатором злочину, просять з урахуванням того, що останній розкався, сприяв розкриттю злочину, характеризується позитивно, вирок змінити і пом'якшити О. покарання;

— засуджений Г., зазначаючи, що він щиро розкався у вчиненому, дав явку з повинною, допоміг слідству, раніше не судимий, просить вирок щодо нього змінити і пом'якшити йому покарання.

Перевіривши матеріали справи та вивчивши доводи касаційного подання та касаційних скарг, колегія суддів підстав для їх задоволення не знайшла.

Висновки суду про доведеність винності засуджених О., Г. і М. у вчиненні зазначених у вирокі злочинів ґрунтуються на досліджених у судовому засіданні та викладених у вирокі доказах.

Твердження у касаційних скаргах засудженого М. та його захисника С. про те, що не доведено, що саме М. був безпосереднім виконавцем вбивства Б., є безпідставними.

Ці заперечення звинувачення детально розглядалися судом і були спростовані наведеними у вирокі доказами.

Так, сам засуджений М. у своїх показаннях у судовому засіданні визнавав, що за проханням О. встановив на його мисливському карабіні «Вепр» оптичний приціл, відрегулював та пристріляв його, учив стріляти з нього О. і Г., а також зберігав

у себе передані йому О. 316 патронів калібру 7,62 мм. Він також не заперечував, що 9–10 квітня 2005 р. разом із О. і Г. був у м. Дніпродзержинську, де піднімався на технічний поверх буд. 39 на вул. Айвазовського, та був присутній під час убивства Б., що отримав від О. 2 000 дол. США.

Як показав засуджений О., він у 1998–1999 рр. придбав, носив, передавав Г. і М. та зберігав у себе вдома мисливський карабін «Вепр» з патронами, залишки яких передав М.

Коли його знайомий «Саша» запропонував йому вбити Б. за винагороду, він погодився і повідомив про це Г., який теж погодився взяти участь у вбивстві, проте не як виконавець. Тому вони вирішили залучити до цього Р., який спочатку погодився, проте через деякий час відмовився, після чого він і Г. вирішили вчинити вбивство з використанням зазначеного карабіна М. Оскільки вони стріляли погано, то запропонували взяти участь у цьому злочині М. Той встановив на карабіні оптичний приціл і 10 квітня 2005 р. пострілами з нього з технічного 10 поверху буд. 39 на вул. Айвазовського вбив Б. Поруч з ним був Г., який ловив мішком відстріляні гільзи, а він сам (О.) у цей час чекав перших у автомобілі.

За вбивство Б. він отримав від «Саші» 11 000 дол. США, які поділив з іншими учасниками злочину.

Засуджений Г. теж підтвердив про свою та О. і М. участь у вчиненні вбивства Б. за зазначених у вирокі суду обставин, до того ж за його показаннями, коли М. стріляв у потерпілого з карабіна, він був поруч і за допомогою мішка ловив відстріляні гільзи. Він також не заперечив, що посив належний О. мисливський карабін.

Аналогічні показання засуджені О. і Г. дали у своїх явках з повинною, у поясненнях на досудовому слідстві та під час проведення з ними відтворень обстановки й обставин події.

Ці їх показання узгоджуються з показаннями свідка Б.А., який був очевидцем вбивства свого батька, і який показав, що першим пострілом батьку влучили в ногу, а іншими – у груди, та свідка Ш., яка показала, що чула біля зазначеного будинку звуки, подібні до пострілів, які прозвучали з інтервалом у 2 секунди.

Згідно з висновком проведеної у справі судово-медичної експертизи причиною смерті Б. стали ушкодження внутрішніх органів, зокрема легень, і гостра крововтрата внаслідок вогнепальних поранень тулуба; у нього також було виявлено поранення голови та лівої ноги.

Згідно з даними протоколів огляду місць подій від 10 квітня 2005 р. на вул. Бойка в м. Дніпродзержинську між будинками 4а, 6а та автостоянкою було виявлено сліди бурої речовини, схожої на кров, та ушкодження асфальту у вигляді вибоїн, на 10 технічному поверсі буд. 39 на вул. Айвазовського виявлено відбиток взуття та відстріляну гільзу, а на території ферми КСП «Промінь» Балтського району Одеської області – 12 відстріляних гільз, фрагменти оболонки куль та кулю.

Згідно з матеріалами справи у М. було вилучено взуття, в якому він був 10 квітня 2005 р.

Згідно з висновком трасологічної експертизи відбиток взуття, виявлений під час огляду місця події на 10 технічному поверсі буд. 39 на вул. Айвазовського, міг бути залишений кросівкою М., вилученою у нього під час затримання.

З огляду на протоколи обшуків у гаражі виявлено і вилучено 316 патронів калібру 7,62 мм, а у квартирі за місцем проживання О. – карабін у розібраному вигляді

Тому доводи в скарзі засудженого М. про те, що в нього не було знайдено патронів, а також захисника С., що з обвинувачення першого слід виключити зберігання 316 патронів, є безпідставними.

Згідно з висновками судово-балістичних експертиз гільза, вилучена з технічного поверху буд. 39 на вул. Айвазовського, гільзи, фрагмент оболонки кулі та куля, знайдені на території ферми КСП «Промінь», фрагменти оболонки кулі, виявлені під час розтину трупу Б. є складовими частинами військових проміжних патронів калібру 7,62 мм зразку 1943 р., однотипні з гільзами, вилученими з гаража М., відстріляні з одного екземпляру вогнепальної зброї – мисливського нарізного самозарядного карабіну «Вепр 7,62», який у розібраному вигляді вилучено з квартири за місцем проживання.

Таким чином результати огляду місць події та вилучених речових доказів, показання свідків, результати проведення відтворення обстановки й обставин події, висновки зазначених експертиз повністю підтверджують винність О., Г. і М. у вчиненні умисного вбивства Б. з корисливих мотивів, на замовлення, за попередньою змовою групою осіб та у незаконному поводженні зі зброєю та бойовими припасами.

Доводи в касаційних скаргах засудженого О. та захисника Ч. про те, що О. не був організатором убивства Б. є безпідставними.

Вони спростовуються наведеними у вирокі показаннями засудженого О., засудженого Г., згідно з якими саме О. отримав замовлення на вбивство від «Саші», домовлявся про учинення вбивства спочатку із Г., потім із особою, кримінальну справу щодо якої закрито у зв'язку з її добровільною відмовою від вчинення злочину, потім із М., показав на Б. як на особу, яку треба вбити, він забезпечив виконавця злочину зброєю і бойовими припасами.

Необґрунтованими є й доводи в касаційному поданні прокурора про скасування вироку з тих підстав, що суд заклав протиріччя щодо кількості пострілів (4 чи 5), які було зроблено в Б., та у касаційних скаргах засудженого М. і захисника С. у зв'язку з тим, що у справі не встановлено, хто і в якій послідовності стріляв у Б. і від якого пострілу настала його смерть.

Зокрема згідно з вказаними показаннями засуджених Г. та іншими зазначеними доказами у потерпілого Б. стріляв М., який єдиний з них мав відповідні навички спортсмена і працював тренером з кульової стрільби в ДТСААФ, до того ж володів зброєю з оптичним прицілом. Матеріалами справи встановлено, що всі засуджені мали єдиний умисел на вчинення вбивства Б., діяли відповідно до умов попередньої змови — з 10-го поверху будинку стріляв у Б., Г. за допомогою мішка ловив гільзи відстріляних патронів, а О., який надав зброю і боєприпаси, був біля будинку і повідомив про наближення потерпілого.

Згідно з висновком зазначеної судово-медичної експертизи причиною смерті Б. стали ушкодження внутрішніх органів

тулуба, які призвели до гострої крововтрати, і це, в свою чергу, призвело до смерті.

Крім того, у потерпілого було виявлено поранення лівої кістки стегна, яке віднесено до тяжких тілесних ушкоджень як небезпечних для життя. На трупі знайдено 4 вхідних та 3 вихідних отвори та дотичне ушкодження шкіри на голові. Всі ці поранення нанесені за дуже малий проміжок часу вогнепальною зброєю високої пробивної дії.

Судом встановлено всі зазначені вище обставини, перелічені в касаційному поданні прокурора та скаргах засудженого М. та його захисника. Встановлено, що внаслідок вогнепальних кульових поранень потерпілий Б. помер, тому не має значення від 4 чи 5 пострілів настала його смерть.

Даних, які б свідчили про неповноту чи необ'єктивність дослідження слідчими органами та судом обставин справи чи упередженість суду щодо М. чи О., не встановлено.

Не встановлено також й істотних порушень кримінально-процесуального законодавства, які б тягли за собою скасування вироку (ст. 370 КПК), при порушенні зазначеної кримінальної справи, розслідуванні її та під час розгляду справи судом першої інстанції, зокрема при вирішенні питання про закінчення судового слідства та постановлення судового рішення, на що посилаються у поданні та касаційній скарзі відповідно прокурор та захисник С.

Доводи, зазначені у касаційному поданні прокурора, про скасування вироку на тих підставах, що потерпілий Б-й не було надано слова в судових дебатах, є надуманими.

Згідно з протоколом судового засідання Б. була допитана як потерпіла 22 грудня 2005 р., а 5 січня 2006 р. не взяла участі в судових дебатах через відсутність.

Безпідставними є й доводи в поданні прокурора про те, що суд необґрунтовано виправдав О. і Г. за епізодом підготовки до вчинення умисного вбивства Б. за участю Р. за ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, а також у частині засудження Г. та М. за ч. 1 ст. 263 КК України безпідставно виключив окремі кваліфікаційні ознаки цього злочину.

З огляду на вирок суд, встановивши, що на момент добровільної відмови Р. від участі у злочині О. та Г. лише створювали умови для його вчинення, шукали виконавця, домовлялися про спосіб вбивства та про суму винагороди, але їх фактично вчинені дії не спричинили ще шкоди потерпілому і не призвели до настання суспільно небезпечних наслідків, дійшов висновку про те, що в їх діях відсутній склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 15, пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Колегія суддів визнає ці доводи апеляційного суду обґрунтованими, не вбачає підстав для скасування вироку на підстав, зазначених прокурором.

Те, що суд у частині кваліфікації дій Г. та М. за ч. 1 ст. 263 КК України визнав, що перший лише носив вогнепальну зброю, а другий ще і зберігав її та боєприпаси без передбаченого законом дозволу, а інші не зазначені у вирокі кваліфікаційні ознаки цього злочину виключив, не вплинуло на кваліфікацію зазначених дій та на міру призначеного їм покарання.

Разом із тим доводи в касаційному поданні прокурора про те, що суд безпідставно зазначив у вирокі, що саме П. був замовником злочину, є обґрунтованими.

Зокрема відповідно до вимог ст. 275 КПК розгляд справи проводиться тільки щодо підсудних і тільки в межах пред'явленого їм обвинувачення.

Згідно з матеріалами справи П. не є обвинуваченим у зазначеній справі, щодо нього на час розгляду цієї справи в суді першої інстанції справу було виділено в окреме провадження, суд не мав підстав зазначити його у вирокі як особу, яка замовила вбивство.

Тому посилання на П. як на особу, яка замовила вбивство, з мотивувальної частини вироку слід виключити.

Таким чином усі обставини справи досліджено судом всебічно, повно й об'єктивно, зібраним доказам дана належна оцінка в їх сукупності і дії О., Г. і М. за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 263 КК України кваліфіковано правильно.

За даними проведених щодо О., Г. і М. судово-психіатричних експертиз вони хронічним психічним захворюванням не страждали і не страждають, є осудними.

При призначенні засудженим О., Г. і М. покарання суд згідно з вимогами ст. 65 КК України врахував характер і ступінь суспільної небезпечності вчинених ними злочинів, дані про їх особи та обставини справи, які впливають на ступінь їх відповідальності, обґрунтовано призначив засудженим покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк у межах, установлених у санкціях зазначених статей КК України.

Тому підстав для скасування чи зміни вироку та пом'якшення засудженим покарання, про що йдеться у скаргах засуджених та їх захисників, колегія суддів не знаходить.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у розгляді справи в суді першої інстанції, задовольнила частково, а касаційні скарги засуджених О., Г. і М. та захисників С. і Ч. залишила без задоволення. Виключила з мотивувальної частини вироку колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області щодо О., Г. та М. посилання на П. як на особу, яка замовила вбивство.

У решті цей вирок залишила без зміни.

Дії особи — замовника вбивства, яка схилила іншу особу до вчинення злочину, та пособника цього вбивства кваліфіковані як співучасть у злочині відповідно за ч. 4 ст. 27 і ч. 5 ст. 27 за пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 6 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Запорізької області від 6 грудня 2005 р. засуджено: Б. за ч. 3 ст. 27, пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115

КК України на 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна; за ст. 304 КК України на 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України остаточно до відбування призначено 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна;

К. за ч. 3 ст. 27, пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України остаточно до відбування призначено 12 років позбавлення волі;

Ч. за пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі; за ч. 3 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України остаточно до відбування призначено 13 років позбавлення волі;

за пунктами 11, 12 ч. 2 ст. 14, пунктами 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України Б., К. і Ч. та за ч. 4 ст. 187 КК України — Б. і К. виправдано; виключено з обвинувачення Б., К. і Ч. пункти 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України;

стягнуто з Б., К. і Ч. солідарно на користь Б. на відшкодування матеріальної шкоди 1 950 грн 20 коп. та 30 000 грн — моральної;

Засуджені визнані винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

Приблизно з кінця липня — початку серпня 2004 р. Б. і її неповнолітній співмешканець К. стали спільно проживати у будинку матері Б. — Б.Л. — на вул. Халтуріна, 5 у м. Запоріжжі.

У зв'язку зі зловживанням Б. та К. спиртними напоями між ними і Б.Л. стали виникати сварки і конфлікти, які переросли у взаємну неприязнь.

Це стало причиною того, що Б. і К. у січні 2005 р. вирішили вчинити вбивство Б.Л., до якого вирішили залучити однокурсника — неповнолітнього Ч.

19 січня 2005 р. близько 19 год Б., К., знаходячись разом з Ч. у буд. 31/3 на вул. Ялтинській у м. Запоріжжі, в процесі розпиття спиртних напоїв почали схиляти останнього вчинити вбивство Б.Л., мотивуючи своє прохання тим, що вона заважає їм жити в своє задоволення. До того ж Б. пообіцяла грошову винагороду в сумі 200 дол. США, а К. пообіцяв за вчинення вбивства Б.Л. надати зустрічну послугу і вбити

його знайомого Д., з яким, як він знав, у Ч. були конфлікти через дівчину, не маючи наміру виконати цю обіцянку, але з його допомогою схилити Ч. до реалізації свого і Б. злочинного умислу.

Отримавши згоду Ч. на вбивство Б.Л., Б. обговорила з ним план вбивства, згідно з яким Б. з метою забезпечення для Ч. безперешкодного доступу у будинок повинна була зателефонувати матері та попросити залишити відкритими вхідні двері, знаходячись у цей час разом із К. у кафе і тим самим забезпечуючи обом алібі, а Ч. через незамкнуті двері мав проникнути в дім і сокирою вбити Б.Л.

Крім того, К. запропонував після вбивства Б.Л. інсценувати пограбування, для чого Б. наказала Ч. винести з дому мобільний телефон і пакет з грошми, вказавши їх місцезнаходження, які після вбивства Ч. повинен був передати їй, а також належний їй відеомагнітофон, яким вона запропонувала Ч. розпорядитися на свій розсуд.

З метою реалізації цього плану Ч. за порадою К. попросив у господарки будинку Ш. сокиру, а також рукавички, щоб не залишити слідів під час вчинення злочину.

Близько 21 год того самого дня, залишивши Ч. гроші для придбання самогону, Б., забезпечуючи собі алібі, разом з К. пішли до кафе, де продовжували вживати спиртні напої.

О 21 год 26 хв Б. з кафе зателефонувала додому і попросила матір залишити двері відкритими, мотивуючи це тим, що забула ключі.

Близько 21 год 30 хв Ч., перебуваючи в нетверезому стані, через незачинені двері проник у буд. 5 на вул. Халтуріна у м. Запоріжжі, в коридорі якого захопленою з собою сокирою наніс Б.Л. чисельні удари по голові та іншим частинам тіла, спричинивши їй тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості, зокрема тяжкі у вигляді 4 рублених ран у правій височно-тім'яній області голови та ран в області правої ділянки голови, від яких Б.Л. на місці події померла.

Після вбивства Ч. забрав з місця події відеомагнітофон «Самсунг» вартістю 400 грн і, не знайшовши мобільний телефон, покинув дім і прийшов до Ш. за адресою: вул. Ялтин-

ська, 31/3 у м. Запоріжжі, якому розповів про обставини вбивства Б.Л., показав відеоманітофон, вимив сокиру, повернувши її Ш. та попросив продати відеоманітофон, з чим той погодився.

Не зумівши продати відеоманітофон, Ч. згадав про пакет з грошима, який він повинен був викрасти з будинку Б.Л. З цією метою він повторно проник у будинок і викрав пакет, в якому знаходились 335 грн і 85 дол. США, еквівалентних 450 грн 87 коп., а всього на загальну суму 785 грн 87 коп., з яких він дав Ш. 30 грн і 35 дол. США, а решту залишив собі.

Ш., достовірно знаючи про вчинені злочини, не повідомив про них у правоохоронні органи, сховав сокиру та відеоманітофон «Самсунг».

Б., достовірно знаючи про неповнолітній вік Ч., втягнула його у вчинення злочинів.

Кримінальна справа щодо Ш. закрита на підставі п. «а» ст. 1, ст. 6 Закону України «Про амністію» від 31 травня 2005 р.

У касаційних скаргах:

— захисник засудженого Ч. — адвокат С. — вважає недоведеною винність його підзахисного у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 185 та п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України і в цій частині вирок просить скасувати, а справу закрити;

— за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК просить пом'якшити покарання;

— засуджений К. вважає недоведеною його винність в умисному вбивстві Б.Л. і просить вирок скасувати, а справу — закрити за недоведеністю його участі у вчиненні злочину;

— законний представник неповнолітнього засудженого К. Ц. вважає, що винність К. у вбивстві Б.Л. не доведена. Суд, на її думку, безпідставно визнав К. організатором злочину. Просить вирок скасувати, а справу закрити за відсутністю в діях складу злочину;

— захисник засудженого К. — адвокат П. — посилається на неправильне застосування кримінального законодавства внаслідок невідповідності висновків суду фактичним обставинам справи. Просить вирок скасувати, а справу закрити за відсутністю в діях К. складу злочину;

— засуджений Ч. не визнає себе винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 185 КК України та п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України. Водночас посилається на суворість покарання і просить його пом'якшити;

— засуджена Б. не визнає себе винною в організації умисного вбивства своєї матері і, згідно зі змістом скарги, в цілому у цьому злочині, а також у злочині, передбаченому ст. 304 КК України. Просить пом'якшити покарання.

Заслухавши доповідь судді, пояснення засудженої Б., захисника — адвоката П., міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги засудженого К. і в його інтересах захисників Ц., адвоката П., засудженої Б. підлягають частковому задоволенню, а касаційні скарги засудженого Ч. і в його інтересах захисника С. задоволенню не підлягають.

Висновок суду про винність Б., К. і Ч. у вчиненні злочинів за обставин, встановлених судом, ґрунтується на зібраних у справі і перевіrenих у судовому засіданні доказах, оцінених у сукупності.

Доводи скарг про необґрунтованість засудження К. матеріалами справи спростовуються. На досудовому слідстві й у судовому засіданні Ч. і Б. підтвердили, що К. активно підбурював Ч. вчинити вбивство потерпілої Б.Л.

Крім того, згідно з показаннями Ч. ініціатива інсценувати пограбування Б.Л. також походила від К.

Не вірити цим показанням у суду не було жодних підстав, оскільки вони об'єктивно узгоджуються з показаннями самого К., допитаного як обвинуваченого за участю захисника.

Винність К. підтверджується і даними протоколів очних ставок між ним і Ч. та Б.

За показаннями Ш., допитаного як свідка, йому зі слів Ч. стало відомо, що К. разом з Б. схилив Ч. до вчинення вбивства Б.Л., за що Б. пообіцяла йому винагороду в сумі 150 дол. США, а К. у свою чергу пообіцяв вбити К.Д.

Він, Ш., не надав значення цій розмові, але через деякий час у нього на підвір'ї з'явився закривавлений К. і повідомив, що вбив тьотю Люду, а з дому її виніс манітофон.

На прохання Ч. він, Ш., спалив шапку та вимив закривавлену сокиру, а також намагався з Ч. продати магнітофон. За це останній дав йому 30 грн та 35 дол. США.

Не вірити показанням Ш. у суду не було жодних підстав, оскільки, викриваючи Б., К. і Ч. у вчиненні злочинів, Ш. водночас викривав і себе у прихованні злочину, передбаченого ст. 396 КК України, не розраховуючи заздалегідь на звільнення від кримінальної відповідальності.

Визнаючи себе винним у умисному вбивстві Б.Л. як на досудовому слідстві, так і в судовому засіданні, Ч. послідовно стверджував, що ініціатива вбити Б.Л. походила від К. і Б.

Не вірити цим показанням у суду не було жодних підстав, оскільки вони в деталях збігаються з показаннями на досудовому слідстві Б. та К. Останні на очній ставці також не заперечували фактичні обставини справи, але при цьому намагалися перекласти вину одне на одного щодо ініціативи вчинення злочину.

Суд обґрунтовано визнав, що така ініціатива походила від Б. і К., оскільки у Ч. не було причин вбивати Б.Л., натомість, як свідчать матеріали справи, між потерпілою та її дочкою Б. і К. існували недоброзичливі стосунки. Цю обставину як на досудовому слідстві, так і в суді підтвердила потерпіла Б.О. — сестра загиблої Б.Л.

Інші наведені у вироку докази, які є достовірними й допустимими, підтверджують винність Ч., К. і Б. у вчиненні злочину, за який вони засуджені.

За даними висновків судово-медичних експертиз смерть Б.Л. настала від відкритої проникаючої черепно-мозкової травми, що відповідає показанням Ч. про механізм заподіяння ним тілесних ушкоджень.

Згідно з висновком іншої судово-медичної експертизи у змивах речовини бурого кольору з підлоги біля трупа Б.Л., а також на куртці і штанах Ч. виявлена кров людини, походження якої від Б.Л. не виключається.

За даними висновку судово-імунологічної експертизи речових доказів на сокирі, вилученій з будинку Ш., виявлена кров, походження якої від Б.Л. не виключається, а за даними

висновку фізико-технічної експертизи рани, виявлені на тілі Б.Л., могли бути спричинені саме цією сокирою.

Доводи скарг Ч. та в його інтересах захисника — адвоката С. — про відсутність корисливого мотиву в діях Ч. у процесі умисного вбивства Б.Л. безпідставні.

Наявні у справі докази свідчать, що, інсценуючи розбійний напад, Ч. згідно з домовленістю частину майна і зокрема відеоманітофон «Самсунг» повинен був залишити собі, що той і зробив, намагаючись його збути. Водночас викрадені гроші Б. звеліла віддати їй, однак Ч. ослухався її, розпорядився частиною їх на свій розсуд, поділившись викраденими грошми з Ш.

Тому дії Ч. у цій частині правильно кваліфіковано за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України.

Неспроможними є і доводи скарг про відсутність у діях Ч. складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України, оскільки вилучення майна потерпілої було протиправним, з проникненням у житло, носило корисливий характер.

Матеріали справи свідчать, що Б. безсумнівно знала, що Ч. є ровесником і однокласником її співмешканця К., а отже не досяг повноліття. Незважаючи на це, Б. схилила Ч. до вчинення тяжкого злочину, тому її дії в цій частині кваліфіковані правильно за ст. 304 КК України.

Фактичні обставини справи, як вони викладені у вироку, встановлені правильно, відповідають матеріалам справи.

Суд правильно визнав Б. і К. співучасниками умисного вбивства Б.Л., однак, на переконання колегиї суддів, неправильно визначив характер участі у вчиненні злочину, тобто роль кожного, визнавши обох організаторами злочину.

Як Ч., так і Б. на досудовому слідстві й у суді визнали, що ініціатива вбити Б.Л. походила від К., котрий, знаючи характер Ч., схилив останнього до вчинення злочину шляхом умовлянь, обіцяв винагороду, а також обіцяв у свою чергу вбити недруга Ч. — К.Д.

Такі дії К. як замовника вбивства слід визнати підбурюванням до вчинення злочину, що передбачено п. 4 ст. 27 КК України. За своїм змістом вони відрізняють від дій організатора

ра, передбачених п. 3 ст. 27 КК України, за яким помилково кваліфіковані дії К.

Помилково є і кваліфікація дій Б. за ч. 3 ст. 27 як співвиконавця умисного вбивства Б.Л.

Матеріали справи свідчать, що Б. підтримала ініціативу і щодо вбивства Б.Л., надавала поради в процесі обговорення плану вбивства, забезпечила доступ Ч. до будинку Б.Л., зателефонувавши їй і запропонувавши залишити двері відкритими під обманним приводом.

Такі дії слід розцінювати як пособництво в умисному вбивстві Б.Л., що передбачено ч. 5 ст. 27 КК України.

Отже, касаційні скарги К., в його інтересах захисників Ц., адвоката П., засудженої Б. підлягають частковому задоволенню. Що стосується міри покарання, то вона призначена кожному з засуджених з урахуванням вимог ст. 65 КК України, відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину, даним про особу кожного і є необхідною та достатньою для виправлення К., Б. і Ч.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого К. і в його інтересах захисників Ц., адвоката П. та касаційну скаргу засудженої Б. задовольнила частково.

Вирок апеляційного суду Запорізької області щодо К. та Б. змінила. Перекваліфікувала дії з ч. 3 ст. 27 КК України на ч. 4 ст. 27 КК України й ухвалила вважати його засудженим за ч. 4 ст. 27, пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ч. 4 ст. 70 КК України до міри покарання, призначеної судом, — 12 років позбавлення волі.

Дії Б. перекваліфікувала з ч. 3 ст. 27 КК України на ч. 5 ст. 27 КК України і ухвалила вважати її засудженою за сукупністю злочинів, передбачених ч. 5 ст. 27, пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115, ст. 304 КК України до міри покарання, призначеної судом, — до 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Касаційні скарги засудженого Ч. та в його інтересах захисника — адвоката С. — залишила без задоволення, а вирок щодо нього — без змін.

Суд правильно кваліфікував дії засудженої за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України як закінчений замах на умисне вбивство на замовлення

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 27 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 27 квітня 2006 р. О. засуджена за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

Як установив суд, злочин вчинено за таких обставин.

У листопаді 2003 р. О. разом зі своєю сім'ю — дочкою, сином та знайомим дочки Л. самовільно поселились у кв. 51 на вул. Бірюзова, 50 у м. Донецьку.

У серпні 2004 р. із місць позбавлення волі повернувся Б., котрий до засудження проживав у зазначеній квартирі.

Спочатку між О. і Б. була досягнута домовленість про спільне проживання в квартирі.

Однак, протягом 2004–2005 рр. у процесі спільного проживання на ґрунті зловживання Л. і Б. спиртними напоями між ними та О. склалися неприємні стосунки, постійно виникали конфлікти.

Не маючи впевненості в тому, що вона зможе нормалізувати стосунки з Б. і Л., в О. виник умисел усунути Б. шляхом його умисного вбивства, яке вирішила замовити Л., щоб позбутися і його через притягнення останнього до кримінальної відповідальності за вчинення умисного вбивства

З метою реалізації свого злочинного наміру, спрямованого на позбавлення життя Б. на ґрунті особистих неприємних стосунків за замовленням, О. в серпні 2005 р. у зазначеній квартирі запропонувала Л. вчинити вбивство Б. за винагороду в сумі 1 500 дол. США, на що Л. дав згоду та домовився з М., з

яким спільно мали вчинити умисне вбивство Б., довівши до відома О. участь М. у змові, між нею та Л. і М. 23 листопада 2005 р. було досягнуто домовленості про те, що протягом трьох днів Л. з М. мають учинити вбивство Б., а О. після цього у зазначений ними час передасть Л. і М. 1 500 дол. США винагороди.

За досягнутою раніше домовленістю щодо умов вчинення вбивства Б. на замовлення О. з метою реалізації злочинного наміру передала Л. завдаток у сумі 300 грн, пообіцявши решту винагороди передати після настання злочинних наслідків вбивства.

Однак злочинний умисел О., спрямований на позбавлення життя потерпілого Б. на замовлення, не був доведений до кінця з незалежних від її волі причин у зв'язку з добровільною відмовою виконавців Л. і М. від вчинення цього злочину та зверненням їх у правоохоронні органи.

28 листопада 2005 р. за місцем проживання Б. біля буд. 50 на вул. Бірюзова в м. Донецьку правоохоронними органами з метою викриття замовника злочину було інсценовано вбивство Б. Після цього Л. і М. повідомили О. про виконання замовлення і затребували передати їм раніше обумовлену суму за вчинення вбивства Б. — 1 500 дол. США. О., побачивши біля будинку Б. працівників міліції і будучи переконаною у смерті Б., цього самого дня повідомила Л. і М. про необхідність остаточного розрахунку за виконання замовлення — вбивства Б.

29 листопада 2005 р. вона під приводом фінансових труднощів взяла у борг у К. 1 500 дол. США та домовилась і з Л. і М. про місце зустрічі та передачу їм винагороди. Приблизно о 9 год 29 листопада 2005 р. у приміщенні магазину «Тканини» на вул. Комсомольців Донбасу в м. Донецьку О. передала Л. грошову винагороду за виконання замовлення в сумі 1 500 дол. США, після чого відразу була затримана працівниками міліції.

У поданій на вирок касаційній скарзі з доповненнями до неї засуджена О. посилається на те, що сам злочин спровокували потерпілий Б. та Л. з корисливих мотивів, вимагаючи у неї гроші; стверджує, що умислу на вбивство Б. не мала, а фак-

тичним замовником цього злочину виступала К., що, на думку засудженої, судом не взято до уваги, у зв'язку з чим неправильно встановлені фактичні обставини справи та призначено їй надмірно суворе покарання, яке не відповідає ні вчиненому, ні даним про її особу.

За змістом скарги засуджена просить або скасувати вирок і повернути справу на новий судовий розгляд або пом'якшити призначене їй судом покарання, урахувавши, що від її дій не настало тяжких наслідків, раніше до кримінальної відповідальності вона не притягалася, розкаялась у вчиненому, позитивно характеризується.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженої О., яка підтримала подагу касаційну скаргу, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги і подані потерпілим Б. до касаційного суду письмові клопотання, в яких він просить пом'якшити покарання засудженій О., колегія суддів вважає, що скарга засудженої підлягає частковому задоволенню.

Висновок суду про доведеність винності О. у вчиненні зазначених у вирокі злочинних дій відповідає фактичним обставинам справи, ґрунтується на зібраних у справі та перевіrenих у судовому засіданні доказах і є обґрунтованим.

Так, сама О. згідно зі змістом її показань на стадії досудового слідства і в судовому засіданні, по суті, визнавала те, що замовила Л. за винагороду вчинити вбивство Б., щоб відразу позбутися їх обох — через позбавлення життя Б. і притягнення до кримінальної відповідальності Л. за ці дії, оскільки спільне проживання в одній квартирі стало неможливим через систематичне зловживання Л. і Б. спиртними напоями та виникненням конфліктів з цього приводу, які вона не могла вирішити іншим способом. До того ж розповідала про обставини досягнення з Л. домовленості щодо умов вчинення вбивства Б. на замовлення, передачу Л. завдатку в сумі 300 грн, погодження на участь у злочині як співвиконавця М. та строку виконання замовлення і виплати винагороди.

Також О. підтвердила, що коли Л. і М. повідомили їй про виконане замовлення, вона була переконана у смерті Б.,

оскільки біля будинку були працівники міліції та її дочка розповіла, що бачила його мертвим, закривавленим, а тому наступного дня, взявши у К. у борг у сумі 1 500 дол. США, передала їх в обумовленому місці Л., де була відразу затримана працівниками міліції

Допити підозрюваної й обвинуваченої О. на досудовому слідстві проводились з дотриманням усіх вимог кримінально-процесуального законодавства у присутності захисника, що виключало вплив на О. з боку слідчого з метою дачі нею цих чи інших показань.

Свідки Л. і М., які мали виконати замовлення О. на вбивство Б. і щодо яких відмовлено у порушенні кримінальної справи на підставі п. 2 ст. 6 КПК у зв'язку з добровільною відмовою від вчинення цього злочину та дачею згоди співпрацювати з правоохоронними органами з метою викриття замовника умисного вбивства Б., підтвердили в судовому засіданні у повному обсязі показання О., які стосувалися умов та обставин конкретної домовленості про виконання ними замовлення О. на вбивство Б., та отримання Л. 1 500 дол. США як винагороди нібито за виконане ними замовлення, в чому О. була переконана.

Крім того, на обставини досягнутої домовленості про вчинення вбивства Б. між О. як замовником вбивства та Л. і М. як виконавцями зазначеного злочину вказують розшифровані дані телефонних розмов з цього приводу, на прослуховування яких був даний відповідний дозвіл згідно з чинним законодавством, а зміст цих розмов на технічних носіях інформації був розшифрований при проведенні фоноскопичної експертизи.

Потерпілий Б. пояснював, що приблизно в серпні 2005 р. Л., з яким підтримував добрі стосунки, повідомив, що О. хоче його (Б.) вбити та вибрала Л. для виконання за винагороду цього злочину, передавши 300 грн завдатку, а також Л. розповів, що О. раніше неодноразово намагалась отруїти його (Б.) клофеліном. У кінці жовтня 2005 р., дізнавшись від Л. про наполягання О. виконати її замовлення на вбивство, за що вона уже запропонувала винагороду — 1 500 дол. США,

він, реально побоюючись за своє життя, звернувся разом із Л. у правоохоронні органи, які, щоб викрити О., ініціювали його (Б.) смерть і пред'явили для впізнання дочці О. — О.Ю. — його лежачого в крові біля будинку, в якому він проживав, котра його впізнала і повідомила про це О.

Також потерпілий Б. давав показання, за яких обставин після повернення з місць позбавлення волі він у своїй квартирі став проживати спільно з сім'єю О., про взаємовідносини з нею та інші обставини, пов'язані з оформленням документів на квартиру, оплатою квартири тощо, що передували події злочину.

Згідно з показаннями свідка К. 28 листопада 2005 р. до неї прийшла О. і повідомила, що Б. уже немає та попросила у неї в борг 1 500 дол. США, щоб заплатити людям, котрі їй погрожують, а раніше, в жовтні-листопаді 2005 р., у схвильованому стані розповідала їй про постійні скандали в квартирі, що їй це дуже надокучило і вдома, мабуть, когось уб'ють, найбільш вірогідно ним буде Б.

Аналіз й оцінка наведених доказів, які повно перевірялись апеляційним судом під час розгляду справи по першій інстанції, дає підстави колегії суддів вважати обґрунтованим висновок цього суду про доведеність обвинувачення О. у вчиненні закінченого замаху на умисне вбивство на замовлення потерпілого Б.

Відповідно до установлених фактичних обставин, які О. повністю визнавала в судовому засіданні, її дії правильно кваліфіковані судом за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України.

Суд навів у вирокі докладні мотиви прийнятого рішення як щодо оцінки доказів у справі, так і юридичної кваліфікації дій винної особи.

До того ж належно перевірені судом й обґрунтовано визнані такими, що не відповідають дійсним обставинам справи, твердження підсудної про відсутність у неї умислу на позбавлення життя Б.

З огляду на матеріали справи органом слідства і судом досліджено всі ті обставини, які могли мати значення для

прийняття рішення у справі, зокрема належно перевірялись обставини щодо можливої причетності до цього злочину інших осіб, зокрема К.

З цього приводу слідчими органами прийнято рішення про відмову в порушенні кримінальної справи щодо К. за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК, на підставі п. 2 ст. 6 КПК України за відсутністю в її діях складу цього злочину, яке не оскаржувалось ні потерпілим, ні О.

Крім того, О. під час її допитів стверджувала про непричетність К. до злочину.

Отже, при перевірці справи не виявлено підстав для скасування вироку через неповноту дослідження органом досудового слідства і судом обставин вчинення злочину чи неправильність установлення цих обставин у вирокі, що могло б вплинути на обґрунтованість висновку суду щодо доведеності пред'явленого О. обвинувачення, як про це засуджена зазначає у касаційній скарзі.

Правильно суд встановив і мотив вчинення О. зазначеного злочину й обставини, які сприяли цьому, та ступінь здійснення винною злочинного наміру.

Ураховуючи зазначені обставини, зокрема те, що тяжких наслідків від злочину не настало, заяви потерпілого Б. про відсутність з його боку будь-яких претензій матеріального характеру до засудженої та його клопотання про пом'якшення покарання О., з якою примирились; розкаяння засудженої у вчиненому, її характеристики і те, що раніше до кримінальної відповідальності не притягалась, колегія суддів знаходить можливим застосувати до засудженої ст. 69 КК України і на цій підставі пом'якшити їй призначене покарання за вчинений злочин, задовольнивши касаційну скаргу засудженої у цій частині.

Виходячи з викладеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженої О. задовольнила частково.

Вирок апеляційного суду Донецької області щодо неї змінила — пом'якшила із застосуванням ст. 69 КК України

призначене засудженій покарання за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України до 7 років позбавлення волі.

У решті зазначений вирок щодо О. залишено без зміни.

13. Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115)

У разі, коли до кримінальної відповідальності притягнуто кількох осіб, які діяли спільно з умислом, спрямованим на позбавлення життя потерпілого, належить з'ясувати і зазначити у вирокі характер їхніх дій, ступінь участі у вчиненні злочину кожної з них. Дії осіб, які безпосередньо брали участь у позбавленні життя потерпілого, потрібно кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне вбивство, а дії організаторів, підбурювачів і пособників, які не були співвиконавцями злочинів за тими ж статтями з посиланням на відповідну частину ст. 27 КК.

При ексцесі виконавця, тобто коли один із співучасників вийшов за межі домовленості щодо обсягу злочинних дій і вчинив більш тяжкий або інший злочин (наприклад, при домовленості заподіяти потерпілому тілесні ушкодження позбавив його життя), за цей злочин повинен відповідати лише його виконавець, а інші особи — за злочини, вчинені ними в межах домовленості.

Вчиненим за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115 КК) умисне вбивство вважається тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь кілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його виконання.

За цей злочин несуть відповідальність і ті особи, котрі хоча й не вчинювали дій, якими безпосередньо була заподіяна смерть потерпілому, але, будучи об'єднаними з іншими співвиконавцями вбивства єдиним умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, виконали хоча б частину того обсягу дій, який група вважала необхідним для реалізації цього умислу. З урахуванням конкретних обставин справи та

змісту спільного умислу осіб, що вчинюють убивство за попередньою змовою, до таких дій належать: застосування на початку нападу насильства щодо потерпілого з метою приведення його у безпорадний стан з тим, щоб інший співучасник, скориставшись таким станом, заподіяв потерпілому смерть; подолання опору потерпілого з метою полегшити заподіяння йому смерті іншим співучасником; усунення певних перешкод, що в конкретній ситуації заважають іншій особі заподіяти потерпілому смерть або істотно ускладнюють це; надання особі, яка згідно з домовленістю заподіює смерть потерпілому, конкретної допомоги під час учинення вбивства (у вигляді порад, передачі зброї тощо); ведення спостереження за потерпілим, іншими особами чи обстановкою безпосередньо перед убивством або під час його вчинення з метою забезпечити реалізацію спільного умислу тощо.

Якщо учасники групи діяли узгоджено щодо декількох осіб, хоча кожен із них позбавив життя одного потерпілого, дії кожного зі співучасників розглядаються як умисне вбивство двох або більше осіб, вчинене за попередньою змовою, і кваліфікуються за пунктами 1 і 12 ч. 2 ст. 115 КК.

Умисне вбивство, вчинене організованою групою, також кваліфікується за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК. У разі, коли група осіб, яка вчинила за попередньою змовою вмісне вбивство, являла собою злочинну організацію, озброєну банду, терористичну групу чи терористичну організацію, не передбачене законом воєнізоване або збройне формування, організовану групу, створену з метою тероризування у виправних установах засуджених чи нападу на адміністрацію цих установ, відповідальність учасників групи настає за п. 12 ч. 2 ст. 115 та відповідно за ч. 1 ст. 255, ст. 257, ч. 3 або ч. 4 ст. 258, ч. 5 ст. 260, ст. 392 КК.

Пункти 3, 16 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2; пункти 17⁵–17⁶ Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1 (у ред. постанови від 26 лютого 1999 р. № 3).

При кваліфікації вбивства за п. «ж» ч. 2 ст. 105 КК РФ необхідно враховувати дане у ст. 35 КК РФ визначення поняття

злочину, вчиненого групою осіб, групою осіб за попередньою змовою і організованого групою осіб.

Абзац 1 п. 10 Пост. Пл. ВС РФ від 27 квітня 1999 р. № 1.

При розгляді справ про умисні вбивства, за якими притягається до відповідальності кілька осіб, суди повинні досліджувати ступінь і характер участі у злочині кожного з підсудних.

До того ж як виконавців злочину слід визнавати осіб, які діяли спільно, з умислом, спрямованим на вчинення вбивства, і безпосередньо брали участь у самому процесі позбавлення життя потерпілого.

Пункт 4 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

При кваліфікації вбивства за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК необхідно враховувати дане у ст. 28 КК визначення поняття вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією.

При вчиненні вбивства кількома особами суди повинні ретельно досліджувати, чи малась попередня домовленість між учасниками злочину, чи були розподілені ролі між ними, а також усі інші обставини, з урахуванням яких може бути зроблений висновок про наявність або відсутність організованої групи.

Абзац 2 п. 3 Пост. Пл. ВС СРСР від 22 вересня 1989 р. № 10.

Судами слід мати на увазі, що при вчиненні злочину в співучасті така кваліфікуюча ознака, як вбивство особою, яка раніше вчинила вмісне вбивство, повинна враховуватись при кваліфікації дій тільки тих співучасників, до яких ця ознака відноситься безпосередньо.

Пункт 18 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

З вироку виключено кваліфікуючу ознаку, передбачену п. «і» ст. 93 КК України, оскільки закон про доповнення цієї статті вказаним пунктом набрав чинності після вчинення злочину.

Ухв. СККС ВСУ від 13 січня 1998 р. у справі Д. // ВВСУ. — 1998. — П. 2. — С. 98.

Дії засудженого, що виразилися у подоланні опору потерпілої і поданні знаряддя злочину у процесі позбавлення життя, обґрунтовано визнано співучастю у вбивстві.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 травня 1988 р. у справі Т. і П. // БВС СССР. — 1988. — № 5. — С. 18.

Спільне нанесення кількома особами поранень потерпілому з умислом на заподіяння смерті повинно кваліфікуватися як умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 31 серпня 1961 р. у справі Л. і ін. // БВС СССР. — 1961. — № 5. — С. 23; БВС РСФСР. — 1972. — № 3. — С. 7.

Замах на вбивство, вчинений групою осіб у бійці, але за відсутності попередньої змови на вбивство, не може бути кваліфікований як вчинений за попередньою змовою групою осіб.

Обзор судеб. пр-ки ВС РФ за III кв-л 1995 г. — С. 23.

Дії одного виконавця і спільника (організатора, підмовника) не утворюють групу, тому дії пособника не можуть бути кваліфіковані як співучасть у вбивстві за попередньою змовою групою осіб.

Дії підмовника і пособника, кваліфіковані за ст. 17, п. «н» ст. 102 КК РРФСР, переключені в порядку судового нагляду на статті 17, 103 КК РРФСР, а дії виконавця — на ст. 103 КК РРФСР.

БВС РФ. — 1996. — № 10. — С. 6

Під умисним убивством, вчиненим за попереднім зговором групою осіб, розуміється таке вбивство, в якому брали участь як співвиконавці принаймні дві особи, які попередньо домовились про його спільне здійснення.

Ухв. СККС ВСУ від 24 листопада 1998 р. у справі М. // РВСУ. — 1999. — П. 54. — С. 83.

Особа, яка в групі з іншими виконавцями, будучи попередньо об'єднана з ними єдиним умислом, вчинила частину дій, спрямованих на позбавлення життя потерпілого, підлягає кримінальній відповідальності за п. «і» ст. 93 КК України як

співвиконавець цього злочину незалежно від наслідків своїх дій.

Ухв. СККС ВСУ від 23 листопада 2000 р. у справі Ж. і ін. // РВСУ. — 2001. — П. 49. — С. 89.

Пособництво у вбивстві не утворює кваліфікуючої ознаки вбивства, передбаченої п. «ж» ч. 2 ст. 105 КК РФ, — вчинене за попередньою змовою групою осіб.

БВС РФ. — 2000. — № 5. — С. 8, 12; БВС РФ. — 1997. — № 10. — С. 7.

Умисне вбивство визнається вчиненим за попереднім зговором групою осіб, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь за попередньою домовленістю як співвиконавці дві особи і більше.

Ухв. СККС ВСУ від 15 травня 2001 р. у справі П.С. і П.Ю. // РВСУ. — 2002. — П. 53. — С. 92.

Якщо учасники групи діяли узгоджено щодо кількох осіб і один із них позбавив життя чи вчинив замах на умисне вбивство одного потерпілого, дії кожного зі співучасників мають розглядатись як умисне вбивство двох або більше осіб, вчинене за попередньою змовою групою осіб.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 25 квітня 2002 р. у справі К.В. і К.Р. // РВСУ. — 2003. — П. 71. — С. 119.

При засудженні за замах на вбивство, вчинений групою осіб спільно з особою, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження у зв'язку з її розшуком, суд не має права допускати у вирок формування, які стверджують про участь у злочині особи, яка ховається.

Судова колегія при касаційному розгляді справи виключила з вироку посилання на прізвище особи, матеріали щодо якої виділені в окреме провадження.

Ухв. СККС ВС РФ у справі Р. // БВС РФ. — 1998. — № 9. — С. 9.

Під умисним вбивством, вчиненим за попереднім зговором групою осіб, розуміється таке вбивство, в якому брали участь як співвиконавці принаймні дві особи, які попередньо домовилися про його спільне здійснення

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 24 листопада 1998 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Сумського облсуду від 23 жовтня 1998 р. М. засуджено за сукупністю злочинів, передбачених ч. 4 ст. 19 КК, пунктами «а», «і» ст. 93 КК, ч. 3 ст. 142 КК, ч. 3 ст. 222 КК на 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна. Остаточою за сукупністю вироків на підставі ст. 43 КК йому призначено 15 років позбавлення волі з відбуванням перших 5 років у тюрмі, а решти — у виправно-трудовій колонії посиленого режиму з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю.

Цим самим вироком К. засуджено за сукупністю злочинів, передбачених пунктами «а», «і» ст. 93 КК, ч. 3 ст. 142 КК та ч. 3 ст. 222 КК, на 15 років позбавлення волі з відбуванням перших 3 років у тюрмі, а решти — у виправно-трудовій колонії посиленого режиму з конфіскацією всього майна, яке є його особистою власністю.

Постановлено стягнути з М. і К. солідарно: на користь потерпілої Х. 2 619 грн на відшкодування матеріальної і 5 000 грн — моральної шкоди; на користь потерпілої Л-ної — 1 009 грн на відшкодування матеріальної та 10 000 грн — моральної шкоди.

Згідно з вироком М. і К. визнано винними і засуджено за те, що вони за попереднім зговором вчинили розбійний напад і вбивство Л. за таких обставин.

25 червня 1998 р. близько 12 год М. і К. для реалізації свого плану на розбійний напад та вбивство Л. з метою заволодіння його грошима та цінностями зустрілися біля річки, де М. передав К. ніж, який визнано холодною зброєю, і разом пішли до будинку, в якому проживав потерпілий.

М. залишився біля під'їзду, щоб відволікати увагу громадян, а К. піднявся на четвертий поверх будинку, де біля квартири очікував Л. Після появи останнього, коли той відмикав двері своєї квартири, К. напав на нього і з метою вбивства завдав удари ножом у груди, шию, живіт.

Л. почав кричати і кликати на допомогу. З квартири вийшла його співмешканка Х., яка допомогла йому зайти в квартиру, де він від одержаних тілесних ушкоджень помер. Усвідомивши, що не має можливості проникнути в квартиру потерпілого, К. з місця злочину втік. Зустрівшись із М., він передав йому одяг і знаряддя злочину, які той сховав.

На вирок було подано касаційні скарги.

Адвокат К.Ю., не оспорюючи правильності кваліфікації дій К., просив змінити вирок і пом'якшити йому покарання, посилаючись на те, що суд не повною мірою врахував обставини, що пом'якшують відповідальність засудженого.

Адвокат В. просив вирок щодо засудженого М. змінити, пом'якшити йому покарання, посилаючись на те, що останній безпосередньої участі у вбивстві потерпілого не брав і щиро розкався у вчиненому.

Засуджений М., не оспорюючи правильності кваліфікації його дій, просив пом'якшити покарання, посилаючись на те, що він щиро розкався й визнав свою вину.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що скарги задоволенню не підлягають на таких підставах.

Суд правильно встановив фактичні обставини вчинення засудженими злочинів. Його висновки ґрунтуються на доказах, детально викладених у вирокі, і в скаргах не оспорюються.

Винність М. і К. у розбійному нападі та вбивстві з корисливих мотивів потерпілого Л. повністю доведено як показаннями самих засуджених, так і сукупністю інших об'єктивних доказів.

Злочинні дії К. правильно кваліфіковано за п. «а» ст. 93, ч. 3 ст. 142, ч. 3 ст. 222 КК, а дії М. — за ч. 4 ст. 19, п. «а» ст. 93, ч. 2 ст. 142 і ч. 3 ст. 222 КК.

Разом з тим, перевіrivши справу в повному обсязі, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що має бути виключено з вироку ознаку, за якою дії засуджених було кваліфіковано за п. «і» ст. 93 КК — вчинення умисного вбивства за попереднім зговором групою осіб, — на таких підставах.

Виключивши з обвинувачення М. і К. таку кваліфікуючу ознаку, передбачену п. «і» ст. 93 КК, як вчинення злочину організованою групою та кваліфікувавши дії М. за ч. 4 ст. 19, пунктами «а», «і» ст. 93 КК, суд першої інстанції, по суті, визнав, що М. не є співучасником убивства Л.

Коли суд, визнаючи, що засуджені вчинили вмісне вбивство з корисливих мотивів за попереднім зговором групою осіб, у той самий час кваліфікує дії одного з них за ч. 4 ст. 19 КК, він тим самим виключає співвиконавство, що є обов'язковою ознакою для кваліфікації дій за п. «і» ст. 93 КК.

Виходячи з наведеного, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала за необхідне виключити з вироку кваліфікацію дій обох засуджених за п. «і» ст. 93 КК.

Оскільки обсяг обвинувачення у зв'язку з виключенням зазначеної кваліфікації не зменшується, судова колегія, враховуючи тяжкість вчиненого злочину та дані про особу обох засуджених, не знайшла підстав до пом'якшення призначеного їм покарання.

Доводи адвокатів К.Ю., В. і засудженого М. про те, що суд призначив засудженим надмірно суворе покарання, не є переконливими. При призначенні покарання М. і К. суд урахував характер і ступінь суспільної небезпечності вчинених злочинів, дані про особу кожного та пом'якшуючі й обтяжуючі їх відповідальність обставини.

Враховуючи наведене, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги адвокатів і засудженого М. залишила без задоволення.

У порядку ст. 363 КПК вирок судової колегії в кримінальних справах Сумського облсуду від 23 жовтня 1998 р. щодо М. і К. змінено — виключено кваліфікацію дій М. і К. за п. «і» ст. 93 КК і визнано засудженими: М. — за ч. 4 ст. 19, п. «а» ст. 93, ч. 4 ст. 19, ч. 4 ст. 142, ч. 3 ст. 222 КК; К. — за п. «а» ст. 93, ч. 3 ст. 142, ч. 3 ст. 222 КК до мір покарання, обраних судом першої інстанції.

Особа, яка в групі з іншими виконавцями, будучи попередньо об'єднана з ними єдиним умислом, вчинила частину дій, спрямованих на позбавлення життя потерпілого, підлягає кримінальній відповідальності за п. «і» ст. 93 КК України як співвиконавець цього злочину незалежно від наслідків своїх дій

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 листопада 2000 р.

(витяг)

Вироком судової колегії в кримінальних справах Донецького обласного суду від 12 травня 2000 р. засуджено: Ж. і Л. — кожного за пунктами «а», «і» ст. 93, ч. 3 ст. 142, ст. 208 КК і за сукупністю злочинів на 15 років позбавлення волі; Т. — за ч. 6 ст. 19, пунктами «а», «і» ст. 93, ч. 3 ст. 142, ст. 208 КК і за сукупністю злочинів на 8 років позбавлення волі; Д. — за ч. 6 ст. 19, пунктами «а», «і» ст. 93, ч. 3 ст. 142 КК і за сукупністю злочинів на 5 років і 6 місяців позбавлення волі.

Суд визнав, що 24 жовтня 1999 р. Ж., Л., Т. і неповнолітній Д., якого вони втягли у злочинну діяльність, перебуваючи у нетверезому стані в салоні автомобіля, яким керував М., за попереднім зговором учинили розбійний напад на останнього. При цьому Л. і Ж. за умовним сигналом Т. убили М. із користі: перший завдав потерпілому не менше 38 ударів ножем, а другий здавив йому шию шнуром та руками. Д., побачивши, що М. під час розправи намагається світлом фар та

звуковим сигналом привернути увагу громадян, витяг ключ із замка запалювання автомобіля і не дозволяв потерпілому протидіяти нападникам. Внаслідок цих дій останні заволоділи майном потерпілого на загальну суму 9 210 грн.

У касаційному поданні прокурор порушив питання про скасування вироку щодо засуджених Т. і Д. та направлення справи в цій частині на новий судовий розгляд, оскільки суд, на його думку, безпідставно визнав їх пособниками вбивства і перекваліфікував їх дії з ч. 3 ст. 142, пунктів «а», «і» ст. 93 на ч. 3 ст. 142 і ч. 6 ст. 19, пункти «а», «і» ст. 93 КК.

Засуджений Л. у касаційній скарзі та доповненнях до неї, не оспорюючи доведеності своєї вини у злочині, передбаченому ч. 3 ст. 142 КК, посилався на свою непричетність до вбивства потерпілого та втягнення неповнолітнього в злочинну діяльність і просив вирок у цій частині скасувати, міру покарання пом'якшити.

Щодо засудженого Ж. вирок не оскаржено й касаційне подання не подано.

Перевіривши матеріали справи, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу залишила без задоволення, а касаційне подання прокурора задовольнила частково на таких підставах.

Визнаючи Л. винним у вчиненні розбійного нападу й умисного вбивства з корисливих мотивів за попереднім зговором групою осіб, суд навів переконливі докази на обґрунтування цього висновку, пославшись на показання самого засудженого, який під час неодноразових допитів на попередньому слідстві, зокрема відтворення з ним обстановки та обставин події, а також у судовому засіданні підтверджував, що він разом із рештою засуджених у цій справі домовився вбити водія та заволодіти його автотранспортом. Після тривалих пошуків на одному з вокзалів зупинили М., який довів їх до місця події, де вони за сигналом Т., як і передбачалося планом нападу, вчинили розправу над ним та заволоділи його речами й автомобілем.

За свідченням Л. ролі учасників нападу попередньо обговорювались, а тому кожний із них на місці злочину вчинив

певні дії: Ж. бив потерпілого ножом, він, Л., у цей час душив М. шнуром, який передала йому Т., а її син Д. витяг ключ за запалювання автомобіля і не дав можливості потерпілому привернути увагу громадян до цієї події.

Аналогічні показання давали й засуджені Ж., Т. і Д.

При оцінці дій Л. суд взяв до уваги й те, що ці показання засуджених, по суті, є тотожними, відповідають протоколу огляду місця події та збігаються з даними щодо кількості, характеру та локалізації тілесних ушкоджень у М. та вилученого майна потерпілого за місцем проживання Ж.

Із урахуванням наведеного та беручи до уваги обставини завдання ударів М., а також зазначені у висновку судово-медичної експертизи їх кількість, характер і локалізацію (множинні, не менше 38, колото-різані рани тулуба з проникним пораненням внутрішніх органів, колото-різані рани рук, ніг, заподіяні колюче-ріжучим предметом, яким міг бути ніж, черепно-мозкова травма, садна на верхній третині шиї тощо), судова колегія визнала, що суд першої інстанції мав достатні докази для висновку про вчинення Л. за попереднім зговором у групі осіб умисного вбивства з користі М. та розбійного нападу на нього.

Не викликає сумніву й висновок суду про винність Л. у втягненні неповнолітнього Д. у злочинну діяльність. На допитах під час попереднього слідства й у суді засуджені, зокрема Л., розповіли, де й за яких обставин вони під час детального обговорення у присутності Д. плану розправи над водієм викликали у неповнолітнього прагнення взяти участь у цьому злочині. Останній погодився з їх пропозицією і взяв безпосередню участь у вчиненні злочину.

Кваліфікація злочинних дій Л. за пунктами «а», «і» ст. 93, ч. 3 ст. 142, ст. 208 КК є правильною.

Призначене засудженому покарання відповідає характеру і ступеню суспільної небезпечності вчинених ним злочинів, даним, що його характеризують, та обставинам справи, які пом'якшують його відповідальність. Підстав для пом'якшення покарання судова колегія не знайшла.

Формулюючи обвинувачення щодо Т. і Д., суд, як видно з мотивувальної частини вироку, зазначив, що вони разом із Л.

та Ж. заздалегідь не тільки домовилися вчинити розбійний напад на водія і його вбивство, а й у деталях розробили план злочину, розподілили ролі. Усі четверо, реалізуючи задумане, після тривалих пошуків обрали об'єктом нападу М. Вони й у салоні автомобіля потерпілого розмістилися так, як запланували. За умовним сигналом Т. вони вчинили напад, під час якого Л. здавлював М. шию шнуром та руками, а Ж. завдавав йому удари ножом, і, скориставшись тим, що Д. своєчасно витяг ключ із замка запалювання автомобіля і перешкодив потерпілому привернути увагу громадян світлом фар та звуковим сигналом, убили М.

Тобто суд визнав, що Т. і Д. вчинили дії, які були обумовлені попереднім зговором з іншими учасниками групи і склали органічну частину спільного діяння, безпосередньо спрямованого на позбавлення життя потерпілого. Хоча цими їх діями смерть потерпілому заподіяно не було, але, як установив суд, будучи об'єднаними з іншими співучасниками вбивства єдиним умислом, спрямованим на позбавлення потерпілого життя, вони здійснили частину того обсягу дій, який група вважала за необхідне виконати з метою реалізації цього умислу. У такому разі згідно з роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України, що містяться в п. 17⁵ постанови «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» від 1 квітня 1994 р. № 1, винні особи мають визнаватися співвиконавцями.

Суд, розцінюючи ці їх дії як вчинені у співучасті, допустився змішування форм її проявів, визнавши, що розбійний напад вони вчинили як співвиконавці, а у вбивстві потерпілого за попереднім зговором групою осіб брали участь як пособники, і кваліфікував дії Т. і Л. відповідно за ч. 3 ст. 142 і ч. 6 ст. 19, пунктами «а», «і» ст. 93 КК.

Таким чином, суд фактично дав неправильне тлумачення закону про відповідальність за співучасть у злочині, яке суперечить його точному змістові. У такому разі згідно зі ст. 371 КПК вирок вважається постановленим із неправильним застосуванням кримінального закону, і це згідно зі ст. 367 КК є підставою для його скасування.

Вирок, постановлений щодо Т. і Д. з такими порушеннями закону в частині їх засудження за ч. 6 ст. 19, пунктами «а», «і» ст. 93 КК, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України скасувала і направила справу в цій частині на новий судовий розгляд.

Заподіяння потерпілому ножового поранення життєво важливих органів з метою позбавити його життя правильно кваліфіковано судом як замах на умисне вбивство. Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили кілька осіб, які заздалегідь про це домовились

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 6 липня 2004 р.

(витяг)

Апеляційний суд Львівської області вирок від 25 лютого 2004 р. засудив Ч.: за ч. 2 ст. 186 КК на 4 роки позбавлення волі, за ч. 2 ст. 187 цього Кодексу на 7 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, за ч. 2 ст. 15, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК на 11 років позбавлення волі, за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 цього Кодексу — на 11 років позбавлення волі із конфіскацією всього майна. Цим самим вирок засуджено Г. за ч. 2 ст. 186 КК на 4 роки позбавлення волі.

Ч. визнано винним у вчиненні таких злочинів. 29 травня 2003 р. приблизно о 20 год він за попередньою змовою з не встановленою слідством особою шляхом застосування насильства, яке не було небезпечним для життя і здоров'я потерпілої С., заволодів її сумкою, мобільним телефоном та іншим майном на суму 841 грн.

Наступного дня приблизно о 16 год Ч. та Г., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, домовились відкрито викрасти чуже майно. Здійснюючи свій злочинний намір, вони піді-

йшли до Т. і Г. шляхом грабежу заволодів золотими сережками потерпілої вартістю 584 грн. Водночас Ч., вийшовши за межі попередньої домовленості з Г., ножем поранив руку Т. і шляхом розбою заволодів її сумкою вартістю 100 грн, де були ключі, особисті документи й гаманець із грошми в сумі 300 грн. Коли вони намагалися втекти з місця вчинення злочину, їх помітили й затримали працівники міліції Ш., Б. та Г.М. Під час затримання Ч. з метою позбавити Ш. життя умисно вдарив його ножем у груди, спричинивши поранення з проникненням у плевральну порожнину, проте свій умисел до кінця не довів з причин, які не залежали від його волі, оскільки потерпілому було вчасно надано медичну допомогу.

У касаційній скарзі Ч. зазначив, що висновки суду про його винність не відповідають фактичним обставинам вчинення злочинів, що умислу на вчинення вбивства потерпілого Ш. він не мав, а удар ножем завдав йому з необережності, тому кваліфікація цих дій за ст. 15, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК є неправильною. За епізодом заволодіння майном Т. суд, на думку Ч., також неправильно кваліфікував його дії за ч. 2 ст. 187 КК, водночас кваліфікувавши дії Г. за цим епізодом за ч. 2 ст. 186 КК.

Такі самі доводи навела у своїй касаційній скарзі представник неповнолітнього Ч. — його мати Л., яка також зазначила, що: докази у справі добуто з порушенням вимог чинного кримінально-процесуального законодавства, оскільки син визнав себе винним унаслідок застосування до нього незаконних методів ведення слідства; у справі допущено неповноту досудового і судового слідства, під час призначення покарання суд недостатньо взяв до уваги, що засуджений страждає на тяжку хворобу.

Захисник Ч. послався у касаційній скарзі на відсутність у справі доказів того, що під час заволодіння майном С. його підзахисний мав попередню змову на це з іншою особою, і на неправильність кваліфікації дій засудженого за ст. 15, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК (оскільки не доведено, що він мав прямий умисел на вчинення вбивства потерпілого Ш.) та за ч. 2 ст. 187 цього Кодексу (тому що дії Г. щодо заволодіння майном тієї самої потерпілої суд кваліфікував за ч. 2 ст. 186 КК).

Засуджений і його законний представник і захисник просили вирок скасувати і направити справу на новий судовий розгляд.

Перевіривши матеріали справи та наведені у касаційних скаргах доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України задовольнила їх частково на таких підставах.

Висновки суду про винність засудженого Ч. у вчиненні зазначених у вирокі злочинів ґрунтуються на досліджених у судовому засіданні та викладених у вирокі доказах. Заперечення обвинувачення апеляційний суд детально розглянув і спростував за допомогою доказів.

Так, сам засуджений Ч. у своїх показаннях визнавав, що 29 травня 2003 р. заволодів мобільним телефоном потерпілої С., а сумку викинув; що наступного дня він і Г., домовившись відкрито викрасти майно Т., заволоділи її золотими сережками, до того ж він ножем порізав їй руку, а коли втікав від осіб, які намагались їх затримати, ножем поранив у груди Ш. Останню обставину Ч. підтвердив і під час проведення за його участю відтворення обстановки й обставин події.

Згідно з дослідженими судом показаннями потерпілої С. 29 травня 2003 р. приблизно о 19 год її пограбував Ч., який вдарив її кулаком в обличчя і вирвав із рук сумку, де був мобільний телефон, 20 грн, цигарки та косметичка, після чого побіг із цією сумкою до невідомого їй хлопця, який під час пограбування спостерігав за обстановкою, і вони разом пішли геть. Те саме вона повідомила і під час відтворення обстановки й обставин події. Згідно з протоколом вилучення у Ч. було вилучено належний С. мобільний телефон.

Оскільки з послідовних показань С. видно, що у відкритому заволодінні її майном брала участь ще одна особа, наведені захисником у скарзі доводи про відсутність у справі доказів того, що при заволодінні майном названої потерпілої Ч. мав попередню змову на це з іншою особою, є безпідставними.

Підтверджена винність Ч. і в заволодінні шляхом розбою за попередньою змовою з Г. майном Т. та у вчиненні замаху на умисне вбивство потерпілого Ш.

Так, згідно з дослідженими судом показаннями потерпілої Т. 30 травня 2003 р. приблизно о 16 год на неї напали Ч. і Г. Вони попередили її, щоб вона не кричала, Ч. погрожував їй ножом і порізав руку, а інший хлопець зняв із неї сережки. У цей час біля них зупинився автомобіль, з якого вийшли чоловіки, котрі представилися працівниками міліції та затримали нападників. Ч. кричав, щоб вони до нього не підходили, тому що він їх поріже, розмахував ножом і поранив одного з них.

Ці показання Т. про обставини вчинення Ч. зазначених злочинів збігаються з показаннями засудженого Г., потерпілого Ш., свідків та підтверджені висновками проведених у справі експертиз.

Зокрема за показаннями Г. того дня він ужив із Ч. спиртні напої, після чого вони домовились кого-небудь пограбувати. На вулиці вони зустріли Т., яку він схопив за ший та зняв з вух сережки. Ч. у цей час викрикував, щоб потерпіла віддала їм коштовності. Вони намагалися втекти з місця вчинення злочину, однак їх затримали троє чоловіків.

Як показав потерпілий Ш., 30 травня 2003 р. він разом з працівниками міліції Г.М. та Б. їхав по вулиці автомобілем і побачив, як двоє невідомих чіплялися до жінки. Як потім з'ясувалося, на Т. напали Ч. та Г., які заволоділи її майном. Він узяв участь у їх затриманні, і Ч., який кричав, що всіх поріже, та розмахував ножом, ударив його ножом у груди.

Б. та Г.М. засвідчили, що вони разом із Ш. брали участь у затриманні Ч., який учинив опір, розмахував ножом і викрикував, щоб до нього не підходили, інакше він усіх поріже. Свою погрозу він виконав, ударивши Ш. ножом у ділянку грудей, після чого був затриманий.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у Ш. виявлено рану на передньо-боковій поверхні грудної клітки зліва на рівні третього ребра з проникненням у ліву плевральну порожнину, пневмоторакс зліва, колабування верхньої частки лівої легені. Ця рана могла утворитися від одноразової дії колюче-ріжучого предмета, а ушкодження на вилученій у Ш. сорочці збігається з локалізацією рани на його тілі і могло бути спричинене клинком вилученого у Ч. ножа.

Під час проведення судово-медичної експертизи у Т. виявлено легкі тілесні ушкодження: подряпини на лівій руці, які могли утворитися від дії леза ножа, а також садно на лівій вушній раковині та синець на лівій руці.

Таким чином висновки зазначених експертиз, показання потерпілих та свідків повністю підтверджують показання Ч. щодо застосування ножа при заподіянні тілесних ушкоджень Т. і Ш.

Наведені в касаційних скаргах твердження про те, що Ч. не мав умислу на вчинення умисного вбивства Ш. і що того поранено з необережності, є безпідставними.

Згідно з матеріалами справи Ч. під час затримання розмахував ножом та попереджав, щоб до нього не підходили, інакше він уб'є. Коли Ш. спробував затримати Ч., той ударив останнього ножом у грудну клітку, що дає підстави для висновку про те, що він діяв з прямим умислом на позбавлення потерпілого життя, а не довів свій злочинний намір до кінця з причин, які не залежали від його волі, — потерпілому було вчасно надано медичну допомогу.

Безпідставними визнані й наведені в касаційних скаргах доводи про те, що Ч. не мав попередньої змови з Г. на заволодіння майном Т.

З огляду на матеріали справи Ч. і Г. діяли узгоджено з метою вчинення відкритого заволодіння майном Т. Зокрема після вживання спиртних напоїв вони попередньо домовилися заволодіти чужим майном. Ступінь насильства, який вони мали застосувати до потерпілого, ними не обговорювався. Коли вони з зазначеною метою підійшли на вулиці до Т., Г. затулив їй рота і заволодів її золотими сережками, а Ч. у цей час застосував ножа, яким поранив руку потерпілої, та заволодів її сумкою й іншим майном.

Сукупність наведених даних дає підстави стверджувати, що Ч. і Г. діяли за попередньою змовою між собою на відкритому заволодіння майном потерпілої Т. З урахуванням того, що Ч. застосував ніж, його дії правильно кваліфіковані як розбій. Тому наведені у касаційній скарзі твердження про те, що Ч. не мав попередньої змови на вчинення розбою, визнані безпідставними.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що всі обставини справи суд дослідив всебічно, повно й об'єктивно, зібраним у ній доказам дав належну оцінку в їх сукупності і дії Ч. за ч. 2 ст. 15, п. 9 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187 та КК кваліфікував правильно. Водночас, зважаючи на те, що Ч. є неповнолітнім, а відповідно до ст. 98 КК до таких осіб конфіскація майна застосовуватися не може, вирок апеляційного суду Львівської області від 25 лютого 2004 р. змінено: з нього виключено рішення суду першої інстанції про застосування щодо Ч. конфіскації майна.

Суд правильно кваліфікував за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України дії засуджених, які з метою позбавлення потерпілої життя викинули її з вікна квартири на восьмому поверсі

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 25 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Дніпропетровської області від 17 лютого 2006 р. В. і К. засуджено за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 і 11 років позбавлення волі відповідно.

Постановлено стягнути солідарно із засуджених на користь О.О. для відшкодування моральної шкоди 10 000 грн.

Засуджених визнано винними у вчиненні ними 26 липня 2005 р. у м. Дніпродзержинську такого злочину.

Приблизно о 21 год 40 хв під час спільного вживання спиртних напоїв у кв. 32 корпусу № 1 буд. 41а на вул. Дунайській у К. та В. на ґрунті особистих неприязних відносин виникла сварка із О., у процесі якої К. руками та ногами побила потерпілу і зняла з неї верхній одяг.

Потім за пропозицією К. засуджені домовилися викинути О. з вікна розташованої на 8 поверсі зазначеної квартири, тобто вбити її.

З цією метою приблизно о 23 год вони удвох схопили О. за руки та ноги і понесли її до вікна. Коли остання намагалася чинити опір, то В. наніс їй удар кулаком у голову, внаслідок чого потерпіла втратила свідомість.

Після цього засуджені піднесли потерпілу до вікна і викинули її з нього на вулицю, позбавивши таким чином О. життя, а самі зникли з місця події.

У касаційних скаргах:

— засуджений В. наводить доводи про те, що до нього на досудовому слідстві працівниками міліції застосовувалися недозволені заходи, він один учинив умисне вбивство потерпілої, К. у цей час на місці події не було, а викладені у вирок висновки не відповідають фактичним обставинам справи і не підтверджені дослідженими у судовому засіданні доказами, яким суд, крім того, не дав належної оцінки. Порушує питання про скасування вироку та направлення справи на новий судовий розгляд;

— засуджена посилається на те, що до неї на досудовому слідстві працівниками міліції застосовувалися недозволені заходи; досудове та судове слідство у справі проведено неповно, необ'єктивно, з порушенням її права на захист та інших вимог кримінально-процесуального законодавства; вона до вбивства О. не причетна, а висновки суду про її винність у цьому злочині є необґрунтованими і не підтверджені доказами у справі; просить про скасування вироку та направлення справи на нове розслідування.

Заслухавши доповідача, засуджену К., яка підтримала доводи своєї скарги, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що вони задоволенню не підлягають.

Матеріалами справи з'ясовано, що досудове та судове слідство у ній проведено з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства, порушення права засудженої на захист або інших вимог, котрі були б суттєвими і призводили

до скасування вироку, у справі не допущено, а висновки суду про винність В. та К. у вчиненні ними за попередньою змовою умисного вбивства О. відповідають фактичним обставинам справи та підтверджені розглянутими в судовому засіданні та викладеними у вирокі доказами.

Зокрема сам засуджений у судовому засіданні дав показання, якими підтвердив факт учинення ним умисного вбивства О. шляхом викидання її з вікна квартири на вулицю.

Разом з тим у цих показаннях В. стверджував, що потерпілу він убив один, без участі К., якої в той час у квартирі не було, оскільки вона ходила купувати сигарети.

Засуджена К. у судовому засіданні, в свою чергу, стверджувала, що вона під час вбивства потерпілої на місці події не була і до злочину непричетна.

Подібні твердження засуджених, як і аналогічного характеру в їх касаційних скаргах доводи, є необґрунтованими і спростовуються перевіреними у справі доказами.

Так, згідно з показаннями В. на досудовому слідстві, які він давав при допитах його за участю захисника як підозрюваного та як обвинуваченого, ввечері 26 квітня 2005 р. він, К., І. та О. у кімнаті квартири останньої, яка розташована на 8 поверсі, вживали спиртні напої. У процесі цього він вийшов у туалет, а коли повертався з нього, почув, що К. лаяла О. Зайшовши в кімнату, побачив, як К. уже біла О., повалила її на підлогу і роздягла. Потім він та К. вирішили викинути О. з вікна. Для цього схопили О.: він — за руки, а К. — за ноги, потягли її до вікна іншої кімнати. Однак О. чинила опір і кричала. Щоб уникнути цього, він ударив її кулаком в обличчя, внаслідок чого потерпіла втратила свідомість, а він та К. дотягли її до вікна і викинули з нього.

Під час проведення за участю В. відтворення обстановки та обставин події він докладно відтворив обставини, за яких ним і К. були вчинені протиправні дії щодо потерпілої.

Засуджена К. на досудовому слідстві при допиті її за участю захисника 29 липня 2005 р. як підозрюваної дала, по суті, аналогічні показання про те, як вона та В. побили О. і викинули її з вікна.

Доводи в касаційних скаргах засуджених про те, що такі їх показання на досудовому слідстві не відповідають дійсності і були отримані від них у зв'язку із застосуванням до них працівниками міліції недозволених заходів, є необґрунтованими.

Ця інформація була перевірена судом і дані, які б свідчили про застосування на досудовому слідстві з боку працівників міліції до засуджених недозволених заходів, у справі відсутні.

Більше того, матеріалами справи з'ясовано, що у зазначених вище випадках засуджені на досудовому слідстві допитувалися не працівниками органів внутрішніх справ, а слідчим прокуратури й їх показання підтверджені іншими доказами у справі.

Згідно з наведеними у вирокі показаннями на досудовому слідстві свідка І. ввечері 26 липня 2005 р. вона знаходилася в квартирі О. і була очевидицею того, як К. та В. побили потерпілу, удвох дотягли її до вікна і викинули з нього.

Свідок Т. послалася у своїх показаннях на те, що ввечері 26 липня 2005 р. вона поверталася у свою квартиру, яка розташована поверхом вище від квартири, в якій проживала О. Дійшовши до 7 поверху, вона чула, як з квартири на 8 поверсі доносилися 2 жіночі голоси. Одна із жінок називала другу ім'ям І. і кричала, що вона не допустить знущання над собою.

Даними протоколу огляду місця події встановлено, що 27 липня 2005 р. на асфальті біля буд. 41а на вул. Дунайській знайдено оголений труп О. з ознаками насильницької смерті.

За висновком судово-медичної експертизи смерть О. настала 26 липня 2005 р. приблизно о 23 год внаслідок падіння та удару об асфальт від тупої травми тіла з численними переломами кісток та пошкодженнь внутрішніх органів, які супроводжувалися внутрішньою та зовнішньою крововтратою.

Правильно проаналізувавши зібрані у справі докази в їх сукупності, зокрема ті, на які містяться посилання в скаргах, та давши їм належну оцінку, суд дійшов обґрунтованого висновку про винність В. та К. у вчиненні ними за попередньою змовою за викладених у вирокі обставин умисного вбивства потерпілої.

Дії засуджених за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України кваліфіковані правильно.

Відсутні підстави для пом'якшення їм і покарання, оскільки воно кожному з них призначене справедливо і відповідає ступеню тяжкості вчиненого ними злочину та даним про їх особи.

Виходячи з наведеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційної скарги засуджених В., К. залишила без задоволення, а постановлений щодо них вирок апеляційного суду Дніпропетровської області — без зміни.

Вчиненим за попередньою змовою групою осіб умисне вбивство вважається тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь кілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовились про спільне його виконання

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 27 червня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Одеської області від 17 лютого 2006 р. П., раніше неодноразово судимий, засуджено за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі; Д. засуджено за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК України до призначеного покарання частково приєднано невідбуте за попереднім вироком покарання й остаточно призначено 11 років позбавлення волі.

Як встановив суд, П. і Д. 15 серпня 2005 р. у с. Криничне Белградського району за попередньою змовою вчинили умисне вбивство В. за таких обставин.

Увечері 15 серпня 2005 р., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, Д. і П. прибули до знайомого М., де познайоми-

лись із потерпілим. Після вживання спиртних напоїв Д. і П. повезли на підводі М. додому.

Під час руху, на ґрунті неприязних відносин, що раптово виникли, за попередньою змовою з помсти Д. і П. почали бити М., завдаючи удари руками і ногами у життєво важливі органи — голову, шию, грудну клітку і живіт.

Після того, як М. упав на землю, Д. і П. поклали його на підводу, Д. шнуром зв'язав ноги потерпілого й удвох продовжили бити М.

Побачивши, що М. подає ознаки життя, Д. і П., діючи за попередньою змовою, з метою вбивства притягли потерпілого до магістрального каналу, де занурили голову, шию і грудну клітку М. у воду і так тримали до настання смерті потерпілого.

У касаційній скарзі засуджений П. стверджує, що попередньої змови з Д. на вбивство М. не було. Посилаючись на зазначене, а також на молодий вік, позитивну характеристику, просить пом'якшити покарання.

Засуджений Д. вирок не оскаржив і касаційного подання не було принесено.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів не знаходить підстав для задоволення скарги.

Висновок суду про доведеність винності П. у вчиненні зазначених злочинних дій відповідає фактичним обставинам справи і підтверджується дослідженими у судовому засіданні доказами.

Згідно з матеріалами справи П. на стадії досудового слідства і в судовому засіданні послідовно поясняв, що 15 серпня 2005 р. він і Д. у різних компаніях і місцях вживали спиртні напої, зокрема з потерпілим М., з яким раніше знайомі не були. Коли він з Д. підвозив на підводі М., між ними виникла сварка з приводу того, що М. відмовився вживати спиртні напої.

З почуттів помсти за це він і Д. стали його бити руками і ногами у різні частини тіла, потім зв'язали йому ноги і продовжували побиття.

Побачивши, що М. живий, він і Д. вирішили втопити потерпілого.

Затягнувши його до магістрального каналу, вони удвох занурили голову М. у воду і так тримали до моменту, коли він помер.

Ці показання П. повністю узгоджуються з поясненнями Д., вони доповнюють один одного, не містять розбіжностей.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи смерть М. настала від механічної асфіксії внаслідок утоплення у воді.

П. не заперечував у судовому засіданні, що смерть М. настала від його і Д. спільних дій.

Згідно з показаннями свідків С. і Д. вони були очевидцями дій П.: перший — побиття М., другий — утоплення потерпілого.

Наведені обставини і дані дали підстави суду першої інстанції дійти обґрунтованого висновку про доведеність винності П. у вчиненні за попереднього змовою умисного вбивства М. і правильність кваліфікації його дій за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Згідно з роз'ясненнями, які містяться у п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 вчиненням за попередньою змовою групою осіб умисне вбивство вважається тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь кілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину домовились про спільне його виконання.

Згідно з матеріалами справи і показаннями П. та Д. вони діяли узгоджено, з метою спричинити тілесні ушкодження потерпілому; ступінь насильства, який вони мали застосувати до М., ними не обговорювалося. Упевнившись, що М. живий, вони спільними діями, спрямованими на утоплення, досягли бажаного результату — смерті.

Виходячи з зазначеного, доводи П. про відсутність ознак попередньої змови з Д. на вбивство М. є безпідставними.

Призначене П. покарання відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину й даним про особу; судом ураховано пом'якшуючі його покарання обставини, тому призначене покарання слід визнати достатнім для його виправлення.

З огляду на наведене колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну

скаргу засудженого залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Одеської області щодо нього — без зміни.

Суд обґрунтовано дійшов висновку, що, наносячи удар сокирою в обличчя, засуджений мав умисел на позбавлення життя потерпілого, але не довів до кінця через обставини, які не залежали від його волі, тому що потерпілий зумів втекти.

Дії винних, які почергово й узгоджено нанесли потерпілому серію ударів ножом у життєво важливі органи і в такий спосіб позбавили його життя, правильно розцінені судом як умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 6 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 21 жовтня 2005 р., яким засуджено: Б. за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України на 8 років позбавлення волі, за пунктами 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі і за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено остаточне покарання 15 років позбавлення волі; Т. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі, за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено остаточне покарання у вигляді 11 років позбавлення волі.

Суд визнав, що 13 лютого 2005 р. у буд. 179, що на вул. Артема в смт Ярова Краснолиманського району Донецької області, під час застілля у сварці вчинив замах на вбивство А. Схопившись, він кинувся на потерпілого з сокирою й умисно вдарив нею його в обличчя, але не довів свій намір до кінця, бо А. з закривавленим обличчям зумів утекти.

Затягнувши його до магістрального каналу, вони удвох занурили голову М. у воду і так тримали до моменту, коли він помер.

Ці показання П. повністю узгоджуються з поясненнями Д., вони доповнюють один одного, не містять розбіжностей.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи смерть М. настала від механічної асфіксії внаслідок утоплення у воді.

П. не заперечував у судовому засіданні, що смерть М. настала від його і Д. спільних дій.

Згідно з показаннями свідків С. і Д. вони були очевидцями дій П.: перший — побиття М., другий — утоплення потерпілого.

Наведені обставини і дані дали підстави суду першої інстанції дійти обґрунтованого висновку про доведеність винності П. у вчиненні за попереднього змовою умисного вбивства М. і правильність кваліфікації його дій за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Згідно з роз'ясненнями, які містяться у п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 вчиненим за попередньою змовою групою осіб умисне вбивство вважається тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь кілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину домовились про спільне його виконання.

Згідно з матеріалами справи і показаннями П. та Д. вони діяли узгоджено, з метою спричинити тілесні ушкодження потерпілому; ступінь насильства, який вони мали застосувати до М., ними не обговорювалося. Упевнившись, що М. живий, вони спільними діями, спрямованими на утоплення, досягли бажаного результату — смерті.

Виходячи з зазначеного, доводи П. про відсутність ознак попередньої змови з Д. на вбивство М. є безпідставними.

Призначене П. покарання відповідає ступеню тяжкості вчиненого злочину й даним про особу; судом ураховано пом'якшуючі його покарання обставини, тому призначене покарання слід визнати достатнім для його виправлення.

З огляду на наведене колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну

скаргу засудженого залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Одеської області щодо нього — без зміни.

Суд обґрунтовано дійшов висновку, що, наносячи удар сокирою в обличчя, засуджений мав умисел на позбавлення життя потерпілого, але не довів до кінця через обставини, які не залежали від його волі, тому що потерпілий зумів втекти.

Дії винних, які почергово й узгоджено нанесли потерпілому серію ударів ножом у життєво важливі органи і в такий спосіб позбавили його життя, правильно розцінені судом як умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 6 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 21 жовтня 2005 р., яким засуджено: Б. за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України на 8 років позбавлення волі, за пунктами 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі і за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено остаточне покарання 15 років позбавлення волі; Т. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі, за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів йому призначено остаточне покарання у вигляді 11 років позбавлення волі.

Суд визнав, що 13 лютого 2005 р. у буд. 179, що на вул. Артема в смт Ярова Краснолиманського району Донецької області, під час застілля у сварці вчинив замах на вбивство А. Схопившись, він кинувся на потерпілого з сокирою й умисно вдарив нею його в обличчя, але не довів свій намір до кінця, бо А. з закривавленим обличчям зумів утекти.

7 червня 2005 р. Б. з Т. під час застілля у буд. 16 на вул. Кооперативній зазначеного населеного пункту затіяли з господарем помешкання С. бійку і за попередньою змовою вбили його. Спочатку Т. схопив ножа і наніс ним потерпілому не менше 5 ударів у груди, а потім ще стільки ж разів ударив ножем С. у шию та інші частини тіла. Після цього вони вдвох викрали одяг потерпілого, 11 грн і телевізор вартістю 468 грн.

Засуджений Т. скаржитися на вирок суду і вважає це рішення необгрунтованим. На його думку, докази у справі сфабриковані. Просить вирок скасувати, а справу направити на додаткове розслідування.

У касаційній скарзі адвокат Ш. порушує питання про зміну вироку щодо Т. Вважає, що у справі немає доказів щодо винності її підзахисного у вчиненні вбивства С. Твердить, що суд допустився упередженості. Просить скасувати вирок у частині засудження Т. за ст. 115 КК України і справу закрити, а за ст. 185 КК України — пом'якшити покарання.

Б. оскаржує вирок і вважає його незаконним. На думку засудженого, висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи, а докази були здобуті з порушенням норм КПК. Він наголошує у скарзі, що суд призначив йому покарання без урахування всіх пом'якшуючих обставин.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи, обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів не вбачає підстав для задоволення скарг.

Висновки суду про винність Б. і Т. у вчиненні злочинів, за які їх засуджено, відповідають фактичним обставинам справи та є обгрунтованими.

Доводи скарг про те, що суд допустився необ'єктивності і неповноти під час дослідження доказів, є безпідставними.

З огляду на матеріали справи, і на це послався суд у вирок, Б. і Т. на досудовому слідстві допитувались неодноразово. Вони щоразу підтверджували, уточнювали і в деталях розповідали про те, яким чином розправились над С.

Крім цього, Б. свідчив і показував, як він під час застілля вдарив сокирою А.

Їхні показання зводились до того, що в будинку С., з яким вони розпивали спиртні напої, сталася сварка і бійка. У той момент, коли господарі зчепились між собою, Т. по команді останнього схопив ножа і наніс ним серію ударів потерпілому в груди. Б. у цей час перехопив ніж і продовжив бити господаря у шию та інші частини тіла, поки той не припинив чинити опір. Після розправи над потерпілим вони заволоділи його майном.

Суд урахував ці показання і визнав їх об'єктивними, оскільки вони підтверджувались даними, які містились у протоколі огляду місця події та висновках судово-медичної експертизи.

Зокрема з цими показаннями засуджених співпадають зафіксовані іншими доказами дані щодо обстановки та обставин події в будинку потерпілого С., кількості, характеру і локалізації тілесних ушкоджень, виявлених на тілі цього потерпілого (5 проникаючих колото-різаних ран грудної клітки спереду, з пошкодженням лівої легені і серця, та 5 колото-різаних ран шиї ззаду, з пошкодженням спинного мозку тощо) та щодо вилучення майна потерпілого за місцем проживання засуджених.

Тому твердження Б. і Т. про те, що їхні показання на досудовому слідстві не відповідають дійсності, бо до них застосовувались недозволені методи ведення слідства, є безпідставними.

Необгрунтованими є і доводи Б. про те, що він ударив сокирою А., перебуваючи у стані необхідної оборони від протиправних дій потерпілого, оскільки будь-яких даних, які б свідчили про це, судом не встановлено, їх у справі немає.

У зазначеному випадку суд керувався тим, що саме Б. спровокував сварку за столом. Він спочатку вдарив І., потім і Т., за яку заступився А.

Усе це підтвердили на допитах очевидці події, свідки Т. та І. За їхніми словами, Б. схопив сокиру і пішов за потерпілим. Згодом він зайшов до хати і повідомив, що вбив А.

Потерпілий А. показав, що Б. скористався моментом і з розмаху вдарив його сокирою в обличчя. Тільки випадковість

допомогла йому уникнути розправи. Б., твердив потерпілий, ще продовжував переслідувати його з сокирою в руках, але не наздогнав.

Ставити під сумнів показання свідків і потерпілого або вважати, що ці особи обмовляли засудженого, суд підстав не мав.

Зазначені дані і ті, на які послався суд у мотивувальній частині вироку, давали суду підстави дійти висновків про те, що Б., наносячи удар сокирою в обличчя А., мав умисел на позбавлення життя потерпілого, але не довів до кінця через обставини, які не залежали від його волі, що Б. з Т. під час сварки і бійки з С. почергово й узгоджено нанесли останньому серію ударів ножем у життєво важливі органи і в такий спосіб спільно умисно вбили потерпілого та викрали його майно.

Тому кваліфікація злочинних дій Б. за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115, пунктами 12, 13 ч. 2 ст. 115 і ч. 2 ст. 185 КК України, а Т. — за п. 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 2 ст. 185 КК України є правильною і в колегії суддів сумнівів не викликає.

У процесі розслідування справи й у судовому засіданні повно й об'єктивно досліджені всі обставини, які мали суттєве значення для справи.

Будь-яких даних, які б свідчили про те, що органи досудового слідства чи суд під час розслідування і розгляду справи допустились упередженості щодо засуджених або не виконали норми КПК України, зокрема ті, які регулюють право засуджених на захист, не виявлено.

Покарання винним суд призначив із дотриманням положень ст. 65 КК України. Вони є необхідними і достатніми для виправлення Б. і Т. та попередження вчинення ними нових злочинів.

Підстав для зміни або скасування вироку немає.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених Т. і Б., а також захисника залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Донецької області щодо Б. і Т. — без зміни.

14. Умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 КК (п. 13 ч. 2 ст. 115 КК)

За пунктом 13 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікуються дії особи, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком убивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу. Відповідальність за повторне умисне вбивство настає незалежно від того, чи була винна особа раніше засуджена за перший злочин, вчинила вона закінчене вбивство чи готування до нього або замах на нього, була вона виконавцем чи іншим співучасником злочину. Якщо винний не був засуджений за раніше вчинене вбивство чи готування до нього або замах на нього, ці його дії підлягають самостійній кваліфікації, а повторно вчинене вбивство кваліфікується за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК. Окремо кваліфікуються діяння й у випадках, коли спочатку було вчинено закінчене умисне вбивство, а потім — готування до такого ж злочину чи замах на нього. При вчиненні декількох умисних убивств за обтяжуючих обставин, передбачених різними пунктами ч. 2 ст. 115 КК, дії винного кваліфікуються за цими пунктами та за п. 13 ч. 2 зазначеної статті з урахуванням повторності.

Вбивство не може кваліфікуватися за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, коли судимість за раніше вчинене вбивство знята чи погашена в установленому законом порядку, коли на момент вчинення нового злочину минули строки давності притягнення до відповідальності за перший злочин, а у випадку, передбаченому ч. 4 ст. 49 КК, — коли особа була звільнена судом від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності.

Під раніше вчиненим умисним вбивством розуміються не тільки вбивства, кваліфіковані за ст. 115 КК 2001 р. чи статтями 94 і 93 КК 1960 р., а й убивства, відповідальність за які передбачена іншими статтями КК (статті 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК 2001 р. чи відповідні статті КК 1960 р.).

Судам слід мати на увазі, що при співучасті в убивстві така кваліфікуюча ознака цього злочину, як вчинення його особою, що раніше вчинила умисне вбивство, повинна враховуватися при кваліфікації дій тільки тих співучасників, яких ця ознака стосується.

Пункт 17 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2; П. 13 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4 (у ред. постанови від 22 вересня 1989 р. № 10).

Відповідно до ст. 16 КК РФ, яка визначає поняття неодноразовості злочинів, за п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ кваліфікуються дії винного, вчинившого два або більше вбивств за відсутності єдиного умислу на їх вчинення, як правило, у різний час. Вбивство визнається вчиненим неодноразово, якщо йому передувало вчинення злочинів, передбачених ст. 105 КК РФ і (або) статтями 102, 103 КК РРФСР. За змістом закону підставою для кваліфікації дій винного за п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ є також вчинення ним раніше злочинів, передбачених статтями 277, 295, 317, 357 КК РФ і (або) статтями 66, 67, 191², п. «в» ст. 240 КК РРФСР. До того ж для кваліфікації скоєного як вбивства, вчиненого неодноразово, немає значення, чи був винний засуджений за перший злочин, вчинив він раніше закінчений злочин або замах на вбивство, був він виконавцем або іншим співучасником цього злочину.

Якщо винний у різний час учинив два вбивства, за перше з котрих він не був засудженим, скоєне в цілому повинно кваліфікуватися за п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ, а за наявності інших кваліфікуючих ознак — також за відповідними пунктами ч. 2 ст. 105 КК РФ.

Аналогічно повинно вирішуватись питання при вчиненні винним двох замахів на вбивство, за перше з яких він не був засудженим. Усі дії слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 30 і п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ і, крім того, за відповідними пунктами ч. 2 ст. 105 КК РФ, які передбачають кваліфікуючі ознаки обох замахів на вбивство.

Скоєне не може кваліфікуватися за п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ, якщо судимість за раніше вчинене умисне заподіяння смерті

іншій людині була погашена або знята, а також у випадку звільнення судом особи від кримінальної відповідальності за раніше вчинене вбивство у зв'язку зі спливом строків давності.

Пункт 14 Пост. Пл. ВС РФ від 27 січня 1999 р. № 1.

Якщо особа раніше вчинила умисне вбивство, відповідальність за яке передбачена статтями 116–118 КК України (статтями 95–97 КК України 1960 р.), і знову вчинила умисне вбивство, її дії не можуть кваліфікуватися за п. 13 ч. 2 ст. 115 цього Кодексу (п. «з» ст. 93 КК України 1960 р.).

Ухв. КС СПКС ВСУ від 5 вересня 2002 р. у справі П.А. // РВСУ. — 2003. — П. 70. — С. 117.

Особа, яка вчинила в різний час замах на вбивство на ґрунті ревнощів однієї особи і вбивство з хуліганських мотивів іншої, несе відповідальність за сукупністю статей 15 і 103 і пунктів «б» і «и» ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 244.

Замах на умисне вбивство не може кваліфікуватися за ст. 15 і п. «и» ст. 102 КК РРФСР, якщо особа, раніше судима за бандитизм, поєднаний із вбивством, не була ні виконавцем, ні співучасником цього вбивства.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 245.

Повторний замах на вбивство однієї й тієї самої особи через незначний час після першого замаху не може бути кваліфіковано за п. «в» ст. 93 КК УРСР (1960 р.), якщо ці дії охоплювались єдиним наміром.

БВС УССР. — 1972. — № 6. — С. 20.

Вбивство з ревнощів не може бути кваліфіковано як вбивство без обтяжуючих обставин, якщо винна особа одночасно вчинила замах на вбивство іншої людини.

БВС РСФСР. — 1966. — № 8. — С. 7.

Особа, яка двічі в різний час вчинила замах на вбивство одного й того самого потерпілого (19 грудня 1969 р. і 2 січня

1970 р.), визнана винною і засуджена за замах на вбивство за ознакою повторності.

Ухв. СК ВС РРФСР від 19 травня 1970 р. у справі В. // Обзор судеб пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1970 г. — С. 10.

Замах на вмісне вбивство не може кваліфікуватися за ознакою повторності, якщо особа, раніше судима за бандитизм, поєднаний із вбивством, не була ні виконавцем, ні співучасником цього вбивства.

Ухв. СК ВС РРФСР від 10 квітня 1972 р. // БВС РСФСР. — 1972. — № 9. — С. 10.

Якщо особа раніше була судима за бандитизм, поєднаний із вбивством, то при кваліфікації нового умисного вбивства, вчиненого цією особою, їй дії слід кваліфікувати за п. «и» ст. 102 КК РРФСР.

Обзор судеб пр-ки ВС РСФСР за IV кв-л 1983 р.

Якщо винний у різний час вчинив два вбивства і ні за одне з них не був засуджений, а обидва вбивства підпадають під п. «а» ст. 102 КК РРФСР, у резолютивній частині вироку немає необхідності двічі визнавати цю особу винною за п. «а» ст. 102 КК, оскільки покарання призначається за статтею в цілому, а не за пунктами.

Обзор судеб пр-ки ВС РСФСР за III кв-л 1992 г. — С. 19.

Для кваліфікації дій обвинуваченого за п. «и» ст. 102 КК РРФСР не вимагається наявності судимості за раніше вчинене вбивство або додаткової кваліфікації цього вбивства.

Пост. През. ВС РРФСР від 9 серпня 1960 р. у справі С. // БВС РСФСР. — 1961. — № 5. — С. 7; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 279.

Судова колегія виключила з вироку вказівку про визнання обставиною, яка обтяжує покарання, попередню судимість особи за вбивство, оскільки ця обставина є кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ, і не може ще раз враховуватись при призначенні покарання.

Обзор судеб пр-ки ВС РФ за I кв-л 1998 г. — С. 9.

Вбивство двох і більше осіб за відсутності єдиного умислу кваліфікується за п. «н» ч. 2 ст. 105 КК РФ за ознакою неодноразовості.

БВС РФ. — 1999. — № 9. — С. 14.

Вбивство не може бути кваліфіковано за п. «и» ст. 102 КК РРФСР, якщо судимість за раніше вчинене умисне вбивство або замах на умисне вбивство погашена.

БВС РФ. — 1992. — № 10. — С. 7; 1999. — № 4. — С. 9; 2002. — № 12. — С. 4.

Дії засудженого, який учинив умисне вбивство на ґрунті особистих стосунків, правильно кваліфіковані судом за ч. 1 ст. 115 КК України, оскільки за раніше вчинене суспільно небезпечне діяння — позбавлення життя двох осіб у стані неосудності — до нього були застосовані примусові заходи медичного характеру

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 лютого 2006 р.*

(витяг)

Приговором апелляционного суда Донецкой области от 20 октября 2004 г. П. осужден по ч. 1 ст. 115 УК Украины на 12 лет лишения свободы.

В соответствии со ст. 96 УК Украины к П. применено принудительное лечение от алкоголизма.

Согласно приговора П. осужден за умышленное убийство Т. при следующих обстоятельствах.

25 июля 2003 г. в г. Часов-Яр Донецкой области П. встретил ранее ему незнакомого Т., которого пригласил к себе домой в квартиру на ул. О. Кошевого, где они совместно

* Текст ухвали наводиться мовою оригіналу.

употребляли спиртные напитки до 27 июля 2003 г. В этот день приблизительно в 18 ч во время ссоры Т. ударил П. металлическим предметом по голове. После этого П. на почве неприязненных отношений с целью лишения жизни Т. несколько раз ударил его ножом, деревянной палкой и металлическим кронштейном. От колото-резаного ранения шеи с повреждением левой яремной вены наступила смерть Т. После этого П. расчленил труп, конечности и голову выкинул в лесопосадке, а тело — в канал р. Северский Донец.

В кассационной жалобе и дополнениях к ней осужденный П. указывает, что умысла на убийство Т. у него не было, а он лишь защищался от противоправных действий потерпевшего, который первым начал драку и мог лишить его жизни. По смыслу жалобы просит переqualифицировать его действия с ч. 1 ст. 115 на ст. 119 КК Украины либо направить дело на дополнительное расследование.

Заслушав докладчика, осужденного П., прокурора, проверив материалы дела и обговорив доводы кассационной жалобы, коллегия судей считает, что она подлежит частичному удовлетворению.

Виновность П. в умышленном убийстве Т. подтверждается собранными и исследованными в судебном заседании доказательствами, которым дана правильная юридическая оценка.

Так, в судебном заседании П. пояснил, что они с 25 по 27 июля 2003 г. вместе с Т. распивали спиртные напитки. 27 июля 2003 г. Т. на почве возникших неприязненных отношений беспричинно ударил его железным предметом по лицу, а он ударил его ножом, затем плоскогубцами, деревянной палкой и металлическим кронштейном. Потерпевший присел, он ножом еще раз ударил Т. в глаз и перерезал шею. Через пару дней он расчленил труп и по частям вынес из квартиры.

Также П. не отрицал, что перерезал шею Т., когда последний не мог двигаться.

Потерпевший Т.А. пояснил, что видел брата последний раз 27 июля 2003 г. около 10 ч в нетрезвом состоянии с незнакомым мужчиной лет пятидесяти.

Свидетель Е. — соседка П. — видела, что 29 июля 2003 г. около 1 ч ночи П. возле дверей своей квартиры тащил тяжелый полиэтиленовый мешок, а позже нес что-то за спиной.

Аналогичные показания дала свидетель Г., которая находилась вместе с Е.

При воспроизведении обстановки и обстоятельств события П. рассказал и показал обстоятельства совершенного им убийства Т., а также был обнаружен и изъят нож, на ручке которого найден пот, в котором примесь пота П. не исключается.

Согласно данным судебно-медицинской экспертизы при исследовании останков трупа Т. обнаружены 2 ссадины на голове, 2 кровоизлияния в мягкие ткани головы, колото-резаное ранение шеи слева с повреждением яремной вены и резаная рана правой кисти. Смерть Т. наступила в результате острого кровотечения, обусловленного колото-резаным ранением левой боковой поверхности шеи с повреждением яремной вены. Края отчленения конечностей и головы производились остро-режущим орудием, все фрагменты расчлененного трупа принадлежат одному и тому же человеку.

Из материалов дела следует, что 28 февраля 1989 г. П., будучи невменяемым, совершил убийство двух лиц — П.П. и Д. — и к нему были применены принудительные меры медицинского характера в виде помещения в психиатрическую больницу со строгим наблюдением.

На оснований представления администрации Славянской психиатрической больницы Славянским городским судом Донецкой области было вынесено постановление от 3 октября 2002 г. об отмене принудительного лечения П.

Согласно заключению стационарной судебно-психиатрической экспертизы П. как в момент совершения преступления, так и в настоящее время никаким хроническим психическим заболеванием либо временным расстройством психической деятельности, при котором не мог бы осознавать свои действия и руководить ими, не страдает, а обнаруживает психопатию мозаичная форма, хронический алкоголизм. Его действия носили ситуационно-обусловленный характер и не свидетельствовали о болезненном восприятии им окружающего.

Как в момент совершения преступления, так и в настоящее время по своему психическому состоянию П. мог и может осознавать свои действия и руководить ими. В принудительных мерах медицинского характера по своему психическому состоянию не нуждается.

Принимая во внимание изложенное выше, а также то, что при совершении предыдущего противоправного деяния П. был невменяем, то есть не являлся субъектом преступления, в связи с чем к нему были применены принудительные меры медицинского характера, коллегия судей считает, что его действия правильно судом квалифицированы по ч. 1 ст. 115 УК Украины.

Утверждение П. о том, что у него не было умысла на убийство Т. и он вынужден был защищаться от противоправных действий последнего, коллегия судей признает необоснованным.

Как в ходе досудебного следствия, так и в судебном заседании П. пояснял, что после конфликта потерпевший убежал от него по комнате, но после причиненного ему удара по голове кронштейном Т. присел, уже не мог двигаться и он ножом перерезал ему шею.

Изучением материалов дела не выявлено нарушений уголовного-процессуального закона, которые влекут отмену приговора.

Наказание П. назначено в соответствии с требованиями ст. 65 УК Украины с учетом степени общественной опасности содеянного, личности виновного, который является инвалидом 3-й группы, содействовал в раскрытии преступления, а также с учетом поведения самого потерпевшего.

Однако, согласно п. 24 постановления Пленума Верховного Суда Украины «О практике применения судами принудительных мер медицинского характера и принудительного лечения» от 3 июня 2005 г. алкоголизм не относится к болезням, которые представляют опасность для других лиц, в связи с чем применение к П. ст. 96 УК Украины подлежит исключению.

На основании изложенного коллегия судей Судебной палаты по уголовным делам Верховного Суда Украины кассационную жалобу осужденного П. удовлетворила частично,

исключила из приговора апелляционного суда Донецкой области в отношении П. применение принудительного лечения от алкоголизма в местах лишения свободы.

В остальной части указанный приговор оставила без изменения.

15. Заподіяння смерті внаслідок перевищення влади або службових повноважень

Умисне заподіяння смерті при перевищенні влади або службових повноважень кваліфікується за сукупністю злочинів за ч. 3 ст. 365 КК та однією з таких його статей: 112, 115, 121, 348, 379, 400, а вчинення таких дій через необережність охоплюється ч. 3 ст. 365 КК і додаткової кваліфікації за ст. 119 чи ст. 128 КК не потребує.

Умисне вбивство, вчинене службовою особою при перевищенні меж необхідної оборони, кваліфікується за ст. 118 КК.

Якщо перевищення влади або службових повноважень призвело до самогубства потерпілого чи спроби його вчинити, наслідком якої стало тяжке тілесне ушкодження, дії службової особи підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 365 КК і додаткової кваліфікації за ст. 120 КК не потребують.

Пункт 11 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15.

Дії винного, який вчинив замах на умисне вбивство при перевищенні влади, повинні кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 166 і статей 17 і 94 КК УРСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 10 квітня 1973 р. // БВС УССР. — 1973. — № 8. — С. 37.

Дії винного, який вчинив умисне вбивство при перевищенні влади або службових повноважень, повинні кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених статтями, що встановлюють відповідальність за умисне вбивство, ч. 2 ст. 171 КК

РРФСР і відповідних статей КК інших союзних республік (ч. 2 ст. 166 КК України 1960 р.).

Пункт 18 пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Особи, які виконували службові обов'язки на громадських засадах, при умисному вчиненні дій, що явно виходять за межі наданих їм законом прав і повноважень, можуть визнаватись суб'єктами посадових повноважень.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 356

Розділ V

Відмежування умисного вбивства і вбивства через необережність від транспортних злочинів

Кваліфікація дій водіїв транспортних засобів, які допустили порушення правил безпеки руху, що спричинили нещасні випадки з людьми, за статтями глави КК про злочини проти життя, здоров'я й гідності особи можлива лише за наявності в їх діях умислу на позбавлення життя і на заподіяння тілесних ушкоджень.

Пост. Пл. ВС СРСР від 1 липня 1963 р. у справі К. // БВС СССР. — 1963. — № 5. — С. 13.

Дії винного, який вчинив вмисний наїзд трактором на автомашину, де знаходився потерпілий, з метою його вбивства у зв'язку з виконанням останнім свого службового обов'язку, внаслідок чого йому були заподіяні тілесні ушкодження, правильно кваліфіковані судом за ст. 17, п. «в» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 7 лютого 1984 р. у справі Б. // Сб-к по угол. делам. — С. 32–34; БВС УССР. — 1984. — № 50. — С. 35.

Якщо умисел водія автотранспорту був спрямований на заподіяння потерпілому смерті або тілесних ушкоджень, дії його слід кваліфікувати за відповідною статтею глави про злочини проти особи.

Пост. През. ВС РРФСР від 19 лютого 1966 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1966. — № 5. — С. 5.

Суд правильно кваліфікував як замах на вбивство дії водія, використавшого мотоцикл для вчинення злочину проти життя людей.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Р. // БВС РСФСР. — 1963. — № 5. — С. 8; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 258.

Дії осіб, які, керуючи автотранспортом, не тільки порушують правила дорожнього руху, але до того ж діють з умислом на заподіяння смерті або тілесних ушкоджень громадянам, слід кваліфікувати за відповідними статтями глави третьої КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 256.

Дії водія можуть кваліфікуватися за ст. 102 КК РРФСР, якщо водій умисно наїхав на групу людей.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі П. // БВС РСФСР. — 1968. — № 5. — С. 6.

Дії працівника автотранспорту, що спричинили смерть потерпілого, не можуть бути кваліфіковані за пунктами «б» і «з» ст. 102 КК РРФСР, якщо не встановлено умислу на вчинення вбивства з використанням транспортних засобів.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 26 червня 1961 р. у справі Ш. // БВС РСФСР. — 1962. — № 2. — С. 10; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 296.

Дії винного, який посягав на життя працівника міліції з використанням автомашини, обґрунтовано кваліфіковані за ст. 191² КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 30 вересня 1980 р. // БВС РСФСР. — 1981. — № 2. — С. 10.

Дії осіб, які вчинили угон автомашини таксі, а під час їх затримання стріляли по автомашині міліції, обґрунтовано судом у цій частині кваліфіковані за ст. 191² КК РРФСР.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1978 г. — С. 5.

Дії тракториста не можуть бути кваліфіковані за ст. 211 КК РРФСР (і за п. «б» ст. 102), якщо нещасний випадок з людьми стався під час виконання на тракторі нетранспортних робіт.

Пост. През. ВС РРФСР у справі В. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 279.

Якщо нещасний випадок з людьми від наїзду автомобілем стався на площадці ремонту автомобілів під час виконання ремонтних робіт, то дії водія не можуть бути кваліфіковані за статтями КК, які передбачають відповідальність за автотранспортні злочини.

Дії винного слід кваліфікувати, виходячи з наслідків злочину, за ст. 106 КК РРФСР як вбивство з необережності.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 278.

Активна протидія працівнику міліції при виконанні ним обов'язків з охорони громадського порядку з використанням транспортного засобу, кваліфікована за ч. 2 ст. 188¹ КК УРСР у зв'язку з недоведенням прямого умислу на посягання на життя працівника міліції.

Пост. Пд. ВСУ від 18 грудня 1987 р. у справі Ф. // Рад. право. — 1988. — № 3. — С. 83.

Дії водія транспорту повинні кваліфікуватися за ст. 102 КК РРФСР, якщо він умисно наїхав на людей.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 223.

Вбивство з необережності і заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості з необережності неправильно кваліфіковані за ч. 2 ст. 215 КК УРСР.

Ухв. СККС ВСУ від 30 вересня 1971 р. // Рад. право. — 1972. — № 1. — С. 109.

Дії тракториста, який вчинив наїзд на потерпілого під час руху, необґрунтовано кваліфіковані за ст. 106 КК РРФСР (необережне вбивство).

Ухв. СК ВС РРФСР від 28 квітня 1977 р. // БВС РСФСР. — 1977. — № 10. — С. 3.

Дії водія трактора, вчинені під час виконання нетранспортних робіт, що спричинили смерть потерпілого, кваліфікуються за статтями КК, котрі передбачають відповідальність за злочини проти особи (у цій справі дії винного кваліфіковані як вбивство з необережності).

Сб-к ВС РСФСР 1981–1988 гг. — С. 176.

Вбивство з необережності помилково кваліфіковано за ч. 2 ст. 215 КК УРСР як порушення правил безпеки руху транспорту.

Ухв. СККС ВСУ від 28 серпня 1984 р. // Рад. право. — 1984. — № 12. — С. 68.

Суд неправильно кваліфікував дії тракториста (замість ст. 98 КК) за ст. 215 КК України (1960 р.), оскільки ним були

порушені не правила безпеки руху й експлуатації транспорту, а правила виробництва на тракторі сільськогосподарських польових робіт.

Ухв. СККС ВСУ у справі Р. // Сб-к по угол. делам. — С. 167–169.

Умисне вбивство з хуліганських мотивів, вчинене з використанням як знаряддя злочину автомашини, судом правильно кваліфіковано за п. «б» ст. 93 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі К. // Сб-к по угол. делам. — С. 107–110.

Суд обґрунтовано визнав прямий умисел на вбивство в діях особи, яка спрямувала грузову автомашину в групу людей і вчинила наїзд, що спричинило смерть потерпілої.

БВС РСФСР. — 1983. — № 8. — С. 6

Дії шофера, який намагався з метою вбивства вчинити наїзд автомашиною на осіб, з якими він перебував у неприязних стосунках, правильно кваліфіковано судом як замах на умисне вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 5 травня 1978 р. // БВС РСФСР. — 1978. — № 10. — С. 10.

Спрямовуючи рухомий автомобіль на працівника міліції, який ніс службу з охорони громадського порядку, а потім слідуючи з потерпілим на капоті автомобіля зі значною швидкістю, засуджений усвідомлював, передбачав і бажав спричинити йому смерть, тому дії засудженого за ст. 190¹ КК України (1960 р.) кваліфіковані правильно.

БВС УССР. — 1984. — № 48. — С. 34.

Вирок змінений через необґрунтовану кваліфікацію за ст. 102 КК РРФСР порушення правил безпеки руху за відсутності в особи умислу на позбавлення життя людей із використанням транспортного засобу.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Д. // БВС РСФСР. — 1963. — № 5. — С. 9.

Необережні дії тракториста під час ремонту трактора, які спричинили смерть потерпілого, неправильно кваліфіковано

як порушення правил дорожнього руху (замість ст. 98 КК 1960 р.).

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 130.

Заподіяння велосипедистом з необережності тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого, кваліфікується як вбивство з необережності.

БВС РСФСР. — 1963. — № 11. — С. 7.

Порушення Правил дорожнього руху, яке спричинило смерть потерпілого, помилково кваліфіковано як умисне вбивство.

Пост. През. Харківського облсуду від 22 листопада 1985 р. у справі К. // Рад. право. — 1986. — № 3. — С. 80.

Необережне позбавлення життя потерпілої в результаті дорожньо-транспортної пригоди помилково кваліфіковано за ст. 98 КК України (1960 р.)

як вбивство з необережності.

Особа, яка не досягла 16-річного віку, не є суб'єктом злочину, передбаченого ст. 215 КК України (1960 р.)

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду УРСР

від 12 травня 1987 р.

(витяг)

Вироком Антрацитівського райнарсуду Луганської області підсудний Ш. засуджений за ст. 98 КК України (1960 р.).

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Луганського обласного суду вирок щодо Ш. залишено без зміни.

Заступник Прокурора України вніс у судову колегію в кримінальних справах Верховного Суду України протест, в якому порушено питання про скасування постановлених щодо Ш. судових рішень і закриття справи за відсутністю складу злочину.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України протест задовольнила, зазначивши наступне.

Як органи слідства, так і суд визнали, що Ш., не маючи права керування автомобілем, 17 травня приблизно о 23 год 10 хв таємно взяв належний його батьку автомобіль ВАЗ-2101, щоб покататися.

Слідуючи вулицею в с. Іванівка, якою йшли люди, Ш., керуючи автомобілем, легковажно розраховував об'їхати пішоходів, однак, не маючи досвіду керування транспортом, вчинив наїзд на П., яка від спричинених їй пошкоджень померла.

Правильно встановивши фактичні обставини події, суд не обґрунтовано кваліфікував дії Ш. за ст. 98 КК України.

Фактично вчинене Ш. свідчить про те, що об'єктом його посягання було не життя і здоров'я громадян, а безпека руху, відповідальність за яку передбачена ст. 215 КК України.

Що стосується необережного позбавлення життя потерпілої в результаті дорожньо-транспортної пригоди, то воно охоплюється складом злочину, передбаченим ч. 2 ст. 215 КК України.

Тому дії Ш. складу злочину, передбаченого ст. 98 КК України, не утворюють.

У той самий час Ш., якому не момент події не виповнилось 16 років, не може в силу ст. 10 КК України нести відповідальність за ч. 2 ст. 215 КК України.

За таких обставин Ш. притягнуто до кримінальної відповідальності і засуджено за ст. 98 КК України необґрунтовано.

На підставі викладеного судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України постановлені щодо Ш. судові рішення скасувала, а справу закрила за відсутністю в його діях складу злочину.

Рад. право. — 1987. — № 9. — С. 87; Сб-к по угол. делам. — С. 171–173; БВС УССР. — 1987. — № 62. — С. 45; БВС РСФСР. — 1963. — № 3. — С. 10.

Розділ VI

Відмежування умисного вбивства або вбивства через необережність від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження

Для відмежування вмисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), суди повинні ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати, виходячи з сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю.

Якщо винний діяв з умислом на вбивство, тривалість часу, що минув з моменту заподіяння ушкоджень до настання смерті потерпілого, для кваліфікації злочину як умисного вбивства значення не має.

Пункт 22 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Судам необхідно відмежовувати умисне вбивство від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, коли ставлення винного до настання смерті потерпілого проявляється в необережності.

Вирішуючи питання про спрямованість умислу винного, суди повинні виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину й ураховувати, зокрема, спосіб і знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень і інших тілесних ушкоджень (наприклад, в життєво важливі органи людини), причини припинення злочинних дій винного і т. ін., а також попередню поведінку винного і потерпілого їх взаємовідносини, характер дій винного після вчиненого злочину.

Абзаци 2 і 3 п. 5 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Вирішуючи питання про наявність в діях особи складу злочину — вбивства або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, суд повинен виходити з оцінки змісту умислу з ура-

хуванням сукупності всіх обставин злочину, зокрема способу і знаряддя його вчинення, кількості, характеру і локалізації поранень і інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій винного і т. ін.

Пост. През. ВС РРФСР від 18 липня 1990 р. у справі М. // БВС РСФСР. — 1991. — № 1. — С. 6.

Частина 2 ст. 142 КК РРФСР (1926 р.) передбачає, що між настанням смертельного результату і діями обвинуваченого існує причинний зв'язок і що по відношенню до цього результату винний проявив необереженість.

Ухв. КСК ВС СРСР від 30 грудня 1943 р. у справі П. // Сб-к ВС СССР. — 1943. — С. 133.

Нанесення тяжких тілесних ушкоджень за обтяжуючих обставин (заподіяння смерті потерпілому) слід кваліфікувати не за результатами наслідків, що настали, залежно від характеру і спрямованості умислу винного.

Пост. Пл. ВС РРФСР від 28 грудня 1965 р. у справі Л. // БВС СССР. — 1966. — № 2. — С. 23.

Якщо в діях винного встановлений прямий або непрямий умисел на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження і необережність щодо настання смертельних наслідків, то такі дії слід кваліфікувати як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого.

Пост. Пл. ВС РРФСР від 17 грудня 1963 р. у справі К. // БВС СССР. — 1964. — № 2. — С. 40.

Умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого, не може кваліфікуватися як умисне вбивство, якщо відсутні докази, що свідчать про умисел винного на заподіяння смерті.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 281.

Нанесення побоїв чи поранень, що мали наслідком смерть потерпілого, тільки в тому випадку може бути відведено під

постановлення про вбивство, коли суд визнає, що побої були нанесені винним з наміром позбавити життя.

Уложение Жуковых. — Пункт 8 ст. 1490, с. 825.*

Умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень, яке спричинило смерть потерпілого, не може кваліфікуватися як умисне вбивство, якщо відсутні докази, котрі свідчать про умисел винного на заподіяння смерті.

Пост. Пл. ВС СРСР від 18 грудня 1968 р. // БВС СССР. — 1969. — № 2. — С. 16.

Висновок суду про наявність у засудженого лише умислу заподіяти тяжкі тілесні ушкодження повинен відповідати фактичним обставинам справи і не викликати сумніву.

Ухв. СККС ВСУ від 27 вересня 1994 р. у справі К. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 97.

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, необхідно ретельно досліджувати докази, які мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винної особи.

Ухв. СККС ВСУ від 17 квітня 2001 р. у справі Г. // РВСУ. — 2002. — П. 54.

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, необхідно виходити з сукупності всіх обставин злочину: його знаряддя, способу вчинення, кількості й локалізації поранень тощо.

Ухв. СККС ВСУ від 24 березня 1998 р. у справі К. // РВСУ. — 1999. — П. 53.

Суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій, яке є визначальним при відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, необхідно оцінювати не тільки виходячи з показань винного, а й ураховуючи сукупність усіх

* Див. Уложение у Списку скорочень.

зібраних доказів: показання свідків, потерпілих про характер злочинних дій винного, причини їх припинення, знаряддя вчинення злочину, висновки судово-медичної експертизи про локалізацію і характер поранень тощо.

Ухв. СККС ВСУ від 4 травня 2000 р. у справі К. // РВСУ. — 2001. — II. 48.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок чого настала смерть потерпілого, не може кваліфікуватися як умисне вбивство за відсутності або недоведеності умислу винного на заподіяння смерті.

Ухв. СККС ВСУ від 12 жовтня 1972 р. // Рад. право. — 1973. — № 3.

Дії особи, винної в умисному заподіянні потерпілому тілесних ушкоджень, помилково кваліфіковані судом за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 14 червня 1990 р. у справі З. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 96.

Умисне вбивство необхідно відмежовувати від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, коли відношення винного до настання смерті виявляється в необережності.

Пост. Пл. ВС СРСР від 28 березня 1991 р. у справі Ш. // БВС СССР. — 1991. — № 12. — С. 9.

Умисне тяжке тілесне ушкодження судом помилково кваліфіковано як замах на вбивство.

Ухв. СККС ВСУ у справі Л. // Сб-к по угол. делам. — С. 154–155.

Характер стосунків між засудженим і потерпілим, обставини події, поведінка засудженого після нанесеного потерпілому поранення, взяті у сукупності, свідчать про відсутність у винного прямого умислу на позбавлення життя.

Пост. Пл. ВСУ у справі Г. // Сб-к по угол. делам. — С. 155–157.

За умови, що судом не встановлено наявності прямого чи непрямого умислу на позбавлення потерпілого життя, квалі-

фікація дій засудженого за ст. 94 КК України (1960 р.) є помилковою.

Сб-к по угол. делам. — С. 161–162.

Якщо умисел засудженого не був спрямований на вбивство потерпілого і його діями спричинено потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть, дії засудженого не можна кваліфікувати за ст. 94 КК України (1960 р.).

БВС УССР. — 1988. — № 64. — С. 65.

Умисне вбивство необґрунтовано кваліфіковано як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 лютого 1966 р. у справі Ш. // СЗ. — 1966. — № 10. — С. 95.

Дії перекваліфіковано з п. «б» ст. 102 на ч. 2 ст. 108 КК РРФСР, бо спосіб вчинення злочину і поведінка винного не свідчили про умисел на вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 11 червня 1975 р. // БВС РСФСР. — 1975. — № 11. — С. 6.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілого, необґрунтовано розцінене як умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 квітня 1976 р. // БВС РСФСР. — 1976. — № 7. — С. 3.

Помилкові висновки суду при кваліфікації злочинів у справах зі смертельними наслідками у випадках, коли фактичні обставини справи встановлені правильно.

Пост. Пл. ВС СРСР у справі Ш. // СЗ. — 1977. — № 9. — С. 90.

Якщо при умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, які спричинили смерть, винний необережно ставився до наслідків своїх дій, злочин не може бути кваліфіковано як умисне вбивство, а підлягає кваліфікації за ч. 2 ст. 108 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 22 грудня 1971 р. у справі Є. // БВС РСФСР. — 1972. — № 6. — С. 8; СБ-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 283.

зібраних доказів: показання свідків, потерпілих про характер злочинних дій винного, причини їх припинення, знаряддя вчинення злочину, висновки судово-медичної експертизи про локалізацію і характер поранень тощо.

Ухв. СККС ВСУ від 4 травня 2000 р. у справі К. // РВСУ. — 2001. — II. 48.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок чого настала смерть потерпілого, не може кваліфікуватися як умисне вбивство за відсутності або недоведеності умислу винного на заподіяння смерті.

Ухв. СККС ВСУ від 12 жовтня 1972 р. // Рад. право. — 1973. — № 3.

Дії особи, винної в умисному заподіянні потерпілому тілесних ушкоджень, помилково кваліфіковані судом за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 14 червня 1990 р. у справі З. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 96.

Умисне вбивство необхідно відмежовувати від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, коли відношення винного до настання смерті виявляється в необережності.

Пост. Пл. ВС СРСР від 28 березня 1991 р. у справі Ш. // БВС СССР. — 1991. — № 12. — С. 9.

Умисне тяжке тілесне ушкодження судом помилково кваліфіковано як замах на вбивство.

Ухв. СККС ВСУ у справі Л. // Сб-к по угол. делам. — С. 154–155.

Характер стосунків між засудженим і потерпілим, обставини події, поведінка засудженого після нанесеного потерпілому поранення, взяті у сукупності, свідчать про відсутність у винного прямого умислу на позбавлення життя.

Пост. Пл. ВСУ у справі Г. // Сб-к по угол. делам. — С. 155–157.

За умови, що судом не встановлено наявності прямого чи непрямого умислу на позбавлення потерпілого життя, квалі-

фікація дій засудженого за ст. 94 КК України (1960 р.) є помилковою.

Сб-к по угол. делам. — С. 161–162.

Якщо умисел засудженого не був спрямований на вбивство потерпілого і його діями спричинено потерпілому тяжкі тілесні ушкодження, що спричинили смерть, дії засудженого не можна кваліфікувати за ст. 94 КК України (1960 р.).

БВС УССР. — 1988. — № 64. — С. 65.

Умисне вбивство необґрунтовано кваліфіковано як заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 лютого 1966 р. у справі Ш. // СЗ. — 1966. — № 10. — С. 95.

Дії перекваліфіковано з п. «б» ст. 102 на ч. 2 ст. 108 КК РРФСР, бо спосіб вчинення злочину і поведінка винного не свідчили про умисел на вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 11 червня 1975 р. // БВС РСФСР. — 1975. — № 11. — С. 6.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілого, необґрунтовано розцінене як умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 квітня 1976 р. // БВС РСФСР. — 1976. — № 7. — С. 3.

Помилкові висновки суду при кваліфікації злочинів у справах зі смертельними наслідками у випадках, коли фактичні обставини справи встановлені правильно.

Пост. Пл. ВС СРСР у справі Ш. // СЗ. — 1977. — № 9. — С. 90.

Якщо при умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень потерпілому, які спричинили смерть, винний необережно ставився до наслідків своїх дій, злочин не може бути кваліфіковано як умисне вбивство, а підлягає кваліфікації за ч. 2 ст. 108 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 22 грудня 1971 р. у справі Є. // БВС РСФСР. — 1972. — № 6. — С. 8; СБ-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 283.

Неповнота досудового і судового слідства призвела до помилкових висновків суду про форму вини особи, яка заповдіяла тілесні ушкодження, котрі спричинили смерть потерпілого.

СЗ. — 1966. — № 11. — С. 91.

Якщо засуджені передбачали і допускали можливість настання смерті потерпілого, то скоєне ними слід кваліфікувати як вбивство з непрямым умислом, а не як нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

БВС ССРСР. — 1968. — № 3. — С. 21.

За відсутності умислу на вбивство дії винного, спрямовані на нанесення тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, не можна кваліфікувати як умисне вбивство.

Пост. Пл. ВСУ від 23 лютого 1962 р. // Рад. право. — 1962. — № 7. — С. 136; Рад. право. — 1973. — № 3. — С. 103; БВС УССР. — 1988. — № 63. — С. 48; БВС УССР. — 1988. — № 64. — С. 65.

Умисне поранення життєво важливих органів потерпілого, від якого настала смерть, свідчить про евентуальний умисел винного на вбивство, тому такі дії кваліфікуються як умисне вбивство, а не як нанесення тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть.

Ухв. СККС ВСУ від 24 серпня 1961 р. // Рад. право. — 1962. — № 1.

Визначаючи особу винного в умисному заповідянні смерті потерпілому, суд повинен при кваліфікації таких дій відмежовувати умисне вбивство від умисного заповідяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, маючи на увазі, що в останньому випадку ставлення винної особи до настання смерті виражається в необережності.

Рад. право. — 1993. — № 2. — С. 61.

Нанесення тяжких тілесних ушкоджень за обтяжуючих обставин слід кваліфікувати не за результатами наслідків, які

настали, а залежно від характеру і спрямованості умислу винного.

Пост. Пл. ВС СРСР від 28 грудня 1965 р. // БВС ССРСР. — 1966. — № 2. — С. 23.

Необережне заповідяння смерті може кваліфікуватися за ч. 3 ст. 101 КК (1960 р.) тільки в тому випадку, якщо воно було результатом умисного нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Ухв. СККС ВСУ від 1 лютого 1973 р. у справі Д. // БВС УССР. — 1973. — № 7. — С. 40; Пост. Пл. ВС СРСР від 17 квітня 1980 р. у справі П. // БВС ССРСР. — 1981. — № 4. — С. 6.

У випадках, коли смерть потерпілого настала внаслідок необережного заповідяння тяжкого тілесного ушкодження, злочин не може бути кваліфікований за ч. 3 ст. 101 КК (1960 р.).

БВС УССР. — 1973. — № 10. — С. 67.

Вбивство з необережності помилково кваліфіковано як умисне тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 24 червня 1975 р. // БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 43; БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 67; БВС УССР. — 1980. — № 33. — С. 40; БВС ССРСР. — 1980. — № 6. — С. 16; Рад. право. — 1982. — № 3; БВС ССРСР. — 1982. — № 1. — С. 25.

При відмежуванні умисного вбивства від заповідяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, необхідно виходити з сукупності всіх обставин злочину: його знаряддя, способу вчинення, кількості й локалізації поранень тощо

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 24 березня 1998 р.

(витяг)

Вироком Ковельського окружного суду Волинської області від 22 травня 1997 р. К. засуджено за ч. 3 ст. 101 КК до

позбавлення волі на 6 років у виправно-трудовій колонії посиленого режиму.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Волинського обласного суду від 13 червня 1997 р. вирок щодо К. залишено без зміни.

К. визнано винним у тому, що він 3 липня 1996 р. у приміщенні літньої кухні під час розпивання спиртних напоїв із С. та К.М. з метою помсти за висловлені на його адресу образливі слова умисно вдарив останнього ножом у груди. Потерпілому К.М. було заподіяно тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого настала його смерть.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування судових рішень Ковельського окружного суду та ухвали судової колегії обласного суду щодо К. із направленням справи на новий судовий розгляд.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що протест є обґрунтованим.

Згідно з п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» від 1 квітня 1994 р. № 1 для відмежування умисного вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, суди повинні ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати, виходячи з сукупності всіх обставин вчиненого злочину, зокрема враховуючи знаряддя злочину, спосіб його вчинення, кількість, характер і локалізацію поранень, причини припинення злочинних дій та інше.

На порушення цих вимог суд не врахував деяких обставин, що мають істотне значення для розгляду справи.

Так, згідно з протоколами вилучення та огляду речових доказів, під час вчинення злочинних дій К. використовував ніж кустарного виробництва повною довжиною 37 см, із лезом довжиною 25 см та шириною біля ручки 3,2 см. На обухові леза є насічка довжиною 7,5 см у вигляді 10 зубців.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи у потерпілого К.М. на передній поверхні правого шлуночка серця є наскрізна рана довжиною 2,5 см, яка проникає через передню стінку правого шлуночка, пересікає міжшлункову перегородку і закінчується в задній стінці лівого передсердя. Смерть настала внаслідок наскрізного ножового поранення з пошкодженням серця через незначний проміжок часу після ножового удару, а саме через 15 хв.

Визнаючи, що К. заподіяв тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, суд не врахував характер і особливості знаряддя злочину, яке використовувалося для завдання удару, силу і спрямованість останнього, локалізацію ушкоджень, зокрема те, що удар ножом було завдано у серце і що саме від нього настала смерть.

Мотивуючи висновки щодо кваліфікації дій К., суд послався на первісні показання останнього про те, що він хотів налякати К.М. і штрикнув його ножом за образу. До того ж у вирокі не наведено мотивів, із яких цим показанням надано перевагу перед іншими. Крім того, зазначені показання суперечать тим даним, які встановив суд і навів у мотивувальній частині вирокі, формулюючи об'єктивну сторону вчиненого злочину.

Скасовуючи судові рішення і повертаючи справу на новий судовий розгляд, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України зазначила, що при новому судовому розгляді суду слід ретельніше перевірити спрямованість умислу К. при завданні удару К.М. у життєво важливий орган, дати належну оцінку доказам, що містяться в матеріалах справи, і залежно від встановленого відповідно кваліфікувати його дії.

Якщо суд визнає К. винним у вчиненні більш тяжкого злочину, то слід визнати, що міра покарання, призначена йому за скасованим вирокі, не відповідає характеру і ступеню суспільної небезпечності його дій.

Суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій, яке є визначальним при відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, необхідно оцінювати не тільки керуючись показаннями винного, а й ураховуючи сукупність усіх зібраних доказів: показання свідків, потерпілих про характер злочинних дій винного, причини їх припинення, зняття вчинення злочину, висновки судово-медичної експертизи про локалізацію і характер поранень тощо

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 травня 2000 р.

(витяг)

Вироком Новозаводського районного суду м. Чернігова від 10 вересня 1999 р. К. засуджено за ч. 3 ст. 101 КК на 5 років позбавлення волі у виправно-трудої колонії посиленого режиму. Постановлено стягнути з К. на користь потерпілої Р.Н. 3 000 грн на відшкодування матеріальної і стільки ж — моральної шкоди, а також 34 грн на користь Чернігівської міської лікарні № 2.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Чернігівського обласного суду від 7 жовтня 1999 р. вирок залишено без зміни.

Згідно з вирокем К. визнано винним у тому, що він 16 травня 1999 р. приблизно о 23 год 30 хв, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, після сварки з Р., яка переросла в бійку, взяв удома ніж, повернувся до будинку, де був Р., і завдав останньому кілька ударів ножом у різні частини тіла, заподіявши тілесні ушкодження у вигляді ран грудної клітки й живота, подряпин лівої руки, пошкодження діафрагми, брижі ободової кишки, масивної заочеревинної гематоми, які згідно з висновком судово-медичної експертизи належать до категорії тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя в момент їх заподіяння.

Незважаючи на медичну допомогу, надану в Чернігівській міській лікарні № 2, Р. 18 травня 1999 р. помер. У нього на фоні паренхіматозної дистрофії серця внаслідок ножового поранення грудної клітки й живота виник ателектаз лівої легені, гостре порушення кровообігу, що призвело до вторинної анемії, яка і стала причиною смерті.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування судових рішень щодо К. і направлення справи на новий судовий розгляд з мотивів односторонності й неповноти дослідження судом доказів, неправильної кваліфікації дій К. та м'якості призначеного покарання. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню на таких підставах.

Згідно зі ст. 323 КПК вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим. Обґрунтованість вироку означає, що викладені в ньому висновки суду мають відповідати фактичним обставинам справи та дослідженим у судовому засіданні доказам. У цій справі судом порушено зазначені вимоги закону.

Органами попереднього слідства дії К. було кваліфіковано за ст. 94 КК як умисне вбивство.

Суд дійшов висновку, що К., умисно заподіявши тяжкі тілесні ушкодження Р., унаслідок яких настала смерть потерпілого, не мав наміру позбавити його життя, посилаючись при цьому лише на показання самого засудженого. На обґрунтування кваліфікації дій К. за ч. 3 ст. 101 КК суд послався у вирок також на показання свідків Д.С., Д.А. і К.Т., дані ними в судовому засіданні.

Зокрема в судовому засіданні свідок Д.С. показав, що 16 травня 1999 р. під час святкування дня народження Р. між ним і К. почалась бійка. Він, Д.С., разом із В. і Д.А. їх розбороняли. При цьому К. лише мовчки намагався вирватися і погроз нікому не висловлював. Ці показання в судовому засіданні підтвердив свідок Д.А.

Свідок К.Т. у судовому засіданні показала, що 16 травня 1999 р. вона й чоловік (К.) були на дні народження у свого знайомого Р. Коли вони зібралися йти додому, Р. почав умов-

ляти їх побути ще трохи, внаслідок чого між ним та К. виникла сварка, яка переросла в бійку. Д.С., В. і Д.А. стали їх розбороняти. Потім чоловік взяв удома ніж і повернувся в будинок, де Р., не пропонуючи помиритися, знову почав його бити. Після того, як К. і Р. знову розборонили, вони з чоловіком втекли, а згодом вона дізналася, що у дворі у В. лежить поранений Р.

Незважаючи на суттєві суперечності в показаннях, даних свідками в судовому засіданні й під час попереднього слідства, суд на порушення вимог ст. 306 КПК не дослідив цих показань.

Зокрема свідки Д.С. і Д.А. на попередньому слідстві детально розповіли, що коли вони розбороняли Р. і К., останній був дуже агресивним, брутально лаявся й намагався продовжити бійку, говорив, що все одно з ним розбереться.

Вони просили його заспокоїтись і не псувати всім настрої, але він, перебуваючи в стані сильного алкогольного сп'яніння, нікого не слухав.

Свідок К.Т. на попередньому слідстві показала, що коли її чоловік забіг додому і схопив ніж, вона пішла за ним і побачила на вулиці Р., який запропонував йому помиритися, але чоловік ударив його ножом.

За показаннями свідка В., даними на попередньому слідстві й у судовому засіданні, він, почувши від К.Т., що К. іде з ножом, намагався його зупинити, але той попередив його, щоб він до нього не підходив. Пізніше, дізнавшись від своєї матері, що Р. лежить у них на городі, він побіг туди й побачив, що над пораненим Р. стоїть із ножом у руках К., який ще раз сказав йому, щоб він не підходив, оскільки він, К., дивитиметься, як помирає Р. Взнявши арматуру, він, В., намагався завадити К. убити Р.

Свідок Ф.Х. на попередньому слідстві й у судовому засіданні показала, що після бійки вона зустріла Р., який сказав їй, що нічого серйозного не трапилось і вони з К. помиряться. Пізніше вона бачила, як К. йшов назустріч Р., останній розвів руки і сказав: «Давай, браток, помиримось, і пішли до столу». В цей момент К. зробив різкий рух рукою, після чого Р.

схопився за живіт і побіг в інший бік. Почувши крик К.Т., вона озирнулася і побачила К. із ножом, лезо якого було в крові. Після цього вона у дворі В. на порозі кухні побачила пораненого Р., над яким стояв К. і говорив: «Я все одно тебе доріжу». Він був дуже агресивний, мав намір ще раз ударити Р.

Що К. кілька разів ударив ножом Р., який намагався з ним помиритися, показала в судовому засіданні і свідок Ф.А.

Таким чином, суд поверхово дослідив докази, що мають суттєве значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу К., і не дав правильної правової оцінки його діям.

Суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій, яке є визначальним при відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, необхідно оцінювати не лише виходячи з показань винного, а й ураховуючи сукупність усіх зібраних доказів: показання свідків, потерпілих про характер злочинних дій винного, причини їх припинення, знаряддя вчинення злочину, висновки судово-медичної експертизи про локалізацію і характер поранень.

У зв'язку з допущеною однобічністю і неповнотою дослідження доказів судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України вирок та ухвалу судової колегії обласного суду скасувала і направила справу на новий судовий розгляд.

Злочинні дії засуджених перекваліфіковано з ч. 2 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 цього Кодексу у зв'язку з відсутністю в них умислу на вбивство за попередньою змовою групою осіб

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України

від 31 січня 2005 р.

(витяг)

Апеляційний суд Луганської області вирокком від 25 жовтня 2005 р. засудив: Б., раніше засудженого за умисне вбивство

во, за пунктами 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК на 15 років позбавлення волі; Д. за п. 12 ч. 2 цієї самої статті на 11 років позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК за сукупністю вироку Д. до покарання за цим вироком приєднано 1 рік позбавлення волі, невідбутий ним за попереднім вироком, і остаточно визначено до відбування 12 років позбавлення волі.

Б. і Д. визнано винними в умисному вбивстві О., яке вони, як установив суд першої інстанції, вчинили за таких обставин.

12 квітня 2005 р. зазначені особи, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, затіяли сварку з О., під час якої в них на ґрунті особистих неприязних стосунків виник умисел на його вбивство.

Б., діючи за попередньою змовою з Д., завдав кілька ударів кулаками в обличчя О. Після цього потерпілому завдав ударів кулаками в цю саму частину тіла Д., від чого О. впав на підлогу. Намагаючись позбавити життя потерпілого, Д. і Б. завдали йому не менше ніж 5 ударів ногами по тулубу з обох боків, а останній — ще й удар ногою по голові. Потім Д., а після нього й Б., завдали металевим совком 5 ударів по голові О., а Б. — ще й по тулубу потерпілого.

Діючи спільно, Б. і Д. заподіяли О. тілесні ушкодження у вигляді ран, перелому кісток носа, численних переломів ребер, розриву тканини печінки, від яких той помер на місці події.

У касаційній скарзі Б. просив змінити вирок: пере-кваліфікувати його дії з пунктів 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК на ч. 1 ст. 296 цього Кодексу і призначити за цим законом покарання. Свої доводи він обґрунтував тим, що непричетний до смерті О., оскільки вважав, що від завданих ним ударів той померти не міг. Б. також оспорив висновки суду про наявність у нього умислу на вбивство О. та вчинення злочину за попередньою змовою із Д.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що скарга підлягає задоволенню частково, а вирок щодо Б. і Д. — зміни у порядку, передбаченому ст. 395 КПК на таких підставах.

Висновки суду про винність Б. у злочині, за який його за-суджено, відповідають фактичним обставинам справи і під-тверджені наведеними у вирок доказами, які суд належно дослідив.

Доводи засудженого Б. про те, що між його діями і смертю О. немає причинного зв'язку, безпідставні і спростовані таки-ми доказами.

Під час розслідування справи та її розгляду в суді Б. визнав факт побиття разом із Д. потерпілого, свідчив, що спочатку він завдав О. удари кулаками в обличчя, а після того, як той впав, — ногами по тулубу й голові, а також ударив один раз у живіт.

Показання Б. про обставини побиття потерпілого підтвер-джені показаннями Д., які останнім часом під час досудового слідства об'єктивно узгоджуються з даними судово-медичної експертизи трупа О., згідно з якими наявні на ньому рани, кро-вовиливи, ссадна, переломи кісток носа і ребер і розрив ткани-ни печінки утворилися внаслідок дії таких твердих предметів, якими, за висновком експерта, могли бути кулаки, взуті ноги. Рани в ділянці голови, за його твердженням, могли утворити-ся від дії тупого твердого предмета з обмеженою контактую-чою поверхнею, яким міг бути металевий совок, долучений до справи як речовий доказ. Смерть потерпілого настала від закритої травми тулуба, що супроводжувалася численними переломами ребер, розривом тканини печінки.

Разом з тим доводи Б. про відсутність у нього умислу на вбивство О. та вчинення злочину за попередньою змовою із Д. ґрунтуються на матеріалах справи, тому заслуговують на увагу.

Обґрунтовуючи наявність у засуджених умислу на вбивст-во потерпілого, суд у вироку послався на ці дії, спрямовані на виконання об'єктивної сторони злочину, а також на кількість і локалізацію тілесних пошкоджень на трупі О. та механізм їх заподіяння.

Однак з такими висновками суду погодитися не можна.

Згідно з матеріалами справи Б., Д. і О. проживали неподалік один від одного, стосунки між ними були нормальними. Безпо-середньо перед подією, що сталася, а також у перервах між по-биттям потерпілого Б. і Д. розпивали з ним спиртні напої.

Б. і Д. ще на початку досудового слідства заявили, що умислу на вбивство О. не мали, а побили його за те, що він проміняв телевизор, який йому не належав, на горілку, але в цьому зізнатися не бажав. Крім того, відповідно до показань засуджених при побитті потерпілого вони один одного стримували від активних дій і залишили його живим.

Такі показання Б. і Д. наявними у справі доказами не спростовані та не суперечать висновку судово-медичної експертизи, згідно з яким потерпілий після заподіяння йому тілесних ушкоджень короткий проміжок часу міг рухатись і вчиняти певні дії.

Не може в цьому випадку бути доказом умисного позбавлення життя засудженими О. та обставина, що вони, як установив суд, завдали йому ударів совком по голові. Такі дії не мають причинного зв'язку зі смертю потерпілого. Згідно з висновком судово-медичного експерта в такий спосіб О. були заподіяні легкі тілесні ушкодження.

Згідно з поясненнями експерта в суді за умови надання потерпілому медичної допомоги наслідок його лікування міг бути позитивним.

Суд установив і зазначив у вирокі, що Б. і Д. під час побиття потерпілого діяли спільно і в ситуації, що склалася, були співучасниками. Даних про те, що вони заздалегідь домовилися про вбивство О., у справі немає. Не навів їх у вирокі й апеляційний суд, обмежившись лише формальним посиланням на вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб.

Ураховуючи всі обставини вчинення злочину, спосіб заподіяння тілесних ушкоджень потерпілому, причини припинення злочинних дій, а також поведінку засуджених і потерпілого, яка передувала події, їх відносини, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що Б. і Д. при побитті О. не мали умислу на його вбивство, а тілесні ушкодження заподіяли йому в обопільній бійці без мети позбавлення життя. Про те, що така бійка мала місце, крім визнання цієї обставини засудженими свідчать також дані судово-медичних експертиз про наявність у них тілесних ушкоджень.

До того ж, завдаючи потерпілому ударів по тулубу, засуджені усвідомлювали, що такими діями заподіюють тілесні ушкодження, небезпечні для його життя, передбачали, що від таких дій може настати смерть О., але легковажно розраховували на її відвернення, тобто ставлення засуджених до наслідків, що настали, було необережним.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Луганської області від 25 жовтня 2005 р. щодо Б. за його касаційною скаргою та щодо Д. у порядку, передбаченому ст. 395 КПК, змінила: перекваліфікувала дії Б. із пунктів 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК, Д. — із п. 12 ч. 2 цієї самої статті на ч. 2 ст. 121 КК і за цим законом призначила Б. 10 років позбавлення волі, Д. — 9 років. На підставі ст. 71 КК за сукупністю вироків Д. остаточно визначено покарання у вигляді 10 років позбавлення волі. У решті вирок залишено без зміни.

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, необхідно враховувати, зокрема, характер і локалізацію ушкоджень, а також спосіб їх заподіяння

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 29 березня 2005 р.

(витяг)

Апеляційний суд Хмельницької області вирокіом від 30 грудня 2004 р. засудив П. за ч. 1 ст. 115, ст. 15, пунктами 6, 13 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 187 і ч. 2 ст. 185 КК із застосуванням частин 1 та 4 ст. 70 цього Кодексу на 13 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

П. засуджено за вмисне вбивство, за вчинений після цього з корисливих мотивів під час розбійного нападу замах на умисне вбивство та за таємне викрадення чужого майна.

Як визнав суд, 1 травня 2004 р. П. разом з Л. і М. розпивав у квартирі останнього спиртні напої. Коли Л. унаслідок сп'яніння заснув, між П. і господарем квартири виникла сварка, під час якої він побив М. кулаками, а потім умисно вбив, здавивши шию потерпілого накинутим на неї простирадлом.

Учинивши цей злочин, П. з метою вбити Л. та заволодіти його майном напав на нього і, завдаючи ударів по голові знайденим у квартирі молотком, став вимагати гроші. Проте потерпілому вдалося втекти. Таким чином, із не залежних від нього причин П. не зміг до кінця здійснити свій злочинний намір — умисно вбити Л. До того ж потерпілому були заподіяні легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я.

Після описаних подій П. таємно викрав із квартири належне потерпілому М. майно на загальну суму 2 850 грн.

У касаційній скарзі засуджений, захисники С. та П.В. порушили питання про зміну вироку, перекваліфікацію дій П. з ч. 1 ст. 115, ст. 15, пунктів 6, 13 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 187 на ч. 2 ст. 121, ч. 2 ст. 125 КК (із залишенням без зміни кваліфікації його дій за ч. 2 ст. 185 цього Кодексу) та пом'якшення обраного йому покарання.

На обґрунтування своєї позиції вони послались на те, що П. не мав умислу на умисне вбивство ні М., ні Л. Застосовуючи насильство щодо М., він легковажно розраховував, що смерть потерпілого не настане, а тому, на думку захисників і засудженого, його дії слід розглядати як умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого. За таких обставин, як зазначено у касаційній скарзі, дії П. щодо потерпілого Л. не можна розглядати як замах на вбивство після раніше вчиненого вбивства і треба кваліфікувати за наслідками, що фактично настали, тобто як умисне заподіяння легких тілесних ушкоджень з короточасним розладом здоров'я.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України у задоволенні касаційної скарги відмовила на таких підставах.

Суд першої інстанції на підставі досліджених у судовому засіданні доказів дійшов правильного висновку про доведеність вини П. у умисному вбивстві М., у замаху на умисне вбивство Л. під час розбійного нападу на нього та в таємному викраденні чужого майна.

Згідно зі змістом касаційної скарги засуджений та його захисники не оспороюють фактичних обставин подій, які відбулись у квартирі М., визнають, що смерть цього потерпілого настала саме від дій П. і що саме він застосував насильство до Л. та викрав майно М., але вважають, що суд дав неправильну оцінку зібраним у справі доказам, унаслідок чого припустився помилки при кваліфікації зазначених дій.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала ці доводи необґрунтованими, оскільки вони не узгоджуються з доказами, які суд поклав в основу обвинувального вироку.

Вирішуючи питання про доведеність вини засудженого, суд виходив із сукупності всіх обставин учинення ним злочинів, зокрема врахував його поведінку до і після вбивства потерпілого, спосіб позбавлення життя М.

Сам П. під час досудового слідства і в суді визнав, що 1 травня 2004 р. прийшов до М. домовитися про наймання його квартири та що після спільного вживання спиртних напоїв між ним та господарем виникла сварка, а потім — бійка, в процесі якої він накинув на шию М. простирадло і здавлював її ним поки потерпілий не знепритомнів. Ці пояснення П. підтверджено даними протоколу огляду місця події про те, що в квартирі виявлено труп М. з тілесними ушкодженнями та з обов'язаним кілька разів навколо шиї простирадлом.

За висновком судово-медичної експертизи смерть потерпілого М. настала внаслідок механічної асфіксії від здавлювання органів шиї. Крім того, експерт виявив на трупі тілесні ушкодження у вигляді саден, крововиливів, переломів кісток носа й ребер. Це підтверджує показання П. про те, що перед позбавленням життя він бив потерпілого.

Таким чином, у справі з достатньою повнотою з'ясовано, що саме П. під час сварки і бійки з М. умисно задушив потерпіло-

го за допомогою простирадла. Спосіб здійснення цього злочину, як правильно зазначив у вирокі суд, свідчить про те, що засуджений розумів суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачав наслідки і свідомо допускав їх настання, тобто діяв з непрямим умислом. Тому колегія суддів визнала необґрунтованим наведене у скарзі твердження про те, що П., застосовуючи до потерпілого насильство у вигляді здавлювання простирадлом органів шиї, мав намір заподіяти йому лише тілесні ушкодження і не передбачав можливості настання смерті.

За таких обставин суд правильно кваліфікував дії П. щодо потерпілого М. за ч. 1 ст. 115 КК, підстав для їх перекваліфікації на ч. 2 ст. 121 цього Кодексу немає.

Подальші події у квартирі М. свідчать про наявність у П. умислу на позбавлення життя і потерпілого Л., який не було здійснено з причин, не залежних від волі засудженого.

Потерпілий Л. у своїх поясненнях підтвердив, що 1 травня 2004 р. він у квартирі сусіда М. уживав спиртні напої з господарем, а після того, як туди прийшов знайомий останнього П., якого він, Л., раніше не знав, — з ними обома. Що відбулося між М. та П. згодом, він не бачив, оскільки сп'янів і заснув, а прокинувся від того, що П. витягав у нього з кишені посвідчення. Коли він спробував відібрати посвідчення у П., той кілька разів ударив його молотком по голові й тулубу і почав вимагати гроші. Побоюючись подальших дій П., він без верхнього одягу та взуття вибіг на вулицю і таким чином урятувався. На переконання потерпілого, П. намагався його вбити і, якби він не втік із місця події, обов'язково позбавив би його життя.

Застосування до Л. насильства засуджений визнав, хоча при цьому пояснив, що не мав наміру вбивати потерпілого і молотком його не бив. Проте під час перевірки зазначених пояснень П. вони не підтвердилися.

Згідно з протоколом огляду місця події у квартирі М. було знайдено молоток зі слідами крові, яка за висновком судово-імунологічної експертизи належить Л.

За висновком судово-медичної експертизи цьому потерпілому заподіяно легкі тілесні ушкодження з короткотривалим розладом здоров'я.

Свідок З. пояснив, що увечері 1 травня 2004 р. він бачив, як із квартири М. вибіг закривавлений Л. без взуття і верхнього одягу, а через деякий час звідти вийшов П. із двома сумками.

Як засвідчила Н., 1 травня 2004 р. Л. прийшов додому з розбитим обличчям та пораненою головою і розповів, що в квартирі М. його побив П.

Отже, пояснення П. про те, що він не бив потерпілого молотком, грошей не вимагав, а посвідчення з кишені Л. витяг із метою дізнатися про його адресу й відвезти додому, не відповідають дійсності та спростовані наведеними у вирокі доказами.

Визнаючи П. винним у замаху на умисне вбивство з корисливих мотивів, суд виходив із того, що засуджений у процесі нападу на Л. завдав йому ударів молотком у життєво важливий орган — голову — і не довів свій злочинний намір (позбавити потерпілого життя) до кінця тільки завдяки тому, що Л. вдалося вибігти з квартири.

Погодившись із таким висновком, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що дії П. правильно кваліфіковано за ст. 15, пунктами 6, 13 ч. 2 ст. 115 та ч. 1 ст. 187 КК.

У справі доведено, що після вбивства М. і замаху на умисне вбивство Л. засуджений викрав із квартири належне М. майно: музичний центр, танковий перископ, пристрій для різання металу, одну спортивну та дві поліетиленові сумки. Фактичні обставини цього злочину встановлені на підставі: пояснень засудженого П. і свідків В., С., В-го, К.; протоколів огляду й вилучення за місцем проживання П. танкового перископу, а в багажнику автомобіля свідка К. — пристрою для різання металу; висновку дактилоскопічної експертизи про наявність у квартирі М. відбитків пальців П. Засудженим і захисниками наведені в цих джерелах докази не оскаржено.

Таким чином, кваліфікація дій засудженого П. за ч. 2 ст. 185 КК як крадіжки, вчиненої повторно, теж є правильною.

Призначене П. покарання відповідає вимогам ст. 65 КК, є достатнім і необхідним для його виправлення та попередження інших злочинів.

Виходячи з наведеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого П., захисників С. та П.В. залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Хмельницької області від 30 грудня 2004 р. щодо П. — без зміни.

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких настала смерть потерпілого, суду слід виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину, при цьому враховувати не тільки кількість нанесених поранень, а й використані винним знаряддя і засоби вчинення злочину, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, його стосунки з потерпілим, які передували злочину, поведінку під час вчинення злочину, причини припинення злочинних дій винного тощо

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 12 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду АР Крим від 15 вересня 2005 р. засуджено А., неодноразово судимого, за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі, а на підставі ст. 71 КК України за сукупністю вироків йому визначено остаточне покарання у вигляді 14 років позбавлення волі.

А. визнано винним у тому, що він, будучи судимим за умисне вбивство, 9 травня 2005 р. під час сварки, що виникла під час процесу застілля у кв. 160 на вул. Субхи, 5 смт Гаспра м. Ялти, з неприязні умисно вбив У. Він наніс потерпілому численні удари ногами в різні частини тіла, наступив йому на шию ногою.

У касаційній скарзі засуджений А. просить змінити вирок, перекваліфікувати його дій з п. 13 ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК

України. Стверджує, що він побив потерпілого, але не мав наміру вбивати його.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, засудженого А., який підтримав доводи скарги, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи скарги, колегія суддів дійшла наступного.

Винність А. у вчиненні злочину за обставин, зазначених у вирок, доведена показаннями самого засудженого, свідка К. та іншими доказами у справі. Разом із тим суд безпідставно дійшов висновку про те, що, наносячи У. численні удари ногами, А. мав умисел на позбавлення його життя.

Приймаючи рішення про зміст і спрямованість умислу винного, суду слід виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину, до того ж враховувати не тільки саму по собі кількість нанесених виним ударів потерпілому, а й використані ним знаряддя і засоби злочину, його стосунки з потерпілим, які передували злочину, поведінку під час виконання злочину, причини припинення злочинних дій.

Визнаючи засудженого винним в умисному вбивстві У. під час сварки і кваліфікуючи ці дії за ч. 2 п. 13 ст. 115 КК України, суд фактично виходив із факту нанесення ним численних ударів ногами в різні частини тіла потерпілого, від чого той і помер. Разом із тим суд не врахував, що сам по собі факт нанесення потерпілому численних ударів не свідчить про умисел А. на вбивство. Не було взято до уваги і ставлення засудженого до вчиненого та інші дані, які містяться в матеріалах справи.

Під час досудового слідства і в судовому засіданні А. сам визнавав факт побиття ним потерпілого і стверджував, що не мав умислу на вбивство.

Зазначені твердження засудженого не спростовані, у матеріалах справи немає даних, які б свідчили про намір А. вчинити вбивство У.

Згідно з матеріалами справи засуджений, потерпілий і свідок К. упродовж вказаного дня розпивали спиртні папої. Застілля вони розпочали у квартирі останньої з самого ранку. Напідпитку з'ясовували між собою стосунки і весь час сварив-

лись. Надвечір, коли вони знову зійшлися, між А. і У. розгорівся конфлікт, оскільки К. продовжувала за столом жалітись на останнього та розповідала, що він її часто б'є. А. став на захист господарки квартири. Заявивши, що провчить її кривдника, він побив його руками і ногами.

Щодо безпосередньої події злочину, то суд, згідно з мотивувальною частиною вироку, побудував своє рішення винятково на показаннях свідка К. на досудовому слідстві. Разом із тим він проаналізував їх вибірково. До того ж у судовому засіданні К. безпосередньо не допитував і ті її твердження, які мають суттєве значення для справи, залишив без уваги. Йдеться про наступне: К. зазначала, що як тільки А. на її зауваження припинив бити У., він заставив потерпілого йти до ванної кімнати вмитись і, не дочекавшись цього, примусив його зробити це. Незабаром вони вийшли звідти та А. знову почав бити потерпілого, проте на її зауваження припинив свої дії і пішов із квартири. Крім цього, К. твердила, що коли залишав квартиру, то вони ще раз повернулись до спиртного. Вона пригостила і потерпілого, який перебував на підлозі, при цьому запитала його чи потрібно викликати швидку допомогу, але він відмовився.

За таких обставин вчинене А. діяння необхідно розглядати не як умисне вбивство У., а як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілого. Тому злочинні дії засудженого слід перекваліфікувати з п. 13 ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК України.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого А. задовольнила, вирок апеляційного суду АР Крим щодо А. змінила, перекваліфікувала дії А. з п. 13 ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК України і за цим Законом призначила йому покарання — 10 років позбавлення волі, а за сукупністю вироків на підставі ст. 72 КК України — 11 років позбавлення волі.

Оскільки засуджені діяли з прямим умислом на заподіяння смерті потерпілому, а не на спричинення йому тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті, дії засуджених не можуть кваліфікуватися за ч. 2 ст. 121 КК України

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 28 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду м. Києва від 13 жовтня 2005 р. засуджено: П. за ч. 4 ст. 296 КК України на 3 роки позбавлення волі; за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів П. остаточно призначено 12 років позбавлення волі, Л. за ч. 2 ст. 296 КК України на 4 роки позбавлення волі; за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів Л. остаточно призначено 15 років позбавлення волі; К. за ч. 2 ст. 296 КК України на 2 роки позбавлення волі; за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів К. остаточно призначено 13 років позбавлення волі.

Згідно з вироком Л., П., К. та В. визнано винними у тому, що вони за попередньою змовою групою осіб вчинили хуліганство та умисне вбивство потерпілого М. з особливою жорстокістю з хуліганських мотивів за таких обставин.

22 березня 2005 р. протягом дня підсудний Л. разом із неповнолітнім П., знаходячись у квартирі останнього № 32 на вул. Уманській, 45 у м. Києві вживали спиртні напої. Приблизно о 19 год П. запропонував Л. піти з ним на вулицю, знайти і побити особу без певного місця проживання на прізвисько «Петруха» (як встановлено слідством — М.), який проживав

на території спорткомплексу, розташованого поблизу вул. Петровського, 12 у м. Києві.

У цей час до квартири П. з метою розпивання алкогольних напоїв прийшли їхні знайомі — К.С. та його батько К.В., де й залишилися, а П. з Л. пішли шукати М.

Приблизно о 19 год 30 хв П. і Л. зустріли М. і, діючи групою осіб, із хуліганських мотивів, грубо порушуючи громадський порядок та діючи з особливою зухвалістю, побили останнього. При цьому Л. спочатку наніс М. удари руками і ногами по голові та у живіт, після чого вони удвох перетягнули його на територію спорткомплексу, де, продовжуючи свої хуліганські дії, нанесли потерпілому Л. — металевою палицею, а П. — лижею, численні удари по голові та в інші частини тіла. Після цього вони доручили малолітньому К. стежити за потерпілим, а самі повернулися до квартири і запропонували К.С. та К.В. приєднатися до побиття потерпілого, на що останні погодилися.

Продовжуючи свої хуліганські дії, П., Л., К.С., та К.В. о 20 год 40 хв, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, повернулися до потерпілого М. і, діючи групою осіб, грубо порушуючи громадський порядок, з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжувалося особливою зухвалістю, кожен наніс численні удари руками і ногами потерпілому по голові та тулубу. Водночас неповнолітній П., діючи з хуліганських мотивів, використовуючи спецзасіб — газовий балончик, який заздалегідь взяв із собою для нанесення тілесних ушкоджень, бризнув з нього кілька разів в обличчя М. із близької відстані, від чого той почав кричати і корчитися.

Під час вчинення хуліганських дій П., Л., К.С. та К.В. за попередньою змовою, маючи умисел на позбавлення життя М., з хуліганських мотивів та особливою жорстокістю нанесли потерпілому численні удари руками і ногами в життєво важливі органи, зокрема П. — ногами та куском шиферу по голові, Л. і К.В. — ногами в грудну клітку та інші частини тіла, а К.С. — руками і ногами по голові, грудній клітці та шиї потерпілого. Цими спільними діями Л., К.С. і К.В. потерпілому М. були за-

подіяні тілесні ушкодження, від яких він помер на місці вчинення злочину. У касаційних скаргах:

— засуджений Л. просить вирок змінити, його дії пере-кваліфікувати з ч. 2 ст. 115 КК на ч. 2 ст. 121 КК України, призначене за ч. 4 ст. 296 КК покарання пом'якшити, посилаючись на те, що умислу на вбивство потерпілого у нього та інших засуджених не було;

— засуджений К.С. у скарзі та доповненнях до неї поси-лається на те, що під час досудового слідства до нього застосо-вувалися незаконні методи слідства, судом справа розгляда-лася однобічно, свідок К.Н. давав неправдиві показання, що, на його думку, вплинуло на правильність судового рішення, але в підсумку просить вирок змінити, пере-кваліфікувати йо-го дії з ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК України, посилаючись на відсутність у нього умислу на вбивство потерпілого;

— засуджений П. у скарзі та доповненнях до неї просить про пом'якшення призначеного йому покарання до 8 років позбавлення волі із застосуванням ст. 69 КК, посилаючись на явку з повинною, допомогу слідству, щире каяття, вчинення злочину вперше та свою попередню позитивну поведінку.

Вирок щодо засудженого К.В. не оскаржено.

Заслухавши доповідача, пояснення засуджених Л. і К.С., які підтримали свої касаційні скарги з доповненнями до них, прокурора, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи цих скарг, колегія суддів вважає, що касаційні скарги засуджених не підлягають задоволенню на таких підставах.

Перевіркою матеріалів справи встановлено, що висновки суду про винність засуджених П., Л., К.С. у вчиненні злочинів за встановлених судом і викладених у вирокі обставин підтверджені показаннями самих засуджених у судовому засіданні, а також під час досудового слідства, зокрема викла-деними П. у своїй явці з повинною, протоколах очних ставок з Л. та К.С., відтворенні обставинки й обставин події з ним, а також з Л., К.С. і К.В., які об'єктивно підтверджуються пока-заннями свідків К. і Б., даними протоколу огляду місця події, висновком судово-медичної експертизи про чисельність, ха-рактер та локалізацію заподіяних М. тілесних ушкоджень і

причину його смерті, яка настала і знаходиться у прямому причинному зв'язку зі сполучною травмою тіла (тупою травмою голови, шії, грудей і живота), що ускладнилася розвитком шоку, а також речовими доказами та висновками судово-цитологічної експертизи щодо цих речових доказів.

Наведеним у вирокі доказам суд дав оцінку в їх сукупності, обґрунтовано визнавши правдивими показання свідка К. про обставини вчинення засудженими злочинних дій, оскільки вони об'єктивно узгоджуються із показаннями П. під час досудового слідства та у судовому засіданні, даними протоколу огляду місця події, висновками судово-медичної та цитологічної експертизи і речовими доказами.

Виходячи з сукупності досліджених у судовому засіданні доказів та об'єктивності їх оцінки у вирокі, колегія суддів дійшла однозначного висновку, що фактичні обставини вчинених засудженими злочинів у справі встановлені правильно, а дії засуджених кваліфіковані правильно як щодо вчиненого ними хуліганства, так і умисного вбивства потерпілого М., зокрема П. — за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 296 КК України, Л. та К.С. — за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 та ч. 2 ст. 296 КК України. Тому доводи касаційної скарги К.С. про односторонність розгляду справи, застосування до нього незаконних методів слідства як таких, що вплинули на правильність судового рішення, колегія суддів вважає безпідставними, тобто такими, що не ґрунтуються на матеріалах справи.

Що стосується доводів засуджених Л. та К.С. про те, що у них не було умислу на умисне вбивство потерпілого П., то вони спростовуються наведеними у вирокі показаннями засудженого П. і свідка К. та висновками судово-медичної експертизи, сукупність яких свідчить про те, що саме К.С. запропонував іншим засудженим добити потерпілого, з чим погодилися решта співучасників, після чого вони прийшли на місце події, де, діючи узгоджено, тобто за попередньою змовою між собою, шляхом нанесення численних ударів ногами та шматком шиферу, спільними діями заподіяли потерпілому сполучну травму тіла, яка знаходиться у прямому причинному зв'язку із настанням його смерті. Таким чином спрямо-

ваність вчинених засудженими умисних дій та встановлені у справі фактичні обставини свідчать про те, що усі засуджені діяли з прямим умислом на досягнення єдиного спільного результату — смерті потерпілого, а не заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень, про що зазначають Л. та К.С. у своїх касаційних скаргах.

Тому з урахуванням зазначених обставин справи та роз'яснень, які містяться у п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, підстав для перекваліфікації злочинних дій засуджених Л. і К.С. з ч. 2 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК України колегія суддів не вбачає.

Разом із тим у порядку ст. 395 КПК із мотивувальної частини вироку підлягає виключенню посилання суду на кваліфікуючу ознаку хуліганства як вчиненого поряд із особливою зухвалістю, з винятковим цинізмом, бо дії, які б безумовно підтверджували вчинення хуліганства за вказаної обставини, у матеріалах справи немає, а в обвинуваченні, що визнано судом доведеним у мотивувальній частині вироку, такої кваліфікуючої ознаки не зазначено.

Доводи К.В. про порушення його права на ознайомлення з матеріалами справи під час досудового слідства та протоколом судового засідання після розгляду справи судом є безпідставними, бо згідно з матеріалами справи з документами він ознайомився за участю захисника, право на ознайомлення з протоколом судового засідання та порядок такого ознайомлення йому було роз'яснено судом, але цим правом він у встановлений ст. 88 КПК час не скористався, не заявляв він також і клопотання про ознайомлення із касаційними скаргами інших засуджених, хоча про їх надходження згідно зі ст. 251 КПК, його було двічі повідомлено судом першої інстанції, тобто і цим правом він у встановлений цим законом строк також не скористався.

Покарання засудженим Л. та К.С. призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України, а П. — з урахуванням вимог статей 102 та 103 КК України, тобто з урахуванням тяжкості вчинених злочинів, даних про їх особи, їх віку та того, що

злочини вони вчинили у стані алкогольного сп'яніння. Підстав вважати призначене засудженням покарання таким, що не відповідає вимогам кримінального законодавства, колегія суддів не вбачає. Немає підстав і для пом'якшення покарання П. із застосуванням ст. 69 КК України, оскільки наведені ним у своїй касаційній скарзі обставини в достатній мірі враховані судом під час призначення конкретного строку покарання.

Таким чином, не знаходячи підстав для задоволення касаційних скарг, керуючись статтями 394, 396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених П., Л. та К.С. залишила без задоволення. У порядку ст. 395 КПК виключила з вироку апеляційного суду м. Києва від 13 жовтня 2005 р. щодо П., Л., К.С. та К.В. посилання суду на кваліфікуючу ознаку хуліганства — вчинення цього злочину з винятковим цинізмом.

У решті цей вирок щодо усіх засуджених залишила без зміни.

Дії особи, винної в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких настала смерть потерпілої, за відсутності або недоведеності умислу винного на заподіяння смерті не можуть кваліфікуватися як умисне вбивство

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком Саратовського районного суду Одеської області від 25 квітня 2005 р. С.М. засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

За вироком суду С.М. засуджено за те, що він 25 вересня 2003 р. близько 23 год, перебуваючи в стані сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних стосунків в процесі бійки умис-

но з метою вбивства кухонним ножем двічі вдарив свою дружину С.Л. у груді, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження, від яких вона померла 26 серпня 2003 р. у районній лікарні.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 4 серпня 2005 р. апеляції захисника та засудженого С. залишено без задоволення, а вирок — без зміни.

У касаційній скарзі засуджений С.М., посиляючись на відсутність у нього умислу на вбивство дружини, неповноту та необ'єктивність досудового та судового слідства, неправильне застосування судом кримінального закону, суворість призначеного покарання, просить судові рішення змінити, перекваліфікувати його дії на ст. 124 КК України та призначити більш м'яке покарання.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Згідно з матеріалами справи С.М. на досудовому слідстві, при неодноразових допитах як підозрюваного і обвинуваченого, у судовому засіданні послідовно й незмінно зазначав, що саме він під час сварки, яка переросла в бійку, завдав ударів ножем дружині С.Л.

Такі показання засудженого підтверджені сукупністю наведених у вирокі і належно оцінених судом доказів.

У касаційній скарзі засуджений також наголошує на тому, що саме він наніс удари ножем потерпілій С.Л., але стверджує, що діяв у стані необхідної оборони з перевищенням її меж.

Зазначені посилання засудженого є безпідставними, оскільки спростовуються дослідженими у справі доказами.

З огляду на матеріали справи С.М. та С.Л., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних стосунків затіяли сварку, яка переросла в бійку. С.Л. схопила кухонну качалку та вдарила С.М. нею по голові. Присутні при цьому Б. та С.О. намагалися відштовхнути їх одне від одного, але С.М. вирвав із рук С.Л. качалку та, схопивши зі столу кухонний ніж, наніс удари ножем С.Л.

Відповідно до висновку судово-медичної експертизи С.Л. були спричинені тілесні ушкодження у вигляді проникаючого колото-різаного поранення лівої половини грудної клітки в області 3 ребра з пошкодженням ребра і верхньої долі легень та проникаючого колото-різаного поранення лівої половини грудної клітки в області 5 міжребер'я, які відносяться до тяжких тілесних ушкоджень, та інші легкі тілесні ушкодження.

Наведені дані свідчать, що С.М. у момент застосування ножа не перебував у стані необхідної оборони та не перевищував її меж, оскільки в цей момент з боку потерпілої вже не існувало суспільно небезпечного посягання на життя і здоров'я засудженого.

Разом з тим, при кваліфікації дій С.М. судом було неправильно застосовано кримінальне законодавство.

Відповідно до п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, (ч. 2 ст. 121 КК України) необхідно визначити суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю.

Обгрутовуючи наявність у засудженого умислу на вбивство потерпілої С.Л., суди першої та апеляційної інстанцій послалися на кількість і локалізацію заподіяних їй тілесних ушкоджень і використане для цього знаряддя — ніж.

Разом з тим, судами не було враховано, що як на досудовому слідстві, так і в суді С.М. незмінно та послідовно зазначав, що умислу на вбивство С.М. не мав, ніж використав випадково і, наносячи ним удари, діяв з помсти за нанесені нею йому удари качалкою, однак не бажав смерті дружини.

Ці показання підтверджуються матеріалами справи, згідно з якими після нанесення під час обопільної бійки дружині ударів ножом С.Л., бажаючи врятувати її життя, намагався

зупинити у неї кровотечу, а коли потерпілій стало важко дихати — виніс її на подвір'я, а потім разом із Б., У. відвіз потерпілу в лікарню, яка знаходилась ближче до дому, ніж Саратська центральна районна лікарня, направлення до якої виписала фельдшер Ф.

Відповідно до висновку судово-медичної експертизи С.Л. з наявними у неї тілесними ушкодженнями жила протягом тривалого часу і могла здійснювати активні дії, а при наданні їй своєчасної кваліфікованої медичної допомоги можливо було попередити смерть потерпілої С.Л.

З огляду на викладене колегія суддів вважає, що засуджений С.М. під час завдання ударів ножом усвідомлював, що спричиняє тяжкі тілесні ушкодження, але не мав умислу на вбивство своєї дружини С.Л., а тому його дії необхідно перекваліфікувати з ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 КК України з призначенням покарання в межах санкції вказаної статті.

Суттєвих порушень вимог кримінально-процесуального законодавства у справі не встановлено.

Під час призначення покарання колегія суддів враховує тяжкість вчиненого злочину, дані про особу засудженого, пом'якшуючі та обтяжуючі покарання обставини.

На підставі наведеного колегія суддів касаційну скаргу засудженого С.М. задовольнила частково, вирок районного суду на ухвалу апеляційного суду щодо С.М. змінила, перекваліфікувала його дії з ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 КК України та призначила йому покарання за ч. 2 ст. 121 КК України — 9 років позбавлення волі.

Висновок апеляційного суду про наявність у засудженого лише умислу заподіяти тілесні ушкодження з перекваліфікацією його дій з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 125 КК України визнаний таким, що не відповідає фактичним обставинам справи і наявним у ній доказам.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 22 лютого 2007 р. № 05-319 км 07 у справі К.

Органи досудового слідства і суд, незважаючи на клопотання потерпілої про необхідність додаткової перевірки обставин події злочину і кваліфікації дій винного, без наведення достатніх мотивів визнали, що останній при заподіянні потерпілому тілесних ушкоджень, що призвели до його смерті, діяв у стані необхідної оборони з перевищенням її меж.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 20 березня 2007 р. № 05-383 км 07 у справі М.

Розділ VII

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК)

Потрібно мати на увазі, що суб'єктивна сторона вбивства або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, відповідальність за які передбачено статтями 116 і 123 КК, характеризується не лише умислом, а й таким емоційним станом винного, який значною мірою знижував його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними. Необхідною умовою кваліфікації дій винного за зазначеними статтями є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди). До тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб.

У випадках, коли вбивство вчинено або тяжке тілесне ушкодження заподіяно після того, як стан сильного душевного хвилювання минув, дії винного потрібно кваліфікувати за статтями КК, що передбачають відповідальність за вчинення зазначених злочинів без пом'якшуючих обставин. Неправомірна поведінка потерпілого в такому разі може бути визнана обставиною, що зменшує суспільну небезпечність злочину і пом'якшує покарання винного.

Пункт 23 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Для применения этой статьи необходимо, чтобы возникновение и осуществление преступного умысла имело место в непрерывно продолжающемся возбужденном состоянии*.

Толкование состояния запальчивости и раздражения как такого, которое сплачивает в одном душевном напряжении и возникновении злого умысла, и приведение его в исполнение, не устраняет возможности более или менее продолжительного периода времени, в течение которого длится аффектированное состояние. Такое состояние может продолжаться в

* Подано мовою оригіналу.

зависимости от разных личных и местных условий долго, но для того, чтобы оно было основанием для признания убийства, содеянного в запальчивости и раздражении, необходимо отсутствие перерыва между возникновением намерения и его осуществлением, — перерыва, в течение коего, отдавшийся гневу, отчаянию, чувству досады, имел возможность взвесить свои действия, одуматься и овладеть собою. Установление существования такого перерыва на основании обстоятельства дела всецело принадлежит суду, решающему таковые по существу.

Уложение Бертенева. — Пункты 4–5 ст. 1455, с. 791.*

Признание подсудимых виновными в убийстве в запальчивости и раздражении уничтожает возможности признания между ними предварительного соглашения.

Уложение Фатали-Бека. — Пункт 10 Ст. 1455, с. 791.*

Вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, передбачає відсутність розриву у часі між обставинами, які викликали душевне хвилювання, і наступним вбивством.

Ухв. КСК ВС СРСР від 1 квітня 1944 р. у справі У. // Сб-к ВС СССР. — 1944. — С. 105.

Умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання, викликаного насильством з боку потерпілого, хоча і вчинене особою, яка не знаходилась у стані необхідної оборони, не може розглядатись як вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 грудня 1957 р. у справі І. та Ш. // БВС СССР. — 1958. — № 1. — С. 15.

Вбивство в стані сильного душевного хвилювання передбачає, що воно вчинено раптово у відповідь на насильство або інші протизаконні дії потерпілого.

БВС РСФСР. — 1966. — № 1. — С. 4.

Необхідними ознаками вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, є раптовість виникнення хвилювання, його обумовленість неправомірними діями потерпілого — насильством або тяжкою образою.

Ухв. ВК ВС СРСР від 16 грудня 1969 р. у справі З. // БВС СССР. — 1970. — № 5. — С. 40; Рад. право. — 1985. — № 11. — С. 94; БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 50; БВС УССР. — 1985. — № 53. — С. 21; БВС УССР. — 1985. — № 55. — С. 42; Рад. право. — 1991. — № 9. — С. 91.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного насильством з боку потерпілого, повинно кваліфікуватися за ст. 138 КК РРФСР (1926 р.).

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. і А. // Вопр. угол. права и проц. ВС СССР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 159; Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 167.

Необхідною умовою для застосування ст. 138 КК РРФСР (1926 р.) є раптовість виникнення сильного душевного хвилювання і негайне приведення у виконання умислу на вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 8 квітня 1958 р. у справі Л. // Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 168; СЮ. — 1958. — № 7. — С. 91; Вопр. угол. права и проц. ВС СССР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 159.

Суд не має права кваліфікувати умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного насильством або тяжкою образою з боку потерпілого, за законом, який передбачає відповідальність за умисне вбивство за інших обставин.

Ухв. СК ВС СРСР від 31 травня 1961 р. у справі В. // БВС СССР. — 1961. — № 6. — С. 19.

Сильне душевне хвилювання, викликане неправомірними діями потерпілого, може бути визнане пом'якшуючою відповідальність обставиною тільки у тому випадку, якщо цей стан виник раптово.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 березня 1963 р. у справі П. // БВС СССР. — 1963. — № 3. — С. 27.

* Див. Уложение у Списку скорочень.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, не може кваліфікуватися як умисне вбивство за обтяжуючих обставин, навіть якщо в діях особи містились окремі кваліфікуючі ознаки, передбачені ст. 102 КК РРФСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВС РРФСР від 29 серпня 1961 р. у справі З. // БВС РРФСР. — 1961. — № 6. — С. 9; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 253; Вопр. угол. права и проц. ВС СССР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 161.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не може кваліфікуватися як вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, навіть якщо в діях винного й містились окремі зазначені в законі обтяжуючі обставини.

Ухв. СККС ВС СРСР від 27 грудня 1963 р. у справі М. // БВС СССР. — 1965. — № 3. — С. 85.

Суд неправильно кваліфікував за ст. 103 КК РРФСР дії засудженого, який вчинив вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, і необґрунтовано засудив особу, яка спричинила легкі тілесні ушкодження під час уявної оборони.

Пост. През. ВС РРФСР від 18 січня 1963 р. у справі Р. і Т. // БВС РСФСР. — 1964. — № 4. — С. 7.

Вирок змінено, бо суд необґрунтовано кваліфікував за ст. 102 КК РРФСР вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 9 квітня 1964 р. у справі С. і Д. // БВС РСФСР. — 1964. — № 9. — С. 8

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, неправильно кваліфіковано як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 13 квітня 1965 р. у справі М. // БВС РСФСР. — 1965. — № 10. — С. 13.

Суд необґрунтовано кваліфікував умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово ви-

никло, як умисне вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі М. // БВС РСФСР. — 1969. — № 5. — С. 9.

Вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, але в стані афекту, повинно бути кваліфіковано як вбивство без обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС СРСР від 31 серпня 1961 р. у справі А. // БВС СССР. — 1961. — № 5. — С. 25.

Судова практика у справах про злочини проти життя і здоров'я громадян, вчинені в стані сильного душевного хвилювання і при перевищенні меж необхідної оборони.

БВС УССР. — 1977. — № 23. — С. 66.

Вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, передбачає безпосередню реакцію винного на неправомірні дії потерпілого, насильство або тяжку образу.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1973 р. у справі С. // БВС СССР. — 1974. — № 1. — С. 9; Право України. — 1994. — № 5–6.

Вбивство може кваліфікуватися за ст. 104 КК РРФСР у тому випадку, якщо душевне хвилювання виникло раптово, як реакція на дію, що його викликала, і послідувало за ним.

Пост. През. ВС РРФСР 17 лютого 1971 р. // БВС РСФСР. — 1971. — № 9. — С. 7.

Необхідною умовою кваліфікації вбивства за ст. 104 КК РРФСР є раптовість виникнення сильного душевного хвилювання особи у відповідь на протиправні дії потерпілого.

Ухв. СК ВС РРФСР від 17 травня 1974 р. // БВС РСФСР. — 1975. — № 4. — С. 5.

Вчинення злочину в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, може бути визнане судом лише у випадку, коли це хвилювання викликане протизаконними діями потерпілого.

Ухв. СК ВС РРФСР від 24 квітня 1967 р. у справі Г. // БВС РСФСР. — 1967. — № 9. — С. 6.

При визначенні тривалості розриву у часі між обставинами, що викликали сильне душевне хвилювання, і вбивством суд зобов'язаний враховувати конкретні особливості справи, яка розглядається.

Ухв. СККС ВС СРСР від 17 липня 1969 р. у справі В. // БВС ССРСР. — 1969. — № 5. — С. 28.

Вбивство, вчинене після відбиття нападу, суд правильно розцінив як вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі С. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 253.

Дії особи, які вчинила умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не можуть бути кваліфіковані за ст. 104 КК РРФСР, якщо душевне хвилювання викликане не протиправними діями потерпілого, а іншими причинами.

Ухв. СК ВС РРФСР від 11 листопада 1961 р. у справі Ч. // БВС РСФСР. — 1962. — № 6. — С. 7.

Для правильного вирішення питання, чи була нанесена образа, яка викликала сильне душевне хвилювання, тяжкою, повинні бути досліджені усі обставини справи в їх сукупності.

Ухв. СККС ВС СРСР від 29 серпня 1967 р. у справі С. // БВС ССРСР. — 1967. — № 6. — С. 38.

Необхідною умовою для визнання вбивства вчиненим у стані сильного душевного хвилювання є раптовість вчинення злочину як безпосередня реакція на насильство або тяжку образу з боку потерпілого.

Ухв. СК ВС РРФСР від 14 березня 1967 р. у справі П. // БВС РСФСР. — 1968. — № 2. — С. 5.

Одним з найголовніших критеріїв душевного хвилювання є раптовість вчинення злочину як безпосередня реакція на подію, що його викликала. Відповідні дії повинні слідувати безпосередньо за неправомірними діями потерпілого. Тривалий проміжок часу між обставинами, що викликали сильне душевне хвилювання, і вбивством виключає застосування ст. 107 КК РРФСР.

Крім того, сильне душевне хвилювання, що раптово виникло, повинно бути викликане насильством або тяжкою образою з боку потерпілого, або іншими протизаконними діями потерпілого, якщо ці дії спричинили чи могли спричинити тяжкі наслідки для винного або його близьких.

Ухв. СК ВС РРФСР від 14 березня 1967 р. у справі П. // БВС РСФСР. — 1968. — № 2. — С. 6; Вопр. угол. права и процесса ВС ССРСР и РСФСР 1938–1969 гг. — С. 162.

Для кваліфікації вчиненого за ст. 107 КК РРФСР необхідною умовою є сильне душевне хвилювання і раптовість його виникнення як безпосередня реакція на неправомірні дії потерпілого, насильство або тяжку образу.

Ухв. СК ВС РРФСР від 4 жовтня 1973 р. // БВС РСФСР. — 1974. — № 4. — С. 11.

Суд обґрунтовано визнав вбивство вчиненим у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного насильством і тяжкою образою з боку потерпілого.

Ухв. СК ВС РРФСР від 19 жовтня 1973 р. // БВС РСФСР. — 1974. — № 6. — С. 10.

Під час вирішення питання про те, чи було сильне душевне хвилювання таким, що раптово виникло, суд повинен виходити з сукупності конкретних обставин справи.

Ухв. СК ВС РРФСР від 20 квітня 1973 р. у справі С. // БВС РСФСР. — 1973. — № 8. — С. 6; БВС РФ. — 1997. — № 4. — С. 8.

Необхідною умовою застосування ст. 95 КК УРСР є раптовість сильного душевного хвилювання й умисла вчинити вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 26 серпня 1980 р. // БВС УССР. — 1980. — № 36. — С. 34; Рад. право. — 1986. — № 8. — С. 87; Рад. право. — 1990. — № 8. — С. 85; Рад. право. — 1990. — № 11. — С. 84; Рад. право. — 1990. — № 12. — С. 80.

Дії особи, яка першою почала бійку й у відповідь на відсіч потерпілого намагалася його вбити, не можуть кваліфікува-

тись як замах на вбивство, вчинений у стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ від 13 травня 1986 р. у справі Т. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 90.

Дії особи, яка перша почала бійку й у відповідь на відсіч потерпілого намагалася його вбити, не можуть кваліфікуватись як замах на вбивство, вчинений у стані сильного душевного хвилювання.

Рад. право. — 1986. — № 9. — С. 81.

Протизаконне насильство з боку потерпілого викликало у засудженого стан сильного душевного хвилювання, в якому він вчинив замах на вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 20 червня 1985 р. у справі М. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 110–111; Рад. право. — 1985. — № 11. — С. 94.

Тривале знущання потерпілого над родиною призвело його сина до сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок вчинку, що став «останньою краплею», котра переповнила чашу терпіння.

Визнано, що співвиконавець вбивства також перебував у стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ від 18 вересня 1986 р. у справі К. і З. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 111–113.

Відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, настає і в тому випадку, коли воно виникає як наслідок неодноразових протизаконних дій потерпілого, з яких остання стала безпосередньо причиною виникнення такого стану.

Пост. През. ВС РРФСР від 18 листопада 1981 р. // БВС РСФСР. — 1982. — № 2. — С. 9.

Образа та насильство з боку потерпілої особи дали підстави визнати їх тяжкими та протизаконними, а також такими, що викликали раптово у засудженого сильне душевне хвилювання, і в цьому стані він позбавив потерпілого життя.

БВС УССР. — 1985. — № 55. — С. 42.

Для кваліфікації вбивства за ст. 104 КК РРФСР необхідною умовою є раптовість сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого.

Ухв. ВС РРФСР від 27 жовтня 1980 р. // БВС РСФСР. — 1981. — № 2. — С. 8.

Суд першої інстанції обґрунтовано визнав дії потерпілої тяжкою образою, що викликала у винного стан афекту, в якому він учинив вбивство.

Ухв. ВС РРФСР від 31 травня 1982 р. // БВС РСФСР. — 1982. — № 10. — С. 4.

Наявність у винного можливості зупинити конфлікт не виключає кваліфікації вбивства як вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 березня 1991 р. у справі М. // БВС РСФСР. — 1991. — № 8. — С. 11.

Одним із критеріїв душевного хвилювання є раптовість скоєння злочину як безпосередня реакція на подію, яка його викликала, а також воно могло бути спричинено насильством або тяжкою образою з боку потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 16 листопада 1995 р. у справі А. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 137.

Умисне вбивство було вчинено в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протиправного насильства з боку потерпілого.

Право України. — 1994. — № 5–6.

Систематичне побиття потерпілим членів родини винного і постійно влаштовувані ним сварки і бійки не виключають стану афекту у винного під час чергового їх побиття.

Ухв. СК ВС РФ від 26 липня 1993 р. у справі Д. // БВС РФ. — 1994. — № 6. — С. 6.

Злочин неправильно кваліфіковано як вбивство, вчинене в стані афекту.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 червня 1976 р. у справі П. // БВС СССР. — 1976. — № 5. — С. 14; БВС РСФСР. — 1967. — № 9. — С. 6.

Висновок суду про відсутність обставин, які могли б викликати у підсудного стан сильного душевного хвилювання, яке раптово виникло, визнаний необґрунтованим.

БВС РФ. — 1997. — № 4. — С. 8.

Вбивство особи у зв'язку з його насильницькими діями визнано наглядовою інстанцією вчиненим у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

БВС РФ. — 1996. — № 1. — С. 14.

Касаційна інстанція визнала вбивство вчиненим у стані афекту, викликаного триваючою психотравмуючою ситуацією, яка виникла у зв'язку з систематичною протиправною й аморальною поведінкою потерпілого.

Ухв. СК ВС РФ від 3 вересня 1998 р. у справі С. // БВС РФ. — 1999. — № 6. — С. 14.

Для визнання особи винною за ст. 107 КК РФ необхідно встановити, що вбивство вчинено в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок насильства, знущання або тяжкої образи з боку потерпілого чи його інших протиправних або аморальних дій, а також пов'язаної з ними тривалою психотравмуючою ситуацією.

БВС РФ. — 1998. — № 5. — С. 6.

Умисне вбивство визнається вчиненим у стані сильного душевного хвилювання, якщо таке хвилювання виникло раптово внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 27 березня 2003 р. у справі Ш. // РВСУ. — 2004. — січень-червень. — П. 49. — С. 94–95.

Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 23 листопада 2004 р. у справі Б. // ВВСУ. — 2005. — № 1. — С. 22.

За ст. 95 КК України дії винного можуть бути кваліфіковані лише за умови сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 8 червня 1995 р. у справі Ц. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 126.

Вирішення питання про вчинення особою злочину в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, є компетенцією суду, а не експертів.

БВС РСФСР. — 1991. — № 6. — С. 6.

Вбивство і замах на вбивство визнані вчиненими в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного поведінкою потерпілого, який тяжко образив гідність винного.

Ухв. СК ВС РРФСР від 20 жовтня 1980 р. // БВС РСФСР. — 1981. — № 3. — С. 6.

Вбивство дружини й її коханця в момент вчинення ними статевого акту касаційною інстанцією розцінено як вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за IV кв-л 1979 г. — С. 8.

Вбивство чоловіка в той момент, коли він із застосуванням насильства відбирав у дружини гроші на горілку, розцінено як вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за I кв-л 1970 г. — С. 8.

Вбивство, викликане наполегливими знущальними вимогами потерпілого залишити дружину з тим, щоб співмешкати з нею самому, розцінено як вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок тяжкої образи з боку потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ у справі Р. // Сб-к по угол. делам. — С. 126–127.

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, викликаного протизаконним насильством з боку

потерпілого, повинно бути кваліфіковано за ст. 95 КК України (1960 р.).

Сб-к по угол. делам. — С. 128–129.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК (дії винного перекваліфіковані на ст. 95 КК України (1960 р.).

Сб-к по угол. делам. — С. 129–131.

Неправильна кваліфікація вбивства як вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1973 р. у справі С. // Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 432.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, необгрунтовано кваліфіковано як умисне вбивство через особисті неприязні відносини.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 29 січня 1987 р. // БВС РСФСР. — 1987. — № 10. — С. 3.

Вбивство з ревнощів визнано вчиненим у стані афекту.

Ухв. СК ВС РФ від 25 липня 1996 р. // БВС РФ. — 1997. — № 7. — С. 9.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, необгрунтовано кваліфіковано за ст. 103 КК РРФСР.

Ухв. СК ВС РРФСР // БВС РСФСР. — 1986. — № 10. — С. 4.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного неправомірними насильницькими діями потерпілого, неправильно розцінено як умисне вбивство в обоєсторонній бійці.

Пост. Пл. ВС СРСР від 8 жовтня 1973 р. у справі П. // БВС СССР. — 1974. — № 1. — С. 10; Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 435.

Висновок суду про вчинення вбивства в бійці, а не в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, визнано правильним.

Пост. Пл. ВС СРСР від 29 вересня 1988 р. у справі К. // БВС СССР. — 1989. — № 2. — С. 24.

Умисне вбивство з помсти не може бути кваліфіковано як вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ від 19 грудня 1972 р. // Рад. право. — 1973. — № 4.

Суд не має права кваліфікувати умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого, за законом, який передбачає відповідальність за вбивство за інших обставин.

БВС СССР. — 1961. — № 6. — С. 19.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не може кваліфікуватися як вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, навіть якщо в діях винного і мали місце окремі зазначені в законі обтяжуючі обставини.

Ухв. СККС ВС СРСР від 27 грудня 1963 р. у справі М. // БВС СССР. — 1965. — № 3. — С. 35; БВС СССР. — 1973. — № 3. — С. 25; Ухв. СККС ВСУ від 4 вересня 1973 р. // БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 42; БВС УССР. — 1983. — № 10. — С. 42.

Не повинно кваліфікуватися як вбивство за обтяжуючих обставин вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, а також вбивство з перевищенням меж необхідної оборони, за обставин, передбачених у пунктах «д», «ж», «з», «и», «л» ст. 102 КК РРФСР і відповідних статей КК інших союзних республік.

Пункт 17 Пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок неправомірних дій потерпілого, має кваліфікуватися за ст. 95, а не за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 27 січня 2000 р. у справі К. // ВВСУ. — 2000. — № 3. — С. 9; Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 167.

Дії винного, який вчинив вбивство в стані сильного душевного хвилювання, неправильно кваліфіковані за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 9 серпня 1994 р. у справі К. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 122–124.

Доводи засудженого в кримінальній справі про те, що вбивство вчинене ним у стані сильного душевного хвилювання, визнані безпідставними, а висновок суду про умисне вбивство з корисливих мотивів — обгрунтованим.

Ухв. СККС ВСУ від 16 листопада 1995 р. у справі А. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 137–138.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок неправомірних дій потерпілого, має кваліфікуватись за ст. 95 КК України.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 104–105; Рад. право. — 1990. — № 11. — С. 84.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства з боку потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 28 червня 1990 р. у справі Р. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 105–106.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок неправомірних дій потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК України.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 107–108; Рад. право. — 1990. — № 8. — С. 85.

Умисне вбивство, вчинене особою в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства з боку потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 18 липня 2000 р. у справі М. // РВСУ. — 2001. — П. 52; БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 50; БВС УССР. — 1982. — № 42. — С. 64; БВС УССР. — 1985. — № 53. — С. 21; БВС УССР. — 1985. — № 55. — С. 42; БВС УССР. — 1988. — № 63. — С. 48; БВС УССР. — 1989. — № 69. — С. 54; БВС УССР. — 1989. — № 70. — С. 79; Рад. право. — 1968. — № 1. — С. 85; Рад. право. — 1986. — П. 8; Рад. право. — 1991. — № 9. — С. 91.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильств-

ва з боку потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 21 липня 1992 р. у справі К. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 108–109.

Умисне вбивство, вчинене особою в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства і тяжкої образи з боку потерпілого, має кваліфікуватись за ст. 95 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 28 травня 1991 р. у справі П. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 109–110.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного протизаконним насильством з боку потерпілого, повинно бути кваліфіковано за ст. 95 КК УРСР.

Пост. През. Ворошиловградського облсуду від 14 травня 1975 р. // БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 50.

Суд помилково кваліфікував за ст. 94 КК УРСР дії засудженого, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства з боку потерпілого.

Пост. През. Миколаївського облсуду від 25 січня 1982 р. у справі В. // БВС УССР. — 1982. — № 42. — С. 64.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Одеського облсуду від 11 листопада 1984 р. // БВС УССР. — 1985. — № 55. — С. 42.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, помилково кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР.

Ухв. СККС ВСУ від 22 листопада 1984 р. у справі Р. // БВС УССР. — 1985. — № 53. — С. 21.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протиправними діями потерпілого, суд першої інстанції неправильно кваліфікував як умисне вбивство.

Пост. През. Миколаївського облсуду від 25 квітня 1986 р. // Рад. право. — 1986. — № 8.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними насильницькими діями потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Чернівецького облсуду від 26 червня 1987 р. // БВС УССР. — 1988. — № 63. — С. 48.

Умисне вбивство і заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості, вчинені особою в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства з боку потерпілих, неправильно кваліфіковано за статтями 94 і 102 КК УРСР.

Рад. право. — 1994. — № 9. — С. 91.

Умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання помилково кваліфіковано судом за ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Донецького облсуду від 1 березня 1989 р. // БВС УССР. — 1989. — № 69. — С. 54; Рад. право. — 1990. — № 8. — С. 85.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого, помилково кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Запорізького облсуду від 29 березня 1989 р. // БВС УССР. — 1989. — № 70. — С. 79.

Умисне вбивство під час перевищення меж необхідної оборони, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства з боку потерпілого, слід кваліфікувати за ст. 97 КК УРСР, а не за ст. 95 цього Кодексу.

БВС УССР. — 1976. — № 18. — С. 36; БВС СССР. — 1984. — № 5. — С. 37; БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 27; ВВСУ. — 1998. — № 4. — С. 24.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, помилково кваліфіковане за ст. 94 КК України.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 123.

Умисне заподіяння тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання, викликаного протиправними діями потерпілого, неправильно кваліфіковано за ч. 3 ст. 101 КК України.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 123.

Вбивство обґрунтовано не визнане вчиненим у стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СК ВС РРФСР від 12 травня 1976 р. // БВС РСФСР. — 1976. — № 11. — С. 3.

Злочин неправильно переключено на вбивство, вчинене в стані афекту.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 червня 1976 р. у справі П. // БВС СССР. — 1976. — № 5. — С. 14.

Неправильна кваліфікація за ст. 94 КК УРСР вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання.

Рад. право. — 1968. — № 1. — С. 85; СЗ. — 1969. — № 9. — С. 89.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не може кваліфікуватися як вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, навіть якщо в діях винного і містилися окремі зазначені в законі обтяжуючі обставини.

Ухв. СККС ВСУ від 4 вересня 1973 р. у справі О. // БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 42.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не може кваліфікуватися як вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, навіть якщо в діях винного і містилися окремі зазначені в законі обтяжуючі обставини.

Ухв. СК ВС СРСР від 27 грудня 1963 р. у справі М. // БВС СССР. — 1965. — № 3. — С. 35; Сб-к ВС СССР 1959–1971 гг. — С. 223; Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 427.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не може кваліфікуватися як вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, навіть якщо в

діях винного й містилися кваліфікуючі ознаки ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 14 червня 1972 р. // Обзор. судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1972 г. — С. 11; БВС РСФСР. — 1973. — № 1. — С. 8.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями потерпілого, які могли спричинити тяжкі наслідки для винного і його матері, необґрунтовано кваліфіковано за ст. 102 КК РРФСР.

БВС РСФСР. — 1983. — № 2. — С. 10.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними діями самого потерпілого, неправильно кваліфіковано як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть потерпілого.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 13 квітня 1965 р. // БВС РСФСР. — 1965. — № 10. — С. 13.

Вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протиправних дій потерпілого, необґрунтовано кваліфіковано за ст. 102 КК як вчинене з особливою жорстокістю.

Ухв. СК ВС РФ // БВС РФ. — 1992. — № 8. — С. 10.

Вбивство, вчинене з особливою жорстокістю, але в стані афекту, повинно бути кваліфіковано як вбивство без обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС СРСР від 18 червня 1966 р. // БВС СССР. — 1966. — № 5. — С. 39.

Суд правильно кваліфікував дії винного як замах на вбивство з особливою жорстокістю, оскільки не встановлено, що замах на вбивство було вчинено в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протизаконним насильством або тяжкою образою з боку потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 19 жовтня 1982 р. // БВС УССР. — 1983. — № 45. — С. 35.

Замах на вбивство, вчинений у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, помилково кваліфіковано як замах на вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВС СРСР від 12 січня 1973 р. у справі Є. // БВС СССР. — 1973. — № 3. — С. 25.

Дії особи, яка вчинила замах на вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, і через необережність вбила невинну людину, кваліфіковані за сукупністю ст. 106 і статей 15 і 104 КК РРФСР (1960 р.)

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 265.

Вбивство двох осіб, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного тяжкою образою з боку потерпілих, не може бути кваліфіковано як вчинене за обтяжуючих обставин.

Пост. През. ВС РРФСР у справі І. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 263.

Суд необґрунтовано кваліфікував умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, як умисне вбивство, вчинене без пом'якшуючих обставин.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справах М., С., Д., К.Д. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 259–263.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, викликаного тяжкою образою з боку потерпілих, не може бути кваліфіковано як вчинене за обтяжуючих обставин.

Пост. През. ВС РРФСР від 3 грудня 1969 р. // БВС РСФСР. — 1970. — № 9. — С. 8.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, необґрунтовано кваліфіковано за п. «Г» ст. 102 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 21 вересня 1983 р. // БВС РСФСР. — 1984. — № 1. — С. 9; Ухв. СК ВС РФ від 6 квітня 1993 р. // БВС РФ. — 1994. — № 9. — С. 5.

Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, не дивлячись на наявність ознак особливої жорстокості, кваліфіковано за ст. 104 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РСФСР. — 1976. — № 9. — С. 7.

Дії особи, яка вчинила замах на вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, і через необережність вбила невинну людину, кваліфіковані за сукупності ст. 106 і статей 15 і 104 КК РРФСР.

Ухв. СК ВС РРФСР від 14 серпня 1972 р. // БВС РСФСР. — 1973. — № 1. — С. 9.

Дії винного, що вчинив в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, умисне вбивство однієї особи способом, небезпечним для життя багатьох людей, і заподіяв при цьому тяжкі тілесні ушкодження іншій особі, кваліфікується за статтями 104 і 110 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 31 серпня 1983 р. // БВС РСФСР. — 1983. — № 11. — С. 7; Сб-к ВС РСФСР 1981–1988 гг. — С. 162.

Неправильна правова оцінка судом дій винного призвела до необґрунтованого засудження його за ст. 102 КК РРФСР замість ст. 104 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР // БВС РСФСР. — 1990. — № 11. — С. 4.

Умисне вбивство в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло, викликаного насильством з боку потерпілого, необґрунтовано кваліфіковано як вбивство за обтяжуючих обставин.

Ухв. СК ВС РРФСР від 14 листопада 1984 р. // БВС РСФСР. — 1985. — № 1. — С. 5.

Касаційна інстанція змінила вирок, перекваліфікувавши дії особи з п. «в» ст. 102 КК РРФСР на ст. 104 КК РРФСР (умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло).

Ухв. СК ВС РФ від 6 листопада 1997 р. // БВС РФ. — 1997. — № 6. — С. 11.

Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок тяжкої образи з боку потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК України

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 18 липня 2000 р.

(витяз)

Вироком Дарницького районного суду м. Києва від 27 липня 1998 р. М. засуджено за ст. 94 КК на 14 років позбавлення волі.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Київського міського суду від 3 вересня 1998 р. вирок змінено: міру покарання М. пом'якшено до 7 років позбавлення волі.

Згідно з вироком М. визнано винним у вчиненні злочину за таких обставин.

Навчаючись в училищі, М. підтримував дружні стосунки з викладачем цього закладу П. 27 березня 1998 р. приблизно о 23 год М. прийшов у гості до П. і залишився ночувати. Приблизно о 4 год ночі М. прокинувся, побачив оголеного П., який лежав поруч. Сприймавши цю ситуацію як гомосексуальне домагання з боку останнього, М. під час сварки на ґрунті особистої неприязні, що раптово виникла, схопив ніж і завдав П. 16 ударів у різні частини тіла, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження, від сукупності яких настала смерть потерпілого.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про перекваліфікацію дій засудженого зі ст. 94 на ст. 95 КК, пом'якшення покарання до 4 років позбавлення волі та звільнення від його відбування на підставі ст. 4 Закону «Про амністію» від 11 травня 2000 р. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню на таких підставах.

Органи попереднього слідства і суд повно встановили фактичні обставини вчиненого злочину, але дали йому неправильну юридичну оцінку.

З огляду на матеріали справи М. послідовно і на попередньому слідстві, і в судовому засіданні пояснював, що прийшов до П. за обіцяною останнім відеокасетою, але той запропонував подивитися відеофільм у нього, на що М. погодився. Після того, як він випив запропонованого господарем чаю, йому стало погано, і він почав засинати, навіть не зміг додивитися фільм. П. порадив переночувати у нього і через погане самопочуття він, М., змушений був залишитися. Прокинувся він від того, що П., який повністю оголений лежав поруч, торкався руками інтимних частин його тіла. Сам він також був без трусів, хоча лягав спати в них. Крім того, він помітив, що П. перебував у дуже збудженому стані.

Зазначені показання засудженого підтвержені даними протоколу огляду місця події, згідно з яким труп П. виявлено повністю оголеним, а також показаннями свідків П.Т., Ш., К. про те, що потерпілий був гомосексуалістом, які об'єктивно узгоджуються з висновком судово-медичної експертизи.

Згідно з висновком судово-психіатричної експертизи М. під час вчинення інкримінованого йому діяння перебував у стані емоційного збудження, яке супроводжувалось афективною звуженістю свідомості, руховими автоматизмами, моторними стереотипами та фрагментарністю сприйняття, що істотно вплинуло на свідомість і діяльність М.

За показаннями свідка О. — працівника міліції, котрий затримав М., коли він побачив останнього, той знаходився на даху будинку, був дуже збуджений, кричав, що вбив людину і хоче, щоб його теж убили, а якщо хтось підійде до нього, то він стрибне вниз. Після того, як М. упав із сьомого поверху і був тяжко травмований, він продовжував твердити: «Убийте мене, я вбив людину».

Свідок Н. — теж працівник міліції, який був присутній при затриманні М., зокрема пояснив, що після падіння із сьомого поверху останній твердив, що убив людину, а на його запитання, чому він це зробив, відповів: «Тому, що той «голубий».

Згідно з показаннями свідків З., Б., Н., О.П., О.М. поведінка М. була хаотичною, непослідовною, непродуманою, мала то загальмований, то дуже збуджений характер. Зокрема після вчинення злочину М. поліз по балконах на дах, де кричав, щоб його вбили за те, що він убив людину, потім знову поліз по балконах униз, а після того, як зірвався та впав, казав, що хоче померти.

Таким чином, матеріали справи свідчать про те, що ситуація, яка виникла до вчинення злочину, сприймалася М. як гостро-психотравмуюча, дії потерпілого — як гомосексуальні домагання, котрі його глибоко образили.

Те, що потерпілий, який у нічний час знаходився поруч із М. повністю оголеним, зняв із нього нижню білизну та торкався інтимних частин його тіла, було несподіваним для обвинуваченого, котрий довіряв потерпілому, значно старшому за віком, і не могло не викликати у нього як у особи з нормальною сексуальною орієнтацією тяжкої образи, яка принижувала його людську гідність і травмувала психіку. Реакцією на таку образу було раптове виникнення сильного душевного хвилювання та вчинення в цьому стані вбивства.

Таким чином, аналіз наведених даних у їх сукупності свідчить про те, що М. під час вчинення ним убивства П. перебував у стані сильного душевного хвилювання і його дії слід кваліфікувати за ст. 95 КК.

Крім того, під час призначення М. покарання суд не врахував повною мірою пом'якшуючих відповідальність обставин: тяжкий стан його здоров'я після падіння з висоти сьомого поверху, вік, першу судимість, щире розкаяння у вчиненому. Перекваліфікувавши дії засудженого зі ст. 94 КК на ст. 95 КК, судової колегія в кримінальних справах Верховного Суду України призначила йому покарання у вигляді 4 років позбавлення волі. На підставі ст. 4 Закону «Про амністію» від 11 травня 2000 р. М. від відбування покарання звільнено.

**Висновок про вчинення злочину
у стані сильного душевного хвилювання райсуд зробив
без належного дослідження обставин справи**

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 28 вересня 2004 р.

(витяг)

Новоселицький районний суд Чернівецької області вирок від 27 листопада 2003 р. засудив Т. за ст. 116 КК на 4 роки позбавлення волі за те, що він 16 червня цього самого року приблизно о 18 год, перебуваючи в квартирі під час сварки та бійки, що виникла між ним та його співмешканкою С., вирішив вбити її. Коли потерпіла вибігла на вулицю, він кинувся їй навздогін, потім повернувся до будинку, де схопив ніж, яким у дворі завдав С. 4 удари в голову, груди та шию. Від отриманих тілесних ушкоджень потерпіла померла на місці події.

Під час розгляду справи в апеляційному порядку апеляційний суд Чернівецької області 22 квітня 2004 р. за апеляцією прокурора та потерпілої Л. вирок місцевого суду скасував і постановив новий, яким визнав Т. винним за ч. 1 ст. 115 КК та призначив покарання у вигляді 10 років позбавлення волі.

Постановлено також стягнути з засудженого на користь Л. 3 500 грн на відшкодування матеріальної та 20 000 грн — моральної шкоди.

На вирок апеляційного суду подано касаційні скарги, в яких:

— засуджений Т., не оспорюючи доведеності його вини та правильності кваліфікації своїх дій, зазначив, що апеляційний суд не врахував аморальної поведінки потерпілої, й просив вирок щодо нього змінити та пом'якшити призначене покарання;

— потерпіла Л. просила вирок щодо Т. скасувати у зв'язку з м'якістю призначеного покарання, а справу направити на новий судовий розгляд;

— захисник Ж. вважав, що суд першої інстанції зробив правильний висновок про те, що засуджений вчинив умисне вбивство потерпілої, перебуваючи у стані сильного душевного хвилювання, викликаного аморальною поведінкою С.; посилався на необґрунтованість задоволення цивільного позову на користь Л.; просив вирок апеляційного суду щодо Т. скасувати, залишивши без зміни вирок Новоселицького районного суду Чернівецької області.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційних скаргах доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України відмовила в їх задоволенні на таких підставах.

До висновку про винність засудженого Т. у вчиненні умисного вбивства потерпілої С. апеляційний суд дійшов на підставі перевірених у судовому засіданні доказів, яким дав належну оцінку у вирок.

Посилання у касаційних скаргах засудженого та його захисника на те, що Т. учинив умисне вбивство потерпілої в стані сильного душевного хвилювання, є непереконливими і спростовуються наведеними у вирок доказам.

Так, суд послався на показання свідків М. та Р., які підтвердили, що коли вони прийшли до С., у неї був Т. Потерпіла та засуджений стали сваритися на кухні, потім С. відчинила двері в кімнату, де вони перебували, і закричала. Вийшовши в коридор, свідки побачили, що Т. бив С., вони почали їх розбороняти. С. вибігла на подвір'я, а Т. з коридору повернувся на кухню та, взявши ніж, побіг за С. Поки вони викликали міліцію, Т. убив потерпілу.

За даними судово-медичної експертизи смерть С. настала від гострої внутрішньої кровотечі та геморагічного шоку, які спричинили колото-різані рани шиї, грудної клітки та голови. До того ж потерпілій було завдано не менше 4 ножових ударів.

Суд правильно послався на показання потерпілої Л. — сестри потерпілої С., що Т. і С. часто сварилися через гроші та ревності. Т. бив потерпілу і погрожував їй убивством.

Наведене спростовує показання засудженого про те, що він убив С. у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок аморальної поведінки потерпілої.

Згідно з висновками комплексної судової психолого-психіатричної експертизи Т. під час вчинення злочину у стані фізіологічного афекту не перебував.

Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обставинці захисту

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 листопада 2004 р.

(витяг)

Артемівський районний суд Донецької області вироком від 19 січня 2004 р. засудив Б., раніше двічі судимого за корисливі злочини, за ст. 116 КК на 3 роки позбавлення волі, на підставі ст. 71 цього самого Кодексу частково приєднав до цього покарання невідбуту частину покарання за попереднім вироком — 2 роки позбавлення волі — й остаточно призначив засудженому покарання у вигляді 5 років позбавлення волі.

Б. визнано винним у тому, що він 29 травня 2003 р. близько 4 год 30 хв з ревності і помсти, перебуваючи в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок тяжкої образи та протизаконного насильства щодо нього й близької йому людини — З. — з боку І., умисно завдав останньому 11 ударів ножем у життєво важливі органи, внаслідок чого настала його смерть.

Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 6 квітня 2004 р. вирок щодо Б. скасував і справу закрит на підставі п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК — за відсутності в його діях складу злочину. До того ж апеляційний суд зазначив, що І. застосував до Б. і близької йому людини протиправне насильство, від якого той захищався, але через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, і за своїм суб'єктивним сприйняттям не міг правильно оцінити відповідність заподіяної ним шкоди небезпечності посягання, що згідно з ч. 4 ст. 36 КК виключає кримінальну відповідальність за заподіяння будь-якої шкоди особі, яка вчинила посягання, включаючи позбавлення її життя.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи судом апеляційної інстанції, порушив питання про скасування ухвали апеляційного суду з направленням справи на новий апеляційний розгляд у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону. Він вважав, що Б. перевищив межі необхідної оборони, а апеляційний суд безпідставно закрит кримінальну справу за відсутності в його діях складу злочину.

Заслухавши доповідь судді, думку прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши наведені в касаційному поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України для його задоволення підстав не знайшла.

Суд першої інстанції правильно встановив фактичні обставини справи і дійшов висновку, що після заволодіння Б. ножем, яким І. намагався завдати йому удару, дії Б. не можна кваліфікувати як правомірні, тому що йому вже не потрібно було захищатися. Апеляційний суд обґрунтовано визнав цей висновок помилковим, оскільки він спростовується зібраними у справі доказами, яким дана правильна оцінка у вирок.

З огляду на судові рішення душевне хвилювання у Б. виникло внаслідок суспільно небезпечного посягання з боку І. на законні права й інтереси його самого та близьких йому людей: І. вибив уночі вхідні двері в будинку, де Б. і З., з якою

останній перебував у фактичних шлюбних стосунках, проживали з малолітніми дітьми; у присутності дітей силою примусив З. піти з дому, що викликало у них почуття страху та про що 10-річна дитина повідомила Б.; згвалтував З. і на очах у нього завдавав їй ударів; ображав Б. нецензурними словами й намагався ударити його ножом у груди, а також завдав ударів у голову у відповідь на намагання припинити насильство. Усе це на ґрунті емоційного напруження викликало у Б. стан сильного душевного хвилювання, в якому він не міг об'єктивно оцінювати реальність посягання й обґрунтовано вважав, що воно не завершене.

Зазначені обставини підтверджуються висновками судово-медичних експертиз від 29 травня та 2 червня 2003 р., відповідно до яких у Б. виявлені на руках легкі тілесні ушкодження, які могли виникнути під час захисту від ударів І. та у процесі відбирання у нього ножа, а у З. — легкі тілесні ушкодження у вигляді крововиливів на лівому плечі і правому стегні, що могли виникнути під час вчинення щодо неї насильницьких дій.

Згідно з висновком комплексної психолого-психіатричної експертизи в момент вчинення інкримінованого Б. діяння він перебував у стані фізіологічного афекту, який не досяг ступеня патологічного, однак унаслідок індивідуальних психологічних характеристик Б. істотно знизив його можливість керувати своїми діями.

Об'єктивність такого висновку, на думку апеляційного суду, підтверджується наведеними у вирокі доказами, зокрема показаннями самого Б. під час досудового слідства та в суді про те, що він не пам'ятає послідовності своїх дій після того, як завдав першого удару ножом потерпілому. Він пояснював їх сильним збудженням і вважав, що протягом усього часу тільки оборонявся від І., який становив для нього небезпеку. Б. також не пам'ятав, за яких обставин у дворі ударив ножом Б-ра, який перед тим перебував у його будинку разом з І. Тільки після того, як побачив останнього у дворі без ознак життя, він припинив будь-які активні дії та повідомив про вбивство односельчанку, яка проходила повз

двір, і попросив її викликати швидко медичну допомогу й міліцію.

Суд послався також на показання Н. та З.Н., які були свідками того, як дитина повідомила Б. про насильство щодо матері з боку осіб, які вибили вхідні двері; свідки бачили вибиті двері, а також були з Б., коли він у пошуках З. зайшов у двір У. і, почувши крики з літньої кухні, попрямував туди. Коли З. вийшла у двір, вона сказала їм, що І. гвалтував її, а Б. припинив ці дії. На підтвердження насильницького характеру дій І. суд послався у вирокі і на показання З. про вчинення І. насильства щодо неї.

Незважаючи на те, що Б. раніше був судимий за корисливі злочини, які не становили великої суспільної небезпеки, суд першої інстанції визнав, що він не схильний до агресивних проявів щодо іншої особи, позитивно характеризується за місцем проживання, не зловживає спиртними напоями та відповідно до висновку судово-наркологічної експертизи на хронічний алкоголізм не страждає і примусового лікування не потребує.

І., навпаки, зловживав спиртними напоями, зокрема перед вчиненням суспільно небезпечного посягання 29 травня 2003 р., раніше теж був судимий за корисливі злочини, за місцем проживання характеризувався негативно. 24 липня 2003 р. у порушенні кримінальної справи щодо нього за фактом вчинення щодо З. дій, які містять ознаки злочину, було відмовлено на підставі п. 8 ч. 1 ст. 6 КПК — у зв'язку з його смертю.

Наведені прокурором у касаційному поданні доводи про те, що Б. діяв із почуття помсти, а не оборонявся від протиправного посягання потерпілого і тому апеляційний суд неправильно застосував кримінальний закон — ч. 4 ст. 36 КК, є безпідставними.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України погодилася з висновком суду апеляційної інстанції про відсутність у діях Б. складу злочину — умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони, оскільки підсудний діяв в інтересах захисту охоронюваних за-

коном особистих прав та інтересів, як своїх власних, так і близьких йому осіб, а тому його дії є правомірними й не можуть бути підставою для притягнення до кримінальної відповідальності.

З урахуванням наведеного у задоволенні касаційного подання прокурора відмовлено.

Для кваліфікації дій за ст. 123 КК України як умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання, необхідно, щоб стан душевного хвилювання виник внаслідок протизаконного насильства або тяжкої образи з боку потерпілого.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 26 вересня 2006 р. у справі М. // Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах. — 2006. — № 1–2. — С. 79.

Розділ VIII

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК)

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 117 КК, якщо воно вчинене під час пологів або одразу ж після них. Вчинення цих дій через деякий час після пологів за відсутності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, тягне відповідальність за ч. 1 зазначеної статті.

Пункт 21 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ст. 96 КК України, якщо воно вчинено за наявності особливого психічного і фізичного стану жінки, який знижує її спроможність керувати своїми діями під час пологів або зразу ж після них.

Умисне вбивство матір'ю своєї дитини після того, коли зазначений особливий стан пройшов, при відсутності обтяжуючих обставин вбивства, слід кваліфікувати за ст. 94 КК України.

Пункт 22 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

Чи залежить кваліфікація дій винної за ст. 96 КК УРСР (умисне вбивство матір'ю своєї дитини під час пологів або відразу після пологів) від тієї обставини, коли виник у матері умисел на вбивство новонародженої: до пологів або ж під час чи після пологів?

Для відповідальності за ст. 96 КК УРСР момент виникнення умислу на кваліфікацію впливу не має. У зазначеному випадку важливо встановити, що умисне вбивство вчинене під час пологів або відразу після пологів.

Роз'яснення ВСУ. — БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 95.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, якщо відсутні кваліфікуючі ознаки, зазначені в ст. 102, кваліфікується за ст. 103 КК РРФСР.

Ухв. СК ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 236.

Ббивство матір'ю своєї дитини внаслідок тимчасового збігу тяжких особистих і сімейних обставин не може розглядатися як убивство з корисливих мотивів.

Вбивство з користі — це вбивство, вчинене з метою отримання матеріальної вигоди, прагнення до наживи, до неправного заволодіння майном потерпілого. Учиняючи вбивство дитини, засуджена ніякої матеріальної вигоди не переслідувала і не могла переслідувати.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 238.

Розділ IX

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК)

Згідно з ч. 3 ст. 36 КК перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту, а згідно з ч. 2 ст. 38 КК перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця, — умисне заподіяння особі, що вчинила злочин, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця. У зв'язку з цим кримінальна відповідальність за такі дії настає лише у випадках, спеціально передбачених статтями 118 та 124 КК.

Абзац 1 п. 4 Пост. Пл. ВСУ від 26 квітня 2002 р. № 1.

Відповідальність за ст. 118 або ст. 124 КК за вбивство чи заподіяння тяжкого тілесного ушкодження в разі перевищення меж необхідної оборони або перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, настає лише за умови, що здійснений винним захист явно не відповідав небезпечності посягання чи обстановці, яка склалася.

Пункт 24 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, підлягає кваліфікації за ст. 105 КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік і у тих випадках, коли воно вчинено за обставин, передбачених у пунктах «д», «ж», «з», «л», «п» ст. 102 КК РРФСР і відповідних статтях КК й інших союзних республік.

Пункт 12 Пост. Пл. ВС СРСР «Про застосування судами законодавства, що забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань» від 16 серпня 1984 р. № 14.

Оскільки під час розгляду кримінальної справи судом набрав чинності КК України 2001 р., злочинні дії пере-кваліфіковані зі ст. 97 КК України 1960 р. на ст. 118 нового КК, якою передбачено більш м'яке покарання, і тому вона має зворотну дію.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 22 жовтня 2002 р. у справі В. // РВСУ. — 2003. — П. 69.

Заподіяння потерпілому смерті в стані необхідної оборони не призводить до кримінальної відповідальності.

Ухв. СККС ВСУ від 8 лютого 1973 р. у справі Л. // БВС УССР. — 1973. — № 7. — С. 37; БВС РСФСР. — 1968. — № 5. — С. 5; БВС РФ. — 1995. — № 9. — С. 8.

Особа, яка зазнала протиправного нападу, має право прийняти активні заходи захисту і спричинити посягавшому на нього шкоду. Не є злочином позбавлення життя нападаючого, вчинене особою, яка перебувала в стані необхідної оборони, якщо при цьому не було допущено перевищення її меж.

Ухв. СККС ВСУ у справі Б. // Сб-к по угол. делам. — С. 19–22.

Дії, які спричинили смерть нападника, вчинені в стані необхідної оборони, не є злочином.

Пост. Пл. ВС СРСР від 27 серпня 1980 р. у справі Ш. і І. // БВС СССР. — 1981. — № 2. — С. 11.

Дії обвинуваченого не можуть кваліфікуватися як вбивство внаслідок перевищення меж необхідної оборони, якщо у справі не встановлено, що обвинувачений зазнав нападу з боку потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 липня 1940 р. у справі Т. // Сб-к ВС СССР. — 1940. — С. 90.

Дії обвинуваченого не можуть кваліфікуватися як вбивство внаслідок перевищення меж необхідної оборони, якщо в справі не встановлено, що мав місце напад на обвинуваченого з боку потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 липня 1940 р. у справі Т. // Сб-к ВС СССР. — 1940. — С. 90.

Дії обвинуваченого, які спричинили смерть потерпілого і вжиті з метою попередження можливого нападу з його боку, можуть кваліфікуватися як вбивство внаслідок перевищення меж необхідної оборони лише за наявності реальної загрози нападу з боку потерпілого.

Ухв. КСК ВС СРСР від 18 червня 1941 р. у справі П. // Сб-к ВС СССР. — 1941. — С. 76.

Не може бути визнане перевищенням меж необхідної оборони спричинення шкоди, коли дії особи не являли ні реальної, ні уявної небезпеки.

Ухв. СК ВС РРФСР від 28 липня 1966 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1967. — № 2. — С. 12; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 258.

Не є злочином позбавлення життя нападаючого, вчинене особою, яка перебувала у стані необхідної оборони, якщо при цьому не було допущено перевищення її меж.

Ухв. СККС ВСУ від 20 квітня 1976 р. // БВС УССР — 1976. — № 19. — С. 36; БВС УССР. — 1982. — № 41. — С. 46.

Спричинення смерті нападаючому при відбитті нападу не містить складу злочину, якщо при цьому не були перевищені межі необхідної оборони.

Пост. Пл. ВС СРСР від 22 грудня 1970 р. у справі К. // БВС СССР. — 1971. — № 2. — С. 24.

Вбивство, особи, яка чинила фізичний опір хулігану, не обґрунтовано кваліфіковано як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони.

СЗ. — 1970. — № 12. — С. 79.

Суд необґрунтовано засудив особу, яка спричинила легкі тілесні ушкодження при уявній обороні.

Пост. През. ВС РРФСР // БВС РСФСР. — 1964. — № 4. — С. 7.

Необхідна оборона необґрунтовано розцінена як злочин, вчинений у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Ухв. СК ВС РРФСР від 14 січня 1966 р. // БВС РСФСР. — 1967. — № 3. — С. 4.

Дії, вчинені в стані необхідної оборони, неправильно розцінені як перевищення меж необхідної оборони.

Ухв. СК ВС РРФСР від 12 травня 1966 р. // БВС РСФСР. — 1967. — № 9. — С. 10.

Неправильна кваліфікація вбивства, вчиненого з перевищенням меж необхідної оборони, як вбивства за обтяжуючих обставин.

СЗ. — 1959. — № 12; СЗ. — 1966. — № 8. — С. 86; Пост. Пл. ВСУ від 20 лютого 1966 р. у справі Л.

Умисне вбивство неправильно розцінене як вбивство, вчинене в стані уявної оборони.

Пост. През. ВС РРФСР від 31 січня 1958 р. у справі Г. // СЮ. — 1958. — № 9. — С. 84; Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 182.

Перевищення меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано як умисне вбивство без обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВСУ від 2 липня 1968 р. // Рад. право. — 1968. — № 9. — С. 99.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони необгрунтовано розцінене судом як умисне спричинення тяжких тілесних ушкоджень.

Ухв. СК ВС РРФСР від 16 травня 1967 р. у справі Р. // БВС РСФСР. — 1967. — № 9. — С. 7; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 267.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, неправильно кваліфіковано як умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР у справі А. // Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 106.

Неправильна оцінка дій винного, вчинившого вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, призвела до необгрунтованого засудження за умисне вбивство.

СЗ. — 1967. — № 12. — С. 79.

Неправильна кваліфікація вбивства, вчиненого при перевищенні меж необхідної оборони, як умисного вбивства, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 103 КК РРФСР.

Ухв. СК ВС РРФСР у справі М. // СЗ. — 1966. — № 3. — С. 90.

Дії винних осіб, які умисно або через необережність перевищили межі необхідної оборони, підлягають кваліфікації

залежно від наслідків, які фактично настали, за ст. 105 або ст. 111 КК РРФСР.

Пост. През. ВС РРФСР від 6 лютого 1963 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1963. — № 5. — С. 12; Сб-к ВС РСФСР 1961–1963 гг. — С. 108.

Кваліфікація злочину як замаху на перевищення меж необхідної оборони за ст. 15 і 105 КК РРФСР можлива.

Пост. През. ВС РРФСР № 722п-7 від 6 березня 1968 р. // Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за второй кв-л 1968 г. — С. 9.

Вбивство, вчинене з перевищенням меж необхідної оборони, кваліфікується за ст. 97 КК УРСР.

Пост. Пл. ВСУ // Рад. право. — 1963. — № 5. — С. 123.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР.

Пост. Пл. ВСУ №05-292 п68 від 1 жовтня 1968 р. у справі Г.; Ухв. СККС ВСУ від 9 серпня 1966 р. // Рад. право. — 1966. — № 11. — С. 101.

Перевищення меж необхідної оборони, яке спричинило смерть потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР.

Пост. Пл. ВСУ від 28 травня 1966 р. у справі Ц. // Рад. право. — 1966. — № 8. — С. 92.

Перевищення меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано за п. «Г» ст. 93 КК УРСР.

Пост. Пл. ВСУ від 20 січня 1966 р. у справі Л. // Рад. право. — 1966. — № 3. — С. 85.

Вбивство двох осіб при перевищенні меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано за п. «Г» ст. 93 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 23 травня 1989 р. у справі Г. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 113–114; Рад. право. — 1991. — № 9. — С. 92; Рад. право. — 1989. — № 11. — С. 90.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони неправильно розцінене судом як вчинене з особливою жорстокістю і щодо двох осіб.

Пост. През. ВС РРФСР від 6 листопада 1991 р. // БВС РФ. — 1992. — № 2. — С. 5.

Вбивство, вчинене з перевищенням меж необхідної оборони, неправильно кваліфіковано за п. «е» ст. 93 КК УРСР.

Ухв. СККС ВСУ від 14 березня 1967 р. // Рад. право. — 1967. — № 8. — С. 97.

Не містить ознак перевищення меж необхідної оборони вбивство озброєного напарника, вчинене під час відбиття безпосередньої реальної небезпеки для життя.

СЗ. — 1977. — № 1. — С. 89.

Суд неправильно кваліфікував вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 97 КК УРСР), як вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ від 31 липня 1975 р. // БВС УССР. — 1976. — № 18. — С. 36.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони судом неправильно кваліфіковано як умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ від 16 серпня 1977 р. // БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 27.

Вбивство, вчинене в стані необхідної оборони, неправильно кваліфіковане судом як вчинене з перевищенням її меж.

Ухв. СККС ВСУ від 31 березня 1970 р. // Рад. право. — 1970. — № 7. — С. 106.

Суд помилково визнав у діях особи наявність перевищення меж необхідної оборони, в той час, коли вона правомірно захищалась від вчиненого на неї нападу.

Ухв. СККС ВСУ у справі С. // Сб-к по угол. делам. — С. 14–16.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано судом як умисне вбивство за ст. 94 КК УРСР.

Ухв. СККС ВСУ від 2 січня 1979 р. // БВС УССР. — 1979. — № 30. — С. 28; Ухв. СККС ВСУ від 7 липня 1970 р. // Рад. право. — 1970. — № 10. — С. 106.

Вбивство особи, яка вчинила фізичний опір хулігану, необґрунтовано кваліфіковано як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони.

СЗ. — 1970. — № 12. — С. 79.

Вбивство може бути кваліфіковано як вчинене в результаті перевищення меж необхідної оборони, якщо воно мало місце при захисті від суспільно небезпечного посягання.

Ухв. СККС ВС СРСР від 26 січня 1977 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1978. — № 1. — С. 24.

Маючи матеріали, які вказували на те, що сам обвинувачений зазнав протиправного нападу і діяв лише з метою свого захисту, слідчі органи не дали цій обставині належної оцінки і не забезпечили її ретельної перевірки.

Пост. Пл. ВС СРСР від 8 липня 1982 р. у справі Л. і ін. // БВС СССР. — 1983. — № 4. — С. 17.

Застосування насильства до злочинця при його затриманні не може розглядатися як суспільно небезпечне посягання. Тому вбивство злочинцем особи, яка провадила затримання, не може бути визнане вчиненим при перевищенні меж необхідної оборони.

БВС УССР. — 1975. — № 14. — С. 87; Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за III кв-л 1974 г. — С. 10.

Твердження підсудного про вчинення ним убивства у стані необхідної оборони не може бути покладене в основу висновків суду, якщо воно суперечить іншим матеріалам справи.

Пост. Пл. ВС СРСР від 18 грудня 1967 р. у справі К. // БВС СССР. — 1968. — № 2. — С. 15.

Активна протидія нападу визнана вчиненою в межах необхідної оборони.

Пост. Пл. ВС СРСР від 22 листопада 1978 р. у справі Л. // БВС СССР. — 1979. — № 2. — С. 6; Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 105.

Дії, вчинені з перевищенням меж необхідної оборони, помилково кваліфіковано як умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Пост. Пл. ВС Киргизької РСР від 18 листопада 1988 р. // БВС СССР. — 1989. — № 3. — С. 37.

Необережне вбивство в стані уявної оборони необґрунтовано кваліфіковано як умисне вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 14 листопада 1984 р. у справі А. // БВС СССР. — 1985. — № 6. — С. 14.

Неправильна кваліфікація вбивства, вчиненого в стані уявної оборони.

СЗ. — 1971. — № 3. — С. 86.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, не може кваліфікуватися як умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВС Казахської РСР від 24 червня 1971 р. у справі Б. // БВС СССР. — 1972. — № 2. — С. 39.

Неправильна кваліфікація вбивства, вчиненого при перевищенні меж необхідної оборони.

Пост. Пл. ВС СРСР від 29 січня 1976 р. у справі Х. // БВС СССР. — 1976. — № 4. — С. 44.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, неправильно кваліфіковано як вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства з боку потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ від 7 березня 1967 р. // Рад. право. — 1967. — № 5. — С. 98; Рад. право. — 1980. — № 12. — С. 75; БВС УССР. — 1976. — № 18. — С. 36; БВС УССР. — 1977. — № 24. — С. 27.

Коли засуджений, застосувавши вогнепальну зброю за відсутності реальних підстав передбачати можливість наявності небезпеки, яка загрожує його життю, заподіяв потерпілому шкоду, що перевищує межу допустимої шкоди, він повинен нести відповідальність за убивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони.

Пост. През. Чернігівського облсуду від 6 червня 1973 р. у справі К. // БВС УССР. — 1973. — № 6. — С. 66.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони неправильно розцінено судом як вчинене з хуліганських мотивів.

Ухв. СККС ВСУ СРСР від 15 жовтня 1973 р. у справі Т. // БВС СССР. — 1974. — № 1. — С. 26; Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 90; Ухв. ВК ВС СРСР від 20 вересня 1973 р. // БВС СССР. — 1974. — № 1. — С. 29.

Не може розглядатися як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони вбивство, вчинене за допомогою так званих попереджувальних засобів (наприклад, обматуванням паркану дротом, через який пропускається електричний струм) з метою охорони сада, автомашини або іншого майна від можливого посягання зі сторони інших осіб. Таке вбивство слід кваліфікувати залежно від конкретних обставин за статтями 94 чи 93, а в окремих випадках — за ст. 98 КК УРСР.

БВС СССР. — 1969. — № 1. — С. 22–24; БВС УССР. — 1981. — № 38. — С. 53.

Вбивство, вчинене у зв'язку із захистом від нападу, повинно кваліфікуватися за наявності необхідних умов як вбивство з перевищенням меж необхідної оборони, а не як інші види умисного вбивства.

Ухв. ВЗК ВС СРСР від 8 вересня 1944 р. у справі Ч. // СП ВС СССР. — 1944. — С. 107.

Дії, спрямовані на захист від суспільно небезпечного посягання, не є злочином, якщо не були перевищенні межі необхідної оборони.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. і В. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 44.

Дії, вчинені в стані необхідної оборони, необґрунтовано розцінені як злочин в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 47.

Перевищення меж необхідної оборони може бути визнано лише за явної невідповідності захисту характеру і небезпечності посягання.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 49–53–55.

Особа, яка спричинила в стані уявної оборони шкоду, що явно перевищувала межі допустимої шкоди в умовах відповідного реального посягання, несе відповідальність за перевищення меж необхідної оборони.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 55.

Дії стрілка воєнізованої охорони, які полягали в забороні стороннім особам ходити через територію охоронюваного об'єкта, судом необґрунтовано визнані неправомірними лише тому, що на момент події під охороною не було цінного вантажу.

Ухв. СККС ВС СРСР від 30 липня 1985 р. // БВС СССР. — 1966. — № 3. — С. 19.

Якщо особа спочатку оборонялася від нападу, а потім, коли втручанням третіх осіб напад було припинено, вчинила вбивство нападаючого з особливою жорстокістю, такі дії слід кваліфікувати як умисне вбивство, а не як перевищення меж необхідної оборони.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР IV кв-л 1969 г. — С. 10.

Вирок змінений у зв'язку з неправильною кваліфікацією меж необхідної оборони.

Пост. Пл. ВС СРСР від 7 липня 1972 р. у справі С. // БВС СССР. — 1973. — № 1. — С. 20.

Про судову практику у справах про злочини проти життя і здоров'я громадян, вчинених у стані сильного душевного хвилювання і при перевищенні меж необхідної оборони.

БВС УССР. — 1977. — № 23. — С. 66.

Постановлені у справі судові рішення змінені через неправильну кваліфікацію вбивства, вчиненого при перевищенні меж необхідної оборони, за ст. 94 КК України (1960 р.).

Сб-к по угол. делам. — С. 144–145.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони судом неправильно кваліфіковано як умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ у справі Ш. // Сб-к по угол. делам. — С. 145–147.

Суд неправильно кваліфікував вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, як вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Ухв. СККС ВСУ у справі В. // Сб-к по угол. делам. — С. 147–149.

Постановлені у справі судові рішення змінені, оскільки вбивство при перевищенні меж необхідної оборони помилково кваліфіковано як вбивство, передбачене ст. 94 КК України.

Сб-к по угол. делам. — С. 149–150.

У випадках, коли при уявній обороні особа спричинила потерпілому шкоду, яка явно перевищувала межі допустимої шкоди в умовах відповідного реального посягання, вона підлягає відповідальності за перевищення меж необхідної оборони.

Сб-к по угол. делам. — С. 181–183.

Дії особи, яка вчинила вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, необґрунтовано кваліфіковано як умисне вбивство.

Ухв. СК ВС РРФСР від 22 серпня 1980 р. // БВС РСФСР. — 1981. — № 1. — С. 5.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано судом як вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 серпня 1984 р. у справі З. // БВС ССРСР. — 1984. — № 5. — С. 37.

Постановлені у справі судові рішення змінені, оскільки вбивство при перевищенні меж необхідної оборони помилково кваліфіковано як вбивство, передбачене ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Київського облсуду від 27 грудня 1984 р. у справі В. // БВС УССР. — 1985. — № 53. — С. 37.

Дії, вчинені в стані необхідної оборони, необґрунтовано кваліфіковані як вчинені з перевищенням її меж.

Ухв. СК ВС РРФСР від 28 березня 1985 р. // БВС РСФСР. — 1985. — № 10. — С. 7.

Наглядовою інстанцією вбивство кваліфіковано як вчинене внаслідок перевищення меж необхідної оборони під час виконання працівником воєнізованої охорони своїх службових обов'язків із припинення суспільно небезпечного посягання і затримання правопорушника.

БВС РСФСР. — 1985. — № 9. — С. 5.

Постановлені у справі судові рішення змінені у зв'язку з неправильною кваліфікацією вбивства, вчиненого при перевищенні меж необхідної оборони, за ст. 94 КК УРСР.

Пост. През. Херсонського облсуду від 15 листопада 1985 р. у справі М. // БВС УССР. — 1986. — № 56. — С. 59.

Вбивство на ґрунті особистих неприязних відносин помилково кваліфіковано як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони.

Ухв. СККС ВСУ від 30 січня 1986 р. // БВС УССР. — 1986. — № 57. — С. 32.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК УРСР як умисне вбивство під час бійки.

Пост. През. Черкаського облсуду від 31 березня 1987 р. у справі К. // Рад. право. — 1987. — № 11. — С. 86; БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 114.

Вбивство в стані необхідної оборони необґрунтовано кваліфіковано як вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло.

БВС РСФСР. — 1989. — № 2. — С. 15.

Особа, яка діяла в стані необхідної оборони, помилково засуджена за вбивство при перевищенні її меж.

Пост. През. ВС РРФСР // БВС РСФСР. — 1990. — № 12. — С. 3.

Вбивство при перевищенні меж необхідної оборони неправильно кваліфіковано судом за ст. 94 КК УРСР.

Право України. — 1992. — № 2.

Вчинення в стані сильного душевного хвилювання, викликаного протизаконним насильством потерпілого, вбивства останнього за допомогою засобу, використання якого не викликалось необхідністю, кваліфіковано за ст. 97 КК України.

Пост. През. Вінницького облсуду від 8 серпня 1991 р. у справі Ю. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 116–117.

Захист потерпілих від протиправних дій за допомогою засобу, застосування якого не було необхідним, враховуючи характер і небезпечність посягання, є перевищенням меж необхідної оборони.

Ухв. СККС ВСУ від 9 липня 1991 р. у справі Б. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 115; Рад. право. — 1991. — № 9. — С. 92.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони помилково кваліфіковано за ст. 94 КК України.

Пост. През. Херсонського облсуду від 21 лютого 1992 р. у справі Є. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 117.

Вбивство визнано вчиненим при перевищенні меж необхідної оборони через невідповідність способу захисту іншої особи характерові й небезпечності посягання.

Пост. През. Донецького облсуду від 4 березня 1992 р. у справі М. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 119.

Перевищення меж необхідної оборони суд неправильно розцінив як умисне вбивство, вчинене під час сварки й бійки, і неправильно кваліфікував дії винного за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 24 лютого 1994 р. у справі Д. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 105.

Коли умисне вбивство вчинено особою, яка перебувала в стані необхідної оборони і перевищила межі останньої, відповідальність настає за ст. 97 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 12 грудня 1996 р. у справі В. // РВСУ. — 1997. — П. 89. — С. 121.

Дії винного, який учинив убивство при перевищенні меж необхідної оборони, безпідставно кваліфіковано за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 28 січня 1997 р. у справі К. // РВСУ. — 1997. — П. 87. — С. 119; ВВСУ. — 1997. — № 1. — С. 19.

Якщо особа вчинила вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, її дії підлягають кваліфікації за ст. 97 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 30 квітня 1996 р. у справі А. // РВСУ. — 1997. — П. 88. — С. 120.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, безпідставно визнано вчиненим у сварці й кваліфіковано за ст. 94 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 17 листопада 1998 р. у справі К.М. // РВСУ. — 1999. — П. 55. — С. 85.

Кожна особа має право захищатись від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння шкоди тому, хто посягає, якщо такі дії були зумовлені потребою негайного відвернення чи припинення посягання.

Ухв. СККС ВСУ від 12 лютого 1998 р. у справі Л. // РВСУ. — 1999. — П. 46. — С. 72.

Кваліфікація судом дій особи за ст. 103 КК РРФСР без перевірки того, чи могла вона точно оцінити характер небезпеки, що їй загрожує, й обрати відповідні засоби захисту і чи знаходилася вона в стані уявної оборони, визнана необґрунтованою.

БВС РФ. — 1998. — № 5. — С. 17.

Кваліфікуючи дії засудженого за ст. 97 КК України, суд не взяв до уваги, що він скористався правом на захист свого житла від протиправного втручання та протизаконного насильства з боку потерпілого, але при цьому обрав спосіб захисту, який не відповідав небезпечності посягання, тому зазначені дії переключено на ст. 97 КК.

Ухв. СККС ВСУ від 22 серпня 2000 р. у справі М. // РВСУ. — 2001. — П. 53. — С. 98.

За необережне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при необхідній обороні, а також перевищенні її меж кримінальна відповідальність не передбачена.

Ухв. СККС ВСУ від 13 липня 2000 р. у справі М. // РВСУ. — 2001. — П. 54. — С. 100.

Відповідальність за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ч. 3 ст. 101 КК України) при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 104 КК України) настає лише у випадку, коли винним здійснюється захист, що не відповідає небезпечності посягання або обстановці, яка склалася.

Ухв. СККС ВСУ від 15 лютого 2000 р. у справі М. // РВСУ. — 2001. — П. 55. — С. 101.

Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого, при перевищенні меж необхідної оборони підлягає кваліфікації за ст. 104 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 29 липня 1999 р. у справі Ш. // РВСУ. — 2000. — П. 52. — С. 89.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, внаслідок якого настала смерть потерпілого, помилково визнано наглядовою інстанцією заподіяним у стані уявної оборони та переключено на ст. 104 КК України.

Ухв. СККС ВСУ від 14 січня 1999 р. у справі Б. // РВСУ. — 2000. — П. 53. — С. 90.

Витрати на стаціонарне лікування потерпілого у разі вчинення злочину при перевищенні меж необхідної оборони із засудженого не стягуються.

Ухв. СККС ВСУ від 29 липня 1999 р. у справі Ш. // РВСУ. — 2000. — П. 52. — С. 90.

Касаційну скаргу захисника про скасування вироку і закриття справи залишено без задоволення, оскільки встановлено, що під час вбивства винний не перебував у стані необхідної оборони.

Ухв. СККС ВСУ від 1 червня 1999 р. у справі Д.В. // РВСУ. — 2000. — П. 43. — С. 74.

Дії особи, яка під час вбивства та замаху на вбивство декількох потерпілих керувалася почуттям помсти, не визнано необхідною обороною, перевищенням її меж чи такими, що вчинені у стані фізіологічного афекту. Протиправні дії потерпілих щодо засудженої особи визнано обставиною, що пом'якшує відповідальність.

Ухв. СККС ВСУ від 16 вересня 1999 р. у справі Р. // РВСУ. — 2000. — П. 44. — С. 76.

Висновок суду про те, що потерпілий, захищаючи себе і своє майно від нападу озброєного злочинця, не перебував у стані необхідної оборони, визнано помилковим.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 23 жовтня 2001 р. // ВВСУ. — 2002. — № 2. — С. 16.

Суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що підсудний під час вбивства та заподіяння тяжкого тілесного ушкодження не перебував у стані необхідної оборони, і правильно кваліфікував його дії за ст. 94 та ч. 1 ст. 101 КК.

РВСУ. — 2002. — П. 44. — С. 70.

Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 23 листопада 2004 р. у справі Б. // ВВСУ. — 2002. — № 1. — С. 22.

Суд визнав перевищенням меж необхідної оборони в діях особи, яка оборонялася, котрі послідували за актом самозахисту, коли напад хоча і зупинився, але для особи, що оборонялася, у силу складнощів обстановки не був ясним момент закінчення нападу.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 269.

Вбивство, вчинене в обоїльній сварці, яка перейшла в бійку, необґрунтовано кваліфіковано за ст. 104 КК.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі П. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 256.

Вбивство під час припинення незаконного лову риби в обстановці, сприйнятій винним як реальне посягання на його життя, не може бути кваліфіковано за ст. 103 КК РРФСР (1960 р.)

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 266.

Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, безпідставно визнано вчиненим у сварці й кваліфіковано за ст. 94 КК України

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 17 листопада 1998 р.

(витяг)

Вироком Дарницького районного суду м. Києва від 6 квітня 1998 р. К.М. засуджено за ст. 94 КК на 7 років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії загального режиму.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Київського міського суду від 21 травня 1998 р. з вироку виключено посилення суду на те, що К.М. вчинила злочин у стані алкогольного сп'яніння, а в решті вирок залишено без змін.

К.М. засуджено за вмісне вбивство її колишнього чоловіка К.В.

Як визнав суд 1 січня 1998 р. близько 21 год К.М. перебувала разом з малолітньою дочкою в однокімнатній квартирі готельного типу. У цей час до помешкання зайшов К.В., з яким К.М. у 1997 р. розірвала шлюб, але проживала разом. Перебуваючи в стані сильного алкогольного сп'яніння, він підійшов до К.М., безпричинно схопив за волосся, стягнув з ліжка, завдав кілька ударів по обличчю, брутально висловлюючись. Міцно тримаючи К.М. за волосся і смикаючи його, К.В. виштовхав її до передпокою. Тут К.М. намагалася вчинити опір і вирватися від нього, але не змогла цього зробити. Тоді вона схопила зі столу кухонний ніж, який там завжди знаходився, і умисно вдарила ним К.В. у ліву частину грудей. Внаслідок поранення серця та лівої легені К.В. через невеликий проміжок часу помер.

Після вбивства К.М. помила закривавлений ніж і відвезла дитину до матері в інше місто. Повернувшись о 5 год 2 січня 1998 р. до м. Києва, вона добровільно повідомила про вчинене вбивство.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про зміну судових рішень і перекваліфікацію дій засудженої зі ст. 94 КК на ст. 97 КК з призначенням покарання у вигляді 1 року 6 місяців позбавлення волі.

Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню на таких підставах.

Суд правильно встановив фактичні обставини злочину, його висновок про те, що саме К.М. вчинила умисне вбивство К.В., відповідає зібраним у справі доказам, але її діям дано помилкову юридичну оцінку.

Так, органи слідства і суд визнали, що К.М. ударила потерпілого ножом тоді, коли він безпричинно і протиправно застосував до неї насильство, якому вона за своїми фізичними даними не могла протистояти. Проте, захищаючись від протиправних дій потерпілого, вона обрала такий засіб оборони, який явно не відповідав небезпечності посягання. Для К.М.

було очевидним, що потерпілий, вчинюючи протиправні дії, не застосовував до неї будь-які предмети з метою підсилення своїх дій, а лише тягнув її за волосся з квартири.

Таким чином, у зазначеному випадку, як це й визнав суд у вирокі при формулюванні обвинувачення, К.М., захищаючись від протиправних дій потерпілого, перевищила межі необхідної оборони і без необхідності застосувала ніж, яким убила його.

Згідно з матеріалами справи між К.М. і К.В. з вини потерпілого і раніше неодноразово виникали сварки й бійки, під час яких вони заподіювали один одному тілесні ушкодження. Такі стосунки призвели до того, що в 1997 р. шлюб між ними було розірвано.

Встановивши в судовому засіданні наведені обставини, суд помилково визнав К.М. винною у злочині, передбаченому ст. 94 КК, а саме в умисному вбивстві, вчиненому під час сварки.

У протесті обґрунтовано зазначено, що перелічені у вирокі дії вона вчинила при перевищенні меж необхідної оборони.

Погодившись із таким висновком, оскільки він відповідає встановленим судом фактичним обставинам справи і роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України, що містяться в пунктах 3, 4 постанови «Про необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань» від 21 червня 1991 р. № 4, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що судові рішення підлягають зміні з перекваліфікацією дій К.М. зі ст. 94 КК на ст. 97 КК, за якою засудженій необхідно визначити покарання з урахуванням позитивних даних про її особу, наявності на її утриманні малолітньої дитини, визнання нею своєї вини і щирого розкаяння.

Виходячи з наведеного, Судова колегія протест заступника Голови Верховного Суду України задовольнила, вирок щодо К.М. змінила — перекваліфікувала дії засудженої зі ст. 94 КК на ст. 97 КК, за якою визначила покарання у вигляді позбавлення волі строком на 1 рік 6 місяців у виправно-трудої колонії загального режиму.

Враховуючи те, що К.М. вчинила злочин, передбачений ст. 97 КК, який згідно зі ст. 71 КК не є тяжким, що вона має на

утриманні малолітню дитину 1993 р. народження, до неї застосовано п. «б» ст. 1 Закону «Про амністію» від 24 липня 1998 р. і від відбування покарання звільнено.

Кваліфікуючи дії засудженого за ст. 94 КК України, суд не врахував, що він скористався правом на захист свого житла від протиправного втручання та протизаконного насильства з боку потерпілого, але при цьому обрав такий спосіб захисту, який не відповідав небезпечності посягання, тому зазначені дії перекваліфіковано на ст. 97 КК

Ухвала судової колегії
в кримінальних справах Верховного Суду України

від 22 серпня 2000 р.

(витяг)

Вироком Біловодського районного суду Луганської області М. засуджено за умисне вбивство без обтяжуючих обставин за ст. 94 КК до позбавлення волі строком на 8 років.

У касаційному порядку справа не розглядалася.

Як визнав суд, 12 вересня 1997 р. близько 22 год М., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, у своєму будинку навмисно вбив потерпілого С., завдавши йому кілька ударів сокирою по голові.

Голова Верховного Суду України порушив у протесті питання про зміну вироку: перекваліфікацію дій М. зі ст. 94 на ст. 97 КК, призначення засудженому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 3 роки і звільнення його від відбування покарання на підставі п. «г» ст. 1 Закону «Про амністію» від 11 травня 2000 р. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України погодилася з протестом, пославшись на таке.

Суд першої інстанції повно встановив фактичні обставини злочину, але дав зібраним у справі доказам необ'єктивну оцін-

ку, що призвело до неправильної кваліфікації дій засудженого за ст. 94 КК.

Згідно з поясненнями М. 12 вересня 1997 р. у своєму будинку він ужив із дружиною спиртні напої та ліг спати. Прокинувшись, він побачив у помешканні С., який зайшов у будинок без дозволу і розпивав спиртні напої. С. запропонував М. приєднатися до нього, але той відмовився і зажадав, щоб непроханий гість пішов із будинку. С. їти не хотів і кілька разів ударив його кухлем та пляшкою по голові. Після цього, як пояснив обвинувачений, він на деякий час знепритомнів, а отямившись, побачив, що С. роздягнувся до трусів і намагається лягти спати біля його дружини, яка перебувала у стані сп'яніння і не чула, що відбувається в її помешканні. Розлютившись через таку нахабну поведінку С. Н. узяв на кухні сокиру й обухом завдав потерпілому кілька ударів по голові, не маючи наміру вбивати його. Вранці наступного дня він повідомив про вбивство жителів вулиці.

Показання М. про те, що С. бив його, підтверджуються висновком судово-медичної експертизи, згідно з яким у М. виявлено легкі тілесні ушкодження у вигляді забитої рани голови, саден на лівому вусі та крововиливу на обличчі, що за часом могли бути заподіяні за зазначених М. обставин.

За висновком судово-медичної експертизи смерть потерпілого настала внаслідок відкритих переломів кісток черепа, що утворилися від застосування предмета, яким могла бути сокира.

Згідно з протоколом огляду місця події в будинку М. виявлено труп потерпілого С. із ознаками насильницької смерті. Як пояснили свідки С-ва і В., потерпілий був одягнений у труси та майку, біля нього було багато крові.

Свідок К. показала, що 12 вересня 1997 р. зустріла п'яного С., який чіплявся до неї, пропонуючи вступити у статевий зв'язок, але вона прогнала його, а вранці наступного дня дізналася, що його вбив М.

Аналізуючи зазначені докази, суд дійшов висновку, що М. під час сварки на ґрунті неприязних стосунків умисно вбив потерпілого. При цьому суд керувався тим, що після заподія-

ння М. ударів пляшкою та кухлем по голові потерпілий пішов спати і ніяких дій щодо нього не вчиняв. Хоча С. був п'яним, а двері будинку були зачинені, це не заважало М. обрати більш законний спосіб видворення потерпілого з будинку, але засуджений безпідставно застосував до С. сокиру і, завдавши кілька ударів обухом по голові, вбив його.

Проте з таким висновком суду погодитись не можна.

У справі доведено, що п'яний С. у пізній час без дозволу зайшов до будинку М., у відповідь на вимогу господаря залишити житло застосував до нього насильство, ударивши пляшкою і кухлем по голові, а потім, роздягнувшись, намагався лягти спати біля його дружини, і тільки після цих протиправних дій потерпілого М. кілька разів ударив того сокирою по голові.

Діям потерпілого відповідної оцінки у вироку не дано, хоча саме вони мають вирішальне значення для кваліфікації дій засудженого. Про їх протиправність суд згадав лише під час вирішення питання про обрання засудженому міри покарання.

Кваліфікуючи дії засудженого за ст. 94 КК, суд не взяв до уваги те, що кожний громадянин має конституційне право на недоторканність житла і згідно з цим — на необхідну оборону в разі протиправного проникнення в останнє, а також має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправного посягання.

Як встановлено у справі, потерпілий не тільки протиправно проник у житло, а й у відповідь на законну вимогу господаря вийти з приміщення застосував щодо нього протизаконне насильство і намагався лягти спати біля його дружини.

З огляду на обставини справи треба визнати, що засуджений у цьому випадку мав право захищати своє житло від протиправного вторгнення та протизаконного насильства з боку потерпілого, але при цьому обрав такий спосіб захисту, який не відповідав небезпечності посягання. Це визнав і суд у вироку, коли наводив докази на спростуван-

ня доводів М. про те, що він захищався від протиправних дій потерпілого.

Таким чином, у цьому випадку дії М. слід розглядати як убивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, і кваліфікувати їх за ст. 97 КК. Перекваліфікувавши дії засудженого, судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України призначила йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 3 роки. У зв'язку з тим, що вчинений М. злочин не належить до тяжких, а засудженому виповнилося 62 роки, до нього застосовано п. «г» ст. 1 Закону «Про амністію» від 11 травня 2000 р. і його звільнено від відбування покарання.

Замах на вбивство визнано вчиненим на ґрунті особистих неприязних відносин, а не в стані необхідної оборони, оскільки дії потерпілого, який хотів залишитись у будинку до ранку, не носили агресивного характеру і не загрожували життю та здоров'ю засудженого і його сестри

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 16 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Донецької області від 29 листопада 2005 р. Ф., засудженого 14 травня 1997 р. за ч. 3 ст. 101 КК України до 9 років позбавлення волі, звільненого від відбування покарання 30 квітня 2003 р. умовно-достроково на 2 роки 4 місяці 3 дні, засуджено за ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України на 8 років позбавлення волі.

На підставі ч. 1 ст. 71 КК України за сукупністю вироків до призначеного покарання частково приєднане покарання за

попереднім вироком і остаточно визначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на 8 років 6 місяців.

Цим вироком колегії суддів частково в частині призначення покарання скасовано вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 7 вересня 2005 р., яким його було засуджено за ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України на 8 років позбавлення волі.

Ф. визнано винним у тому, що він 2 квітня 2005 р. близько 0 год 30 хв, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння у флігелі буд. 21, що у пер. Красносільському м. Артемівська, діючи умисно на ґрунті особистих неприязних відносин, з метою вбивства О. наніс йому удар ножем в груди, заподіявши колото-різану рану грудей з пошкодженням внутрішніх органів, але свій злочинний намір на вбивство останнього не довів до кінця з причин, що не залежали від його волі унаслідок активного опору потерпілого.

У касаційній скарзі засуджений Ф., не оспороюючи факту нанесення удару ножем потерпілому О., просить перекваліфікувати його дії на статтю закону, яка передбачає самооборону. Під час конфлікту з потерпілим він захищав себе та свою сестру, інваліда дитинства 2-ї групи. Потерпілий вів себе протиправно щодо них і він мусив захищатись.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, думку прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що касаційна скарга засудженого Ф. задоволенню не підлягає.

Висновок суду щодо доведеності винності Ф. у вчиненні замаху на умисне вбивство О. за встановлених судом обставин, що викладені у вироку, є обґрунтованим і правильним, що підтверджується дослідженими в судовому засіданні доказами.

Ф. у судовому засіданні підтвердив факт нанесення удару ножем у ліву частину грудей О. під час сварки, що виникла між ними після спільного вживання спиртних напоїв.

Потерпілий О. в судовому засіданні вказав на конкретні обставини заподіяння йому засудженим колото-різаної рани грудей ножем.

Свідок Ф.В., сестра засудженого, у судовому засіданні описала обставини сварки, яка виникла між її братом та потерпілим, та вказала на те, що Ф. узяв ніж на кухні і після відмови О. негайно покинути будинок наніс йому ножем удар у ліву частину грудей.

Локалізація і характер колото-різаної рани грудей на тілі потерпілого з пошкодженням внутрішніх органів, яка за висновками судово-медичної експертизи відноситься до тяжких тілесних ушкоджень, повністю узгоджується з показаннями потерпілого О. та свідка Ф.В. щодо механізму заподіяння поранення.

Згідно з висновками додаткової судово-медичної експертизи не виключається можливість заподіяння колото-різаного поранення грудної клітки потерпілому О. саме ножем, який виявлений і вилучений у дворі будинку за місцем проживання Ф. під час огляду місця події, на якому виявлена кров потерпілого.

Саме локалізація рани та її глибина свідчать про нанесення удару ножем зі значною силою, що підтверджує висновок суду про направленість умислу Ф. на вмісне вбивство потерпілого.

Посилання Ф. на те, що він діяв у межах необхідної оборони, захищаючи від дій О. свою сестру Ф.В., з достатньою повнотою перевірено судом і спростовується наведеними та іншими доказами, що є у справі. Дія О. у сварці з Ф. та Ф.В. з приводу того, що він хотів залишитись у будинку до ранку, не носили агресивного характеру і не загрожували ні їх життю, ні здоров'ю, з огляду на показання засудженого і свідка Ф.В.

Суд на підставі досліджених доказів дійшов правильного висновку щодо доведеності винності Ф. та обґрунтовано кваліфікував його злочинні дії за ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України.

Порушень вимог КПК, що ставлять під сумнів доведеність винності Ф. у зазначеному вироком обсязі злочинних дій, не встановлено. Призначене судом покарання Ф. відповідає ступеню тяжкості вчиненого ним злочину, даним про його особу

та обставинам, що пом'якшують та обтяжують покарання, а тому відповідає вимогам ст. 65 КК України. Отже, підстав для зміни чи скасування вироку колегія суддів не вбачає.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Донецької області щодо Ф. залишила без змін, а його касаційну скаргу — без задоволення.

Розділ X

**Умисне вбивство,
передбачене іншими
статтями КК України
(статті 112, 348, 379,
400, ч. 4 ст. 404,
ст. 443 КК 2001 р.
чи відповідні статті КК
1960 р.)**

**Про застосування судами законодавства,
що передбачає відповідальність за посягання
на життя, здоров'я, гідність та власність суддів
і працівників правоохоронних органів**

Постанова Пленуму Верховного Суду України

від 26 червня 1992 р. № 8

*(Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою
Пленуму Верховного Суду України від 3 грудня 1997 р. № 12)*

(витяг)

Судам необхідно мати на увазі, що відповідальність за статтями ...190¹ КК настає лише за дії, вчинені винним у зв'язку з виконанням суддею, працівником правоохоронного органу службових обов'язків, а так само у зв'язку з діяльністю члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця, пов'язаною з охороною громадського порядку. Якщо дії притягнутої до відповідальності особи були реакцією на незаконні діяння судді, працівника правоохоронного органу, члена громадських формувань з охорони громадського порядку чи військовослужбовця або викликані особистими неприязними стосунками, не пов'язаними з виконанням потерпілим своїх обов'язків, вчинене, за наявності для цього підстав, потрібно кваліфікувати як злочин проти особи або власності.

5. Звернути увагу судів, що, крім судді, військовослужбовця та члена громадського формування з охорони громадського порядку, потерпілими у справах про злочини, передбачені статтями ... 190¹ КК, можуть бути також працівники правоохоронних органів, до яких згідно з приміткою до ст. 190¹ КК належать особи, зазначені в ч. 1 ст. 2 Закону від 23 грудня 1993 р. «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Це працівники органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митних органів, органів охорони державного кордону, державної податкової адмініст-

рації, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інших органів, які здійснюють правозастосовчі або правоохоронні функції.

Судам слід мати на увазі, що в таких випадках працівники правоохоронних органів та військовослужбовці можуть визнаватись потерпілими не тільки тоді, коли вони виконували свої службові обов'язки, перебуваючи безпосередньо на службі, та коли застосовували заходи по охороні правопорядку у відповідності зі своїми службовими обов'язками, за наказом чи розпорядженням, а й тоді, коли вони вжили зазначених заходів у межах своїх повноважень з власної ініціативи (наприклад, перепиняли правопорушення у неробочий час).

Крім того, у передбачених законом випадках потерпілими можуть бути близькі родичі судді і працівника правоохоронного органу. Згідно з приміткою до ст. 190¹ КК до близьких родичів, про яких йдеться у статтях ...190¹ КК, належать особи, зазначені в ч. 2 ст. 2 Закону «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»: батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки.

Посягання, вчинені на технічних працівників, секретарів, прибиральниць та інших осіб, робота яких не пов'язана із правозастосовчими або правоохоронними функціями правоохоронних органів, потрібно кваліфікувати за статтями КК, які передбачають відповідальність за злочини проти особи, власності тощо.

6. При кваліфікації протиправних дій судам слід відрізняти злочини, вчинені щодо працівників міліції, членів громадських формувань з охорони громадського порядку та військовослужбовців при виконанні ними обов'язків щодо охорони громадського порядку, від злочинів, вчинених щодо працівників правоохоронних органів у зв'язку з виконанням ними інших службових обов'язків.

Під виконанням обов'язків щодо охорони громадського порядку слід розуміти: несення постової чи патрульної служби, підтримання порядку під час демонстрацій, мітингів, інших масових заходів, при ліквідації наслідків аварії, стихійного

лиха, дії по припиненню або запобіганню порушенням громадського порядку, затриманню порушника тощо.

Відповідальність за злочини, передбачені статтями ...190¹ КК, настає як за дії, вчинені щодо потерпілого під час безпосереднього виконання ним службових обов'язків, так і в інший час (наприклад, як помста за службову діяльність потерпілого в минулому).

14. Під посяганням на життя, передбаченим ст. 190¹ КК, належить розуміти умисне вбивство або замах на умисне вбивство хоча б однієї із зазначених у цій статті осіб. Якщо такі дії вчинені у зв'язку з виконанням суддею або працівником правоохоронного органу службових обов'язків чи у зв'язку з діяльністю члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця, пов'язаною з охороною громадського порядку, вони кваліфікуються лише за ст. 190¹ КК.

Замах на умисне вбивство осіб, зазначених у диспозиції ст. 190¹ КК, може бути вчинено тільки з прямим умислом.

15. Звернути увагу судів на неприпустимість упередженого ставлення до показань потерпілих у справах даної категорії, а також їх невиправданої переоцінки. Показання цих осіб повинні оцінюватись у сукупності з усіма іншими дослідженими доказами.

Напад на адміністрацію або тероризування засуджених, які стали на шлях виправлення, поєднані з умисним вбивством, заподіянням умисних тілесних ушкоджень, належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 69¹ та ст. 93 або ст. 101 КК.

Абзац 2 п. 8 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» від 26 березня 1993 р. № 2 (зі змінами, внесеними постановами від 13 січня 1995 р. № 3 та від 3 грудня 1997 р. № 12).

Особи, які посягали на життя працівників міліції, народних дружинників при виконанні ними обов'язків з охорони й захисту природних багатств, боротьби з браконьєрством і

порушеннями правил полювання підлягають відповідальності за ст. 191² КК РРФСР і відповідними статтями КК інших союзних республік.

Пункт 5 Пост. Пл. ВС СРСР від 3 червня 1977 р. № 6.

Під посяганням на життя працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку належить розглядати вбивство або замах на вбивство цих осіб.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 березня 1963 р. у справі К. // БВС СРСР. — 1963. — № 5. — С. 15.

Під посяганням на життя працівника міліції чи народного дружинника розуміється як вбивство цих осіб, так і замах на вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР у справі А. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 394.

Під посяганням на життя при кваліфікації злочину за ст. 191² КК РРФСР слід розуміти вбивство або замах на вбивство працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку.

Пост. През. ВС РРФСР від 4 вересня 1963 р. у справі М. і ін. // БВС РСФСР. — 1963. — № 12. — С. 5; Ухв. СККС ВС РРФСР від 9 жовтня 1963 р. у справі Г. // БВС РСФСР. — 1964. — № 3. — С. 7; Ухв. СККС ВС РРФСР від 19 серпня 1967 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1968. — № 1. — С. 8.

Опір працівникам міліції та народним дружинникам не обґрунтовано кваліфіковано як посягання на їх життя.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі А.; Пост. През. ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 391.

Диспозиція ст. 191² КК РРФСР передбачає відповідальність за посягання на життя працівника міліції або народного дружинника. Відповідальність за погрозу застосування такого насильства передбачена ч. 2 ст. 191¹ КК РРФСР (1960 р.).

Ухв. СККС ВС РРФСР у справах К. та Т. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 393–394.

Відповідальність за ст. 191² КК РРФСР настає незалежно від того, чи знаходився працівник міліції при виконанні ним обов'язків з охорони громадського порядку або ж за своєю ініціативою чи на прохання громадян вжив заходи з припинення порушення громадського порядку або прискікання злочину.

БВС РСФСР. — 1979. — № 8. — С. 10.

Дії винного, не спрямовані безпосередньо на позбавлення життя потерпілого, а які були лише погрозою вбивством, не можуть кваліфікуватися як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 травня 1967 р. у справі К. // БВС СССР. — 1967. — № 4. — С. 19.

Посяганням на життя працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку є не лише вбивство, а й замах на вбивство цих осіб.

Ухв. СККС ВСУ від 28 червня 1973 р. // Рад. право. — 1973. — № 10.

Диспозиція ст. 191² КК РРФСР охоплює як закінчений злочин, так і замах на нього.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 27 травня 1974 р. // БВС РСФСР. — 1974. — № 12. — С. 6.

Як посягання на життя працівника міліції чи народного дружинника у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку слід розглядати вбивство або замах на вбивство цих осіб.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 березня 1963 р. у справі К. // БВС СССР. — 1963. — № 5. — С. 15.

Умисні дії, пов'язані з посяганням на життя працівників міліції у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків з охорони громадського порядку, внаслідок чого їм були заподіяні тілесні ушкодження, зокрема середньої тяжкості, безпідставно кваліфіковано за ст. 105 КК України як учинені з необережності.

Ухв. СККС ВСУ від 29 серпня 2000 р. у справі П. // РВСУ. — 2001. — П. 67.

Дії, пов'язані з активним опором працівникам міліції, помилково кваліфіковано судом за ст. 190¹ КК України як посягання на їх життя.

Ухв. СККС ВСУ від 1 березня 2001 р. у справі Н. // ВВСУ. — 2001. — № 4. — С. 13.

Опір працівникові міліції при виконанні ним обов'язків з охорони громадського порядку помилково кваліфіковано як посягання на його життя.

Рад. право. — 1986. — № 3. — С. 79; Рад. право. — 1989. — № 5. — С. 83.

Погроза вбивством і заподіяння тілесних ушкоджень при посяганні на життя працівників міліції охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 348 КК України, і додаткової кваліфікації за ст. 345 цього Кодексу не потребує.

Ухв. СККС ВСУ від 14 березня 2002 р. у справі П. // ВВСУ. — 2002 р. — № 4. — С. 14.

Дії винного, який знав, що вони спрямовані на позбавлення життя працівника міліції, хоч той і був у цивільному одязі, за ст. 190¹ кваліфіковані правильно.

Рад. право. — 1972. — № 5. — С. 104.

Суд правильно кваліфікував за ст. 190¹ КК УРСР дії винної особи за посягання на життя працівника міліції з мотивів помсти за його діяльність з охорони громадського порядку в минулому.

Рад. право. — 1973. — № 4.

Виходячи з сукупності всіх обставин справи, суд дійшов правильного висновку, що з метою уникнути затримання за вчинені злочини винний діяв із прямим умислом позбавити життя працівника міліції у зв'язку з його службовою діяльністю з охорони громадського порядку.

Ухв. СККС ВСУ від 19 травня 1983 р. // Рад. право. — 1983. — № 10.

Кримінальна відповідальність за ст. 191² КК РРФСР настає в усіх випадках, коли винна особа знала, що нею вчи-

няється посягання на життя працівника міліції або народного дружинника при виконанні або у зв'язку з виконанням ними обов'язків з охорони громадського порядку.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 9 жовтня 1963 р. у справі Г. // БВС РСФСР. — 1964. — № 3. — С. 7.

Вчинення опору міліціонеру у зв'язку з його діяльністю з охорони громадського порядку не може кваліфікуватися за законом, який передбачає відповідальність за посягання на життя працівника міліції.

Ухв. СККС ВС СРСР від 27 грудня 1963 р. у справі Т. // БВС СССР. — 1964. — № 2. — С. 43.

Диспозиція ст. 191² КК РРФСР передбачає відповідальність за посягання на життя працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з їх службовою або громадською діяльністю з охорони громадського порядку, а не за погрозу заподіяння насильства відносно вказаних осіб.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 19 серпня 1967 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1968. — № 1. — С. 8.

Якщо при посяганні на життя працівника міліції винні вчинили розкрадання зброї, їх дії підлягають кваліфікації за сукупністю ст. 191² і ст. 218 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 27 листопада 1967 р. у справі Л. і Т. // БВС РСФСР. — 1968. — № 5. — С. 7; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 396.

Посягання на життя працівника міліції та хуліганство, вчинені із застосуванням зброї, правильно кваліфіковані судом за сукупністю злочинів, передбачених ст. 191² і ч. 3 ст. 206 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі А. // БВС РСФСР. — 1968. — № 9. — С. 7.

Заподіяння тілесних ушкоджень за відсутності умислу на вбивство, а рівно необережне спричинення смерті не можуть кваліфікуватися за статтею, яка передбачає відповідальність за посягання на життя працівників міліції.

Ухв. СККС ВС СРСР від 5 січня 1968 р. у справі М. // БВС СССР. — 1968. — № 3. — С. 37.

Для кваліфікації дій винного за ст. 191² КК РРФСР необхідно встановити, що він вчинив замах на життя працівника міліції або народного дружинника.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 21 листопада 1969 р. // БВС РСФСР. — 1970. — № 8. — С. 6.

Якщо дії винного виразились в одночасному вчиненні різних видів посягання на працівника міліції, які фактично утворюють елементи одного злочину, вони кваліфікуються за статтями КК, які передбачають відповідальність за найбільш тяжкий вид посягання з числа вчинених винним.

БВС РСФСР. — 1972. — № 4. — С. 10.

Замах на вбивство помічника чергового у медвитверезнику, який є працівником міліції, у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків, кваліфіковано за ст. 191² КК РРФСР.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за II кв-л 1972 г. — С. 12.

Замах на вбивство інспектора дорожнього нагляду Державтоінспекції, учинений особою, яка була ним затримана за управління машиною у нетверезому стані, судом кваліфіковано за ст. 190¹ КК УРСР.

БВС УССР. — 1974. — № 12. — С. 39.

Доводи винного у посяганні на життя працівника міліції, що він вчинив злочин на ґрунті особистих взаємовідносин із потерпілим, які не підтверджені іншими матеріалами справи і суперечать фактичним обставинам, не можуть бути підставою для кваліфікації вчиненого за ст. 103 КК замість ст. 191² КК РРФСР.

СЗ. — 1976. — № 8. — С. 27.

Пособництво в умисному вбивстві працівника міліції помилково кваліфіковано судом як співучасть у вчиненні цього злочину.

Пост. Пл. ВСУ від 21 листопада 1978 р. у справі К. // БВС УССР. — 1976. — № 18. — С. 25.

Дії осіб, які вчинили угон автомашини таксі, а при їх затриманні стріляли по міліцейській автомашині, обґрунтовано у цій частині кваліфіковано судом за ст. 191² КК РРФСР.

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФСР за III кв-л 1978 г. — С. 5.

Направляючи автомобіль, що рухається, на працівника міліції, який ніс службу з охорони громадського порядку, а потім слідуючи з потерпілим на капоті автомобіля зі значною швидкістю, засуджений усвідомлював, передбачав і бажав заподіяти йому смерть, тому дії засудженого за ст. 190¹ КК УРСР кваліфіковані правильно.

БВС УССР. — 1984. — № 48. — С. 34.

Дії, не пов'язані з посяганням на життя працівників міліції, які виразились у вчиненні опору при виконанні ними обов'язків з охорони громадського порядку, помилково кваліфіковані за ст. 190¹ КК УРСР.

БВС УССР. — 1989. — № 69. — С. 33.

Неправильна оцінка доказів призвела до необґрунтованого засудження винної особи за більш тяжкий злочин.

Ухв. СККС ВСУ від 30 липня 1991 р. у справі Ч. // Рад. право. — 1991. — № 12. — С. 88.

Вчинення опору і погроза вбивством неправильно кваліфіковане як посягання на життя працівників міліції.

Пост. През. ВС РРФСР від 10 червня 1964 р. у справі Т. // БВС РСФСР. — 1964. — № 9. — С. 4.

Опір дружиннику, поєднаний з насильством, неправильно розцінений як посягання на його життя.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Б. // БВС РСФСР. — 1964. — № 11. — С. 9.

Опір працівнику міліції при виконанні ним обов'язків з охорони громадського порядку помилково кваліфіковано за ст. 190¹ КК України як посягання на його життя.

Ухв. СККС ВСУ від 5 січня 1989 р. у справі Є. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 224; Рад. право. — 1986. — № 3. — С. 79.

Дії, пов'язані з активним опором працівникам міліції, помилково кваліфіковано за ст. 190¹ КК (замість ч. 2 ст. 188¹ КК).

Ухв. СККС ВСУ від 1 березня 2001 р. у справі Н. // ВВСУ. – 2001. – № 4. – С. 13.

Обставини замаху на вбивство адвоката на замовлення з'ясовано поверхово, мотиви, з яких суд відкинув ряд доказів, у вирокі не наведено, порушено право обвинуваченого на захист, у зв'язку з чим вирок скасовано, а справу повернено на нове розслідування.

Ухв. СККС ВСУ від 9 січня 2001 р. у справі Л. і К. // ВВСУ. – 2001. – № 4. – С. 10.

Розділ XI

Вбивство через необережність (ст. 119 КК)

У випадках, коли особа, яка позбавила потерпілого життя або заподіяла йому тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення (злочинна самовпевненість), або ж не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити (злочинна недбалість), її дії слід розглядати як убивство через необережність чи заподіяння необережного ушкодження і кваліфікувати відповідно за ст. 119 чи ст. 128 КК.

Не можна, зокрема розглядати як умисне вбивство випадки, коли смерть потерпілого настала від ушкодження, одержаного при падінні від поштовху чи удару, якщо винний не бажав або свідомо не припускав настання таких наслідків. Такі дії, залежно від змісту суб'єктивної сторони злочину, можуть кваліфікуватись як убивство через необережність чи як умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Якщо при згвалтуванні чи замаху на цей злочин винний заподіяв потерпілій особі смерть через необережність (наприклад, якщо потерпіла вистрибнула з вікна будинку або із транспортного засобу під час руху останнього й одержала смертельні ушкодження), його дії охоплюються ч. 4 ст. 152 КК (як згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки) і додаткової кваліфікації за ст. 119 КК не потребують.

Вбивство чи заподіяння тілесних ушкоджень внаслідок злочинної самовпевненості необхідно відмежовувати від учинення цих діянь із непрямим умислом (коли винна особа передбачала і свідомо припускала настання відповідних наслідків, не розраховуючи при цьому на якісь конкретні обставини, які могли б його відвернути), а вбивство чи заподіяння тілесних ушкоджень внаслідок злочинної недбалості — від невинного заподіяння шкоди (коли особа не передбачала настання відповідних наслідків, не повинна була і (або) не могла його передбачити).

За сукупністю злочинів треба кваліфікувати необережне вбивство, вчинене під час хуліганства.

Абзац 2 п. 14 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику в справах про хуліганство» від 28 червня 1991 р. № 3.

У випадках, коли під час хуліганства заподіяно смерть потерпілого з необережності, дії винного належить кваліфікувати за відповідною частиною ст. 206 та за ст. 98 КК України (1960 р.).

Абзац 2 п. 30 Пост. Пл. ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1.

Кримінально-наказова необережність може виразитися не тільки в формі позитивній, активній, але й негативній, як упущення і бездіяльність.

Уложение Модлинского. — Пункт 7 ст. 1468, с. 801.*

Необережним вбивство може бути визнано лише у тому випадку, коли смерть потерпілого наступила в результаті необережних дій обвинуваченого.

Ухв. КСК ВС СРСР від 3 жовтня 1942 р. у справі П. // Сб-к ВС СССР. — 1942. — С. 100.

Смерть потерпілого, яка хоч і настала внаслідок обставин, пов'язаних з діями обвинуваченого, не може бути підставою для кваліфікації його дій як необережне вбивство, якщо обвинувачений не передбачав і не повинен був передбачати ці обставини.

Ухв. КСК ВС СРСР від 10 лютого 1943 р. у справі Х. // Сб-к ВС СССР. — 1943. — Вып. IV. — С. 17, 132.

Дії винного, які хоч безпосередньо і не заподіяли смерті потерпілому, але полягали у створенні з необережності умов, що сприяли заподіянню людині смерті з боку третьої особи, підлягають кваліфікації як необережне вбивство.

Ухв. СК ВС СРСР від 19 листопада 1947 р. у справі Ч. і М. // СП ВС СССР. — 1948. — Вып. II. — С. 15.

Злочинні дії обвинуваченого, які дають підстави дійти висновку, що вони були вчинені з метою заподіяти смерть

* Див. Уложение у Списку скорочень.

потерпілому, повинні кваліфікуватися як замах на вбивство незалежно від того, що смерть фактично настала від аналогічних дій другої особи.

Ухв. КСК ВС СРСР від 28 червня 1940 р. у справі Г. // Сб-к ВС СССР. — 1940. — С. 193.

Під час розгляду справи з обвинувачення в убивстві з необережності необхідно ретельно досліджувати питання, чи дійсно смерть настала в результаті злочинних дій обвинуваченого.

Ухв. КСК ВС СРСР від 10 квітня 1939 р. у справі Г. і Б. // Сб-к ВС СССР 1938–1939 гг. — С. 106; Сб-к ВС СССР. — 1942. — С. 100.

Необережні дії обвинуваченого, які спричинили смерть потерпілого, не можуть кваліфікуватись як умисне вбивство, котре передбачає заподіяння смерті, вчинене з прямим або непрямим умислом.

Пост. Пл. ВС СРСР від 13 квітня 1940 р. у справі Р. // Сб-к ВС СССР. — 1940. — С. 90.

Умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, передбачене спеціальною статтею КК, яке спричинило смерть потерпілого, не може кваліфікуватись, як необережне вбивство.

Ухв. СК ВС СРСР від 21 травня 1941 р. у справі П. // Сб-к ВС СССР. — 1941. — С. 76.

Загин особі ніг до голови без прийняття належних мір застережності, який призвів до смерті, підпадає під дію ст. 1468 Улож. (про вбивство через необережність).

Уложение Усачева. — Пункт. 3 ст. 1468, с. 800.*

Вирок скасовано через те, що ні органи слідства, ні суд не встановили, в чому виявилась необережність особи, визнаної винною в необережному вбивстві.

Ухв. СККС ВС СРСР від 11 червня 1952 р. у справі Р. // СП ВС СССР. — 1952. — № 9. — С. 14.

* Див. Уложение у Списку скорочень.

Обвинувачений не може нести відповідальність за смерть потерплого, якщо вона настала в результаті власної необережності останнього.

Пост. През. ВС РРФСР від 25 грудня 1956 р. у справі Є. // СЮ. — 1957. — № 2. — С. 79.

Кримінальна відповідальність виключається, якщо особа не передбачала можливості настання смерті потерплого внаслідок своїх дій і не мала змоги передбачити подібний результат.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 25 квітня 1959 р. у справі К. // СЮ. — 1959. — № 7. — С. 8; Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 19.

Установлення потерплого в стан, завідомо небезпечний для життя, що спричинило його смерть, за відсутності умислу на вбивство утворює злочин, передбачений ст. 139 КК РРФСР (1926 р.), — необережне вбивство.

Ухв. СККС ВС СРСР від 18 лютого 1956 р. у справі В. // СП ВС СССР. — 1956. — № 3. — С. 9.

Суди повинні суворо розрізняти необережне вбивство, яке передбачає відсутність умислу винного на спричинення смерті потерплого, від умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерплого.

Ухв. ВК ВС СРСР від 14 квітня 1966 р. у справі С. // БВС СССР. — 1966. — № 6. — С. 40.

Стаття 106 КК РРФСР (ст. 98 КК України 1960 р.) передбачає відповідальність лише тієї особи, яка з необережності заподіяла смерть людині. Відповідальність за «найгрубішу необережність» (порушення правил поведження зі зброєю, правил полювання і т. ін.), яка містила в собі реальну небезпеку для життя людини, але фактично не призвела до певних наслідків, ст. 106 КК не передбачена.

Пост. Пл. ВС СРСР від 1 липня 1966 р. у справі К. і Ш. // БВС СССР. — 1966. — № 5. — С. 25; Сб-к угол. права и проц. ВС СССР и РСФСР. — С. 162.

За відсутності умислу винного не заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і за наявності його вини через необе-

режність останній може нести відповідальність лише за вбивство з необережності.

Пост. Пл. ВС СРСР від 21 грудня 1964 р. у справі К. // БВС СССР. — 1965. — № 3. — С. 20.

За наявності умислу на нанесення тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких настала смерть потерплого, у суду не було підстав для засудження за вбивство через необережність.

Пост. Пл. ВСУ від 18 грудня 1969 р. № 339п. 1969 р. у справі Р.

Якщо особа не передбачала можливості настання в результаті її дій смерті потерплого, то вона не може нести відповідальності за вбивство з непрямим умислом.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 березня 1964 р. у справі Б. // БВС СССР. — 1964. — № 4. — С. 17.

Нанесення особі удару, від якого настала смерть, без умислу на вбивство і на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, коли винний міг і повинен був передбачити настання наслідків, кваліфікується як необережне вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 17 вересня 1964 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1965. — № 5. — С. 7.

Нанесення тяжких тілесних ушкоджень за обтяжуючих обставин слід кваліфікувати не за результатами наслідків, що настали, а залежно від характеру і спрямованості умислу винного.

Пост. Пл. ВС СРСР від 28 грудня 1965 р. у справі Л. // БВС СССР. — 1966. — № 2. — С. 23; БВС СССР. — 1971. — № 4. — С. 19; БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 43; БВС УССР. — 1981. — № 37. — С. 38; Сб-к ВС СССР 1959–1971 гг. — С. 229.

Дії винного, які спричинили смерть потерплого, можуть розцінюватися як необережне вбивство лише у випадку, коли у винного був відсутній умисел не тільки на заподіяння смерті, а й на спричинення тяжкого тілесного ушкодження.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 5 червня 1964 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1964. — № 10. — С. 10; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 285.

Нанесення особі удару, від якого настала смерть, без умислу на вбивство і на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, коли винний за обставинами справи міг і повинен був передбачити наслідки, що настали, кваліфікується як необережне вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 17 вересня 1964 р. у справі К. // БВС РСФСР. — 1965. — № 5. — С. 7.

Особа, яка кинула в групу людей важкий предмет, заподіявши потерпілому тілесні ушкодження, які спричинили смерть, підлягає відповідальності за умисні дії, а не за необережні.

Пост. През. ВС РРФСР у справі М. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 284.

Злочинні дії, що спричинили смерть потерпілого, можуть розцінюватись як необережне вбивство лише в тому випадку, коли винний не мав умислу ні на заподіяння смерті, ні на заподіяння йому тяжких тілесних ушкоджень.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 грудня 1963 р. у справі К. // БВС СССР. — 1964. — № 2. — С. 39; Рад. право. — 1971. — № 8. — С. 108; БВС УССР. — 1975. — № 17. — С. 39; БВС СССР. — 1974. — № 5. — С. 21; БВС СССР. — 1987. — № 5. — С. 15; СЗ. — 1970. — № 11. — С. 90.

Протест (у порядку нагляду) відхилено, тому що суд правильно дійшов висновку, що засуджений учинив убивство з необережності, оскільки засуджений не мав умислу на вбивство: постріл був зроблений холостим зарядом, а смертельне поранення потерпілому нанесено ножем.

Пост. Пл. ВСУ від 28 грудня 1966 р. № 5-577п. 1966 р. у справі Д.

Необережне вбивство неправильно кваліфіковано як заподіяння умисних тілесних ушкоджень, що призвели до смерті потерпілого.

СЗ. — 1966. — № 5. — С. 89.

Необережне позбавлення життя неправильно кваліфіковано як вбивство з хуліганських мотивів у зв'язку з тим, що судом не враховані дані про взаємовідносини підсудного з по-

терпілим і не проаналізовані у сукупності всі обставини, за яких було вчинено вбивство.

Ухв. СК ВС СРСР від 22 грудня 1962 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1963. — № 3. — С. 32.

Через помилкову оцінку обставин справи суд неправильно кваліфікував вбивство з необережності за ст. 98 КК УРСР.

Ухвала СККС ВСУ від 6 травня 1966 р. у справі Д. // Рад. право. — 1966. — № 7. — С. 98.

Необгрунтоване закриття справи в порядку судового нагляду щодо осіб, винних у необережному вбивстві.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // СЗ. — 1966. — № 2. — С. 90.

Касаційна інстанція, зробивши неправильний висновок про форму вини засудженого, безпідставно перекваліфікувала його дії зі ст. 94 на ст. 98 КК (1960 р.)

Рад. право. — 1968. — № 8. — С. 93.

У діях собаководу, що спустив з прив'язі вартових собак без намордника поблизу населеного пункту, у зв'язку з чим вони спричинили тяжкі тілесні ушкодження дитині, має місце необережне вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 277.

Дії особи, яка передбачала можливість настання небезпечних наслідків, але легковажно розраховувала, що ці наслідки не настануть (злочинна самовпевненість), неправильно кваліфіковані як умисні дії.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Ч. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 276.

Якщо умислом винного не охоплювалось настання смерті потерпілого, то його дії не можуть бути кваліфіковані як умисне вбивство.

Пост. През. ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 275.

Необережне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть, кваліфікується за ст. 106 (необережне вбивство), а не за ст. 114 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Н. // Сб-к ВС РСФРС 1964–1972 гг. — С. 274.

Дії медичної сестри, яка дала хворій з необережності замість необхідних ліків отруйну речовину, що спричинило смерть останньої, суд правильно кваліфікував як необережне вбивство, тому що медична сестра не є посадовою особою.

Ухв. СКВС РРФСР у справі Г. // БВС РСФРС. — 1963. — № 4. — С. 6; Сб-к С РСФРС 1961–1963 гг. — С. 259.

Дії медичної сестри хірургічного відділення лікарні, яка ввела двом хворим розчин тубазіда більшої концентрації, ніж було призначено лікарем, внаслідок чого настала їх смерть, кваліфіковано за ст. 106 КК РРФСР (як необережне вбивство).

Обзор судеб. пр-ки ВС РСФРС за III кв-л 1970 г. — С. 12.

Спричинення велосипедистом через необережність тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого, кваліфікується за ст. 106 (необережне вбивство), а не за ст. 213 КК РРФСР.

Ухв. СК ВС РРФСР від 28 липня 1963 р. у справі Б. // БВС РСФРС. — 1963. — № 11. — С. 7.

Нанесення побоїв, внаслідок яких настала смерть потерпілого, за відсутності у винного умислу на заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень повинно кваліфікуватися як необережне вбивство.

СЗ. — 1970. — № 11. — С. 90.

Злочинні дії винного, що призвели до смерті потерпілого, за умови, що у винного не було умислу на спричинення йому ні смерті, ні тяжких тілесних ушкоджень, слід кваліфікувати як необережне вбивство.

Пост. През. Ворошиловградського облсуду від 6 березня 1974 р. у справі К. // БВС УССР. — 1974. — № 11. — С. 64, 66.

Злочинні дії, внаслідок яких настала смерть потерпілої, правильно кваліфіковані судом як необережне вбивство за ст. 98 КК УРСР, оскільки винний не мав умислу ні на спричинення смерті потерпілої, ні на заподіяння їй тяжких тілесних ушкоджень.

Ухв. СККС ВСУ від 4 липня 1974 р. // БВС УССР. — 1974. — № 12. — С. 33.

Злочинні дії, через які настала смерть потерпілого, слід розцінювати як необережне вбивство, якщо винний не мав умислу заподіяти тяжкі тілесні ушкодження чи смерть потерпілому.

Ухв. СККС ВСУ від 2 липня 1970 р. // Рад. право. — 1970. — № 9. — С. 105.

Злочинні дії, які призвели до смерті потерпілого, розцінюється як необережне вбивство, якщо винний не передбачав, але за обставинами справи міг і повинен був передбачати настання таких наслідків.

БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 67; БВС РСФРС. — 1980. — № 11. — С. 4.

Злочинні дії, які призвели до смерті потерпілої, правильно кваліфіковані судом, як необережне вбивство за ст. 98 КК України (1960 р.), оскільки винний не мав умислу ні на спричинення смерті потерпілій, ні на спричинення їй тяжких тілесних ушкоджень.

Ухв. СККС ВСУ у справі С. // Сб-к по угол. делам. — С. 169–171.

Дії особи, яка, будучи невдоволеною висловлюванням потерпілого, нанесла йому кулаком удар у груди (сонячне сплетіння), від чого несподівано для неї настала смерть потерпілого, суд неправильно кваліфікував як умисне вбивство замість вбивства через необережність.

Ухв. СККС ВСУ № 05-13п 1971 р. у справі С.

Нанесення особі удару, внаслідок якого настала смерть, без умислу на вбивство і на спричинення тяжкого тілесного ушкодження, коли винний за обставинами справи повинен

був і міг передбачити такі наслідки, кваліфікується як вбивство через необережність.

Ухв. СККС ВСУ у справі Я. // Сб-к по угол. делам. — С. 165–167.

Нанесення особі удару, від якого настала смерть, без умислу на вбивство і на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, коли вищий за обставинами справи міг і повинен був передбачити наслідки, що настали, кваліфікується як необережне вбивство.

БВС УССР. — 1976. — № 20. — С. 65; БВС УССР. — 1977. — № 22. — С. 23; Сб-к по угол. делам. — С. 163–165.

Вбивство через необережність судом помилково кваліфіковано як спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження, що призвело до смерті потерпілої.

Ухв. СККС ВСУ у справі П. // Сб-к по угол. делам. — С. 173–174.

Вбивство з необережності судом помилково кваліфіковано як умисне тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого.

БВС РСФСР. — 1978. — № 4. — С. 15.

Особа, яка не передбачала і не могла передбачити настання в результаті її дій смерті потерпілого, не може нести відповідальності за необережне вбивство.

Неправильна кваліфікація необережного вбивства.

Пост. Пл. ВС Каз. РСР від 22 червня 1978 р. у справі А. // БВС СССР. — 1979. — № 1. — С. 28.

Вбивство через необережність помилково кваліфіковано як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 128; БВС РСФСР. — 1975. — № 6. — С. 11; БВС РСФСР. — 1973. — № 3. — С. 12.

Висновок суду про умисне вчинення злочину зроблено за наявності у справі даних, що вказують на вину через необережність.

Пост. Пл. ВС СРСР від 25 червня 1976 р. у справі К. // Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 33.

Вбивство з необережності необгрунтовано кваліфіковано як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 червня 1970 р. у справі Р. // БВС СССР. — 1971. — № 4. — С. 19.

Вбивство, вчинене з необережності, неправильно кваліфіковано як умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 14 травня 1971 р. // Рад. право. — 1971. — № 8. — С. 108.

Необережне вбивство неправильно кваліфіковано як умисне.

Пост. Пл. ВС СРСР від 3 липня 1974 р. у справі Г. // БВС СССР. — 1974. — № 5. — С. 21.

Суд не дав правильну оцінку зібраним у справі доказам і помилково засудив за ст. 94 КК УРСР особу, в діях якої були ознаки вбивства через необережність.

Пост. През. Чернігівського облсуду від 11 травня 1975 р. // БВС УССР. — № 17. — С. 39.

Суд обгрунтовано визнав вбивство вчиненим через необережність.

Ухв. СК ВС РРФСР від 4 грудня 1978 р. // БВС РСФСР. — 1979. — № 4. — С. 4.

Якщо у винного не було умислу на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень і смерті потерпілому, але за обставинами справи він міг і повинен був передбачити наслідки, що настали, його дії кваліфікуються як вбивство через необережність.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 11 травня 1971 р. у справах Ц. та ін. // БВС РСФСР. — 1971. — № 11. — С. 7; Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 270–277.

Якщо смерть потерпілого настала в результаті дій особи, яка не передбачала, але повинна і могла передбачити настання таких наслідків, скоєне нею кваліфікується як вчинене з необережності.

Пост. През. ВС РРФСР від 23 травня 1979 р. // БВС РСФСР. — 1979. — № 8. — С. 2.

Якщо умислом винного не охоплювалось заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а по відношенню до смерті потерпілого в його діях є необережна вина, вчинене слід кваліфікувати як вбивство через необережність.

Ухв. СККС ВС СРСР від 17 вересня 1971 р. у справі Т. // Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 21; БВС СССР. — 1972. — № 2. — С. 25; Ухв. СККС ВС РРФСР від 31 липня 1973 р. // БВС РСФСР. — 1973. — № 10. — С. 10.

Коли умисел винного був спрямованим не на заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, і, наносячи потерпілому удар із невеликою силою, він міг та повинен був передбачати можливість настання будь-яких негативних наслідків для життя та здоров'я потерпілого, зокрема і його смерті, його дії необхідно кваліфікувати як вбивство через необережність.

Ухв. СККС ВСУ від 24 червня 1975 р. у справі П. // БВС УССР. — 1975. — № 16. — С. 43.

Особа, яка передбачала суспільно небезпечні наслідки своїх дій, але легковажно розраховувала на їх відвернення, несе відповідальність за вчинення злочину через необережність.

БВС РСФСР. — 1977. — № 10. — С. 4.

Необережне вбивство необґрунтовано кваліфіковано як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть.

Ухв. СК ВС РРФСР від 30 листопада 1972 р. // БВС РСФСР. — 1973. — № 3. — С. 12.

Дії винного, внаслідок яких настала смерть потерпілого, за відсутності умислу на заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень слід кваліфікувати як вбивство з необережності.

Ухв. СККС ВСУ від 31 січня 1974 р. // Рад. право. — 1974. — № 6; БВС СССР. — 1985. — № 2. — С. 9.

Неправильний висновок про форму вини потягнув необґрунтовану кваліфікацію необережного вбивства як умисного.

СЗ. — 1971. — № 12. — С. 82.

Вбивство через необережність судом помилково кваліфіковано як умисне тілесне ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого.

БВС УССР. — 1974. — № 10. — С. 67.

Дії особи, яка вчинила необережне вбивство, помилково кваліфіковані як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого.

Ухв. СК ВС РРФСР від 26 лютого 1975 р. // БВС РСФСР. — 1975. — № 6. — С. 11.

Дії тракториста, який вчинив наїзд на потерпілого під час руху, необґрунтовано кваліфіковані за ст. 106 КК РРФСР.

Ухв. СК ВС РРФСР від 28 квітня 1977 р. // БВС РСФСР. — 1977. — № 10. — С. 3.

Позбавлення життя внаслідок випадкового пострілу необґрунтовано розцінене як вбивство з необережності.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 липня 1972 р. у справі Ж. і П. // Сб-к ВС СССР 1971–1979 гг. — С. 450.

Вбивство внаслідок необережного поводження з вогнепальною зброєю неправильно кваліфіковано як вчинене умисно.

Ухв. СККС ВС СРСР від 28 березня 1985 р. у справі К. // БВС СССР. — 1986. — № 2. — С. 36; БВС СССР. — 1989. — № 1. — С. 29.

Роблячи постріли в бік учасників злочинного посягання, особа не мала реальної можливості передбачити попадання дробового заряду в іншу особу, яка була за межами видимості, а тому її вина в необережному вбивстві, передбаченому ст. 98 КК України, виключається.

Ухв. СККС ВСУ від 12 червня 1997 р. у справі К. // РВСУ. — 1998. — П. 51.

Вбивство з необережності необґрунтовано кваліфіковано за статтею КК, яка передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 14 листопада 1984 р. у справі А. // БВС СССР. — 1985. — № 2. — С. 9.

Якщо у винного був відсутній умисел на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, але в його діях була необережна вина у ставленні до смерті потерпілого, вчинене ним кваліфікується як убивство з необережності.

Сб-к ВС РСФСР 1981–1988 гг. — С. 172.

Особа не може нести відповідальність за ст. 106 КК РРФСР (за необережне вбивство), якщо між діями цієї особи та наслідками, які настали (смерть потерпілого), не встановлено причинний зв'язок.

БВС РСФСР. — 1984. — № 2. — С. 8.

Випадковий постріл, який відбувся при спробі потерпілого відібрати рушницю, необґрунтовано розцінено як вбивство з необережності.

Пост. Пл. ВС СРСР від 11 липня 1972 р. у справі Ж. і П. // БВС СССР. — 1972. — № 6. — С. 27.

Працівник міліції не несе кримінальної відповідальності за смерть злочинця в результаті пострілу, який відбувся з вини останнього, якщо за обставин, що склалися, він повинен був тримати зброю напоготові.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 16 грудня 1971 р. // БВС РСФСР. — 1972. — № 6. — С. 9.

Дії винного, який виявив необережність при використанні будівельного механізму не за призначенням, внаслідок чого громадянину заподіяно смертельну травму, перекваліфіковані зі ст. 219 на ст. 98 КК (1960 р.)

Ухв. СККС ВСУ від 22 червня 1982 р. у справі П. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — с. 131; Рад. право. — 1982. — № 11. — С. 86.

Необережне заподіяння смерті при порушенні правил експлуатації будівельних механізмів під час проведення не будівельних, а інших робіт підлягає кваліфікації за ст. 98 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ від 13 березня 1986 р. у справі К. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 131.

Необґрунтоване засудження за неохережне вбивство, коли за обставинами справи особа не передбачала і не могла передбачати можливість настання смерті іншої людини.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 квітня 1986 р. у справі К. // БВС СССР. — 1984. — № 4. — С. 5.

Вирок змінено, оскільки висновок суду про винність особи в умисному вбивстві суперечив існуючим у справі доказам, що свідчили про вчинення вбивства з необережності.

Пост. Пл. ВС СРСР від 17 червня 1987 р. у справі К. // БВС СССР. — 1987. — № 5. — С. 15.

Вчинення на ґрунті особистих стосунків необережного вбивства безпідставно кваліфіковано ще й як злісне хуліганство.

РВСУ. — 1997. — П. 90.

Нещасний випадок необґрунтовано розцінений як необережний злочин.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 11 липня 1986 р. // БВС РСФСР. — 1987. — № 1. — С. 5.

За недоведеністю умислу на заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть, дії винного не можуть бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 108 КК РРФСР.

БВС РСФСР. — 1985. — № 10. — С. 10.

Особа необґрунтовано засуджена за необережне вбивство за відсутності причинного зв'язку між заподіянням потерпілому менш тяжких тілесних ушкоджень і настанням його смерті.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 9 жовтня 1986 р. // БВС РСФСР. — 1987. — № 6. — С. 7.

Суд неправильно визнав винною в необережному вбивстві особу, яка не передбачала і за обставинами справи не могла передбачати настання смерті потерпілого.

Рад. право. — 1981. — № 2; БВС СССР. — 1986. — № 4. — С. 5; БВС СССР. — 1989. — № 1. — С. 35.

Дії особи, що спричинили смерть потерпілого, за відсутності умислу на заподіяння смерті чи тяжкого тілесного ушкодження кваліфікуються як необережне вбивство.

БВС ССРСР. — 1985. — № 2. — С. 9; БВС РСФСР. — 1975. — № 11. — С. 6; БВС РСФСР. — 1977. — № 4. — С. 6.

Злочинні дії, які спричинили смерть потерпілого, розцінюються як необережне вбивство, якщо винний не передбачав, але за обставинами справи міг і повинен був передбачати настання таких наслідків.

БВС РСФСР. — 1980. — № 1. — С. 4.

Суди повинні розрізняти необережне вбивство від умисного заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого.

БВС ССРСР. — 1980. — № 6. — С. 16; Сб-к ВС ССРСР 1959–1971 гг. — С. 235; Сб-к ВС ССРСР 1971–1979 гг. — С. 442.

Дії винного, який ударив громадянина кулаком в обличчя, внаслідок чого той при падінні отримав смертельну травму, перекваліфіковані з ч. 2 ст. 108 на ст. 106 КК РРФСР.

БВС РФ. — 1995. — № 5. — С. 14.

Неправильна оцінка встановлених у справі фактичних обставин призвела до необґрунтованого засудження за необережне вбивство і необережне заподіяння тілесних ушкоджень.

Ухв. ВК ВС СРСР від 1 липня 1988 р. у справі 3. // БВС ССРСР. — 1989. — № 1. — С. 35.

Вбивство з необережності необґрунтовано кваліфіковано як умисне.

БВС РСФСР. — 1986. — № 5. — С. 6; Ухв. СК ВС РФ від 19 березня 1996 р. // БВС РФ. — 1997. — № 2. — С. 8.

Вбивство з необережності помилково кваліфіковано як умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого.

Пост. През. Київського облсуду від 3 жовтня 1991 р. у справі К. // БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 128.

Висновок суду про те, що Н. умисно заподіяла Б. тяжкі тілесні ушкодження, які призвели до смерті потерпілого, не відповідають зібраним у справі доказам, тому дії винної пере-кваліфіковано з ч. 3 ст. 101 на ст. 98 КК України.

Пост. През. Київського міського суду від 13 квітня 1995 р. у справі Н. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 128.

Роблячи постріли в бік учасників злочинного посягання, особа не мала реальної можливості передбачити попадання дробового заряду в іншу особу, яка була за межами видимості, а тому її вина в необережному вбивстві, передбаченому ст. 98 КК України, виключається

Ухвала судової колегії

в кримінальних справах Верховного Суду України

від 12 червня 1997 р.

(витяг)

Вироком Хорольського районного суду Полтавської області від 27 листопада 1995 р. К. засуджено за вбивство з необережності за ст. 98 КК із застосуванням ст. 46¹ КК на 1 рік позбавлення волі з відстрочкою виконання вироку на 1 рік.

На підставі п. 8 Указу Президента України «Про амністію з нагоди річниці проголошення незалежності України» від 17 серпня 1992 р. К. від покарання звільнено.

Ухвалою судової колегії в кримінальних справах Полтавського обласного суду від 17 січня 1996 р. вирок залишено без зміни.

Як визнав суд, 10 липня 1992 р. близько 2 год 30 хв ночі С., Н., М., Р., М-ий і Ф. з метою викрадення рослин маку, який ріс на городі особистого господарства К., підійшли до його будинку. З їх приходом у дворі К. загавкали собаки. Злякавшись, Н., С. і Р. повернули за ріг недобудованого сусіднього будинку, а М., Ф. і М-ий проникли в город К. і стали рвати мак.

Почувши гавкіт собак, К. із зарядженою мисливською рушницею вийшов на подвір'я і спостерігав за злочинними діями Ф., М. і М-го. Перебуваючи на близькій відстані від викрадачів, він без умислу вбити їх чи заподіяти їм тілесні ушкодження, а лише з метою перепинити злочинні дії зробив два постріли з рушниці з таким розрахунком, щоб заряди дробу пройшли над їхніми головами. При цьому, як визнав суд, К. допустив злочинну недбалість: внаслідок одного з пострілів дробовий заряд влучив у Н., який стояв на значній відстані від К. — біля сусіднього будинку. Від одержаного вогнепального поранення голови Н. помер у лікарні наступного дня.

Заступник Голови Верховного Суду України порушив у протесті питання про скасування судових рішень із закриттям справи за відсутністю в діях К. складу злочину, передбаченого ст. 98 КК. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що протест підлягає задоволенню на таких підставах.

Суд правильно встановив фактичні обставини події, яка відбулася вночі 10 липня 1992 р., але його висновок про те, що дії К. містять склад злочину, передбаченого ст. 98 КК, є безпідставним.

Згідно з матеріалами справи К. із малолітньою дочкою і дружиною тимчасово проживав у приватному будинку своєї матері на околиці м. Миргорода поблизу недобудованих будинків поряд із пустирем.

Почувши в нічний час гавкіт собак, який вони зчинили через проникнення в город сторонніх осіб, К. вийшов у двір із зарядженою мисливською рушницею. При цьому він бачив у городі безпосередньо перед будинком М., Ф. і М-го, які щось там робили.

У такій обстановці К. не міг оцінити дійсні наміри групи сторонніх осіб, які проникли до його господарства. Зважаючи на пізній час, віддаленість житла від жилих будинків, а також на те, що в будинку перебували стара мати й малолітня дочка, К. мав право обороняти своє помешкання, майно, себе і своїх рідних усіма засобами, зокрема шляхом застосування зброї.

Таким чином, відповідно до ч. 3 ст. 15 КК дії К., пов'язані із застосуванням зброї, в цій ситуації були правомірними.

Визнаючи К. винним у необережному вбивстві Н. та кваліфікуючи його дії за ст. 98 КК, суд керувався тим, що засуджений, роблячи постріли в бік учасників злочинного посягання, мав реальну можливість передбачити попадання дробових зарядів у інших осіб, які були чи могли бути за межами його господарства.

Проте, враховуючи конкретні обставини, за яких діяв К., треба визнати, що такий висновок суду є помилковим.

З огляду на справу Н. не проникав у город К., а чекав на своїх спільників, які рвали стебла маку за межами господарства К., біля стіни недобудованого сусіднього будинку, розташованого на значній відстані — до 55 м.

У нічний час, у темряві, К. не міг побачити Н., С. і Р., оскільки господарство було оточене парканом і посадженою кукурудзою, а його увага була зосереджена на тих особах, які протиправно проникли в город. Маючи можливість зробити постріл у М., Ф. і М-го, він цього не зробив, а щоб налякати й прогнати їх, двічі вистрелив поверх їхніх голів, не знаючи, що десь в іншому місці, за межами його господарства, знаходяться спільники цих правопорушників.

Даних, які б свідчили про те, що К. міг чи повинен був передбачити наявність людей за рогом будинку, в справі не має.

За таких обставин у протесті правильно порушено питання про скасування судових рішень із закриттям справи, оскільки К. випадково смертельно поранив Н. Ніяких доказів, які б підтверджували, що К. зробив це умисно чи з необережності, у справі немає.

У зв'язку з наведеним судові рішення щодо К. скасовано із закриттям справи на підставі п. 2 ст. 6 КПК за відсутності в його діях складу злочину.

Лікар несе відповідальність за здоров'я пацієнта незалежно від того, обрав його пацієнт чи він лікував останнього за призначенням.

У разі настання смерті пацієнта внаслідок невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків, через злочинну недбалість чи несумлінне до них ставлення лікуючий лікар несе кримінальну відповідальність за вбивство з необережності за ст. 98 КК України 1960 р. або за ст. 140 КК України 2001 р.

Ухвала спільного засідання Судової палати
у кримінальних справах
і Військової судової колегії Верховного Суду України

від 14 березня 2003 р.

(витяг)

Вироком Києво-Святошинського районного суду Київської області від 17 червня 1998 р. К.О. засуджена за ст. 98 КК (1960 р.) до 2 років позбавлення волі.

Суд постановив стягнути із засудженої на користь потерпілого В.В. 20 000 грн на відшкодування моральної шкоди. На підставі п. «б» ст. 1 Закону «Про амністію з нагоди першої річниці Конституції України» від 26 червня 1997 р. № 401/97-ВР К.О. від відбування покарання звільнена.

Ухвалою від 2 вересня 1998 р. судова колегія в кримінальних справах Київського обласного суду залишила вирок без зміни.

Судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалою від 22 березня 2001 р. ухвалу обласного суду скасувала і направила справу на новий касаційний розгляд.

Ухвалою від 16 травня 2001 р. судова колегія у кримінальних справах Київського обласного суду вирок залишила без зміни.

К.О. визнана винною у вбивстві з необережності О.Ю., вчиненому за таких обставин.

К.О., лікар-гінеколог, спеціаліст вищої категорії і кандидат медичних наук, завідувача відділенням патології вагітних пологового будинку, на прохання своєї знайомої В.Л. — матері

вагітної О.Ю. (1978 р. н.) — пообіцяла прийняти пологи в останньої та лікувати її в післяпологовий період.

О.Ю., також знаючи К.О. як висококваліфікованого спеціаліста, за порадою матері обрала її лікуючим лікарем, що передбачено ст. 6 Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII (далі — Закон № 2801-XII).

Після надходження О.Ю. 10 березня 1997 р. приблизно о 8 год ранку до пологового будинку К.О. згідно з попередньою домовленістю, незважаючи на вихідний день, прийшла до пологового будинку і поставила до відома завідуючого фізіологічним відділенням, що прийматиме пологи в О.Ю., з чим той погодився.

Прийнявши пологи, К.О. того самого дня поїхала до матері породілля й повідомила, що вони пройшли без ускладнень. У післяпологовий період К.О., виконуючи обов'язки лікуючого лікаря О.Ю. з 10 по 19 березня 1997 р., несвоєчасно й неповно обстежувала пацієнтку, не виявила гнійного запального процесу в статевих органах останньої, не надала значення підвищенню температури, не з'ясувала причини підвищення рівня лейкоцитів і не пояснила хворій дійсний стан її здоров'я та прогноз можливого розвитку захворювання.

Виявляючи злочинну недбалість, К.О. перед випискою О.Ю. з пологового будинку не провела належних обстежень, унаслідок чого не виявила у пацієнтки збільшення розмірів матки й ендометрит, що надалі призвело до погіршення стану здоров'я породілля.

Наступного дня після виписки — 20 березня 1997 р. — приблизно о 9 год 30 хв К.О., оглянувши О.Ю. вдома й поставивши діагноз «грип», виявила злочинну недбалість: не вжила заходів до її госпіталізації, що призвело до подальшого ускладнення стану здоров'я пацієнтки і розвитку в неї інфекційно-токсичного шоку. Цього самого дня викликана родичами О.Ю. машина швидкої допомоги доставила її в центральну районну лікарню, де вона й померла.

Засуджена у клопотанні просила скасувати судові рішення у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону і закрити справу за відсутністю в її діях складу злочину, оскільки вона не була лікуючим лікарем О.Ю.

Заслухавши суддю-доповідача, пояснення потерпілих В.В. та О.В. і засудженої К.О., міркування прокурора про відсутність підстав для скасування судових рішень і закриття справи, перевіривши матеріали останньої, судді Судової палати у кримінальних справах та Військової судової колегії Верховного Суду України дійшли висновку, що клопотання засудженої задоволенню не підлягає на таких підставах.

Згідно з матеріалами справи висновок суду про винність К.О. відповідає фактичним обставинам справи, що підтверджені дослідженими в судовому засіданні доказами, аналіз котрих суд дав у вирок, є обґрунтованим.

У справі встановлено, що особисте знайомство між К.О. і В.Л. стало підставою для звернення останньої до К.О. з проханням прийняти пологи в її дочки та вести її в післяпологовий період.

Як на досудовому слідстві, так і в суді К.О. визнала, що на прохання В.Л. вона погодилася прийняти пологи в О.Ю., після чого щоденно приходила до тієї в палату, оглядала, знімала шви, повідомила медичний персонал, коли саме пацієнтку можна готувати на виписку, а 20 березня 1997 р. оглянула її вдома. За показаннями К.О. вона заповнила історію пологів і післяпологового періоду.

Потерпіла В.Л. показала, що після прийняття пологів К.О. щоденно повідомляла про стан здоров'я дочки, котра також говорила, що її оглядала К.О.

Наведене свідчить про те, що К.О., по суті, взяла на себе обов'язки лікуючого лікаря й усвідомлювала свою відповідальність за стан здоров'я О.Ю.

За показаннями потерпілої В.Л. дочка повідомляла, що її лікуючим лікарем є К.О. Це підтверджується і змістом записок О.Ю. з пологового будинку до чоловіка, де вона неодноразово згадує ім'я К.О. як лікаря, який нею опікується і з яким необхідно «розрахуватися», повідомляє про день виписки.

Свідок Х.Д. — завідувачий фізіологічним відділенням пологового будинку — підтвердив, що К.О. з його дозволу була лікуючим лікарем О.Ю., оглядала її, приймала рішення про виписку, а коли він хотів оглянути породіллю — та відмовила, пославшись на те, що це вже зробила сама.

Як лікуючого лікаря сприймали К.О. й свідки Л. та С., котрі разом з О.Ю. перебували у післяпологовій палаті й бачили, що її оглядала К.О., якій породілля скаржилася на біль у животі та температуру.

Свідки Л.С., К.М., Т.А., Т.С. — акушери лікарні — показали, що під час обходів палат лікарями О.Ю. заявляла, що її оглядала К.О.

Жоден зі свідків із медперсоналу пологового будинку не показав, що К.О. будь-коли зверталася за інформацією про стан здоров'я О.Ю., тоді як К.О. щоденно надавала таку інформацію В.Л. і довела до відома медперсоналу дату виписки О.Ю. з пологового будинку, що свідчить про те, що сама вона володіла такою інформацією.

Усі ці докази в сукупності свідчать, що обов'язки, які виконувала К.О. з дня прийняття пологів і до виписки О.Ю. з пологового будинку, відповідали обов'язкам лікуючого лікаря, передбаченим внутрішньою інструкцією пологового будинку. Такого самого висновку дійшла і комісійна судово-медична експертиза.

Наведені у клопотанні та підтримані у поданні доводи про те, що з юридичної точки зору К.О. не була лікуючим лікарем і у зв'язку з цим не може відповідати за смерть О.Ю., безпідставні, оскільки статті 34, 38 Закону № 2801-ХІІ передбачають дві категорії лікуючих лікарів: безпосередньо обраного пацієнтом та призначеного керівником закладу охорони здоров'я чи його підрозділу. До того ж жодним нормативно-правовим актом не передбачено видання наказів або розпоряджень про закріплення лікуючого лікаря за пацієнтом, який його обрав. Більше того, ст. 38 Закону № 2801-ХІІ обумовлює вільний вибір пацієнтом лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, і таку угоду Закон не ставить у залежність від наявності офіційної чи неофіційної згоди на це адміністрації лікувального закладу. У цьому самому випадку про лікування О.Ю. лікарем К.О. поставили до відома завідувачого відділенням Х.Д. Останній не мав права відсторонити К.О. від лікування, оскільки згідно зі ст. 34 зазначеного Закону право вибору такого лікаря належить лише пацієнтові. Водночас ч. 3 цієї статті передбачено відповідальність лікую-

чого лікаря за здоров'я пацієнта незалежно від того, обрав його пацієнт чи він лікував останнього за призначенням.

Суд обґрунтовано визнав, що смерть О.Ю. настала внаслідок злочинної недбалості К.О.

За висновком комісійної судово-медичної експертизи причиною смерті О.Ю. став післяпологовий метроендометрит, який ускладнився інфекційно-токсичним шоком.

Допитаний у суді експерт Ш. пояснив, що причиною ендометриту була інфекція у порожнині матки, і це свідчило про те, що запальний процес тривав не один день.

Експерт Х.В. підтвердив, що інфекційно-токсичний шок був викликаний інфекцією, занесеною в матку не пізніше ніж за два дні до смерті О.Ю.

Об'єктивним свідченням наявності в О.Ю. запального процесу на день її виписки з пологового будинку є дані в журналі й у зошиті аналізів фізіологічного відділення, які вказують на значний лейкоцитоз та збільшення швидкості осідання еритроцитів.

За висновками судово-медичних експертиз ендометрит розвинувся в післяпологовий період і за умови проведення огляду О.Ю. безпосередньо перед випискою з пологового будинку 19 березня 1997 р. з урахуванням зазначених результатів аналізу крові й того, що в породіллі була збільшена в розмірах матка (як виявлено при патологоанатомічному дослідженні трупа), лікуючий лікар міг і повинен був встановити захворювання.

Наведені дані дають підстави для висновку, що безпосередньо перед випискою О.Ю. з пологового будинку К.О. її не оглянула, хоча повинна була це зробити.

За показаннями потерпілих В.В. та В.Л. при відвіданні хворої О.Ю. вдома 20 березня 1997 р. К.О. не надала значення її тяжкому стану і не вжила заходів до її своєчасної госпіталізації, а обмежилася записом на аркуші паперу назв антибіотиків, застосування яких, на її думку, було достатньо, щоб вивести хвору з такого стану.

Зазначені об'єктивні обставини дали достатні підстави судово-медичним експертам для висновку, що смерті О.Ю. можна було запобігти.

Погоджуючись із цим висновком і беручи до уваги стаж роботи, досвід і ступінь кваліфікації К.О., яка є кандидатом медичних наук, місцевий суд обґрунтовано визнав, що вона з урахуванням наведених даних повинна була й могла передбачити можливість настання смерті О.Ю. і вжити заходів, щоб їй запобігти, але не зробила цього. Тобто вона виявила злочинну недбалість, наслідком якої стала смерть потерпілої О.Ю.

На те, що К.О. усвідомила свою відповідальність за смерть О.Ю., вказує й її подальша поведінка, спрямована на зміну результатів аналізів крові та заперечення факту призначення О.Ю. медикаментів удома. Тому К.О. обґрунтовано визнано винною у вбивстві з необережності, її дії правильно кваліфіковані за ст. 98 КК (1960 р.)

У справі не допущено порушень закону, які б відповідно до ст. 400⁴ КПК могли бути підставами для перегляду судових рішень.

З урахуванням наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах і Військової судової колегії Верховного Суду України на спільному засіданні клопотання засудженої К.О. про скасування судових рішень щодо неї залишили без задоволення.

Унаслідок неповноти та односторонності дослідження доказів апеляційний суд помилково змінив вирок суду першої інстанції, яким особу було засуджено за умисне вбивство без обтяжуючих обставин, і визнав, що цей злочин вчинено з необережності

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
у справі В.В.

від 30 жовтня 2003 р.

(витяг)

Згідно з висновком судово-медичної експертизи численні тілесні ушкодження, які виникли незадовго до смерті, у

своїй сукупності є тяжкими за ознакою небезпечності для життя.

Причиною смерті потерпілої стала механічна асфіксія органів дихання внаслідок здавлювання органів шиї.

Пославшись на зазначений висновок експертизи, апеляційний суд не врахував кількість, локалізацію, характер заподіяних потерпілій тілесних ушкоджень, конкретну причину смерті, а також не навів в ухвалі доказів, які б підтверджували, що В.В. вчинила вбивство з необережності.

Проте суб'єктивне ставлення винного до наслідків його дій, яке є визначальним при відмежуванні умисного вбивства від убивства з необережності, необхідно оцінювати не лише керуючись показаннями винного, а й з урахуванням сукупності всіх доказів: показань свідків, потерпілих про характер дій винного, знарядь вчинення злочину, причин припинення злочинних дій, висновків судово-медичної експертизи про локалізацію і характер тілесних ушкоджень.

Таким чином, суд апеляційної інстанції поверхово дослідив докази, що мають суттєве значення для з'ясування змісту та спрямованості умислу засудженої В.В. та правильної правової оцінки її дій.

У цій справі апеляційний суд дослідив докази однобічно і неповно, внаслідок чого неправильно застосував кримінальний закон. Тому колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалу апеляційного суду скасувала і направила справу на новий апеляційний розгляд.

Розділ XII

Доведення до самогубства (ст. 120 КК). Доведення до самогубства або до замаху на нього

Обов'язковою умовою застосування ст. 120 є встановлення наявності жорстокого поведження з потерпілою особою, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження людської гідності, що довело потерпілого до самогубства або до замаху на нього. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення потерпілим дій, безпосередньо спрямованих на свідоме позбавлення себе життя, тобто з моменту самогубства або замаху на нього.

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ст. 120, є: доведення до самогубства або замаху на нього особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винного, або двох чи більше осіб (ч. 2) та вчинення таких дій щодо неповнолітнього.

Хоча згідно зі ст. 120 вчинення самогубства не є злочином, його вчинення зі сторонньою допомогою не звільняє винну особу від відповідальності, тобто допомога іншій особі у вчиненні самогубства є злочином проти життя.

Схилення до самогубства малолітньої дитини або психічно хворої людини, які не здатні розуміти значення своїх дій або керувати ними, має розцінюватися як умисне вбивство або замах на умисне вбивство, передбачений ст. 115, за умови, що самогубство сталося.

Відповідальність за ч. 1 ст. 120 КК за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство настає за умови, що потерпілий вчинив відповідні дії внаслідок жорстокого поведження з ним, шантажу, примушування до вчинення протиправних дій або систематичного приниження його людської гідності винним.

Під жорстоким поведженням слід розуміти безжалісні, грубі діяння, які завдають потерпілому фізичних чи психічних страждань (мордування, систематичне заподіяння тілесних ушкоджень чи побоїв, позбавлення їжі, води, одягу, житла тощо). Систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, глумління над ним тощо).

Якщо перевищення влади або службових повноважень призвело до самогубства потерпілого чи спроби його вчинити, наслідком якої стало тяжке тілесне ушкодження, дії службової особи підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 365 КК і додаткової кваліфікації за ст. 120 цього Кодексу не потребують.

Абзац 3 п. 11 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15.

Доведення до самогубства передбачає наявність безпосереднього причинного зв'язку між фактом самогубства і злочинними діями обвинуваченого.

Пост. Пл. ВС СРСР від 20 вересня 1939 р. у справі П. та ін. // Сб-к СП ВС СССР. — 1939. — С. 26.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.)

Стаття 3. Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

У рішенні від 18 січня 1978 р. у справі «Ірландія проти Сполученого королівства»^{*} Європейський Суд з прав людини визначив такі ступені забороненого поводження:

- катування: нелюдське поводження, що здійснюється на-вмисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань;
- нелюдське поводження чи покарання: спричинення сильних фізичних та душевних страждань;
- таке, що принижує гідність, поводження: знущання, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання та почуття власної неповноцінності, а також принизити її гідність

^{*} (Ireland v. the United Kingdom judgement of 18 January 1978, Series A no 25, § 167; Iwanczuk v. Poland judgement of 15 November 2001, § 51; Greek Case (Yearbook of the European Convention on Human Rights no. 12, 1969), the Commission's report, Chapter IV, p. 186; Keenan v. the United Kingdom judgement of 3 April 2001, § 109).

та, по можливості, зламати її фізичний і моральний опір, або «спонукати... діяти проти своєї волі і совісті».

У § 161 зазначеного рішення «Ірландія проти Сполученого королівства» звертає також увагу те, що при вирішенні питання щодо порушення ст. 3 Конвенції суд має переконатися «по-за розумним сумнівом» в існуванні самої стверджуваної події. Однак з огляду на труднощі в доведенні Суд може дійти такого переконання на підставі «сукупності досить міцних, ясних і погоджених висновків чи такого ж роду неспростованих фактичних презумпцій».

Практично неможливо дати усталену класифікацію обставинам, які Суд бере до уваги, коли оцінює, чи досягло поводження необхідного «мінімального рівня жорстокості» та які чинники мають бути враховані при винесенні оцінки стосовно того, чи порушує держава якесь із положень ст. 3. Суд враховує «характер поводження чи покарання», в якій обстановці, яким чином і якими методами воно здійснюється, його тривалість, його фізичні чи психічні наслідки, а також, у деяких випадках, стать, вік і стан здоров'я потерпілого»^{*}.

За наявності сумніву в причинах смерті (вбивство або самогубство) суд може визнати наявність вбивства лише на підставі оцінки всіх обставин справи в їх сукупності. При протиріччі свідоцьких показань, за відсутності в обвинуваченого серйозних мотивів до вчинення вбивства, за наявності в іншій стороні доказів, які підтверджують версію про самогубство, вирок суду, що визнає обвинуваченого винним у вбивстві, не може вважатися обґрунтованим.

Ухв. КСК ВС СРСР від 18 квітня 1942 р. у справі В. // Сб-к ВС СССР. — 1942. — С. 122.

Кримінальна відповідальність за доведення до самогубства настає за умови, що дії винного носили характер жорстокого

^{*} V. v. the United Kingdom judgement of 16 December 1999, § 70; Soering v. the United Kingdom judgement of 7 July 1989, Series A no 161, § 100; Cruz Varas and Others v. Sweden judgement of 20 March 1991, Series A no 201, § 83; Nsona v. the Netherlands judgement of 28 November 1996, § 92.

поводження з потерпілою особою або полягали в систематичному приниженні його особистої гідності.

Ухв. СККС ВСУ від 20 травня 1965 р. у справі А. // БВС СССР. — 1965. — № 5. — С. 30.

Один факт припинення статевого зв'язку, який привів до самогубства, не є ще достатнім для обвинувачення того, хто припинив такий зв'язок, у доведенні до самогубства.

Пост. Пл. ВС СРСР від 9 листопада 1939 р. у справі Ч. // Сб-к ВС СССР. — 1939. — С. 40.

Необґрунтоване засудження за доведення до самогубства за відсутності причинного зв'язку між діями засудженого та смертю потерпілого, яка настала з іншої причини.

СП ВС СССР. — 1946. — Вып. III (XXVII). — С. 12; СЗ. — 1966. — № 8. — С. 87.

Обвинувачення в доведенні до самогубства можливе лише за умови встановлення факту вчинення потерпілим дій, спеціально спрямованих на позбавлення себе життя.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 червня 1969 р. у справі Р. // БВС СССР. — 1969. — № 6. — С. 8.

Коли у справі є дані про те, що засуджений постійно знущався над потерпілою, неодноразово погрожував їй вбивством і у неї були всі підстави вважати, що цю погрозу буде виконано, внаслідок чого, маючи на меті покінчити з життям, вона вчинила дії, направлені на самогубство, але до кінця їх не довела з незалежних від неї причин, дії засудженого мають бути кваліфіковані як погроза вбивством і доведення до спроби самогубства.

БЗ і ЮПУ. — 1993. — № 4. — С. 135.

Погроза вбивством та доведення до самогубства помилково кваліфіковані як замах на вбивство.

Рад. право. — 1988. — № 3. — С. 85.

Залежність, підставою якої є шлюбні відносини, може бути однією з умов кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 107 КК РРФСР (1960 р.).

Пост. През. ВС РРФСР від 25 січня 1967 р. у справі Б. // БВС РСФСР. — 1967. — № 6. — С. 8; Сб-к ВС РСФСР. — 1964–1972 гг. — С. 280.

Самогубство на ґрунті особистих відносин між потерпілим і підсудним не може бути поставлено останньому в вину, якщо у справі не встановлено, що самогубство стало результатом жорстокого або іншого подібного поведження підсудного з потерпілим, який перебував в залежності від нього.

Пост. Пл. ВС СРСР від 8 червня 1939 р. у справі М. // Сб-к ВС СССР 1938–1939 гг. — С. 65.

Самогубство матеріально залежної особи не може бути поставлено в вину підсудному за недоведеності зв'язку між діями підсудного і самогубством.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 грудня 1939 р. у справі Б. // Сб-к ВС СССР. — 1939. — С. 34.

Самогубство матеріально залежної від обвинуваченого особи само по собі не може бути підставою для обвинувачення за відсутності причинного зв'язку між самогубством і відношенням обвинуваченого до потерпілого.

Ухв. КСК ВС СРСР від 4 жовтня 1933 р. у справі Г. // Сб-к ВС СССР 1938–1939 гг. — С. 123.

Одиничні випадки нанесення побоїв не можуть розглядатися як жорстоке поведження, наслідком якого стало самогубство.

Ухв. СК ВС РРФСР від 18 червня 1957 р. у справі О. // СЮ. — 1957. — № 7. — С. 77; Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 183; Сб-к угол. права и проц. 1938–1969 гг. — С. 163.

Насильницька смерть потерпілої, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винного, зобов'язувала суд з'ясувати версії про вмісне вбивство, доведення до самогубства і нещасний випадок.

Ухв. СК ВС СРСР від 20 вересня 1968 р. у справі Ш. // БВС СССР. — 1968. — № 6. — С. 30.

Відповідальність за доведення до самогубства або до замаху на нього особа може нести тільки в тому випадку, коли самогубство є наслідком жорстокого або подібного йому поводження.

Ухв. СК ВС СРСР від 30 січня 1956 р. у справі Б. // СП ВС СССР. — 1956. — № 2. — С. 10; СЮ. — 1957. — № 8. — С. 78; Сб-к ВС РСФСР 1957–1959 гг. — С. 184; Сб-к угол. права и проц. 1938–1969 гг. — С. 164–165; Сб-к ВС СССР. — 1942. — С. 101.

Для складу ч. 11 ст. 141 КК РРФСР (1926 р.) необхідно за всіх інших умов, щоб самогубство стало наслідком дій обвинуваченого, який повинен був передбачати можливість таких наслідків своїх дій.

Ухв. СК ВС СССР від 26 січня 1946 р. у справі З. // СП ВС СССР. — 1946. — Вып. III (XXVII). — С. 12.

Самогубство неповнолітньої потерпілої у зв'язку з учиненим над нею насильством дає підставу для кваліфікації згвалтування як такого, що спричинило особливо тяжкі наслідки.

Ухв. ВК ВС СРСР від 6 січня 1969 р. у справі Ч. // БВС СССР. — 1969. — № 3. — С. 39.

Заборона вчинення самогубства зі сторонньою допомогою

Рішення Європейського суду з прав людини
у справі «Прітті проти Сполученого Королівства»

(розглянута у першочерговому порядку згідно з рішенням того самого суду від 23 січня 2002 р. відповідно до правил 40 та 41 Регламенту Суду)

від 29 квітня 2002 р.

(витяг)

Суд одногосно визнав заяву прийнятого і постановив:
— що порушення ст. 2 Європейської конвенції з прав людини (право на життя) допущено не було;

— що порушення ст. 3 (заборона пелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання) допущено не було;

— що порушення ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) допущено не було;

— що порушення ст. 9 (свобода совісті) допущено не було;

— що порушення ст. 14 (заборона дискримінації) допущено не було.

1. Основні факти

Діана Прітті — громадянка Сполученого Королівства (1958 р. н.), проживає в Лутоні. Вона помирає від хвороби рухових нейронів — дегенеративної хвороби, що уражає м'язи й є невиліковною. Хвороба зараз перебуває в запущеній стадії; все тіло заявниці, починаючи від шиї, паралізоване, й очікувана тривалість життя дуже незначна. Однак інтелект заявниці та спроможність приймати рішення не постраждали. З огляду на те, що на останній стадії ця хвороба завдає страждань і приниження, заявниця бажає мати можливість особисто проконтролювати, як і коли вона помре, і позбутися цього страждання та приниження.

Згідно з англійським правом вчинення самогубства не є злочином, але заявниця внаслідок своєї хвороби не має змоги вчинити такий крок без допомоги. Однак, відповідно до п. 1 ст. 2 Закону про суїцид 1961 р. допомога іншій особі у вчиненні самогубства є злочином. Пані Прітті бажає дістати таку допомогу від свого чоловіка, але Генеральний прокурор відмовив задовольнити її прохання, гарантувати у такому випадку звільнення її чоловіка від судового переслідування. Оскарження цієї відмови були безуспішними.

2. Процедура Суду

Заяву подано до Європейського суду з прав людини 21 грудня 2001 р. 22 січня 2002 р. Суд вирішив розглянути цю справу в першочерговому порядку та поінформувати Уряд Сполученого Королівства про надходження заяви й невідкладність її розгляду. 19 березня 2002 р. Суд провів відкрите слухання з питання прийнятності та по суті справи, на якому були присутні пані Прітті та її чоловік, Браян Прітті.

3. Стислий виклад судового рішення

Оскарження

Заявниця скаржитись, посилаючись на ст. 2 Конвенції, що людина сама має вирішувати, чи жити їй далі, і що право на смерть є неминучим наслідком права на життя і це право також захищене. Отже, на державу покладено позитивний обов'язок забезпечити в національному законодавстві можливість реалізації заявницею такого права.

Вона також скаржитись, посилаючись на ст. 3, що Уряд Сполученого Королівства зобов'язаний не лише сам утримуватися від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а й уживати реальних заходів для того, щоб не допускати ситуацій, у яких громадяни можуть зазнати такого поводження. Єдиним ефективним засобом захисту заявниці від такого поводження могла б бути гарантія про непереслідування її чоловіка в судовому порядку, якщо він допоможе їй учинити самогубство.

Крім того, посилаючись на ст. 8, вона стверджує, що в цій статті прямо визнається право на самовизначення, і, посилаючись на ст. 9, вона скаржитись на те, що відмова надати гарантію непереслідування та відсутність передбаченої законом можливості вчинення самогубства зі сторонньою допомогою порушує її право виражати свої переконання.

Посилаючись на ст. 14, вона стверджує, що беззастережна заборона вчинення самогубства зі сторонньою допомогою становить дискримінацію тих, хто не має змоги самотужки вчинити самогубство, тим часом як здорові люди можуть здійснити право померти, не порушуючи національного законодавства.

Рішення Суду щодо прийнятності справи

Суд визнав, що заява загалом порушила питання права, які є настільки серйозними, що вирішення їх залежатиме від розгляду справи по суті. Тому Суд оголосив заяву прийнятною.

По суті справи

Стаття 2

Суд нагадав, що ст. 2 гарантує право на життя, — право, без забезпечення якого немає сенсу в здійсненні будь-якого з

інших прав та свобод, гарантованих Конвенцією. Воно стосується не лише умисного вбивства, а й ситуацій, коли наявність дозволу використати силу призвело до невмисного позбавлення життя. Крім того, у своїх рішеннях Суд уже зазначав, що перше речення п. 1 ст. 2 вимагає від держав не лише утримуватися від умисного й незаконного позбавлення життя, а й уживати необхідних заходів для захисту життя людей, які перебувають під їхньою юрисдикцією. За певних чітко визначених обставин це зобов'язання може також означати, що органи влади мають позитивний обов'язок вживати превентивних оперативних заходів для захисту людини, життя якої загрожують кримінальні дії з боку іншої людини.

У своїх прецедентних рішеннях з цього приводу Суд послідовно наголошував на тому, що держава має забезпечувати захист життя. Виходячи з цього, Суд не визнав переконливим твердження, що «право на життя», гарантоване ст. 2, може тлумачитися як право, яке містить негативний аспект. Статтю 2 не можна без перекручення тексту тлумачити як таку, що надає діаметрально протилежне право, а саме — право померти; вона також не може породжувати і право на самовизначення в сенсі надання людині права обирати смерть, а не життя.

Відповідно, Суд визнав, що зі ст. 2 не впливає будь-якого права на смерть, чи то з допомогою третьої особи, чи з допомогою державного органу влади. Отже, жодного порушення цього положення допущено не було.

Стаття 3

Безперечно те, зазначив Суд, що сам Уряд — відповідач не допустив будь-якого поганого поводження щодо заявниці. Не було й жодних скарг на те, що заявниця не дістає належного піклування з боку медичних органів держави.

Заявниця стверджувала, натомість, що відмова генерального прокурора гарантувати непереслідування її чоловіка в разі його допомоги у вчиненні самогубства та відсутність передбаченої законом можливості вчинення самогубства зі сторонньою допомогою становлять нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження, за яке відповідальність несе держава. Однак заявлення такого права потребує нового і розши-

реного тлумачення цієї концепції поведження. Незважаючи на те, що Суд має застосовувати динамічний та гнучкий підхід до тлумачення Конвенції, будь-яке тлумачення має також узгоджуватися з основними завданнями Конвенції та відповідати їй як системі захисту прав людини. Тлумачення ст. 3 має бути взаємно узгодженим зі ст. 2. Стаття 2 є, передусім, заборною використання сили, що може спричинити смерть, або іншу дію, що може призвести до загибелі людини, і не надає людині права вимагати від держави дозволу чи сприяння щодо позбавлення життя.

Суд лише може співчувати заявниці у зв'язку з її турботою, що відсутність змоги припинити життя ставить її перед перспективою страдницької смерті. З іншого боку, позитивний обов'язок держави, на який послалася заявниця, вимагав би від держави дозволити їй покінчити з життям, але такий обов'язок не може впливати зі ст. 3. Тому Суд дійшов висновку, що в цьому контексті жодного позитивного обов'язку за ст. 3 не виникає, а отже, порушення цього положення допущено не було.

Стаття 8

Закон не дозволяв заявниці здійснити своє право вибору альтернативи — уникнути того, що вона вважала принизливим і мученицьким кінцем свого життя. Суд виключає можливість того, що це є втручанням в її право на повагу до приватного життя, гарантоване п. 1 ст. 8.

Суд нагадав, що втручання у здійснення права за ст. 8 не суперечитиме п. 2 ст. 8 лише тоді, коли воно здійснюється «згідно з законом», має законну мету чи цілі, як того вимагає цей пункт, а також є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення такої мети чи цілей.

Єдиним питанням, що виникає з аргументів сторін, є необхідність будь-якого втручання, і такі аргументи зосереджувалися навколо його пропорційності. У зв'язку з цим заявниця піддала критиці беззастережність заборони вчинення самогубства зі сторонньою допомогою.

Суд встановив, погоджуючись із палатою лордів, що держава має право регулювати за допомогою дії загального кримінального закону заходи, які становлять ризик для жит-

тя певної людини та небезпеки для інших людей. Закон, про який ідеться в цій справі, а саме — ст. 2 Закону про суїцид, має на меті охорону життя за допомогою захисту слабких та уразливих, і особливо тих, хто неспроможний приймати свідомі рішення супроти дій, що мають на меті припинити життя чи сприяти його припиненню.

Суд не вважає, що беззастережна заборона вчинення самогубства зі сторонньою допомогою є непропорційним заходом. Адже Уряд зазначив, що гнучкість у конкретних випадках забезпечується тим, що потрібна згода генерального прокурора щодо порушення переслідування, а також положенням, що стосовно покарання встановлює лише його максимальну міру, проте дозволяючи призначення, якщо необхідно, менш суворі міри покарання. Немає підстав вважати свавіллям те, що Закон наголошує на важливості права на життя, забороняючи суїцид зі сторонньою допомогою, водночас передбачаючи наявність системи правозастосування і судового розгляду, які в кожній конкретній справі дають змогу належно враховувати суспільний інтерес у порушенні судового переслідування, а також справедливі й належні вимоги відплати та стримування.

Не свідчать обставини справи й про те, що відмова генерального прокурора надати попередні гарантії щодо непорушення судового переслідування проти чоловіка заявниці була якоюсь мірою непропорційною. Проти будь-якої вимоги з боку виконавчої влади вивести тих чи інших людей чи категорії людей з-під дії закону можна висунути вагомі аргументи, які ґрунтуються на принципі верховенства права. У всякому разі, дія, стосовно якої було заявлено право на імунітет, настільки серйозна, що рішення Генерального прокурора про відмову в наданні згаданих гарантій не можна вважати необґрунтованими чи нерозумними.

Суд дійшов висновку, що втручання можна виправдати як «необхідне в демократичному суспільстві» для захисту прав інших. Відповідно, жодного порушення ст. 8 допущено не було.

Стаття 9

Суд зауважив, що не всі думки чи погляди є переконаннями, захищеними п. 1 ст. 9. Вимоги заявниці не становлять

будь-якої форми сповідання релігії чи переконання в бого-служінні, ученні, виконанні на практиці та дотриманні релігійних норм, як це зазначено в другому реченні п. 1. Термін «practice» (виконання на практиці) не означає будь-яку дію, до якої спонукала або на яку впливає релігійна віра чи переконання. Тією мірою, якою погляди заявниці відбивають її прихильність до принципу особистої автономії, ця претензія є перефразованою скаргю, порушеною посиланням на ст. 8. Суд дійшов висновку, що порушення ст. 9 допущено не було.

Стаття 14

Для цілей ст. 14 різниця в поводженні з особами, які перебувають в аналогічних чи схожих обставинах, становить дискримінацію, якщо для такої різниці немає об'єктивних і достатніх підстав, тобто якщо вона не ставить законної мети чи якщо немає обґрунтованого пропорційного взаємозв'язку між застосованими засобами та поставленою метою. Дискримінація також може виникати у випадку, коли держава, не маючи об'єктивних і достатніх підстав, застосовує той самий підхід до осіб, які перебувають у зовсім різних ситуаціях.

На думку Суду, існували об'єктивні й достатні підстави для передбачення в законі рівних умов як для тих, хто фізично був спроможний учинити суїцид, так і для тих, хто фізично не був спроможний зробити це. Є переконливі причини для того, щоб не намагатися розрізнити тих, хто спроможний, і тих, хто неспроможний учинити самогубство без сторонньої допомоги.

- Межа між цими двома категоріями часто виявлялася б надто тонкою, і намагання передбачити в законі привілеї для тих, кого вважають неспроможними учинити суїцид, значно підірвало б гарантію права на життя, захищати яке був призначений Закон 1961 р., і це значно посилювало б небезпеку зловживань.

Отже, порушення ст. 14 допущено не було.

Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. — 2002. — 1(13). — С. 123–124; 2002. — 2(14). — С. 145–150.

Доведення особи до замаху на самогубство, що стало наслідком жорстокого з нею поводження, передбачає наявність безпосереднього причинного зв'язку між фактом спроби самогубства та злочинними діями обвинуваченого

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 4 липня 2006 р.

(витяг)

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України розглянула в судовому засіданні 4 липня 2006 р. в м. Києві кримінальну справу за касаційною скаргою засудженого Ш. на вирок Кілійського районного суду Одеської області від 8 червня 2005 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 13 вересня 2005 р.

Цим вироком засуджено: Ш. за ч. 2 ст. 309 КК України на 2 роки позбавлення волі; за ч. 2 ст. 314 КК України на 5 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 120 КК України на 3 роки позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів шляхом часткового складання призначених покарань остаточно призначено покарання у вигляді 7 років позбавлення волі.

Постановлено стягнути з Ш. на користь Кілійської центральної районної лікарні 94 грн за лікування потерпілої Г. та на користь держави 42 грн 23 коп. судових витрат.

Ш. визнано винним у тому, що він на початку жовтня 2004 р. у лісосмузі біля с. Новомиколаївка Кілійського району зірвав рослини коноплі, із верхівок яких шляхом подріблення виготовив особливо небезпечний наркотичний засіб — маріхуану, частину якої, вагою 585,9 г зберігав для особистого вживання в кв. 1 на вул. Леніна, 25 у с. Новомиколаївка Кілійського району.

Окрім того, проживаючи в будинку своєї співмешканки Г., Ш. шляхом її побиття, подавивши її волю до опору, умисно не менше трьох разів шляхом внутрішніх ін'єкцій увів їй в організм наркотичний засіб — розчин опію, що призвело до наркотичної залежності потерпілої Г. Також Ш. з 2001 р. жорстоко поводився з Г., неодноразово бив її, принижуючи її людську гідність, застосовував до неї психічне та фізичне насильство, примушував її до виготовлення і вживання наркотичних засобів, що призвело до наркотичної залежності і в подальшому вживанню нею наркотиків, а 9 березня 2005 р. на висловлене нею зауваження про припинення довготривалого вживання спиртного зі сторонніми особами, які знаходились у квартирі протягом декількох днів, Ш. знову побив Г., внаслідок чого вона, не витримавши жорстокого поводження з нею, систематичного приниження її людської гідності, вчинила замах на самогубство, для чого випила велику кількість таблеток «Ізоніазід», від яких могла померти, однак у результаті своєчасного надання медичної допомоги їй було врятовано.

Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 13 вересня 2005 р. апеляцію Ш. залишено без задоволення, а вирок Кілійського районного суду Одеської області від 8 червня 2005 р. щодо нього — без зміни.

У касаційній скарзі засуджений Ш., посилаючись на незаконне засудження його за ч. 1 ст. 120, ч. 2 ст. 314 КК України внаслідок обмови з боку потерпілої Г. та свідків у справі, на неправильне застосування судом кримінального закону, зокрема визнання ознаки повторності за ч. 2 ст. 309 КК України і ознак ч. 2 ст. 314, ч. 2 ст. 309 КК України — вчинення злочинів особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ст. 229⁶ КК України (1960 р.) (ст. 309 КК України 2001 р.), при погашеній судимості за це, а також на призначення йому надто суворого покарання та на формальний розгляд справи апеляційною інстанцією, просить судові рішення скасувати в частині засудження за ч. 1 ст. 120, ч. 2 ст. 314 КК України, а за ч. 1 ст. 309 КК України, з виключенням зазначених вище кваліфікуючих ознак, пом'якшити покарання, застосовавши ст. 69 КК Ук-

раїни, або скасувати вирок у повному обсязі з направленням справи на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, думку прокурора про часткове задоволення касаційної скарги засудженого, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи засудженого Ш., викладені у касаційній скарзі, колегія суддів вважає, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на наступних підставах.

Вирок Кілійського районного суду Одеської області від 8 червня 2005 р. не відповідає вимогам ст. 334 КПК України, згідно з якими мотивувальна частина обвинувального вироку повинна містити формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кожного зі злочинів, форми вини та мотиви злочинів.

Зокрема, судом у вироку не вказано час і місце вчинення Ш. злочину, передбаченого ч. 2 ст. 314 КК України, що має істотне значення для кваліфікації дій засудженого і визначення, погашені чи не погашені його попередні судимості з урахуванням вимог ч. 1 п. 5 ст. 55 КК України (1960 р.), та для встановлення кваліфікуючих ознак злочинів, за які він засуджений.

Крім того, зазначивши у вироку, що жорстоке поводження до співмешканки Г., яке призвело до спроби її самогубства, Ш. здійснював з 2001 р., суд вийшов за межі пред'явленого Ш. обвинувачення, за яким вчинення цих дій йому інкриміновано в період з весни 2003 р. по осінь 2004 р. і 9 березня 2005 р.

Зазначені порушення є істотними порушеннями вимог кримінально-процесуального законодавства, що тягнуть скасування вироку суду першої інстанції.

Оскільки апеляційний суд не звернув уваги на ці порушення, розглянувши справу щодо Ш. формально, не надавши відповідей на зазначені доводи Ш., викладені у його апеляції, та ухваливши рішення, зміст якого не відповідає вимогам ст. 377 КПК, підлягає скасуванню й ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 13 вересня 2005 р.

При новому судовому розгляді справи суду слід повно і всебічно дослідити всі обставини справи, наявні докази, дати їм належну оцінку, перевіривши доводи Ш. на свій захист, і постановити законний та обґрунтований вирок. У разі встановлення винності Ш. у вчиненні злочинів, суду слід правильно кваліфікувати його дії та призначити йому покарання відповідно до вимог закону.

З огляду на викладене касаційна скарга засудженого Ш. підлягає частковому задоволенню.

На підставі наведеного, керуючись статтями 394, 396 КПК України, колегія суддів касаційну скаргу Ш. задовольнила частково.

Вирок Кілійського районного суду Одеської області від 8 червня 2005 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 13 вересня 2005 р. щодо Ш. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у той самий суд в іншому складі суддів.

Настання особливо тяжких наслідків у результаті зґвалтування потерпілої (побоючись продовження насильства, Л. викинулась із вікна з метою покінчити життя самогубством, внаслідок чого отримала тяжкі тілесні ушкодження) стало підставою для кваліфікації дій винного за ч. 4 ст. 117 КК України (1960 р.)

Ухв. СККС ВСУ у справі Т. і Б. // Сб-к по угол. делам. — С. 214–215.

Зґвалтування, що призвело до самогубства потерпілої, правильно кваліфіковано судом за ч. 4 ст. 117 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі Б. // Сб-к по угол. делам. — С. 215–217.

Розділ XIII

Погроза вбивством

1. Погроза вбивством (ст. 129 КК)

Погроза вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, за багатьма ознаками нагадує замах на вбивство. Однак при погрозі вбивством винний не має мети негайно заподіяти смерть. Мета погрози вбивством — налякати потерпілого, позбавити його спокою, примусити страждати від страху за своє життя. Реальність погрози встановлюється у кожному окремому випадку виходячи з фактичних обставин справи.

Нормами КК 2001 р. у ряді випадків передбачена відповідальність за погрозу (зокрема за погрозу вбивством) щодо певної категорії осіб, коли посягання здійснюється не лише на особу потерпілого, а й на інший об'єкт (ч. 1 ст. 345, ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 350, ч. 1 ст. 377, ч. 1 ст. 398). У зазначених випадках кваліфікація погрози вбивством має здійснюватись за вказаною спеціальною нормою, а не за ч. 1 ст. 129 КК. За сукупністю злочинів — за ч. 2 ст. 129 та ч. 1 ст. 346, ч. 1 ст. 377 чи ч. 1 ст. 398 КК вчинене слід кваліфікувати у випадках, коли спеціальна норма не вказує на таку кваліфікуючу ознаку цього злочину, як вчинення його організованою групою. Погроза вбивством може бути способом вчинення іншого більш тяжкого злочину, складом якого вона охоплюється і не потребує додаткової кваліфікації за ст. 129 КК.

Засудження за ст. 100 КК (1960 р.) може мати місце, якщо для особи, якій погрожували, були реальні підстави побоюватися виконання погрози вчинити вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 16 квітня 1970 р. // Рад. право. — 1970. — № 9. — С. 106.

Дії винного, що не спрямовані безпосередньо на позбавлення життя потерпілого, а лише були погрозою вбивством, не можуть кваліфікуватися як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 травня 1967 р. у справі К. // БВС ССРСР. — 1967. — № 4. — С. 129.

Відповідальність за погрозу вбивством настає лише в тих випадках, коли були підстави побоюватися приведення їх до виконання.

Ухв. СККС ВС СРСР від 25 жовтня 1971 р. у справі Ч. // БВС СССР. — 1972. — № 2. — С. 33; Сб-к ВС СССР 1971—1977 гг. — С. 685.

Дії винного кваліфіковані як погроза вбивством відносно посадової особи.

Ухв. СККС ВС СРСР від 22 липня 1980 р. у справі С. // БВС СССР. — 1980. — № 6. — С. 26.

Погроза вбивством обмежується діями, що підкріплюють її, але не переростають у діяльність, безпосередньо спрямовану на його вчинення. Умисел винного в цих випадках спрямований тільки на погрозу вбивством. Дії Г. правильно кваліфіковані судом за ст. 17 і п. «в» ст. 93 КК (1960 р.) як готування до вбивства К. у зв'язку з виконанням ним службового обов'язку, тому підстав для перекваліфікації дій засудженого на ст. 100 КК (погроза вбивством) немає.

Рад. право. — 1971. — № 7. — С. 108.

Суд касаційної інстанції визнав правильним засудження особливо небезпечного рецидивіста за погрозу вбивством, оскільки встановлено, що у потерпілого були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози (до цього з того самого приводу винним вбито іншу особу). Погроза вбивством, висловлена словами, супроводжувалась прикладанням небезпечної бритви до горла та шиї потерпілого.

Ухв. СККС ВСУ № 05—192 к. 1971 р. у справі Г.

Погроза вбивством і заподіяння легких тілесних ушкоджень неправильно кваліфіковані як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 22 березня 1979 р. у справі Т. // БВС СССР. — 1979. — № 4. — С. 35.

Погроза вбивством повністю охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 117 КК (1960 р.), і додаткової кваліфікації за ст. 100 КК не потребує.

Абзац 3 п. 8 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику у справах про згвалтування та інші статеві злочини» від 27 березня 1992 р. № 7.

Погроза вчинити вбивство, висловлена в процесі розбою чи вимагання, повністю охоплюється диспозицією ст. 142 та ч. 2 ст. 144 КК (1960 р.) і додаткової кваліфікації за ст. 100 КК не потребує.

Абзац 4 п. 13 Пост. Пл. ВСУ «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 р. № 12.

Погроза вбивством помилково кваліфікована як замах на вбивство.

Рад. право. — 1988. — № 3. — С. 85.

Висловлена при вчиненні згвалтування погроза у невідомій формі не може бути розцінена як погроза вбивством.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Л. // Сб-к ВС РСФСР 1964—1972 гг. — С. 303.

Погроза вбивством як засіб подолання опору потерпілої з метою її згвалтування повністю охоплюється ст. 117 КК України і не потребує додаткової кваліфікації за ст. 100 КК України (1960 р.).

Ухв. СККС ВСУ у справі М. і К. // Сб-к по угол. делам. — С. 194—195.

Ухв. СККС ВСУ у справі Кр. // Сб-к по угол. делам. — С. 195—196; Пост. Пл. ВС СРСР від 17 грудня 1964 р. у справах К. // БВС СССР. — 1965. — № 2. — С. 28.

Зухвалі хуліганські дії із застосуванням ножа необґрунтовано розцінені судом як погроза вбивством.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 9 жовтня 1967 р. у справі Х. // БВС РСФСР. — 1968. — № 4. — С. 7.

Погроза вбивством неправильно розцінена як замах на вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 31 жовтня 1963 р. у справі О. // БВС РСФСР. — 1964. — № 3. — С. 7.

Дії винного не спрямовані безпосередньо на позбавлення життя потерпілого, а такі, що містили в собі лише погро-

зу вбивством, не можуть кваліфікуватися як замах на вбивство.

Пост. Пл. ВС СРСР від 26 травня 1967 р. у справі К. — БВС СССР. — 1967. — № 4. — С. 19.

2. Погроза вбивством, передбачена іншими статтями КК України (частинами першими статей 345, 346, 350, 377, 398, 405 КК 2001 р. чи відповідними статтями КК 1960 р.)

14. Роз'яснити судам, що склад злочину, передбаченого ст. 176² КК, має місце як у випадках, коли особа вчинює ці дії з метою перешкодити судді прийняти законне рішення чи добитися ухвалення бажаного для неї рішення, так і в разі, коли вона висловлює погрози після вирішення справи. Однак у всіх випадках вчинення цього злочину погроза висловлюється у зв'язку зі здійсненням правосуддя, тобто з діяльністю суду по розгляду цивільних, адміністративних і кримінальних справ.

Законом не передбачено, щоб погроза вбивством щодо судді або його близьких родичів була реальною. У зв'язку з цим дії винної особи кваліфікуються за ст. 176² КК незалежно від того, як сприймав погрозу потерпілий і чи мала винна особа намір та реальну можливість виконати її. Даний злочин визнається закінченим з моменту доведення погрози до відома зазначених осіб будь-яким способом (усно, письмово, через посередника тощо).

16 (2). Розглядаючи справи про злочин, передбачені ст. 176² КК суди повинні особливо ретельно досліджувати як обставини вчинення особою протиправних дій щодо судді, так і обставини, що передували цьому.

Пункт 14, абз. 2 п. 16 Пост. Пл. ВСУ «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів» від 12 квітня 1996 р. № 4.

Нападение на администрацию или терроризирование осужденных, ставших на путь исправления, сопряженные с

угрозами, охватываются признаками преступлений, предусмотренных ст. 771 УК РСФСР и соответствующими статьями УК других союзных республик, и дополнительной квалификации по иным статьям УК не требуют*.

Пункт 6 Пост. Пл. ВС СРСР «Про судову практику у справах про кримінальну відповідальність за дії, що дезорганізують роботу виправно-трудоустанов» від 21 червня 1985 р. № 10 (зі змінами, внесеними постановою від 2 березня 1989 р. № 1).

Так само (за сукупністю з хуліганством) повинна кваліфікуватися погроза вбивством, насильством чи знищенням майна щодо осіб, зазначених у статтях 189² та 190 КК, у зв'язку з названою у цих статтях діяльністю, якщо вона поєднана з грубим порушенням громадського порядку і явною неповагою до суспільства.

Абзац 2 п. 10 Пост. № 3 Пл. ВСУ від 28 червня 1991 р.

Погроза вбивством працівнику міліції при провадженні дізнання кваліфікується за ст. 193 КК РРФСР (ст. 345 КК України).

БВС РСФСР. — 1969. — № 4. — С. 6.

Погроза вбивством неправильно розцінена як замах на вбивство.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 31 жовтня 1963 р. у справі О. // БВС РСФСР. — 1964. — № 3. — С. 7.

Вчинення опору і погроза вбивством неправильно кваліфіковані як посягання на життя працівників міліції.

БВС РСФСР. — 1964. — № 9. — С. 4.

Погроза працівнику міліції кваліфікується за ч. 1 ст. 193 КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР від 7 травня 1964 р. у справі Г. // БВС РСФСР. — 1964. — № 8. — С. 9.

* Подано мовою оригіналу.

Погроза вбивством працівнику міліції під час виконання службової діяльності підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 193, а не за ч. 2 ст. 191¹ КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1964-1972 гг. — С. 396.

Погроза вбивством працівнику міліції під час провадження дізнання кваліфікується за ч. 1 ст. 193, а не за ст. 191¹ КК РРФСР.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Н. — Сб-к ВС РСФСР 1964-1972 гг. — С. 397.

Погроза посадовій особі виправно-трудової колонії не-обґрунтовано кваліфікована як хуліганство.

БВС РФ. — 1992. — № 4. — С. 12.

Розділ XIV

Призначення покарання за вбивство та замах на нього

2. При призначенні покарання відповідно до статей 65–69 КК суди мають урахувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, сукупність усіх обставин, що його характеризують (форма вини, мотив, спосіб, характер вчиненого діяння, ступінь здійснення злочинного наміру, тяжкість наслідків тощо), особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

18. Відповідно до ч. 1 ст. 64 КК довічне позбавлення волі призначається лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, і за умови, що суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Призначення цього покарання повинне мотивуватись у вирокі з обов'язковим наведенням обставин, які, на думку суду, перешкоджають застосуванню позбавлення волі на певний строк. Якщо винуватими у вчиненні злочину визнано кількох осіб, яким призначається довічне позбавлення волі, у вирокі мають бути окремо наведені відповідні мотиви щодо кожної з них.

При засудженні особи за декількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК покарання за кожним пунктом цієї статті окремо не призначається. Проте при його призначенні необхідно враховувати наявність у діях винного декількох кваліфікуючих ознак умисного вбивства як обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину.

Пункти 2, 18 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

Суди повинні мати на увазі, що при призначенні покарання за умисне вбивство істотне значення має з'ясування даних, позитивно або негативно характеризуючих винного, зокрема відношення до роботи, поведінка у побуті, про його минуле і т. ін. Також належить досліджувати дані, що відносяться до особи потерпілого, його взаємовідносини з винним, а також поведінку під час події.

Абзац 1 п. 3 пост. Пл. ВС СРСР від 27 червня 1975 р. № 4.

При призначенні покарання за умисне вбивство суди зобов'язані урахувати сукупність усіх обставин, за яких його вчинено: вид умислу, мотиви і мету, спосіб і обстановку, стадію вчинення злочину, тяжкість наслідків, що настали, осо-

бу винного і обставини справи, які пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Судом при розгляді справ про умисні вбивства слід суворо виконувати вимоги закону, що вчинення злочину організованою групою є обставиною, яка обтяжує відповідальність.

Умисне вбивство, вчинене з використанням умов стихійного або громадського лиха (землетрус, повінь, пожежа, епідемія, масові заворушення і т. ін.), згідно з п. 8 ст. 34 «Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» повинно розглядатися як вчинене з обставин, які обтяжують покарання.

Пункти 2, 3 Пост. Пл. ВС СРСР від 22 вересня 1989 р. № 10.

Вирок скасовано за м'якістю призначеного покарання особі, засудженій за умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Ухв. СККС ВС СРСР від 26 квітня 1985 р. у справі П. // БВС СРСР. — 1985. — № 4. — С. 39.

Судові рішення скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що суд не з'ясував обставин, які мають важливе значення для правильного її вирішення, й обрав надмірно м'яке покарання.

Ухв. СККС ВСУ від 1 лютого 1996 р. // РВСУ. — 1997. — С. 107, 108.

Судові рішення скасовані з направленням справи на новий судовий розгляд через те, що особі, яка визнана винною в умисному вбивстві та в інших злочинах, призначено надмірно м'яке покарання.

Ухв. СККС ВСУ від 27 травня 1996 р. // РВСУ. — 1997. — С. 106.

Вирок скасовано через невідповідність обраного засудженому покарання внаслідок його м'якості (за умисне вбивство двох осіб із користі та з особливою жорстокістю).

Ухв. СККС ВСУ від 22 лютого 2001 р. у справі І. // ВВСУ. — 2001. — № 4. — С. 12–13.

Призначення покарання за вбивство та замах на нього

Необґрунтована зміна кваліфікації і пом'якшення покарання у справі про умисне вбивство за обтяжуючих обставин.

Пост. Пл. ВС СРСР від 16 березня 1983 р. у справі І. // БВС СРСР. — 1984. — № 1. — С. 20; СЗ. — 1959. — № 6. — С. 92.

Суд необґрунтовано обрав максимальну міру покарання, передбачену санкцією ст. 94 КК.

Пост. Пл. ВСУ від 29 грудня 1966 р. у справі Л. (переведення 05-64 п. 66).

За кожним пунктом ст. 93 КК (1960 р.) окремо покарання не призначається, а пред'явлене обвинувачення за декількома пунктами цієї статті може враховуватись як наявність декількох обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство.

Ухв. СККС ВСУ від 9 жовтня 1997 р. // ВВСУ. — 1998. — № 3. — С. 36.

Міра покарання за ст. 93 КК (1960 р.) призначається за сукупністю пунктів, а не окремо за кожний з них.

Ухв. СККС ВСУ від 17 березня 1994 р. у справі І. і К. // БЗ і ЮПУ. — 1996. — № 3. — С. 27, 46.

При призначенні покарання суд не має права враховувати як обтяжуючу таку обставину, яка є кваліфікуючою ознакою вчинення злочину.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 25 листопада 2003 р. у справі С. // ВВСУ. — 2004. — № 7. — С. 21–22.

У вирокі покарання в усіх випадках повинно бути визначено таким чином, щоб при виконанні вироку не виникало ніяких сумнівів щодо виду і розміру призначеного судом покарання.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі А. // Сб-к ВС РРФСР 1964–1972 гг. — С. 553.

Міру покарання апеляційний суд обрав з урахуванням характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, даних про особу засудженого та обставин справи, які пом'якшують та обтяжують покарання

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 7 лютого 2006 р.

(визтяг)

Вироком Київського районного суду м. Харкова від 16 травня 2005 р. П. засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

За вироком суду з П. стягнуто на користь З. 5 000 грн на покриття заподіяної злочином матеріальної шкоди та 50 000 грн — моральної шкоди. Крім того, з засудженого стягнуто 564 грн 92 коп. судових витрат.

П. за вироком суду визнано винним і засуджено за злочин, вчинений ним за таких обставин.

18 січня 2005 р. увечері П. вживав спиртні напої з Л. за місцем проживання останнього. Близько 3 год 30 хв 19 січня 2005 р. між П. і Л. на ґрунті неприязних стосунків виникла сварка, оскільки останній образливо висловився на адресу співмешканки Я. Після того він вирішив убити Л., з цією метою о 4 год увійшов до кімнати, в якій господар лежав на дивані, і ножем завдав йому удар у скроню. У результаті цього Л. було заподіяно проникаюче поранення голови з ураженням головного мозку, що призвело до смерті потерпілого.

Розглядаючи кримінальну справу в апеляційному порядку, апеляційний суд Харківської області за апеляцією прокурора скасував вирок Київського районного суду м. Харкова в частині призначення покарання і постановив свій вирок від 13 жовтня 2005 р., яким засудив П. за ч. 1 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі.

На вирок потерпілою З. подано касаційну скаргу, в якій вона не погоджується з кваліфікацією дій П., вважаючи, що він має нести відповідальність за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. На її думку, визначена апеляційним судом міра покарання засудженому є невинуватою м'якою. З урахуванням цих обставин просить прийняти відповідне рішення.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів не вбачає підстав для її задоволення.

Судом правильно встановлено фактичні обставини справи та зроблений обґрунтований висновок про доведеність винності у вчиненні злочину. Такий висновок ґрунтується на зібраних у встановленому законом порядку та перевіrenих судом доказах, зокрема показаннях самого засудженого у судовому засіданні, в яких він повністю визнавав себе винним у скоєнні злочину і не заперечував своєї причетності до умисного вбивства Л., у зв'язку з чим справа розглядалася в порядку, передбаченому ст. 299 КПК, без дослідження інших доказів.

Потерпіла З. у своїй касаційній скарзі по суті не заперечувала висновків суду про доведеність винності П. у вчиненні умисного вбивства її сина.

Кваліфікація дій засудженого за ч. 1 ст. 115 КК України є правильною.

Міру покарання апеляційний суд обрав з дотриманням чинного законодавства з урахуванням характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, який є особливо тяжким, даних про особу засудженого та всіх обставин справи, що пом'якшують та обтяжують П. До того ж апеляційний суд частково задовольнив апеляцію прокурора та потерпілої З., скасувавши вирок місцевого суду та призначив більш суворе покарання.

Колегія суддів вважає, що в цьому випадку апеляційним судом обрано саме таке покарання, яке є необхідним та достатнім для виправлення П. та попередження нових злочинів. Доводи скарги потерпілої в тій частині, що судом не врахова-

но судимість П., не відповідають матеріалам справи, в якій правильно встановлено, що засуджений раніше не судимий.

Виходячи з наведеного, колегія суддів не вбачає підстав для задоволення касаційної скарги, доводи якої про невинуватість м'якість покарання є необґрунтованими. На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу потерпілої З. залишила без задоволення.

Покарання засудженому суд призначив відповідно до вимог статей 65, 103 КК України з урахуванням ступеня тяжкості вчинених особливо тяжких злочинів і даних про особу винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, тому підстав для пом'якшення йому покарання та застосування ст. 69 КК України судова колегія не знайшла

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 2 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області від 9 листопада 2005 р. засуджено: П. за ч. 2 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі; за ч. 4 ст. 187 КК України на 8 років позбавлення волі; за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів П. визначено 10 років позбавлення волі; Г. за ч. 2 ст. 185 КК України на 3 роки позбавлення волі; за ч. 4 ст. 187 КК України на 8 років позбавлення волі; за пунктами 6, 12 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів Г. призначено 10 років позбавлення волі.

У. за ч. 4 ст. 187 КК України на 8 років позбавлення волі; за пунктами 6, 12 ст. 115 КК України на 10 років позбавлення волі.

С. за ч. 2 ст. 185 КК України на 2 роки позбавлення волі.

За ч. 4 ст. 187 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 5 років позбавлення волі; за пунктами 6, 12 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 8 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів С. призначено 8 років позбавлення волі.

Як визнав встановленим суд, П., У., С. і Г. визнані винними та засуджені за вчинення злочинів за таких обставин.

Усі засуджені з дитинства знали один одного, дружили між собою і кожен з них був знайомий з онуком Н.А. — неповнолітнім Н.О.

П., С. та Г. неодноразово приходили до них у квартиру, С. інколи залишався там спати, а Г. у листопаді 2004 р. жив у них.

У червні 2004 р. удень П. і С., перебуваючи в гостях у Н.О. в його квартирі у м. Запоріжжі за попередньою змовою викрали його телефон мобільного зв'язку «Нокія-5210» вартістю 500 грн зі стартовим пакетом компанії «Київстар» вартістю 50 грн.

У листопаді 2004 р. вдень П., С. та Г. знову прийшли в ту саму квартиру до Н.О. і за попередньою змовою таємно викрали його телефон марки «Нокія 7210» вартістю 800 грн зі стартовим пакетом компанії «Київстар» вартістю 50 грн.

24 грудня 2004 р. вранці У., П., Г. і С. домовились вчинити розбійний напад з метою заволодіння майном Н-в і вбити потерпілу. З цією метою приблизно о 8 год 24 грудня 2004 р. вони прийшли до кв. 33 на вул. Чумаченка у м. Запоріжжя. Згідно з розробленим планом вони одягнули на руки рукавички, після чого У. і П. під видуманим приводом увійшли до квартири Н.А., а Г. і С. залишились на сходах, щоб забезпечувати їх безпеку та прийти у разі необхідності на допомогу.

Зайшовши у квартиру, У. відразу напав на Н.А., ззаду обхватив рукою шию потерпілої та став душити, а другою рукою закривав їй рот. У цей час П., долаючи опір Н.А., утримував їй руки, а потім штовхнув її на підлогу.

Почувши шум боротьби, в квартиру увійшли Г. і С. Останній закрив двері та став обшуковувати квартиру, складаючи в сумку майно Н-в, а Г. став утримувати ноги потерпілої, долаючи опір.

У., П. і Г. з метою вбивства, по чергово міняючись, утримували руки і ноги потерпілої та здавлювали руками її шию. Внаслідок механічної асфікції Н.А. померла на місці події.

Після вбивства в процесі розбійного нападу на Н.А., У., П., Г. та С. заволоділи майном Н-в на загальну суму 1 550 грн і з місяця вчинення злочинів втекли.

На вирок подана касаційна скарга, в якій захисник У. посилається на те, що суд під час призначення покарання неповнолітньому засудженому У. недостатньо врахував сукупність пом'якшуючих його відповідальність обставин і, зокрема, те, що він, як і його батько, страждає хронічними захворюваннями. Просить вирок змінити, застосувати до У. ст. 69 КК України, призначити йому покарання нижче від найнижчої межі передбачених санкціями статей, за якими він засуджений.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення захисника, міркування прокурора, перевіривши кримінальну справу, колегія суддів не знаходить підстав для задоволення касаційної скарги.

Висновок суду про доведеність винності У. у вчиненні злочинів, за які його засуджено, підтверджується сукупністю доказів, зібраних у справі та перевірених у судовому засіданні в установленому кримінально-процесуальним законодавством порядку.

У. як на досудовому слідстві, так і в судовому засіданні визнав, що разом з П., Г. і С. вчинили розбійний напад, під час якого вбили Н.А. за обставин, викладених у вирок.

Згідно з показаннями засуджених П., Г. і С. вранці 24 грудня 2004 р. вони і У. домовились шляхом розбійного нападу заволодіти майном Н-в. Розробивши план нападу, вони шляхом обману проникли у квартиру Н-в, вбили потерпілу і заволоділи її та Н.О. майном.

Крім показань засуджених винність У. підтверджується іншими наведеними у вирок доказами, яким суд дав правильну оцінку.

Дії засудженого правильно кваліфіковані за ч. 4 ст. 187 та пунктами 6, 12 ст. 115 КК України.

Покарання засудженому У. призначено відповідно до вимог статей 65 та 103 КК України, з урахуванням ступеня тяжкості вчинених злочинів, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують його відповідальність.

З огляду на вирок суд урахував сукупність обставин, що пом'якшують відповідальність У., зокрема на які посилається захисник у скарзі, і призначив мінімальні міри покарання, передбачені санкціями ч. 4 ст. 187 КК України. Враховуючи наведене, а також те, що У. вчинив два особливо тяжких злочини, колегія суддів не знаходить підстав для пом'якшення йому покарання із застосуванням ст. 69 КК України.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу захисника У. залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області — без зміни.

При призначенні міри покарання особам, засудженим за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України, суд правильно виходив не тільки з загальної оцінки суспільної небезпечності цього виду злочинів, а й з оцінки конкретних діянь, вчинених підсудними, їх особи, а також обставин, які пом'якшують і обтяжують покарання, встановлених у справі

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 2 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати з кримінальних справ апеляційного суду Донецької області від 10 червня 2005 р. засуджено: Ш. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на

12 років позбавлення волі; ст. 304 КК України на 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України Ш. остаточно призначено 12 років і 6 місяців позбавлення волі; Р. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України — на 12 років позбавлення волі; Б. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України — на 12 років позбавлення волі, а за сукупністю злочинів на 12 років і 6 місяців позбавлення волі; С. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі; Б.Є. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі;

Засуджених визнано винними у вчиненні злочину за таких обставин.

На початку жовтня 2003 р. у дворі будинку на вул. Горького у м. Углегорську Донецької області між Б-м, який знаходився в стані сп'яніння, з однієї сторони, і Ш., Р., Б.Є. і С. з іншої, на ґрунті особистих неприязних відносин виникла сварка. Після неї Б-ко пішов на город, що знаходиться біля будинку, і там заснув. Ш., знаючи про неповнолітній вік С. і Б.Є., запропонував їм, а також Р. напасти на Б. з метою його умисного вбивства з помсти, і ті дали йому згоду на таке. Діючи за попередньою змовою групою осіб і згідно з планом, спрямованим на позбавлення життя Б-ка, С., Б.Є., Р. і Б., озброївшись принесеними Ш. дерев'яними палицями, прийшли на город, напали на потерпілого, який спав, і нанесли йому множинні удари палицями в голову, а також ногами — в інші частини тіла. Внаслідок узгоджених спільних дій усіх засуджених Б-ку окрім інших тілесних ушкоджень, було заподіяно відкриту непроникаючу черепно-мозкову травму, від якої він помер на місці злочину. Переконавшись у цьому, Ш., С., Б.Є., Р. і Б. зв'язали вбитому мотузкою кінцівки, погрузили його тіло на велосипед і відвезли його в поле. Там вони скинули труп у яму, засипали його землею.

У касаційних скаргах:

— засуджений Р. просить вирок скасувати, а справу — направити на нове розслідування, оскільки в ній немає переконливих доказів його вини у вчиненні злочину, а його показання на досудовому слідстві суд не повинен був ураховувати у вирок, бо їх було одержано внаслідок застосування до

нього незаконних заходів. Окрім цього, засуджений відмічає й інші порушення слідчим вимог кримінально-процесуального законодавства;

— захисники зазначають, що: суд не взяв до уваги показання свідків Б.О., С. і Р., якими спростовуються його висновки щодо доведеності вини Р. у вчиненні злочину, і врахував у вирок сумніви та одержані з порушенням вимог закону докази; у Р. не було умислу і попередньої змови з іншими засудженими на вчинення умисного вбивства Б.; зібраними у справі доказами не підтверджено особу вбитого та час її смерті. Посилаючись на ці та інші обставини, вони просять вирок скасувати, а справу направити на нове розслідування. Поряд із цим захисник також наголошує на тому, що суд призначив Р. надто суворе покарання, просить вирок щодо засудженого Р. скасувати, а справу направити на нове розслідування. В обґрунтування своєї скарги він посилається на односторонність і неповноту досудового та судового слідства; невідповідність висновків суду, викладених у вирок, фактичним обставинам справи; істотне порушення кримінально-процесуального закону; неправильне застосування кримінального закону;

— засуджений С., не наводячи мотивів, просить вирок скасувати, а справу направити на нове розслідування;

— засуджені Ш., Б.Є. і Б. вирок не оскаржили.

Заслухавши доповідача, пояснення засудженого, який підтримав свою касаційну скаргу, міркування прокурора, перевіривши доводи касаційних скарг, заперечення потерпілого, а також матеріали справи, колегія суддів вважає, що скарги не підлягають задоволенню.

Висновки суду про доведеність винності Р. і С. у вчиненні злочину відповідають зібраним у справі доказам і є обґрунтованими.

Посилання засудженого Р. та захисників у касаційних скаргах на те, що у них не було умислу та попередньої змови з іншими засудженими на вчинення умисного вбивства Б-ка групою осіб, є безпідставними.

Згідно з матеріалами справи засуджений Р. на досудовому слідстві, зокрема у присутності захисника, показав наступне.

На початку жовтня 2003 р. С. і Ш. сказали йому і Б.Є. про те, що Б-ко вдарив Т. і за це йому треба помститись. За спільною домовленістю між усіма засудженими у справі було вирішено, що вони поб'ють Б-ка. Для цього Ш. дав кожному з них дерев'яні палиці, вони разом пішли на город Т., де спав п'яний потерпілий. Йдучи туди, Ш. і С. казали, що вб'ють Б-ка. Він та Б.Є. першими підійшли до потерпілого. Той намагався схопити його (Р.) за ногу. У відповідь він ударив його палицею по руках і тулубу. Після цього на потерпілого напали всі інші засуджені і спільно завдали йому множинних ударів ногами й палками по голові й по тулубу. При цьому С. закликав усіх бити Б-ко по голові. Він бачив, що С. і Б. робили саме так, а Ш. — кидав камінці в голову потерпілого. Побиття потерпілого продовжувалося приблизно 5 хв. У присутності всіх засуджених Ш. перевіряв стан Б-ка. Пересвідчившись у тому, що він помер, вони щільно зв'язали мотузкою йому руки і ноги та на велосипеді відвезли труп у поле й там закопали. Твердження засудженого Р. і його захисників у скаргах про те, що зазначені вище показання було одержано внаслідок застосування слідчим до першого незаконних заходів, є непереконливими.

У справі встановлено, що Р. аналогічні твердження висловлював у суді першої інстанції, який їх визнавав такими, що не ґрунтуються на матеріалах справи. Такі висновки судом першої інстанції належно вмотивовані. Вони підтверджені доказами, які суд ретельно перевіряв і належно оцінив. У касаційній скарзі засудженого та його захисників не наведено інші докази, якими б спростовувались висновки суду першої інстанції.

За таких обставин суд обґрунтовано врахував у вироку зазначені показання засудженого Р., підтверджені й іншими доказами у справі.

Так, свідки Т.Л. і С.Л. показали, що 6 жовтня 2003 р. між засудженими у справі та Б-ком виникла сварка через неправомірну поведінку останнього по відношенню до Т. Засуджені домовились, що помстяться Б-ку за це й поб'ють його. Т. чула, як вони, озброївшись дерев'яними палицями й камінцями,

обговорювали між собою те, хто і куди буде завдавати ударів потерпілому. Після того, як засуджені знайшли на городі Б-ка, вони чули, як звідти лунали звуки ударів. Після цих звуків, зазначив Т.Л., засуджені підходили до нього і казали, що, мабуть, Б-ко мертвий. Він порадив їм вивести труп, і засуджені, зв'язавши мотузкою йому кінцівки, це зробили.

Засуджені Ш., Б. і Б.Є. у судовому засіданні щодо обставин, які передували побиттю Б., дали такі самі, як і засуджені Р. і С. і свідки, показання.

Посилання у касаційних скаргах захисників на те, що зібраними у справі доказами не підтверджено особу вбитого та час його смерті, є надуманими.

З огляду на протокол судового засідання всі засуджені знали Б-ка. Кожен з них не заперечував, що на початку жовтня 2003 р. вони з помсти спільно били Б. і він помер на місці злочину, що труп ними було відвезено у поле і там його закопали. Їх показання про зв'язування потерпілому після смерті рук і ніг мотузкою і щодо місця його поховання повністю узгоджуються з даними протоколу огляду місця події. Труп потерпілого було знайдено саме на тому місці, на яке під час відтворення обстановки й обставин події і при ексгумації трупа показали засуджені Ш. і Б. При перегляді відеозапису відтворення обстановки й обставин події за участю засудженого Ш. останній, а також решта засуджених у справі в суді підтвердили, що 20 січня 2003 р. було ексгумовано труп Б-ка, а не іншої особи, як про це зазначається у касаційних скаргах захисників засудженого. Судово-медичний експерт К. у суді показав, що зовнішній вигляд ексгумованого трупа потерпілого дозволяв його впізнати. Це також підтвердили в суді батько убитого, потерпілий Б.М., а також свідок Т-в, яким показували ексгумований труп і в ньому вони впізнали Б-ка. Висновками комісійної судово-медичної експертизи підтверджено, що потерпілому Б. було заподіяно відкриту непроникаючу черепно-мозкову травму (рану в лівій скроневій області, крововилив у м'яких покровах у лівій височнотім'яній області, оскольчатий перелом лівих скроневої та тім'яної кістки із переходом на основу черепа), закриту тупу

травму грудної клітки (переломи 5–8 ребер ліворуч), закриті оскольчаті переломи кісток носа, лівих скулової й верхньочелюсної кісток, нижньої щелепи ліворуч, великий синець на передній поверхні грудної клітки праворуч. У результаті відкритої черепно-мозкової травми потерпілий Б-ко помер на місці злочину. Ці тілесні ушкодження потерпілий міг отримати за обставин, про які засуджені Ш., Б.Є., Б. і Р. показали під час відтворення за їх участю обстановки та обставин події.

Оцінивши наведені докази в сукупності, суд дійшов правильних висновків про безпідставність тверджень у суді захисників і засудженого Р., що слідчі органи не зібрали достатньо доказів, якими підтверджено особу вбитого та час його смерті.

З огляду на викладені вище докази, суд при вирішенні справи обґрунтовано не взяв до уваги свідчень Б.О. та С. про те, що вони бачили живого потерпілого в кінці жовтня — на початку листопада 2003 р.; Р. про те, що 30 вересня 2003 р. Т.С. гнався за Б-ком із палицею в руках і виказував на адресу останнього погрозу вбивством.

Отже, Р. і С., завдаючи разом із іншими засудженими у справі з помсти зі значною силою чисельних ударів дерев'яними палицями в голову та груди Б-ка до тих пір, поки він не перестав подавати ознаки життя, усвідомлювали суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачали настання суспільно небезпечних наслідків і бажали їх. Тобто в цьому випадку вони за попередньою змовою групою осіб спільно з іншими засудженими у справі діяли, як правильно зазначив суд, із прямим умислом на позбавлення потерпілого життя.

Враховуючи викладене, суд законно й обґрунтовано визнав Р. і С. винними в умисному вбивстві Б-ка і правильно кваліфікував їх дії за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Призначене засудженим Р. і С. покарання у вигляді позбавлення волі на тривалий термін відповідає вимогам ст. 65 КК України. При його обранні суд урахував ступінь тяжкості вчиненого злочину, дані про особу цих засуджених, роль кожного у цьому, а також обставини, що пом'якшують (зокрема ті, про які згадується у касаційній скарзі Р.) покарання. Таке пока-

рання не можна визнати надто суворим, на що посилається у касаційній скарзі захисник Р.

Істотних порушень вимог кримінально-процесуального законодавства, які б перешкодили чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний, обґрунтований і справедливий вирок, у справі не допущено.

З огляду на викладене вище, посилання у касаційних скаргах захисника на однобічність і неповноту досудового та судового слідства; невідповідність висновків суду, викладених у вирок, фактичним обставинам справи; істотне порушення кримінально-процесуального законодавства; неправильне застосування кримінального закону; засудженого Р. — на відсутність у справі переконливих доказів його вини у вчиненні злочину; істотне порушення кримінально-процесуального законодавства, колегія суддів визнає необґрунтованими. За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених Р. і С. та захисників залишила без задоволення, а вирок колегії суддів Судової палати з кримінальних справ апеляційного суду Донецької області від 10 червня 2005 р. щодо Р. та С. — без зміни.

Вирок змінено, оскільки при призначенні покарання не було враховано, що із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, відрахування в доход держави не може перевищувати десяти відсотків

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 14 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 20 жовтня 2005 р. Г. засуджена за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України

на 10 років позбавлення волі, за ст. 304 КК України на 3 роки позбавлення волі, за ч. 1 ст. 125 КК України на 1 рік виправних робіт з утриманням 20 % заробітку.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно визначено 10 років позбавлення волі;

С.О. засуджена за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 6 років позбавлення волі, ч. 1 ст. 125 КК України на 1 рік виправних робіт з утриманням 20 % заробітку.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно визначено 6 років позбавлення волі.

За вироком суду Г. і С.О. визнані винними в тому, що вони 17 квітня 2005 р. близько 13 год 30 хв у с. Плахтіївка Саратського району Одеської області під час вживання спиртних напоїв разом із С.Г., у ході сварки, що виникла на ґрунті особистих неприязних стосунків, по черзі завдали останній кілька ударів в обличчя, спричинивши їй легкі тілесні ушкодження. Після чого потерпіла С.Г. повідомила їм про свій намір звернутися в органи міліції з цього приводу.

Побоюючись бути викритими в умисному заподіянні легких тілесних ушкоджень, у період часу з 16 до 17 год того самого дня, Г. і С.О., діючи за попередньою змовою, вчинили умисне вбивство С.Г. шляхом удушення її подушкою.

Крім того, Г., будучи обізнаною про неповнолітній вік С.О., втягнула її в злочинну діяльність, у результаті чого остання вчинила умисне вбивство.

У касаційній скарзі засуджена Г., визнаючи свою вину в убивстві потерпілої, стверджує, що не знала про неповнолітній вік С.О., просить виправдати її за ст. 304 КК України.

Засудженою С.О. також було подано касаційну скаргу, яку вона відкликала 25 січня 2006 р.

Заслухавши доповідь судді, міркування прокурора, перевіривши матеріали справи, обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що скарга засудженої Г. задоволенню не підлягає.

Висновки суду про винність Г. і С.О. в умисному вбивстві потерпілої С.Г., вчиненому ними за попередньою змовою гру-

пою осіб з метою приховати інший злочин, підтверджуються сукупністю зібраних у справі доказів, яким суд дав належну оцінку.

Так, Г. під час допитів за участю захисника-адвоката детально і послідовно показувала, що коли С.Г. почала їх образити, С.О. у відповідь на це нанесла їй кілька ударів по обличчю, і вона також вдарила потерпілу, на що та пригрозила їм повідомленням у міліцію. Тоді, вийшовши у гараж, вона запропонувала С.О. задушити С.Г., на що та погодилася. Разом вони завели С.Г., яка перебувала в стані сильного алкогольного сп'яніння, у сусідню кімнату, де поклали на підлогу і стали прижимати подушку їй до обличчя, поки не впевнилися, що потерпіла мертва. А через кілька днів вони по телефону повідомили в міліцію про вчинений ними злочин.

Такі свідчення Г. у деталях узгоджуються зі свідченнями С.О., яка на досудовому слідстві в присутності захисника-адвоката визнала, що, образившись на С.Г., першою стала завдавати їй удари по обличчю, потім до неї приєдналася Г., побоюючись заяви потерпілої в міліцію, за пропозицією останньої задушили С.Г. подушкою.

Свідчення засуджених підтверджуються даними протоколів відтворення обстановки й обставин події та показами свідків Н., К., С.А. про те, що самі засуджені повідомили їм про скоєння ними вбивства.

За даними висновку судово-медичної експертизи смерть С.Г. настала внаслідок механічної асфіксії в результаті закриття носа і рота.

Також проведеною експертизою встановлено наявність у С.Г. легких тілесних ушкоджень, які виникли від дії тупих предметів незадовго до настання смерті, що підтверджує факт її побиття Г. і С.О.

Твердження Г. про незаконність її засудження за ст. 304 КК України є безпідставними.

Обставини справи, зокрема те, що засуджені тривалий час підтримують дружні стосунки між собою, і Г. була присутньою на святкуванні С.О. свого 16-річчя, свідчать про те, що вона знала про неповнолітній вік останньої.

Крім того, Г. на досудовому слідстві та в судовому засіданні вказувала на те, що саме за її пропозицією вони придушили потерпілу подушкою, що узгоджується з показами С.О. з цього приводу.

Таким чином, причиною виникнення у С.О. наміру і бажання вбити С.Г. та приводом її дій, спрямованих на позбавлення потерпілої життя, стала саме пропозиція Г., що правильно оцінено судом як втягнення неповнолітньої в злочинну діяльність.

Отже, дії С.О. та Г. правильно кваліфіковані судом за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 125 та ст. 304 КК України.

Перевіркою матеріалів справи не встановлено даних, які б свідчили про порушення вимог кримінально-процесуального законодавства під час досудового і судового слідства.

Разом із тим, вирок щодо С.О. в порядку ст. 395 КПК підлягає зміні.

Матеріалами справи встановлено, що інкриміновані С.О. дії вона вчинила, будучи неповнолітньою особою.

Судом при призначенні покарання не враховано положення ст. 100 КК України, якими передбачено, що розмір відрахувань у доход держави вдвічі менший для неповнолітніх, ніж для дорослих і не може перевищувати 10 %, то- му він підлягає відповідному зменшенню.

Покарання призначено Г. відповідно до вимог ст. 65 КК України.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженої Г. залишила без задоволення, вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області щодо Г. залишила без зміни, а щодо С.О. відповідно до ст. 395 КПК у частині призначення їй покарання за ч. 1 ст. 125 КК України змінила, зменшила розмір відрахування в доход держави з її заробітку до 10 %; ухвалила вважати С.О. засудженою за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 125 КК України на підставі ст. 70 КК України на 6 років позбавлення волі.

У решті вирок залишила без змін.

На підставі положення ч. 4 ст. 67 КК України з вироку виключено посилання суду як на обставини, що обтяжують покарання засуджених — посягання ними на чужу власність із застосуванням насильства із проникненням у житло, а також на те, що засуджений посягнув на життя двох людей з корисливих мотивів, оскільки ці обставини передбачені у пунктах 1, 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України як ознаки злочину, що впливають на його кваліфікацію

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 28 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області від 13 грудня 2005 р. засуджено: О.В. за пунктами 1, 6 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 15 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 4 ст. 187 КК України до позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією всього належного йому майна, а за сукупністю злочинів на підставі ст. 70 КК України до позбавлення волі строком на 15 років з конфіскацією всього належного йому майна; О.З. за ч. 5 ст. 27 і ч. 3 ст. 187 КК України до позбавлення волі строком на 7 років з конфіскацією всього належного їй майна.

О.В. засуджено за вмисне вбивство двох потерпілих з корисливих мотивів під час розбійного нападу, а О.З. — за посягання в розбійному нападі на потерпілих.

Як визнав суд, мешканці м. Дніпропетровська, подружжя О. попередньо домовилися між собою про вчинення розбійного нападу на двох сестер похилого віку К.Г. і К.А. — мешканок с. Виноградне Дніпропетровського району Дніпропетровської області, та узгодили план вчинення цього злочину.

26 липня 2005 р., близько 23 год, вони автомобілем приїхали на околицю села, де проживали сестри К.

Залишивши в автомобілі О.З., О.В. захопив із собою шмат тканини, нашатирний спирт, ломик, ніж та рукавички і прийшов до буд. 31, що на вул. Виноградній с. Виноградне.

Тут за допомогою ножа і ломика він відкрив зовнішні двері, проник у житло, де у цей час відпочивали сестри К., виходячи за межі попередньої домовленості з О.З., за допомогою просоченого нашатирним спиртом шматом тканини та подушок умисно задушив спершу К.Г., а потім таким самим способом умисно вбив К.А.

Обшукавши будинок і не знайшовши грошей, він повернувся до автомобіля і разом з О.З. зник з місця злочину.

У касаційному поданні прокурора порушується питання про скасування вироку щодо засуджених О.В. і О.З. з направленням справи на новий судовий розгляд у зв'язку з призначенням їм покарання, яке не відповідає вимогам ст. 65 КК України.

У касаційній скарзі адвокат Т. просить вирок щодо О.З. скасувати і справу закрити за відсутності в її діях складу злочину.

При цьому адвокат посилається на те, що О.З. не брала участі у тих подіях, за які засуджено її чоловіка, не була з ним у змові щодо розбійного нападу на потерпілих сестер К. і ніяких дій у сприянні злочину не вчиняла.

Вважає, що суд не здобув доказів вини О.З. у пособництві в розбійному нападі, а її пояснення в стадії досудового слідства, в яких вона визнавала себе винною у цьому злочині, були здобуті внаслідок застосування недозволених методів слідства.

Засуджена О.З. у своїх запереченнях щодо принесеного подання прокурора твердить, що вона домовлялася з чоловіком лише на крадіжку з поля кукурудзи, а чоловік самостійно прийняв рішення про розбійний напад на потерпілих. Тому вона не визнає себе винною і просить касаційне подання залишити без задоволення.

Прокурор у своїх запереченнях на касаційну скаргу зазначає, що твердження адвоката Т. про те, що суд при розгляді цієї

справи допустив однобічність і не з'ясував питання про те, що на місці події могли бути й інші не встановлені слідством особи, від дій яких могла настати смерть потерпілих, є лише припущенням. На його думку, вина засуджених О.З. і О.В. у злочинах, за які їх засуджено, повністю доведена.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України на підтримання касаційного подання, перевіrivши матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційне подання та касаційна скарга задоволенню не підлягають, а вирок підлягає зміні у порядку ст. 395 КПК України на таких підставах.

Висновок суду про доведеність вини О.В. у вмісному вбивстві двох потерпілих з корисливих мотивів під час розбійного нападу і про доведеність вини у пособництві розбійному нападу на потерпілих узгоджується з доказами у справі, яким у вирокі дана всебічна оцінка.

Викладені в касаційній скарзі доводи про те, що О.З. не причетна до розбійного нападу на потерпілих К., що вона жодними діями не сприяла своєму чоловікові О.В. у вчиненні цього злочину, є безпідставними, оскільки вони спростовуються як показаннями самих засуджених, котрі вони дали протягом досудового і судового слідства, так і іншими доказами.

Зокрема, згідно з поясненнями О.В. у стадії досудового слідства, ще до вчинення злочину, спілкуючись з потерпілими і Я., яка здійснювала нагляд за сестрами К., він достовірно знав, що сестри отримують пенсію, а також отримали грошову допомогу в євровалюті за перебування в концентраційному таборі.

У зв'язку з цим він виношував думку про заволодіння цими грошима і про свій намір повідомив свою дружину, яка погодилася допомогти йому. Спільно обговоривши та розробивши план розбійного нападу та попередньо узгодивши свої дії, вони увечері 26 липня 2005 р. попередили свого сина про те, що повернуться додому вночі, своїм автомобілем «Москвич-2140» приїхали на околицю села, де проживали сестри К. За спільною домовленістю з дружиною для здійснення розбійного нападу О.В. взяв з собою ломик і ніж для того, щоб відкрити вхідні двері будинку потерпілих, два флакони з

нашатирним спиртом, дві ганчірки, рукавички та ліхтарик. Залишивши дружину в автомобілі чекати його, він прийшов до будинку потерпілих, з допомогою ломика відкрив двері та проник у житло, розраховуючи знайти і забрати гроші.

Змочивши нашатирним спиртом ганчірки, він поклав їх на обличчя потерпілих, накрив подушками і в такому положенні утримував їх протягом певного часу доки вони перестали рухатися.

Як пояснив О.В., він розумів, що від його дій може настати смерть потерпілих, але продовжував здійснювати свій намір для заволодіння грошима до кінця. Не знайшовши грошей, він повернувся до автомобіля, розповів дружині про те, яким чином він вчинив розбійний напад. Прибувши вранці додому, вони обговорили нічну подію і вирішили на деякий час виїхати до м. Приморська.

Ці пояснення О.В. підтвердив і під час відтворення обстановки й обставин події злочину, що підтверджується відповідним протоколом, і ці самі показання відповідають протоколу огляду місця події, згідно з яким у буд. 31 на вул. Виноградній с. Виноградного були виявлені трупи К.А. (1913 р. н.) та К.Г. (1926 р. н.), зі слідами насильницької смерті, висновкам судово-медичної експертизи про те, що смерть потерпілої К.Г. настала від механічної асфіксії внаслідок насильницького перекриття органів дихання, а смерть потерпілої К.А. настала внаслідок закритої спино-мозкової травми з переломом шийного відділку хребта.

Про своє сприяння розбійному нападу на потерпілих за обставин, як про них зазначив у вирокі суд, у стадії досудового слідства визнала і О.З. Її показання повністю узгоджуються з поясненнями О.В. та з протоколом відтворення обстановки і обставин події за її участю.

Проте під час розгляду цієї справи в суді О.В. змінив свої показання і став стверджувати, що про свій намір вчинити розбійний напад на сестер К. і про здійснення цього злочину він дружину не ставив до відома.

Прийшовши вночі до села, де проживали потерпілі, він залишив дружину в автомобілі, сказавши їй, що йде на поле поди-

витися на кукурудзу, і якщо вона достигла, то наламати качанів, а сам вчинив розбійний напад на потерпілих К. і вбив їх.

Такої самої позиції дотримувалася й О.З., даючи пояснення в судовому засіданні.

З метою усунення суперечностей у поясненнях О.В. і О.З. суд перевіряв показання свідка Я., згідно з якими в березні 2005 р. О.В. розпитував у неї про наявність грошей у сестер К. і їх кількість та про те, яким чином можна відкрити двері в будинку. Приблизно 22–23 липня 2005 р. О.В. і його дружина приїхали в с. Верхня Маєвка та пропонували їй узяти участь у пограбуванні сестер К. Особливо на цьому наполягала О.З.

Як пояснила свідок, вона сприйняла їх домагання як жарт і відмовилася від такої пропозиції.

Крім того, з матеріалів справи видно, що після вбивства потерпілих К. саме на підставі цих пояснень свідка Я. подружжя О-в було затримано.

Її поясненнями певною мірою підтверджуються ті обставини, про які О.В. і О.З. зазначали у своїх поясненнях у стадії досудового слідства, повністю визнаючи себе винними в готуванні розбійного нападу і його здійсненні з умисним вбивством, вчиненим О.В. та за пособництвом у розбійному нападі з боку О.З.

Таким чином, зміна засудженими своїх показань щодо обставин події злочину свідчить про їх безпідставне намагання таким способом вивести з числа обвинувачених О.З.

У вирокі дана правильна оцінка зазначеним показанням.

Доводи адвоката Т. про те, що на місці події крім О.В. могли бути інші особи, які могли самостійно вчинити напад на потерпілих, а також доводи про те, що в стадії досудового слідства до О.В. та О.З. застосовувалися недозволені методи слідства, внаслідок чого О.З. обмовила себе в пособництві при розбійному нападі, перевірялися судом і не знайшли свого підтвердження.

Ті докази, що покладено в основу обвинувального вироку, повністю викривають О.З. як співвиконавицю розбійного нападу в формі пособництва.

Злочинні дії О.З. правильно кваліфіковано за ст. 27 і ч. 3 ст. 187 КК України як пособництво в розбійному нападі з метою заволодіння чужим майном, поєднаному з насильством, що є небезпечним для життя і здоров'я в момент нападу, та з проникненням у житло.

Злочинні дії О.В. правильно кваліфіковано за ч. 4 ст. 187 та пунктами 1, 6 ч. 2 ст. 115 КК України як умисне вбивство двох осіб з корисливих мотивів під час розбійного нападу з проникненням у житло.

Питання про міру покарання судом вирішено відповідно до вимог ст. 65 КК України, оскільки кожному з засуджених визначено покарання, яке є достатнім і необхідним для їх перевиховання та попередження нових злочинів.

При вирішенні цього питання судом взято до уваги всі обставини справи, дані про особу засуджених, ступінь суспільної небезпечності вчинених злочинів та виконувану при цьому засудженими роль.

У зв'язку з цим засудженому О.В. призначено покарання у вигляді позбавлення волі на максимальний строк, передбачений санкцією ч. 2 ст. 115 КК України, а О.З. — у вигляді позбавлення волі на мінімальний строк, передбачений санкцією ч. 3 ст. 187 КК України.

Призначення засудженим саме такої міри покарання у вироку належно мотивовано, тому не можна погодитися з доводами касаційного подання прокурора про те, що призначене засудженим покарання не є достатнім.

З огляду на наведене колегія суддів не вбачає підстав для скасування вироку, у зв'язку з чим касаційне подання і касаційну скаргу слід залишити без задоволення.

Поряд з цим, розглядаючи справу в повному обсязі, колегія суддів вважає, що з вироку підлягають виключенню посилення суду на обставини, що обтяжують покарання, які хоч і передбачені ст. 67 КК України, але вони є кваліфікуючими ознаками ч. 2 ст. 115 та ч. 3 і 4 ст. 187 КК України, за якими О.В. і О.З. засуджено, і не можуть ще раз враховуватися при призначенні покарання, а саме: посягання засуджених на чужу власність із застосуванням насильства, небезпечного для жит-

тя і здоров'я потерпілих, із проникненням у житло та щодо О.В. — посилення суду на те, що він посягнув на життя двох людей з корисливих мотивів.

У зв'язку з цим вирок у порядку ст. 395 КПК підлягає зміні в цій частині.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора і касаційну скаргу адвоката Т. залишила без задоволення, вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Дніпропетровської області щодо засуджених О.В. і О.З. у порядку ст. 395 КПК змінила, виключила з нього посилення суду на обставини, що обтяжують покарання засуджених, посягання ними на чужу власність із застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я потерпілих із проникненням у житло; виключила посилення суду як на обставину, що обтяжує покарання засудженого О.В., на те, що він посягнув на життя двох людей з корисливих мотивів.

Касаційне подання прокурора на м'якість покарання особі, засудженій за умисне вбивство, залишено без задоволення у зв'язку з тим, що міра покарання призначена з урахуванням як ступеня тяжкості вчиненого нею злочину і даних про особу винного, так і конкретних обставин, що передували вчиненню цього злочину

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 18 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду АР Крим від 2 березня 2006 р. Я. засуджено за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі.

За вироком суду Я. визнано винним у вмісному вбивстві двох осіб.

Як визнав суд Я., ревнуючи свою дружину Я.Л. до К., 20 жовтня 2005 р., близько 21 год 30 хв, достовірно знаючи, що останні знаходяться в кв. 9, що в буд. 3 на вул. Кірова с. Уютне Сакського району АР Крим, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з метою вбивства на ґрунті ревнощів, взяв удома ніж і приїхав із м. Євпаторії до потерпілих за вказаною адресою. Там, реалізуючи свій умисел на вбивство двох осіб, за обставин, встановлених судом і детально наведених у вирок, вчинив побиття дружини та К., завдаючи їм численні удари ножом у різні частини тіла, й у такий спосіб позбавив їх життя.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, не заперечуючи винності Я. у вбивстві двох осіб на ґрунті ревнощів та правильності кваліфікації його злочинних дій, порушує питання про скасування вироку з мотивів невідповідності призначеного Я. покарання, ступеню тяжкості вчиненого ним злочину та особі засудженого, у зв'язку з його м'якістю. Вказує, зокрема, що Я., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив умисне вбивство двох осіб.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, потерпілого, який просив вирок апеляційного суду залишити без зміни, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційного подання, колегія суддів вважає, що таке слід залишити без задоволення.

Як встановлено перевіркою матеріалів справи, досудове слідство і судовий розгляд у ній проведені з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства, спрямованих на всебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи.

Викладені у вирок висновки суду про доведеність винності в умисному вбивстві Я.Л. та К. на ґрунті ревнощів та кваліфікацію його дій за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України відповідають фактичним обставинам справи, які встановлені з урахуванням усіх як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів, що мали бути взяті до уваги під час з'ясування дійсних обставин події та ґрунтуються на зібраних у справі доказах, яким суд

дав оцінку в їх сукупності та взаємозв'язку, і такі висновки у касаційному поданні не оспорується.

Під час перевірки справи у касаційному порядку істотних порушень вимог КПК, які б могли вплинути на правильність висновків суду та доведеність винності Я., не встановлено. Висновки суду ґрунтуються на доказах, установлених із дотриманням процесуального порядку їх збирання.

Що стосується призначеної Я. міри покарання, то вона відповідає вимогам ст. 65 КК України. Суд урахував як ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, так й особу винного, котрий до кримінальної відповідальності притягується вперше, виключно позитивно характеризується, щиро розкався в учиненому, інші обставини, зокрема ті, на які є посилення у касаційному поданні. А отже, враховуючи при цьому конкретні обставини, що передували вчиненню Я. такого злочину, а також те, що потерпілий Я. просить вирок суду першої інстанції залишити без зміни, колегія суддів підстав для скасування вироку з мотивів м'якості призначеного засудженому покарання, про що йдеться у касаційному поданні, не вбачає.

Не знаходячи підстав для скасування чи зміни вироку, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду АР Крим щодо Я. – без зміни.

Вирок скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд, оскільки під час призначення засудженому покарання із застосуванням ст. 69 КК України суд не врахував належно суспільну небезпечність та ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, який згідно зі ст. 12 КК є особливо тяжким.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 15 березня 2007 р. № 05-784 км 07 у справі Т.

Суд на порушення вимог ст. 65 КК України не вмотивував прийняте рішення і призначив засудженому покарання, що

відповідає ступіню тяжкості вченого злочину і даним про його особу.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 15 березня 2007 р. № 05-634 км 07 у справі В.

Апеляційний суд під час призначення засудженому покарання належно не врахував дані про його особу, що призвело до скасування судового рішення.

Ухв. СККС ВСУ від 22 лютого 2007 р. № 05-319 км 07 у справі К.

Розділ XV

Питання застосування кримінально- процесуального законодавства

Вирок скасовано і справу направлено на нове розслідування, оскільки не була з достатньою повнотою встановлена особа підсудного.

Ухв. СККС ВСУ у справі П.Г. // Сб-к по угол. делам. — С. 222–223.

Визначаючи, що потерпілому спричинено три ножових проникаючих у грудну клітку поранення і в той самий час засуджуючи винного лише за спричинення одного поранення, залишаючи без дослідження й оцінки факт спричинення інших, суд допустив грубе протиріччя, яке спричинило скасування вироку.

Пост. Пл. ВСУ у справі Б. і Ч. // Сб-к по угол. делам. — С. 224–230.

За наявності суттєвих протиріч у показаннях потерпілих обвинувальний вирок може бути постановлений лише за умови ретельної перевірки причин цих протиріч та їх оцінки.

Ухв. СККС ВСУ у справі З. і С. // Сб-к по угол. делам. — С. 233.

Обвинувальний висновок є слідчим документом і тому слідчі органи повинні забезпечити його переклад на рідну мову обвинуваченого або на іншу мову, якою він володіє.

Пост. През. ВС РРФСР у справі Г. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 446.

При провадженні дізнання та попереднього (досудового) розслідування необхідно з'ясувати і встановлювати всі дані, які характеризують особу обвинуваченого. Невиконання цієї вимоги закону слідчими органами призводить до направлення справи на нове розслідування, якщо ця прогалина слідства не може бути усунута під час судового розгляду.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Ц. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 452.

Неповнота попереднього (досудового) слідства, яка не може бути усунена в судовому засіданні, є підставою для направлення справи на додаткове розслідування.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі З. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. — С. 453.

Відвід від участі у судочинстві може бути задоволений тільки щодо конкретних осіб і за обставин, зазначених у законі.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі Б. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 455.

Виділення кримінальної справи допускається тільки у випадках, які викликані необхідністю, якщо це не може негативно відбитися на всебічності, повноті й об'єктивності дослідження та вирішення справи.

Виділення справи і направлення її на дослідження проводиться за ухвалою (постановою) суду.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі А. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 455.

Право на захист повинно бути дійсним, а не формальним.

Ухв. СККС ВС РРФСР у справі К. // Сб-к ВС РСФСР 1964–1972 гг. – С. 475.

Відповідно до ч. 6 ст. 46 КПК заміна одного захисника іншим може мати місце в будь-якій стадії процесу і не призводить до відновлення процесуальних дій, вчинених за участю захисника, якого замінено

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 жовтня 2003 р.

(витяг)

Постановою судді апеляційного суду м. Севастополя від 11 серпня 2003 р. кримінальну справу за обвинуваченням Т. і З. за п. «і» ст. 93 КК (1960 р.), Т.А. за п. «і» ст. 93 і ч. 2 ст. 140 зазначеного Кодексу, Л. за ч. 2 ст. 140 того самого Кодексу за результатами попереднього розгляду направлено прокурору м. Севастополя для проведення додаткового розслідування.

До того ж суддя послався на невиконання органами досудового слідства вимог, викладених в ухвалі названого суду від

21 серпня 2002 р., якою зазначена справа була направлена прокурору для проведення додаткового розслідування у зв'язку з порушенням вимог статей 44, 45, 61 КПК щодо обвинувачених Т. і Т.А. і яку колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалою від 14 листопада 2002 р. залишила без зміни.

У касаційному поданні заступник прокурора м. Севастополя просив скасувати постанову судді та направити справу на новий судовий розгляд, посилаючись на те, що під час додаткового розслідування справи вимоги, викладені в ухвалі апеляційного суду, були виконані та потреби повторно проводити слідчі дії немає.

Заслухавши доповідь судді, пояснення прокурора, який підтримав касаційне подання, перевіrivши матеріали справи та обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України задовольнила останнє на таких підставах.

З огляду на матеріали справи викладені у постанові судді висновки про порушення права Т.А. на захист є необґрунтованими. Під час попереднього розгляду справи, вирішуючи питання про направлення її на додаткове розслідування, суддя не викликав Т. З. і Т.А. у судові засідання і не з'ясував, чи було порушено право останнього на захист.

Органи досудового слідства неодноразово роз'яснювали обвинуваченим їхні процесуальні права, зокрема право на захист. Оскільки Т.А. не запросив захисника, а згідно з вимогами статей 45, 46 КПК відмову від нього прийняти не можна було, слідчий відповідно до вимог ст. 47 КПК захисника Т.А. призначив. Відмову обвинуваченого від призначеного захисника прокурор району відхилив за відсутності підстав, передбачених ст. 61 КПК. Мати обвинуваченого Т.А., якій це було відомо, іншого захисника до участі у справі не запросила. Заміна захисника з ініціативи суду здійснюється відповідно до ч. 4 ст. 46 КПК без повернення справи на додаткове розслідування.

Рішення судді про необхідність повторного проведення слідчих дій у зв'язку з невиконанням слідчими органами вимог статей 44, 45, 61 КПК не відповідає вимогам закону.

В ухвалах апеляційного та касаційного судів про таку необхідність не йдеться.

Згідно з ч. 6 ст. 46 КПК заміна одного захисника іншим може мати місце в будь-якій стадії процесу і не призводить до відновлення процесуальних дій, вчинених за участю захисника, якого замінено.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора задовольнила, постанову судді апеляційного суду м. Севастополя від 11 серпня 2003 р. скасувала і направила справу на новий судовий розгляд.

Захист інтересів неповнолітнього та дорослого співвиконавців злочину одним і тим самим захисником є неприпустимим

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України

від 9 вересня 2004 р.

(витяг)

Суддя апеляційного суду м. Севастополя постановою від 1 липня 2004 р. направив кримінальну справу за обвинуваченням А. й А.М. на додаткове розслідування.

Органи досудового слідства обвинувачували зазначених осіб у тому, що вони 21 березня 2004 р. за попередньою змовою вчинили розбійний напад на малолітніх Ш. та Л. з метою заволодіння моторолером і до того ж умисно вбили Ш., а щодо Л. вчинили замах на вбивство. А., крім того, було обвинувачено у втягненні неповнолітнього брата — А.М. — у злочинну діяльність.

Під час попереднього розгляду справи апеляційний суд м. Севастополя постановою від 1 липня 2004 р. повернув її на додаткове розслідування з мотивів порушення органами досудового слідства вимог ст. 113 КПК, оскільки судово-медич-

ну експертизу трупа Ш. було проведено до порушення кримінальної справи. Суд також послався на неповноту досудового слідства, під час якого не було дано оцінку суперечностям щодо знаряддя злочину між висновками судово-медичної експертизи і даними протоколу огляду вилученого ножа.

Прокурор, який брав участь у попередньому розгляді справи, порушив у поданні питання про скасування постанови суду і направлення справи на новий судовий розгляд, посиляючись на те, що судово-медична експертиза трупа Ш. була проведена після порушення кримінальної справи, а у вступній частині висновку експерта помилково вказано іншу дату постанови. На думку прокурора, розбіжності щодо опису знаряддя злочину могли бути перевірені й оцінені в судовому засіданні шляхом допиту підсудних і проведення додаткової судово-медичної експертизи.

Перевіривши матеріали справи й обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України частково задовольнила подання на таких підставах.

З огляду на матеріали справи А. пред'явлено обвинувачення, зокрема у вчиненні злочину, відповідальність за який передбачено ст. 304 КК, а саме у втягненні неповнолітнього брата у злочинну діяльність. Таким чином, інтереси А. суперечать інтересам неповнолітнього А.М. Крім того, здійснення захисту неповнолітнього й дорослого співучасників злочину одним і тим самим захисником не допускається. Отже, під час проведення досудового слідства було порушено право обвинувачених на захист, що згідно зі ст. 246 КПК є підставою для направлення справи на додаткове розслідування.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України постанову судді апеляційного суду м. Севастополя від 1 липня 2004 р. про повернення на додаткове розслідування кримінальної справи щодо А. та А.М. змінила, доповнивши її вказівкою на необхідність провести це слідство з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства щодо забезпечення права обвинувачених на захист.

Відповідно до ст. 44 КПК участь у справі як захисники можуть брати особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, та інші фахівці в галузі права тільки в тому випадку, коли вони представляють документи, визначені спеціальним законом, який дозволяє фахівцям брати участь у кримінальному судочинстві за угодою або за дорученням юридичної особи

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 23 грудня 2003 р.

(витяг)

Ухвалою апеляційного суду Херсонської області від 26 вересня 2003 р. кримінальну справу за обвинуваченням В. у вчиненні злочинів, відповідальність за які передбачено ч. 1 та пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115, частинами 1, 3 ст. 185 КК, направлено на додаткове розслідування.

Органами досудового слідства В. пред'явлено обвинувачення в тому, що він 27 лютого 2003 р., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних стосунків вчинив умисне вбивство потерпілої Б.Є., після чого з метою приховання цього злочину умисно вбив її чоловіка Б.А. В. також обвинувачено у вчиненні крадіжок чужого майна весною 2001 р. і в ніч на 25 березня 2002 р. з проникненням у приміщення.

Розглядаючи справу в підготовчій частині судового засідання, суд ухвалою від 26 вересня 2003 р. повернув її на додаткове розслідування, мотивуючи своє рішення тим, що органи досудового слідства допустили істотне порушення кримінально-процесуального законодавства, оскільки захист прав та інтересів В. здійснювала особа, яка не мала на це права.

У касаційному поданні прокурор просив скасувати цю ухвалу з мотивів її необґрунтованості та направити справу на новий судовий розгляд.

Заслухавши суддю-доповідача, міркування прокурора та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що подання задоволенню не підлягає. При цьому судова колегія послалась на таке.

Твердження в касаційному поданні про необґрунтованість ухвали апеляційного суду та відсутність порушень у справі і права на захист, оскільки його захист здійснював фахівець у галузі права А., який нібито мав право бути захисником, є безпідставним.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 44 КПК під час провадження в кримінальній справі як захисники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, а також інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Як зазначено в ч. 3 ст. 44 КПК і роз'ясненнях, викладених у п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 р. № 8 повноваження захисника на участь у справі повинні бути підтверджені:

а) адвоката, який є членом адвокатського об'єднання, — свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю та ордером адвокатського об'єднання про наявність угоди чи доручення на участь у справі;

б) адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання, — свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю та угодою чи дорученням на участь у справі;

в) інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, — документами, визначеними спеціальним законом, яким цим особам надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам, а також угодою або дорученням юридичної особи.

Під час вирішення питання про наявність у фахівців у галузі права повноважень на здійснення захисту в кримінальній

справі слід також з'ясувати, яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам.

З огляду на матеріали справи підставою для допуску А. як захисника, участь якого відповідно до вимог п. 4 ч. 1 ст. 45 КПК під час провадження досудового слідства й у розгляді кримінальної справи в суді є обов'язковою, коли санкцією статті, за якою кваліфікується злочин, передбачено довічне ув'язнення, стало те, що він у 1988 р. закінчив Одеський державний університет і отримав кваліфікацію юриста, є суб'єктом підприємницької діяльності як приватний підприємець, що надає юридичні послуги, і між ним та В. була укладена угода про надання юридичних послуг.

Проте слідчий прокуратури Дніпровського району м. Херсона, допустивши постановою від 31 березня 2003 р. А. як захисника у справі, не з'ясував, яким саме законом А. надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захиснику, тобто його повноваження на участь у справі як захисника належно не були підтвержені.

Суд першої інстанції, встановивши, що право В. на захист було порушено і що це унеможливило подальше провадження у справі, оскільки, згідно з п. 3 ч. 2 ст. 370 КПК порушення права обвинуваченого на захист призводить до скасування судових рішень, обгрунтовано повернув її на додаткове розслідування.

Відповідно до ст. 44 КПК право обвинуваченого на захист, яке є однією з конституційних засад судочинства, здійснюється виключно тими особами, які в установленому законом порядку уповноважені виконувати цю процесуальну функцію

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 9 грудня 2004 р.

(витяг)

Апеляційний суд Київської області ухвалою від 12 жовтня 2004 р. направив на додаткове розслідування кримінальну справу за обвинуваченням К. і К.О. за ч. 4 ст. 187, пунктами 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК, а К. ще й за ст. 304 цього Кодексу.

К. і К.О., яку він втягнув у злочинну діяльність, обвинувачувалися в тому, що вони 3 травня 2004 р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинили за попередньою змовою розбійний напад на Л., під час якого з користі й з особливою жорстокістю вбили потерпілого.

Суд направив справу на додаткове розслідування у зв'язку з порушенням органами досудового слідства права К. на захист, оскільки ці повноваження здійснювала особа, яка не мала статусу захисника, визначеного у ст. 44 КПК.

У касаційній скарзі захисник О. просив ухвалу апеляційного суду скасувати як незаконну, вважаючи, що він здійснював захист К. на законних підставах.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційній скарзі доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України в її задоволенні відмовила на таких підставах.

Відповідно до ст. 44 КПК право обвинуваченого на захист, яке є однією з конституційних засад судочинства, здійснюється виключно тими особами, які в установленому законом порядку уповноважені виконувати цю процесуальну

функцію. Недотримання цього законодавчого положення має розцінюватися згідно з п. 3 ч. 2 ст. 370 КПК як істотне порушення вимог кримінально-процесуального законодавства.

Згідно з матеріалами кримінальної справи К. було звинувачено у вчиненні злочину, передбаченого такою статтею кримінального закону, санкція якої містить і довічне ув'язнення. Отже, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 45 КПК участь у справі захисника була обов'язковою. Захист К. здійснював юрист О., але жодних даних про те, що він набув відповідних повноважень у порядку, встановленому спеціальним законом, немає.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу захисника О. залишила без задоволення, а ухвалу апеляційного суду Київської області від 12 жовтня 2004 р. — без зміни.

Безпідставне відхилення клопотання засудженого про відтворення технічного запису судового процесу під час розгляду зауважень на протокол судового засідання призвело до скасування ухвали та направлення справи в цій частині на новий судовий розгляд

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 11 січня 2005 р.

(витяг)

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду м. Києва вироком від 26 серпня 2004 р. засудила Б. за сукупністю злочинів, відповідальність за які передбачена ч. 1 ст. 301 КК (1960 р.) і п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, на 15 років позбавлення волі. На підставі ст. 71 КК до цього покарання приєднано покарання, невідбуте за вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 6 жовтня 1989 р., і остаточно визначено Б. покарання у вигляді 16 років і 5 місяців позбавлення волі.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду м. Києва ухвалою від 29 листопада 2004 р. зауваження засудженого на протокол судового засідання та його клопотання про ознайомлення з технічним записом судового процесу відхилила.

У касаційній скарзі та доповненнях до неї щодо ухвали від 20 листопада 2004 р. засуджений Б. посилався на те, що органи досудового слідства і суд істотно порушили норми кримінально-процесуального законодавства, й у зв'язку з цим просив скасувати вирок та направити справу на нове досудове слідство. Крім того, він зазначав, що під час розгляду зауважень на протокол судового засідання було порушено його право на захист, оскільки суд безпідставно відмовив у задоволенні його клопотання про відтворення технічного запису судового процесу.

Заслухавши доповідь судді, пояснення засудженого Б. та його захисника, які наполягали на скасуванні ухвали від 29 листопада 2004 р., думку прокурора, який вважав за необхідне скасувати зазначену ухвалу і справу в частині розгляду зауважень на протокол судового засідання та вирішення клопотання про відтворення технічного запису судового процесу направити на новий розгляд, перевіривши в цій частині матеріали справи та обговоривши наведені у касаційній скарзі й доповненнях до неї доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга (з доповненнями) підлягає задоволенню на таких підставах.

З огляду на матеріали справи повне фіксування її судового розгляду здійснювалося за допомогою звукозаписуючої апаратури відповідно до ст. 87¹ КПК.

Засуджений просив суд відтворити технічний запис процесу з метою усунути неповноту й неправильність окремих частин протоколу судового засідання.

Відмовляючи Б. у задоволенні клопотання, суд в ухвалі зазначив, що ознайомлення засудженого з технічним записом судового процесу чинним законодавством не передбачено.

Це твердження суду є необґрунтованим. Так, відповідно до ч. 7 ст. 88 КПК під час розгляду зауважень на протокол судового засідання заслуховуються пояснення осіб, які подали зауваження, думка інших учасників судового розгляду, за потреби відтворюється технічний запис процесу (якщо він здійснювався), допитуються особи, щодо змісту показань до яких подані зауваження. Виходячи з наведеного, суд повинен був відтворити технічний запис тієї частини процесу, правильність фіксування якої в протоколі судового засідання оспорував Б.

Крім того, в протоколі від 29 листопада 2004 р. не наведено будь-яких пояснень Б. щодо поданих ним зауважень. З огляду на протокол після повернення з нарадчої кімнати до залу засідання головуєчий оголосив ухвалу. Проте в нарадчій кімнаті було постановлено дві ухвали, і яку з них оголосив головуєчий, у протоколі не зазначено.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу (з доповненнями) засудженого Б. у частині відхилення зауважень на протокол судового засідання та клопотання про ознайомлення з технічним записом судового процесу задовольнила: ухвалу апеляційного суду м. Києва від 29 листопада 2004 р. скасувала і справу в цій частині направила в той самий суд на новий розгляд, зазначивши, що під час нього суду необхідно розглянути зазначені зауваження й клопотання засудженого Б. з урахуванням вимог ч. 7 ст. 88 КПК та прийняти відповідне рішення.

Згідно зі ст. 88² КПК відтворення технічного запису судового процесу здійснюється, в числі інших випадків, і під час розгляду зауважень на протокол судового засідання за вимогою сторін чи за ініціативою суду

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 16 лютого 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Вінницької області від 3 серпня 2005 р., яким засуджено: О.І. за ст. 15, пунктами 5, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є її власністю; за ч. 2 ст. 125 КК України на 2 роки обмеження волі; за ч. 2 ст. 194 КК України на 10 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 263 КК України на 3 роки позбавлення волі. На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно О.І. призначено 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є її власністю.

О.В. за ст. 15, пунктами 5, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю; за ч. 2 ст. 125 КК України на 2 роки обмеження волі; за ч. 2 ст. 194 КК України на 10 років позбавлення волі; за ч. 1 ст. 263 КК України на 3 роки позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів О.В. остаточно призначено 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

У доповненнях до касаційної скарги, які надійшли безпосередньо до Верховного Суду України, засуджений О.В. зазначає, що його клопотання про відтворення технічного запису судового засідання під час розгляду його та О.І. зауважень на протокол судового засідання залишено судом першої інстанції поза увагою і тому розгляд зауважень проведено не повно та неправильно.

Заслухавши пояснення з цього приводу засуджених О.І. та О.В., захисників, представника потерпілого, який вважав, що зауваження засуджених розглянуто апеляційним судом з порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, колегія суддів вважає, що ухвала апеляційного суду щодо розгляду зауважень на протокол судового засідання підлягає скасуванню у зв'язку з порушенням судом вимог кримінально-процесуального законодавства.

З огляду на матеріали справи засуджений О.В. подав зауваження на протокол судового засідання, в яких неодноразово стосовно окремих їх пунктів висловлював вимогу розглянути його зауваження на протокол судового засідання з відтворенням технічного запису судового засідання.

Згідно зі ст. 88² КПК у редакції Закону України від 8 вересня 2005 р., яка діяла на час розгляду судом зауважень на протокол судового засідання, відтворення технічного запису судового процесу здійснюється, зокрема при розгляді зауважень на протокол судового засідання на вимогу сторін чи за ініціативою суду.

На порушення цих вимог закону апеляційний суд під час розгляду зауважень на протокол судового засідання залишив поза увагою клопотання засудженого О.В. про відтворення технічного запису судового процесу і ніякого рішення за цим клопотанням не приймав, хоча з огляду на протокол судового засідання зауваження на його протокол, де заявлені ці клопотання, оголошувались у судовому засіданні.

За таких обставин постановлена у цій справі ухвала апеляційного суду щодо розгляду зауважень на протокол судового засідання підлягає скасуванню, а справа — поверненню до апеляційного суду для виконання вимог статей 88¹, 88² КПК.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалу апеляційного суду Вінницької області від 2 листопада 2005 р. щодо розгляду зауважень на протокол судового засідання засуджених О.І. та О.В. скасувала, а справу повернула в той самий апеляційний суд для виконання вимог статей 88¹, 88² КПК.

Під час попереднього розгляду справи суд не має права досліджувати докази або давати їм оцінку з точки зору їх достовірності

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 14 грудня 2004 р.

(витяг)

Апеляційний суд Черкаської області постановою від 21 вересня 2004 р. направив кримінальну справу щодо П. і Д. зі стадії попереднього розгляду на додаткове розслідування.

П. і Д. обвинувачувались у вчиненні таких злочинів. 10 лютого 2004 р. приблизно о 16 год 20 хв П. і Р., перебуваючи в аудиторії університету та діючи умисно за попередньою змовою, вирішили шляхом шахрайства заволодіти мобільним телефоном Ф. Із цієї метою вони розробили план та розподілили ролі. П. вказав на Ф., у якого був мобільний телефон, а Р., реалізуючи спільний намір, взяв у того телефон (що належав батькові Ф. і вартість якого з урахуванням усіх необхідних для роботи пристроїв становила 1 059 грн), вийшов із приміщення університету, а потім передав викрадене П.

28 лютого 2004 р. приблизно о 18 год 30 хв П., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних стосунків, які виникли між ним та Р. з приводу викраденого мобільного телефону, разом із Д., який дав йому ніж, зустрівся з Р., заманив його на територію городніх ділянок і з метою умисного вбивства завдав останньому ножом кілька ударів у тулуб. Коли Р., намагаючись утекти, побіг у бік проїжджої частини дороги, Д., який перебував неподалік, спостерігав за ними й усвідомлював, що П. має намір убити потерпілого, приєднався до вчинення злочину і, виконуючи роль пособника, наздогнав Р., схопив за куртку, звалив на землю й ударив ногою по тулубу. Тим часом П. підбіг до потерпілого і з метою вбивства з особливою жорстокістю завдав йому ножом численних ударів у шию, голову, груди. Після

цього П. разом із Д., який продовжував виконувати роль пособника, перемістив Р. у безлюдне місце, де, діючи з особливою жорстокістю, продовжував завдавати потерпілому удари в різні частини тіла. Внаслідок заподіяних тілесних ушкоджень Р. помер.

З огляду на постанову суду справа направлена на додаткове розслідування у зв'язку із: необхідністю кваліфікувати дії П. і Д. за статтею КК, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин, встановити характер і розмір заподіяної злочинами шкоди; неконкретністю обвинувачення у вчиненні вбивства Р. та необхідністю встановити, внаслідок яких тілесних ушкоджень настала смерть потерпілого, а також відсутністю в обвинувальному висновку опису знаряддя вбивства (ножа), несуперечливістю наведених там відомостей щодо способу вчинення шахрайства; згадуванням як співучасника шахрайства Р., винність якого не доведено і справу щодо якого закрито у зв'язку зі смертю; необхідністю пред'явити обвинувачення за участю захисників; необґрунтованим допуском матері обвинуваченого Д. до участі у справі як його законного представника; неправильним складенням додатків до обвинувального висновку — списку осіб, які підлягають виклику в судові засідання, та довідки про рух справи.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи, порушив питання про скасування постанови апеляційного суду у зв'язку з її незаконністю. Прокурор послався на те, що висновок суду про неможливість усунути в судовому засіданні недоліки, допущені в ході досудового слідства, є передчасним, і суд, приймаючи таке рішення, вийшов за межі повноважень, передбачених ст. 246 КПК, оскільки дав оцінку доказам без їх дослідження в судовому засіданні. У поданні зазначено, що в разі, коли під час розгляду справи буде встановлено неправильність кваліфікації дій обвинувачених, прокурор відповідно до вимог ст. 277 КПК може змінити обвинувачення. Необґрунтованим, на думку прокурора, є й висновок суду про недостатню конкретизацію вимог потерпілих щодо цивільного позову, оскільки позивач має право са-

моційно доводити факт заподіяння шкоди, визначати її розмір та подавати докази на обґрунтування позову.

На постанову також подано касаційні скарги.

Адвокат Я. — представник потерпілої Р.Л. — послався на те, що суд, направляючи справу на додаткове розслідування, не вирішив питання про притягнення до відповідальності ще одного співучасника вбивства — Т. У зв'язку з цим Я. просив суд касаційної інстанції скасувати постанову апеляційного суду в цій частині й ухвалити своє рішення.

Адвокат Х. — захисник обвинуваченого Д. — порушив питання про скасування зазначеної постанови в частині зміни його підзахисному запобіжного заходу з підписки про невиїзд на взяття під варту. Він вважав, що рішення про зміну запобіжного заходу суд прийняв передчасно і без достатніх підстав, оскільки Д. має постійне місце проживання, раніше не судимий, своєчасно з'являвся до слідчого, сприяв розкриттю злочину, тиску на потерпілу та свідків не здійснював, а дані, які суд навів на обґрунтування цього рішення, не відповідають матеріалам справи. Захисник вважав, що питання, за необхідністю з'ясування яких вказав суд, могли бути вирішені під час розгляду справи по суті, тому рішення про направлення справи на додаткове розслідування є безпідставним.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційних скаргах та поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України задовольнила подання прокурора і скаргу адвоката Х., а в задоволенні скарги адвоката Я. відмовила на таких підставах.

Як правильно зазначено у поданні прокурора, апеляційний суд, направляючи справу на додаткове розслідування, порушив вимоги закону.

Чинним законодавством суду не надано можливості під час попереднього розгляду справи досліджувати докази, якими органи досудового слідства підтверджують обвинувачення, чи давати оцінку цим доказам. Однак апеляційний суд усупереч зазначеним вимогам закону дав оцінку доказам і з урахуванням цього дійшов висновку про те, що дії П. і Д. необхідно було кваліфікувати за статтею, якою передбачено

відповідальність за більш тяжкий злочин, хоча конкретні докази, на які він послався на обґрунтування такого рішення, суд не дослідив.

Суд також порушив вимоги ст. 246 КПК, якою передбачено, що під час попереднього розгляду справи суддя з власної ініціативи чи за клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника чи законного представника, потерпілого, позивача, відповідача або їх представників своєю постановою повертає справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду. Переважна більшість тих питань, які, на думку суду, необхідно вирішити шляхом проведення додаткового розслідування, могли бути вирішені під час розгляду справи в судовому засіданні. Зокрема це стосується встановлення характеру та розміру заподіяної злочинами шкоди, з'ясування способу вчинення шахрайства — шляхом обману чи шляхом зловживання довірою (в обвинувальному висновку зазначені обидва способи), допуску до участі у справі як законного представника матері обвинуваченого Д.

Водночас деякі питання у постанові наведені безпідставно, зокрема щодо необхідності пред'явлення обвинувачення за участю захисників (це вже було зроблено), а також недоліків складання списку осіб, які підлягають виклику в судові засідання, — на думку суду, до нього безпідставно не було включено захисників-адвокатів (ст. 224 КПК це не передбачено) та цивільних позивачів (до списку внесено потерпілих Р.Л. та Ф., які одночасно є й цивільними позивачами).

Отже, суд допустив такі порушення закону, які істотно вплинули на правильність прийнятого у справі рішення, що є безумовною підставою для скасування постанови суду та направлення справи на новий попередній розгляд. У зв'язку зі скасуванням постанови суду в частині повернення справи на додаткове розслідування підлягає скасуванню й рішення про зміну запобіжного заходу Д., оскільки це питання суд має вирішити під час нового попереднього розгляду.

Що стосується касаційної скарги представника потерпілої — адвоката Я. — про скасування постанови в частині необхідності притягнення Т. до відповідальності, то колегія суддів не знайшла підстав для її задоволення, оскільки рішення по суті з цього питання суд не приймав.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України постанову апеляційного суду Черкаської області від 21 вересня 2004 р., якою кримінальну справу щодо П. і Д. направлено на додаткове розслідування, скасувала і направила справу на новий попередній розгляд.

Відповідно до положень ст. 246 КПК під час попереднього розгляду справи суддя з власної ініціативи своєю постановою повертає справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового слідства. До того ж суддя не має права давати оцінку доказам без їх дослідження в судовому засіданні

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 27 липня 2006 р.

(витяг)

Постановою судді апеляційного суду Запорізької області від 11 травня 2006 р. кримінальна справа щодо Г. та Н. направлена прокурору Запорізької області на додаткове розслідування.

Органами досудового слідства Г. та Н. обвинувачувались у тому, що вони 21 грудня 2005 р. о 18 год 55 хв, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою з метою заволодіння майном вчинили розбійний напад на К. — продавця магазину «Хлібодар», що на вул. Бельфорській, 12

у м. Запоріжжя, до того ж умисно вбили її та заволоділи майном на загальну суму 1 391 грн 18 коп.

Направляючи кримінальну справу на додаткове розслідування, суд у постанові вказав, що під час проведення досудового слідства було допущено такі порушення вимог кримінально-процесуального законодавства, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

Суд зазначив, що під час додаткового розслідування необхідно встановити, за яких обставин потерпілій було спричинено перелом кісток носа, рани на голові та перелом 2-го ребра зліва, а також встановити механізм виникнення слідів крові на електровимикачах та дверях у квартирі Г.

У касаційному поданні прокурор порушує питання про скасування постанови апеляційного суду у зв'язку з її незаконністю, необґрунтованістю та істотним порушенням кримінально-процесуального законодавства. Зазначає, що суд, приймаючи таке рішення, вийшов за межі повноважень, передбачених ст. 246 КПК, оскільки дав оцінку доказам без їх дослідження в судовому засіданні. Просить постанову суду скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідача, думку прокурора на підтримку касаційного подання, перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційному поданні доводи, колегія суддів вважає його таким, що підлягає задоволенню на таких підставах.

Як правильно зазначено у касаційному поданні прокурора, апеляційний суд, направляючи кримінальну справу на додаткове розслідування, порушив вимоги кримінально-процесуального законодавства.

Чинним законодавством суду не надано можливості під час попереднього розгляду справи досліджувати докази, якими органи досудового слідства підтверджують обвинувачення, чи давати оцінку цим доказам. Однак апеляційний суд, усупереч зазначеним вимогам закону, дав оцінку доказам і з урахуванням цього дійшов висновку про необхідність встановлення ступеня тяжкості й обставин заподіяння потерпілій тілесних ушкоджень та механізму виникнення слідів крові,

хоча конкретні докази, на які він посправся на обґрунтування такого рішення, суд не дослідив.

До того ж апеляційним судом порушено також вимоги ст. 246 КПК, якою передбачено, що під час попереднього розгляду справи суддя з власної ініціативи своєю постановою повертає справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

У постанові апеляційного суду не зазначено, які конкретні порушення КПК України допущені на досудовому слідстві та чому вони не можуть бути усунені під час розгляду справи в судовому засіданні.

Що стосується викладених у постанові підстав для направлення справи на додаткове розслідування, то вони стосуються повноти та правильності досудового слідства.

Отже, суд допустив такі порушення закону, які істотно вплинули на правильність прийнятого у справі рішення, що є безумовною підставою для скасування постанови суду та направлення справи на новий попередній розгляд.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора задовольнила.

Постанову судді апеляційного суду Запорізької області про направлення кримінальної справи щодо Г. та Н. на додаткове розслідування скасувала, а справу направила на додаткове розслідування, новий попередній розгляд.

Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 13 червня 2006 р.

(витяг)

Ухвалою колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 22 лютого 2006 р., якою кримінальну справу щодо Д. за обвинуваченням у злочинах, передбачених пунктами 6, 9, ч. 2 ст. 115; частинами 3 і 4 ст. 187; ч. 2 ст. 15; ч. 2 ст. 194 КК України, направлено на додаткове розслідування.

Органом досудового слідства Д. обвинувачувався в злочинах, які він учинив за таких обставин.

28 серпня 2005 р. близько 24 год Д. із метою крадіжки чужого майна проник у житловий буд. 87 на вул. Чехова в м. Ізмаїлі, який належав подружжю М., і почав шукати цінні речі. У цей момент повернулася господиня будинку М.З., яка намагалась припинити вчинення Д. крадіжки та викликати по мобільному телефону міліцію. З метою відвернення виклику працівників міліції він вихватив у М.З. телефон і почав її бити руками і ногами у різні частини тіла, а потім, продовжуючи свою злочинну діяльність, із корисливих спонукань, а також з метою приховання іншого злочину, вирішив потерпілу вбити. Вирвавши телефонного шнура, Д. обмотав ним шию М.З. і душив до тих пір, поки вона не перестала подавати ознаки життя.

Бажаючи остаточно приховати сліди вчинених ним злочинів, Д. вирішив підпалити будинок. З цією метою він накинув на труп потерпілої покривало та інші речі, які облив бензином і підпалив.

Довести свій умисел на знищення будинку М. не зміг з незалежних від його волі причин, тому що пожежа була помічена сусідами і погашена пожежною охороною.

Пожежею було пошкоджено і знищено майно потерпілих М. на загальну суму 67 550 грн.

Розглядаючи справу Д., суд дійшов висновку, що під час розслідування справи органом досудового слідства допущена така його неповнота, яка не могла бути усунутою в судовому засіданні. Зокрема суд зазначив, що досудове слідство в обвинуваченні не вказало вартості будинковолодіння, на знищення якого Д. учинив замах, неправильно визначило вартість фактичної шкоди, заподіяної потерпілим, а також не конкретизувало мотив вчинення ним убивства М.З. тощо.

З огляду на такі обставини суд запропонував під час додаткового розслідування справи органу досудового слідства провести судову будівельну експертизу для встановлення розміру фактичної шкоди, заподіяної будинковолодінню пожежею, і визначення його вартості, більш повно дослідити дані про особу Д., оскільки в матеріалах справи наявні дві характеристики, в яких він характеризується по-різному, а також шляхом проведення додаткової судової криміналістичної експертизи виявити сліди бензину на залишках покривала та інших речах, якими згідно з обвинуваченням Д. укривав труп потерпілої і які для їх спалення поливав бензином.

У касаційному поданні прокурор просить постановлене щодо Д. судове рішення скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд. Своє прохання обґрунтовує тим, що суд постановив рішення, яке є передчасним, оскільки наведені в ухвалі прогалини досудового слідства підлягали усуненню в судовому засіданні без повернення справи на додаткове розслідування.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи й обговоривши наведені в касаційному поданні доводи, колегія суддів дійшла висновку, що воно підлягає задоволенню на наступних підставах.

Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправиль-

ності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні.

Це положення закону знайшло своє відображення у вигляді відповідного застереження в роз'ясненні, що міститься в абз. 2 п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальної справи на додаткове розслідування» від 11 лютого 2005 р. № 2, де зазначено, що у випадках, коли суд має змогу усунути виявлені недоліки досудового слідства під час судового розгляду справи шляхом більш ретельного допиту підсудного, потерпілого, свідків, виклику й допиту нових свідків, проведення додаткових чи повторних експертиз, витребування документів, давання судових доручень у порядку, передбаченому в ст. 315¹ КК України, вчинення інших процесуальних дій, а також шляхом поновлення порушених під час розслідування справи процесуальних прав учасників процесу, направлення справи на додаткове розслідування є неприпустимим. За необхідності суд може відкласти її розгляд для витребування додаткових доказів.

Розглядаючи справу Д., суд не врахував вимог закону та знехтував наведеним вище застереженням, внаслідок чого постановив у справі рішення, яке не ґрунтується на вимогах закону і є передчасним.

Вбачаючи неповноту досудового слідства в непроведенні органом, що розслідував справу, будівельно-технічної та криміналістичної експертиз, суд не зазначив в ухвалі причин, які позбавляли його можливості призначити і провести їх або ж доручити в порядку ст. 315¹ КПК зробити це слідчому.

Що стосується вказівки суду про необхідність конкретизації мотиву вбивства Д. потерпілою М., то і це питання міг вирішити суд без повернення справи на додаткове розслідування, керуючись роз'ясненням, що міститься в п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» від 7 лю-

того 2003 р. № 2, відповідно до якого у випадках, коли винна особа, вчиняючи умисне вбивство, керувались не одним, а декількома мотивами, суду слід з'ясовувати, який із них був домінуючим, і кваліфікувати злочинні дії за тим пунктом ч. 2 ст. 115 КК України, яким визначено відповідальність за вчинення вбивства з такого мотиву. Разом з тим суд повинен був мати на увазі, що в окремих випадках залежно від конкретних обставин справи можлива кваліфікація дій винної особи і за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, якщо буде встановлено, що передбачені ними мотиви (мета) рівною мірою викликали у винного рішучість вчинити вбивство.

Не є підставою для направлення справи на додаткове розслідування і наявність у справі двох характеристик підсудного, в яких він характеризується по-різному. Така суперечність в даних, що характеризують його особу, могла бути усунутою шляхом витребування судом додаткової характеристики або ж допиту відповідної особи, в підпорядкуванні якої на виробництві був Д.

За обставин, коли в справі судові рішення постановлене з істотним порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, яке перешкодило суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний, обґрунтований і справедливий вирок, воно підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий судовий розгляд.

Керуючись статтями 394–396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, задовольнила.

Ухвалу колегії суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області про направлення справи Д. на додаткове розслідування скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у той самий суд.

Згідно зі ст. 281 КПК кримінальна справа може бути направлена на додаткове розслідування у випадку неповноти і неправильності досудового слідства, які не можна усунути в судовому засіданні

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 15 червня 2006 р.

(витяг)

Ухвалою апеляційного суду АР Крим від 14 квітня 2006 р. кримінальну справу за звинуваченням П. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 4 ст. 152, ч. 3 ст. 153, ч. 4 ст. 187, пунктами 6, 10 ч. 2 ст. 115 КК України направлено на додаткове розслідування.

Органом досудового слідства П. звинувачується в тому, що 12 серпня 2005 р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись на території Комсомольського парку в м. Феодосія разом з К., з якою познайомився близько 23 год 11 серпня 2005 р., з метою заволодіння золотими прикрасами потерпілої, а також її зґвалтування і насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, наніс їй численні удари ногами і руками у голову та різні частини тіла, після чого зґвалтував її та задовольнив статеву пристрасть неприродним способом. Від отриманих тяжких тілесних ушкоджень смерть потерпілої К. настала на місці вчинення злочину. Після цього П. заволодів її майном на суму 3 412 грн 10 коп.

Направляючи справу на додаткове розслідування, суд вказав на неповноту і неправильність досудового слідства і рекомендував: з'ясувати, яким чином на пляшці, що була знайдена на місці злочину, опинилися відбитки пальців мешканця Феодосії К-ва і перевірити можливість його причетності до злочину; надати оцінку показанням свідка К-го в частині впізнання ним на фото в судовому засіданні сумки, що належала потерпілій, як такої, що була у дівчини, яку він

бачив у час, близький до вчинення злочину, перевірити його показання в тій частині, що вночі в парку знаходилися не тільки П. і К., а також інші особи та невстановлені працівники міліції; з'ясувати можливість проведення повторної дактилоскопії П. для оцінки висновків дактилоскопічної експертизи; з'ясувати можливість отримання необхідних матеріалів для проведення генотипоскопічної експертизи; провести ідентифікацію слідів зубів, виявлених на потерпілій; усунути протиріччя щодо часу проведення огляду місця події й огляду трупа; вжити заходів для встановлення предмета, яким було заподіяно ушкодження на голові потерпілої у вигляді забитої рани.

У касаційному поданні прокурора і касаційній скарзі представника потерпілого йдеться про скасування ухвали суду і направлення справи на новий судовий розгляд з посиланням на те, що всі ті недоліки досудового слідства, на які вказується в ухвалі, можуть бути усунуті під час судового слідства шляхом дослідження додаткових доказів і надання їм об'єктивної оцінки судом.

Заслухавши доповідача, міркування прокурора, перевіrivши матеріали справи, обговоривши доводи касаційного подання і касаційної скарги, колегія суддів вважає, що вони підлягають задоволенню, а ухвала суду — скасуванню на таких підставах.

Згідно зі ст. 281 КПК кримінальна справа може бути направлена на додаткове розслідування у випадку неповноти і неправильності досудового слідства, які не можна усунути в судовому засіданні.

З огляду на ухвали суду таких недоліків досудового слідства виявлено не було, оскільки всі вказівки суду стосуються необхідності перевірки даних, встановлених під час судового слідства, або надання оцінки відповідним доказам. Так, надання оцінки показанням свідка К-го як під час досудового слідства, так і в суді, є обов'язком суду. А для перевірки його показань під час судового засідання, які відрізняються від його показань, даних під час досудового слідства, суд може в порядку ст. 315¹ КПК надати доручення органу досудового слідства провести з цим свідком відтворення обставин, за

яких він бачив вказаних ним осіб та предмети. Що стосується необхідності допиту невстановлених працівників міліції, які за поясненнями свідка К-го знаходилися в парку в час, близький до вчинення злочину, то з огляду на протокол судового засідання прокурором заявлялося клопотання про їх допит, тобто суд має можливість допитати цих осіб. З'ясувати, яким шляхом під час досудового слідства було ідентифіковано відбитки пальців К. та перевірити можливість його причетності до злочину суд може шляхом допиту осіб, які встановили особистість К-ва, а за необхідності вжити передбачені законом заходи для його допиту.

Усі питання, що стосуються можливості чи неможливості проведення експертиз, суд може з'ясувати шляхом допиту в судовому засіданні відповідних спеціалістів та експертів і за необхідності призначити експертизи.

Усунути протиріччя щодо часу огляду місця події та огляду трупа потерпілої суд також може шляхом допиту осіб, які брали участь у цих діях.

Встановити можливий травмуючий предмет, яким було заподіяно тілесне ушкодження на голові потерпілої, суд має можливість шляхом дослідження й оцінки доказів, що є в справі, а також пояснень із цього питання судово-медичного експерта.

Таким чином, у цій справі відсутні передбачені законом підстави для її повернення на додаткове розслідування. Тому ухвала суду підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий судовий розгляд, під час якого необхідно повно, всебічно і об'єктивно дослідити всі докази у справі, запропонувати сторонам надати додаткові докази і також дослідити їх, при необхідності з ініціативи суду витребувати і дослідити такі докази і, виходячи з доведеного об'єму обвинувачення, прийняти законне й обґрунтоване рішення в справі.

Керуючись статтями 395, 396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, та касаційну скаргу представника потерпілого задовольнила. Ухвалу апеляційного суду

АР Крим про направлення на додаткове розслідування кримінальної справи щодо П. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у той самий суд.

Вказівки суду (судді) при поверненні справи на додаткове розслідування є обов'язковими для органу дізнання, слідчого та прокурора

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 25 травня 2006 р.

(витяг)

Постановою судді апеляційного суду АР Крим від 3 квітня 2006 р. кримінальну справу за обвинуваченням Б. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 289, ч. 4 ст. 187, пунктами 6, 8 ч. 2 ст. 115 КК України, повернуто прокурору для проведення додаткового розслідування.

Окремою постановою звернуто увагу прокурора АР Крим на безвідповідальне відношення органів досудового слідства до виконання вказівок суду та невиправдану тяганину під час розслідування зазначеної кримінальної справи.

За обвинувальним висновком Б. органами досудового слідства пред'явлено обвинувачення в угоні автомобіля ГАЗ-3307, що належав комунальному підприємству «Бюро дорожнього нагляду» в м. Сімферополі, вчиненні розбійного нападу й умисного вбивства сторожа цього підприємства С. із корисливих мотивів та у зв'язку з виконанням потерпілим службового обов'язку.

Постановою судді апеляційного суду від 3 квітня 2006 р. справа щодо обвинуваченого Б. вдруге з ініціативи суду зі стадії попереднього розгляду в порядку ст. 246 КПК повернена прокурору для проведення додаткового розслідування. Як зазначено в постанові, під час розслідування справи органами досудового слідства допущено такі істотні порушення

кримінально-процесуального законодавства, зокрема пов'язані із виконанням вимог статей 218–220 КПК, затвердженням обвинувального висновку, а також із неконкретністю пред'явленого обвинувачення Б., що стосується мотивів убивства потерпілого, без усунення яких справа не могла бути призначена до судового розгляду, у зв'язку з чим раніше поверталась на додаткове розслідування постановою судді від 27 лютого 2006 р. Але під час додаткового розслідування органи досудового слідства обмежились лише складенням нової постанови від 13 березня 2006 р. від імені заступника прокурора АР Крим про затвердження обвинувального висновку, а решту вказівок суду щодо усунення допущених порушень кримінально-процесуального законодавства взагалі не виконували, що перешкоджає призначенню справи до судового розгляду і вона вдруге на цих самих підставах підлягає поверненню прокурору на додаткове розслідування.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у попередньому розгляді апеляційним судом справи, вважає рішення судді необґрунтованим і незаконним і просить скасувати його через невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи, вказує на суттєві порушення кримінально-процесуального законодавства, зокрема ст. 246 КПК під час його постановлення, просить справу повернути суду на новий попередній розгляд. Як стверджує прокурор, під час додаткового розслідування справи було усунуто допущені порушення процесуального закону при затвердженні обвинувального висновку щодо обвинуваченого Б., що було єдиною перешкодою для призначення справи до судового розгляду, інших таких порушень процесуального закону не допущено органом досудового слідства, а висновки в обох рішеннях судді апеляційного суду з цього приводу під час попереднього розгляду справи не ґрунтуються на матеріалах справи, і крім того, на порушення ст. 246 КПК у постанові судді, який з власної ініціативи повернув справу на додаткове розслідування, як одну з підстав для цього незаконно вказано необхідність пред'явлення нового обвинувачення Б., що можливо лише за наявності клопотання прокурора чи потерпілого.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора К., який не підтримав касаційного подання прокурора, котрий брав участь у попередньому розгляді справи апеляційним судом і вважав за необхідне залишити без зміни постанову судді про повернення справи на додаткове розслідування як обґрунтоване і законне рішення, письмові заперечення на подання прокурора обвинуваченого Б., перевіривши матеріали справи та викладені у касаційному поданні доводи, колегія суддів вважає, що подання задоволено не підлягає.

Так, на попередню постанову судді апеляційного суду від 27 лютого 2006 р. про повернення справи на додаткове розслідування касаційного подання не було внесено, що свідчить про те, що прокурор погоджувався як з наявністю підстав для прийняття такого рішення суддею на стадії попереднього розгляду справи, так із вказівками суду про необхідність при додатковому розслідуванні усунути всі допущені у справі органом досудового слідства порушення кримінально-процесуального законодавства, які перешкождали призначенню справи до судового розгляду.

Відповідно до чинного процесуального законодавства і роз'яснення п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування» від 11 лютого 2005 р. № 2 вказівки судді (суду) у разі повернення справи на додаткове розслідування є обов'язковими для органу дізнання, слідчого та прокурора, на що правильно послався суддя при повторному поверненні справи на додаткове розслідування.

Однак ні слідчий, ні прокурор у цій кримінальній справі не тільки не виконали вказівок апеляційного суду, а взагалі проігнорували постанову судді від 27 лютого 2006 р. З огляду на матеріали досудового слідства після направлення судом справи щодо обвинуваченого Б. прокурору для проведення додаткового розслідування відповідно до зазначеної постанови судді вона навіть не була передана слідчому для визнання рішення суду; не взяв її до свого провадження і відповідний прокурор.

Жодних слідчих чи інших дій на виконання вказівок суду після 27 лютого 2006 р. органом досудового слідства не було виконано крім складення формальної постанови про затвердження обвинувального висновку заступником прокурора АР Крим 13 березня 2006 р., хоча справа поверталась судом прокурору саме для проведення додаткового розслідування в порядку ст. 246 КПК, а не в порядку ст. 249 КПК. До того ж будь-якого процесуального чи іншого документа про неможливість чи інші причини невиконання вказівок суду у рішенні про повернення справи на додаткове розслідування до матеріалів справи не додано.

За таких обставин суддя, одержавши після такого додаткового розслідування справу для розгляду, правомірно й обгрунтовано зі стадії попереднього розгляду постановою від 3 квітня 2006 р. повторно повернув її прокурору для проведення додаткового розслідування, належно вмотивувавши прийняте рішення з посиланням на аналогічну попередню постанову, яку орган досудового слідства навіть не намагався виконувати, на що правильно вказував суддя у винесеній окремій постанові на адресу прокурора АР Крим.

Перевіривши матеріали справи, не можна погодитись з доводами прокурора у касаційному поданні про те, що, крім порушень процесуального закону, пов'язаних з затвердженням обвинувального висновку щодо обвинуваченого Б., інших порушень закону, на які вказав суддя в постанові від 27 лютого і 3 квітня 2006 р. не допущено під час розслідування справи.

Так, 16 лютого 2006 р. обвинувачений ознайомлювався з матеріалами справи в порядку ст. 218 КПК з 11 год до 11 год 5 хв, тобто 5 хв, на що обгрунтовано звернено увагу в постанові судді як на істотне порушення кримінально-процесуального законодавства.

Хоча прокурор у касаційному поданні стверджує, що раніше 7 лютого 2006 р. обвинувачений Б. із захисником повністю ознайомились з усіма матеріалами справи і органом досудового слідства, належно виконані вимоги статей 217–220 КПК щодо інших учасників процесу, однак таке твердження, виходячи з матеріалів справи, є сумнівним.

У протоколі від 7 лютого 2006 р. про пред'явлення обвинуваченому матеріалів справи неможливо через виправлення, що не оговорені слідчим, визначити ні конкретний час, з якого обвинувачений і його захисник почали ознайомлення з письмовими матеріалами справи та відеоматеріалами, ні тривалість такого ознайомлення.

До того ж слід звернути увагу і на те, що цього дня проведено у справі ряд інших слідчих дій, які потребували значного часу для їх виконання, зокрема пред'явлено остаточне обвинувачення, проведено його допит, винесено постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за окремим фактом, ознайомлено потерпілу з матеріалами справи, однак без зазначення конкретного часу у протоколі, та проведено інші дії.

Обвинувачений Б. у своїх письмових запереченнях на касаційне подання прокурора вказує, що слідчим на нього чинився психологічний тиск і, по суті, матеріали справи йому не пред'являлись у повному обсязі для ознайомлення в порядку статей 218–220 КПК, а він лише ставив підписи під протоколами, які пред'являв слідчий.

Отже, суддею апеляційного суду обгрунтовано вказано в постанові на необхідність під час додаткового розслідування справи виконати належно вимоги статей 217–220 КПК.

Правильно в постанові суду зазначено і про неконкретність пред'явленого обвинувачення Б., що стосується мотивів убивства сторожа підприємства С., урахувавши явно суперечливі рішення з цього приводу органу досудового слідства — відмову у порушенні кримінальної справи щодо Б. за фактом заволодіння ним майном потерпілого з одночасним пред'явленням обвинувачення у вчиненні розбійного нападу й умисного вбивства потерпілого С. з корисливих мотивів.

Така неконкретність пред'явленого обвинувачення може ущемляти процесуальні права потерпілої, а також обмежувати право обвинуваченого на захист, на що вказує Б. у запереченні на касаційне подання прокурора.

Таким чином, підстав вважати необгрунтованим рішення судді апеляційного суду про повернення з власної ініціативи зі стадії попереднього розгляду кримінальної справи щодо

обвинуваченого Б. прокурору на додаткове розслідування немає, а також під час перевірки справи в касаційному порядку не виявлено допущених з боку судді істотних порушень кримінально-процесуального законодавства, і зокрема положень ст. 246 КПК постановлення такого рішення, на що посилається прокурор у касаційному поданні.

Отже, постанова попереднього розгляду апеляційним судом справи щодо обвинуваченого Б. є обґрунтованою і законною і будь-яких передбачених ст. 398 КПК підстав для її скасування у матеріалах справи немає, а тому, відповідно, касаційне подання прокурора задоволенню не підлягає.

Виходячи з викладеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у попередньому розгляді справи апеляційним судом, залишила без задоволення, а постанову судді апеляційного суду АР Крим від 3 квітня 2006 р. щодо обвинуваченого Б. без зміни.

Відповідно до ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування можливе лише в тому разі, коли неповнота досудового слідства не може бути усунута в судовому засіданні

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 2 листопада 2004 р.

(витяг)

Апеляційний суд Луганської області ухвалою від 26 липня 2004 р. направив кримінальну справу за обвинуваченням К. за ч. 1 ст. 115, пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК, Л. і Д. за ч. 1 ст. 396 цього Кодексу прокуророві зазначеної області для проведення додаткового розслідування.

Органи досудового слідства обвинувачували К., Л. і Д. у вчиненні таких злочинних дій.

8 жовтня 2003 р. названі особи в кафе вживали зі своїми знайомими К.С. і М. спиртні напої. Під час розмови у К. і Л. виник конфлікт із К.С., у ході якого останній ударив рукою в обличчя Л., від чого той упав. З метою вчинення умисного вбивства К.С. з особистої неприязні, К. тричі вдарив його кухонним ножом у сидниці й один раз у попереk, заподіявши колото-різані поранення, внаслідок яких потерпілий помер.

Щоб приховати вчинений злочин, К. вирішив убити М. і почав примушувати до виконання злочинного наміру Л. Той спробував це зробити, поклавши подушку на обличчя М., яка лежала на дивані, але добровільно відмовився від вчинення вбивства. Щоб довести задумане до кінця, К. задушив потерпілу руками.

З метою приховання вчиненого К., Л. і Д. поїхали до гаражного кооперативу і взяли лопати для копання могил. За територією кооперативу Л. спалив подушку, а К. викинув ніж, яким убив К.С. Після цього вони поїхали в інше місце, і там Д. за вказівкою К. намагався викопати могилу, але з об'єктивних причин не зміг цього зробити. Пізніше, взявши в гаражі К. металеві диски для автомобіля, злочинці повернулися до кафе, завантажили трупи К.С та М. в автомобіль і відвезли на берег річки, в яку Л. і Д. вкинули їх, попередньо прив'язавши до них металеві диски.

Апеляційний суд, задовольняючи клопотання захисника про повернення справи на додаткове розслідування, послався в ухвалі на неповноту досудового слідства. Він, зокрема, зазначив, що слідчим не з'ясовано обставини заподіяння К.С. інших тілесних ушкоджень (крім ножових поранень), причини суперечностей у показаннях К. та інших підсудних щодо зникнення ювелірних прикрас М., обставин та мотивів її вбивства.

Прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, у касаційному поданні, а захисник — у касаційній скарзі порушили питання про повернення справи на новий судовий розгляд, посилаючись на те, що підстав для направлення її на додаткове розслідування немає, а викладені в ухвалі доводи щодо неповноти і неправильності досудового слідства не відповідають установленим у справі фактичним

обставинам. Захисник, крім того, зазначив, що можливості отримання додаткових доказів вичерпано.

Перевіривши матеріали справи й обговоривши викладені у скарзі та поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України задовольнила їх на таких підставах.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні. Повертаючи справу на додаткове розслідування, суд зазначив, що органам досудового слідства необхідно конкретизувати мотиви вчинення К. неправомірних дій щодо К.С.

Проте згідно зі змістом постанови про притягнення К. як обвинуваченого та обвинувального висновку органи досудового слідства обвинувачували К. у вчиненні умисного вбивства К.С. з особистої неприязні. Матеріали судового слідства свідчать про те, що у справі не було встановлено обставин, які перешкождали б суду дати належну оцінку дослідженим доказами дійти правильного висновку з цього питання, не повертаючи справу на додаткове розслідування. Не наведено таких обставин і в ухвалі суду.

З тих же мотивів не можна визнати обґрунтованою вказівку суду про необхідність з'ясувати обставини, за яких К.С. було заподіяно інші тілесні ушкодження, оскільки з цього приводу в судовому засіданні дали показання Л., Д. і свідок Т. Даних про те, що були ще й інші очевидці подій, у справі не встановлено.

Відповідно до вимог ст. 276 КПК справу можна повернути на додаткове розслідування для пред'явлення особі обвинувачення, яке до цього не було пред'явлено, лише за відповідним клопотанням прокурора, потерпілого чи його представника.

У розглянутій справі такого клопотання заявлено не було. Тому питання щодо необхідності перевірки під час додаткового розслідування даних про зґвалтування М. і зникнення її ювелірних прикрас в ухвалі порушено незаконно. Крім того,

суд дослідив ряд доказів, що стосуються цих обставин, і мав можливість прийняти відповідне рішення на підставі їх оцінки.

Таким чином, дослідивши й оцінивши показання підсудних, експертів, висновки експертиз та інші докази, суд міг з'ясувати причини суперечностей у показаннях підсудних щодо заподіяння тілесних ушкоджень М.

В описовій частині обвинувального висновку наведено обставини справи, як їх встановлено на досудовому слідстві, та зібрані у справі докази, а також перелічено обставини, що обтяжують і пом'якшують покарання. Тому підстав вважати, що цей висновок не відповідає вимогам ст. 223 КПК, як зазначено в ухвалі суду, немає.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалу апеляційного суду Луганської області від 26 липня 2004 р. про направлення кримінальної справи щодо К., Л. і Д. прокурору цієї області для проведення додаткового розслідування скасувала і направила цю справу на новий судовий розгляд.

Направлення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти досудового слідства зі стадії її попереднього розгляду суддею є неприпустимим

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 10 лютого 2005 р.

(витяг)

Судя апеляційного суду Київської області постановою від 7 грудня 2004 р., винесеною за результатами попереднього розгляду, об'єднав в одне провадження справу за обвинуваченням Г.Г., А. і М. за ч. 4 ст. 189, ст. 257 КК та справу за обвинуваченням Н. за ч. 4 ст. 189, ст. 257 КК, а Г.А. — за ч. 3 ст. 27, ч. 4 ст. 189, ч. 3 ст. 189, ст. 257, ч. 1 ст. 263 цього Кодексу та ч. 4 ст. 19, п. «і» ст. 93, ч. 4 ст. 19, ч. 2 ст. 17, пунктами «г», «і» ст. 93

КК (1960 р.) і відповідно до ст. 281 КПК направив об'єднану справу Генеральному прокурору України для проведення додаткового розслідування з мотивів порушення вимог кримінально-процесуального законодавства, а саме статей 26, 132 КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

Г.А. обвинувачувався в організації озброєної банди з метою нападу на окремих осіб, умисного вбивства та замаху на умисне вбивство за обтяжуючих обставин, вимагання чужого майна, а також у вчиненні вимагання; Н., Г.Г., А. та М. — в участі в озброєній банді та у вчинюваних нею нападах, а також у вимаганні чужого майна протягом 1996–1997 рр.

У касаційному поданні прокурора, який брав участь у розгляді справи, порушено питання про скасування постанови в частині повернення справи на додаткове розслідування та про направлення її на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що однією з підстав свого рішення суддя зазначив неповноту досудового слідства, в той час як законом не передбачено повернення справи на додаткове розслідування з таких мотивів зі стадії попереднього розгляду.

Заслухавши суддю-доповідача, прокурора, який підтримав касаційне подання, захисників, які вважали це подання обгрунтованим, перевірили матеріали справи й обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що подання підлягає задоволенню на таких підставах.

Наведене у постанові судді твердження про те, що органи досудового слідства порушили вимоги ст. 132 КПК, а саме не зазначили у постановках про притягнення Г.Г., А. та М. як обвинувачених, які конкретно дії ставляться за провину кожному з них, не можна визнати обгрунтованим. Ці постанови відповідають вимогам ст. 132 КПК про те, що в постанові про притягнення як обвинуваченого має бути зазначено, зокрема, злочин, у вчиненні якого обвинувачується особа, час, місце та інші обставини його вчинення, наскільки вони відомі слідчому, і статтю кримінального закону, якою передбачено відповідальність за цей злочин.

Посилання судді на неповноту досудового слідства як на підставу повернення справи на додаткові розслідування та на ст. 281 КПК є неправильним, оскільки цією статтею врегульовано порядок направлення справи на додаткове розслідування зі стадії судового розгляду. Можливості повернення справи на додаткове розслідування зі стадії її попереднього розгляду з мотивів неповноти досудового слідства законом не передбачено.

За таких обставин постановою судді в частині повернення справи на додаткове розслідування підлягає скасуванню, а справа в цій частині — направленню на новий судовий розгляд.

Правильність постанови судді в частині об'єднання справ в одне провадження у касаційному поданні не оспорується і підстав для її скасування чи зміни в цій частині немає.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора задовольнила: постановою судді апеляційного суду Київської області від 7 грудня 2004 р. у частині направлення на додаткове розслідування кримінальної справи за обвинуваченням Н., Г.Г., А., М. і Г.А. скасувала, а справу в цій частині направила в той самий суд на новий судовий розгляд.

Відповідно до ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли цю неповноту або неправильність неможливо усунути в судовому засіданні

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 22 березня 2005 р.

(витяг)

Апеляційний суд Дніпропетровської області ухвалою від 13 січня 2005 р. повернув кримінальну справу за обвинува-

ченням Т., К.В. і П.Н. за пунктами 4, 6, 9, 12, 13 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 152, ч. 4 ст. 187 КК, а Т. ще й за ч. 1 ст. 122 того самого Кодексу зі стадії судового розгляду прокурору Дніпропетровської області для додаткового розслідування.

Органи досудового слідства обвинувачували Т., К.В. і П.Н. у вчиненні таких злочинів.

Уночі 14 квітня 2004 р. зазначені особи за попередньою змовою між собою під час розбійного нападу на П.М. із проникненням у належне йому житло умисно з корисливих мотивів і з особливою жорстокістю вбили потерпілого і заволоділи його майном на суму 2 200 грн.

Тієї самої ночі вони за попередньою змовою проникли в житло співмешканки П.М. — К.І. — і з метою приховання вчинених ними злочинів вбили її з особливою жорстокістю. До того ж Т. і К.В. згвалтували потерпілу. П.Н. була співвиконавицею цих злочинів, застосовуючи насильство щодо К.І.

У касаційному поданні прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, посилаючись на необґрунтованість ухвали цього суду, порушив питання про її скасування і направлення справи на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідь судді, думку прокурора, який підтримав касаційне подання, перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що воно підлягає задоволенню на таких підставах.

Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК суд має право повернути кримінальну справу на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства лише в тому разі, коли їх не можна усунути в судовому засіданні.

Суд першої інстанції мотивував направлення справи на додаткове розслідування тим, що під час судового слідства неможливо встановити родичів убитого П.М., які могли б реалізувати права потерпілого, і запропонував органам досудового слідства встановити коло цих осіб, відповідно до ст. 49 КПК визнати когось із них потерпілим, роз'яснити йому відповідні права та виконати інші необхідні у зв'язку з цим слідчі дії.

Як зазначено у касаційному поданні, під час розгляду справи в судовому засіданні встановлено, що у П.М. є мати П.Л. Суд міг сам визнати її потерпілою (а уповноважену нею особою — представником потерпілого) і допитати відповідно до вимог ст. 308 КПК. Тому, на думку прокурора, підстав вважати, що у справі істотно порушено права потерпілого і ці порушення неможливо усунути в судовому засіданні, в суду не було.

Невизнання особи потерпілим на стадії досудового слідства не належить до істотних порушень кримінально-процесуального законодавства та прав потерпілої, які перешкоджають призначенню справи до розгляду по суті.

В ухвалі про направлення справи на додаткове розслідування суд не зазначив, унаслідок яких обставин він не може сам усунути в судовому засіданні виявлені ним порушення закону.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора задовольнила: ухвала апеляційного суду Дніпропетровської області від 13 січня 2005 р. про повернення кримінальної справи за обвинуваченням Т., К.В. і П.Н. прокурору цієї області для додаткового розслідування скасувала і направила справу в той самий суд на новий судовий розгляд в іншому складі суддів.

Постанову судді про повернення справи на додаткове розслідування зі стадії попереднього розгляду скасовано, оскільки її ухвалено без урахування вимог ч. 1 ст. 246 КПК

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 19 квітня 2005 р.

(витяг)

Суддя апеляційного суду Дніпропетровської області постановою від 18 лютого 2005 р. повернув кримінальну справу за обвинуваченням Ш.С., С.М., С.В. та П.О. за ч. 4 ст. 187,

пунктами 4, 6 ч. 2 ст. 115 КК, Є.Ю. — за ч. 3 ст. 186, ч. 4 ст. 187, пунктами 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК, О.А. — за ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186 КК зі стадії попереднього розгляду прокурору цієї області для проведення додаткового розслідування.

Органи досудового слідства обвинувачували названих осіб (крім О.А.) у тому, що в ніч на 27 липня 2004 р. вони за попередньою змовою групою осіб, із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого, з метою заволодіння чужим майном вчинили розбійний напад на П.В., під час якого з особливою жорстокістю, маючи намір позбавити потерпілого життя та діючи з корисливих мотивів, умисно завдали йому численних ударів ногами й руками в життєво важливі органи, внаслідок чого П.В. помер.

Крім того, Є.Ю. і О.А. обвинувачувалися в тому, що 15 липня 2004 р. за попередньою змовою між собою із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя й здоров'я потерпілої, та з погрозою застосування такого насильства відкрито викрали майно С.Н. на загальну суму 170 грн, чим заподіяли їй значну шкоду, а О.А. — й у тому, що 17 та 24 серпня 2004 р. вона за попередньою змовою з іншою особою проникла в будинок С.Н., звідки таємно викрала майно на загальну суму 525 грн, спричинивши значну шкоду потерпілій.

На стадії попереднього розгляду справи суддя апеляційного суду дійшов висновку, що органи досудового слідства істотно порушили вимоги кримінально-процесуального законодавства, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

У касаційному поданні прокурор порушив питання про скасування постанови, оскільки вважав, що наведені в ній підстави повернення справи на додаткове розслідування не ґрунтуються на матеріалах останньої і що перешкод для призначення справи до судового розгляду немає.

Вислухавши доповідача, думку прокурора, який підтримав касаційне подання, перевіривши матеріали справи й обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що воно підлягає задоволенню на таких підставах.

Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК суддя під час попереднього розгляду справи може повернути її на додаткове розслідування з власної ініціативи лише в тому разі, коли під час порушення справи, провадження, дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

Суддя апеляційного суду, ухвалюючи з власної ініціативи рішення про направлення справи на додаткове розслідування, керувався тим, що органи досудового слідства не врахували вимоги статей 64, 132, 223 КПК, а саме: пред'явили неконкретне обвинувачення, не виклали в постановах про притягнення як обвинувачених та в обвинувальному висновку обставини, що підлягають доказуванню в кримінальній справі (місце, час, спосіб, мотиви, наслідки злочину та у вчиненні яких саме дій обвинувачуються винні особи), не навели ознак об'єктивної сторони складу злочинів, внаслідок чого було порушено права обвинувачених на захист.

Суддя також зазначив, що органи досудового слідства порушили вимоги ст. 433 КПК, зокрема неповністю встановили дані, які характеризують особу обвинувачених Ш.С. і С.М.

Таке рішення судді не можна визнати обґрунтованим, оскільки наведені в постанові підстави не є тими порушеннями вимог кримінально-процесуального закону, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду та наявність яких призводить до безумовного повернення її на додаткове розслідування зі стадії попереднього розгляду (ч. 1 ст. 246 КПК).

Зазначивши у постанові, що однією з підстав для повернення справи на додаткове розслідування стало порушення права обвинувачених на захист під час відтворення обставини й обставин події, суддя фактично вирішив наперед питання про допустимість доказів, що заборонено законом. Аналізуючи текст постанов про притягнення як обвинувачених та обвинувального висновку, він вдався до оцінки доказів, що також не мав права робити.

Отже, висновок судді про те, що справу необхідно повернути для додаткового розслідування, є таким, що суперечить вимогам закону, тому його постанова підлягає скасуванню.

З огляду на зазначене колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у попередньому розгляді справи, задовольнила: постанову судді апеляційного суду Дніпропетровської області від 18 лютого 2005 р. про повернення кримінальної справи щодо Ш.С., С.М., С.В. та інших осіб прокурору цієї області для проведення додаткового розслідування скасувала і направила справу в той самий суд на новий судовий розгляд.

Вирок залишено без зміни, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 334 КПК мотивувальна частина обвинувального вироку містить формування обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 27 квітня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Житомирської області від 17 січня 2006 р. Ш. засуджено: за ч. 4 ст. 187 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю; за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно Ш. призначено 13 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

Постановлено стягнути з Ш. на користь Т. 7 344 грн на відшкодування майнової шкоди і 50 000 грн на відшкодування моральної шкоди.

Згідно з вироком Ш. визнано винним у вчиненні злочинів за таких обставин.

9 вересня 2004 р., близько 4 год Ш., перебуваючи у стані опійної абстиненції, прийшов до кв. 20 буд. 28а на вул. Горького у м. Коростишеві, де під час сварки з В., коли та відмовилась давати йому гроші, напав на неї, схопив молоток і став бити її по тулубу, голові, шії, заподіявши В. тілесні ушкодження у вигляді рани правої кисті з переломом кісток в проекції рани, синців верхніх і нижніх кінцівок, синців, крововиливів та ран голови обличчя та шії з ушкодженням загальної сонної артерії, переломами кісток склепіння та основи черепа, крововиливів під тверду та м'які оболонки мозку, забою головного мозку. Смерть В. настала внаслідок гострої крововтрати на фоні множинних ушкоджень голови та шії з ушкодженням правої сонної артерії.

Переконавшись у смерті В., Ш. заволодів її майном: гаманцем із шкірозамінника вартістю 5 грн, в якому знаходилось 4 грн, металевою коробкою, в якій зберігались голки та нитки вартістю 10 грн.

Бажаючи приховати вчинення злочину, Ш. склав молоток, власний светр зі слідами крові та уламок скла, що був у шії потерпілої після її падіння на кухонні двері, у поліетиленовий пакет, вивіз і викинув цей пакет з мосту, розташованого на вул. Більшовицькій м. Коростишева, у р. Тетерів.

У касаційних скаргах:

Засуджений Ш. просить вирок щодо нього скасувати, а справу направити на нове досудове слідство або на новий судовий розгляд, мотивуючи тим, що злочинів, за які його засуджено, він не вчиняв, а прийшов до квартири В., коли її вже було вбито, досудове та судове слідство проведено однобічно, неповно та з порушенням вимог кримінально-процесуального закону, явку з повинною написав та показання як підозрюваний давав під фізичним та психічним тиском працівників міліції, наведені у його явці з повинною обставини вбивства В. не відповідають обставинам справи. Вважає, що судом порушено його право на захист, посилаючись на те, що суд не надав йому часу для підготовки до судових дебатів та останнього

слова і не викликав його захисника Ш.П. на попередній розгляд справи. Зазначає також, що достовірні докази його винності у вбивстві В. у справі відсутні, всупереч вимогам кримінально-процесуального закону на його явці з повинною не поставлено дату її прийняття, а під час огляду місця події понятими було залучено племінницю потерпілої та її чоловіка.

Захисник-адвокат Б. вважає, що висновок суду про перебування Ш. у стані опійної абстиненції не підтверджено належним медичним висновком, показання, у яких Ш. визнавав свою винність у вбивстві В., отримані внаслідок фізичного та психічного тиску на нього, у справі відсутні дані про корисливий мотив дій засудженого, не перевірено належно причетність до вбивства В. інших осіб з урахуванням показань потерпілих про зникнення з квартири В. грошей, обручки та золота. Зазначає також, що докази, на які послався суд у вирок, не можна, на думку захисника, визнати належними з тих мотивів, що явка з повинною написана Ш. під диктовку працівника міліції, показання як підозрюваний Ш. дав внаслідок застосування незаконних методів слідства, а під час огляду місця події понятими були племінниця В. та її чоловік. Посилається також на те, що потерпілу Т. після закінчення досудового слідства не ознайомлено з матеріалами справи, попередній розгляд справи проведено за відсутності захисника із числа близьких родичів Ш. Просить вирок щодо Ш. скасувати, а справу закрити на підставі п. 2 ст. 6 КПК.

Захисник Ш. просить переглянути вирок щодо Ш. і визнати його невинним або ж пом'якшити призначене йому покарання, мотивуючи тим, що досудове та судове слідство проведено упереджено, під час досудового слідства Ш. змусили дати потрібні показання, а фактичні обставини вбивства В. залишилися невстановленими. Зазначає також, що за матеріалами справи у Ш. не було умислу на розбійний напад, а він тільки хотів забрати у В. гроші за раніше принесені їй речі та продукти, і причиною вбивства її було те, що вона наживалась за рахунок інших осіб, які приносили їй речі на продаж.

Заслухавши доповідь судді, пояснення засудженого Ш., захисників, які підтримали касаційні скарги, потерпілої Т., ко-

тра заперечувала проти задоволення касаційних скарг, міркування прокурора про залишення касаційних скарг без задоволення, а вирок без зміни, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи скарг, колегія суддів вважає, що скарги задоволенню не підлягають.

Твердження у касаційних скаргах про необґрунтованість засудження Ш. безпідставними і спростовуються дослідженими судом доказами.

Так, під час досудового слідства засуджений Ш. у своїй явці з повинною та під час допиту його як підозрюваного пояснював про обставини вчинення ним нападу на В. та вбивства її так, як вони наведені у вирок, і в таких деталях, які могли бути відомі тільки особі, яка вчинила ці злочини.

Зазначені у касаційних скаргах доводи про те, що ці докази здобуто внаслідок застосування до Ш. незаконних методів слідства, перевірялись прокурором Коростишівського району Житомирської області і не підтвердились. За результатами перевірок прокурором винесено постанови від 4 травня 2005 р., 11 травня 2005 р. та 10 червня 2005 р. про відмову у порушенні кримінальної справи щодо конкретних осіб, які брали участь у розслідуванні цієї справи, за відсутності в їх діях складу злочину.

Крім того, такі показання Ш. підтверджуються іншими доказами.

Зокрема у протоколі огляду місця події описання обстановки у квартирі В., розташування меблів та інших речей, положення трупа В. збігаються з показаннями в цій частині Ш., даними ним під час допиту як підозрюваного.

Посилання у скарзі захисника Б. на те, що протокол огляду місця події не може бути належним доказом з тих підстав, що понятими при цій слідчій дії були залучені племінниця В. та її чоловік, не можна визнати обґрунтованим, оскільки поняті не є близькими родичами потерпілої, про їх спорідненість стало відомо тільки під час судового слідства, і дані, зазначені у цьому протоколі, ні засудженим, ні його захисниками не заперечуються.

Згідно з висновком судово-дактилоскопічної експертизи сліди пальців рук та слід долоні руки, вилучені під час огляду

місця події, залишені Ш., а за висновком судово-трасологічної експертизи сліди взуття, виявлені на уламку скла біля трупа В. та на підлозі кухні, залишені взуттям Ш.

З огляду на висновок судово-медичної експертизи під час молекулярно-генетичного дослідження вилучених з місця події зразків крові установлено, що кров з чохла стільця та кров з газети, що знаходились у серванті квартири В. походить від Ш.

Свідок Г., яка проживає у квартирі, розташованій під квартирою В., показала, що 9 лютого 2004 р. близько 4 год вона чула сварку, яка відбувалась у квартирі В. В. сварилась з якимось чоловіком. Потім чула її крик «Допоможіть, вбивають!», звук падіння чогось важкого на підлогу, кроки людини, чула також, як дверцята меблів відкривались і закривались, переставлялись стільці. Після цього хтось збіг із другого поверху, де розташована квартира В., і вийшов з будинку. До ранку більш ніякого шуму не було і ніхто по сходах під'їзду не піднімався і не опускався.

Такими показаннями свідка теж спростовується твердження Ш. про те, що він застав В. уже вбитою.

З огляду на показання свідків Я. та Г. дверне вічко сусідньої квартири було замашене, а Ш. показував, що він замастив його, щоб сусіди В. його не побачили.

Як показав свідок П., який у ніч з 8 на 9 вересня 2004 р. займався перевезенням пасажирів на власному автомобілі в службі радіо-таксі, в період часу з 4 до 5 год до нього підійшов Ш. і попросив відвезти його у напрямку ресторану «Граніт». Коли виїхали на міст через р. Тетерів, Ш. попросив зупинитись, вийшов із автомобіля і кинув з мосту у річку поліетиленовий пакет, з яким сідав в автомобіль. Після цього Ш. наказав повертатись у місто. Він довіз Ш. до його будинку, зупинившись дорогою на прохання Ш. біля аптеки. Під час відтворення обстановки та обставин події свідок П. підтвердив свої показання і показав місце, де Ш. викинув пакет.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи на тілі В. виявлено численні синці, садна, рани кінцівок, шиї з ушкодженням правої сонної артерії, голови з переломами кісток

черепа, крововиливами під тверду та м'яку мозкові оболонки, забоєм головного мозку. Смерть В. настала від крововтрати на фоні численних ушкоджень голови та шиї з ушкодженням сонної артерії.

За висновком додаткової судово-медичної експертизи показання Ш., дані ним як підозрюваним, про обставини заподіяння В. тілесних ушкоджень відповідають характеру і локалізації тілесних ушкоджень, виявлених у В.

Посилання у скаргах захисників на відсутність у Ш. корисливого мотиву є безпідставними, оскільки, як установлено у справі, засуджений Ш., ідучи до В., мав намір забрати гроші, а коли та відмовила йому, напав на неї, шукав гроші у квартирі, забрав гаманець В.

Твердження у касаційних скаргах про те, що органами досудового слідства і суду не виявлені обставини зникнення з квартири В. грошей та виробів із золота, на наявність яких вказували потерпілі, не можна визнати обґрунтованими, оскільки з огляду на показання потерпілих вони проживали окремо від В., спілкувались з нею рідко. Таким чином, показання потерпілих про наявність у В. на час вчинення нападу на неї грошей та золота носять характер припущення, що визнали і самі потерпілі.

Посилання засудженого Ш. та його захисників у касаційних скаргах на те, що попередній розгляд справи відбувся за відсутності захисника, не можуть бути підставою для скасування вироку, оскільки на цій стадії процесу докази не досліджуються, клопотань, які мають бути розглянуті під час досудового розгляду справи, з боку Ш. та його захисників не надходило.

Твердження у скаргі захисника Б. про те, що потерпілу Т. після закінчення досудового слідства не ознайомлено з матеріалами справи, також не може бути підставою для скасування вироку, оскільки ця процесуальна дія стосується потерпілої Т., яка не вважає це істотним порушенням кримінально-процесуального закону.

Доводи скарги засудженого Ш. про те, що суд не надав йому часу для підготовки до судових дебатів та останнього

слова, — безпідставні. З огляду на протокол судового засідання Ш. клопотання про оголошення перерви для підготовки до судових дебатів та останнього не заявляв.

Захисник Б., підтримуючи свою касаційну скаргу, у судовому засіданні касаційного суду також заявив, що суд першої інстанції вийшов за межі пред'явленого Ш. обвинувачення, зазначивши у вирокі інший час вчинення Ш. злочинів, ніж було зазначено у його обвинуваченні.

Дійсно у постанові про притягнення Ш. як обвинуваченого та в обвинувальному висновку зазначено, що Ш. прибув до квартири В. близько 4 год 15 хв, а у вирокі зазначено, що близько 4 год.

Проте це не можна визнати порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, оскільки згідно з ч. 1 ст. 334 КПК мотивувальна частина обвинувального вироку повинна містити формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину. Отже, у визначенні часу вчинення злочину суд не пов'язаний з висновками органу досудового слідства.

Таким чином, досудове та судове слідство проведено у цій справі з достатньою повнотою, суд дав належну оцінку дослідженим доказам, обґрунтовано визнав винним Ш. у вчиненні злочинів, за які його засуджено.

Злочинні дії засудженого Ш. кваліфіковано правильно, а покарання йому призначено відповідно до вимог ст. 65 КК України і підстав вважати його надмірно суворим не вбачається.

Порушень вимог кримінально-процесуального закону, які могли б бути підставою для зміни або скасування постановленого у цій справі вироку, не виявлено.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого Ш. та його захисників залишила без задоволення, а вирок апеляційного суду Житомирської області щодо Ш. — без зміни.

Порушення судом вимог ст. 323 КПК щодо законності й обґрунтованості вироку призвело до його скасування і направлення справи на нове розслідування

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 29 березня 2005 р.

(витяг)

Апеляційний суд Одеської області ви роком від 5 листопада 2004 р. засудив: Б. за ст. 15, ч. 4 ст. 152 КК на 9 років позбавлення волі, за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК на 14 років позбавлення волі; Ц. за ст. 15, ч. 4 ст. 152 КК на 8 років позбавлення волі, за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК на 12 років позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів остаточно визначив Б. покарання у вигляді 14 років позбавлення волі, Ц. — у вигляді 12 років позбавлення волі.

Б. і Ц. визнано винними в тому, що вони 7 вересня 2002 р. вчинили замах на зґвалтування П., а потім за попередньою змовою — умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням.

У касаційних скаргах Б., Ц. та їхні захисники, пославшись на те, що вина у вчиненні засудженими інкримінованих їм злочинів не доведена, вони до зазначених діянь не причетні, а обмовили себе внаслідок застосування до них незаконних методів слідства, просили вирок скасувати і справу закрити на підставі ч. 2 ст. 213 КПК у зв'язку з недоведеністю їхньої участі у вчиненні злочину.

Заслухавши доповідача, пояснення захисника, думку прокурора, який вважав, що вирок щодо засуджених слід скасувати і справу направити на додаткове розслідування, перевіривши матеріали справи та наведені у касаційних скаргах доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що скарги підлягають частковому задоволенню на таких підставах.

Відповідно до вимог ст. 22 КПК прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, зобов'язані вжити всіх передбачених

законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи. Згідно зі ст. 323 КПК вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим.

Проте ці вимоги закону під час досудового слідства і розгляду справи в судовому засіданні не були виконані, обставини, які мають істотне значення для вирішення питання, чи справді Ц. і Б. вчинили умисне вбивство П., і якщо так, то з яких мотивів і за яких обставин, належно не з'ясовані.

На обґрунтування свого висновку про винність Б. і Ц. у вчиненні зазначених злочинів суд поспався: на явку їх із повинною і показання Ц., дані ним на початку досудового слідства, зокрема під час відтворення обстановки й обставин події, на дані очної ставки між Ц. і Б., на показання свідків: Б.С., який знайшов труп дівчини на території будівельного майданчику, У., якому було відомо про те, що П. мала зустрітися з певними особами неподалік зазначеного місця, працівників міліції про те, що Ц. розповів їм про обставини вбивства П., свідків М.І. і М.К., які були понятими під час відтворення обстановки й обставин події за участю Ц. і засвідчили, що він дав показання добровільно.

Засуджені Ц. і Б. себе винними не визнали і стверджували, що 7 вересня 2002 р. близько 23 год 30 хв не зустрічалися з П. і злочинів щодо неї не вчиняли, а були в той час вдома і бачилися з нею востаннє під час навчання в школі, що підтвердили й допитані в судовому засіданні матері засуджених.

Ц. засвідчив, що явку з повинною і дані ним показання на початку досудового слідства, зокрема під час відтворення обстановки й обставин події та на очній ставці між ним і Б., не відповідають дійсності, оскільки він дав їх внаслідок застосування до нього незаконних методів слідства.

За таких обставин суд зобов'язаний був за клопотанням учасників судового розгляду в порядку, передбаченому ст. 315¹ КПК, дати доручення прокурору перевірити заяву про застосування до Ц. незаконних методів слідства, відклавши розгляд справи до закінчення її перевірки. Суд мав також допитати свідків, яким було відомо, чи контактували Ц. і Б. між собою.

Крім того, під час постановлення обвинувального вироку суд повинен був зазначити, чому він не взяв до уваги показання засуджених про те, що 7 вересня 2002 р. близько 23 год 30 хв вони були вдома і бачилися востаннє з П. під час навчання в школі, а визнав правдивими показання Ц., які останній дав на початку досудового слідства і від яких потім відмовився, про те, що він зустрічався з Б. того самого дня.

Зазначені обставини мають істотне значення для правильного вирішення справи, тому що винність Б. обґрунтована лише первинними показаннями Ц.

Суд також не задовольнив клопотань про допит у судовому засіданні свідка С.С., показання якого є важливими, оскільки саме за його повідомленням Ц. і Б. стали підозрюваними у вчиненні зазначених злочинів.

Суд, дійшовши висновку про винність Ц. і Б. за показаннями першого, які він дав на початку досудового слідства, зокрема під час відтворення обстановки й обставин події, також не звернув уваги на те, що показання отримано без участі захисника, що є порушенням ст. 45 КПК, в якій зазначено: що участь захисника під час провадження дізнання й досудового слідства є обов'язковою, коли санкцією статті, за якою кваліфікується злочин, передбачено довічне позбавлення волі.

Відсутність захисника під час затримання і допиту Ц. та проведення щодо нього інших слідчих дій може бути розцінено як порушення його права на захист, що призводить до визнання зазначених доказів недопустимими.

За таких суперечливих у справі даних суд повинен був ретельно перевірити в судовому засіданні всі матеріали досудового слідства і, передусім, обставини, за яких Ц. визнав свою вину, з'ясувати причини зміни ним показань і дати їм належну оцінку.

Таким чином, органи досудового слідства допустили істотну неповноту дослідження обставин справи, а суд не усунув її під час розгляду справи.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених та їхніх захисників частково задовольни-

ла: вирок апеляційного суду Одеської області від 5 листопада 2004 р. щодо Б. і Ц. скасувала і справу направила на додаткове розслідування. До того ж колегія суддів зазначила, що під час розслідування необхідно провести перелічені в описовій частині ухвали дії, а також за потреби — інші слідчі дії, зокрема слід уточнити місце вчинення злочину, знайти ніж чи інше знаряддя, яким було вчинено вбивство (який, як зазначив Ц. у своїй явці з повинною та показаннях під час відтворення обстановки й обставин події, Б. викинув біля залізниці), перевірити версію про причетність до її вбивства інших осіб та вирішити всі питання, пов'язані з притягненням Ц. і Б. до кримінальної відповідальності.

Під час складання вироку суди повинні суворо виконувати вимоги, передбачені ст. 334 КПК.

Формування обвинувачення, визнане судом доведеним, повинно містити короткий, чіткий і ясний опис обставин справи з зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину, форми вини і мотивів злочину, з наведенням доказів на його підтвердження з відповідними висновками суду

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 16 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Івано-Франківської області від 27 грудня 2005 р. засуджено: Г. за ч. 5 ст. 185 КК України до позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 5 ст. 186 КК України до позбавлення волі строком на 9 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 1 ст. 194 КК України до позбавлення волі строком на 2 роки; за ч. 3 ст. 357 КК України до обмеження волі строком на 2 роки; за ч. 4 ст. 187 КК України до позбав-

лення волі строком на 10 років з конфіскацією всього належного йому майна; за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 13 років з конфіскацією всього належного йому майна, за сукупністю зазначених злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України — остаточно до позбавлення волі строком на 13 років з конфіскацією всього належного йому майна;

Х. за ч. 5 ст. 185 КК України до позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 5 ст. 186 КК України до позбавлення волі строком на 9 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 1 ст. 194 КК України до позбавлення волі строком а 2 роки; за ч. 3 ст. 357 КК України до обмеження волі строком на 2 роки; за ч. 4 ст. 187 КК України до позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією всього належного йому майна; за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 13 років з конфіскацією всього належного йому майна; за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України до позбавлення волі строком на 13 років з конфіскацією всього належного йому майна; за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України — остаточно до позбавлення волі строком на 13 років 6 місяців з конфіскацією всього належного йому майна;

З. за ч. 5 ст. 185 КК України до позбавлення волі строком на 7 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 5 ст. 186 КК України до позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 1 ст. 194 КК України до позбавлення волі строком на 2 роки; за ч. 3 ст. 357 КК України до обмеження волі строком на 2 роки; за ч. 4 ст. 187 КК України до позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією всього належного йому майна; за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до позбавлення волі строком на 13 років з конфіскацією всього належного йому майна, а за сукупністю цих злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України остаточно до позбавлення волі строком на 13 років з конфіскацією всього належного йому майна;

М. за ч. 5 ст. 185 КК України до позбавлення волі строком на 7 років з конфіскацією всього належного йому майна; за

ч. 5 ст. 186 КК України до позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 1 ст. 396 КК України до позбавлення волі строком на 2 роки; за сукупністю цих злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України до позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією всього належного йому майна, а за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК України остаточно — до позбавлення волі строком на 8 років 6 місяців з конфіскацією всього належного йому майна; Б. за ч. 5 ст. 185 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на 3 роки з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 5 ст. 186 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на 4 роки з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 2 ст. 286 КК України до позбавлення волі строком на 3 роки з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на 3 роки, а за сукупністю злочинів на підставі ч. 1 ст. 70 КК України — до позбавлення волі строком на 4 роки з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на 3 роки з конфіскацією всього належного йому майна; за ч. 5 ст. 185 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна та зі звільненням його від відбування цього покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України строком на 2 роки.

К. за ч. 5 ст. 185 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на 4 роки без конфіскації майна та звільненням його від відбування цього покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України з іспитивим строком 2 роки.

Цим самим вироком виправдано: Г. за ст. 304 КК України; З. і Х. за ч. 2 ст. 296 та ст. 306 КК України; М. за ст. 28 і ч. 1 ст. 194; ст. 304; ст. 28 і ч. 3 ст. 357 КК України; Л. за ч. 5 ст. 186; ст. 28 і ч. 1 ст. 194 та ч. 3 ст. 357 КК України.

На відшкодування матеріальної шкоди, завданої злочинцями, з засуджених в солідарному порядку стягнуто відповідні суми.

Зазначені у вирокі особи засуджені за різні злочини, вчинені протягом 2003–2004 рр. на території Івано-Франківської області, зокрема і за особливо тяжкі.

Як визнав суд, у січні 2003 р. раніше судимий Г., мешканець с. Чукалівки Тисменицького району Івано-Франківської області, організував стійке злочинне угруповання для спільної злочинної діяльності — вчинення крадіжок, грабежів, розбійних нападів, в якому він виступав як організатор, і втягнув до цієї злочинної групи своїх сусідів і знайомих — раніше судимих Х., Б., З., М. та Л.

Крім того, для вчинення окремих злочинів Г. залучав К. і С., які не підозрювали, що той є організатором і активним учасником організованого злочинного угруповання.

Усі зазначені особи проживали в одному населеному пункті, навчалися в одних навчальних закладах, підтримували дружні стосунки, що сприяло створенню стійкого злочинного формування.

Для реалізації своїх злочинних намірів учасниками організованого злочинного угруповання систематично проводився пошук об'єктів вчинення злочинів, кожен з яких детально планувався з внутрішньогруповим розподілом ролей з урахуванням досвіду попередніх крадіжок. Для здійснення злочинів угруповання мало необхідний набір інструментів, мобільні телефони та шість автомобілів, яким вони користувалися за довіреністю.

Так, Г., Х. та Б. у складі організованої злочинної групи в січні 2003 р. приїхали до м. Івано-Франківська, де на території будівельного управління БУ-612 таємно викрали автомобіль ВАЗ-2199, що належав С., та чотири автомобільні колеса марки «Матадор — Омськ».

23 березня 2003 р. вони ж приїхали до гаражно-будівельного кооперативу № 27 м. Івано-Франківська, де проникли в гараж К. і викрали майно на суму 450 грн.

Весною 2003 р. зазначені засуджені, проникнувши в гараж, належний М., що розташований на вул. Січинського в м. Івано-Франківську, викрали велосипед вартістю 300 грн.

Уночі 16 квітня 2003 р. засуджені приїхали в с. Вовчинець Івано-Франківської області, де протиправно проникли в буд. 7 на вул. Довбенка, належний Р., звідки викрали майно у великих розмірах на загальну суму 9 424 грн 60 коп.

У липні 2003 р. вони ж вночі приїхали до буд. 3, що на вул. Проектній у м. Івано-Франківськ, звідки викрали майно С. на суму 130 грн.

Уночі 9 липня 2003 р. ці самі засуджені приїхали в с. Хриплин, де підійшли до помешкання № 102 на вул. Автолит-машівській, проникли в будинок і почали демонтувати газову колонку та водяний насос.

Почувши шум, господиня Г-х увімкнула світло і побачила злочинців, стала кликати на допомогу, але Г., Х. і Б. вже відкрито заволоділи майном на загальну суму 1 500 грн.

Уночі 16 травня 2003 р. Г., Х. і З. та невстановлена слідством особа приїхали в с. Волосів Надвірнянського району, зломали замки на вхідних дверях магазину «Продтовари», проникли у приміщення, звідки викрали майно на загальну суму 3 610 грн 79 коп.

Уночі 27 травня 2004 р. вони ж приїхали в с. Зелене Надвірнянського району, проникли в магазин «Фіалка», належний приватному підприємцю К., звідки викрали матеріальних цінностей на загальну суму 8 760 грн 30 коп.

Уночі 30 червня 2004 р. Г., Х. і З. приїхали до магазину «Електрон» в смт Бурштин Галицького району, звідки викрали майно на загальну суму 55 990 грн, заподіявши матеріальну шкоду на цю суму підприємцю Ф. Крім того, вони викрали паспорти на ім'я Ф. та С., які знищили.

21 липня 2004 р. ці самі засуджені приїхали в с. Десятин Надвірнянського району, де проникли в буд. 242 на вул. 16 липня, де ніхто не проживав, звідки викрали цінне майно на суму 7 933 грн, завдавши потерпілому Б. шкоду на цю суму.

Уночі 6 серпня 2004 р. вони ж приїхали до м. Городенки Івано-Франківської області, підійшли до буд. 60 на вул. Шевченка, проникли в гараж, належний У., звідки викрали скутер «Хонда» вартістю 2000 грн.

Уночі 10 липня 2004 р. ці самі засуджені приїхали в смт Ворохта Яремчанської міської ради, де, зламавши забори, про-

никли в магазин «Силует», належний підприємцю М., звідки відкрито викрали матеріальних цінностей на суму 4 020 грн, не дивлячись на те, що прохожий Д. намагався припинити їх дії. До того ж діями засуджених було умисно пошкоджено вхідні двері, жалюзі, домашній кінотеатр і програвач — усього на суму 6 500 грн.

Уночі 15 липня 2004 р. Х., З. і Г. приїхали в с. Клубівці Тисменицького району, де з торгового павільйону, належного Б., відкрито викрали товарів на загальну суму 1 098 грн 55 коп., завдавши фізичного болю Х-ку.

Уночі 18 грудня 2003 р. Х., З., С. та К. приїхали в с. Петрів Тлумацького району, де проникли в приміщення магазину, належного Т., звідки викрали майно на загальну суму 14 997 грн 55 коп.

Уночі 19 травня 2004 р. Г., Х., З. та М. приїхали в с. Ланчин Надвірнянського району, проникли в магазин «Все для дому», належний Б-ку, звідки викрали майно на загальну суму 7 381 грн 50 коп.

4 червня 2004 р. вони ж приїхали в с. Солотвине Богородчанського району, де проникли в «Універмаг», звідки викрали майно на загальну суму 8 433 грн, належне підприємцю Ю., матеріальні цінності, належні підприємцю М., на суму 3 300 грн та матеріальні цінності підприємця Т. на суму 1 130 грн.

Ці самі засуджені вночі 8 червня 2004 р. приїхали в с. Брошнів Рожнятівського району, проникли в магазин «Критий ринок», звідки викрали матеріальні цінності, належні підприємцю В. на суму 13 223 грн 50 коп.

Уночі 4 травня 2004 р. вони ж приїхали в с. Розсілля Богородчанського району, де під час проникнення в магазин «Надія» були виявлені сторожем Л., який намагався припинити їх дії, проте Г. штовхнув його і зачинив у приміщенні котельної. Усунувши таким чином перешкоду, засуджені проникли у приміщення магазину, звідки викрали матеріальні цінності на загальну суму 9 736 грн 66 коп.

Уночі 25 червня 2004 р. Г., Х., З. та Л. приїхали в смт Делятин Надвірнянського району, де з магазину «Побутові вироби» викрали матеріальні цінності, належні підприємцю Г-й на суму 21 824 грн.

10 червня 2004 р. Г., З., М., Х. і Л., маючи на меті вчинити крадіжку, приїхали до смт Рожнятів до приміщення ТОВ «Побутовець», проникли в магазин «Телевізори», належний підприємцю Я., з метою крадіжки майна, але у приміщенні побачили сторожа Т., який спав на дивані.

Вийшовши за межі домовленості з М. і Л., які залишилися спостерігати за оточуючою обстановкою, Г., Х. і З. за попередньою змовою між собою напали на сторожа і з корисливих мотивів умисно вбили його, завдаючи удари руками і ногами у життєво важливі органи, а З. ще й ударив ломом.

Після вчиненого розбійного нападу, в процесі якого засуджені вбили потерпілого, вони заволоділи майном приватного підприємця на суму 13 950 грн.

Крім того, Г. засуджено ще й за те, що він у с. Радча Тисменицького району разом з іншою особою, грубо порушуючи громадський порядок, проявляючи явну неповагу до суспільства та діючи з особливою зухвалістю, пристав до жителя села С., повалив його на землю, завдав йому удари руками і ногами, спричинив фізичний біль, і заволодів його гаманцем, в якому було 22 грн.

Аналогічні дії Г. учинив 21 травня 2004 р. щодо жителя села П., відібравши у нього 1 000 грн, 21 травня 2004 р. щодо Ц., заволодівши його майном на загальну суму 900 грн.

21 травня 2004 р. Г. разом з невстановленою особою з хуліганських мотивів заподіяв фізичний біль, завдавши удари руками і ногами, мешканцю села Я.

18 травня 2003 р. Б., керуючи автомобілем ВАЗ-2101 та рухаючись у напрямку с. Чукаївки Тисменицького району, не обрав безпечної швидкості і, будучи осліпленим світлом зустрічного транспорту, не справився з управлінням, виїхав на узбіччя дороги і перекинувся. При цьому пасажирка В. загинула, а пасажир Л. отримав тяжкі тілесні ушкодження.

10 листопада 2004 р. Б. і невстановлена особа за попередньою змовою між собою проникли в буд. 27, що на вул. Д. Галицького м. Снятина, звідки викрали обладнання, електроінструмент та інше майно потерпілої К. на загальну суму 13 488 грн 78 коп.

У цю саму ніч він проник у приміщення будинку С., звідки викрав майно на загальну суму 6 375 грн.

На вирок подано касаційне подання і касаційні скарги.

У касаційному поданні прокурор просить вирок щодо Х. змінити і виключити застосування до засудженого ст. 71 КК України, оскільки постановою Тисменицького районного суду від 6 жовтня 2003 р. його було звільнено від відбування покарання за попереднім вироком.

Разом з цим у поданні прокурора порушується питання про скасування вироку щодо всіх засуджених з направленням справи на новий судовий розгляд з посиланням на те, що суд, постановляючи вирок, не дотримався вимог ст. 334 КПК і не в повній мірі сформулював обвинувачення.

Потерпілий В. вважає, що суд без достатніх для цього підстав визначив засудженому Б. надмірно м'яке покарання і розглянув справу за його відсутності без відповідного повідомлення про день судового засідання, а тому він просить скасувати вирок щодо зазначеного засудженого і справу направити на новий судовий розгляд.

Засуджений М. просить вирок щодо нього змінити і пом'якшити обране йому покарання із застосуванням ст. 69 КК України, посилаючись на те, що має на утриманні матір — інваліда 2-ї групи, що вину визнав і розкаявся

Засуджений Л. просить вирок щодо нього змінити, виключити з вироку епізод крадіжки чужого майна у м. Делятині, оскільки він участі у цьому злочині не брав, а в стадії досудового слідства його обмовили Х. і З. під тиском недозволених методів слідства, та пом'якшити обране йому покарання із застосуванням ст. 69 КК України.

Засуджений Г. стверджує, що суд безпідставно визнав його організатором злочинного угруповання та учасником умисного вбивства потерпілого Т., оскільки такий висновок суду не знайшов свого підтвердження в судовому засіданні, а тому він просить вирок відповідно змінити та пом'якшити обране йому покарання.

Засуджений Х. вважає, що його обвинувачення про участь у крадіжках майна побудоване на показаннях Б. у стадії досу-

дового слідства, від яких той відмовився і заявив, що вони дані під психологічним тиском працівників міліції.

Щодо епізодів обвинувачення в крадіжках із приміщень магазину ВСП «Оленка» у с. Волосів, приватного підприємця С. у с. Розсільна, з гаражу в м. Городенки, магазину в смт Бурштин, розбійного нападу на крамницю «Телевізори» та умисне вбивство Т., то засуджений стверджує, що він ніякої участі у цих крадіжках не брав, а в стадії досудового слідства визнав себе винним унаслідок застосування до нього незаконних методів слідства. Він просить вирок у частині його засудження за ч. 4 ст. 187, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 357 КК України скасувати і справу закрити.

У решті вирок він не оспорує і просить із застосуванням ст. 69 КК України пом'якшити обране йому покарання.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, прокурора, перевіривши матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги засуджених та потерпілого задоволенню не підлягають, касаційне подання підлягає частковому задоволенню зі скасуванням вироку та направленням справи на новий судовий розгляд на таких підставах.

Не вдаючись у розгляд питання про доведеність чи недоведеність вини засуджених у справі та про відповідність обраного їм покарання, колегія суддів вважає, що апеляційний суд постановив обвинувальний вирок з істотними суперечностями, що не дає можливості дійти однозначного висновку про правильність застосування кримінального закону.

Відповідно до вимог ст. 334 КПК формулювання обвинувачення повинно містити короткий, чіткий і ясний опис обставин справи, визнаного доведеним, з наведенням доказів на його підтвердження з відповідними висновками суду.

Ці вимоги судом не дотримано.

Визнаючи Г., З. та Х. винуватими в умисному вбивстві під час розбійного нападу потерпілого Т., які вийшли за межі попередньої домовленості з М. і Л., суд при викладенні обставин події допустив істотні суперечності, зазначивши, що засуджені з метою вбивства завдавали йому удари ногами та ломом у життєво важливі органи та спільними діями заподіяли тяжкі

тілесні ушкодження, небезпечні для життя і здоров'я в момент заподіяння, від яких настала смерть потерпілого.

На основі такого формулювання не можна дійти однозначного висновку про те, в якому обвинуваченні зазначені засуджені визнані винними в умисному вбивстві чи умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого.

Аналогічні суперечності у викладенні обвинувачення судом допущено і за епізодами обвинувачення № 17–19.

За цими епізодами обвинувачення суд визнав доведеним і у вирок зазначив, що Г. 17 і 21 травня 2004 р. разом з невстановленою особою в с. Радча Тисменицького району Івано-Франківської області грубо порушив громадський порядок та, діючи з особливою зухвалістю, безпричинно побив С., П. та Ц. і відкрито заволодів їх майном.

Таким чином, за змістом такого обвинувачення суд фактично визнав, що Г. з невстановленою особою відкрито заволодів майном потерпілих і одночасно вчинив щодо них хуліганські дії.

Однак при цьому суд не звернув увагу на те, що суб'єктивна сторона хуліганства характеризується мотивом явної неповаги до суспільства, а грабіж — корисливим мотивом.

Якщо винний діяв щодо потерпілих з хуліганських мотивів, то це виключає наявність іншого мотиву, в цьому випадку корисливого, і навпаки. Суд не з'ясував спрямованість умислу засудженого і не дав його діям відповідної оцінки.

Крім того, визнавши Р. винним у вчиненні злочину, передбаченому ч. 2 ст. 296 КК України, суд не призначив йому покарання за цією статтею.

Зазначивши у мотивувальній частині вироку, що Л. і М. вчинили заздалегідь не обіцяне приховування особливо тяжкого злочину та кваліфікуючи їх дії за ч. 1 ст. 396 КК України, суд у вирок не вказав, за яких обставин вони вчинили цей злочин, і не навів жодних доказів чи своїх висновків з цього приводу.

У вирок суд визнав, що засуджені неодноразово різними способами (таємно, відкрито та шляхом розбою) у різних по-

терпілих вилучали їх майно у складі організованої групи в особливо великому розмірі під час крадіжок і великому розмірі під час грабежів.

До того ж, не дивлячись на те, що крадіжки і грабежі були вчинені у різних потерпілих, суд склав суми заподіяної шкоди і таким чином фактично визнав їх дії як один продовжуваний злочин, що не відповідає тим обставинам, які суд визнав доведеними.

Між тим крадіжку чи грабіж слід розглядати як один продовжуваний злочин лише у випадку, коли вилучення майна складається з ряду тотожних дій, охоплювалося із самого початку єдиним умислом на заволодіння конкретним майном і вчинено одним способом.

Хоч суд і визнав, що засуджені вчинили злочини у складі організованої групи, що є кваліфікуючою ознакою статей 185 і 186 КК України, але у вироку не навів переконливих висновків про таке рішення.

У той самий час така кваліфікуюча ознака, як і інші, підлягає доказуванню з належним мотивуванням прийняття такого рішення.

Суд без посилання на докази у справі лише обмежився загальною фразою про те, що Г. був організатором злочинної групи, що він під час підготовки злочинів розподіляв ролі та його вказівки для решти членів групи були обов'язковими.

Таким чином, частково погоджуючись з доводами, викладеними у поданні прокурора, колегія суддів вважає, що вирок суду не відповідає вимогам, передбаченим кримінально-процесуального закону, а тому він як незаконний підлягає скасуванню щодо всіх засуджених у частині їх визнання винними у вчиненні злочинів, які вони вчинили як спільно, так і окремими діями.

У частині виправдання Г., З., Х., М. і Л. вирок не оскаржено, а тому в цій частині він залишається без змін.

Що ж стосується доводів, які викладено в касаційному поданні про те, що суд неправильно застосував до засудженого Х. ст. 71 КК України і призначив покарання за сукупністю вироків, то в цій частині подання слід залишити без задоволення,

виходячи з того, що на день постановлення вироку суду не було відомо про звільнення Х. від відбування покарання за попереднім вироком у зв'язку з закінченням іспитового строку.

Крім того, з огляду на додатково надіслані матеріали, постановою Тисменицького районного суду від 6 жовтня 2003 р., на підставі якої Х. було звільнено від відбування покарання у зв'язку з закінченням іспитового строку, скасовано.

Оскільки обвинувальний вирок скасовується щодо всіх засуджених з направленням справи на новий судовий розгляд, це питання буде предметом додаткового розгляду судом із прийняттям відповідного рішення.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Івано-Франківської області від 27 грудня 2005 р. щодо Г. та інших засуджених в частині визнання їх винними у вчиненні злочинів, за які їх засуджено, скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у той самий суд в іншому складі суддів.

Касаційні скарги засудженого і його захисника залишені без задоволення, оскільки посилання в них на алібі засудженого спростовується матеріалами справи, які свідчать про те, що після вчинення ним злочинів щодо потерпілої він ужив заходів для негайного залишення села

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 24 січня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Івано-Франківської області від 12 вересня 2005 р. Б. засуджений за ч. 4 ст. 187 КК України

на 8 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 11 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим Б. остаточно визначено 11 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Б. визнано винним і засуджено за умисне вбивство із користі потерпілої О., поєднане із розбійним нападом на неї. Як установив суд першої інстанції, злочини засуджений вчинив за таких обставин.

18 грудня 2004 р. близько 15 год Б., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, з метою заволодіння майном О., зайшов у буд. 26, що знаходився на вул. Затишній с. Ясенів-Пільний Городенківського району Івано-Франківської області, в якому та проживала. Там він під приводом придбання самогону заманив потерпілу у віддалену від дороги частину будинку, де вчинив на неї напад. Діючи з умислом на вбивство О. із користі, Б. завдав їй ножем у спину 5 ударів. Позбавивши у такий спосіб життя потерпілої, він знайшов та забрав належні їй 280 грн і з місця події зник.

У касаційній скарзі засуджений Б. просить вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд. Обґрунтовуючи прохання, посилається на те, що судове слідство у справі проведено однобічно і неповно, з порушенням права на захист, унаслідок чого висновки суду про його винність в інкримінованих йому цим вирокі злочинах не відповідають фактичним обставинам справи. Зокрема зазначає, що судом не дана оцінка показанням свідків І., Ш. та С., відповідно до яких у зазначений у вирокі час вчинення злочинів щодо потерпілої, він в її будинку бути не міг. Стверджує, що показання на досудовому слідстві, в яких визнавав себе винним і розповідав про вбивство О., дав унаслідок застосування до нього недозволених методів досудового слідства. Вважає, що свідок П. обмовив його в причетності до злочинів. Водночас у касаційній скарзі разом із наведеними вище доводами про непричетність до злочинів міститься прохання про пом'якшен-

ня покарання, яке, на думку засудженого, призначено без урахування позитивних даних про його особу, а також оскарження рішення суду в частині вирішення цивільного позову.

Захисник Ш. у своїй касаційній скарзі також просить вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд. Умотивовуючи своє прохання, він посилається на ті самі, що і його підзахисний, доводи.

Заслухавши доповідача, пояснення, засудженого і захисника на підтримання касаційних скарг, перевіrivши матеріали справи та обговоривши наведені в касаційних скаргах доводи, а також заперечення на них, колегія суддів дійшла висновку, що касаційні скарги задоволенню не підлягають на наступних підставах.

Висновки суду про винність Б. у злочинах, за які його засуджено, відповідають фактичним обставинам справи і підтверджуються зібраними в ній доказами, які судом належно досліджені та правильно оцінені.

Доводи касаційних скарг захисника і засудженого про його непричетність до вбивства потерпілої та заволодіння її грошима є безпідставними і спростовуються наступними доказами.

З огляду на матеріали справи 17 лютого 2005 р. Б. у поясненні повідомив, що опівдні 18 грудня 2004 р. в підсобному приміщенні будинковолодіння О. завдав останній удари ножем у спину, після чого зі столу в літній кухні забрав 260 грн і з місця події зник. Мотивував свої дії тим, що був п'яним і не усвідомлював своїх дій, оскільки йому (дослівно) «щось привиділося».

Конкретизуючи обставини вчинення злочину, Б. під час допиту як підозрюваного давав докладні показання, зміст яких зводився до наступного.

18 грудня 2004 р. близько 11 год він зайшов до односельця П. і приніс 1 л самогону, який там випили. Близько 15 год разом із П. у пошуках придбання самогону зайшли до О., яка погодилась продати їм горілку і запросила в літню кухню. Там вона із шафи взяла півлітрову пляшку з самогомом, але вони мали намір купити 1 л самогону. Так як у літній кухні не знайшлося ще однієї пляшки, то потерпіла в її пошуках

вийшла в підсобне приміщення. За нею прослідував і він, попередньо взявши з собою кухонного ножа, який лежав на підвіконні в літній кухні. Оскільки у підсобці було темно, йому щось привиділося і в нього виник страх, під дією якого він наніс удари ножом у спину потерпілої. Після цього вийшов на подвір'я і повідомив П. про те, що сталося: «Коля, мабуть, я бабу вбив». Зайшовши в літню кухню, забрав зі столу 260 грн. У той самий день разом з П. вони виїхали у м. Харків.

Свої показання про обставини вбивства О., які Б. давав на допиті як підозрюваний, він підтвердив під час відтворення обстановки й обставин події з використанням відеозапису 18 лютого 2005 р. Засуджений показав і змістовно розповів, за яких обставин і де наніс удари ножом потерпілій, вказав на місце, з якого забрав гроші. На допиті як обвинувачений 25 лютого 2005 р. Б. вину в інкримінованих злочинах визнавав і наполягав на правдивості своїх показань

У судовому засіданні Б. вини в убивстві О. та заволодінні її грошима не визнав і заперечував свою причетність до цих злочинів. Стверджував, що під час розслідування справи до нього застосовувались недозволені методи, внаслідок чого він змушений був обмовити себе. Предметно дослідивши показання Б., які той давав під час судового слідства, суд обґрунтовано піддав їх критиці із наведенням у вирок переконалих мотивів за основу доведеності винності засудженого взяв його показання на досудовому слідстві. Таке рішення суду ґрунтується на вимогах процесуального закону, оскільки допити Б., на яких він не заперечував своєї вини у злочинах стосовно О., проводились із дотриманням його прав за участю захисників, тобто в умовах, які виключали будь-який тиск на нього з боку працівників слідства. Крім того, показання засудженого, в яких він визнавав свою вину, узгоджуються з іншими наявними у справі доказами.

Так, свідок П. підтвердив ту обставину, що в першій половині дня 18 грудня 2004 р. разом з Б. вживали самогон. Після того, як цей напій скінчився, Б. запропонував йому продовжити відпочинок і вони пішли до будинку, в якому той прожи-

вав, за грошима. По дорозі Б. зайшов до О., а він залишився чекати на нього біля будинковолодіння. Вийшовши звідти, той словістив, що заподіяв потерпілій ножом тілесні ушкодження і висловив припущення, що вбив її. Після повернення з м. Харкова, куди разом з Б. поїхали у той самий день, при зустрічі з сестрою Н. розповів їй про вбивство О. — М. Б. Сестра порадила йому звернутися у правоохоронні органи, що він і зробив після затримання Б.

Про те, що така розмова відбулася між нею і П., підтвердила в судовому засіданні свідок Н.

Ту обставину, що Б. спільно з П. 18 грудня 2004 р. в період між 14 і 15 год прямували у напрямку будинку О., підтвердив свідок К.

Проаналізувавши показання свідка П., який практично викривав Б. у злочинах стосовно О., та співставивши їх із показаннями інших свідків, зокрема Н. і К., а також і самого засудженого, який не заперечував зустрічі з останнім свідком неподалік від будинку потерпілої, колегія суддів підстав для сумнівів у їх правдивості не вбачає. Тому доводи касаційних скарг про те, що засуджений став жертвою обмови його (П.) у злочинах, яких він не вчиняв, є необґрунтованими.

З огляду на показання свідка С. 18 грудня 2004 р. о 15 год 14 хв надійшло замовлення на таксі із с. Ясенів-Пільний. При приїзді туди в машину сіли Б. із П., які були напідпитку. Спочатку заїхали до П., а звідти поїхали у м. Городенку. Підїхавши до якогось господарства, Б. забіг туди і, повернувшись звідти через кілька хвилин, наказав їхати в с. Хутір Будилів Снятинського району на залізничний вокзал. Показання свідка С. про час надходження виклику таксі підтверджується даними відомостей викликів автомобілів «Престиж-таксі», відповідно до яких такий виклик із будинку батьків Б. надійшов 18 грудня 2004 р. о 15 год 14 хв.

Свідок Ш. суду показував, що дійсно в другій половині дня 18 грудня 2004 р. до нього приходив Б. і просив відвезти у м. Снятин. Однак він відмовив, бо автомобіль був технічно несправним.

Свідок Н. підтвердила ту обставину, що близько 14 год 18 грудня 2004 р. принесла потерпілій 280 грн, а через день виявила її труп у підсобному приміщенні.

Прослідковування хронології подій, про які повідомили свідки С., Ш. та Й., на думку колегії суддів, аж ніяк не підтверджує алібі Б., на що він посилається в касаційній скарзі, і, навпаки, свідчить, що після вчинення злочинів щодо потерпілої засуджений вжив заходів для негайного залишення села.

За даними висновку судово-медичної експертизи смерть О. настала від внутрішньої кровотечі, яка розвинулась унаслідок проникаючого коліно-різаного поранення грудної клітки з пошкодженням аорти, в короткий час після заподіяння тілесних ушкоджень.

Під час дослідження група виявлено тілесні ушкодження у вигляді 5 колото-різаних ран задньої поверхні грудної клітки, різаної рани нижньої щелепи справа, які утворилися від дії коло-різучого предмета, яким міг бути ніж із шириною леза не більше 2 см, один край якого загострений, а другий тупий.

Згідно з матеріалами справи, починаючи з допиту Б. як підозрюваного і закінчуючи його допитом як обвинуваченого, захист його прав і законних інтересів під час провадження кримінальної справи здійснювали допущені до неї в установленому законом порядку захисники. Тому підстав вважати, що розслідування справи проводились з порушенням права на захист, немає.

Судом перевірялася версія Б., висунута ним у судовому засіданні, про застосування до нього на досудовому слідстві незаконних методів, внаслідок чого він змушений був себе обмовити в злочинах, яких не вчиняв. Дослідивши протоколи слідчих дій із засудженням, дані актів його судово-медичного обслідування і рентгенологічного дослідження про відсутність на його тілі будь-яких ушкоджень травматичного характеру, допитавши причетних до розслідування справи службових осіб, суд дійшов обґрунтованого висновку про вигаданість такої версії і на передбачених законом підставах, навіть у вироку відповідні мотиви, відхилив її як таку, що не ґрунтується на матеріалах справи.

Згідно з даними висновків акта амбулаторної судово-психіатричної експертизи Б. під час скоєння злочинів психічним захворюванням чи тимчасовим хворобливим розладом психічної діяльності не страждав і не страждає в теперішній час. Співставивши такі висновки експертизи з діяннями Б., які характеризують об'єктивну сторону вчинених ним злочинів, суд дійшов обґрунтованого висновку, що за скоєні суспільно-небезпечні діяння він є осудним.

Всебічно, повно і об'єктивно дослідивши матеріали справи, суд дійшов обґрунтованого висновку про доведеність вини Б. в умисному вбивстві О. з користі під час розбійного нападу на неї і правильно кваліфікував його дії за п. 6 ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК України.

Призначене Б. покарання відповідає вимогам ст. 65 КК України. Під час його обрання судом враховані ступінь тяжкості вчинених злочинів, особа винного та пом'якшуючі й обтяжуючі обставини. Таке покарання є необхідним і достатнім для його виправлення та попередження нових злочинів. Підстав для його пом'якшення колегія суддів не вбачає.

Будь-яких даних про упередженість чи необ'єктивність органу досудового слідства і суду під час розслідування справи та її розгляду в суді, про що зазначається в скаргах, або порушення цими органами норм КПК, які були б підставою для скасування вироку, не встановлено.

Керуючись статтями 394–396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засудженого Б. і його захисника в частині кваліфікації дій та призначеного засудженому Б. покарання залишила без задоволення.

Виправдувальний вирок щодо особи, обвинуваченої в умисному вбивстві трьох осіб, скасовано, а справу направлено на додаткове розслідування, оскільки всупереч вимогам статей 22 і 64 КПК у справі було поверхово досліджено обставини, що мають істотне значення для правильного її вирішення

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 30 березня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Донецької області від 13 вересня 2005 р. К.В. було виправдано за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України, за недоведеністю його участі у вчиненні злочину.

Органами досудового слідства К.В. було пред'явлено обвинувачення у тому, що він 25 березня 2003 р. у проміжку часу з 16 до 17 год, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, прийшов у кв. 8 буд. 5 на вул. Каблукова у м. Горлівка, де знаходилися Н., її співмешканець А., з якими у К.В. склалися неприявні стосунки, а також неповнолітній К.

З метою умисного вбивства трьох осіб з помсти на ґрунті неприязних стосунків, К.В. почав наносити удари руками і ногами Н., яка відкрила йому двері, а потім ще й шевською лапою у різні частини тіла, зокрема в голову. Після цього К.В. ударив Н. ще і ножем в область грудної клітки.

Внаслідок травм тіла, які ускладнилися травматичним шоком, настала смерть Н. на місці вчинення злочину.

Продовжуючи свої дії, спрямовані на умисне позбавлення життя трьох осіб, К. наніс численні удари руками, ногами, шевською лапою, ножем К., спричинив тяжкі тілесні ушкодження, від яких потерпілий помер на місці вчинення злочину.

Продовжуючи свої дії, К. наніс удари кулаками, ногами, шевською лапою А. Смерть А. настала внаслідок набряку головного мозку, зумовленого відкритою черепно-мозковою травмою.

Розглянувши справу у судовому засіданні, суд дійшов висновку про недоведеність участі К. у вчиненні цих злочинів і постановив виправдувальний вирок.

Не погоджуючись з вироком, прокурор, який брав участь у розгляді справи у суді першої інстанції, подав касаційне подання, в якому просить виправдувальний вирок щодо К. скасувати, справу направити на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, який підтримав подання частково і вважав за необхідне вирок скасувати, а справу направити на додаткове розслідування, перевіривши матеріали справи та доводи, наведені у поданні, колегія суддів вважає, що вони підлягають задоволенню частково на таких підставах.

У вирокі обґрунтовано зазначено, що показання К.В. на стадії досудового слідства у період з 14 по 17 квітня 2003 р., в яких він визнавав себе винним у вчиненні вбивства трьох осіб, і на які органи досудового слідства послалися як на підтвердження його винності, належно не перевірені. Разом з тим, висновок суду про те, що ці показання К.В. давав внаслідок незаконних методів слідства і застосування насильства з боку працівників міліції і вони не підтверджені іншими доказами, є передчасним.

З огляду на матеріали справи кримінальна справа за фактом умисного вбивства трьох осіб порушена 6 квітня 2003 р.

Свідок К.М., бабуся К.В., показала, що К.В. проживав у неї. Приблизно 7–9 квітня 2003 р. до неї приходили працівники міліції, але К.В. роздягнутий утік через квартиру, повернувся вночі, переодягнувся і пішов, приходив також і наступного дня.

Свідок К.З., мати К.В. також показала, що працівники міліції приходили затримувати сина 7–8 квітня 2003 р. у зв'язку з крадіжкою проводів (дроту).

Ці показання свідків про причини, з яких працівники міліції приходили затримувати К.В. 7 квітня 2003 р., органами досудового слідства не перевірялися. Необхідність перевірки цих показань обумовлена тим, що суд у вирокі зазначив, що до показань К.В., які віддавав після 14 квітня 2003 р., органи

досудового слідства не мали ніяких доказів щодо його причетності до вбивства трьох осіб. Колегія вважає, що для правильної оцінки показань К.В., які він давав у період з 14 по 17 квітня 2003 р., органам досудового слідства слід перевірити, хто з працівників міліції й у зв'язку з чим приходив за місцем проживання К.В., через що він утік, де знаходився до 9 квітня 2003 р.

І органами досудового слідства, і судом поперхово допитані свідки: М., який брав участь у затриманні К.В. 9 квітня 2003р., Б., який отримав у К.В. пояснення 10 квітня 2003 р., Д., якому К.В. 14 квітня 2003 р. написав явку з повинною.

Під час допиту цих свідків не з'ясувалося, де знаходився К.В. після його затримання 9 квітня 2003 р., у якому приміщенні міліції він давав пояснення 10 квітня 2003 р. і 14 квітня 2003 р.

Для з'ясування обставин, часу фактичного затримання К.В. необхідно допитати як свідків слідчого, понятих, указаних у протоколі обшуку К. під час його затримання 14 квітня 2003 р.

Для перевірки показань К.В. про застосування до нього насильства з боку працівників міліції необхідно з'ясувати, хто з працівників міліції у період з 9 по 17 квітня 2003 р. проводив оперативно-розшукові заходи та слідчі дії і мав контакт з К.В.

Під час додаткового розслідування необхідно проаналізувати і дати належну оцінку всім висновкам судово-медичних експертиз щодо знаряддя і механізму виявлених у загиблих тілесних ушкоджень. З'ясування цих обставин необхідно, оскільки у потерпілого А. виявлено тілесні ушкодження, які за висновками медико-криміналістичної експертизи не могли бути спричинені шевською лапою, про яку пояснював К.В. У постанові про притягнення К.В. як обвинуваченого зазначено, що тілесні ушкодження потерпілим К.В. заподіяв руками, ногами, ножом, шевською лапкою. Під час додаткового розслідування необхідно з'ясувати, чи могли бути тілесні ушкодження А. спричинені іншим предметом, і у разі підтвердження пред'явити обвинувачення згідно з установленими обставинами.

Таким чином, колегія суддів вважає, що під час провадження досудового слідства всупереч вимогам статей 22 і 64 КПК

були поперхово досліджені обставини, які мають істотне значення для правильного вирішення справи. Неповнота досудового слідства з урахуванням особливостей судового розгляду справи не може бути усунена в судовому засіданні, а тому вирок підлягає скасуванню, а справа — направленню на додаткове розслідування, під час додаткового розслідування для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи необхідно провести слідчі дії, дати правильну оцінку зібраним у справі доказам в їх сукупності і залежно від цього в установленому законом порядку вирішити питання про притягнення до кримінальної відповідальності винної особи.

Отже, висновок суду про недоведеність участі К.В. у вчиненні злочину є передчасним, а висновок про те, що можливості усунення неповноти досудового слідства вичерпані — необгрунтованим.

Ураховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який брав участь у розгляді справи у суді першої інстанції, задовольнила частково, вирок апеляційного суду Донецької області щодо К.В. скасувала, а справу направила на нове розслідування.

Вирок скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд, так як суд першої інстанції не дав аналізу й оцінки всіх зібраних у справі доказів, які підтверджують чи спростовують пред'явлені обвинувачення

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 16 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 23 грудня 2005 р. А. засуджено: за ч. 4 ст. 187 КК України на 10 років позбавлення

волі з конфіскацією майна; за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 13 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточне покарання визначено 13 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Згідно з вироком А. визнано винним і засуджено за умисне вбивство з корисливих мотивів потерпілої Р. під час розбійного нападу на неї, як зазначив суд, за таких обставин.

12 грудня 2004 р. близько 15 год А. зайшов у кв. 36 буд. 14 на вул. Троїцькій у м. Одесі до знайомої йому Р. з метою заволодіння під час розбійного нападу її грошима.

Реалізуючи свій злочинний намір, А. напав на потерпілу, вдарив її головою в обличчя, від чого вона впала і почала чинити опір. У цей час засуджений знайденим у коридорі молотком завдав їй чисельні удари по голові і тулубу, заподіявши тяжкі тілесні ушкодження, від яких потерпіла знепритомніла.

Вирішивши, що вона мертва, А. заволодів її грошима в сумі 160 грн і 400 дол. США, що згідно з курсом Національного банку України становило 2 282 грн 44 коп.

У цей час потерпіла опритомніла і стала погрожувати А. зверненням у міліцію. Останній з метою умисного вбивства потерпілої з корисливих мотивів кухонним ножем завдав Р. чисельні удари в грудну клітку, ліву ключицю, щоку й руку, внаслідок яких від гострої крововтрати настала смерть потерпілої.

З метою приховання слідів злочину засуджений А. помив ніж від крові та відніс його на кухню, а молоток і ключ викинув у ящик для сміття.

У касаційних скаргах захисники просять вирок скасувати, а справу закрити за недоведеністю участі засудженого у вчиненні злочинів. Стверджують про одержання явок з повинною внаслідок застосування до засудженого недозволених методів ведення слідства та фальсифікацію доказів органами досудового слідства.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженого А. та його захисників на підтримання касаційних скарг, перевіrivши матеріали кримінальної спра-

ви та обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що касаційні скарги підлягають частковому задоволенню на таких підставах.

Згідно з роз'ясненнями, даними у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» від 30 травня 1997 р. № 7 (далі — Постанова) конституційне положення про те, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком (ч. 1 ст. 62 Конституції України), покладає на суди всю повноту відповідальності за правильне вирішення справи.

Однак під час розгляду цієї справи суд у повній мірі зазначених вимог закону не дотримався, а тому постановлений ним вирок у повному обсязі не можна визнати законним і обґрунтованим.

З огляду на матеріали справи засуджений та його захисники під час досудового і судового слідства стверджували, що докази, якими органи дізнання та досудового слідства доводять винність А. у вчиненні інкримінованих йому злочинів, зібрані ними з істотними порушеннями вимог КПК.

За таких обставин суд, постановляючи вирок, повинен був дати остаточну оцінку кожному доказу з точки зору його допустимості, належності, достовірності та достатності для правильного встановлення всіх обставин, що входять у предмет доказування у справі.

Зокрема таку оцінку необхідно було дати твердженням засудженого про порушення його конституційного права на захист під час затримання працівниками Ковельського УМВС Волинської області у м. Ковелі з 12 год 30 хв 24 грудня до 8 год 26 грудня 2004 р., тобто без складання протоколу про затримання із зазначенням часу, підстав і мотивів затримання, як це передбачено ст. 106 КПК, та без повідомлення прокурора м. Ковеля.

Крім того, засуджений і його захисники доводили, що порушення права на захист А. продовжувалося і під час затримання 27 грудня 2004 р. о 17 год 45 хв зі сторони слідчого

прокуратури Приморського району м. Одеси, оскільки тому було відомо про телетайпограму, надіслану в Ковельське УМВС, з вимогою про затримання А. та, що він затриманий з 12 год 30 хв 24 грудня 2004 р., однак протокол або судове рішення про таке відсутні.

Допитані у суді як свідки дізнавачі Г. та К. показали, що у них був наказ керівництва відібрати явку з повинною про причетність до вчинення злочину і тому стали задавати конкретні питання, що суперечить вимогам ст. 96 КПК України щодо явки з повинною, як особистому, добровільному повідомленню про злочин, вчинений до порушення кримінальної справи.

У зв'язку з цим суду необхідно було відповідно до роз'яснень, даних у п. 4 зазначеної Постанови, з'ясувати, чи одержані від А. явки з повинною, його пояснення, на які суд послався у вирокі як на докази винності в інкримінованому злочині, законним шляхом та чи можливо їх визнати допустимими.

Суд такої оцінки доводам засудженого та його захисників про наведені обставини не дав, хоча у резолютивній частині вироку датою обчислення строків відбуття покарання вказав 24 грудня 2004 р., тобто ту, яка відповідає даті фактичного затримання А.

Крім того, під час дізнання, досудового та судового слідства залишилися недослідженими й інші обставини, з'ясування яких має істотне значення для правильного вирішення справи.

Згідно з протоколом огляду місця події від 21 грудня 2004 р. труп потерпілої Р. виявлено в одязі, на якому вказані пошкодження щодо пошкоджень на тілі трупа.

Допитана в суді учасник цієї слідчої дії судмедексперт А.Т. показала, що одяг з трупа вона зняла й передала слідчому П., однак дані про його вилучення й дослідження як речового доказу в матеріалах справи відсутні.

Згідно з даними цього протоколу під час огляду місця події, зокрема кухні, ножів як на столі так і біля умивальника не виявлено, хоча згідно даних явки з повинною ніж мав би лежати на столі.

Даними відеозапису відтворення обставин події від 28 грудня 2004 р. також підтверджено, що у кухні як на столі так і біля умивальника ножі відсутні.

Водночас згідно з протоколом додаткового огляду місця події від 29 грудня 2004 р. на кухні біля умивальника в присутності понятих слідчим Т. виявлено і вилучено 2 кухонні ножі.

Допитана в суді свідок Б. (була понятою під час додаткового огляду місця події) показала, що в її присутності вилучався тільки 1 ніж, хоча у протоколі, який вона підписала, вказано два ножі та що таке вилучення проводив слідчий П.

Згідно з даними протоколу огляду від 30 грудня 2004 р. про вилучення з квартири 2 ножів довжиною 28 см на нижній частині рукоятки ножа «1» виявлено пляму бурого кольору.

Згідно з даними висновків експерта від 3 січня 2005 р. № 5 тілесні ушкодження у вигляді колото-різаних ран у потерпілої Р. могли бути заподіяні вилученим із місця події кухонним ножем «1» з дерев'яною ручкою загальною довжиною 28,9 см.

Цей самий кухонний ніж «1» згідно з даними висновку експерта від 3 січня 2005 р. № 7 має довжину 28,5 см, а видимих плям на ручці ножа, які підлягали дослідженню, як це вказано у протоколі огляду від 30 грудня 2004 р., не виявлено.

Ножі, як речові докази у справі, у судовому засіданні, не дивлячись на неодноразове клопотання засудженого та його захисників про їх огляд, не оглядалися, хоча відповідно до вимог ст. 313 КПК повинні бути оглянуті судом і пред'явлені учасникам судового розгляду.

Відсутня оцінка суду доводів захисту й щодо фальсифікації відбитків слідів пальців рук. Так, згідно з даними протоколу огляду місця події від 21 грудня 2004 р. з місця події вилучено 9 відбитків пальців рук, 3 — не ідентифіковано, 5 відбитків належать Р., а 1 — А.

Згідно з даними висновку експерта від 5 січня 2005 р. № 246 всі сліди пальців рук, виявлені під час огляду місця події, оброблялися спеціальним порошком коричневого кольору, однак на експертне дослідження передано відбитки, виявлені на дверях шафи в результаті обробки спеціальним магнітним порошком чорного кольору.

Про те, що під час огляду місця події сліди пальців рук на місці події були виявлені в результаті обробки поверхні шафи й інших предметів спеціальним магнітним порошком коричневого кольору «Рубін», у суді підтвердив експерт.

Не з'ясовано протиріч і щодо дати настання смерті Р. На основі даних акта судово-медичного дослідження від 22 грудня 2004 р. № 3373 встановлено час настання смерті потерпілої 11 грудня 2004 р., а за твердженням засудженого та його захисників у свідочстві про смерть Р. вказано 14 грудня 2004 р. Цей акт та копія свідочства про смерть у матеріалах справи відсутні, а клопотання про їх витребування судом без наведення мотивів відхилено.

З огляду на матеріали справи Р. поховано в м. Одесі 23 грудня 2004 р., однак постановами слідчого та висновками експертиз підтверджено, що, починаючи з 29 грудня 2004 р., проводились експертні дослідження голови, лівої руки, грудної клітки трупа без дотримання порядку, передбаченого кримінально-процесуальним законом, а висновки експертів цих частин тіла суперечать даним фотознімків.

Не перевірялися судом також доводи захисників та засудженого про порушення органами досудового слідства вимог ст. 197 КПК, тобто прав обвинуваченого під час призначення й проведення експертиз, оскільки постанови про їх призначення було винесено у грудні 2004 — січні 2005 рр. і проведено у вказаний час. Обвинуваченого А. з постановами про призначення експертиз було ознайомлено 14 квітня 2005 р., а з висновками — 19 квітня 2005 р.

Відповідно до роз'яснень, даних у п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9, що згідно зі ст. 10 Конституції державною мовою в Україні є українська мова, а тому виходячи з цього конституційного положення, судочинство в Україні має провадитися українською мовою.

Проте з огляду на матеріали справи клопотання засудженого та його захисників про розгляд справи українською мовою, яка для А. є рідною, безпідставно відхилено, що є істотним порушенням вимог КПК.

З огляду на наведені обставини суд першої інстанції не дав аналізу всіх зібраних у справі доказів, тобто всіх фактичних даних, які містяться в показаннях свідків, підсудного, у висновках експертів та інших джерелах доказів, які стверджують чи спростовують обвинувачення, а тому питань, що вирішуються судом під час постановлення вироку, зазначених у ст. 324 КПК, не вирішив.

За відсутності остаточної оцінки кожного доказу з точки зору його допустимості, належності, достовірності та достатності для правильного встановлення всіх обставин справи, колегія суддів не вбачає підстав для закриття справи за недоведеністю участі засудженого у вчиненні злочинів.

Таким чином, касаційні скарги засудженого та його захисників слід задовольнити частково, а постановлений щодо А. вирок скасувати, справу направити на новий судовий розгляд, під час якого зазначені протиріччя необхідно усунути і постановити законне рішення.

Виходячи з наведеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги захисників В. і А. задовольнила частково, вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у цей самий суд, але в іншому складі суддів.

Зі вступної частини обвинувального вироку виключено вказівку суду про наявність у засудженого судимості за раніше вчинений злочин

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 30 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Івано-Франківської області від 27 лютого 2006 р. П. засуджено: за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України на 30 років позбавлення волі з конфіскацією всього

майна, яке є власністю засудженого; за ч. 4 ст. 187 КК України на 10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є власністю засудженого.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів П. визначено остаточне покарання — 30 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, яке є власністю засудженого.

П. визнаний судом винним і засуджений за те, що він 13 листопада 2005 р. о 17 год 45 хв у с. Лісний Хлібичин Коломийського району Івано-Франківської області, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, з корисливих мотивів учинив напад, умисно вбив М. та заволодів його 400 грн.

У касаційній скарзі засудженого П. порушується питання про зміну вироку і призначення йому більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. У доводах зазначено, що судом не враховано обставин, які пом'якшують покарання.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, прокурора, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів не вбачає підстав для її задоволення.

Висновки суду про винність П. у вчиненні злочинів, за які його засуджено, відповідають фактичним обставинам справи, підтверджуються наведеними у вироку доказами і в касаційній скарзі не оспорується.

Зокрема вони підтверджені показаннями самого П., в яких він не заперечував, що вчинив напад на М. і задушив його светром та заволодів грошима потерпілого, які заховав у будинку де мешкав.

Згідно з показаннями свідків Ф.Д. і Ф.С. під час обшуку за місцем проживання засудженого у пачці з-під сигарет «Класік» були виявлені гроші потерпілого.

Винність П. підтверджена й даними протоколів огляду місця події і відтворення обстановки та обставин події з участю П., згідно з якими він підтвердив свої показання і відтворив обстановку та умови умисного вбивства М.

Крім цього, даними висновку судової експертизи мікроб'єктів підтверджено, що вилучені з обличчя та шиї потерпілого мікроб'єкти є волокнами, що мають спільну групу-

ву належність з волокнами светра, вилученого з місця події, а на нігтях П. виявлено частинки волокон, що мають спільну родову належність з волокнами цього светра.

Як впливає з висновку судово-медичної експертизи смерть потерпілого М. настала від механічної асфіксії через здавлення шиї й у нього виявлено перелом під'язикової кістки зліва, переломи 6–9 ребер зліва і 6 ребра справа, синці в області обох очей, лівої щоки, правого плеча і передпліччя. Цим та іншим наведеним у вироку доказам суд дав належну оцінку і дійшов обґрунтованого висновку про доведеність вини П. та правильно кваліфікував його дії за ч. 4 ст. 187, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України.

Що стосується доводів касаційної скарги про суворість призначеного покарання, то вони є безпідставними.

Відповідно до загальних засад призначення покарання, передбачених ст. 65 КК України, суд під час його призначення має врахувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та пом'якшуючі й обтяжуючі обставини.

Особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Визначаючи ступінь тяжкості вчинених П. злочинів, суд правильно врахував те, що ним вчинено особливо тяжкі злочини проти життя та здоров'я особи й обґрунтовано визнав обтяжуючою покарання обставиною вчинення злочину у стані алкогольного сп'яніння.

Врахувавши такі обставини та зваживши на щире каяття засудженого і його позитивну характеристику за місцем проживання, суд визнав за можливе призначити йому покарання у межах, установлених у санкціях ч. 4 ст. 187, ч. 2 ст. 115 КК України.

Таке покарання, за переконанням колегії суддів, є необхідним для виправлення засудженого і попередження вчинення ним нових злочинів. Тому підстав для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, про що йдеться в касаційній скарзі, колегія суддів не вбачає.

Разом з тим, перевіряючи законність та обґрунтованість вироку, колегія суддів приходять до висновку про необхід-

ність виключення зі вступної частини вироку вказівки про наявність у П. судимості.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 89 КК України такими, що не мають судимості, визнаються особи, засуджені відповідно до ст. 75 цього Кодексу, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням не буде скасовано з інших підстав, передбачених законом.

Згідно з матеріалами кримінальної справи П. протягом іспитового строку нового злочину не вчинив і рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням скасовано не було, що дає підстави вважати П. таким, що не має судимості.

Керуючись статтями 394–396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого П. залишила без задоволення. В порядку ст. 395 КПК виключили зі вступної частини вироку апеляційного суду Івано-Франківської області щодо П. вказівку про наявність у нього судимості.

Вирок скасовано у зв'язку з неповнотою судового слідства, пов'язаною зі встановленням даних про особу потерпілої, що має істотне значення для правильного вирішення справи й обґрунтованості пред'явленого підсудним обвинувачення

Ухвала суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 11 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області від 22 лютого 2006 р. засуджено: С. і Д. за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 12 років позбавлення волі кожного.

Згідно з вироком С. та Д. визнано винними та засуджено за умисне вбивство за попередньою змовою групою осіб потерпілої Г., як зазначив суд, за таких обставин.

13–14 грудня 2004 р. у вечірній час поблизу ресторану С., що знаходиться на 21 км об'їзної дороги м. Одеси, засуджені та Д., будучи в стані алкогольного сп'яніння, в процесі бійки домовились умисно вбити Г., з якою в останньої склалися неприянні стосунки.

Діючи спільно, вони завдали потерпілій чисельні удари руками й ногами в різні частини тіла і повалили на землю. Після цього С. за допомогою Г. рушником здавив шию потерпілої, смерть останньої настала від механічної асфіксії.

У касаційних скаргах та доповненнях до них:

– засуджений С. вважає, що його винність у вчиненні злочину недоведено, потерпілої він не вбивав, його показання у протоколі судового засідання змінено в сторону обвинувачення у зв'язку з несправністю технічного засобу звукозапису. Стверджує, що у матеріалах справи відсутні дані про те, що останки трупа можуть належати потерпілій Г., оскільки у висновку судмедекспертизи вказано, що вони можуть належати особі молодшого від потерпілої віку. Просить вирок скасувати і справу щодо нього закрити на підставі п. 2 ст. 6 КПК;

– засуджена Д. вважає, що потерпілої Г. вона не вбивала, а лише відштовхнула від себе і та впала, вдарившись об землю. Вона спільно з С. тільки приховувала тіло потерпілої у колодязі, не будучи переконаною, що остання мертва. Стверджує, що у справі відсутні дані про те, що останки трупа можуть належати саме потерпілій Г., оскільки у висновку судмедекспертизи вказано, що вони можуть належати особі молодшого від потерпілої віку, а тому просить вирок скасувати, а справу направити на нове розслідування;

– захисник Б. в інтересах засудженої Д. стверджує, що докази винності його підзахисної в умисному вбивстві Г. за попередньою змовою групою осіб у справі відсутні, а тому просить вирок скасувати, а справу закрити на підставі п. 2 ст. 6 КПК;

– захисник П. в інтересах засудженого С. вважає, що докази винності засудженого в умисному вбивстві Г. у справі

відсутні, даних про те, що останки трупа належать потерпілій Г., немає, оскільки у висновку судмедекспертизи вказано, що вони можуть належати особі молодшого від потерпілої віку, а тому просить вирок скасувати, а справу закрити на підставі п. 2 ст. 6 КПК.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засуджених Д. і С., захисника останнього П. на підтримання касаційних скарг, міркування прокурора, перевіривши матеріали кримінальної справи та обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що касаційні скарги підлягають частковому задоволенню з таких підстав.

Згідно з роз'ясненнями, даними у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» від 30 травня 1997 р. № 7 (далі – Постанова) конституційне положення про те, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком (ч. 1 ст. 62 Конституції України), покладає на суди всю повноту відповідальності за правильне вирішення справи.

Однак під час розгляду цієї справи суд у повній мірі зазначених вимог закону не дотримався, а тому постановлений ним вирок у повному обсязі не можна визнати законним і обґрунтованим.

З огляду на матеріали справи засуджені та їх захисники під час досудового і судового слідства, стверджуючи про недоведеність винності Д. і С. у вчиненні умисного вбивства Г. (42 роки), звертали увагу суду на те, що висновок судово-медичної експертизи від 4 травня 2005 р. № 44/1037-2005 р. та акт судово-медичного дослідження від 18 квітня 2005 р. № 205 щодо віку особи невідомої жінки 25 (+–5), останки якої було виявлено поблизу ресторану «Сакартвелло», що знаходиться на 21 км об'їзної дороги м. Одеси є неповними і суперечать іншим зібраним у справі доказам.

Зокрема згідно з показаннями у судовому засіданні судово-медичного експерта З. убачається, що вік особи, якій належать останки кісток, може становити від 25 до 60 років,

однак в актах судово-медичного дослідження від 18 квітня 2005 р. № 205, від 20 квітня 2005 р. № 1037 так і у висновку судово-медичної експертизи від 4 травня 2005 р. № 44/1037-2005 р. зазначаються 25 (+–5) років.

До того ж згідно з даними протоколу судового засідання про допит у суді експерта висновок щодо віку особи, якій могли належати останки кісток, вона зробила на підставі даних акту судово-медичного дослідження від 18 квітня 2005 р. № 205 експерта З., оскільки під час проведення експертизи не всі частини кісток і м'яких тканин були направлені на дослідження.

Крім того, згідно з даними допиту в суді експерта можливість ідентифікації останків тіла потерпілій Г. не з'ясовувано взагалі, а зазначена обставина має істотне значення для правильного вирішення справи.

З огляду на наведені у скаргах доводи суд першої інстанції, обмежившись допитом експертів у суді, не вжив заходів до призначення додаткової чи комісійної судово-медичної експертизи, які б ствердили чи спростували зазначені обставини.

Не з'ясовувалася також можливість ідентифікації останків і під час допиту свідків С., П., Ч. і К., потерпілого Г.Ю. за фрагментами одягу та іншими об'єктивними даними, які виявлені під час огляду місця події, зокрема чи могли вони належати потерпілій Г.

Нез'ясування наведених вище у справі обставин (за відсутності даних про неможливість їх уточнення) свідчить про неповноту й односторонність судового слідства, тому касаційні скарги засуджених та їх захисників слід задовольнити частково, постановлений щодо Д. і С. вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд, під час якого зазначені протиріччя необхідно усунути і постановити законне та обґрунтоване рішення.

Керуючись статтями 395, 396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційні скарги засуджених С. і Д., захисників Б. та Ш. задовольнила частково, вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Одеської області

щодо С. та Д. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд у цей самий суд, але в іншому складі суддів.

Вирок скасовано, а справу провадженням закрито на підставі п. 8 ч. 1 ст. 6 і ст. 400¹ КПК у зв'язку зі смертю підсудного до набрання вироком законної сили

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 27 липня 2006 р.

(витяг)

Вироком колегії Судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області від 15 грудня 2005 р. М. засуджений за п. 4 ч. 2 ст. 114 КК України до довічного позбавлення волі.

На підставі ст. 71 КК України остаточно призначено довічне позбавлення волі.

Стягнуто з М. на користь Л. на відшкодування матеріальної шкоди 5 486 грн і 50 000 грн — на відшкодування моральної шкоди.

М. визнаний винним у вчиненні злочину за таких обставин.

14 квітня 2004 р. між 21 і 23 год М., перебуваючи в нетверезому стані, знаходячись у літній кухні, розташованій на підвір'ї буд. 104 на вул. Радянській у с. Велика Білозірка Запорізької області, під час сварки з Д., яка виникла на ґрунті особистих неприязних стосунків, умисно, з метою вбивства, наніс безліч ударів руками і ногами у різні частини тіла потерпілого. Після цього М. звалив Д. на ліжко і з метою реалізації умислу на вбивство з особливою жорстокістю металевим прутом наніс потерпілому безліч ударів у різні частини тіла. Спричиняючи Д. особливі страждання, мордюючи останнього, М. впродовж тривалого часу наніс велику кількість ударів потерпілому прутом, руками та ногами у різні частини тіла, внаслідок чого настала смерть потерпілого.

Цього самого дня з метою приховання злочину М. завантажив труп у багажник автомобіля «Москвич-412», належний вбитому, і вивіз труп Д. у Верхньорогачицький район Херсонської області, де залишив його у лісосмузі с. Вишневе.

Після цього М. намагався сховатися з допомогою автомобіля, але не справився з керуванням, внаслідок чого автомобіль застряв у канаві.

У касаційній скарзі та доповненнях до неї М. вказує на необґрунтованість засудження, оскільки злочин він не вчиняв, а на досудовому слідстві обмовив себе під впливом застосування до нього недозволених методів ведення слідства і ці показання покладені в обґрунтування його винності.

Крім того, М. зазначає порушення його права на захист на досудовому слідстві та в суді, оскільки він не був належно забезпечений захисником.

Просить вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд.

Доводи скарги захисника Ш. аналогічні доводам скарги М., він стверджує, що у справі відсутні переконливі докази винності в умисному вбивстві Д., просить вирок скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд.

У запереченнях на касаційні скарги потерпіла Л. просить залишити скарги без задоволення.

Заслухавши доповідь судді, міркування прокурора, перевірюючи матеріали справи, колегія суддів вважає, що касаційні скарги задоволенню не підлягають.

Висновок суду про винність М. в умисному вбивстві Д. за обставин, встановлених судом, ґрунтується на зібраних у справі і перевірених у судовому засіданні доказах, оцінених у сукупності.

Крім показань М. на досудовому слідстві, в яких він визнавав себе винним і які оцінені судом у сукупності з іншими доказами, обґрунтовано визнаними судом достовірними і допустимими, у матеріалах справи є достатньо інших доказів, які об'єктивно підтверджують винність М.

За даними дактилоскопічної експертизи на задньому бампері автомобіля «Москвич-412», виявленого під час огляду місця події, знаходяться сліди рук М.

Згідно з протоколом огляду особистого одягу М. на ньому виявлені бурі плями, схожі на кров.

Згідно з висновком судово-імунологічної експертизи походження крові, виявленої на одязі М., не виключається від Д.

У судовому засіданні досліджений протокол відтворення обставин і обстановки події з участю М., а також відеозапис цієї слідчої дії, які свідчать, що М. детально пояснив, як він вбивав Д. Свої пояснення, як свідчать ці докази, він супроводжував описом свого емоційного стану на різних стадіях вчинення злочину.

Доводи скарг, що ці показання дані під впливом примусу, — голослівні, оскільки не перевірені судом і свого підтвердження не знайшли. У матеріалах справи відсутні будь-які заяви М. з цього приводу. Тому колегія суддів погоджується з висновком суду, що відмова в суді від цих показань є тактикою захисту.

Про це саме свідчать його показання, що вбивство Д. вчинили дві особи корейської національності, від яких він потім відмовився, заявивши суду, що вигадав цю історію.

Показаннями чисельних свідків і потерпілих підтверджено, що між М. і потерпілим існували неприємні стосунки, останній скаржився на поведінку М., говорив, що боїться його.

Тому суд правильно встановив мотив вбивства потерпілого. Дії М. правильно кваліфіковані за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України. Призначене покарання відповідає вимогам ст. 65 КК України.

У справі не виявлено порушень вимог КПК, які б з цієї причини були підставою до скасування вироку.

Вирок підлягає скасуванню, а справа — закриттю на інших підставах.

За даними лікарського свідоцтва, яке надійшло з Київського слідчого ізолятора № 13, М. помер 5 червня 2006 р., тобто після постановлення щодо нього вироку, який не набув законної сили. За таких обставин вирок щодо М. підлягає скасуванню на підставі п. 8 ч. 1 ст. 6 і ст. 400 КПК, а справа — закриттю провадженням.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну

скаргу М. залишила без задоволення, вирок судової колегії Судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Запорізької області щодо М. скасувала на підставі п. 8 ст. 6 і ст. 400¹ КПК України, а справу провадженням закрила.

Згідно зі ст. 370 КПК істотним порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, яке перешкоджає суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний та обґрунтований вирок, є порушення вимог КПК про обов'язковість пред'явлення обвинувачення

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 11 квітня 2006 р.

(витяг)

Ухвалою апеляційного суду Дніпропетровської області від 13 грудня 2005 р. кримінальну справу з обвинувачення: К.О. у вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 142, частинами 2, 3 ст. 140 КК України (1960 р.), ч. 1 ст. 257, ч. 1 ст. 263, ч. 4 ст. 187, частинами 4, 5 ст. 185, пунктами 1, 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України;

Г.С. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 140 КК України (1960 р.), ст. 257, ч. 1 ст. 263, ч. 5 ст. 185, пунктами 1, 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України;

К.Г. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 142, ч. 2 ст. 140 КК України (1960 р.), ст. 257, ч. 1 ст. 263, ч. 5 ст. 185, пунктами 1, 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України;

Г.Г. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 140 КК України, ч. 1 ст. 257, 263, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 185 КК України;

С. у вчиненні злочинів, передбачених ст. 257, ч. 1 ст. 263, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 185 КК України;

Ц. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 5 ст. 27 та ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 190 КК України;

К.Ю. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 5 ст. 27 та ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 190, ч. 3 ст. 185 КК України;

Б. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 4 ст. 187 КК України; Г.І. у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 289, ч. 3 ст. 185 КК України, направлено прокурору Дніпропетровської області для проведення додаткового розслідування.

Крім того, судом постановлено кілька окремих ухвал на адресу Генеральної прокуратури України, прокуратури Дніпропетровської області та кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Дніпропетровської області, законність яких не оспорується у касаційному поданні прокурора і касаційних скарг на них не надходило.

Підсудні К.О., Г.С., К.Г. та С.В. звинувачуються у вчиненні у складі банди розбійних нападів, грабежів, крадіжок та інших злочинів з жовтня 1999 р. по вересень 2002 р. на території Дніпропетровської області. Підсудні К.О., Г.С. та К.Г. звинувачуються у вчиненні умисного вбивства у жовтні 2001 р. у м. Нікополі потерпілих С.А. та Д. Підсудні Ц., К.Ю., Б.Г. та Г.І. звинувачуються у вчиненні на території Дніпропетровської області у 2002–2004 рр. розбійних нападів та інших корисливих злочинів.

Повертаючи справу на додаткове розслідування, суд першої інстанції у своїй ухвалі вказав на істотні порушення вимог кримінально-процесуального законодавства, а також на неповноту досудового слідства.

У касаційному поданні прокурор просить указану ухвалу скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд, посилаючись на те, що вона винесена з порушенням вимог ст. 281 КПК, оскільки зазначені у ній недоліки та упущення можуть бути усунені у ході судового розгляду.

Заслухавши доповідь судді, прокурора, який підтримав касаційне подання, перевіrivши матеріали справи та обговоривши викладені у касаційному поданні доводи, колегія суддів не вбачає підстав для задоволення цього подання.

З огляду на зміст ухвали у ході розгляду справи судом першої інстанції було встановлено, що відображені у відповідних документах обставини, які мають відношення до такої проце-

суальної дії, як пред'явлення обвинувачення в остаточній редакції Г.Г., К.О. та іншим особам, не відповідають дійсності, оскільки в дійсності обвинувачення їм не пред'являлося і вони не допитувалися, зокрема за присутності захисників.

У касаційному поданні факт підробки указаних процесуальних документів не оспорується. Разом з тим автор подання вважає, що ці обставини не можуть бути підставою для повернення справи на додаткове розслідування з урахуванням того, що всі підсудні знайомилися з матеріалами справи при виконанні вимог ст. 218 КПК, по ходу досудового слідства вони також знали, у чому їх обвинувачують.

Але згідно зі ст. 370 КПК істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, яке перешкоджає суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний та обґрунтований вирок, є порушення вимог КПК про обов'язковість пред'явлення обвинувачення.

З урахуванням наведеного колегія суддів вважає правильним рішення суду про направлення цієї справи на додаткове розслідування для усунення указанного недоліку.

Обґрунтованими є вказівки суду про необхідність перевірки показань С.В. та інших підсудних стосовно того, що у зазначений час вчинення злочинів обвинувачені були в іншому місці і не могли скоїти той чи інший злочин, який ставиться їм у вину, а також показань підсудних щодо дати їх затримань.

Обґрунтованість цих вказівок суду першої інстанції у касаційному поданні не оспорується.

Для того, щоб з'ясувати причини виникнення суперечностей у показаннях підсудних, які вони давали під час досудового слідства, з їх же показаннями у судовому засіданні, також обґрунтованими і мотивованими є вимоги суду першої інстанції про необхідність проведення більш повної перевірки заяв підсудних про застосування до них у ході досудового слідства недозволених методів розслідування.

У разі потреби органам досудового слідства необхідно провести й інші слідчі дії з тим, щоб повно і всебічно з'ясувати обставини, що мають відношення до цієї справи, а також, за наявності можливості, усунути наведені в ухвалі суду пору-

шення вимог кримінально-процесуального законодавства, і дати встановленим обставинам відповідну правову оцінку.

Керуючись статтями 394–396 КПК, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання прокурора, який затвердив обвинувальний висновок, залишила без задоволення, а ухвалу апеляційного суду Дніпропетровської області щодо К.О., Г.С., К.Г., Г.Г., С.В., Ц., Г.І., К.Ю., Б.І. — без змін.

Ухвалу апеляційного суду скасовано у зв'язку з порушенням вимог ст. 377 КПК

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 27 вересня 2005 р.

(витяг)

Орджонікідзевський районний суд м. Запоріжжя вироком від 2 лютого 2004 р., залишеним без зміни ухвалою апеляційного суду Запорізької області від 26 липня того самого року, засудив К. за ст. 94 КК (1960 р.) на 11 років позбавлення волі за те, що 8 вересня 1999 р. він, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, під час сварки з Д. умисно вбив його.

У касаційних скаргах засуджений та його захисник К.Л. порушили питання про скасування постановлених у справі судових рішень та її закриття за відсутності в його діях складу злочину.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційних скаргах доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України частково задовольнила їх на таких підставах.

У справі встановлено, що, не погоджуючись із вироком, засуджений К. та його захисник К.Л. подали на нього апеляцію. Апеляцію засудженого апеляційний суд залишив без задоволення, апеляцію захисника з невідомих причин не розглянув.

Отже, апеляційний суд не виконав належним чином вимоги ст. 377 КПК про те, що в його ухвалі має бути зазначено суть апеляції та наведено докладні мотиви прийнятого рішення, а у разі залишенні апеляції без задоволення — підстави, через які вона визнана необґрунтованою.

В апеляційних скаргах К. і К.Л. детально пояснили, чому вони не погоджуються з висновками суду першої інстанції, та порушили питання про скасування вироку і закриття провадження у справі внаслідок істотної неповноти досудового й судового слідства, неправильного застосування кримінального та істотних порушень кримінально-процесуального законодавства. На обґрунтування своїх вимог засуджений та його захисник навели доводи, які заслуговували на увагу і мали бути ретельно перевірені апеляційним судом.

Однак апеляційний суд апеляцію К.Л. з невідомих причин не розглянув, а апеляцію К. залишив без задоволення, не перевіривши належно усі наведені в ній доводи, не дав в ухвалі відповіді на деякі з них і не зазначив підстави, з яких визнав ці доводи необґрунтованими, а обмежився загальною фразою про те, що винність засудженого підтверджена викладеними у вироку доказами, не розкривши їх суті.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалу апеляційного суду Запорізької області від 26 липня 2004 р. щодо К. скасувала і направила справу на новий апеляційний розгляд.

Відповідно до ст. 358 КПК у разі, якщо судове слідство судом першої інстанції було проведено неповно чи однобічно, апеляційний суд може визнати необхідним проведення судового слідства в повному обсязі чи частково

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 7 грудня 2004 р.

(витяг)

Малиновський районний суд м. Одеси вироком від 7 липня 2003 р. засудив Ш. за ч. 2 ст. 121 КК на 7 років позбавлення волі.

Апеляційний суд Одеської області ухвалою від 23 грудня 2003 р. вирок щодо Ш. змінив: його дії пере kwalіфікував на ч. 1 ст. 119 КК і призначив покарання у вигляді 5 років позбавлення волі.

Ш. визнано винним у тому, що він 17 березня 2003 р. близько 17 год 55 хв, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на кухні загальної квартири на ґрунті особистих неприязних стосунків під час сварки вдарив К. головою об одвірок, спричинивши їй тяжкі тілесні ушкодження, від яких настала смерть потерпілої.

Апеляційний суд, перевіривши зібрані у справі докази, дійшов висновку, що Ш. учинив убивство К. з необережності.

У касаційному поданні прокурор порушив питання про скасування ухвали апеляційного суду з направленням справи на новий апеляційний розгляд, мотивуючи це тим, що висновок про вчинення Ш. злочину з необережності названий суд зробив передчасно, оскільки в самій ухвалі вказано на неповноту судового розгляду. Крім того, на думку прокурора, матеріали справи підтверджують, що Ш. діяв умисно, а тому у зв'язку з неправильною пере kwalіфікацією дій Ш. йому визначено не виправдано м'яке покарання.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у касаційному поданні доводи, колегія суддів Судової палати

у кримінальних справах Верховного Суду України задовольнила його на таких підставах.

Пере kwalіфікуючи дії Ш. з ч. 2 ст. 121 на ч. 1 ст. 119 КК, апеляційний суд дав іншу оцінку доказам, ніж суд першої інстанції, на підставі чого зробив висновок про те, що засуджений учинив убивство з необережності. Свій висновок апеляційний суд обґрунтував показаннями самого Ш., який заперечував, що вдарив К. головою об одвірок, і зазначав, що лише відштовхнув її, а суд не з'ясував причини зміни показань, які дав засуджений під час досудового слідства, та не оцінив усі докази. Як визнав апеляційний суд, інші докази не можуть бути визнані достовірними, оскільки є сумнівними та суперечливими. Зокрема суд зазначив, що показання свідка Р., який був очевидцем події, є суперечливими, оскільки не відповідають його первинним поясненням, які суд не дослідив.

Отже, рішення апеляційного суду про пере kwalіфікацію дій Ш. ухвалено з порушенням вимог чинного законодавства. Відповідно до ст. 358 КПК у разі, якщо суд першої інстанції судове слідство провів неповно чи однобічно, то апеляційний суд може визнати необхідним проведення судового слідства в повному обсязі чи частково. Однак, з огляду на матеріали справи питання про проведення судового слідства для усунення неповноти з'ясування фактичних обставин справи апеляційний суд не вирішив, судове слідство не провів, а тому не мав права давати іншу оцінку доказам без їх перевірки або посилатися на ті докази, які не досліджувалися ні під час розгляду справи по суті, ні під час апеляційного розгляду.

Таким чином, апеляційний суд допустив таке порушення закону, яке істотно вплинуло на правильність прийняття рішення у справі, що є безумовною підставою для скасування ухвали з направленням справи на новий апеляційний розгляд.

Скасовуючи ухвалу апеляційного суду від 23 грудня 2003 р. і повертаючи справу на новий апеляційний розгляд, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України зазначила, що коли під час нового апеляційного розгляду буде встановлено, що Ш. учинив більш тяжкий злочин, ніж той, що встановив апеляційний суд, то призначене цим судом покарання слід вважати не виправдано м'яким.

Згідно з вимогами ст. 378 КПК вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам статей 332–335 КК України. У ньому окрім змісту вироку суду першої інстанції та суті апеляції зазначаються мотиви прийнятого рішення, а також підстави, через які апеляцію визнано необґрунтованою

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах
Верховного Суду України

від 7 лютого 2006 р.

(витяг)

Вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 1 серпня 2005 р. М. засуджено за ч. 2 ст. 296 КК України на 4 роки позбавлення волі; за ч. 1 ст. 115 КК України на 8 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів М. призначено остаточне покарання у вигляді 8 років позбавлення волі.

Вироком колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду м. Києва від 20 жовтня 2005 р. вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 1 серпня 2005 р. щодо М. у частині призначеної йому міри покарання за ч. 1 ст. 115 КК України скасовано.

За ч. 1 ст. 115 КК України М. призначено покарання – 10 років позбавлення волі.

На підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 296 та ч. 1 ст. 115 КК України М. призначено остаточне покарання у вигляді 10 років позбавлення волі.

У решті вирок залишено без зміни.

М. визнано винним у тому, що він 7 вересня 2003 р. близько 22 год разом з К., вирок щодо якого набрав чинності, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, біля буд. 52 на вул. Бальзака в м. Києві безпричинно, з хуліганських мотивів руками і ногами побили потерпілого З., спричинивши йому легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

Продовжуючи свої злочинні дії, того самого вечора, близько 22 год 45 хв біля буд. 50 на вул. Бальзака в м. Києві М. і К. безпричинно, з хуліганських мотивів руками і ногами побили Ц., спричинивши потерпілому легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

21 жовтня 2004 р. близько 1 год ночі поблизу кафе «Спокуса», розташованого на вул. П. Запорожця, 26 у м. Києві, на ґрунті неприязних стосунків з метою вбивства М. умисно наніс К.В. численні поранення ножом в життєво важливі органи, що спричинило смерть потерпілого.

У касаційній скарзі та доповненнях до неї засуджений М. зазначає, що апеляційний суд, на його думку, необґрунтовано призначив більш суворе покарання, пославшись на обтяжуючу обставину, яка не передбачена законом, не врахував стан сп'яніння потерпілого та агресивну поведінку останнього. Крім того, посилається на те, що він умислу на вбивство К.В. не мав, діяв у стані сильного душевного хвилювання, викликаного протиправними діями потерпілого. У зв'язку з цим просить вирок суду першої та апеляційної інстанцій скасувати, а справу направити на додаткове розслідування з метою проведення повторної судово-психіатричної експертизи та перевірки його твердження, що злочин щодо К.В. було вчинено у стані сильного душевного хвилювання. Вироки в частині засудження за ч. 2 ст. 296 КК України М. не оспорує.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, пояснення засудженого М., який підтримав доводи своєї касаційної скарги, перевіrivши матеріали кримінальної справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню на таких підставах.

Згідно з вимогами ст. 378 КПК вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам статей 332–335 цього Кодексу. Крім того, у вирок апеляційного суду, окрім змісту вироку суду першої інстанції та суті апеляції, зазначаються мотиви прийнятого рішення, а також підстави, через які апеляцію визнано необґрунтованою.

Вирок апеляційного суду щодо М. не відповідає вказаним вимогам.

Так, на досудовому слідстві і під час розгляду справи в суді першої інстанції М. стверджував, що стосовно потерпілого К.В. діяв у стані необхідної оборони, оскільки потерпілий душив його й іншого шляху, щоб звільнитись від К.В., не мав. Крім того, просив взяти до уваги фізичні дані потерпілого (зріст, вагу тощо), стан сп'яніння та його протиправну поведінку, що підтверджується показаннями свідків та наявністю на шиї й обличчі М. тілесних ушкоджень. На зазначені обставини М. просив звернути увагу і апеляційний суд у своїй апеляції. Однак апеляційний суд, не мотивуючи своє рішення в цій частині, не наводячи відповідних підстав, через які апеляцію засудженого визнав необґрунтованою, зазначив лише, що підстав для перекваліфікації дій М. на ст. 118 КК України (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони) немає. Посилання судів на кількість, локалізацію і характер тілесних ушкоджень та знаряддя злочину може свідчити про умисел винного.

Крім того, як пояснював М., удари ножом він почав наносити, коли потерпілий став душити його. Разом з тим, з огляду на висновок судово-медичної експертизи крім інших тілесних ушкоджень В. була заподіяна і колото-різана рана на задній поверхні грудей праворуч, проникаюча в плевральну порожнину з пошкодженням правої легені та черевну порожнину з пошкодженням правої долі печінки. Питання про механізм заподіяння вказаної рани за обставин, вказаних М., та з урахуванням зросту потерпілого, напрямку і довжини ранового каналу, не досліджувалось, хоча з'ясування цього питання має значення для підтвердження версії засудженого чи її спростування.

У зв'язку з наведеним вирок апеляційного суду підлягає скасуванню, а справа направленню на новий апеляційний розгляд, під час якого необхідно усунути зазначені недоліки та прийняти належне рішення.

Інші доводи касаційної скарги М. мають бути перевірені апеляційним судом під час розгляду справи.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого М. задовольнила частково.

Вирок колегії суддів Судової палати у кримінальних справах апеляційного суду м. Києва щодо М. скасувала, а справу направила на новий апеляційний розгляд.

Згідно зі ст. 378 КПК вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам, зазначеним у статтях 332–335 цього Кодексу. Крім того, у вирок апеляційного суду зазначається зміст вироку суду першої інстанції, суть апеляції і мотиви прийнятого рішення. Відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 370 та ст. 398 КПК вирок апеляційного суду в будь-якому разі слід скасувати, якщо порушено право обвинуваченого на захист

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 11 травня 2006 р.

(витяг)

Вироком Харцизького міського суду Донецької області від 16 серпня 2005 р. М. засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України на 7 років позбавлення волі.

Постановлено стягнути з М. на користь Т. 2 000 грн на відшкодування моральної шкоди.

Вироком апеляційного суду Донецької області від 20 листопада 2005 р. вирок місцевого суду в частині призначення покарання засудженому скасовано та призначено покарання за ч. 1 ст. 115 КК України — 10 років позбавлення волі.

У решті вирок суду першої інстанції залишено без зміни.

М. визнано винним у тому, що він 3 грудня 2004 року, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, у буд. 40 на вул. Мир у м. Харцизьк Донецької області під час сварки з Є. умисно позбавив його життя, завдавши потерпілому не менше 7 ударів кухонним табуретом по голові.

У касаційній скарзі засуджений М. не погоджується з кваліфікацією його дій за ч. 1 ст. 115 КК України, зазначає про порушення його права на захист під час апеляційного розгляду справи, просить скасувати судові рішення щодо нього, перекваліфікувати його дії з ч. 1 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 КК України та призначити покарання у межах санкції цієї статті.

Заслухавши доповідь судді Верховного Суду України, міркування прокурора, який просить скасувати вирок апеляційного суду та направити справу на новий апеляційний розгляд, перевіrivши матеріали справи та обговоривши викладені у скарзі засудженого доводи, колегія суддів вважає, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню.

З огляду на матеріали справи судом першої інстанції захисником М. була призначена його мати — М.С., яка брала участь у розгляді справи цим судом. На вирок місцевого суду щодо М. прокурором, який брав участь у розгляді справи, та захисником засудженого — адвокатом, були подані апеляції, проте на порушення вимог статей 351, 354 КПК України, М. повідомлення про надходження апеляцій не направлялось, про дату призначення справи до апеляційного розгляду вона оповіщена не була, що позбавило її можливості взяти участь у цьому розгляді.

Зазначене порушення є істотним порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, яке відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 370 КПК є підставою для скасування вироку суду.

Крім того, згідно зі ст. 378 КПК, вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам, які пред'являються до вироку суду першої інстанції, тобто бути законним і обґрунтованим. До того ж у вироку повинні бути наведені обґрунтовані міркування, які спростовують викладені в апеляції доводи, з посиланням на відповідні докази. У разі скасування вироку суду першої інстанції у вироку апеляційного суду зазначаються мотиви прийнятого рішення з додержанням вимог статей 332–335 КПК.

Частково задовольняючи апеляцію прокурора та залишаючи апеляцію захисника засудженого без задоволення, скасо-

вуючи вирок суду першої інстанції в частині призначеного М. покарання з установленням свого вироку, апеляційний суд зазначених вимог закону не виконав.

Так, спростовуючи доводи апеляції захисника засудженого щодо неправильної кваліфікації дій М. за ч. 1 ст. 115 КК України, суд апеляційної інстанції на порушення вимог статей 323, 334 КПК у вироку послався на показання засудженого та на висновок судово-медичної експертизи трупа Є., хоча з огляду на матеріали справи М. винним себе у вчиненні умисного вбивства не визнавав, а зазначений висновок експертизи ні судом першої інстанції, ні апеляційним судом не розглядався.

За таких обставин вирок суду апеляційної інстанції не можна вважати законним і обґрунтованим.

Колегія суддів вважає, що допущені судом апеляційної інстанції порушення вимог кримінально-процесуального законодавства є істотними, а тому вирок апеляційного суду підлягає скасуванню з направленням справи на новий апеляційний розгляд.

Під час нового апеляційного розгляду справи слід, дотримуючись вимог кримінально-процесуального закону, забезпечити право на захист, ретельно перевірити доводи поданих апеляцій і прийняти законне та обґрунтоване рішення. Виходячи з викладеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу засудженого М. задовольнила частково, вирок апеляційного суду Донецької області щодо М. скасувала, а справу направила на новий апеляційний розгляд.

Вирок не може бути визнаний законним і обґрунтованим, якщо в порушення вимог статей 64 та 334 КПК суд не встановив і не зазначив у вирокі часу вчинення засудженими інкримінованих ним злочинів

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 17 жовтня 2006 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду Харківської області від 27 червня 2006 р. засуджено Д. за ч. 2 пунктами 4, 12 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі, за ч. 2 ст. 263 КК України на 3 роки позбавлення, за ст. 357 ч. 1 КК України на 1 рік обмеження волі, за ст. 357 ч. 3 КК України на 2 роки обмеження волі, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно на 15 років позбавлення волі.

Л. за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на 15 років позбавлення волі, за ч. 2 ст. 263 КК України на 3 роки позбавлення волі, за ч. 3 ст. 357 КК України на 2 роки обмеження волі, а на підставі ст. 70 КК України за сукупністю злочинів остаточно на 15 років позбавлення волі.

Постановлено стягнути:

— солідарно із засуджених на користь потерпілої Х.Т. на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, відповідно, 4 712 грн 20 коп. та 200 000 грн;

— з кожного із засуджених у доход держави по 1 540 грн 18 коп. судових витрат.

Засуджених визнано винними у вчиненні ними таких злочинів.

На початку лютого 2006 р. за пропозицією Д. він та Л. домовилися вбити Х.

З цією метою вони взяли із собою 2 пожа, що є холодною зброєю, і у них не було передбаченого законом дозволу на її носіння, заманили Х. у розташований неподалік Журавлівсь-

кого водосховища лісомасив, де близько 21 год 40 хв за попередньою змовою між собою та з особливою жорстокістю умисно позбавили життя потерпілого шляхом нанесення йому зазначеними ножами численних ударів у різні частини тіла та перерізання ножем горла.

Після вбивства Д. та Л. викрали із кишені одягу Х. належний йому паспорт, який Д. умисно пошкодив, вирвавши з нього кілька аркушів.

У касаційних скаргах:

— захисник С. наводить доводи про те, що суд необґрунтовано визнав Л. винним у вчиненні ним умисного вбивства з особливою жорстокістю, під час призначення Л. покарання суд не взяв до уваги того, що він організатором та ініціатором злочину не був, у злочині щиро розкався і позитивно характеризувався;

— засуджений Л. стверджує, що судове слідство у справі проведено неповно і необ'єктивно, висновок суду про вчинення ним убивства з особливою жорстокістю не підтверджений матеріалами справи, під час призначення йому покарання судом не враховано того, що його роль у вчиненні злочину була другорядною, він у злочині щиро розкався і сприяв його розкриттю, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався, позитивно характеризувався.

Просять змінити вирок, виключити з нього вказівку суду про засудження Л. за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України, пом'якшити йому покарання та зменшити суму зробленого з Л. на користь Х. для відшкодування моральної шкоди стягнення;

— захисник К. у поданих до скарги засудженого Л. доповненнях, по суті, наводить такі самі доводи і додатково вказує на те, що у Л. не було попередньої змови з Д. на вбивство потерпілого.

Просить про зміну вироку щодо Л. шляхом перекваліфікації дій останнього з пунктів 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України на ч. 1 ст. 115 КК України, пом'якшення йому за цією статтею закону покарання і зменшення суми зробленого на користь Х. стягнення;

— захисник П. з посиланням на те, що Д. у вчинених злочинах щиро розкався, сприяв їх розкриттю, раніше до

кримінальної відповідальності не притягувався і позитивно характеризувався, просить про зміну постановленого щодо Д. вироку і пом'якшення йому покарання;

— засуджений Д. зазначає, що судове слідство у справі проведено необ'єктивно, суд дійшов безпідставного висновку про вчинення ним убивства з особливою жорстокістю, а під час призначення йому покарання не врахував поведінку самого потерпілого і того, що він, засуджений, щиро розкався, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався, позитивно характеризувався. Крім того, вважає, що суд необґрунтовано стягнув із нього на користь Х. для відшкодування моральної шкоди зазначену у вироку суму.

Просить під час розгляду справи в касаційному порядку постановити стосовно нього рішення з урахуванням таких доводів.

Згідно зі ст. 64 КПК під час провадження досудового слідства, дізнання і розгляду кримінальної справи в суді підлягають доказуванню подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину), а також винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину.

Матеріалами справи встановлено, що ці вимоги закону судом належно не виконані.

Так, органи досудового слідства в постановках про притягнення Д. та Л. як обвинувачених і в обвинувальному висновку послалися на те, що вони з метою вбивства Х. на початку лютого 2006 р. вступили в попередню змову між собою, тоді ж розробили спільний план таких дій, а безпосередньо злочини, пов'язані із незаконним носінням холодної зброї, умисним вбивством Х., протиправним заволодінням і пошкодженням його паспорта, вчинили у зазначений у названих процесуальних документах вечірній час 17 лютого 2006 р.

Разом з тим, у мотивувальній частині вироку, яка містить визнане доведеним формулювання обвинувачення Д. та Л. у вчиненні ними злочинів, за які їх засуджено, суд не вказав конкретної дати, місяця та року, коли Д. і Л. були вчинені ці злочини.

Тобто, суд не установив і не зазначив у мотивувальній частині вироку часу вчинення засудженими злочинів, чим допустив порушення вимог статей 64 та 334 КПК, що свідчить про неповноту судового слідства.

Тому постановлений вирок необхідно скасувати, а справу направити на новий судовий розгляд.

Що стосується наведених у відповідних скаргах доводів про необґрунтованість засудження Д. і Л. за умисне вбивство з особливою жорстокістю, відсутність у Л. попередньої змови на вбивство, призначення засудженим занадто суворого покарання, та безпідставність стягнення з них для відшкодування моральної шкоди на користь Х. 200 000 грн, то ці доводи можуть бути перевірені під час нового судового розгляду справи.

На підставі викладеного колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок апеляційного суду Харківської області щодо Д. та Л. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд.

Під час нового розгляду справи після скасування вироку посилення покарання допускається тільки за умови, що вирок було скасовано за м'якістю обраного покарання або у зв'язку з необхідністю застосування закону про більш тяжкий злочин

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 25 грудня 2003 р.

(витяг)

Вироком апеляційного суду м. Києва від 7 серпня 2003 р. Н., раніше не судимого, засуджено: за п. «а» ст. 93 КК (1960 р.), на 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна; за ч. 3 ст. 142 цього Кодексу — на 12 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, а за сукупністю злочинів на підставі ст. 42 КК (1960 р.) йому остаточно призначено пока-

рання у вигляді 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Н. визнано винним у вчиненні умисного вбивства з корисливих мотивів під час розбійного нападу, поєднаного з проникненням у житло.

16 липня 2001 р. близько 9 год Н. з метою відкритого заволодіння чужим майном прийшов у квартиру, де проживала його знайома — неповнолітня М. Із собою він приніс заздалегідь приготовлений металевий предмет — частину арматури, яку залишив у коридорі в пакеті. Під час сварки через неповернення М. боргу в розмірі 10 грн остання почала виштовхувати його в коридор. Взявши з пакета металевий предмет, Н. заштовхав потерпілу назад до кімнати, де з корисливих мотивів під час розбійного нападу умисно вбив її, завдавши не менше трьох ударів зазначеним предметом по голові. Після цього Н. обшукав квартиру й забрав 100 грн і три золоті обручки загальною вартістю 1 500 грн.

За касаційними скаргами засудженого та його захисника вирок змінено на таких підставах.

Належно оцінивши зібрані у справі й досліджені у судовому засіданні докази в їх сукупності, суд дійшов обґрунтованого висновку про доведеність вини Н. в умисному вбивстві М. з корисливих мотивів, учиненому під час розбійного нападу, поєднаного з проникненням у житло. Дії засудженого за п. «а» ст. 93 та ч. 3 ст. 142 КК (1960 р.) кваліфіковано правильно.

Покарання Н. за п. «а» ст. 93 КК (1960 р.) призначено відповідно до вимог ст. 65 КК (2001 р.) з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, даних про особу винного та обставин, що пом'якшують покарання. Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що воно є необхідним і достатнім для виправлення засудженого.

З огляду на матеріали справи ухвалою колегії суддів Судової палати з кримінальних справ Верховного Суду України від 30 травня 2002 р. було скасовано вирок апеляційного суду м. Києва від 22 січня того самого року щодо Н. у зв'язку з порушенням органами досудового слідства вимог ст. 22 КПК.

Зазначеним вироком Н., крім п. «а» ст. 93 КК, було засуджено ще й за ч. 3 ст. 142 КК (1960 р.) на 11 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна. Під час нового розгляду справи суд на порушення вимог ч. 2 ст. 400 КПК за відсутності зазначених у цій нормі закону підстав посилив покарання, призначене Н. за ч. 3 ст. 142 КК, до 12 років позбавлення волі, що є неприпустимим.

У зв'язку з цим колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок щодо Н. змінила — пом'якшила зазначене покарання до 11 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна, а за сукупністю злочинів, відповідальність за які передбачено п. «а» ст. 93 та ч. 3 ст. 142 КК (1960 р.), на підставі ст. 42 цього Кодексу остаточно призначила засудженому 15 років позбавлення волі.

Відповідно до ст. 94 КК України під час визначення виду заходів медичного характеру суд зобов'язаний враховувати не тільки характер і тяжкість захворювання, а й ступінь небезпечності психічнохворого для себе та інших осіб

Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України

від 15 лютого 2005 р.

(витяг)

Микитівський районний суд м. Горлівки Донецької області постановою від 22 січня 2004 р. визнав Д. неосудним, звільнив його від кримінальної відповідальності та застосував щодо нього примусовий захід медичного характеру у вигляді поміщення у психіатричну лікарню зі звичайним наглядом.

Суд визнав, що Д., який страждав на психічне захворювання, 2 жовтня 2003 р., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті особистих неприязних стосунків ударив кухонним ножом у шию Н., заподіявши йому легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

В апеляційному порядку справа не розглядалася.

У касаційному поданні заступник прокурора Донецької області порушив питання про скасування постанови щодо Д. і направлення справи на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що суд не врахував повною мірою ступінь тяжкості вчиненого суспільно небезпечного діяння та даних про особу психічнохворого, а також тим, що у справі необхідно провести стаціонарну судово-психіатричну експертизу.

Заслухавши доповідь судді, думку прокурора, який підтримав касаційне подання, перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені у поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України визнала, що воно підлягає задоволенню на таких підставах.

Відповідно до ч. 1 ст. 94 КК суд визначає вид примусового заходу медичного характеру залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння та з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб. А згідно з ч. 5 цієї статті щодо психічнохворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя інших осіб, застосовується госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Застосовуючи щодо Д. примусовий захід медичного характеру у вигляді поміщення його до психіатричної лікарні зі звичайним наглядом, суд керувався висновком амбулаторної судово-психіатричної експертизи про необхідність госпіталізувати його до такої лікарні.

Згідно з роз'ясненням Пленуму Верховного Суду України, яке міститься у п. 9 постанови «Про судову практику по застосуванню примусових заходів медичного характеру» від 19 березня 1982 р. № 2, при визначенні типу психіатричної лікарні, в яку необхідно помістити неосудного, суд повинен виходити не тільки з його психічного стану, а й із характеру вчиненого ним діяння. Рекомендації експертів щодо цього не є обов'язковими для суду, оскільки вони встановлюють тип психіатричної лікарні, виходячи лише із психічного стану хворого без урахування характеру вчиненого діяння, що не належить до їх компетенції.

Однак суд не врахував, що Д. учинив суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя іншої особи. Крім того, з огляду на матеріали справи 24 березня 1990 р. Д. вчинив убивство Б., у зв'язку з чим був направлений на примусове лікування у психіатричну лікарню із суворим наглядом. У 2000 р. його двічі засуджували за заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Усе це може свідчити про те, що Д. становить особливу небезпеку для суспільства, а отже, потребує госпіталізації до психіатричного закладу із суворим наглядом.

Виходячи з наведеного, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційне подання заступника прокурора Донецької області задовольнила: постанову Микитівського районного суду м. Горлівки Донецької області від 22 січня 2004 р. щодо Д. скасувала і направила справу на новий судовий розгляд у той самий суд, але в іншому складі суддів. До того ж колегія зазначила, що під час нового розгляду справи суду необхідно всебічно, повно й об'єктивно дослідити всі обставини справи і залежно від установленого правильно визначити, який вид примусового заходу медичного характеру необхідно застосувати щодо Д.

Відповідно до ст. 275 КПК України розгляд справи проводиться тільки стосовно підсудних і в межах пред'явленого їм обвинувачення. У разі необхідності доповнити чи змінити пред'явлене обвинувачення або порушити кримінальну справу з нового обвинувачення чи щодо нових осіб суд додержується правил, установлених у статтях 276–278 КПК України.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 29 березня 2007 р. № 05-626 км у справі О.

Відповідно до положень ст. 267 КПК України у разі відмови прокурора від обвинувачення потерпілий має право вимагати продовження розгляду справи. У цьому випадку він підтримує обвинувачення. У зв'язку з цим суд, роз'яснюючи потерпілому його право, повинен належним чином з'ясувати

його думку і прийняти рішення з урахуванням позиції потерпілого.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 16 січня 2007 р. № 0512к 07 у справі Р.

Вирок апеляційного суду має відповідати вимогам статей 332–335 КПК України.

Ухв. КС СПКС ВСУ від 20 лютого 2007 р. № 05-408к 07 у справі Л.

Розділ XVI

Кримінально-правова характеристика умисного вбивства

1. Кримінально-правова характеристика умисного вбивства за обтяжуючих обставин в історичному та порівняльно-правовому аспектах

П. Пилипчук — перший заступник Голови Верховного Суду України, Заслужений юрист України

М. Короленко — заступник Голови апеляційного суду м. Києва, кандидат юридичних наук, доцент

Кримінальне право та його інститути мають своїм основним завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави від злочинних посягань. Визначаючи соціальну обумовленість кримінального закону, ефективність застосування окремих кримінально-правових інститутів і норм, можна виявити адекватність ознак того чи іншого діяння, описаного в законі як злочин, усвідомити наявність проблем в законодавстві. Крім того, можна визначити недоліки нормотворчої діяльності законодавця, оптимальність рівня криміналізації, необхідності декриміналізації певних діянь, відповідність заходів кримінально-правового впливу на стан законності та правопорядку в Україні. Розгляд соціологічних аспектів дає можливість з'ясувати роль кримінального права в житті молоді держави, правильного розуміння кримінально-правового примусу, а також наукового та практичного розуміння інститутів та норм КК України 2001 р.

Застосування засобів кримінально-правового примусу до осіб, які вчинили злочин, а тим більше умисне вбивство, повинно базуватися на врахуванні соціальних, політичних, культурних і економічних умов життєдіяльності певного суспільства, в нашому випадку — України. Це дасть змогу підійти об'єктивно до визначення поняття вбивства, його юридичних ознак та встановити правові наслідки щодо осіб, які вчиняють ці злочини.

Відповідальність за посягання на життя людини, як засвідчують літературні джерела, в далекому минулому передбачалася у звичаєвому праві. На нормативному рівні встановлення і диференціація відповідальності та караності за вбивство були зафіксовані в нормах римського права. Не визнаючи необережного вбивства, відповідальність за посягання на життя іншої людини встановлювалася за наявності лише умисної форми вини. В переважній більшості вбивства мали місце під час вчинення розбою, шляхом (способом підпалювання, отруєння, із засідки тощо. Особливо тяжкими (кваліфікованими) вбивствами вважалися випадки позбавлення життя близьких родичів тощо. Одночасно з такими видами вбивств (побутовими) мали місце посягання на життя знаті, військових та ін. Ці посягання каралися смертю специфічними способами, а саме: закопуванням живцем, розп'яттям на хресті, зав'язуванням у мішку зі зміями тощо. Надалі в європейських країнах, в яких діяла система романо-германського права, види вбивств визначали, враховуючи психічне відношення вбивці до своєї жертви: наперед усвідомлюване тяжке вбивство; наперед не усвідомлюване (просте).

Слід зазначити, що такий підхід у багатьох країнах Європи зберігся донині поряд з такими різновидами, як вбивство рідних через порушення вірності, таємне (віроломне) вбивство тощо.

Подібним чином відповідальність за умисні вбивства встановлювалася і на теренах України за часів князів Київських у договорах із греками. Договір Олега 907 р. було доповнено договором від 911 р., в якому з 12 статей 5 стосувалося кримінального права; договором Ігоря (945 р.), Ярослава (1016 р.) та ін. Київські князі укладали також договори з Візантією, які за юридичною технікою стояли нарівні з іншими міждержавними договорами того часу. Договір був викладений мовами обох сторін. Це є свідченням того факту, що на теренах України діяли писані норми – збірники законів, «Статут», «Закон руський» (X ст.).

Найдавнішою правовою пам'яткою є «Руська правда» (XI–XII ст.), яка дійшла до нас в декількох редакціях. Згодом

(XIII–XIV ст.) почали діяти норми писаного права Литви і Польщі. За часів Гетьманщини, тобто відповідної самостійності України, відповідальність за вбивства наступала згідно з нормами литовського та польського законодавства, діяли також норми звичаєвого права¹. Починаючи з XVI–XVII ст. на терені України діють норми кримінального законодавства Московії та Російської імперії, які суттєво відрізнялися від права Київської Русі. Ці історичні обставини обумовила необхідність звернення до кримінального законодавства європейських держав у порівняльно-правовому аспекті. І тепер можна стверджувати, що правова система Київської Русі була досить демократичною і гуманною.

Водночас аналіз літературних джерел дає підстави зробити висновок, що деякі автори під час аналізу наведених правових джерел припускалися неточності та тенденційності². «Руська правда» є правовим документом високого юридичного рівня, який постійно вдосконалювався, закріплюючи на нормативному рівні гуманістичні ідеї. Щодо вбивства, то ще за часів князя Володимира була скасована смертна кара, а отже, заборонялася кривава помста. Так, у ст. 32 короткої та ст. 79 просторової редакцій «Руської правди» передбачалася відповідальність за свавільне застосування щодо вбивці кари без судового розгляду.

Історичний досвід підтверджує, що межа між злочинним і незлочинним діяннями переважно повинна визначатися законом. Ознаки вбивства, особливо його різновид умисного вбивства за обтяжуючих обставин, повинні бути визначені на нормативному рівні з урахуванням процесу історичного розвитку, який відбувався в трьох історичних вимірах:

1. Час існування Київської Русі. В літературних джерелах зазначено: «Найдавнішою пам'яткою і віщом національного

¹ Сиза Н. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини. — К., 2000. — С. 31.

² Уголовное право. Особенная часть. — М., 1998. — С. 29–30; Российское законодательство X–XX вв. — М., 1984. — Т. 1. — С. 65–129.

права України періоду Київської Русі є юридичний збірник під назвою «Руська правда». Це був перший кодифікований збірник юридичних норм¹, який мав три редакції: коротку, просторову і скорочену з просторовою. Коротка редакція «Руської правди» складалася з Правди Ярослава і Ярославовичів (XI ст.) і мала три частини. Частиною першою ст. 1 передбачалася відповідальність за умисне вбивство. Просторова редакція містила всю коротку редакцію та додатки до неї (XII–XIII ст.). У ній наводяться деякі ознаки помсти: «Якщо уб'є муж мужа, то мстити братові за брата, або батькові, або синові, або дітям брата», а також йдеться про відшкодування збитків, завданих вбивством: «Якщо ніхто не буде мстити, то треба заплатити 80 гривен, якщо це буде князівський муж або тіун; коли ж це буде русин, або ізгой, або словенін, то заплатити за нього 40 гривен»². У той період використовувалися норми як звичаєвого, так і статутного права, а відповідальність за вбивство не пов'язувалася з визначенням каліцтва або зі смертною карою. «Не вбивайте ані певнишого, ані вишного», — писав Володимир Мономах у «Поученні дітям». На відповідальність за вбивство впливали такі чинники: чи то був закінчений злочин, чи було вчинено злочин однією особою, чи групою осіб, чи то було вбивство з умислом, чи вчинене випадково, чи під час бійки, чи у стані сп'яніння. Найбільш сувора відповідальність у вигляді видання на «потік і пограбування» призначалася за підпали, конокрадство та розбій, пов'язані з вбивством.

2. Втрата державності на теренах України³. Після татаро-монгольської навали на території України поступово почали діяти правові системи спочатку Литви та Польщі, а потім і Московії (Росії). Водночас тривало використання звичаєвого та статутного права («Руська правда»). При цьому на землях України, що перебували під впливом Литви та Польщі, зали-

¹ *Історія українського права: Навч. посіб. / За ред. проф. О.О. Шевченка.* — К., 2001. — С. 9.

² Там само. — С. 17.

³ *Новий тлумачний словник української мови.* — К., 1998. — С. 511.

шався попередній юридичний устрій, оскільки мав більш високий рівень розвитку. Представники правової системи це формулювали таким чином: «Ми старовину не порушуємо, а новину не вводимо». Така ситуація тривала і після прийняття Литовських статутів 1529, 1566 та 1588 рр., які за своїм техніко-юридичним рівнем випереджали чимало тогочасних західноєвропейських законів.

На інших землях України, що відійшли до Польщі, мали чинність статuti: 1347 р., 1420–1423 рр., 1505 р., Збірник законів Польських, удосконалення якого після 1782 р. завершилося прийняттям єдиного Збірника законів. Того часу в нормах кримінального права було сформульовано два підходи щодо визначення поняття злочину: формальний та матеріальний, юридичні ознаки об'єктивного та суб'єктивного характеру, відповідальність за скоєння злочину шляхом бездіяльності. Було також визначено ознаки наміру та неосторожності, вік відповідальності (16 років). Водночас мотив і мета злочину майже не впливали на міру покарання. У цей період такі об'єктивні ознаки, як місце, час та спосіб вчинення злочину, набуваючи юридичного значення, значна увага надавалася причинному зв'язку в злочині. Були сформульовані інститути кримінального права, зокрема: повторність злочинів, сукупність злочинів, наприклад вбивство та викрадення майна, що призводило до найбільш суворого покарання. Певним чином окреслювався й інститут необхідної оборони у разі захисту особистих і майнових прав та державних інтересів (наприклад, вбивство державного злочинця). Подальшого розвитку набули норми, що встановлювали відповідальність за державні, військові та службові злочини тощо. Проте найбільш тяжкими злочинами вважалися злочини проти церкви, моралі та сім'ї. До умисних належали вбивства: батьків, одного з подружжя іншим, братом сестри, пана або під час бандитського нападу. За них покарання у вигляді смертної кари, насамперед, призначалося з урахуванням соціального стану потерпілого (пан, близький родич), способу вчинення (вбивство під час бандитського нападу), в чому вбачаються ознаки впливу романо-германської системи (сім'ї) права.

Використовуючи норми «Руської правди», Литовських статутів та польського законодавства, правозастосувачі на теренах України переслідували такі цілі: відшкодування збитків потерпій особі, призначення адекватного покарання відповідно до тяжкості злочину, спокутування гріха та залякування злочинців.

Правовою пам'яткою цього періоду є «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.). Хоча цей документ не був прийнятий, але на нормативному рівні закріпивши поділ убивств на умисні та необережні. У главі 20 були передбачені вбивства за обтяжуючих обставин, до яких належали: вбивство пана, церковника, військового, вагітної жінки, близького родича, двох і більше осіб, під час розбою, шляхом отруєння, із застосуванням зброї тощо. Тобто в цьому документі є ознаки впливу кримінального законодавства європейських держав¹.

Починаючи з кінця XVIII ст. відбулося знищення української державності, а отже, і загального права як одного із джерел національного права України. Натомість набуло чинності московське законодавство, яке не мало нічого спільного зі слов'янським правом, оскільки в ньому, починаючи з XIV ст. (Двінська Уставна грамота², Судебники 1497 р. та 1550 р., Соборне уложення 1649 р.), почали домінувати положення та принципи публічного права. У літературних джерелах зазначається: «Деякі царські укази у XVIII ст. стають визначальними у розвитку суспільних відносин в Україні: Указ від 1714 р. про єдиноспадкування, Табелі про ранги 1723 р., Маніфест про скасування гетьманства 1764 р., Указ від 1783 р. про закріпачення українських селян. З кінця XVIII ст. усе частіше в Україні застосовується загальноімперське російське законодавство»³. Спочатку російське законодавство, в зокрема Соборне уложення, не поширювалося у повному

¹ *Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743.* — К., 1997. — С. 348–397.

² *Кривошеин П.К. Преступление. Историческое исследование.* — К., 1993. — С. 7.

³ *Історія українського права.* — К., 2001. — С. 52.

обсязі на українські землі, що після 1654 р. увійшли до складу Московської держави. Відповідно до цих документів за вбивство призначали смертну кару в її найбільш жорстоких проявах: страта через повішення, спалення, четвертування тощо. Артикулами воїнськими Петра I, які діяли паралельно із Соборним уложенням, передбачалися такі види кваліфікованих вбивств: за винагороду, шляхом отруєння, офіцера, керівника вбивства тощо¹. В «Уложенні про покарання уголовні та виправні» (1845 р.) були враховані принципи відповідальності за кваліфіковане вбивство, закріплені в кримінальних кодексах Європи, зокрема: Австрії (1803 р.), Бельгії (1867 р.), Греції (1833 р.), Німеччини (1871 р.), Іспанії (1850 р.), Франції (1810 р.). Проте визначалися обтяжуючі обставини по-різному².

З 1903 р. російське Кримінальне уложення повною мірою почало діяти на теренах України. До кваліфікованих видів вбивств були віднесені наведені вище та були враховані способи вчинення так званих «побутових» вбивств та деякі суб'єктивні обставини.

3. Період соціалістичного права 1917–1990 рр.³ З 1917 р. по 1922 р. у боротьбі зі злочинними посяганнями на життя радянська влада використовувала кримінальне законодавство Російської імперії⁴. У літературних джерелах періоду 1917–1990 рр. ставлення до законодавства Царської Росії було негативним. Стверджувалося, що воно мало риси «хаотичності, казуїстичності, потурало адміністративному і судовому

¹ *Уголовное право. Особенная часть.* — М., 1998. — С. 31.

² *Уголовное право. Особенная часть.* — М., 1998. — С. 32.

³ *Борьба с преступностью в украинской ССР. 1926–1967 гг. К., — 1967. — Т. 2. — С. 34–35; Особенности уголовных кодексов Союзных республик / Под ред. проф. В.Д. Меньшагина. — М., 1963. — С. 148–149; Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917–1952 гг. / Под ред. И.Т. Полякова. — М., 1953. — С. 281–282; Мишугин П.Г. Очерки по истории советского уголовного права. 1917–1918 гг. — М., 1954. — С. 11–65.*

⁴ *Історія українського права.* — К., 2001. — С. 147–167.

свавілля, було практично недосяжне для мільйонів трудящих¹». Водночас, як зауважують дослідники, Центральна Рада «тривалий час залишала чинним на території України законодавство Російської імперії та Тимчасового уряду Росії, у той час як радянський уряд Росії, а слідом за ним і більшовицький уряд України оголосили нечинними на своїй території закони повалених урядів, зокрема уряду Центральної Ради. Проте певний час в Україні допускалася можливість застосування законодавства Російської імперії, у тому числі й кримінального...»². Саме у зазначений період до прийняття КК 1922 р. на Україні спостерігалось зміщення акценту в законотворчому процесі в бік виконавчих органів, що було започатковано прийняттям відомчого акта «Керівні засади кримінального права РРФСР» від 12 грудня 1919 р., виданою НКЮ РРФСР³.

Цим документом передбачалося, що завданням кримінального права є боротьба з порушниками нових умов співжиття, що утворюються в перехідний період диктатури пролетаріату. Ця ідея була сформульована у ст. 3: «Радянське кримінальне право має своїм завданням шляхом репресій охороняти систему суспільних відносин, що відповідають інтересам трудящих мас, які організувалися в пануючий клас у перехідний від капіталізму до комунізму період диктатури пролетаріату». Виходячи з цих ідеологічних (політичних) міркувань, автори «Керівних засад» у ст. 6 надали нове визначення поняття злочину: «Злочином є дія або бездіяльність, які небезпечні для даної системи суспільних відносин»⁴. Такі визначення завдань кримінального права та злочину були закріплені та реалізовані в наступних радянських Кримінальних кодексах

¹ *Онищенко Н.Н.* Становление и развитие источников советского права на Украине. — К., 1988. — С. 6.

² *Волох О.В.* Історія кримінально-правової боротьби з посяганням на власність в Україні (1917–1927) // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2002. — С. 9.

³ *Курс советского уголовного права.* — М., 1970. — С. 68–71.

⁴ *Курс советского уголовного права.* — М., 1970. — С. 70.

1922, 1927, 1960 рр. Проте слід зазначити, що охорона людини кримінально-правовими засобами була набагато слабшою порівняно з охороною соціалістичної власності. Так, за кримінальним законодавством РФ відповідальність за умисне вбивство без обтяжуючих обставин до прийняття КК 1995 р. передбачалася у вигляді позбавлення волі на строк до 10 років, а за розкрадання в особливо великих розмірах — від 10 до 15 років, або призначення смертної кари. Першим кодифікованим кримінально-правовим актом став КК РРФСР 1922 р., який повністю був рецептований радянським урядом України в 1922 р. За КК УРСР аналогічно КК РРФСР 1922 р. передбачалася відповідальність як за умисне, так і за необережне вбивство.

Стаття 142 (ст. 142 КК РРФСР) закріплювала відповідальність за умисне вбивство за таких обтяжуючих обставин: а) вчинене з користі, ревнощів (за відсутності надзвичайного душевного хвилювання тощо); б) вбивство особою, яка відбула покарання за умисне вбивство або особливо тяжке тілесне ушкодження; в) вчинене способом, небезпечним для життя багатьох людей, або з особливими стражданнями для вбитого; г) з метою полегшити або приховати інший тяжкий злочин; ґ) особою, обов'язком якої було особисте піклування про вбитого; д) з використанням безпорадного стану вбитого. Покарання передбачалося у вигляді позбавлення волі не менше ніж 8, але не більше, ніж 10 років¹. Надалі застосовувався КК УРСР 1927 р., який не мав суттєвого впливу на визначення обставин, що обтяжують вбивство. Проте деякі обставини, що містилися в ст. 138 КК 1922 р., редакційно були змінені (пункти «а», «б»). Пункт «б» ст. 138 КК 1927 р. було доповнено обставиною «тяжке тілесне ушкодження», а п. «ж» — «жінки, завідомо вагітної». За кримінальним законодавством радянських республік обтяжуючі обставини умисного вбив-

Борьба с преступностью в Украинской ССР. 1926–1967 гг. — К., 1967. — Т. 2. — С. 34–35; *Особенности уголовных кодексов союзных республик /* Под ред. проф. В.Д. Меньшагина. — М., 1963. — С. 350.

ства визначалися майже однаково законодавством усіх союзних республік. До них, зокрема, належали вбивства: з корисливих спонукань; особою, яка опікувалася вбитим; з використанням безпорадного стану потерпілого; особою, яка раніше притягувалася до відповідальності за умисне вбивство або тілесне ушкодження за певних обставин; способом, небезпечним для життя багатьох осіб, або особливо мученицьким способом для вбитого; з урахуванням родинних стосунків тощо. Такі види вбивств за КК Української РСР 1922 та 1927 рр. каралися позбавленням волі, а згодом — смертною карою. Водночас вбивство представника влади або будь-яких осіб при вчиненні державних (контрреволюційних) злочинів каралися виключно смертною карою¹. В 1959 р. ст. 138 КК була доповнена ч. 2, яка передбачала відповідальність за вбивство військовослужбовцем як за вбивство за особливо обтяжуючих обставин. За цей злочин передбачалося застосування вищої міри покарання — розстріл². На той час кількість обставин, що обтяжували вбивство, було збільшено такими видами: п. «а» — «при розбійному нападі, з хуліганських або інших низьких спонукань»; п. «в» — «при звалтуванні»; п. «г» — «групою осіб»; п. «д» — «повторно або одночасно вбивство декількох осіб». Покарання за ці види вбивств передбачалися у вигляді позбавлення волі від 7 до 15 років або смертної кари³.

КК України (1960 р.) (ст. 93) закріплював відповідальність за вбивство за таких обтяжуючих обставин: а) з корисливих мотивів; б) з хуліганських мотивів; в) вчинене при виконанні потерпілим службового або громадянського обов'язку; г) двох або більше осіб; г) жінки, яка завідомо для винного була вагітною; д) вчинене з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох людей. Надалі ці обставини уточнювалися та доповнювалися. Зокрема станом на 1958 р.

¹ Кримінальний кодекс Української ССР. — К., 1958. — С. 49–50.

² Кримінальний кодекс Української ССР. — К., 1958. — С. 49–50.; Уголовный кодекс РСФСР. — М., 1952. — С. 47–48.

³ Кримінальний кодекс Української ССР. — К., 1958. — С. 727.

їх було 7, 1959 р. — 9¹. Тобто радянський законодавець пішов шляхом розширення кола обставин, що обтяжують умисне вбивство.

Слід зауважити, що КК Української РСР 1922 р. і 1927 р. та російське кримінальне законодавство мали однакову кількість обтяжуючих вбивство обставин. У кримінальному законодавстві України були відсутні такі обтяжуючі обставини, як вбивства з кривавої помсти та з мотивів національної ворожнечі.

Система кримінального законодавства кожної держави індивідуальна, хоча є деякі спільні риси, характерні для тих чи інших систем (сімей) права, обумовлені суспільним розвитком певних країн. Слід зауважити, що в правових країнах, де законодавство є більш досконалим, досконалішою є й система кримінального законодавства.

Характерною ознакою правових систем цих держав є значна імплементація норм міжнародного права в національну систему законодавства. Варто наголосити, що в переважній більшості країн, в тому числі й пострадянських, перші розділи (глави) Особливих частин визначають кримінально-правовий захист життя і здоров'я людини як найбільшу соціальну цінність².

Радянська наука кримінального права розглядала зарубіжне право лише в негативному світлі, критикуючи правові системи, інститути, положення. Проте десь з 80-х років ХХ ст. ситуація змінилася і зусилля вчених-криміналістів почали спрямовуватися на пізнання зарубіжного кримінального права. Досліджувалися, передусім, континентальна правова система (ФРН, Франція тощо) та англо-саксонська (Велика Британія, США та ін.). Під час дослідження використовувався порівняльний метод, визнаний у теорії права як порівняльне правознавство. Особливе місце серед зарубіжних вчених-правознавців посідає Рене Давид, котрий своє головне завдання вбачав у розширенні взаєморозуміння і спів-

¹ Кримінальний кодекс Української ССР. — К., 1958. — С. 49.

² Кримінальне право. Особлива частина. К., 1998. — С. 851–889.

робітництва народів, що й обґрунтовував у праці «Основні правові системи сучасності», яка у Франції, на батьківщині автора, видавалася 10 разів¹. Сучасний світ становить понад двісті держав, кримінальне законодавство яких має історичну і правову специфіку². Певні положення зарубіжного законодавства були враховані українським законодавством під час прийняття КК 2001 р. Однак принцип верховенства права не було в повному обсязі реалізовано. Це обумовлює необхідність дослідити на теоретичному рівні законодавство найближчих сусідів: Білорусі, Росії, Казахстану, Польщі тощо. У цих країнах відбувається творчий процес зі створення нового кримінального законодавства на демократичних засадах. Ця діяльність повинна бути спрямована на дослідження та імплементацію норм кримінального права держав з віковими демократичними традиціями: Австрії, Франції, Великої Британії, Німеччини, США та ін.

Такий підхід підтримують та належно обґрунтовують українські вчені-криміналісти. Так, В. О. Навроцький слушно зазначає, що на сьогодні вже діє міжнародне кримінальне право на нормативній, кримінологічній соціально-психологічній основі, існує відповідне коло проблем, які виходять за межі матеріалу, що стосується національного кримінального права. Ці проблеми заслуговують вивчення: урахуванням того, що й міжнародне кримінальне право, й національні кримінальне право за основний предмет мають злочин і покарання за нього³.

Підтвердженням цієї слушної думки відомого вченого є той факт, що КК 2001 р. вперше передбачив Розділ XXI «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Такий підхід є закономірним і корисним, оскільки дає можливість порівняти рівнозначні за своєю суттю об'єкти

¹ Рене Д. Основные правовые системы современности. — М., 1988. — С. 37–48.

² Панов В.П. Международное уголовное право. — М., 1997.

³ Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина. К., 2000. — С. 708.

дослідження¹. Так, у середні віки порівнювалося Римське право з правом канонічним. В Англії у XVI ст. у порівняльному аспекті обговорювались позитивні риси канонічного і загального права. Ш. Монтеск'є хотів шляхом порівняння вивчити дух законів і визначити принципи досконалої системи управління суспільством. Порівняльно-правовий метод спершу застосовувався під час створення та прийняття нормативних актів, а вже згодом його почали більш широко використовувати в загальній теорії права і зокрема в кримінальному праві.

Нині порівняльно-правовий метод застосовується під час дослідження систем (сімей) права, міжнародного і національного права, публічного і приватного права, різноманітних аспектів національного права та законодавства.

Враховуючи сучасний етап розвитку нашої держави та її правової системи, вбивства за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК) досліджуються та аналізуються у порівнянні з відповідними положеннями кримінального законодавства певних зарубіжних країн (пострадянських, країн колишнього соціалістичного табору, держав романо-германської та англосаксонської сімей права та ін.).

КК України 2001 р. передбачив відповідальність за умисне вбивство без обтяжуючих та з обтяжуючими обставинами у ст. 115 КК (ч. 1 та ч. 2 відповідно) замість двох статей КК 1960 р. (статті 94, 93). У КК 2001 р. кваліфікуючі обставини мають цифрову нумерацію 1–13. Кількість обтяжуючих обставин збільшилася з дев'яти до тринадцяти². До ч. 2 ст. 115 КК України не ввійшли такі обтяжуючі обставини, як вбивство, вчинене «особливо небезпечним рецидивістом» та організованою групою. Водночас кількість обтяжуючих обставин збільшено за рахунок таких обтяжуючих обставин: «вбивство заручника», «вбивство, поєднане з насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом», «вбивство малолітньої дитини». Змінено також послідовність

¹ Тиле А.А., Швеков Г.В. Сравнительный метод в юридических дисциплинах. — М., 1973. — С.

² Кримінальний кодекс України. — К., 2001.

викладення обтяжуючих обставин та внесено певні уточнення редакційного характеру.

Подібним чином передбачена кримінальна відповідальність за вбивство за обтяжуючих обставин КК Російської Федерації 1996 р. (ст. 105) — 13 обтяжуючих обставин; КК Республіки Казахстан 1997 р. (ст. 96) — 13 обтяжуючих обставин¹; КК Республіки Білорусь 1999 р. (ст. 139) — 16 обтяжуючих обставин².

Це засвідчує, що законодавці пострадянських держав пішли шляхом розширення переліку обтяжуючих обставин, відносячи до них обставини, вироблені теорією і практикою, змінами у житті суспільства. Відмінності викладення ч. 2 ст. 115 КК України від подібної статті КК РФ полягають у редакційних особливостях і в послідовності викладення. У частині 2 ст. 105 КК РФ передбачено: п. «в» — «вбивство особи, що завідомо для винного знаходиться в безпорадному стані, або поєднане з викраденням людини...»; п. «з» — «поєднане з розбоєм, вимаганням або бандитизмом»; п. «ж» — «вчинене групою осіб... організованою групою»; п. «л» — «за мотивами національної, расової, релігійної ненависті або ворожнечі або кривавої помсти»; п. «м» — «з метою використання органів або тканин потерпілого». Подібним чином визначені обтяжуючі обставини у КК Республіки Казахстан та Республіки Білорусь. Так, КК Республіки Білорусь (п. 14 ч. 2 ст. 139) закріплює «вбивство з мотивів расової, національної, релігійної ворожнечі та розбрату».

Водночас законодавці романо-германської та англо-саксонської сімей права обрали інший підхід, зменшивши кількість обтяжуючих обставин: У КК Республіки Польща 1997 р. у главі 19 «Злочини проти життя і здоров'я» у ст. 148 передбачено: параграф 1 — відповідальність за просте вбивство, яке підлягає покаранню позбавленням волі на строк не менше,

¹ Коментарии к Уголовному кодексу Республики Казахстан. — Караганда, 1999. — С. 225–226.

² Лукашов А.И., Саркисова Э.А. Уголовный кодекс Республики Беларусь: сравнительный анализ и комментарий. — Минск, 2000. — С. 168.

ніж 8 років, покаранню позбавленням волі на строк 25 років або довічним ув'язненням. Параграфом 2 передбачена відповідальність за кваліфіковане вбивство. До обставин, що обтяжують відповідальність, віднесено: вбивство з особливою жорстокістю, у зв'язку зі захопленням заручника, зі згвалтуванням або розбоєм; у результаті мотивації, що заслуговує особливого осуду; з використанням вогнепальної зброї або вибухових речовин, а також, згідно з параграфом 3 особи, яка однією дією вбиває двох або більше осіб чи раніше була обґрунтовано засуджена за вбивство. Такі вбивства підлягають покаранню позбавленням волі на строк не менше, ніж 12 років, покаранням позбавленням волі на строк в 25 років або довічним ув'язненням¹.

У КК ФРН 1871 р. у редакції 1998 р. та за станом на 1999 р. Розділ 16 «Злочинні діяння проти життя» (параграф 211) передбачає кримінальну відповідальність за «тяжке вбивство» за обтяжуючих обставин, яким є: вбивство із садистських спонукань, для задоволення статевого потягу, з корисливих та інших ганебних спонукань, жорстоким способом або загальнонебезпечними засобами, для приховання іншого злочинного діяння або полегшення його вчинення. Такі злочини караються виключно довічним ув'язненням².

У КК Австрії 1974 р. із доповненнями 2000 р. у Розділі I Особливої частини «Злочинні діяння проти життя і здоров'я» (параграф 75) встановлено відповідальність за «тяжке вбивство». Зазначено: «Хто вбиває іншу людину, карається позбавленням волі на строк від 10 до 20 років або довічним ув'язненням»³.

У книзі 2 «Злочини і покарання» у Розділі 1 «Вбивства та його види» КК Іспанії 1995 р. (ст. 138) передбачено кримінальну відповідальність за просте вбивство, яке карається позбавленням волі на строк від 10 до 15 років, а статті 139 та 140 закріплюють відповідальність за вбивство за обтяжуючих

¹ Уголовный кодекс Республики Польша. — Минск, 1998. — С. 57–58.

² Уголовный кодекс ФРГ. — М., 2001. — С. 37.

³ Уголовный кодекс Австрии. — М., 2001. — С. 43.

обставин, до яких належать: віроломство, за плату, за винагороду або за обіцянку, з особливою жорстокістю. За такі злочини передбачено позбавлення волі на строк від 15 до 20 років, а згідно зі ст. 140 вчинення вбивства за наявності двох або більше обтяжуючих обставин карається позбавленням волі на строк від 20 до 25 років¹.

За кримінальним законодавством Великої Британії (ст. 1 Закону про вбивство 1957 р.) умисне вбивство кваліфікується як тяжкий (кваліфікований) злочин за наявності однієї обставини: винний мав «заздалегідь обдуманий злий умисел». Він констатується за наявності у винного наміру протиправно умертвити іншу особу або протиправно нанести іншій особі тяжке тілесне ушкодження та якщо існує обставина, яка об'єктивно і реально тягне за собою смерть або потягла настання смерті².

Кримінальне законодавство Великої Британії визначає тяжке вбивство як найтяжчий тип убивства, який неодмінно карається обов'язковим довічним ув'язненням. «Убивство, — стверджує Пітер Лейленд, — рідкісний злочин у Великій Британії. 1988 р. зареєстровано 624 вбивства, при чому одну третину цих злочинів скоєно в хатніх умовах. 1992 р. зареєстровано 689 убивств. Із 297 жінок, убитих 1991 р., 41 % убили їх партнери, а ще 21 % — члени їхніх родин. 8 % із 397 вбитих чоловіків убили їх партнерки»³.

Особливість кримінальної відповідальності за вбивство за англійським законодавством полягає в наступному: окрім ясно зрозумілого вбивства — тобто заповідання смерті потерпілому пострілом, ударом ножа або іншим небезпечним предметом, отруєнням тощо, «про тяжке вбивство говорили навіть у зв'язку з умисним нараженням особи на неприйнят-

ну й очевидну небезпеку, наприклад, запроторення в'язня до камери, де інший в'язень хворів на віспу»¹. Такий підхід обумовлений визначенням тяжкого вбивства, під яким розуміється «не просто смерть, заподіяна іншій людині, а й умисна дія, якій передував лихий намір, тобто засудити можна тільки тоді, коли підсудний намір убити або завдати тяжких тілесних ушкоджень під час нападу на іншу особу».

Подібним чином визначаються та кваліфікуються аналогічні вбивства за законодавством Франції (ст. 221³ КК)².

Таким чином, розгляд вбивства, вчиненого за обтяжуючих обставин, в історичному аспекті дає підстави стверджувати, що цей злочин вчинявся лише умисно; законодавець поступово відмовився від принципу об'єктивного ставлення у винуватця; підставою відповідальності визнав винуватця (умисну та необережну в радянський період); ознаками потерпілого почав визнавати не лише родинні ознаки «потерпілий — вбивця», а й соціальний та інший статус потерпілого; загальнонебезпечний спосіб позбавлення життя потерпілого; мотив та мету вчинення вбивства та певні ознаки суб'єкта цього злочину. А аналіз кримінального законодавства зазначених вище країн дає підстави зробити такі висновки:

— наведене кримінальне законодавство встановлює відповідальність за два види умисних вбивств: так зване «просте» та тяжке вбивство, тобто вбивство за обтяжуючих обставин. Їхній перелік визначено на нормативному рівні, кількість їх незначна і має тенденцію до зменшення;

— умисні злочинні посягання на життя глав держав або урядів (королів, президентів, прем'єр-міністрів) караються згідно зі спеціальними нормами;

— у кримінальному законодавстві України, як і в кримінальному законодавстві інших пострадянських держав, обтяжу-

¹ Уголовный кодекс Испании. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. — М., 1998. — С. 51.

² Никифоров А.С. Ответственность за убийство в современном уголовном праве. Комментарий. — М., 2000. — С. 37–39.

³ Лейленд П. Кримінальне право. Злочин, покарання, судочинство. Англійський підхід. — К., 1996. — С. 98.

¹ Лейленд П. Кримінальне право. Злочин, покарання, судочинство. Англійський підхід. — К., 1996. — С. 99.

² Уголовный кодекс Франции. — М., 1993. — С. 153–155.

ючі вбивство обставини утворюють різновиди умисних вбивств. Їх кількість має тенденцію до збільшення.

2. Проблеми кваліфікації умисного вбивства, вчиненого на замовлення

*П. Пилипчук — суддя Верховного Суду України,
Заслужений юрист України*

*М. Мельник — заступник керівника
Науково-експертного управління
Секретаріату Верховної Ради України,
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України*

Вбивства на замовлення в Україні вчинялися і раніше, але були поодинокими і здійснювалися, як правило, на побутовому ґрунті. Зі зростанням соціальної напруги, загостренням економічних і політичних проблем, зростанням злочинності (у 1990 р. — на 14,7 % порівняно з 1989 р.), особливо насильницько-корисливих злочинів, набув поширення фактично новий, надзвичайно небезпечний різновид умисних вбивств — вбивство на замовлення.

За даними МВС України у 1993 р. таких злочинів було зареєстровано 87, у 1995 — 210, що у 2,4 рази більше, у 1996 — понад 100. З метою посилення боротьби з такого роду діяннями Законом України «Про внесення змін і доповнень до КК, КПК та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за посягання на життя, здоров'я і майно суддів, працівників правоохоронних органів, осіб, які беруть участь в охороні громадського порядку, та громадян» від 2 жовтня 1996 р. ст. 93 КК України було доповнено пунктом «и», яким передбачено відповідальність за вбивство, вчинене на замовлення.

Вплинути на стан злочинності, посилити відповідальність за цей злочин ці зміни не могли, оскільки (і до того майже у всіх випадках вчинення умисних вбивств на замовлення) дії винних кваліфікувалися за ст. 93 КК (як правило, за п. «а»

цієї статті). Натомість доповнення ст. 93 КК цим пунктом поставило перед органами досудового розслідування і судами багато проблем, пов'язаних із визначенням правової природи і змісту нової кваліфікуючої вбивство ознаки та зміною підходів до особливостей кваліфікації умисних вбивств, вчинених за декількох обтяжуючих обставин. Насамперед виникла необхідність визначитись із поняттям «замовлення» і «замовник» у кримінально-правовому значенні, оскільки закон не розкриває змісту такої обтяжуючої вбивство обставини, як вчинення його на замовлення.

У теорії кримінального права вбивство на замовлення пропонується розглядати як виконання угоди щодо позбавлення потерпілого життя¹. Сторонами такої угоди є, як мінімум, дві особи — замовник і виконавець. Проте таких осіб може бути і більше — кілька замовників, виконавців; до цих злочинів також можуть бути причетними посередники між замовником і виконавцем.

Як свідчить аналіз слідчої та судової практики застосування п. «и» ст. 93 КК для більшості кримінальних справ таке розуміння є правильним. Проте в окремих випадках замовлення вбивства і виконання цього замовлення нагадують угоду дуже схематично або й зовсім не нагадують. Це, наприклад, стосується тих випадків, коли замовлення має характер наказу чи вказівки, яка виконується не у зв'язку з якимись зобов'язаннями з боку замовника щодо конкретного вбивства, а через те, що виконавець задовго до надходження доручення на вбивство (замовлення) взяв на себе кілерські обов'язки, наприклад, відповідно до ролі, яку він виконує у злочинному угрупованні.

Разом з тим для вбивства на замовлення характерним є те, що виконавець такого вбивства одержує чи бажає одержати певну вигоду (матеріального чи нематеріального характеру) або ухилитися від якихось негативних обставин не внаслідок позбавлення життя потерпілого, а за виконання замовлення

¹ Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — К.: Юрінком, 1997. — С. 346.

чи у зв'язку з його виконанням, тобто опосередковано через волю і дії (бездіяльність) замовника або уповноважених на те ним осіб. Саме ця обставина принципово відрізняє вбивство на замовлення від інших вбивств, учинених під впливом сторонніх осіб.

Під вбивством на замовлення слід розуміти вбивство, що вчиняється виконавцем за дорученням особи (групи осіб), заінтересованої у позбавленні потерпілого життя, з метою одержання від замовника чи уповноваженої ним особи (осіб) за виконання замовлення певних вигод матеріального чи нематеріального характеру або з метою недопущення вчинення цими особами певних дій не на його користь.

Дії замовника і виконавця вбивства тісно пов'язані між собою. Проте з об'єктивної сторони вони суттєво відрізняються. Замовник (якщо тільки він не є одночасно і співвиконавцем вбивства) безпосередньо не позбавляє потерпілого життя, об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 93 КК, не виконує. Він, замовляючи убивство, вчиняє дії, які спонукають виконавця до вчинення вбивства. Залежно від змісту дій замовника замовлення може бути підмовництвом (коли замовник схилив виконавця до вчинення вбивства) або організацією вбивства (наприклад, у випадках, коли замовлення відбувається шляхом дачі наказу керівником злочинного угруповання кіллера або коли замовник діє через посередника і той схиляє виконавця до вчинення вбивства). Відтак неправильно є думка деяких практичних працівників, які вважають, що замовник повинен нести відповідальність за п. «и» ст. 93 КК без посилання на ст. 19 цього самого Кодексу. Така сама позиція є превалюючою й у судовій практиці — у більшості досліджених справ про вбивства на замовлення замовники визнавалися підмовниками чи організаторами злочину й їх дії кваліфікувалися, відповідно, за частинами 5 чи 4 ст. 19 та п. «и» ст. 93 КК.

Значні труднощі можуть виникнути у визначенні виду співучасника щодо замовника у випадках, коли ініціатива дачі доручення на вбивство походить від самого виконавця, який, знаючи, що у потенційного замовника є заінтересо-

ваність у позбавленні потерпілого життя, пропонує свої послуги з позбавлення певної особи життя за виконання замовником на його користь певних дій чи утримання від них. Зазначена ситуація містить усі ознаки вбивства на замовлення, коли воно здійснюється шляхом погодження на відповідну пропозицію. За таких обставин виконавець вчинення вбивства, крім своєї основної функції — виконання об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 93 КК, виконує ще й функцію підмовника — у його діях містяться ознаки підмовництва до замовлення, що, однак, не потребує додаткової кваліфікації. Особа, яка, будучи заінтересованою у позбавленні життя потерпілого, сприймає ініціативу виконавця і вчиняє обумовлені ним дії чи утримується від вчинення певних дій, є замовником. Замовництво у такому випадку здійснюється у формі дачі доручення потенційному виконавцеві шляхом погодження на його пропозицію і виконання (чи дачі згоди на виконання в майбутньому) висунутих ним умов (пред'явлених вимог). Суть проблеми полягає у визначенні того, ким є у цьому випадку замовник з точки зору інституту співучасті. Адже його дії не є ні підмовництвом, ні організацією вчинення вбивства. Якщо буквально тлумачити закон, то проблематичним є їх віднесення і до пособництва, оскільки відповідно до ч. 6 ст. 19 КК пособником визнається особа, яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла сховати злочинця, збраряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, добуті злочинним шляхом. Жодних описаних у ч. 6 ст. 19 КК конкретних дій замовник за описаних обставин не вчиняє. Якщо виходити із загально-теоретичного положення про те, що сприяння злочину в розумінні ч. 6 ст. 19 КК полягає у тому, що «пособник укріплює своїми діями або бездіяльністю бажання, рішучість у виконавця або інших співучасників на вчинення злочину»¹, то описані вище дії замовника можна вважати пособництвом.

¹ Кримінальне право України. Загальна частина. — Х.: Право, 1997. — С. 210.

Погоджуючись на пропозицію виконавця, він укріплює його рішучість, яка в нього вже є, на вчинення вбивства. Водночас, як уже зазначалося, ця рішучість укріплюється діями, які не передбачені у ч. 6 ст. 19 КК. Вихід з цієї ситуації можливий шляхом уточнення законодавчого описання пособництва. До речі, такої ж думки дотримуються автори проекту нового КК., внесеного на розгляд парламенту Кабінетом Міністрів України і схваленого у першому читанні, які у ч. 5 ст. 26 проекту передбачили, що «пособником визнається особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод чи іншим чином сприяла вчиненню злочину...»¹.

Даючи правову оцінку діям замовника, слідчий і суд у кожному випадку повинні чітко визначитися з питанням про те, до якого виду співучасників належать дії замовника, і кваліфікувати його з посиланням на відповідну частину ст. 19 КК та за п. «и» ст. 93 КК.

Слід мати на увазі, що підмовлення до вбивства не завжди є замовленням вбивства. Замовлення вбивства як специфічний, кваліфікований вид підмовництва відзначається особливим способом впливу замовника на виконавця — замовник переконує майбутнього виконавця в тому, що для нього вигідно вбити потерпілого, оскільки він у зв'язку з цим одержить певні блага або ж щодо нього не настануть певні негативні наслідки, досягнута між ними домовленість має характер і ознаки угоди, відповідно до якої виконавець бере на себе обов'язок позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити чи не вчинити на користь виконавця певні дії. Крім того, у разі замовлення вбивства замовник завжди зацікавлений у позбавленні життя потерпілого, зацікавленість же виконавця у цьому — відсутня або недостатня для того, щоб

¹ Див.: ч. 5 ст. 27 КК України 2001 р., згідно з якою: «Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобутті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню злочину».

самостійно викликати у нього рішучість вчинити вбивство. І після прийняття замовлення виконавець розглядає вбивство лише як засіб отримання тих вигод, які йому були обіцяні чи малися на увазі під час надходження і прийняття замовлення.

У цьому плані представляє інтерес справа щодо М., Р. і Д. Вирішивши шляхом розбою і вбивства заволодіти майном, що належало його батькові, М. «залучив» (так сказано у вирокі) до злочину знайомих Р. і Д., пообіцявши кожному з них заплатити за це по 5 000 дол. США з цієї суми, якою вони заволодіють внаслідок злочину. Вони втрюх розробили план вбивства, підготували знаряддя. М. обманним шляхом заманив батька в підвал, першим наніс удар ножом, після чого потерпілого почали бити Р. та Д. Втрюх вони повалили потерпілого, після чого Р. та Д. задушили його мотузкою. Дії всіх засуджених Закарпатський обласний суд кваліфікував за пунктами «а», «и» та «і» ст. 93 та ч. 3 ст. 142 КК. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України з такою кваліфікацією погодилась.

Є, однак, сумніви щодо правильності кваліфікації дій засуджених за п. «и» ст. 93 КК. Дійсно ініціатива вбивства виходила від самого М., який до вчинення злочину схилив Р. і Д. Проте з самого початку М. планував взяти участь у вчиненні злочину в повному обсязі, а на початку нападу — виконати найбільш активну і значиму роль. Він залучив Р. і Д. до вчинення злочину лише з огляду на те, що розумів, що самостійно злочин вчинити не може. Таким чином, як за спрямованістю умислу, так і за об'єктивними ознаками М. учинив підмовництво Р. і Д. до вчинення розбою і вбивства і разом з ними вчинив ці злочини. Те, що він запропонував певним чином розділити здобуте в процесі розбою майно, на нашу думку, у цьому випадку на кваліфікацію дій засуджених не впливає. Більше того, засудивши М. за п. «и» ст. 93 КК, суд тим самим визнав його винним не у замовленні вбивства, а у вчиненні вбивства на власне замовлення, що, очевидно, є неправильним.

Обтяжуюча обставина, передбачена п. «и» ст. 93 КК, належить до обставин, що характеризують суб'єктивні властивості вбивства. Суб'єктивна сторона вбивства на замовлення харак-

теризується прямим умислом — винна особа усвідомлює, що вона виконує протиправне замовлення на позбавлення потерпілого життя, і бажає це замовлення виконати. Разом з тим не виключається, що цей злочин вчинено і з непрямим умислом. Це, наприклад, стосується випадків, коли доручення замовника містить альтернативу, відповідно до якої завданням для виконавця є заподіяння потерпілому ушкоджень або його вбивство. Якщо виконавець під час здійснення такого замовлення застосує насильство, при якому не бажатиме настання смерті потерпілого, але свідомо допускатиме, що смерть може настати, і потерпілому дійсно заподіюється, смерть, він повинен нести відповідальність за вбивство, вчинене на замовлення.

Треба особливо підкреслити, що диспозиція п. «и» ст. 93 КК сформульована як «умисне вбивство, вчинене на замовлення», тобто у законі йдеться про випадки, коли замовляється саме вбивство, а не якесь інше насильство. Отже, відповідальність за цією ознакою настає лише у тому випадку, коли замовляється вбивство, а не нанесення тілесних ушкоджень чи застосування іншого насильства. У зв'язку з цим не може кваліфікуватися за п. «и» ст. 93 КК вбивства у випадках, коли замовник доручив виконавцеві заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець під час виконання замовлення умисно вбив потерпілого. У такому випадку правова оцінка дій винних осіб повинна здійснюватися за правилами кваліфікації злочинів при ексцесі виконавця.

Факт надходження замовлення на вбивство є обставиною, яка спонукає формування (або завершення формування) у виконавця умислу на вбивство, ним же зумовлено формування у виконавця мотиву злочину. Якщо рішучість вчинити вбивство виникла не у зв'язку із замовленням, а під впливом якихось інших факторів, кваліфікувати вбивство як вчинене на замовлення не можна.

Саме по собі бажання виконати замовлення на вбивство не лежить в основі дій виконавця. Надходження такого замовлення лише породжує основну мотивацію його дій, започатковує мотив злочину, зумовлює його формування. Мотив такого вбивства полягає у бажанні виконавця одержати від замовни-

ка або уповноважених ним осіб за вчинене вбивство вигоду матеріального чи нематеріального характеру або не допустити вчинення ними певних дій не на його користь. Матеріальна вигода при вбивстві на замовлення може полягати у винагороді за вбивство у вигляді одержання грошей, майна, цінних паперів тощо, одержання чи збереження прав на майно, звільнення від матеріальних витрат чи матеріальних обов'язків. Бажання одержати таку вигоду за своєю природою є корисливими спонуканнями. Під нематеріальною вигодою треба розуміти вчинення чи невчинення на користь виконавця таких дій нематеріального характеру, які той вважає відповідно до свого світогляду і розуміння бажаними та корисними для нього (у вигляді допомоги у працевлаштуванні, вирішенні певних життєвих проблем, звільненні від кримінальної відповідальності чи від відповідальності перед злочинними «авторитетами», залученні до вчинення інших злочинів, коли цього бажає виконавець тощо). Вивчення конкретних кримінальних справ показало, що у переважній більшості мотивом виконання вбивства на замовлення є користь. Замовник передає або обіцяє передати певну грошову суму чи іншу матеріальну винагороду за вбивство, а виконавець за цю винагороду вчиняє вбивство. Характерною в цьому плані є справа, розглянута щодо С. і К. Закарпатським обласним судом. С. перебуваючи зі С-к у фактичних шлюбних відносинах, разом мешкали в будинку, придбаному без належного оформлення за гроші С-к. У зв'язку зі сварками С-к почала погрожувати С., що вона забере виплачені за будинок гроші та залишить його. С., бажаючи протидіяти С-к, домовився з К., що той за 5 000 дол. США вб'є С-к. Керуючись корисливим мотивом (бажаючи отримати обіцяну винагороду), К. виконав замовлення.

Слід зазначити, що у випадках вчинення вбивства на замовлення із користі суди дії винної особи (виконавця) кваліфікують за пунктами «а» та «и» ст. 93 КК. Так, зокрема, були кваліфіковані дії К. у цій справі. Вважаємо, що така практика є правильною.

Із суб'єктивної сторони дії замовника також характеризуються прямим умислом — замовляючи вбивство, він усвідом-

млює суспільну небезпечність своїх дій і бажає настання шкідливих наслідків (смерті потерпілого) від дій особи, якій адресується замовлення. Що стосується мотиву дій замовника, то він з мотивом дій виконавця не збігається. Замовник, замовляючи вбивство, керується власними мотивами і метою, про які виконавець може і не знати. За вивченими справами замовники також керувалися переважно корисними мотивами — бажанням заволодіти будинком чи квартирою, уникнути розподілу спільно нажитого майна, усунути конкурента у підприємницькій діяльності тощо.

У зв'язку з цим постає важливе для правової оцінки дій замовника і виконавця запитання: керуючим корисливим мотивом — замовника чи виконавця — дії першого дістають кваліфікацію за п. «а» ст. 93 КК? Це питання суди вирішують неоднозначно. Так, Донецький обласний суд кваліфікував дії М. за пунктами «а», «и» (а також «з») ст. 93 КК, а дії С. — за частинами 5 і 6 ст. 19 та пунктами «а», «и» ст. 93 КК. Суть справи полягала в тому, що С., не бажаючи розподіляти спільно нажите з чоловіком майно, вирішила його вбити. З цією метою вона підмовила М. убити потерпілого, пообіцявши йому 2 000 дол. США. Керуючись бажанням одержати вказану суму, М. вбив потерпілого. Обґрунтовуючи висновки щодо кваліфікації дій С., суд зазначив, що вона схилила М. «до вчинення умисного вбивства С. на замовлення із користі, не бажаючи здійснювати поділ спільного з чоловіком майна і пообіцявши М. за вчинення вбивства 2 000 дол. США». Таким чином, у цій справі дії замовника кваліфіковані за п. «а» ст. 93 КК на підставі того, що він, замовляючи вбивство, керувався власною корисливою метою та усвідомлював, що виконавець також діятиме з користі.

У іншому випадку Дніпропетровський обласний суд, даючи правову оцінку діям Г. і О., керувався іншим. Г., діючи з помсти, підмовила О. вбити її чоловіка, пообіцявши заплатити 2 000 дол. США. Замовлення О. виконав. Суд кваліфікував дії О. за пунктами «а» та «и» ст. 93 КК. Виключаючи з обвинувачення Г. п. «а» ст. 93 КК, суд зазначив, що вона діяла не з користі, а з помсти. Таким чином, суд проігнорував ту обста-

вину, що Г. замовляла О. вбивство, яке той повинен був вчинити (і вчинив) за кваліфікуючих обставин, передбачених не тільки п. «и» ст. 93 КК, але й п. «а» цієї статті. Такої самої помилки припустився Запорізький обласний суд під час розгляду справи щодо К. і Р. За винагороду в сумі 950 дол. США (з яких 150 одержав) Р. погодився виконати замовлення К. на вбивство Ш. і виконав його. Суд виключив з обвинувачення обох засуджених п. «а» ст. 93 КК, пославшись на те, що К. замовив вбивство, керуючись некорисливою метою.

Це питання може набути принципового значення у випадках, коли замовник керується корисливими, а виконавець — якимись іншими, некорисливими мотивами. У таких випадках при кваліфікації дій винних слід керуватись тим, що мотив є факультативною ознакою суб'єктивної сторони і впливає на кваліфікацію лише тоді, коли він передбачений у Особливій частині КК як кваліфікуюча ознака. Оскільки закон передбачає підвищену відповідальність за умисне вбивство з користі, а не за замовлення з користі умисного вбивства, замовник повинен нести відповідальність за п. «а» ст. 93 КК (з посиланням на відповідну частину ст. 19 КК) тільки тоді, коли він схилив виконавця до вчинення вбивства з користі. Якщо ж виконавець вчиняє вбивство не з користі, наявність у замовника корисливого мотиву можна врахувати лише під час призначення йому покарання як обставину, що обтяжує відповідальність, або (за наявності до того підстав) додатково кваліфікувати за відповідними статтями КК.

Окремі судді висловлюють точку зору, згідно з якою у випадках, коли замовник керується корисливими, а виконавець — якимись іншими, некорисливими мотивами, то дії замовника необхідно кваліфікувати за відповідною частиною ст. 19 КК, п. «и», а також за п. «а» ст. 93 КК. Якщо наявність такого мотиву усвідомлювалась виконавцем, дії останнього також повинні кваліфікуватися не тільки за п. «и», але й за п. «а» ст. 93 КК. Хоча така точка зору і не позбавлена певних підстав, в основу правової оцінки дій винних осіб за такої ситуації має лягати позиція, описана вище. Теоретичні розробки із зазначених питань підтверджують це. Так, наприклад, С. Та-

рарухін, порушуючи питання правової оцінки дій пособника і виконавця залежно від мотивації і цілей їх дій, зазначає: «Мотиви і цілі злочину у пособника можуть відрізнятись від мотивації виконавця. Однак це не має самостійного правового значення, оскільки кваліфікація визначається тим, чому він сприяв, а не тим, чим він керувався. Його свідомістю охоплюється характер вчинюваного злочину, у тому числі мотиви і цілі дій, хоча б у загальних рисах, інакше втрачається смисл співучасті»¹. Відзначаючи специфічну правову природу вбивства на замовлення, вважаємо, що сформульоване С. Тарарухіним правило поширюється і на стосунки сторін, які укладають угоду про вбивство на замовлення. Тим більше, що стосунки між замовником і виконавцем здійснюються в рамках співучасті.

Порушуючи питання про кваліфікацію дій замовника залежно від мотивації злочинних дій, варто зупинитися ще на одній проблемі. У пункті 20 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини»² від 1 квітня 1994 р. № 1 містилося таке роз'яснення: «Роз'яснити, що не можна кваліфікувати вбивство одночасно з корисливих, хуліганських мотивів, у зв'язку з виконанням потерпілим свого службового чи громадського обов'язку чи з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення». Це роз'яснення призводило до певних труднощів, оскільки суди розглядали досить багато справ, у яких винні в убивстві особи під час його вчинення, наприклад, гвалтували потерпілу, вчиняли вбивство з метою помститися за виконання потерпілим свого службового або громадського обов'язку чи з метою приховати інший злочин і одночасно заволодівали майном потерпілого тощо.

З грудня 1997 р. (вже після доповнення ст. 93 КК п. «и») цей пункт постанови було викладено у такій редакції: «Роз'яс-

нити, що не можна кваліфікувати умисне вбивство однієї особи одночасно за пунктами «а» і «б» ст. 93 КК. Як правило, умисне вбивство однієї особи не повинно також кваліфікуватися одночасно за пунктами «а», «в», «ж» ст. 93 КК. Разом із тим слід мати на увазі, що в окремих випадках (наприклад, при вчиненні умисного вбивства на замовлення) така кваліфікація можлива».

Із останньої редакції незрозуміло, чому саме для пунктів «а», «в», «ж» ст. 93 КК зроблено виняток і чому цей виняток є характерним для вбивств, вчинених на замовлення. Адже мотив вчинення вбивства на замовлення породжується самим фактом надходження замовлення, тими пропозиціями щодо вигоди, яку одержить виконавець за умови виконання замовлення (інакше втрачається смисл цієї ознаки), у зв'язку з чим саме для вбивств на замовлення наявність інших мотивів з тих, що передбачені у ст. 93 КК (крім користі), є проблематичною.

Зважаючи на те, що ні стара, ні чинна редакція зазначеного пункту постанови не задовольняє потреб практики, вважаємо, що Пленуму Верховного Суду України доцільно ще раз повернутися до цієї проблеми і внести до п. 20 вказаної постанови такі зміни, які б залежно від конкретних обставин справи дозволяли кваліфікувати дії винних за кількома пунктами ст. 93 КК, якими передбачено мотив злочину як обтяжуючі обставини.

На практиці виникає ряд питань, пов'язаних із кваліфікацією дій замовника у випадках, коли злочинний наслідок (позбавлення потерпілого життя) з тих чи інших причин не настав. Насамперед це стосується випадків, коли особа, яка бажає заподіяти смерть потерпілому, вчиняє певні дії з метою замовити вбивство, але особа, до якої вона звернулася, відмовляється вчинити його. У згадуваній уже справі, розглянутій Закарпатським обласним судом, С. перед тим, як звернутися із замовленням на вбивство С-к до К., звернувся з такою самою пропозицією до Г., запропонувавши йому 1 000 дол. США як платіж за вбивство, але той виконати замовлення відмовився. Якоюсь кримінально-правовою оцінкою цієї дії С. не

¹ Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике. — К.: Юриком, 1995. — С. 74.

² Див.: п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2.

одержали. На нашу думку, є підстави вважати, що С. вчинив невіддале підмовництво і його дії слід кваліфікувати за відповідними частинами статей 17 і 19 та п. «и» ст. 93 КК.

У тих випадках, коли замовлення сталося, тобто коли виконавець взяв на себе обов'язок позбавити життя потерпілого, але з незалежних від його волі причин умисел на вбивство не довів до кінця, дії замовника повинні кваліфікуватися за ч. 2 ст. 17, ч. 6 ст. 19 та п. «и» ст. 93 КК. На практиці, однак, такі дії в окремих випадках кваліфікуються інакше. З метою вбивства І. й заволодіння його грошима Я. замовив М. вбивство цього потерпілого за 1 000 дол. США. М. замовлення не виконав через те, що набій, придбаний для цієї мети Ш., виявився непридатним для стрільби. Закарпатський обласний суд кваліфікував дії Я. за ч. 1 ст. 17 та пунктами «а», «і» ст. 93 КК, не посилаючись на ст. 19 та п. «и» ст. 93 КК. Разом із тим, дії М. за цим епізодом кваліфіковані за ст. 17 і пунктами «а», «і», «ц» ст. 93 КК.

Ми зупинились лише на частині тих питань, які виникають у практиці застосування п. «и» ст. 93 КК і свідчать про те, що у зв'язку з доповненням ст. 93 КК такою кваліфікуючою ознакою, як «умисне вбивство, вчинене на замовлення», правозастосовча практика поповнилась низкою складних проблем. Це обумовлює необхідність їх глибокого теоретичного осмислення, прийняття Пленумом Верховного Суду України рекомендаційних роз'яснень з цих питань, а також внесення відповідних змін та доповнень до норм кримінального закону, які регулюють питання інституту співучасті у злочині.

Розділ XVII

Узагальнення судової практики, статистичні дані та довідкові матеріали

1. Європейська Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (1950 р.) і обов'язок захищати право на життя

Європейська Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (1950 р.)

(витяг)

Стаття 2. Право на життя

1. *Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачено таке покарання.*

2. *Позбавлення життя не розглядається як таке, що його вчинено на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:*

- а) при захисті будь-якої людини від незаконного насильства;*
- в) при здійсненні законного арешту або при запобіганні втечі людини, що законно знаходиться під вартою;*
- с) в діях, законно вчинених з метою придушення бунту або заколоту.*

Положення ст. 2 Конвенції про те, що право кожного на життя охороняється законом, визначає позитивне зобов'язання держави визначити в законодавчому порядку механізм захисту життя людини. При цьому відповідальність за позбавлення життя згідно з національним законодавством повинна поширюватися як на дії приватних осіб, так і на осіб, що діяли від імені держави.

Обов'язок захищати право на життя, гарантований ст. 2 Конвенції, вимагає проведення ефективного розслідування обставин позбавлення особи життя у результаті застосування сили правоохоронними органами. У цій частині процесуальні аспекти ст. 2 Конвенції впливають із загального обов'язку держави забезпечувати права, гарантовані Конвенцією, що сформульований у ст. 1 Конвенції, і переплітаються з правом

на ефективний засіб правового захисту, гарантований ст. 13 Конвенції. Таке розслідування вважається ефективним, якщо воно було проведене посадовими особами, незалежними від тих, які причетні до справи. Це означає не лише відсутність ієрархічної чи інституційної залежності, але й наявність практичної незалежності.

Розслідування є також ефективним, якщо воно дає змогу визначити, чи використання сили у конкретному випадку було виправданим, а також якщо вжито всіх можливих заходів для встановлення і покарання вищих осіб. Органи слідства повинні вжити всіх можливих заходів для забезпечення доказів, включно зі свідченнями свідків, експертними висновками та, де можливо, результатами розтину тіла з об'єктивним аналізом причин смерті чи судово-медичної експертизи.

Якщо інформація про обставини заподіяння смерті чи тілесних ушкоджень знаходиться повністю під контролем органів держави, як у ситуації з особами, які утримуються під вартою, виникає обґрунтована презумпція фактів щодо ушкоджень, отриманих під час тримання під вартою; у такій ситуації тягар доказування щодо забезпечення достатнього і переконливого пояснення походження цих ушкоджень лежить на органах влади. Під час розслідування й розгляду кримінальних справ про злочини, якими порушено права осіб, гарантовані статтями 2 і 3 Конвенції, участь осіб, яким злочином заподіяно моральну або фізичну шкоду, у процесі є обов'язковою. Це стосується як осіб, які зазнали катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, так і близьких родичів у справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого. Метою такої участі є забезпечення законних прав та інтересів відповідних осіб.

У пункті 1 ст. 2 Конвенції держава зобов'язана не лише утримуватися від навмисного і незаконного позбавлення життя, але й уживати відповідних заходів для захисту осіб, які перебувають під її юрисдикцією. Сюди належить основний обов'язок держави забезпечити право на життя, закріплюючи ефективні кримінально-правові положення для припинення вчинення злочинів проти особи, які підтримуються державним апаратом,

створеним для запобігання, перепинення і покарання за порушення вказаних положень. Це правило також поширюється, за певних обставин, на обов'язок органів влади з ужиття оперативних запобіжних заходів із захисту особи чи осіб, чиє життя знаходиться під загрозою злочину з боку третіх осіб.

Проте це не означає, що можна вивести з цієї формули позитивне зобов'язання держави протидіяти будь-якому потенційному насиллю. Насправді треба тлумачити це зобов'язання таким чином, щоб не покладати на органи держави надмірний тягар, враховуючи труднощі для правоохоронних органів при виконанні їх функцій у сучасному суспільстві, а також неможливість передбачити людську поведінку й оперативний вибір, який повинен бути зроблений відповідно до пріоритетів і можливостей.

У зв'язку з цим будь-яка загроза життю не зобов'язує органи влади, з погляду Конвенції, вживати конкретних заходів, щоб запобігти реалізації цієї загрози. Європейський суд з прав людини (далі — Суд) визначив, що позитивне зобов'язання має місце тоді, коли встановлено, що органи влади знали або повинні були знати про існування реальної і безпосередньої загрози життю однієї або кількох осіб і що вони не вжили в межах своїх повноважень заходів, які б частково усунули цю загрозу.

Винятки, викладені у п. 2 ст. 2, звичайно поширюються на випадки умисного позбавлення життя, але говорять не лише про них. Текст ст. 2, узятій в цілому, в основному визначає не ті випадки, за яких особа може бути умисно позбавлена життя, а описує ситуації, коли допускається «застосування сили», що може призвести до ненавмисного позбавлення життя. Однак сила, яка застосовується, повинна бути «абсолютно необхідною» для досягнення однієї з цілей, викладених у підпунктах а), в) і с) п. 2 ст. 2. Використання формули «абсолютно необхідний» у п. 2 ст. 2 вказує на те, що потрібно провести більш сувору і ретельну перевірку, ніж та, що зазвичай здійснюється, коли визначається, чи були дії держави «необхідними у демократичному суспільстві» відповідно до п. 2 у статтях 8–11 Конвенції. Зокрема, застосування сили повин-

но чітко відповідати тим цілям, які вказані у підпунктах а), в) і с) п. 2 ст. 2. При цьому враховуються не лише дії представників держави, які реально застосовують цю силу, але також і всі супутні обставини, включаючи такі питання, як планування можливих дій і контроль за ними.

Відповідальність покладається на державу не лише у випадках, коли значні докази свідчать, що погано спрямовані вистріли представників держави призвели до смерті громадянина; відповідальність також може бути покладена, якщо ці представники не вжили всіх можливих заходів, щоб уникнути випадкової смерті громадян чи принаймні зменшити такий ризик.

Стаття 3. Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Катування

Для того, щоб визначити, чи можна кваліфікувати певну форму поганого поводження як катування, необхідно взяти до уваги розмежування, що проводиться ст. 3 між цим поняття і поняттям нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження. Це розмежування було включене в Конвенцію, щоб дозволити ставити тавро «катування» лише на умисне нелюдське поводження, що викликає дуже сильні і жорстокі страждання.

Нелюдське поводження

Погане поводження повинно досягати певного мінімального рівня суворості, щоб потрапляти до сфери дії ст. 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня суворості є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив і, в деяких випадках, стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність, у сенсі ст. 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи його метою було принизити і дезорієнтувати відповідну особу і чи його наслідки несприятливо вплинули на особистість людини у спосіб, який не відповідає ст. 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення.

Поводження, що принижує гідність

Відповідне страждання і приниження повинні у будь-якому випадку виходити за межі того невідворотного елементу страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поводження або покарання. Заходи, які позбавляють особу її свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до ст. 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманного триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і добробут були належно забезпечені.

Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини щодо рішення у справі «Трубніков проти Росії»

*Реферативний переклад**

Press release of the Register of European Court of Human Rights concerning Judgement in the Case of Trubnikov v. Russia.

У рішенні, ухваленому 5 липня 2005 р. у справі «Трубніков проти Росії», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив:

— не було порушення ст. 2 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі — Конвенція) щодо обов'язку держави охороняти життя сина заявника;

— мало місце порушення ст. 2 Конвенції щодо обов'язку компетентних органів провести ефективне розслідування;

Уряд Російської Федерації виявився неспроможним виконати своє зобов'язання відповідно до ч. 1а ст. 38 Конвенції (обов'язок держави створити усі необхідні умови для розслідування справи Судом).

* Переклад з англійської мови та опрацювання комюніке здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрНУ П.М. Рабиновичем, М. Ю. Пришляк і Т.І. Дудаш.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 8 000 євро як компенсацію моральної шкоди і 2 315 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявник — Володимир Григорович Трубніков (1940 р. н.) — громадянин Росії, проживає у м. Хохольську Воронежської області. Він має сина — Віктора Трубнікова.

13 вересня 1998 р. сина заявника було знайдено мертвим у в'язниці, де він відбував покарання. Причиною смерті визнано асфіксію внаслідок повішання. На час смерті Віктору Трубнікову було 26 років. У 1993 р. його засуджено до 7 років позбавлення волі за вчинення вбивства. Згодом було прийнято рішення застосувати до нього з 4 жовтня 1998 р. умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Відповідно до матеріалів, представлених Урядом, упродовж відбування Віктором Трубніковим покарання працівники в'язниці тричі виявляли, що він перебував під дією алкоголю. Через це до нього тричі було застосовувано дисциплінарне стягнення — поміщення у карцер. Коли Віктора Трубнікова вдруге помістили у карцер, він заподіяв собі тілесні ушкодження, а під час третього поміщення — вчинив спробу самогубства. Відтоді за сином заявника було встановлено регулярне психіатричне спостереження. 13 вересня 1998 р. Віктор Трубніков узяв участь у футбольному матчі, який відбувся за межами в'язниці. Увечері того самого дня працівники в'язниці виявили, що він перебував під дією алкоголю. О 19 год 15 хв заявника було поміщено у карцер. А о 20 год 20 хв Віктора Трубнікова знайшли мертвим, повішеним на зашморгу з його сорочки, кінець якої був прив'язаний до водопровідної труби. Того самого вечора начальник в'язниці провів дізнання. Він вирішив не порушувати кримінальну справу, оскільки не було жодних даних, які б свідчили про вчинення злочину. Висновок патологоанатома підтвердив, що смерть викликана здавленням ший внаслідок повішання.

Заявник — батько померлого — наполягав на порушенні кримінальної справи. Проте його клопотання тривалий час не задовольняли. Кримінальну справу було порушено лише тоді,

коли Уряду було офіційно повідомлено, що заявник звернувся до Суду.

10 жовтня 2002 р. провадження у справі було закрито, оскільки органи досудового слідства встановили, що Віктор Трубніков учинив самогубство. Постанову про закриття цієї кримінальної справи заявник отримав 3 березня 2003 р.

Зміст рішення Суду

Посилаючись на ст. 2 Конвенції, заявник стверджував, що органи влади були винними у смерті його сина у в'язниці. Він також зазначав, що відповідні органи виявилися неспроможними розкрити обставини смерті сина.

Уряд представив Суду копії матеріалів, що, як він стверджував, були записами лікарів-психіатрів, які проводили періодичні огляди сина заявника. Проте Суду не вдалося з'ясувати в Уряді, чи були надані матеріали копіями оригіналів, чи безпосередньо витягами із самої медичної справи. З огляду на низьку якість наданих фотокопій, відсутність нумерації сторінок, а також нечіткість (розмитість) тих фрагментів, де мали значитися дати записів, особливо з 1997 по 1998 рр., Суд звернувся до Уряду з проханням надати повний оригінал медичної справи. Однак Уряд відмовився це зробити, пославшись на те, що вилучати матеріали з архіву було недостатньо безпечно. Суд повторив свій запит, запевнивши Уряд у тому, що після дослідження усі матеріали будуть повернені. Натомість Уряд знову відмовився їх надати.

Суд вирішив розглянути справу по суті, незважаючи на те, що окремі факти все ще були незрозумілими через неповноту медичних даних.

На думку Суду, Уряд виявився неспроможним переконливо пояснити причини своєї відмови у наданні оригіналу медичної справи. Суд вирішив зробити висновки через таку поведінку Уряду. Він установив, що всупереч ч. 1а ст. 38 Конвенції Уряд не створив усі необхідні умови для встановлення Судом фактів у справі, дійшов цього висновку з огляду на особливі труднощі у встановленні фактів саме у цій справі та зважаючи на важливість співпраці з ним Уряду у конвенційній процедурі.

Суд вирішив, насамперед, з'ясувати, чи знали або повинні були знати компетентні органи про те, що існував реальний та ймовірний ризик того, що Віктор Трубніков учинить самогубство. І якщо вони знали чи повинні були знати про це, то Суд мав оцінити, чи зробили вони все необхідне для відвернення цього ризику.

Суд зауважив, що, власне, під час перебування Віктора Трубнікова у в'язниці його було визнано особою з певними психічними проблемами. Він виявляв тенденцію заподіювати собі шкоду після того, як до нього застосовували дисциплінарні стягнення. У 1995 р. після чергового поміщення у карцер він учинив спробу самогубства, яку було сприйнято радше як «поклик по допомогу», ніж реальний намір покінчити із життям. Після цього інциденту Віктору Трубнікову було надано психіатричну допомогу і взято на психіатричний облік. Відтоді лікарський огляд сина заявника провадився періодично кожних шість місяців.

Суд зазначив, що на той час стан здоров'я Віктора Трубнікова не був настільки тяжким, щоб зумовити необхідність призначення йому примусового психіатричного лікування. Лікарські записи у медичній справі свідчать про те, що пацієнт не виявляв жодних виразних симптомів, які б вказували на наявність у нього певної психічної хвороби. Поведінка Віктора Трубнікова після спроби самогубства свідчила радше про його розбалансовану особистість. Суд зауважив, що ні психіатр, котрий здійснював нагляд за сином заявника, ні інші працівники в'язниці не оцінювали його поведінку як таку, що вказувала на можливість вчинення ним самогубства чи заподіяння собі шкоди у майбутньому.

Отже, у Суду не було формальних підстав для того, щоб дійти висновку, що компетентні органи знали про існування суб'єктивної загрози для життя сина заявника.

Стосовно питання про те, чи повинні були відповідні органи знати про існування такої загрози, Суд відзначив, що після спроби самогубства у 1995 р. упродовж наступних років у Віктора Трубнікова не виявлялось жодних небезпечних симптомів, зокрема суїцидних настроїв. Навпаки, медичні за-

писи свідчать про поліпшення стану здоров'я пацієнта у зв'язку зі зміною його ставлення до своєї колишньої спроби вчинити самогубство, що трапилась у 1995 р. Після цього інциденту Віктор Трубніков пройшов курс інтенсивної терапії, внаслідок проведеного лікування його розумовий та емоційний стан стабілізувався та залишався незмінним упродовж наступних років. Його психічний стан постійно оцінювався лікарями як стабільний. Тому Суд погодився, що з огляду на такі дані було важко передбачити можливість раптового й стрімкого погіршення стану здоров'я Віктора Трубнікова, що могло призвести до вчинення ним самогубства.

Суд дійшов висновку, що у ситуації, яка склалася, компетентні органи не могли достеменно передбачити рішення Віктора Трубнікова вчинити самогубство. Суд також не встановив жодних проявів бездіяльності з боку компетентних органів, що могла б перешкодити відповідальним особам здійснити адекватну оцінку ситуації із сином заявника, оскільки Віктору Трубнікову було надано у свій час необхідну медичну допомогу, а також велося регулярне спостереження за його емоційно-розумовим станом. На думку Суду, колишні інциденти з Віктором Трубніковим мали насторожити відповідальних осіб щодо того, що поміщення його у карцер, зважаючи на те, що він знову перебував у стані сп'яніння, могло призвести до негативних наслідків.

Суд був стурбований тим фактом, що Віктор Трубніков мав доступ до алкоголю у фатальний день, коли стався останній інцидент, але не визнав цей недогляд з боку компетентних органів достатнім для того, щоб визнати їх цілком відповідальними за смерть сина заявника.

Таким чином, з огляду на обставини справи у Суду не було підстав для висновку про те, що національні органи не спромоглися відвернути реальний і підтверджуваний ризик самогубства чи діяли іншим чином, несумісним з їхнім позитивним зобов'язанням гарантувати право людини на життя. Тому порушення ст. 2 Конвенції не було.

Суд визнав, що процедурний обов'язок держави полягав у розслідуванні обставин смерті сина заявника. До часу настан-

ня смерті Віктор Трубніков перебував під охороною і відповідальністю компетентних державних органів. Розслідування було необхідним для встановлення причин смерті (принаймні для того, щоб переконатися у тому, що це не був нещасний випадок чи вбивство). У разі висновку, що причиною смерті стало таки самогубство, слід було з'ясувати, чи є підстави визнати компетентні органи відповідальними за неспроможність перешкодити його вчиненню. Розслідування також повинно було відповідати певним вимогам.

Суд відзначив, що первинне розслідування (дізання) було проведено швидко — упродовж кількох днів від дня смерті. Однак воно не відповідало мінімальним вимогам незалежності, оскільки особа, яка його проводила (начальник в'язниці), була представником органу влади, залученого до справи. Обсяг зазначеного розслідування обмежувався лише встановленням причин смерті. Питання про можливу відповідальність адміністрації в'язниці не з'ясувалося. Дізання не відповідало вимогам про необхідність здійснення громадського контролю. Не оспорювався і той факт, що сім'ю Віктора Трубнікова навіть не було повідомлено про формальні причини відмови у порушенні кримінальної справи. Зрештою національний суд оцінив проведене розслідування як недостатнє і визнав відмову порушити кримінальну справу незаконною. З огляду на зазначене Суд не міг визнати проведене дізнання ефективним розслідуванням у розумінні прецедентної практики Суду.

Щодо розслідування, проведеного у 2002 р., Суд відмітив, що воно було розпочато лише після того, як Уряд дізнався про звернення заявника до Суду, тобто лише через 3 роки після інциденту. Він нагадав свій висновок про те, що у справах про смерть за суперечливих обставин винятково важливим є негайне проведення розслідування. Сплив часу неодмінно призводить до зменшення кількості та якості доказів. Вияв недбалого ставлення з боку відповідальних органів може підірвати довіру до тих заходів, що вони вживають, а також бути тяжким випробуванням для сім'ї померлого.

Щодо справи заявника Суд відзначив, що тривала й до того ж належно не пояснена затримка у проведенні розслідуван-

ня була не тільки свідченням неспроможності компетентних органів вжити належних заходів, але й становила порушення ними їх зобов'язання виявляти уважне ставлення й оперативність у цій справі.

Суд відзначив, що розслідування провадилося цілковито без участі заявника та інших членів сім'ї. Всупереч усталеної національній практиці їх не було визнано потерпілими у відповідній кримінальній справі, тобто їм не було надано того процесуального статусу, який дозволив би їм впливати на хід розслідування. Навіть якщо припустити, що участь рідних у процесі слідства могла бути забезпечена по-іншому, цього все одно не було зроблено. Умови доступу родичів до матеріалів справи були цілком невизначені, їх жодним чином не повідомляли про виявлені докази чи покази свідків. Зокрема заявника та інших членів сім'ї не поінформували про проведення посмертної психологічної та психіатричної експертизи. Імовірно, якби вони знали про це, то могли б надати певні дані експертам. Провадження, що здійснювалось у 2000 р., було закрито 10 жовтня. Але заявника було повідомлено про це лише через 5 місяців. Отже, слідство не було організовано таким чином, щоб забезпечити належний громадський контроль за ним. До того ж воно у жодний спосіб не враховувало інтересів родичів померлого.

Не дивлячись на те, що Суд звернув увагу на вжиття органами слідства низки важливих заходів, аби встановити справжні обставини смерті Віктора Трубнікова (допит головних свідків, проведення посмертних психіатричної та психологічної експертизи), він все ж вирішив, що давати оцінку проведеному слідству та його обсягу є недоцільним. Таке рішення зумовлено основним його висновком про те, що слідство було проведено з істотними недоліками, якими недоліками були, власне, відсутність оперативності, належної сумлінності та ініціативи з боку компетентних органів, а також незабезпечення громадського контролю за слідством.

Дійшовши висновку про невідповідність розслідування мінімальним стандартам ефективності, Суд постановив, що держава порушила своє зобов'язання відповідно до ст. 2 Кон-

венції провести ефективне розслідування обставин смерті сина заявника.

ВВСУ. — 2005. — № 12.

Комюніке Секретаря Європейського суду прав людини щодо рішення у справі «Яллог проти Німеччини»

*Реферативний переклад**

У рішенні, ухваленому 11 липня 2006 р. у справі «Яллог проти Німеччини», Європейський суд з прав людини (далі — Суд) постановив, що:

мало місце порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), що виявилось у примушуванні заявника вжити блювотний засіб;

було порушено ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо права на справедливий суд, що виявилось у засудженні заявника на підставі доказів, отриманих із порушенням норм Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 10 000 євро як компенсацію моральної шкоди та 5 868 євро на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявник Абу Баках Яллог (1965 р. н.) є громадянином Сьєрра-Леоне, мешкає у м. Кьольн (Німеччина).

У жовтні 1993 р. двоє поліцейських у цивільному одязі помітили, як заявник дістав з рота два маленькі пластикові пакети і швидко передав їх іншій особі за гроші. Припустивши, що у пакетах містились наркотики, правоохоронці негайно підійшли до заявника. Поки вони здійснювали його огляд, заявнику вдалося проковтнути третій пакетик, що ще знаходився в його роті. Отож фактично у заявника наркотиків не виявили. Відтак місцевий прокурор розпорядився змусити

* Переклад з англійської мови та опрацювання комюніке здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРЧУ П.М. Рабиновичем, М. Ю. Пришляк і Т.І. Дудаш.

заявника вжити блювотний засіб, аби таким чином добути пакетик.

Заявника доправили до лікарні. Йому запропонували вжити необхідний лікарський препарат, однак він відмовився, тому ліки в організм ввели примусово. Завдяки тому, що чотири поліцейських притримували заявника, лікар увів необхідний препарат через трубку, вкладену в ніс, а також зробив ін'єкцію апоморфію — засобу, синтезованого з морфію. Внаслідок цього заявник виблював крихітний пластиковий пакетик, що містив 0,2 г кокаїну. Згодом затриманого оглянув лікар і зробив висновок, що він почувається достатньо добре, аби повернутися до відділку для участі у наступних слідчих діях. Через 2 год після цього заявник, котрий майже не розмовляв німецькою, сказав «ламанною» англійською, що почувається надто знесиленим, щоб викласти свою версію обставин затримання.

Наступного дня заявнику висунули звинувачення у перевезенні наркотиків і застосували запобіжний захід у вигляді взяття під варту.

Позиція адвоката пана Яллога ґрунтувалася, головним чином, на трьох основних аргументах. По-перше, докази були отримані незаконно, а тому не могли бути використані для доведення вини особи. По-друге, правоохоронці та лікар, котрі взяли участь у примусовому введенні ліків в організм заявника, скоїли, по суті, таке правопорушення, як заподіяння особі тілесної шкоди під час виконання службових обов'язків. По-третє, застосування токсичних речовин було однозначно заборонено відповідними положеннями КПК Німеччини. До того ж захід був непропорційним відповідно до інших процесуальних приписів, оскільки бажаного результату можна було досягти іншим способом (дочекатися, доки пакет не виведеться з організму природним шляхом).

У березні 1994 р. заявника було визнано винним у перевезенні наркотиків та засуджено до 1 року ув'язнення.

Внаслідок розгляду апеляційної скарги строк ув'язнення було зменшено до 6 місяців.

Конституційний суд відмовив заявнику у прийнятті заяви до розгляду. Він постановив, що заявник не вичерпав інших

доступних засобів захисту, зокрема відповідних скарг до суду. Крім того, Конституційний суд відзначив, що обставини справи не викликали питання про порушення таких конституційних гарантій, як захист людської гідності чи захист особи від самозвинувачення.

Зміст рішення Суду

Заявник скаржився на те, що його примусили вжити блювотний засіб на порушення ст. 3 Конвенції. Також він стверджував, що докази були здобуті незаконним шляхом, а відтак неправомірно використані у процесі всупереч ст. 6 Конвенції. Заявник, крім того, зазначав про порушення ст. 8 Конвенції.

Суд нагадав свій висновок про те, що Конвенція не забороняє в принципі можливість примусового медичного втручання, яке могло б допомогти у розслідуванні злочину. Однак будь-яке втручання у фізичну цілісність особи з метою отримання доказів має бути об'єктом винятково ретельної перевірки.

Суд добре обізнаний з тими труднощами, з якими зтикаються держави у своїх спробах боротися зі шкодою для суспільства від незаконного обігу наркотиків. Однак обставини цієї справи не вказували на те, що заявник займається продажем наркотиків (йдеться про факт приховування заявником наркотиків у роті). Цей висновок був відображений також у вирокі суду.

Суд не погодився з позицією, що застосування блювотного засобу було неминуче необхідним для отримання доказу. Можна було просто зачекати, коли пакет виведеться з організму природним шляхом. Зрештою, саме така практика в аналогічних ситуаціях застосовується в інших країнах — членах Ради Європи.

Суд зауважив, що ні сторони, ні експерти не могли дійти згоди щодо можливої небезпеки для здоров'я людини від застосування блювотного засобу. Він зі свого боку, вказав на факт смерті двох осіб у Німеччині внаслідок застосування відповідної медичної процедури.

Отже, Суд не погодився з тим, що йдеться лише про незначні ризики для здоров'я заявника. Суд також відзначив, що у більшості земель Німеччини та у багатьох країнах — чле-

нах Ради Європи відмовилися від такої практики. Цей факт, вочевидь, свідчив про те, що застосування блювотного засобу таки становило небезпеку для здоров'я.

На думку Суду, застосоване до заявника насильство з метою змусити його вжити препарат межувало з брутальністю. Заявник чинив фізичний і психічний опір перед очікуваною процедурою. Процедура полягала у проштовхуванні трубки через ніс і доведення її до шлунку для введення ліків. Аби запобігти перешкоді діям лікаря, заявника утримували чотири поліцейських. Така операція могла заподіяти пану Яллогу болю і неспокою. Далі заявнику зробили ін'єкцію іншого препарату всупереч його волі. Суд також зазначив, що слід взяти до уваги ті психічні страждання, через які заявник, імовірно, пройшов, коли очікував початку дії блювотного засобу, особливо з огляду на те, що в цей часовий проміжок його продовжували тримати, а лікар проводив своє спостереження. Вочевидь, такі обставини мали завдати заявнику значно більшого приниження, аніж у тому випадку, коли б наркотики вивелися з організму природним шляхом.

Аналізуючи стандарт медичного нагляду, Суд відзначив, що хоча процедура і проводилася лікарем, однак цього не було достатньо. Адже лікар не міг отримати від заявника достатньої інформації про стан його здоров'я, передусім, через те, що пан Яллог розмовляв не німецькою, а лише «ламанною» англійською. Зрештою, обставини ситуації схиляють до припущення про те, що заявник у будь-якому разі або не міг, або не хотів відповідати на запитання лікаря.

Суд також зазначив свою думку щодо можливих наслідків дії блювотного засобу для здоров'я заявника. Заявник стверджував, що відповідний препарат викликав у нього проблеми зі шлунком, від яких він лікувався, перебуваючи під вартою, упродовж двох з половиною місяців від дня введення препарату. Однак Суд відзначив, що причинний зв'язок між дією медичного засобу і наступними проблемами зі здоров'ям не був доведений.

Зрештою, Суд зазначив, що компетентні органи завдали заявнику тяжкого втручання у його фізичну та психічну

цілісність проти його волі. Заявника змусили блювати не з лікувальною метою, а для отримання доказу. Натомість цього можна було досягти іншим способом. Процедура введення препарату в організм заявника та супутні обставини, вочевидь, мали викликати у нього страх, тривогу і відчуття власної неповноцінності. Ці фактори, загалом, можуть істотно зашкодити психічній цілісності людини. Процедура становила ризик для здоров'я заявника головним чином через неспроможність отримати лікарем заздалегідь потрібну медичну інформацію про нього. Отже, застосований до заявника захід завдав йому фізичного болю та психічних страждань, хоча це і не було метою. Тому Суд дійшов висновку, що заявника було піддано нелюдському і такому, що принижує гідність, поводженню в порушення ст. 3 Конвенції.

З огляду на цей висновок Суд постановив, що не виникало окремого питання щодо порушення ст. 8 Конвенції.

Далі Суд розглянув скаргу заявника щодо порушення ст. 6 Конвенції. Суд відзначив, що для справи не мало значення, переслідували чи ні компетентні органи мету завдати болю і страждань заявнику. Передусім важливо те, що доказ було отримано із порушенням базового конвенційного права. До того ж цей доказ був чи не найголовнішим для визнання вини заявника. Зрештою, громадський інтерес у засудженні заявника не міг виправдати використання у процесі доказу, здобутого неправомірним способом. Отже, примусове застосування медичного препарату призвело до того, що увесь розгляд справи щодо заявника набув несправедливого характеру.

Незважаючи на це, Суд вирішив розглянути також скаргу заявника щодо того, що спосіб отримання і використання доказу у справі спричинив порушення його права не свідчити проти себе.

Суд нагадав, що метод і ступінь примусу, застосованого до заявника для введення препарату, були визнані нелюдськими і такими, що принижують гідність, діями. Громадський інтерес не міг виправдати таке тяжке втручання у фізичну і психічну цілісність людини. Суд зауважив, що внутрішнє право містить певні гарантії від свавільного та неналежного

застосування відповідної процедури. Заявник, скориставшись своїм правом не давати пояснень, відмовився від проходження попереднього медичного обстеження. Однак таке обстеження є необхідним для визначення фізіологічної придатності людини до прийняття відповідних медичних препаратів, тому процедуру таки було застосовано. Доказ, отриманий завдяки цій процедурі, став вирішальним елементом для засудження заявника.

Суд дійшов висновку про те, що використання у процесі доказу, отриманого завдяки примусовому застосуванню медичного препарату до заявника, було порушенням його права не свідчити проти себе. А це, зі свого боку, позначилося на цілому судовому процесі, зробивши його цілком несправедливим.

Тому було постановлено, що право заявника на справедливий судовий розгляд, гарантоване ст. 6 Конвенції, було порушено. Це виявилось у двох аспектах, а саме: у використанні у справі доказу, отриманого з порушенням Конвенції, а також у порушенні права особи не свідчити проти себе.

Юридичний вісник України. — 11–17 листопада. — 2004. — № 45.

2. Узагальнення судової практики застосування законодавства про відповідальність за умисні вбивства на замовлення, за попереднім зговором та організованою групою

(витяг)

Право на життя є невід'ємним правом людини. Таким його визначає ст. 27 Конституції України. Цією ж статтею встановлено, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя і що захист життя людини є обов'язком держави. Умисне позбавлення життя іншої людини (вбивство) відноситься до найтяжчих злочинів проти особи.

Статистичні дані свідчать про зростання найтяжчих насильницьких злочинів, спрямованих на умисне позбавлення людини життя. Якщо в 1993 р. за вчинення злочинів, передбачених статтями 93–96, 190¹ КК (1960 р.)* засуджено 2 632 особи, то у 1994 р. — 2 666; у 1995 р. — 3 102, у 1996 р. — 3 565, у 1997 р. — 3 398 осіб. Таким чином у порівнянні з 1993 р. кількість осіб, засуджених за ці злочини в 1997 р., зросла на 29,1 %. Дані судової статистики про судимість за вказаний період такі:

з огляду на ці дані переважну більшість засуджених за вбивства складають особи, які вчинили злочини, передбачені ст. 93 і ст. 94 КК. До того ж саме вони впливають не тільки на структуру, але й на динаміку судимості за вбивства.

Звертає також увагу постійне зростання співвідношення осіб, засуджених за злочини, передбачені ст. 93 КК, до осіб, які засуджені за всі види умисних вбивств.

Одночасно відбуваються зміни і в якісних характеристиках цих найбільш суспільно небезпечних діянь. Спостерігається стійка тенденція до збільшення серед засуджених за умисні вбивства частки жінок — з 8,8 % у 1993 р. до 12 % в 1997 р., неповнолітніх — з 4 % до 6 %, осіб, які вчинили умисні вбивства групою — з 20,3 % до 26,9 %, частка засуджених за вчинення кваліфікованих умисних вбивств (ст. 93 КК) у складі групи в 1997 р. складає 62,3 % від усіх засуджених за цей злочин, проти 50,8 % у 1993 р. Детальні дані судової статистики з цих питань наведені в таблиці, що додається.

Значна частина злочинів, передбачених ст. 93 КК, вчиняється з корисливих мотивів. Одночасно відбувається зниження суспільної вартості життя — найбільш цінного природного блага людини. Часто мають місце випадки вчинення умисних вбивств безпричинно чи з незначного приводу. Вироком Київського міського суду в лютому 1998 р. засуджені неповнолітні П. та О., обидва 1981 р. н., які за попереднім зговором, з корисливих мотивів вчинили вбивство Ю. Причи-

* Далі — КК.

ною вчинення вбивства стало небажання П. віддавати потерпілому борг у сумі 2 грн.

Зростає жорстокість, з якою вчиняються ці злочини. У жовтні 1997 р. Донецьким обласним судом за пунктами «б», «е», «і» ст. 93 КК засуджено неповнолітнього М., 1982 р. н., який разом з трьома іншими неповнолітніми, 1983–1984 рр. народження, протягом двох днів з особливою жорстокістю й особливими знущаннями, без будь-яких причин вбивали 8-літнього Г.

В останні роки став набирати небувалого розповсюдження новий, надзвичайно небезпечний різновид умисних вбивств — вбивство на замовлення. У 1993 р. таких злочинів було зареєстровано 87, у 1995 — 210, що у 2,4 рази більше, у 1996 — понад 100¹. Все частіше вбивства вчиняються за попереднім зговором групою осіб або організованими групами. Мотивація вбивств все частіше відзначається зв'язком з боротьбою за розподіл сфер впливу між комерційними структурами та злочинними угрупованнями, тіншовою економікою, організованою злочинністю.

З метою посилення боротьби з організованою злочинністю взагалі та з убивствами, вчинюваними на замовлення та злочинними угрупованнями, зокрема Законом України від 2 жовтня 1996 р.² статтю 93 КК було доповнено пунктами «и» (умисне вбивство, вчинене на замовлення) та «і» (умисне вбивство, вчинене за попереднім зговором групою осіб або організованою групою).

Вплинути, однак, на стан злочинності, посилити відповідальність за ці злочини вказані зміни не могли, оскільки і до того майже у всіх випадках вчинення умисних вбивств на замовлення, за попереднім зговором групою осіб чи організованими групами дії винних кваліфікувалися за ст. 93 КК (як правило за п. «а» цієї статті). Вони і не вплинули. Натомість доповнення ст. 93 КК цими пунктами поставило перед органами досудового розслідування і судами безліч проблем, пов'язаних з визначенням правової природи і змісту нових

¹ За даними МВС України.

² Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 46. — С. 249.

кваліфікуючих вбивство ознак та зміною підходів до особливостей кваліфікації умисних вбивств, вчинених за декількох обтяжуючих обставин.

Метою цього узагальнення було вивчення судової практики застосування пунктів «и» та «і» ст. 93 КК, питань та проблем, що виникають під час їх тлумачень та застосування, напрацювання відповідних рекомендацій судам і пропозицій щодо внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» від 1 квітня 1994 р. № 1.

2.1. Застосування пунктів «и» та «і» ст. 93 КК України

Судова статистика відображає лише дані про розгляд кримінальних справ про злочини передбачені ст. 93 КК, не виділяючи окремо результатів розгляду кримінальних справ про умисні вбивства, вчинені на замовлення (п. «и»), за попереднім зговором групою осіб та організованою групою (п. «і»).

З повідомлень обласних і прирівняних до них судів відомо, що у 1997 р. та першому кварталі 1998 р. розглянуто 78 кримінальних справ, за якими засуджено 152 особи, визнаних винними у вчиненні злочинів, передбачених пунктами «и» або (та) «і» ст. 93 КК, з них: 15 справ щодо 27 осіб, обвинувачуваних у вчиненні умисних вбивств на замовлення, і решта — у вчиненні умисних вбивств за попереднім зговором групою осіб чи організованою групою (у переважній більшості — за попереднім зговором).

Закон України від 2 жовтня 1996 р. було опубліковано 31 жовтня 1996 р. у газеті «Голос України», який набув чинності з 11 листопада 1996 р. Згідно зі ст. 6 КК цей Закон зворотної сили не має і застосовується лише до діянь, учинених після 10 листопада 1996 р. У переважній більшості випадків органи попереднього розслідування і суди враховували цю обставину і не застосовували пункти «и» та «і» ст. 93 КК щодо злочинів учинених до 11 листопада 1996 р.

2.2. Умисне вбивство, вчинене на замовлення

Закон не визначає змісту цієї обтяжуючої обставини. Автори науково-практичного коментаря КК* пропонують розгля-

дати вбивство на замовлення як виконання угоди про позбавлення потерпілого життя. Сторонами такої угоди є, як мінімум, дві особи — замовник і виконавець. Проте їх може бути і більше — кілька замовників, кілька виконавців; до цих злочинів також можуть бути причетними посередники між замовником і виконавцем.

Для більшості справ таке розуміння вбивства на замовлення є правильним. Проте в окремих випадках замовлення вбивства і виконання цього замовлення нагадують угоду дуже схематично або й зовсім її не нагадують. Це, наприклад, стосується тих випадків, коли замовлення носить характер наказу чи вказівки, яка виконується не у зв'язку з якимись зобов'язаннями з боку замовника щодо конкретного вбивства, а в силу того, що виконавець задовго до надходження доручення на вбивство (замовлення) взяв на себе кілерські обов'язки відповідно до ролі, яку він виконує у злочинному угрупованні.

Разом з тим, для вбивства на замовлення характерно те, що виконавець такого вбивства одержує чи бажає одержати певну вигоду (матеріального чи нематеріального змісту) чи ухилитися від якихось негативних обставин не від позбавлення життя потерпілого, а за виконання замовлення — чи у зв'язку з його виконанням, тобто опосередковано через волю та дії (бездіяльність) замовника чи уповноважених на те ним осіб. Саме ця обставина принципово відрізняє вбивство на замовлення від інших вбивств, учинених під впливом сторонніх осіб.

Обтяжуюча обставина, передбачена п. «и» ст. 93 КК України, відноситься до обставин, що характеризують суб'єктивні властивості вбивства. Саме факт надходження замовлення на вбивство є причиною, що спонукає формування (або завершення формування) у виконавця умислу на вбивство, ним же зумовлено формування у виконавця мотиву злочину. Якщо рішучість учинити вбивство виникла не у зв'язку з замовленням, а під впливом якихось інших факторів, кваліфікувати вбивство як вчинене на замовлення, не можна.

Навіть у разі найбільш простої ситуації, коли до злочину причетні дві особи — замовник та виконавець — і їх ролі чітко

* Науково-практичний коментар КК України. — К.; Юрінком, 1997. — С. 346.

розмежовані, виникає ряд питань як суто теоретичного, так і практичного значення. Усі вони зводяться для кваліфікації злочинних дій. Відповіді на ці питання можна знайти шляхом аналізу об'єктивної та суб'єктивної сторони цих злочинів.

Об'єктивна сторона вбивства на замовлення нічим принциповим не відрізняється від об'єктивної сторони інших умисних вбивств і полягає у протиправному позбавленні життя іншої людини.

Суб'єктивна сторона вбивства на замовлення, як правило, характеризується прямим умислом — винна особа усвідомлює, що вона виконує протиправне замовлення на позбавлення потерпілого життя і бажає це замовлення виконати. Разом з тим цей злочин може бути вчинено із непрямым умислом. Це, наприклад, стосується випадків, коли доручення замовника містить альтернативу, коли він ставить завдання або заподіяти тілесні ушкодження потерпілому або вбити його. Якщо виконавець під час виконання такого замовлення застосує насильство, за якого не бажатиме настання смерті потерпілого, але свідомо допускатиме, що смерть може настати, і потерпілому дійсно заподіюється смерть, він повинен нести відповідальність за вбивство, вчинене на замовлення.

Разом з тим, треба особливо підкреслити, що диспозиція п. «и» ст. 93 КК сформульована як «умисне вбивство, вчинене на замовлення», тобто йдеться про випадки, коли замовляється саме вбивство, а не якесь інше насильство. У зв'язку з цим за п. «и» ст. 93 КК не може бути кваліфіковано вбивство у випадках, коли замовник наказав заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець під час виконання замовлення умисно (з прямим чи евентуальним умислом) вбив потерпілого.

Саме по собі бажання виконати замовлення на вбивство не є мотивом цього злочину. Надходження такого замовлення лише породжує мотив, започатковує його, зумовлює формування. Мотиви такого вбивства можуть бути різними, але вони завжди полягають у бажанні одержати від замовника чи уповноважених ним осіб за вчинене вбивство вигоди матеріального чи нематеріального характеру або ухилитися від

якихось негативних обставин. Матеріальна вигода у разі вбивства на замовлення може полягати у винагороді за вбивство у вигляді одержання грошей, майна, цінних паперів тощо, одержання чи збереження прав на майно, звільнення від матеріальних витрат чи матеріальних обов'язків. Бажання одержати таку вигоду за своєю природою є корисливими мотивами. Нематеріальна вигода може бути одержана у вигляді допомоги з працевлаштування, вирішення певних життєвих проблем, звільнення від кримінальної відповідальності чи від відповідальності перед злочинними «авторитетами», залученні до вчинення інших злочинів, якщо цього бажає виконавець, тощо. Іншими словами нематеріальна вигода — це вчинення чи невчинення на користь виконавця таких дій нематеріального змісту, які той вважає відповідно до свого світогляду і розуміння бажаними та корисними для нього. Вбивство на замовлення буде і тоді, коли воно вчиняється зі страху перед замовником, під погрозою вбивства, застосування насильства чи вчинення інших дій, небажаних для виконавця.

Вивчення конкретних справ показало, що у переважній більшості випадків мотивом виконання вбивства на замовлення є користь. Замовник передає або обіцяє передати виконавцю певну грошову суму чи іншу матеріальну винагороду за вбивство, а виконавець за це вчиняє вбивство.

Треба зазначити, що у випадках вчинення вбивства на замовлення з користі суди дії винної особи (виконавця) кваліфікують за пунктами «и» й «а» ст. 93 КК. Є підстави вважати, що така практика є правильною.

Дії замовника і дії виконавця вбивства тісно пов'язані між собою, проте з об'єктивної сторони вони суттєво відрізняються. Замовник (якщо тільки він не є одночасно і співучасником вбивства) безпосередньо не позбавляє потерпілого життя, об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 93 КК, не виконує. Залежно від конкретних обставин справи замовник, замовляючи вбивство, вчиняє дії, що спонукають виконавця до вчинення вбивства, тобто він виступає в ролі підмовника (а в деяких випадках — організатора або й пособника).

Саме цим шляхом пішла судова практика — замовники визнавалися підмовниками чи організаторами злочину й їх дії кваліфікувалися, відповідно, за частинами 5 чи 4 ст. 19 та п. «и» ст. 93 КК.

Слід також оговорити, що підмовлення до вбивства не завжди є його замовленням. Замовлення вбивства як кваліфікований вид підмовництва, відзначається особливим способом впливу замовника на виконавця — замовник переконує майбутнього виконавця в тому, що для нього вигідно вбити потерпілого, оскільки він у зв'язку з цим одержить певні блага або ж щодо нього не настануть певні наслідки, досягнута між ними домовленість носить характер і ознаки угоди, відповідно до якої виконавець бере на себе обов'язок позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити чи не вчинити на користь виконавця певні дії. Крім того замовник завжди зацікавлений у позбавленні потерпілого життя, зацікавленість же виконавця у цьому (звісно, до надходження і прийняття замовлення) відсутня або ж недостатня для того, щоб самостійно викликати у нього рішучість вчинити вбивство. Після прийняття замовлення виконавець розглядає вбивство лише як засіб одержання тих вигод, які йому були обіцяні чи малися на увазі під час надходження та прийняття замовлення.

З суб'єктивної точки зору замовника характеризуються також прямим умислом — замовляючи вбивство, він усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій і бажає настання шкідливих наслідків (смерті потерпілого) від дій особи, якій адресується замовлення.

Щодо мотиву дій замовника, то він з мотивом дій виконавця не збігається, замовник, замовляючи вбивство, керується власними мотивами і метою, про які виконавець може і не знати. За вивченими справами замовники також керувалися переважно корисливими мотивами — бажанням заволодіти будинком чи квартирою, уникнути розділу спільно нажитого майна, усунути конкурента у підприємницькій діяльності тощо.

У зв'язку з цим постає питання: керуючим чийм корисливим мотивом — замовника чи виконавця — дії першого отримують кваліфікацію за п. «а» ст. 93 КК.

Це питання може набути принципового значення у випадках, коли замовник керується корисливими, а виконавець — якимись іншими, некорисливими мотивами. Вважаємо, що під час його вирішення слід керуватись наступним. За загальним правилом корисливий мотив впливає на кваліфікацію лише у випадках, коли він згадується у нормі Особливої частини КК як кваліфікуючої ознаки; в решті випадків він відповідно до ст. 41 КК може бути врахований як обставина, що обтяжує відповідальність. Закон передбачає підвищену відповідальність за умисне вбивство з користі, а не за замовлення з користі умисного вбивства. Відтак замовник повинен нести відповідальність за п. «а» ст. 93 КК (з посиланням на відповідну частину ст. 19 КК) лише тоді, коли він схилив виконавця до вчинення вбивства з корисних мотивів. Якщо ж виконавець вчиняє вбивство не з користі, наявність у замовника корисливого мотиву може бути враховано лише під час призначення йому покарання або, за наявності до того підстав, додатково кваліфіковано за відповідними статтями КК (наприклад, за ч. 1 ст. 17 і 143 КК)¹.

Така позиція має підтримку і з боку науковців. С. Тарарухін, наприклад, відзначає: «Мотивы и цели преступления у пособника могут отличаться от мотивации исполнителя. Однако это не имеет самостоятельного правового значения, поскольку квалификация определяется тем, чему он способствовал, а не тем, чем руководствовался. Его сознанием охватывается характер совершаемого преступления, в том числе мотивы и цели действий, хотя бы в общих чертах, так как иначе утрачивается смысл соучастия»².

¹ Це стосується майже повною мірою і випадків, коли виконавець обізнаний з тим, що замовник діє із користі. Виняток може бути лише в тому випадку, коли виконавець, приймаючи та виконуючи замовлення, бажає в силу якихось певних стосунків із замовником задовольнити його корисливі спонукання й одночасно бажає одержати вигоду за виконання замовлення, тобто коли рішучість вчинити вбивство викликана двома цими мотивами. Обмеженість фактичного матеріалу не дає можливості розглянути це питання глибше.

² Тарарухин С. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике. — К.: Юринком., 1995. — С. 74.

Правильно з цієї точки зору, на нашу думку, вирішено Вінницьким обласним судом справу щодо М. Вона, бажаючи помститися своєму чоловікові Л. за те, що він зловживав спиртними напоями, ображав та принижував її, домовилася через посередника з Д., що той уб'є Л. та пообіцяла йому 1 000 дол США. Д. замовлення виконав. Суд кваліфікував дії Д. за пунктами «а» та «и» (а також п. «і», який касаційна інстанція виключила) ст. 93 КК. Дії ж М. кваліфіковано за ч. 4 і ч. 6 ст. 19 та пунктами «а» та «и» ст. 93 КК як замовлення і організація умисного вбивства, яке Д. учинив на замовлення та з користі. В касаційній скарзі правильність такої кваліфікації оспорювалася. Спростовуючи ці доводи судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду України вказала, що замовлення вбивства, яке виконавець повинен був учинити із користі, повинно кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 19 і пунктами «а» та «и» ст. 93 КК незалежно від того переслідував чи ні замовник власні корисливі цілі.

Зважаючи на згадані суб'єктивні та об'єктивні властивості замовлення на вбивство органи попереднього слідства під час пред'явлення обвинувачення, а суди — у вирокі повинні розкривати зміст замовлення.

Слід зазначити, що єдиної точки зору щодо питання про можливість кваліфікації умисних вбивств за кількома пунктами ст. 93 КК, що як обтяжуючі обставини передбачають мотив злочину, у юридичній літературі немає¹. Разом з тим є загальноприйнятою точка зору про те, що всякий умисний злочин, зокрема вбивство, може бути вчинено з декількох мотивів, якщо вони не суперечать один одному².

Зважаючи на те, що ні стара, ні нова редакція вказаного пункту потреб практики не задовольняє, вважаємо за необхідне ще раз звернутися до цієї проблеми та внести до п. 20

¹ Див.: наприклад: *Бородин С.* Кваліфікація преступлений против жизни. — М., 1977. — С. 43, 44.

² Див.: наприклад: *Тарарухин С.* Кваліфікація преступлений в следственной и судебной практике. — К.: Юринком, 1995. — С. 54, 55.

такі зміни, які б залежно від конкретних обставин справи дозволяли кваліфікувати дії винних за кількома пунктами ст. 93 КК, якими як обтяжуючими обставинами передбачено мотив злочину, або ж орієнтували суди на те, що вони у таких випадках повинні кваліфікувати дії винних, виходячи з основного, домінуючого мотиву¹.

Виникає також ряд питань, пов'язаних з кваліфікацією дій замовника у випадках, коли злочинний результат (позбавлення потерпілого життя) з тих чи інших причин не настав.

Перш за все це стосується випадків, коли особа, яка бажає заподіяння смерті потерпілого, вчиняє певні дії з метою замовити вбивство, але особа, до якої вона звернулася, відмовляється вчинити його.

А у випадках, коли замовлення відбулося, тобто коли виконавець взяв на себе обов'язок позбавити життя потерпілого, але з незалежних від його волі причин умисел на вбивство не довів до кінця, дії замовника повинні кваліфікуватися як співучасть у вчиненні цього злочину за статтями 17, 19 та відповідними пунктами (зокрема п. «и») ст. 93 КК.

2.3. Умисне вбивство, вчинене

за попереднім зговором групою осіб

Визнання підвищеної суспільної небезпечності умисного вбивства, вчиненого за попереднім зговором групою осіб, зумовлено тим, що під час групового здійснення злочину інтересам суспільства заподіюється, як правило, більша шкода, ніж злочином, учиненим однією особою. Підсумовуючи свої дії, підтримуючи один одного інтелектуально, діючи групою, злочинці одержують можливість вчинити такі посягання, які одному не під силу.

Зміст цієї кваліфікуючої ознаки законом також не визначено. В одній із своїх постанов² Пленум Верховного Суду України

1.

¹ Див.: п. 19 Пост. Пл. ВСУ від 7 лютого 2003 р. № 2.

² Пункт 25 постанови «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 р. № 12.

відзначає, що злочин слід кваліфікувати як здійснений за попереднім зговором групою осіб тоді, коли у його вчиненні брали участь за домовленістю як співучасниками дві і більше особи.

Злочинна група, таким чином, є тоді, коли хоча б дві діючі спільно особи безпосередньо виконують об'єктивну сторону злочину. Їхні дії у одних випадках можуть бути майже однаковими, а в інших суттєво відрізняться, збігаючись лише за своєю спрямованістю. Останнє характерно для випадків розподілу ролей під час вчинення групового вбивства. Для правової оцінки вчиненого це не має значення, оскільки закон (ст. 19 КК) усіх таких осіб визнає виконавцями й установлює рівну відповідальність.

Зі сказаного випливає, що ні організатор вбивства, ні підмовник, ні пособник за п. «і» ст. 93 КК відповідальність нести не можуть.

Відповідно і дії виконавця, навіть якщо він перебував зі згаданими особами в зговорі на вбивство, не можуть кваліфікуватися за цим пунктом ст. 93 КК. Суди, однак, під час вирішення таких справ щодо цього питання допускають помилки.

С-в вирішив усунути напарника із підприємницької діяльності. Він підмовив А., а той у свою чергу — Б. до побиття М. А. також одержав від С. як плату за насильницькі дії щодо М. 200 дол. США, із яких 100 передав Б. Пізніше за ініціативою С-ва вони втрьох вирішили вбити М. Б. домовився з С-м, що злочин вчинить він та К., з яким про це домовився С-в. Б., С-м та К. спільними діями вбили М.

Обґрутовуючи кваліфікацію дій С-ва та А. за ст. 19 і п. «1» ст. 93, вказав, що С-в виконав роль організатора та підмовника у вбивстві, зробив на це замовлення, свої дії вчинив у групі, А. виконав роль підмовника у вбивстві М. і свої дії вчинив у групі. Таким чином факт перебування організатора та підмовника С-ва і підмовника А. у попередньому зговорі з виконавцями на вбивство потерпілого суд розцінив як вчинення вбивства за попереднім зговором групою осіб, що є неправильним. (Дії С-ва та А. дійсно потрібно було кваліфікувати за ст. 19 і п. «1» ст. 93 КК, але виходячи не з цих підстав, а з того, що вони були співучасниками злочину, вчиненого за попереднім зговором Б. та К.)

Проте найбільші труднощі виникають тоді, коли дії співвиконавця за своїм обсягом та характером близькі до пособництва, а дії пособника нагадують дії співучасника. Іншими словами у кожній подібній справі суд надзвичайно чітко повинен визначитися з питанням, коли сприяння вбивству перестає бути пособництвом і стає співучастю, які дії сприяючої злочину особи знаходяться в межах об'єктивної сторони злочину, а які знаходяться за цими межами. Саме під час вирішення цих питань суди допускають найбільше помилок.

Співучасть (зокрема у вбивстві) не вимагає обов'язкового виконання кожним співучасником усього обсягу об'єктивної сторони злочину, дії кожного з них можуть бути недостатніми для досягнення злочинного результату і лише в сукупності вони цей результат породжують. Вивчення конкретних справ показало, що до співучасті під час вбивства, вчиненого за попереднім зговором групою осіб, суди відносили застосування насильства на початку нападу на потерпілого, що до смерті не призвело, але дякуючи якому потерпілий втратив свідомість і його добив другий співучасник, утримання потерпілого за руки під час нанесення іншим співучасником ударів з метою заподіяння смерті, позбавлення потерпілого можливості чинити опір шляхом зв'язування.

Можна, однак, зазначити, що у судовій практиці спостерігається тенденція, згідно з якою співучасника визнаються тільки особи, які вчиняли певні дії, перш за все насильницькі, щодо потерпілого.

На нашу думку, така практика не зовсім відповідає змісту п. «і» ст. 93 КК. Лише у разі несподіваного нападу на потерпілого смерть йому може бути заподіяна одним чи декількома ударами, що (при деякому спрощеному підході до цього питання) й є об'єктивною стороною вбивства.

Під час відкритого вбивства (коли потерпілий усвідомлює характер і значення вчинюваних щодо нього дій, а так само коли це усвідомлюють інші особи), умисел на вбивство може бути виконаний шляхом виконання значно більшого обсягу дій — крім дій, спрямованих на безпосереднє заподіяння смерті, учасники групи повинні долати певні перепони (ви-

ламати двері, утримати особу, яка намагається чи може допомогти жертві, тощо), спостерігати за обстановкою з метою не дати можливості кому-небудь зашкодити доведенню умислу до кінця, долати (психічно чи фізично) опір потерпілого, утримувати жертву, на місці вчинення злочину передати у потрібний момент зброю і т. ін. Учасники групи, які діють з метою позбавлення потерпілого життя, усвідомлюють весь обсяг цих дій як такий, що необхідно виконати для досягнення поставленої мети, що без виконання сукупності цих дій вони не зможуть досягти злочинного результату, що невиконання якоїсь частини цих дій (навіть якщо вони безпосередньо не пов'язані з насильством щодо потерпілого) одним із учасників групи не дасть можливості іншим учасникам групи вчинити задумане або суттєво це ускладнити. Відтак, весь цей обсяг усвідомлюється ними як об'єктивна сторона вбивства. До того ж для досягнення спільного умислу не принципово, хто з учасників яку роль буде виконувати, головне, щоб дії кожного з них були невід'ємною складовою загального обсягу дій, який вчиняється задля досягнення поставленої мети.

Таким чином, до об'єктивної сторони вбивства, вчинюваного за попереднім зговором групою осіб (звичайно, з оглядом на конкретні обставини справи), відносяться всі дії, які учасники групи вважали за необхідне виконати безпосередньо на місці вчинення злочину з метою досягнення злочинного результату, якщо ці дії в їх сукупності до цього результату призвели. Вирішальним значенням для визначення, чи є особа співучасником, є не обсяг вчинених нею дій, а їх взаємозв'язаність та взаємоузгодженість із діями виконавця (інших співвиконавців) і загальна їх спрямованість на заподіяння потерпілому смерті, те, що його дії у сукупності з діями іншої особи (осіб) знаходиться у причинному зв'язку зі злочинним результатом.

Слід відзначити, що саме до такого розуміння співучасті під час вчинення злочину групою осіб, яка діє за попереднім зговором, давно прийшла судова практика у справах про ставтеві злочини і про посягання на власність.

З огляду на сказане важливе значення має і те, що суд, викладаючи у вирокі обставини справи, повинен точно вказати, які конкретно дії, що стосуються об'єктивної сторони злочину, вчинив кожен зі співучасників, чи знаходяться вони у причинному зв'язку з наслідками злочину.

Певні питання виникають під час розгляду таких справ, коли учасники групи вступають у зговор на вбивство двох осіб, а вбивство вчиняють із розподілом ролей — один убиває одного потерпілого, а другий — іншого. К., бажаючи помститися Г. за викриття його у вчиненні іншого злочину і перешкодити встановленню істини у справі, вирішив Г. убити. Про свій намір та мотиви він розповів П. і попросив допомогти йому в цьому. П. погодився. К. також повідомив П., що в будинку разом з Г. знаходиться Щ. У відповідь на це П. повідомив К., що бажає розправитися з Щ. у зв'язку з тим, що той образив його матір. Вони проникли до будинку Г., розбудили Г. та Щ. і почали їх бити. К. завдавав Г. удари металевою трубою та совком по тілу і голові. П. у цей час бив кулаками і ногами у різні частини тіла. Після цього К. запропонував П. убити потерпілих, на що той погодився. Здійснюючи свої наміри, К. кухонним ножом завдав Г. удар у серце, що призвело до його смерті. У цей час П. іншим ножом завдав Щ. удар у обшир огруддя, що призвело до кровотечі й смерті потерпілого. Ці дії засуджених суд кваліфікував за пунктами «в», «г», «і» ст. 93 КК.

Під час вирішення справи суд виходив з того, що засуджені перебували у зговорі на вбивство двох осіб і досягли злочинного результату спільними діями. Те, що кожен із них позбавив життя одного потерпілого, на кваліфікацію їх дій вплинути не може, оскільки саме таким чином вони розподілили свої ролі. Судова колегія з цими рішеннями суду першої інстанції погодилася.

Група відзначається не лише кількісним показником, але й якісним — наявністю попереднього зговору між її учасниками, їх домовленістю щодо спільного вчинення злочину. Попереднім визнається зговор, який виник до початку вчинення злочину, тобто до початку виконання дій, які відносяться до об'єктивної сторони злочину (а відтак не пізніше, ніж на стадії готування).

Така домовленість може бути як щодо всіх обставин майбутнього злочину, так і стосовно найзагальніших питань.

Проте стосовно позбавлення життя потерпілого зговір повинен бути обов'язково (тобто учасники групи повинні мати прямий умисел на вбивство), інакше відповідальність за п. «і» ст. 93 КК настати не може.

Суди виходять з того, що зговір повинен виникнути до початку виконання дій, що входять до об'єктивної сторони вбивства, навіть якщо він виник у процесі вчинення інших злочинних дій щодо того самого потерпілого. До того ж, однак, дії, що були вчинені до виникнення зговору на вбивство, повинні отримувати окрему кваліфікацію.

2.4. Умисне вбивство, вчинене організованою групою

У згаданій постанові Пленуму пропонується під організованою групою розуміти стійке об'єднання двох і більше осіб*, які спеціально були організовані для спільної злочинної діяльності. На наявність цієї кваліфікуючої ознаки можуть, зокрема, вказувати: розроблений (хоча б у загальних рисах) і схвалений учасниками групи план злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину, розподіл ролей, наявність організатора (керівника), прикриття своєї діяльності як своїми силами, так і за допомогою сторонніх осіб (зокрема і підкупом посадових осіб шляхом дачі хабарів), вербування нових членів, наявність загальних правил поведінки тощо.

Прикладом справи про умисне вбивство, вчинене організованою групою, може бути справа щодо Г., К. і Д., розглянута Вінницьким обласним судом. Ці особи в січні 1997 р. зорганізувалися в групу з метою вчинення розбійного нападу на С. Спочатку вони приїхали до Т. і розпитали його, чи є у С. гроші, золото або зброя. Встановивши, що у потерпілого є майно, яким можна заволодіти, Г., К. і Д. розробили детальний план нападу, передбачивши його час і місце, спосіб, у який вони на початковій стадії нападу увійдуть у довіру потерпілого. Реалізуючи план, вони, озброївшись монтировкой, заздалегідь приїхали в село, де проживав потерпілий, Г. на місці як

* Частина 3 ст. 28 КК 2001 р. — «кілька осіб (три і більше)».

керівник групи уточнив деякі деталі нападу. Ввечері вони прийшли до будинку потерпілого і встановили, що в ньому перебуває чотири особи. Вони домовилися, що Д. обманним шляхом викличе С. на веранду, буде відволікати його увагу, К. із засади нападе на потерпілого і вб'є його, після чого вони вб'ють решту потерпілих. Діючи відповідно до плану та корегуючи його згідно з обставинами, Г., К. і Д. вбили С., його матір, зв'язали С.Н. та її 12-річного сина, заволоділи майном потерпілих, згвалтували С.Н., після чого за вказівкою Г. здійснили насильство щодо С.Н. та її сина з метою вбивства, сина вбили, а умисел на вбивство С.Н. не довели до кінця з причин, що не залежали від їх волі.

Цю групу суд визнав організованою (на нашу думку, цілком обґрунтовано) і відповідно кваліфікував дії засуджених. Визнаючи групу організованою, суд послався на те, що група мала керівника в особі Г., діяла за планом, який залежно від розвитку подій постійно корегувався, перед учиненням злочину здійснили певні дії розвідувального характеру.

2.5. Додержання процесуальних норм при розслідуванні та судовому розгляді справ

Реалізація основних завдань судочинства значною мірою залежить від оперативності, повноти та об'єктивності попереднього розслідування в цілому справ. Узагальнення показало, що більшість вивчених справ розслідувані відповідно до вимог чинного кримінально-процесуального законодавства.

Разом з тим, у ході узагальнення виявлені і непоодинокі недоліки в роботі органів попереднього розслідування, що призвели до перекваліфікації дій винних осіб, повернення справ на додаткове розслідування чи навіть скасування постановлених у таких справах вироків судами вищої ланки.

Є окремі приклади, коли органи попереднього розслідування не інкримінували обвинуваченим складів злочинів, передбачених пунктами «и» та «і» ст. 93 КК, незважаючи на наявність в їх діях ознак цих злочинів, що викликало повернення справ для проведення додаткового розслідування.

В окремих справах такі упущення органів попереднього розслідування не виправлялися своєчасно під час розгляду

судами першої інстанції, що викликало необхідність перегляду вироків судами вищої ланки.

Допускаються й інші порушення кримінально-процесуального закону, за наявності яких справа підлягає поверненню для проведення додаткового розслідування.

Вирішуючи питання про повернення справи на додаткове розслідування, суд не має права вважати встановленими обставини, що органи розслідування ще мають з'ясувати, вирішувати наперед питання про доведеність чи недоведеність обвинувачення, про достовірність чи недостовірність окремих доказів, про перевагу одних доказів над іншими.

Узагальненням виявлені непоодинокі факти, коли справи щодо окремих співучасників умисних вбивств на замовлення, організованою групою чи групою осіб за попереднім зговором виділялися в окреме провадження. Як правило, це було пов'язано з розшуком таких осіб. Але мали місце випадки, коли таке виділення перешкоджало подальшому вирішенню справи.

Відповідно до статей 132, 142, 223 КПК обвинувачений має право знати, в чому він обвинувачується, постановою про притягнення як обвинуваченого та обвинувальний висновок повинні відповідати вимогам цих норм закону. Недотримання органами попереднього розслідування вимог статей 132, 142 КПК може бути підставою для повернення справи на додаткове розслідування.

Важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинних осіб є реальне забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист. Узагальненням встановлені факти, коли недодержання під час попереднього слідства вимог закону про забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого на захист було причиною повернення судом справ для проведення додаткового розслідування, наприклад, мали місце в Харківському обласному суді.

2.6. Практика призначення судами покарань

Вивчення показало, що суди в переважній більшості справ про злочини призначали вищим особам покарання відповідно до вимог ст. 39 КК: з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності вчинених злочинів, даних про особи

винних та обставини справи, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

У переважній більшості випадків суди за ці злочини призначали суворі покарання в межах санкції ст. 93 КК у вигляді позбавлення волі на тривалі строки. Більшість вироків залишено без зміни під час розгляду цих справ у Верховному Суді України у касаційному порядку.

3. Узагальнення практики застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту

(витяг)

Право на свободу та особисту недоторканність — одне з найбільш значущих для людини. У Конституції України передбачено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (ч. 2 ст. 29). Тримання особи під вартою може бути застосовано лише як тимчасовий запобіжний захід у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи перепинити його (ч. 3 ст. 29).

З метою забезпечення однакового застосування відповідного законодавства всіма судами загальної юрисдикції Пленум Верховного Суду України прийняв постанову «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства» від 25 квітня 2003 р. № 4 (зі змінами, внесеними постановою від 11 червня 2004 р. № 10) (далі — постанова Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4).

Узагальнення цієї практики, проведене Верховним Судом України після прийняття названої постанови, показало, що суди розглядають справи зазначеної категорії, як правило, своєчасно і відповідно до вимог закону, але в окремих випадках ще допускають неправильне застосування кримінально-процесуальних норм, якими врегульовано судовий розгляд таких справ.

За статистичними даними кількість осіб, яким обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, кожного року зменшується (див. Таблиці 1, 2). Це зумовлено змінами, внесеними до кримінально-процесуального законодавства в 2001 р., згідно з якими вирішення питання щодо обрання зазначеного запобіжного заходу належить виключно до компетенції судів, а також свідчить про більш виважений підхід органів дізнання, досудового слідства та судів до обмеження прав осіб, які вчинили злочини.

Так, у 2000 р. прокурори взяли під варту 73 900 осіб, тоді як у 2004 р. суди розглянули 52 900 подань слідчих органів про обрання підозрюваним та обвинуваченим цього запобіжного заходу, з яких задовольнили 47 800 (на 14 % менше).

У провадженні апеляційних судів у 2004 р. перебувало майже 3 000 апеляцій на постанови місцевих судів про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (на 4,4 % менше). Із розглянутих 2 800 апеляцій задоволено лише 535 (на 12 % менше). Незважаючи на це, під час розгляду кримінальних справ місцеві та апеляційні суди звільнили з-під варту 8 700 осіб (на 4,6 % більше).

Тут і далі в дужках наведено дані про зміну відповідного показника порівняно з 2003 р.

Таблиця № 1

Обрання судами України запобіжного заходу у вигляді взяття під варту у 2002–2004 рр.

Найменування показників	2002 р.	2003 р.	2004 р.	Динаміка, % (2004 р. до 2003 р.)
Надійшло подань слідчих органів про обрання запобіжного заходу	66 160	62 098	52 917	-14,8
Перебувало у провадженні подань слідчих органів (з урахуванням залишків)	66 235	62 156	53 012	-14,7
Розглянуто подань слідчих органів	66 176	62 062	52 872	-14,8
у тому числі задоволено	60 708	55 647	47 838	-14,0
Подано апеляцій на постанови судів місцевих судів про обрання запобіжного заходу	3 170	3 076	2 940	-4,4
Перебувало у провадженні апеляцій на постанови судів місцевих судів (з урахуванням залишків)	3 201	3 105	2 967	-4,4
Закінчено провадження у справах за апеляціями (розглянуто справ)	2 966	2 887	2 770	-4,1
у тому числі задоволено апеляцій на постанови судів місцевих судів про обрання запобіжного заходу	533	608	535	-12,0
Під час розгляду справ у суді звільнено з під варту (місцевими та апеляційними судами)	8 260	8 347	8 728	+4,6

Таблиця № 2

Обрання судами областей запобіжного заходу у вигляді взяття під варту у 2002–2004 рр.

Область регіон	Перебувало			Розглянуто					
	у провадженні подань			Усього			у тому числі задоволено		
	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.
Вінницька	1 391	1 388	1 215	1 391	1 388	1 215	1 262	1 223	1 075
Волинська	896	867	883	889	862	883	779	717	742
Дніпропетровська	6 912	5 947	5 136	6 908	5 946	5 127	6 458	5 573	4 813
Донецька	7 059	6 208	5 294	7 053	6 207	5 290	6 595	5 740	4 932
Житомирська	1 327	1 116	1 183	1 327	1 116	1 183	1 196	959	1 030
Закарпатська	965	651	598	964	651	598	833	533	477
Запорізька	3 946	3 081	2 859	3 946	3 081	2 857	3 674	2 762	2 700

Івано-Франківська	1 062	914	709	1056	873	683	896	761	622
Київська	2 209	2 215	1 785	2 205	2 215	1 777	1 916	1 926	1 572
Кіровоградська	1 907	1 742	1 437	1 907	1 742	1 435	1 713	1 605	1 328
Автономна Республіка Крим	3 977	3 580	3 283	3 968	3 569	3 259	3 731	3 293	3 011
Луганська	4 434	4 652	4 180	4 434	4 652	4 179	4 149	4 352	3 861
Львівська	1 974	1 969	1 857	1 974	1 969	1 856	1 722	1 587	1 608
Миколаївська	2 207	2 166	1 844	2 204	2 164	1 835	1 970	1 951	1 669
Одеська	4 838	5 263	4 060	4 838	5 259	4 048	4 440	4 269	3 487
Полтавська	1 613	1 742	1 509	1 613	1 739	1 507	1 506	1 590	1 309
Рівненська	758	582	579	745	568	566	606	478	462
Сумська	1 825	1 494	1 200	1 822	1 491	1 198	1 720	1 399	1 106
Тернопільська	659	501	334	659	501	332	614	449	307
Харківська	3 607	3 720	3 420	3 607	3 716	3 419	3 320	3 288	3 026
Херсонська	2 040	2 480	1 678	2 040	2 480	1 678	1 896	2 208	1 498
Хмельницька	900	964	764	900	962	764	826	880	730
Черкаська	1 614	1 406	1 168	1 613	1 404	1 167	1 415	1 225	982
Чернівецька	746	865	681	746	865	678	691	757	581
Чернігівська	1 349	1 307	1 054	1 349	1 307	1 053	1 250	1 218	1 011
м. Київ	4 825	4 280	3 441	4 825	4 280	3 440	4 469	3 994	3 189
м. Севастополь	908	869	690	908	868	675	856	777	584
Усього	65 948	61 969	52 841	65 891	61 875	52 702	60 503	55 514	47 712
Центральний регіон	90	65	53	90	65	53	82	49	42
Західний регіон	81	40	44	81	40	44	25	19	24
Південний регіон	42	50	46	40	50	46	32	48	38
Військово-Морські Сили	74	32	28	74	32	27	66	17	22
Військові суди, всього	287	187	171	285	187	170	205	133	126
Разом по Україні	66 235	62 156	53 012	66 176	62 062	52 872	60 708	55 647	47 838

Згідно з ч. 1 ст. 148 КПК запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства чи суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень. До того ж відповідно до ч. 2 цієї самої статті такі заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що зазначені особи намагатимуться ухилитися від слідства й суду або від вико-

нання процесуальних рішень, перешкоджатимуть встановленню істини у справі або продовжуватимуть злочинну діяльність. Відповідно до роз'яснень Пленуму, що містяться у п. 3 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4, взяття під варту на стадіях дізнання і досудового слідства застосовується лише у разі, коли особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 3 роки (ч. 1 ст. 155 КПК), та коли є достатні підстави вважати, що ця особа може ухилитися від слідства й суду або виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі чи продовжувати злочинну діяльність (ч. 2 ст. 148 КПК). У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосований у справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше трьох років. У тому самому пункті постанови Пленуму роз'яснено, що винятковість випадку має бути обґрунтована у поданні про обрання запобіжного заходу і в постанові судді.

Органи досудового слідства та дізнання під час затримання підозрюваних у вчиненні злочинів осіб допускали порушення вимог чинного законодавства.

Якість та обґрунтованість вивчених подань органів досудового слідства і дізнання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту не в усіх випадках відповідали вимогам статей 148, 150 КПК. Основними їх недоліками були: неповні або неточні дані про підозрювану чи обвинувачувану особу; відсутність дати й часу її затримання та посилання на статтю КК, за якою особа підозрюється або обвинувачується; недостатні мотивування та обґрунтування.

Відсутність у деяких протоколах органів досудового слідства та дізнання про затримання особи даних про час останнього унеможливило судовий контроль за дотриманням вимог ч. 6 ст. 106 КПК про 72-годинний строк внесення подання, що досить часто є підставою для відмови судом у його задоволенні.

Органи досудового слідства іноді обґрунтовують необхідність взяття особи під варту зміною підозрюваним пока-

зань, а також недостатньо мотивують те, що він, перебуваючи на волі, може перешкодити встановленню істини у справі та ухилитися від слідства та суду.

Вимоги щодо дотримання органами досудового слідства та дізнання строків внесення до суду подань у порядку, передбаченому ст. 165² КПК, також не завжди виконуються належно. Виявлено порушення прав особи на свободу та недоторканність, коли протоколи про затримання особи склалися і зазначені подання до суду направлялися несвоєчасно, що призводило до затримання осіб на строк, який перевищує 72 год.

Так, 15 вересня 2003 р. старший слідчий слідчого відділу управління Служби безпеки України у Львівській області звернувся до Галицького районного суду м. Львова з поданням про взяття під варту В., підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 201 КК. 16 вересня 2003 р. підозрюваного було доставлено у судові засідання, де з'ясувалося, що його затримали ще 2 вересня того самого року. Слідчий порушив вимоги ч. 6 ст. 106 і ч. 3 ст. 165² КПК про внесення та розгляд подання про обрання запобіжного заходу протягом 72 год, внаслідок чого В. кілька днів тримали під вартою незаконно. Суд відреагував на це порушення, постановивши окрему ухвалу в порядку, передбаченому ст. 232 КПК. 21 січня 2002 р. до Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська з поданням про обрання С. запобіжного заходу у вигляді взяття під варту звернувся слідчий слідчого відділу Бабушкінського районного відділу Дніпропетровського міського управління УМВС України у Дніпропетровській області. Під час вивчення судом кримінальної справи було встановлено, що С. фактично було затримано 16 січня 2002 р., а згідно з протоколом — 18 січня того самого року в порядку, передбаченому ст. 115 КПК.

Апеляційний суд Дніпропетровської області виявив грубе порушення органами досудового слідства конституційних прав громадянина С-ва, щодо якого 4 лютого 2002 р. слідчий звернувся з поданням про взяття під варту. С-ва було затримано працівниками міліції наприкінці дня 29 січня зазначеного року, у ніч на 30 січня його тримали в одному з кабінетів

УМВС України у Дніпропетровській області, а протягом наступної доби — у приміщенні Кіровського районного відділу Дніпропетровського міського управління названого УМВС і лише 1 лютого 2002 р. направили до ізолятора тимчасового тримання, а до суду доставили через 6 діб після затримання.

В усіх випадках суди правильно відреагували на порушення закону, постановивши окремі ухвали в порядку, передбаченому ст. 232 КПК.

Непоодинокі випадки, коли подання про обрання запобіжного заходу направляються до суду безпосередньо перед закінченням 72-годинного строку, що позбавляє суд можливості ретельно вивчити матеріали справи, перевірити наявність підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу і призводить до поспішного прийняття рішення за результатами розгляду подання.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 165³ КПК подання про продовження строку тримання особи під вартою до 4 місяців має бути подане до суду не пізніше, ніж за 5 діб до закінчення цього строку. Проте органи досудового слідства цієї вимоги іноді не дотримують.

Так, слідчий прокуратури м. Кривого Рогу Дніпропетровської області 29 липня 2002 р. звернувся до Криворізького районного суду з поданням про продовження П., С., Р. та іншим обвинуваченим строків тримання під вартою, які закінчувалися 1 серпня того самого року. Суд своєчасно розглянув подання і частково його задовольнив.

Часто судді відмовляли в прийнятті до провадження подань органів дізнання і слідчих про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та повертали їх прокурору без розгляду. Зокрема вони приймали такі рішення щодо подань, що були внесені з порушенням вимог ч. 2 ст. 165² КПК про погодження подання з прокурором. Іноді вони розглядали подання за відсутності відомостей про таке погодження або за наявності резолюції прокурора «з поданням не згоден».

Згода прокурора на внесення подання — одна з форм прокурорського нагляду, передбаченого п. 3 ст. 121 Конституції України; відповідно до ч. 2 ст. 165² КПК прокурор зобов'язав

ний перевірити законність та обґрунтованість подання. Тому суди не мають права виконувати функцію прокуратури і приймати подання до провадження без згоди прокурора.

Згідно з п. 4 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4 суди не повинні брати до провадження подання, внесено відповідно до ст. 165² КПК, якщо на порушення ч. 2 цієї статті вони не були погоджені з прокурором, або той із ними не погодився, або з подання не зрозуміло, який саме прокурор (його посада й прізвище) дав згоду.

Так, Кіровський районний суд постановою від 9 січня 2003 р. повернув прокурору Кіровського району подання щодо О. та Ф., обвинувачуваних за ч. 1 ст. 115 КК. Однією з підстав такого рішення стало те, що подання було погоджено не з прокурором, а з його заступником.

Суди також мають з'ясувати правомочність особи, яка погодила подання, виконуючи обов'язки прокурора, а тому до цього документа слід долучати копію відповідного наказу.

Результати узагальнення дають змогу дійти висновку, що суди, загалом, виважено підходять до вирішення питань, пов'язаних із застосуванням запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, однак мали місце й випадки безпідставного повернення подань прокурорам.

Зокрема суддя Глобинського районного суду Полтавської області постановою від 18 липня 2003 р. повернув прокурору цього району подання слідчого прокуратури про взяття під варту П., підозрюваного у вчиненні злочину, передбаченого п. 2 ч. 2 ст. 115 КК. Суддя мотивував прийняте рішення тим, що орган досудового слідства не надав матеріалів кримінальної справи та не доставив до суду підозрюваного, який перебував на лікуванні в обласній психіатричній лікарні з діагнозом «шизофренія параноїдальної форми на стадії загострення».

Апеляційний суд Полтавської області ухвалою від 25 липня 2003 р. за поданням прокурора Глобинського району скасував постанову судді районного суду як таку, що суперечить вимогам ст. 165 КПК, і направив матеріали на новий судовий розгляд. Своє рішення апеляційний суд обґрунтував тим, що

суддя районного суду не звертався до органу досудового слідства з вимогою надати на вивчення кримінальну справу. Підозрюваний дійсно перебував на диспансерному обліку та лікувався у психіатра, тому подання необхідно було розглядати відповідно до вимог ст. 34 КПК.

Згідно з аналізом судової практики деякі місцеві суди, зокрема Полтавської, Сумської, Харківської, Хмельницької областей та м. Києва, обираючи підозрюваним, обвинуваченим запобіжний захід у вигляді взяття під варту, не враховували вимог ст. 45 КПК щодо обов'язкової участі захисника під час розгляду відповідних подань.

Наприклад, Кіровоградський районний суд Кіровоградської області постановою від 16 червня 2003 р. обрав щодо С., підозрюваного у вчиненні злочину, за який ч. 2 ст. 115 КК передбачено довічне позбавлення волі, запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 45 КПК, коли санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне ув'язнення, участь захисника є обов'язковою з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення. У матеріалах, долучених до подання органів досудового слідства, містився протокол, в якому зазначено, що затриманому роз'яснено право користуватися послугами захисника, проте суд усупереч вимогам кримінально-процесуального законодавства не надав С. такої можливості.

До цього часу деякі суди допускають до участі у справі під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту фахівців у галузі права, порушуючи вимоги ч. 2 ст. 44 КПК. До того ж вони не керуються п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003 р. № 8, в якому роз'яснено, що крім адвокатів, близьких родичів, опікунів або піклувальників правом на надання правової допомоги (особисто або за дорученням юридичної особи) наділені й фахівці в галузі права, якщо спеціальним законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам. У цьому пункті зазначено, що при вирішенні питання про те, чи мають

фахівці у галузі права повноваження здійснювати захист у кримінальній справі, слід з'ясувати, яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам. Пленум визнав правильною практику тих судів, що за відсутності спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту в кримінальних справах.

Важливе значення для повного, об'єктивного й оперативного розгляду подання про обрання запобіжного заходу має участь у судовому засіданні прокурора, оскільки суддя приймає рішення, вислухавши його думку. Згідно з п. 8 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4 під час розгляду подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту участь прокурора, а також підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого надійшло подання, є обов'язковою.

Як зазначено у п. 9 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4, оскільки ст. 84 КПК передбачено обов'язкове ведення протоколу в судових засіданнях суду першої інстанції, він ведеться і під час розгляду подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Судді, як правило, дотримуються строків розгляду подання про обрання запобіжного заходу, передбачених частинами 3, 4 ст. 165² КПК. Згідно з цією статтею подання має бути розглянуте протягом 72 год з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого. Якщо в поданні порушено питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя має право своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку їх у суд під вартою. У цьому випадку затримання не може тривати більше 72 год, а якщо особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, — не більше 48 год з моменту доставки затриманого в цей населений пункт. Проте мали місце й випадки порушення встановлених строків розгляду подань.

Судді приймали неоднакові рішення щодо розгляду подань про взяття затриманої особи під варту, які надійшли після закінчення строків, передбачених ч. 6 ст. 106, частинами 3, 4 ст. 165² КПК, — одні розглядають їх по суті, інші — відмовляють у цьому. У такій ситуації необхідно керуватися п. 5 по-

станови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4, в якому роз'яснено, що надходження до суду подання про взяття затриманої особи під варту після закінчення 72-годинного строку не є підставою для відмови в його розгляді. На такі порушення судді відповідно до ст. 232 КПК зобов'язані реагувати, постановляючи окремі ухвали чи постанови. Однак не всі суди належно реагують на виявлені ними порушення прав громадян, допущені під час досудового слідства та розгляду справ місцевими судами.

Суди в більшості випадків дотримувалися вимог ст. 165¹ КПК щодо змісту постанови про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу, але іноді не обґрунтовували в ній прийняте рішення.

Іноді в постановою суду не зазначалося, в учиненні якого злочину підозрювалася особа, не обґрунтовувався із посиланням на конкретні причини висновок суду про те, що підозрювана особа може ухилитися від слідства чи суду, не викладалася суть пояснень допитаних осіб. Так, суддя Білоцерківського районного суду Київської області у постанові про обрання Т. запобіжного заходу у вигляді взяття під варту не вказав, у вчиненні якого злочину той підозрювався.

Деякі судді не враховують роз'яснення Пленуму про те, що під час розгляду подання про взяття під варту суддя не має права досліджувати докази і давати їм оцінку, в інший спосіб перевіряти доведеність вини підозрюваного, обвинуваченого, розглядати й вирішувати питання, що повинен вирішувати суд під час розгляду справи по суті обвинувачення (п. 10 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4).

Мали місце випадки, коли на порушення вимог ст. 165¹ КПК особі, щодо якої вирішувалося питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, та іншим учасникам процесу не роз'яснювалося, в якому порядку можна оскаржити постанову суду. Не зробив цього, наприклад, суддя Любашівського районного суду Одеської області, відмовляючи в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту А.

Розглядаючи подання про обрання того чи іншого запобіжного заходу щодо неповнолітніх, суди повинні прийма-

ти рішення особливо виважено, виходячи виключно з передбачених законом підстав та з урахуванням особливостей справ цієї категорії.

Затримання та взяття під варту можуть застосовуватися щодо неповнолітніх відповідно до ст. 434 КПК у виняткових випадках, коли це спричинено тяжкістю злочину, та за наявності підстав і в порядку, що передбачені статтями 106, 148, 150, 155 КПК. Однак деякі суди цих вимог не дотримувалися.

У наведеному вище випадку місцевий суд не враховував роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, викладених у п. 2 постанови «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 р. № 5 (далі — постанова Пленуму від 16 квітня 2004 р. № 5), про те, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 45 КПК участь захисника у кримінальних справах щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до 18 років, є обов'язковою незалежно від того, чи досягли вони повноліття на час провадження у справі. Це положення поширюється й на випадки, коли особа обвинувачується у вчиненні кількох злочинів, одні з яких вчинені нею до, а інші — після досягнення 18 років. У тому самому пункті постанови зазначено, що згідно з вимогами ст. 53 КПК службова особа, у провадженні якої перебуває справа, обов'язково має роз'яснити це право неповнолітньому та його законному представнику відразу після того, як перший набув статусу підозрюваного чи обвинуваченого, і вжити передбачених ст. 47 КПК заходів до забезпечення участі захисника у справі.

Згідно з роз'ясненнями Пленуму взяття під варту неповнолітнього, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного допускається, якщо є підстави вважати, що менш суворі заповідні заходи можуть не забезпечити виконання ним процесуальних обов'язків, що випливають зі змісту ч. 2 ст. 148 КПК. Приймаючи рішення з цього питання, суд повинен дослідити обставини, що відповідно до ст. 150 КПК враховуються під час обрання запобіжного заходу, зокрема тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується) неповнолітній, його вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний

стан, стосунки з батьками, дієвість контролю за його поведінкою, вид діяльності, місце проживання, дані про попередні судимості (якщо вони є), соціальні зв'язки, схильності, спосіб життя, поведінку під час провадження в цій або іншій кримінальній справі. Усі ці обставини можна з'ясувати, опитавши батьків, опікунів, піклувальників, представників адміністрації за місцем роботи чи навчання неповнолітнього тощо (п. 3 постанови Пленуму від 16 квітня 2004 р. № 5)

Питання про продовження строків тримання під вартою суди вирішують у порядку, передбаченому ст. 165³ КПК, відповідно до вимог ст. 156 цього Кодексу та з урахуванням роз'яснень, що містяться у п. 19 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4. Згідно з цим пунктом строк тримання під вартою може бути продовжений до 4 місяців як суддею, який вирішував питання про обрання запобіжного заходу, так і іншим суддею місцевого суду.

Подання про продовження строку тримання під вартою суддя має розглянути до закінчення строків, передбачених ст. 156 КПК. Це подання підлягає розгляду лише за умови, що воно згідно з ч. 1 ст. 165³ КПК погоджене з прокурором і строки проведення досудового слідства продовжені відповідно до ст. 120 КПК.

У пункті 20 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4 наголошено на обов'язковості дотримання процедури розгляду подання слідчого чи прокурора про продовження строку тримання під вартою, передбаченої ч. 3 ст. 165³ КПК. Зокрема суддя з'ясовує наявність умов, за яких продовження цього строку є можливим (ст. 156 КПК).

Непоодинокими є випадки, коли подання щодо продовження строку тримання під вартою надходять до суду після закінчення строків, установлених у ч. 2 ст. 165³ КПК. Однак суди не завжди реагували на ці порушення, допущені органами досудового слідства чи дізнання, хоча такі факти негативно позначалися на якості й оперативності роботи судів.

Наприклад, більше місяця перебував під вартою без рішення суду про продовження строку тримання під вартою М., обвинувачуваний за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК. Апеляційний суд Кірово-

воградської області постановою від 16 вересня 2003 р. продовжив йому строк тримання під вартою до 6 місяців, хоча попередній строк тримання під вартою підозрюваного закінчився ще 29 липня 2003 р.

Постанова судді про продовження строку тримання під вартою чи відмову в цьому має бути належно вмотивована.

Здебільшого причинами зміни, скасування в апеляційному порядку постанов (ухвал) про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту є недотримання судами вимог статей 148, 150, 155 КПК під час вирішення питання про необхідність і доцільність його застосування, а також необґрунтована відмова в цьому.

Велике значення для своєчасного поновлення порушених прав затриманої особи має оперативність здійснення правосуддя, зокрема розгляду апеляцій на постанови судді, винесені в порядку, передбаченому статтями 165², 165³ КПК. Вони мають розглядатися не пізніше ніж через 3 доби після надходження до апеляційного суду. Тому суди повинні невідкладно витребувати необхідні для розгляду апеляції матеріали. Як свідчить практика розгляду судами зазначених матеріалів, установлений законом тридобовий термін розгляду апеляцій на постанову чи ухвалу суду іноді порушується у зв'язку з не своєчасним надходженням справ до апеляційного суду через віддаленість від нього деяких місцевих судів та неналежне фінансування поштових витрат.

Згідно з п. 17 постанови Пленуму від 25 квітня 2003 р. № 4 перелік осіб, які відповідно до ч. 7 ст. 165² КПК мають право подати апеляції на постанову судді про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту чи відмову в його обранні, є вичерпним. Подання апеляцій на постанови судді, ухвалені згідно з частинами 4, 8 ст. 165² КПК, законом не передбачено.

Відповідно до ч. 3 ст. 165 КПК (у редакції Закону від 20 січня 2005 р. № 2376-ГУ, який набув чинності 27 січня цього року) у разі закриття справи, закінчення строку тримання під вартою (якщо його не продовжено в установленому законом порядку) та в інших випадках звільнення особи з-під

варті на стадії досудового розслідування здійснюється на підставі постанови органу дізнання чи слідчого, які проводять досудове розслідування у справі, або прокурора, про що вони негайно повідомляють суд, що обрав цей запобіжний захід. Звільнення з-під варті у кримінальних справах, що перебувають у судовому провадженні, здійснюється лише за рішенням судді або суду.

Вивчення практики обрання судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту свідчить, що при цьому порушення й недоліки допускають як органи досудового слідства, так і суди. Тому апеляційним судам необхідно приділяти більше уваги зазначеним питанням, систематично узагальнювати судову практику і своєчасно вживати передбачених законом заходів з метою виявлення та усунення помилок у діяльності місцевих судів.

4. Узагальнення практики призначення судами кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі

Відповідно до статей 3, 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини.

Ці положення Конституції України відповідають загально-визнаним принципам міжнародного права, що сформульовані у Загальній Декларації прав людини, Європейській конвенції з прав людини, Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права, і закріплюють пріоритет загальнолюдських цінностей та положень про заборону свавільного позбавлення людини життя.

Враховуючи наведені вище положення міжнародного права і Конституції України у КК УРСР 1960 р. у 2000 р. були внесені зміни, змістом яких стало скасування виняткової міри

покарання — смертної кари, і введення замість нього нового виду покарання — довічного позбавлення волі як найсуворішої, виключної форми державного примусу щодо винної особи.

Питання, пов'язані із призначенням довічного позбавлення волі, у новому КК України від 5 квітня 2001 р. регулюються ст. 64 цього Кодексу.

Зокрема відповідно до ч. 1 зазначеної статті довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується у випадках, спеціально передбачених КК, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк.

Згідно з ч. 2 ст. 64 КК довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

Отже, кримінальним законодавством визначено принципи й умови, за яких особі, яка вчинила особливо тяжкий злочин, може бути призначено кримінальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

КК України 2001 р. містить 7 складів злочинів, за вчинення яких може бути призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Це зокрема ст. 112 (посягання на життя державного чи громадського діяча), ч. 2 ст. 115 (умисне вбивство за обтяжуючих обставин), ч. 4 ст. 404 (опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків), ч. 2 ст. 438 (порушення законів та звичаїв війни), ч. 2 ст. 439 (застосування зброї масового знищення), статті 442 (геноцид) та 443 (посягання на життя представника іноземної держави).

У ході узагальнення опрацьовано статистичні дані Державної Судової адміністрації України, інформації та матеріали апеляційних судів України, а також вивчено 55 кримінальних справ, у яких засудженим призначалося покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

4.1. Аналіз статистичних даних

Як свідчить статистика, питома вага частки засуджених, яким призначалося кримінальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі, в загальній структурі судимості є незначною. Зокрема відповідно до звіту за формою № 6 про засуджених та види кримінального покарання за вироками, що набрали законної сили, частка засуджених до довічного позбавлення волі серед усієї кількості засуджених, за всі види кримінальних покарань складала у 2003 р. — 0,06 % до числа усіх засуджених; у 2004 р. цей показник становив 0,01 % відповідно, а в 2005 р. — 0,04 %. В абсолютних цифрах у 2003 р. до довічного позбавлення волі було засуджено 130 осіб з 201 081 засуджених за всі види злочинів; у 2004 р. — 22 особи з 204 794 осіб; у 2005 р. — 71 особу з 176 934 засуджених за всі види злочинів відповідно.

Отже, тенденція до застосування кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі є нестійкою. Що до застосування зазначеного виду покарання у регіонах у 2005 р., найчастіше довічне позбавлення волі застосовується у промислових регіонах, насамперед, у Донецькій, Запорізькій областях. Взагалі, враховуючи поширеність випадків застосування довічного позбавлення волі у регіонах, довічне позбавлення волі частіше застосовується судами східного та центрального регіону України та АР Крим. Це можна пояснити, серед іншого, підвищеним рівнем злочинності у цих регіонах України. Винятком можна вважати засудження 5 осіб апеляційним судом Івано-Франківської області.

Таблиця № 1

Дані про засуджених, місце, час та обставини вчинення злочину
(за вивченими кримінальними справами)

Найменування показника		кількість
А. Дані про місце, час та обставини вчинення злочину		
Усього знаходилось справ на вивченні:		55
З них:		
Кількість справ, де вбивство вчинено	З корисливих мотивів	29
	На побутовому ґрунті	21
	Посидане зі зґвалтуванням	5
	З метою помсти	2
Засуджено осіб до довічного позбавлення волі, у тому числі:		64
Кількість осіб, які вчинили вбивство:	Однієї особи	21
	Двох осіб	36
	Трьох і більше осіб	7
Кількість осіб, які вчинили вбивство:	У період умовно-дострокового звільнення від відбування покарання	11
	У стані алкогольного/наркотичного сп'яніння	41
	Під час розпивання спиртних напоїв з потерпілими	11
	У денний час	
	Уночі	45
Б. Кримінологічна характеристика засуджених		
стать	чоловіча	64
	жіноча	-
вік	до 20 років	4
	від 20 до 40 років	47
	від 40 до 60 років	13
	старше 60 років	-
освіта	неповна середня	13
	середня	38
	середня спеціальна	11
	неповна вища	2
	вища	-
рід занять	працюючі	9
	непрацюючі	55
	перебувають на обліку в центрі зайнятості	-
	не перебувають на обліку в центрі зайнятості	-
дані про судимість	загальна кількість осіб, раніше судимих за вчинення злочинів	38
	кількість осіб, раніше судимих за вчинення тяжких злочинів	31
	кількість осіб, які раніше неодноразово	15

Таблиця № 2

Відомості про потерпілих

Найменування показника		Кількість
Загальна кількість загиблих внаслідок вчинення злочину		105
стать	чоловіча	58
	жіноча	47
вік	до 18 років	8
	від 18 до 20 років	-
	від 20 до 40 років	27
	від 40 до 60 років	38
	старше 60 років	32
стосунки із засудженими	родичі	9
	знайомі	71
	незнайомі	25

4.2. Кримінологічна характеристика засуджених. Обставини вчинення злочину

Як свідчить судова практика, особи, які засуджуються до довічного позбавлення волі, є вкрай небезпечними для суспільства, проявляють схильність до вчинення злочинів та ведення злочинного способу життя, не розкаються, їх подальше проживання у людському суспільстві неможливе. Переважна більшість цих осіб негативно, а то й вкрай негативно характеризується за місцем проживання й інколи — роботи. З 55 вивчених справ видно, що з 64 засуджених до довічного позбавлення волі 55 осіб ніде не працювали і не навчалися.

Привертає увагу й той факт, що переважна більшість осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, в минулому притягувалася до кримінальної відповідальності. Деякі з цих осіб раніше неодноразово засуджувалися, зокрема за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. Із 64 осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, 38 осіб (59,4 %) вже раніше засуджувалися, причому 31 особа — за вчинення тяжких злочинів, а 15 із них — раніше засуджувалися неодноразово.

До того ж 11 осіб учинили злочин, за який їх було засуджено до довічного позбавлення волі у період умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за попереднім вироком.

Л., засуджений вироком апеляційного суду м. Києва від 7 лютого 2005 р. за п. 6. ч. 2 ст. 115, пунктами 2, 4, 9, 13 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 186, ч. 1 ст. 187, ч. 2 ст. 194 КК України за вбивство своєї приятельки Б. тільки за те, що вона вимагала повернення грошового боргу, і за спалення живцем її 11-річної дочки у приміщенні дачного будинку. Він раніше засуджувався вироком Залізничного районного суду м. Києва від 31 травня 2000 р. за частинами 2, 3 ст. 140, частинами 1, 2 ст. 194 КК 1960 р.

Вироком апеляційного суду м. Києва від 9 червня 2004 р. Г. і М. засуджені за ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187, пунктами 6, 12, 13 ч. 2 ст. 115 КК України за вчинення вбивства 2 таксистів шляхом задушення шнурком від куртки та заволодіння їхніми автомашинами. До того ж Г. раніше вже засуджувався за вчинення тяжкого злочину до 6 років позбавленні волі і був звільнений з місць позбавлення волі відповідно до Закону України «Про амністію», М. три рази засуджувався до позбавлення волі за вчиненні тяжких злочинів, а після цього вже два рази звільнявся умовно-достроково з місць позбавленні волі. Обидва засуджені характеризуються звуженістю і спрощеністю інтересів, направлених тільки на негайні задоволення своїх фізичних потреб у їжі й алкоголі, відсутністю сприймання критики своєї поведінки та повним ігноруванням інтересів інших людей, елементарних умов суспільного існування. Засуджені проявили невмотивовану жорстокість під час вчинення вбивства, а способом захисту обрали невизнання своєї вини і заперечення очевидних фактів та скарг на застосування щодо них незаконних методів досудового слідства. Під час розгляду кримінальної справи засуджений М. з метою захисту у судовому засіданні навіть учинив демонстративну спробу самогубства шляхом перерізаня вен на руках.

Вироком апеляційного суду АР Крим від 1 червня 2004 р. за ч. 4 ст. 187, ч. 2 ст. 15, пунктами 1, 4, 6, 9, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 309 КК України до довічного позбавлення волі засуджено Ш. З огляду на вирок суду Ш. у складі організованої групи, яку він і очолював, з особливою жорстокістю та з корисливих мотивів убив подружжя Х. Злочини він учинив у період

умовно-дострокового звільнення від відбування покарання за попереднім вироком. Рідний брат охарактеризував Ш. як зарерливу, користолюбну, заздрісну людину, жорстоку за своєю натурою, яка нічого не бажає досягати своєю працею, а готова відняти в іншого. У судовому засіданні Ш. не розкався у вчиненому, а лише пошкодував, що не зміг заволодіти грошима загиблих, і звинуватив себе лише у тому, що не перевірів, чи дійсно інший член організованої групи вбив К., який вижив, що і стало причиною їх викриття.

Отже, переважна більшість осіб, які вчиняють особливо тяжкі злочини, за які вони засуджуються до довічного позбавлення волі, мають негативну характеристику. Як правило, це люди з низьким рівнем освіти, неодружені, без визначеного певного роду занять, з наявністю однієї або ряду судимостей, що того ж у деяких випадках — за вчинення особливо тяжких або тяжких злочинів.

Зокрема з 64 засуджених до довічного позбавлення волі 13 осіб мали неповну середню освіту; середню освіту мали 18 осіб; ще 11 осіб мали середню спеціальну освіту і лише 2 особи — незакінчену вищу освіту.

Звертає на себе увагу той факт, що з 55 вивчених справ у 41 справі особи вчинили вбивство за обтяжуючих обставин у стані алкогольного сп'яніння.

У 45 справах злочини були вчинені у вечірній або нічний час.

Подібний соціопсихологічний портрет зазначених осіб дає підстави стверджувати, що вони росли й виховувалися у несприятливих умовах, як наслідок, мають низький рівень культури, світоглядних поглядів, мають шкідливі звички, схильності (алкоголізм, наркоманія), що посилюють антисуспільну поведінку цих осіб.

Наприклад, з огляду на матеріали справи Л. (апеляційний суд Тернопільської області), зокрема висновок стаціонарної судово-психіатричної експертизи Л. з підліткового віку знаходився на обліку в інспекції у справах неповнолітніх, мав неодноразові приводи за крадіжки. Часто втікав з дому, зі школи та бродяжив. І хоча з огляду на довідки за місцем проживання про склад сім'ї ріс у повній сім'ї, зазначені вище

обставини дають підстави для висновку про те, що батьки не приділяли належної уваги вихованню сина.

Згідно з характеристикою засудженого до довічного позбавлення волі Г. (апеляційний суд Одеської області) він ріс без батька. Мати хоча і з'являлася на виклики до школи, але позитивних зрушень у поведінці сина в школі не відбулося. І в цьому випадку з високою долею вірогідності можна констатувати неналежне виконання матір'ю своїх обов'язків з виховання сина.

Слід констатувати, що ті міри покарання, що застосовувалися до них судом раніше, не виправдовують своєї мети. Скоріше за все перебування у місцях позбавлення волі посилює негативні риси зазначених осіб. Про це свідчать і цифрові дані. Як вже зазначалося, більшість засуджених до довічного позбавлення волі — раніше судимі, переважно за вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, особи.

Інколи органи внутрішніх справ не реагують на відповідні звернення громадян та не ведуть роботу з громадянами, що мають схильність до вчинення злочинів, що також є причиною вчинення злочинів.

Через бездіяльність саме правоохоронних органів держави апеляційним судом Кіровоградської області у справі В., засудженого за ч. 1 ст. 115, пунктами 2, 4, 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК України на адресу начальника УМВС України у Кіровоградській області була винесена окрема ухвала.

З огляду на зміст цього документу Т., яка серед інших також загинула внаслідок вчинення злочину, неодноразово зверталася за допомогою до дільничного інспектора, однак він не вживав жодних заходів, щоб вплинути на поведінку В., посилаючись на те, що не має бензину для виїзду. До того ж потерпіла залишала гроші на бензин, але це ні до чого не призвело.

А в справі Б., засудженого апеляційним судом Чернівецької області за пунктами «а», «г» ст. 93, ч. 3 ст. 142 КК 1960 р. до довічного позбавлення волі, окрему ухвалу було винесено на адресу начальника УМВС України у Чернівецькій області. Зокрема в ході розгляду справи було встановлено, що Б. був засуджений за вчинення тяжких злочинів 19 квітня 2000 р. і звільнений з місць позбавлення волі умовно-достроково.

З моменту звільнення з місць позбавлення волі Б. не займався суспільно-корисною працею, з боку органів внутрішніх справ був відсутній належний контроль за його поведінкою, що і стало умовою вчинення особливо тяжкого злочину через 6 місяців після дня звільнення з місць позбавлення волі.

4.3. Характеристика об'єктивної сторони злочинів.

Питання кваліфікації

Вивчення справ показало, що суди у більшості випадків правильно застосовують законодавство, розглядаючи справи зазначеної категорії. Про це свідчать і дані касаційного перегляду вироків апеляційних судів, що здебільшого залишаються без змін.

Аналіз кримінальних справ і повідомлень апеляційних судів свідчить, що засуджені вчиняли умисне вбивство потерпілих за обтяжуючих обставин, тобто злочини, передбачені ч. 2 ст. 115 КК України.

Як свідчать дані у вивчених справах, найчастіше засуджені вчиняли вбивства з корисливих мотивів; інколи такі мотиви були поєднані з неприязненими стосунками з потерпілими. Розмір викраденого становив: у 1 справі — до 500 грн; у 4 справах — від 500 до 1 000 грн; від 1 000 до 5 000 грн — у 7 справах і ще у стількох же розмір викраденого становив 5 000–10 000 грн і більше.

Вироком апеляційного суду Івано-Франківської області за ч. 4 ст. 187; пунктами 1, 4, 6 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі засуджено Г.

Його визнано винним і засуджено за те, що він у 2004 р. близько 23 год, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з метою заволодіння майном проник у будинок, де вчинив напад на проживавших у будинку осіб похилого віку — подружжя М. та брата дружини — Р., у процесі якого вчинив умисне вбивство усіх трьох осіб з особливою жорстокістю та з корисливих мотивів. Після цього він заволодів майном потерпілих на суму 40 грн.

Слід відмітити те, що особи, засуджені за вчинення умисних вбивств з корисливих мотивів, як правило, знайомі із своїми жертвами. Зокрема з 105 загиблих 71 були знайомі з засудже-

ними. Тому, вірогідно, обізнаність засуджених про наявність у потерпілих грошей чи іншого майна і стала причиною виникнення в них умислу на вбивство з корисливих мотивів.

З іншого боку, значна частина вбивств учинялася на побутовому ґрунті — внаслідок сварок, що починалися в процесі спільного розпивання спиртних напоїв, інколи — на ґрунті ревнощів. Зокрема 11 осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, вчинили вбивство потерпілих на ґрунті неприязних стосунків після розпивання з ними спиртних напоїв.

Мають місце випадки вчинення умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням потерпілих, зокрема малолітніх.

Наприклад, 26 січня 2005 р. апеляційним судом Луганської області до довічного позбавлення волі засуджено Б. за ч. 1 ст. 263, ч. 3 ст. 153, ч. 4 ст. 154, пунктами 2, 10 ч. 2 ст. 115 КК.

Б. визнано винним у тому, що у ніч з 14 на 15 серпня 2004 р., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, він завів у закинутий сарай малолітню П. (1999 р. н.) й із застосуванням фізичного насильства здійснив з нею природний статевий акт та задовольнив свою пристрасть неприродним способом, заподіявши потерпілій тяжкі тілесні ушкодження, небезпечні для здоров'я в момент заподіяння. Після цього, маючи умисел на умисне вбивство потерпілої, здавив руками її ший, внаслідок чого сталася смерть малолітньої П.

4.4. Практика призначення покарання

Вивчення справ показало, що суди переважно виважено підходять до питань призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Мотивуючи призначення покарання саме у вигляді довічного позбавлення волі, суди враховують як обставини справи, так і дані про особу винного. Відповідно до ст. 64 КК України довічне позбавлення волі застосовується тоді, коли суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк. Однак юридичних критеріїв визначення неможливості застосувати позбавлення волі на певний строк кримінальний закон не містить. Це питання вирішується, виходячи із загальних засад призначення покарання, визначених ст. 65 КК України, а також з урахуван-

ням обставин справи і даних про особу винного. Правильною, на нашу думку, є практика тих судів, котрі призначають вказаний вид кримінального покарання з урахуванням таких даних, як наявність судимостей в особи, зокрема за вчинення тяжких насильницьких злочинів, з урахуванням негативних характеристик з місця проживання, що, в свою чергу, свідчить про небажання особи стати на шлях виправлення і, як наслідок, нехтування загальнолюдськими цінностями, зокрема, життям іншої людини.

Зокрема вироком апеляційного суду Рівненської області засуджені Я. та Ш. — кожен за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Обираючи Я. покарання у вигляді довічного позбавлення волі, суд у вирокі послався на те, що він раніше неодноразово засуджувався, зокрема у 1995 р. — за ч. 2 ст. 141 КК України 1960 р., у 1999 р. — за ч. 3 ст. 101 того самого Кодексу, негативно характеризується, не працює, злочин вчинив через 4 місяці після умовно-дострокового звільнення з місць позбавлення волі. З цим вироком погодилась і колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, залишаючи вирок щодо Я. без змін, а касаційну скаргу його адвоката — без задоволення.

Правильною також є практика тих судів, що, призначаючи зазначений вид кримінального покарання, враховують обставини вчиненого злочину, зокрема його спосіб, кількість загиблих осіб, вік осіб, які загинули, тощо. У цьому разі суди цілком обґрунтовано вважають, що навіть з урахуванням позитивних характеристик винних осіб спосіб вчинення злочину (наприклад, спалювання живцем людини), кількість загиблих внаслідок злочину (дві чи більше осіб) самі по собі є достатньою підставою вважати, що такі особи також свідомо вчинили акт вбивства, нехтуючи найвищою соціальною цінністю людини — її життям, а тому вони є особливо небезпечними для суспільства.

Так, апеляційним судом Херсонської області було засуджено М., Є. за пунктами 1, 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Обираючи М. покарання у вигляді довічного позбавлення волі, суд обґрунтовано врахував ступінь тяжкості вчиненого злочину

(М. із Є. спалили живими двох жінок, одна з яких — похилого віку) та вчинення злочину щодо особи похилого віку.

Водночас, як свідчить касаційна практика, суди ще допускають помилки під час призначення покарання.

Відповідно до п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7, призначаючи покарання, треба враховувати роль кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб.

Однак, призначаючи Г., засудженому за пунктами 1, 4, 9, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 185, ч. 2 ст. 189 КК України покарання у вигляді довічного позбавлення волі, апеляційний суд Рівненської області не врахував, хоча у вирокі зазначив, що смерть потерпілих С. та З. настала від асфіксії і що задушив їх не Г., а інша особа — Д.Г., домовившись із Д. про умисне вбивство потерпілих з метою приховати вимагання, будучи об'єднаним із ним єдиним умислом, виконав свою частину дій, які він та Д. вважали необхідними для реалізації їх спільного умислу.

Враховуючи, що за таких обставин роль Г. у вчиненні вбивства була менш активною, касаційна інстанція Верховного Суду України виправила цю помилку апеляційного суду, змінивши вирок апеляційного суду Рівненської області та пом'якшивши Г. покарання за пунктами 1, 4, 9, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до 15 років позбавлення волі.

Змінюючи вирок апеляційного суду Хмельницької області від 13 липня 2004 р., яким К. засуджено за ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 358, пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України виходила, зокрема, з того, що з огляду на матеріали справи найбільш активним під час вчинення умисного вбивства потерпілого С. був засуджений вирок апеляційного суду Хмельницької області від 7 червня 2002 р. до довічного позбавлення волі Р. Саме він облив бензином потерпілого і підпалив його.

Враховуючи менш активну роль К. під час вчинення цього злочину, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України змінила вирок щодо нього, при-

значивши йому покарання у вигляді 15 років позбавлення волі за законами, за якими К. було засуджено апеляційним судом.

Змінено і вирок апеляційного суду Волинської області, яким засуджено Н. за ч. 1 ст. 121, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 289, ч. 2 ст. 263, п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі. Призначаючи остаточне покарання за сукупністю злочинів Н., колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України виходила з того, що з урахуванням даних про особу винного покарання у вигляді довічного позбавлення волі є занадто суворим. Зокрема колегія суддів врахувала, ще засуджений молодий за віком, раніше не судимий, за місцем свого проживання характеризується позитивно, виховувався у багатодітній сім'ї, щиро розкався у вчиненому й сприяв розкриттю злочину. Апеляційний суд хоча і зазначив ці обставини у вирокі, однак не врахував їх під час призначення кримінального покарання.

Таким чином, основними причинами зміни вироків апеляційних судів є недостатнє врахування ними під час призначення покарання обставин вчиненню злочину, зокрема ролі, ступеню участі кожного з учасників злочину та даних про особу винного.

4.5. Огляд касаційної практики Верховного Суду України

Практично всі вирокі апеляційних судів, якими особи засуджуються до довічного позбавлення волі, оскаржуються у Верховному Суді України.

Таблиця № 3

Дані про перегляд Верховним Судом України вироків, якими осіб засуджено до довічного позбавлення волі (за 2004–2005 рр. за КК України 1960 р. та 2001 р.)

Найменування показника	Період	
	2004	2005
Загальна кількість осіб, щодо яких вирок переглядали Верховним Судом України (у касаційному порядку та порядку виключного провадження), у тому числі:	218	165
Вироки залишено без змін	199	141
Вироки скасовано	12	3
У тому числі із закриттям справи	1	-
Довічне позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк	з перекваліфікацією злочину	2
	без перекваліфікацією злочину	7

З вивчених справ, у яких засудженим призначалося довічне позбавлення волі, видно, що з 64 осіб лише 6 засуджених до цього виду кримінального покарання не подавали касаційних скарг.

Таблиця № 4

Дані про кількість засуджених до довічного позбавлення волі, які оскаржували вирок у касаційному порядку (за вивченими справами)

Найменування показника		
Кількість осіб, які оскаржили вирок у касаційному порядку, у тому числі		58
Скарги подавалися у зв'язку з:	суворістю покарання	17
	невідповідністю висновків суду фактичним обставинам справи, неправильною кваліфікацією	22
	застосуванням незаконних методів ведення досудового слідства	19
Кількість осіб, які не оскаржили вирок у касаційному порядку		6

Отже, із цієї таблиці видно, що майже половина засуджених до довічного позбавлення волі не згодна з кваліфікацією

дій судом першої інстанції або вважає, що висновки суду суперечать фактичним обставинам справи.

Значна частина засуджених, подаючи касаційні скарги на вирок, зазначають, що вони обмовили себе під тиском працівників міліції, які застосовували до них незаконні методи ведення досудового слідства. З 58 осіб, які подали касаційні скарги до Верховного Суду України, 19 осіб або 33 % зазначили про те, що до них застосовувалося насильство з боку правоохоронних органів.

Слід звернути увагу й на те, що у деяких справах під час розгляду справи в суді першої інстанції підсудні визнавали свою вину у вчиненні злочину і давали в судовому засіданні покази, котрі узгоджувалися із тими, що вони давали на досудовому слідстві, і лише після закінчення судового розгляду справи, коли їм було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі, вони, подаючи скарги до Верховного Суду України, не визнавали своєї вини, мотивуючи це тиском з боку працівників міліції.

Наприклад, згідно з матеріалами справи Г., засудженого вирокіом апеляційного суду Одеської області від 25 лютого 2005 р. за ч. 2 ст. 263, ч. 1 ст. 185, ч. 4 ст. 152, пунктами 9, 10, 13 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі, Г. у судовому засіданні визнав себе винним у вчиненні злочинів, відмовився давати суду показання, але підтвердив ті покази, які він давав під час провадження досудового слідства. А у своїй касаційній скарзі він уже порушив питання про закриття кримінальної справи щодо нього, мотивуючи це тим, що покази він давав через застосування до нього незаконних методів ведення досудового слідства.

Оцінюючи цей довід, касаційна інстанція Верховного Суду України зазначила, що оскільки допити та інші слідчі дії щодо Г. проводилися у присутності захисника і понятих, а зауважень, заяв чи доповнень з приводу застосування незаконних методів слідства від нього не надходило, ці доводи є надуманими і такими, що суперечать матеріалам справи.

Аналогічні доводи висував у своїй касаційній скарзі й А., якого було засуджено вирокіом апеляційного суду Пол-

тавської області від 23 вересня 2004 р. за ч. 4 ст. 187, пунктами 1, 6 ч. 2 ст. 115 КК України до довічного позбавлення волі. У цьому випадку колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, перевіrivши матеріали справи, визнала необґрунтованими доводи засудженого про те, що до нього застосовувалися незаконні методи ведення досудового слідства, оскільки визнавальні покази він давав у присутності захисника і не заявляв про застосування до нього тиску з боку органів досудового слідства. Він під час судового розгляду справи також визнав свою вину у вчиненні інкримінованих йому злочинів.

Таким чином, ці доводи належно перевіряються як Верховним Судом України, так і судами першої інстанції, що розглядають справи, і не знаходять свого підтвердження.

4.6. Аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів

Важливе значення має питання дослідження причин і умов, що сприяють вчиненню тяжких насильницьких злочинів. Вивчення справ показало, що 55 засуджених до довічного позбавлення волі осіб ніде не працювали і не навчалися. Певною мірою це можна пояснити рівнем безробіття, подорожчанням життя. Зазначені чинники призводять до того, що людина не завжди має можливість реалізувати себе у суспільному житті. З іншого боку деякі з засуджених до довічного позбавлення волі осіб росли й виховувалися у несприятливих умовах чи неповних сім'ях. Відсутність належної уваги з боку батьків, байдуже, а то й негативне ставлення їх до своїх дітей, зловживання спиртними напоями, як правило, призводить до того, що дитина отримує моральну травму і, стаючи дорослою, нерідко не має можливості знайти себе у нормальному повноцінному суспільному житті, що безумовно є причиною вчинення тяжких насильницьких злочинів.

Серйозною проблемою у цьому контексті є контроль держави за посткримінальною поведінкою особи, яка вчинила злочин. Як показує практика, зі сторони органів внутрішніх справ, органів кримінально-виконавчих інспекцій робота із засудженими, які відбули кримінальне покарання, практично

проводиться ще недостатньо, а інколи й зовсім не ведеться. Про це свідчить, зокрема, їх негативна посткримінальна поведінка. Крім того, з огляду на окремі ухвали судів та подань слідчих прокуратури про усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів, органи внутрішніх справ нерідко не вживали жодних заходів з профілактики злочинів з особами, які раніше засуджувалися або негативно характеризуються за місцем проживання. Як вже зазначалося, з 64 осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, 38 (59,4 %) раніше засуджувалися, до того ж 31 особу засуджували за вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів. Слід відмітити й те, що 11 осіб (17,2 %) вчинили злочин у період умовно-дostroково-го звільнення від відбування покарання.

Таким чином, слід констатувати, що органи внутрішніх справ не приділяють належної уваги роботі із соціально неблагополучним контингентом осіб з метою профілактики й попередження правопорушень і не вживають відповідних заходів, подекуди навіть у тих випадках, коли до них звертаються громадяни. За таких обставин можна говорити про те, що органи внутрішніх справ недостатньо ефективно виконують вимоги ст. 10 Закону України «Про міліцію», зокрема щодо проведення профілактичної роботи серед осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснення адміністративного догляду за особами, щодо яких його встановлено, а також контролю за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Наведене свідчить про необхідність здійснення реформ як у державі та суспільстві, так і в пенітенціарній системі. Наш погляд, метою діяльності цієї системи має бути виправлення засудженого як логічний, закономірний та очікуваний результат кримінального покарання. Якщо цієї мети не досягнуто, кримінальне покарання втрачає свій сенс, оскільки його головні ознаки та мета, визначені ст. 65 КК, — необхідність і достатність для виправлення особи й попередження нових злочинів — відсутні.

З іншого боку суди, що розглядають справи, не завжди реагують на причини й умови вчинення злочину окремими

ухвалами. З 55 вивчених справ лише у 2 справах такі ухвали були винесені саме у зв'язку з причинами та умовами, що сприяли вчиненню злочинів. На нашу думку, така ситуація потребує виправлення. Суд, виявивши причини й умови, що сприяли вчиненню злочинів, повинен відповідно до ст. 23 КПК прореагувати на них окремою ухвалою.

4.7. Висновки та пропозиції

Практика свідчить про виваженість підходу судів під час призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі особам, засудженим за вчинення особливо тяжких насильницьких злочинів. У вироках вони наводять достатньо переконливі аргументи на обґрунтування саме цього виду кримінального покарання.

Згідно з даними, надісланими до Верховного Суду України апеляційними судами, спірних та проблемних питань застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі в судах не виникало. Отже, є підстави констатувати, що питання застосування відповідного законодавства досить повно роз'яснені у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2.

Довічне позбавлення волі як акт правосуддя — це реакція держави на найтяжчий злочин, що може скоїти людина, — вбивство за обтяжуючих обставин. Такий вид покарання є практично в усіх кримінальних кодексах розвинених країн Європи та світу. Принциповою відмінністю довічного позбавлення волі від смертної кари є можливість виправлення судової помилки; при цьому особа має реальну можливість отримати прижиттєву сатисфакцію з відшкодуванням шкоди, завданої незаконним засудженням.

Значна частина осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, не вважає себе винними у вчиненні злочинів, або якщо і вважає, то, як правило, не розкаюється у вчиненні вбивств. Єдине, що дійсно турбує цих осіб, — це те, що вони назавжди позбавлені волі, тобто власна доля. Мабуть цим можна пояснити те, що захищаючись від пред'явленого обвинувачення і подаючи касаційні скарги до Верховного Суду України, знач-

на частина цих осіб вчиняє цей захист шляхом невизнання своєї вини, посиленням на застосування до них незаконних методів досудового слідства. Ці доводи завжди належно перевіряються і, як правило, спростовуються, оскільки у всіх перевірених Верховним Судом України справах під час проведення слідчих дій залучалися професійні захисники. Отже, ці люди навіть після вчиненого намагаються будь-якою (з урахуванням їх становища) ціною уникнути відповідальності за вчинене.

Найтяжчим злочином, незважаючи на політичний устрій держави, її соціально-економічне становище і т. ін., завжди є вбивство людини. Про це свідчить і ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Проголосивши зазначені положення, держава фактично взяла на себе зобов'язання гарантувати їх. Відповідно до ч. 2 тієї самої статті Конституції права і свободи людини та їх гаранті визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Кримінально-правовий аспект наведених положень Конституції України характеризується встановленням конкретного виду й міри юридичної відповідальності не тільки з точки зору доцільності, а й із співвідношення міри відповідальності з учиненим злочином. Саме тому, якщо людину було умисно вбито, до вбивці застосовується позбавлення волі на тривалий строк. Однак, якщо вбито двох чи більше осіб, або це зроблено з корисливих мотивів, або з особливою жорстокістю — це свідчить про відверте нехтування особою: не тільки окремо взятим людським життям, а й суспільними цінностями взагалі. Невідворотність наслідків (загибель людини) на фоні обтяжуючих обставин викликає необхідність застосування до винного таких наслідків, які б співвідносилися зі вчиненим діянням.

Держава має відповідати перед людиною, зокрема потерпілим, який назавжди втратив близьку людину, що за-

вдало йому моральних страждань, за свою діяльність, зокрема за те, як покарано злочинця, чи співвідноситься покарання зі ступенем тяжкості вчиненого. І це, з огляду на наведене, не повинно стосуватися таких питань, як, наприклад, фінансова доцільність утримання злочинця довічно.

Виходячи саме з цього, на нашу думку, потребує посиленої уваги питання про подальше реформування пенітенціарної системи та удосконалення роботи органів внутрішніх справ. Як свідчить практика, органи внутрішніх справ не завжди ефективно ведуть роботу із соціально неблагополучним контингентом осіб, не завжди оперативно реагують на відповідні звернення громадян, що надалі також стає підґрунтям для вчинення тяжких насильницьких злочинів.

Разом з тим, законодавство щодо призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі також потребує удосконалення. Так, це покарання призначається за вчинення вбивства як однієї особи, так і кількох, навіть кількох десятків осіб. У зв'язку з цим є необхідність збільшити максимальний строк призначення покарання у вигляді позбавлення волі як під час призначенні покарань за певні види злочинів, так і під час призначення покарань за їх сукупністю. У цьому випадку певній частині засуджених це покарання могло бути призначено не у вигляді довічного позбавлення волі, а як великий строк позбавлення волі. Це дало б змогу належно врахувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та всі пом'якшуючі та обтяжуючі обставини.

Отже, з урахуванням наведеного, вважаємо, що на сьогоднішній день порушувати питання про доцільність існування в Україні такого виду кримінального покарання, як довічне позбавлення волі, не можна, навпаки, слід порушити питання про посилення відповідальності за вбивство людини. Адже необхідно дбати про захист прав не тільки підсудних чи засуджених, а й потерпілих, для чого власне й функціонує держава та її органи.

Але найпріоритетнішими напрямками має стати діяльність держави з попередження вчинення злочинів. Заходи, що повинні при цьому вживатися, мають бути спрямовані на по-

долання правового нігілізму, що панує в суспільстві. Такими заходами має стати реформування пенітенціарної системи України з тим, щоб відбування покарання у вигляді позбавлення особи волі могло реально досягти своєї мети виправлення засудженого й попередження рецидиву злочинів; запровадження комплексної системи заходів, метою яких має стати соціальна реабілітація особи, яка відбувала покарання у вигляді позбавлення волі; посилення контролю з боку правоохоронних органів за поведінкою осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі, тощо.

Саме усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, дасть можливість суттєво зменшити випадки вчинення особливо тяжких насильницьких злочинів, а відтак — і застосування найсуворішого виду кримінального покарання — довічного позбавлення волі.

Міри кримінального покарання в 2003–2004 рр. (за вироками, що набрали законної сили)

№ п/п	Види покарань, застосовані до осіб	2003 р.		2004 р.		Динаміка	
		абс.	пиг.* вага %	абс.	пиг.* вага %	абс.	%
А	Б	1	2	3	4	5	6
1	Усього засуджено осіб за всі види злочинів	201 081		204 797		3716	1,8
2	Штраф	8 915	4,4	11 395	5,6	2480	27,8
3	Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	87	0,04	57	0,03	-30	-34,5
4	Громадські роботи	2 761	1,4	3 424	1,7	663	24,0
5	Виправні роботи — усього, у тому числі:	3 292	1,6	2 828	1,4	-464	-14,1
	до 1 року включно	2 013	1,0	1 793	0,9	-220	-10,9
	від 1 до 2 років включно	1 279	0,6	1 035	0,5	-244	-19,1
6	Службові обмеження для військовослужбовців	68	0,03	76	0,04	8	11,8
7	Арешт	1 995	1,0	2 087	1,0	92	4,6
8	Обмеження волі — усього, у тому числі:	3 514	1,7	3 825	1,9	311	8,9
	до 3 років включно	3 173	1,6	3 394	1,7	221	7,0
	від 3 до 5 років включно	341	0,2	431	0,2	90	26,4
9	Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців	102	0,05	124	0,1	22	21,6

10	Позбавлення волі на певний строк — усього, у тому числі:	60 983	30,3	54 215	26,5	-6768	-11,1	
	на 1 рік включно	1 843	0,9	3 341	1,6	1 498	81,3	
	понад 1 до 2 років включно	10 791	5,4	7 388	3,6	-3 403	-31,5	
	РАЗОМ від 1 до 2 років	12 634	6,3	10 729	5,2	-1 905	-15,1	
	від 2 до 3 років включно	15 274	7,6	13 022	6,4	-2 252	-14,7	
	від 3 до 5 років включно	21 522	10,7	19 992	9,8	-1 530	-7,1	
	від 5 до 8 років включно	8 339	4,1	7 974	3,9	-365	-4,4	
	від 8 до 10 років включно	1 742	0,9	1 579	0,8	-163	-9,4	
	від 10 до 15 років включно	1 457	0,7	904	0,4	-553	-38,0	
від 15 до 20 років включно	15	0	8	0	-7	-46,7		
від 20 до 25 років включно	0	0	7	0	7	+		
11	Довічне позбавлення волі	130	0,06	22	0,01	-108	-83,1	
12	Інші міри покарання	88	0,04	44	0,02	-44	-50,0	
13	Усього звільнено від покарання, у тому числі:	119 146	59,3	126700	61,9	7554	6,3	
	з випробуванням	111 299	55,4	122 844	60,0	11 545	10,4	
	звільнено внаслідок акта амністії та на інших підставах	7 209	3,6	3 856	1,9	-3 353	-46,5	
	умовне засудження	388	0,2	-	-	-	-	
	відстрочка викопання	250	0,1	-	-	-	-	
14	Додаткові покарання	конфіскація майна	4 430	26,0**	5 755		1 325	29,9
		позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	2 499	1,2	3 391	1,7	892	35,7
		штраф	42	0,02	238	0,1	196	466,7
		позбавлення військового, спеціального звання, рангу або кваліфікаційного класу	63	0,03	52	0,03	-11	-17,5
15	Призначено покарання за сукупністю злочинів та за сукупністю вироків	52 413	26,1	54 542	26,6	2129	4,1	
16	Призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК України	-	-	19 468	9,5	-	-	

* — %, питома вага до числа всіх засуджених

** — відсоток до кількості засуджених осіб за статтями КК України, санкції яких передбачають конфіскацію майна

5. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти застосування смертної кари судами України до її скасування*

(витяг)

Відповідно до ст. 24 КК України (1960 р.) застосування смертної кари — розстрілу — до його повного скасування допускалося в Україні як виняткова міра покарання.

У зв'язку з тим, що смертна кара мала винятковий характер, вона не входила в систему кримінальних покарань, її застосування допускалося лише за особливо тяжкі злочини у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК.

Зі вступом в Раду Європи Україна взяла на себе зобов'язання, що вимагають перегляду законодавства щодо прав людини, зокрема законодавства, що передбачає покарання — смертну кару.

У момент скасування смертної кари КК України містить 22 злочини, за які передбачено можливість призначення смертної кари. З них 17 — за злочини, вчинені військовослужбовцями в воєнний час чи в бойовій обстановці, 3 — за злочини проти держави (посягання на життя державного діяча) (ст. 58) і на життя представника іноземної держави (ст. 59), диверсія (ст. 60), решта — за умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ст. 93); і посягання на життя працівника міліції або народного дружинника, а також військовослужбовця у зв'язку з їх діяльністю з охорони громадського порядку (ст. 190¹).

Крім того, до 6 березня 1992 р. смертна кара була передбачена за розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах (ст. 86¹), до 17 червня 1992 р. — за державну зраду (ст. 56), за бандитизм (ст. 69), за дії, що дезорганізують роботу виправно-трудоустанов (ст. 69¹), за виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів (ст. 79), за згвалтування, вчинене особливо-небезпечним рецидивістом, або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а

* Виняткова міра покарання — смертна кара — скасована і ст. 24 виключена з КК України 1960 р. Законом України від 22 лютого 2000 р. № 1483-III. («Урядовий кур'єр» від 4 квітня 2000 р.).

так само звалтування малолітньої (ч. 4 ст. 117 КК), за одержання хабара (ч. 3 ст. 168 КК України).

5.1. Дані про стан судимості до смертної кари

Кількість засуджених судами України до смертної кари за вироками, що набрали чинності, протягом останніх 15 років (з 1981 по 1995 р.) характеризується даними, наведеними в Таблиці № 1*.

Вказані 2 056 осіб, мірою покарання яким призначалася смертна кара, були засуджені за вчинення таких злочинів:

— 1 984 особи, або 96,5 % — за умисні вбивства за обтяжуючих обставин;

— 34 особи, або 1,65 % — за зраду Батьківщині; 18 осіб, або 0,87 % — за бандитизм;

— 3 особи, або 0,15 % — за дії, що дезорганізують роботу виправно-трудових установ;

— 7 осіб, або 0,34 % — за розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах;

— 3 особи, або 0,15 % — за звалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки;

— 7 осіб, або 0,34 % — за посягання на життя працівника міліції.

Питома вага осіб, засуджених до смертної кари, в загальній масі засуджених судами України є незначною і становила за останні 3 роки (1993–1995 рр.) 0,1 %.

Якщо проаналізувати кількість засуджених до смертної кари у структурі всіх засуджених за ст. 93 КК України за останні 5 років (за даними МЮ України, в які ввійшла частина вироків, що не набрали чинності в рік їх винесення), то вона складає:

Роки	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.
Всього засуджено	463	428	547	569	754
До 8 років позбавлення волі %	32 6,9 %	29 6,8 %	44 8,0 %	33 5,8 %	55 7,3 %
8–15 років позбавлення волі %	322 69,6 %	321 75 %	385 70,4 %	393 69,1 %	509 67,0 %
Смертна кара, %	109 23,5 %	77 18,0 %	117 21,4 %	143 25,1 %	190 25,2 %

* Див.: стор. 912.

Вказані вище дані свідчать, що в структурі судимості за вказаною статтею збільшується й частка засуджених до смертної кари.

Якщо в 1992–1993 рр. ця міра покарання застосовувалася до кожного п'ятого, то в 1994–1995 рр. — вже до кожного четвертого засудженого за ст. 93 КК України.

Водночас, за даними МВС України кількість умисних вбивств, зокрема за обтяжуючих обставин, невпинно зростала.

У 1995 р. було зареєстровано 4 783 умисних вбивств, або на 212 більше (4,6 %), ніж в 1994 р.

5.2. Кримінологічна характеристика умисних вбивств за обтяжуючих обставин, за вчинення яких застосовувалась смертна кара

У 1981–1995 рр. до смертної кари засуджувалися вищі за скоєння умисних вбивств за обтяжуючих обставин з мотивів, наведених в Таблиці № 2*.

Ці дані свідчать, що найбільше засуджено до смертної кари осіб, які вчинили умисні вбивства з мотивів користі — 739 чоловік, або 37,2 %.

Якщо проаналізувати вчинення таких вбивств за роками, то найбільше їх скоювалося в 1994 р. — 53,6 % від загальної кількості засуджених, у 1995 р. — 46,7 %, у 1992 р. — 43,8 %.

Найменше вчинялося вбивств з цього мотиву в 1984 р. — 25,6 %, у 1987 р. — 29,9 %, у 1990 р. — 31,9 %.

Аналіз вивчених справ свідчить, що можна виділити наступні види вбивств з користі.

1. Найчастіше такі вбивства скоювалися під час розбійних нападів на громадян з метою заволодіння їх індивідуальним майном.

Так, Т. протягом 1991–1992 рр. під час розбійних нападів на потерпілих, які проживали на території Київської, Полтавської, Вінницької областей України, Калуської області, Російської Федерації, вбив 13 осіб, заволодівши їх майном, (засуджений вироком Київського обласного суду від 5 липня 1995 р.).

* Див.: стор. 913.

Р. у період з червня по вересень 1994 р. на території м. Кривого Рогу і його околиці вбив 9 потерпілих, з них під час розбійних нападів — 5 осіб, (засуджений вироком Дніпропетровського обласного суду від 25 жовтня 1995 р.).

Брати С.В. і С.С. у м. Могилів-Подільському 25 травня 1993 р. і 14 лютого 1994 р., щоб заволодіти майном, вбили 5 осіб — сім'ю Т. і К. (засуджені вироком Вінницького обласного суду від 23 листопада 1994 р.).

З метою пограбування дехто зі злочинців входили в довіру до своїх майбутніх жертв, приходили до них у гості, залишалися ночувати в їх домі, а вночі вчиняли вбивства і заволодівали майном.

П. у м. Дніпропетровську 9 квітня 1994 р. за таких обставин вбив сім'ю К. з 4 осіб і заволодів їх речами на суму 16,5 млн крб (засуджений вироком Дніпропетровського обласного суду від 29 березня 1995 р.).

Значного поширення набули вбивства з метою заволодіти автомобілями таксистів та інших громадян.

Б. 14 жовтня 1993 р. і 24 квітня 1994 р. на околиці м. Ніжина вбив з обріза рушниці Г-ва і Г., заволодівши їх автомашинами (засуджений вироком Чернігівського обласного суду від 27 лютого 1995 р.).

Мали місце вбивства на замовлення, що вчинялися за винагороду, коли вбивці позбавляли життя за вказівкою особи, яка їм за це заплатила або зобов'язалася заплатити певну винагороду.

Вчинялися вбивства одного зі спадкоємців з метою отримання більшої частки спадщини, а також заволодіння спільним, сумісно набутим з потерпілим майном.

Так, О.С. 12 червня 1994 р. з метою отримати в спадщину будинок покійного брата задушив його дружину О., а також, щоб приховати злочин, її сусідку А., яка в той час зайшла в гості до потерпілої (засудженні Кіровоградським обласним судом 6 лютого 1995 р.).

Почастішали вбивства позикодавців з метою ухилення від сплати боргу.

У липні 1994 р. Ш. під час закордонної поїздки взяв у борг у свого знайомого К. 2 000 німецьких марок.

У серпні-вересні він грошей не повертав, уникав зустрічей з К. 1 жовтня 1994 р. К. разом з Г. приїхали у м. Голованівськ Кіровоградської області до Ш. за боргом. Проте останній з метою позбавитись боргу домовився з Д. вбити К.

Розподіливши між собою ролі, вони озброїлися ножами, після чого сіли в автомобіль до К. і Г. на задні сидіння і під приводом позичити гроші для повернення боргу поїхали в напрямку сусіднього села Грузьке.

За 2 км від села вони нанесли удари ножами К. і Г., вбили їх, трупи сховали, а майно і гроші потерпілих привласнили.

За вказані дії вироком Кіровоградського обласного суду від 13 червня 1995 р. Ш. засуджено до смертної кари, а Д. — до 15 років позбавлення волі.

Нерідко вбивства вчинялися з метою не платити винагороду за проїзд в таксі.

11 вересня 1994 р. на вулиці м. Херсона Г. під'їжджав в машині С., а коли той став вимагати в нього плату за проїзд, той застрелив його з пістолета, викравши майно потерпілого на суму 1,4 млн крб (засуджений вироком Херсонського обласного суду від 27 березня 1995 р.).

Мали місце вбивства з користі під час викрадення дітей з метою вимагання викупу.

Так, 16 березня 1992 р. О. зайшла у двір школи № 9 у м. Ізмаїлі Одеської області, звідки викрала ученицю 5 класу Б. (1981 р. н.) з метою витребування у її батьків викупу за звільнення дитини в сумі 40 000 крб.

Вона завела Б. до своєї квартири, де стала вимагати, щоб та написала батькам записку про передачу вказаної суми грошей у вигляді викупу. Проте дівчинка відмовилася це зробити, хоч О. довела її до стану сп'яніння і довгий час біла та знущалась над нею.

О., впевнившись, що не зможе примусити Б. написати записку батькам з вимогою викупу, звіряче вбила її, інсценувавши при цьому згвалтування дівчинки, за що засуджена вироком Одеського обласного суду від 23 листопада 1992 р.

2. Друге місце за кількістю — 527, або 26,6 %, займають засуджені до смертної кари, які вчинили умисні вбивства з неприязні.

Обтяжуючими обставинами при цьому були: вбивство двох або більше осіб, вбивство з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох осіб, вбивство, вчинене особливо небезпечним рецидивістом або особою, яка раніше вчинила умисне вбивство.

Особливо великий відсоток цих злочинів мав місце в 1987 і 1985 рр. — 37,2 і 36,1 %, найменший — в 1991 і 1994 рр. — відповідно 14,8 і 14,3 %.

Можна виділити наступні види вбивств з неприязні.

Найчастіше такі вбивства скоювалися з помсти.

4 квітня 1994 р. у с. Кропоткіно Роздольненського району Ш. і К. з мотиву помсти умисно вбили Є., Л., Х., яких запросили ночувати в будинок Ш., (засуджені вироком Верховного Суду АР Крим від 13 грудня 1994 р.).

Почастішали вбивства з мотивів ревнощів, у багатьох випадках вбивства вчинялися під час сварки, бійки.

3. Третє і четверте місця за кількістю, відповідно по 207 осіб, або по 10,4 %, займають засуджені до смертної кари за вчинення умисних вбивств з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, також поєднане зі зґвалтуванням.

Найбільший відсоток скоєння вбивств з метою приховати інший злочин мав місце в 1989 і 1991 рр. — відповідно 19,5 і 17,3 %, а поєднане зі зґвалтуванням в 1990 р. — 18,1 %, і в 1981, 1992 рр. — по 13,8 %.

Найменший відсоток вбивств з метою приховати інший злочин був у 1992 р. — 3,8 %, і в 1982 р. — 4,3 %, а поєднаних зі зґвалтуванням — в 1985 р. — 5,2 %:

а) умисне вбивство з метою приховати інший злочин.

Такі вбивства вчинялися як особами, які самі скоїли злочин раніше і таким чином намагалися його приховати, так і вбивцями, які намагалися приховати злочин, вчинений іншими особами.

Жертвами вбивств з метою приховати інший злочин були самі потерпілі від раніш вчиненого злочину.

Крім того, жертвами були і свідки злочину, особи, яким вбивця розповів про скоєний злочин.

Так, уже вказаний Р. 4 червня 1994 р. у м. Кривому Розі вбив Х., який прийшов до нього за одержанням боргу.

Усвідомлюючи підозру дружини вбитого Ш. та її доньки К. про його причетність до скоєного злочину, 5 червня цього самого року шляхом обману він завіз їх обох до своєї квартири, де зв'язав мотузкою, а потім почергово вбив і розчленував їх труп.

Часто жертвами вбивць ставали і співучасники злочину, щодо яких у злочинців виникала підозра, що вони можуть їх видати;

б) умисне вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину.

У судовій практиці такий кваліфікований вид умисного вбивства зустрічався рідко.

Так, В. і Б. у січні 1995 р. домовилися між собою шляхом вимагання заволодіти 25 000 дол. США, що належали П.С. і П.Б., допускаючи при цьому вбивство їх неповнолітнього сина В. після захоплення його як заложника.

30 січня 1995 р. вони з метою полегшити вчинення вимагання шляхом обману визвали П.В. на вулицю, зтягли у каналізаційний люк, де вбили.

У той самий день батьків П.В. по телефону повідомили, що вони, під загрозою вбивства їх сина повинні передати вимагачам 25 000 дол. США.

3 лютого 1995 р. частину цієї суми — 15 000 дол. США — їм було передано. В. і Б. за вказані дії вироком Запорізького обласного суду від 23 жовтня 1995 р. засуджені до смертної кари;

в) умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням.

Такі вбивства найчастіше вчинялися відразу після зґвалтування, коли винний вбивав потерпілу з метою помсти за вчинений опір або боячись викриття.

Проте, нерідко винний позбавляв життя потерпілу під час її зґвалтування або замаху на нього з метою паралізувати опір своєї жертви і тим самим полегшити скоєння злочину.

Іноді гвалтівник вбивав свою жертву і скоював статевий акт уже з трупом убитої.

Деякі особи тривалий час гвалтували і вбивали потерпілих.

Г. протягом 1988, 1993–1994 рр. на території Чортківського, Тербовлянського, Тисменецького, Бучацького районів Тернопільської області вчинив 8 умисних вбивств, поєднаних зі згвалтуванням, і замах на них, за що вироком Тернопільського обласного суду від 1 листопада 1995 р. був засуджений до смертної кари.

4. На п'ятому місці за кількістю — 186 осіб, або 9,4 %, — знаходяться засуджені до смертної кари за вчинення умисних вбивств з хуліганських мотивів.

Значний відсоток таких вбивств мав місце в 1983 р. — 14,1 %, у 1988 р. — 13,8 % і в 1985 р. — 12,5 %, найменший — у 1995 і 1994 рр., відповідно — 4,3 і 5,4 %.

Мотивом таких вбивств було бажання злочинця проявити особливу зухвалість, цинізм, жорстокість, вчинити буйство, показати грубу силу і п'яний кураж. Нерідко такі вбивства вчинялись без будь-якого приводу зі сторони потерпілого, коли хуліган, бажаючи зірвати на кому-небудь свою безпідставну злобу, починав безпричинно чіплятись до перехожих, закінчувалося все це тим, що вбивав зовсім не знайому йому людину.

Вбивства з хуліганських мотивів учинялися і з незначних приводів, визваних різними обставинами суб'єктивного й об'єктивного характеру.

У цих випадках характерна різка невідповідність між безпосереднім приводом для скоєння злочину і вчиненим вбивством.

III. 18 березня 1993 р. о 2 год ночі на вулиці м. Ізмаїлу вбив ножем раніше не знайомого йому С. тільки за те, що той не дав йому закурити (засуджений вироком Одеського обласного суду від 4 листопада 1994 р.).

У деяких випадках вбивства вчинялися у зв'язку з тим, що потерпілий зробив винному справедливе зауваження, назвав його хуліганом, відмовився відповідати на якесь питання.

5. Шосте місце за кількістю — 108 осіб, або 5,5 %, займають засуджені до смертної кари за вчинення умисних вбивств у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку.

Найбільше таких вбивств було вчинено в 1986 і 1991 рр., відповідно 9,2 і 8,2 % від всієї кількості, а найменше — в 1988 р., коли такі не скоювалися.

Аналіз вивчення цієї категорії справ свідчить, що такого роду умисні вбивства мали місце в тих випадках, коли виконання потерпілим свого службового або громадського обов'язку призвело до виникнення у винного наміру вчинити вбивство й обумовило скоєння такого злочину.

В окремих випадках потерпілих вбивали в зв'язку з виконанням ними свого громадського обов'язку — під час перепилення правопорушень.

Проте найбільше вбивств і замахів на них було вчинено в зв'язку з виконанням службового обов'язку працівниками міліції.

Особливо небезпечною з цієї точки зору є посада дільничного інспектора міліції.

Так, К. 7 лютого 1994 р. у приміщенні пункту охорони громадського порядку в смт Великий Любень Городецького району Львівської області з помсти за його діяльність вбив з рушниці дільничного інспектора Г., після чого намагався застрелити і дружину колишнього дільничного Є., за що засуджений до смертної кари вироком Львівського обласного суду від 18 жовтня 1994 р.

Л. 6 травня 1994 р. убив ножем дільничного інспектора Х., коли той зайшов у будинок його батьків у с. Коломийці Покровського району Дніпропетровської області, щоб розібратися зі скаргою на нього від батьків про їх побиття.

Після вбивства Х. Л. також учинив замах на вбивство батька і матері, які повідомили про негідну поведінку їх сина (засуджений вироком Дніпропетровського обласного суду від 3 квітня 1995 р.).

Дії окремих злочинців відрізнялись зухвалістю і були поєднані з замахом на вбивство багатьох працівників міліції.

П., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, в м. Києві у дворі буд. 7 на вул. Михайлівській з метою уникнути затримання прицільно вистрелив з пістолета у Х., серйозно поранивши його. Потім він вискочив з двору і з метою примусити працівників міліції О. і П. відмовитись від його переслідування, погрожуючи вбивством, вистрелив по ногам, після чого, скориставшись їх затримкою, з місця події втік.

На другий день вночі він, озброївшись пістолетом і гранатою, під час затримання працівниками міліції у дворі буд. 8 і 10 на вул. Михайлівській, з метою їх вбивства, зірвав гранату. В результаті розриву працівникам міліції Г., К. були спричинені тяжкі тілесні ушкодження, а Б. — легкі з короткочасним розладом здоров'я.

6. Найменше осіб за кількістю — 10, або 0,5 %, було засуджено до смертної кари за умисні вбивства жінок, які знаходились у стані вагітності. Найбільше таких вбивць засуджено в 1984 р. — 4, і в 1982 — 3.

5.3. Обставини і способи вчинення умисних вбивств за обтяжуючих обставин

Під час вивчення питання про об'єктивну сторону цієї категорії умисних вбивств особлива увага приділялась вивченню місць і часу, способів і знарядь, усіх обставин вчинення цих злочинів.

Вияснення місць скоєння умисних вбивств характеризується даними, наведеними в Таблиці № 3*.

Наведені дані свідчать, що 7 вбивць з 10 скоювали злочини в містах і селищах міського типу, а 3 — в сільській місцевості.

Якщо проаналізувати ці дані за роками, то найбільше вчинялися такі вбивства в містах у 1992 р. — 85 %, у 1988 р. — 80 %, у 1975 р. — 75 %, а найменше — в 1991 і 1990 рр., відповідно — 60 і 60,3 %.

Дані вивчення кримінальних справ за 1995 р. свідчать, що 36,3 % злочинців вчинили вбивство в відкритих місцях і 63,2 % — в приміщеннях. Серед них:

а) в громадських місцях:

на вулицях, у дворах будинків — 24 %;

біля кінотеатрів, клубів — 2,2 %;

у лісі, парку, саду — 2,3 %;

біля залізничних колій, станцій автобусних зупинок — 2,2 %;

біля річки — 2,3 %;

у полі, на дорозі — 3,8 %.

б) у приміщеннях:

будинках, квартирах потерпілих — 52,6 %;
підвалах та інших частинах будинку — 2,3 %;
у будинках, квартирах засуджених — 3,8 %;
у громадських приміщеннях (клубах, ресторанах, пунктах охорони громадського порядку) — 4,5 %.

Вказані вище дані свідчать, що кожний другий вбивця скоїв ці дії в будинках і квартирах потерпілих і тільки кожний четвертий — на вулицях і в дворах будинків.

Окремі будинки в зв'язку з цим отримали сумнівну репутацію. Зокрема таким є будинок у м. Мелітополі, де проживали брати П.П та П.Н.

10 вересня 1990 р. у цьому будинку П.П. вчинив вбивство своєї співмешкankи, за що був засуджений на 13 років позбавлення волі.

11 лютого 1992 р. у ньому був вбитий В., а 22 січня 1994 р. П.Н. вбив з особливою жорстокістю подружжя В.

Якщо проаналізувати, в який час убивці скоїли злочини, то маємо такі дані:

вранці (6–12 год) — 16,1 %;

вдень (12–18 год) — 21,9 %;

ввечері (18–24 год) — 37,5 %;

вночі (0–6 год) — 24,5 %.

Звідси видно, що 3/5 умисних вбивств за обтяжуючих обставин було вчинено ввечері й уночі, а 2/5 — вранці й удень.

Значна кількість таких вбивств вчинена в незвичайні дні:

передвихідні — 10,2 %;

вихідні — 28 %;

святкові — 3,1 %.

Способи і знаряддя, за допомогою яких вчинялися вбивства, були різні.

Вбивці спричиняли смерть потерпілим:

а) використовуючи тільки мускульну силу свого тіла:

задушення руками — 8,9 %;

нанесення ударів руками і ногами — 2,2 %;

* Див.: стор. 913.

- б) використовуючи мускульну силу із застосуванням різних знарядь для полегшення вбивств:
 нанесення ударів ножом — 43,6 %;
 сокирою — 3,6 %;
 молотком, цвяходером — 7,4 %;
 важкими предметами, каменем, цеглиною — 5,2 %;
 задушення петлею — 6,6 %;
- в) застосовуючи вогнепальну зброю — 20,7 %;
- г) шляхом підпалу і травлення чадним газом — 1,8 %.

З огляду на наведені дані майже в кожному другому випадку вбивства вчинялися за допомогою колюче-ріжучих знарядь (ножів, фінок, заточок).

У кожному четвертому випадку використовувалася вогнепальна зброя (пістолети, рушниці, їх обрізи, самопали, автомати).

С.Х. 2 грудня 1994 р. біля с. Дубівка Глибокського району Чернівецької області, озброївшись автоматом АКМ-74, з 3 особами вчинив розбійний напад на туристів, які їхали румунським автобусом за маршрутом «Чернівці-Сучава». До того ж із користі, способом небезпечним для життя багатьох осіб, пострілами з автомата вчинив умисне вбивство В. і Ц., а також поранив С. і Ч., після чого забрав у пасажирів валюту, карбованці, вироби із золота і срібла (засуджений вироком Чернівецького обласного суду від 1 грудня 1995 р.).

У кожному п'ятому випадку злочинці використовували тільки мускульну силу свого тіла і «випадкові» знаряддя — каміння, цеглину, попільничку, кочергу, табуретку, праску, інші важкі предмети, що в багатьох випадках свідчило, що умисел злочинця на скоєння вбивства виник раптово.

У деякого з злочинців відпрацьований своєрідний почерк вбивства.

Згідно з даними відбіркового дослідження кримінальних справ за 1995 р. більше всього — 73 % осіб, засуджених до смертної кари, вчинили умисні вбивства за обтяжуючих обставин таємно, а 27 % — відкрито на очах у громадян.

Групою осіб вчинили ці злочини 38 % вбивць. Найбільш поширені групи з двох чоловік.

Проте в останні роки зросла кількість умисних вбивств за обтяжуючих обставин, вчинених бандами, тобто стійкими й

озброєними групами з двох або більше осіб, які попередньо об'єдналися для вчинення одного або кількох нападів на громадян чи підприємства, установи та організації.

Призначення банд було різним. Деякі з них організовувалися для фізичного усунення конкурентів у сфері бізнесу.

Так, громадянин, який був керівником однієї з комерційних фірм м. Саки, матеріали щодо якого виділені в окреме провадження в зв'язку з його розшуком, протягом тривалого часу вступав у конфлікти з генеральним директором МП «Лотос» м. Саки — С., його охоронцями П.М., П.В., Б. через розподіл сфер впливу в м. Саки і Сакському районі, а також за право купівлі недобудованого пансіонату, що належав Харківському будівельному управлінню «Моноліт» у м. Саки.

Тому, для фізичного усунення конкурентів вказані особи в квітні 1994 р. організували банду з 6 чоловік, з яких виконавцями були А. і Г., а К. і З. — пособниками, які придбали зброю — автомати АКС-744, вели спостереження за потерпілими.

23 травня 1994 р. А. і Г., озброївшись автоматами, проникли на територію будівельного управління і, дочекавшись коли до адмінбудинку «Моноліта» з'являться потерпілі, виконуючи спільний умисел банди, застрелили С., Б. і П.

Організовувалися банди і з метою заволодіння державним майном.

Так, раніше судимий за ст. 86¹ КК України Л. у середині травня 1994 р. дізнався від Г., який розвозив пошту Прилуцького районного вузла зв'язку, що поштові фургони перевозять великі суми грошей, а водії часто їздять без озброєного супроводу, вирішив учинити напад на такий фургон, щоб заволодіти грошима.

У серпні 1994 р. для цього він організував банду, в яку ввійшли П-ша і П-да. 9 вересня 1994 р. у с. Смош Прилуцького району вони напали на поштовий фургон, погрожуючи водієві Р. рушницею МК-27, вивели його з кабіни автомобіля і прив'язали до дерева. Забравши 140 млн крб, Л. двома пострілами з рушниці вбив Р. з метою приховати вчинений злочин, за що був засуджений до смертної кари вироком Чернігівського обласного суду від 26 травня 1995 р.

Створювалися банди і з метою пограбування громадян.

Учасники окремих банд ставили за мету разом з пограбуванням громадян вчиняти вбивства з метою помсти в зв'язку з виконанням потерпілим службового обов'язку.

Так, раніше судимий А. після звільнення з колонії зустрівся з Г., з яким раніше відбував покарання. Вони організували банду, придбали зброю і з вересня по жовтень 1994 р. вчинили кілька крадіжок, озброєних пограбувань. До того ж задушили А., вчинили замах на вбивство подружжя Т., а також вчинили бандитський напад на сім'ю дільничного Бахчисарайського РВВС К. з метою помсти і заволодіння пістолетом, під час якого вбили 2 синів К. — В. і Р., дружину А., а потім і самого К.

Вироком Верховного Суду АР Крим від 5 травня 1995 р. А. і Г. засуджено до смертної кари.

Спостерігається тенденція, що банди з легкістю набувають різні види зброї, зокрема автомати АК-74, АКМ-74, гранати типу РГД, а також засоби індивідуального захисту — бронешилети, вчиняють напади як вночі, так і серед білого дня, активно вступають у перестрілку з працівниками правоохоронних органів.

5.4. Кримінологічна характеристика засуджених

За даними статистики особи, засуджені до смертної кари в 1981–1995 рр. були майже всі чоловічої статі. Проте, мало місце й засудження жінок.

Потрібно вказати, що ці жінки вчинили вбивства, пов'язані з великою кількістю жертв.

Так, вироком Київського міського суду від 29 березня 1989 р., з внесеними в нього змінами Верховним Судом УРСР від 20 липня 1989 р., засуджена до смертної кари за сукупністю злочинів, передбачених пунктами «а», «г» «є», «з» статей 17, 93, ч. 2 ст. 101, ст. 102, ч. 1 ст. 140, ч. 1 ст. 194 КК УРСР, кухонна робітниця ідальні 16-ої середньої школи Мінського району м. Києва І. (1942 р. н.).

Вона протягом 1977–1987 рр. учинила умисні вбивства 8 осіб і замах на вбивство ще 15 потерпілих, використовуючи сильнотіючу отруту, що підмішувала до їжі.

Таким чином, у травні 1977 р. вона отруїла свого чоловіка С., батька чоловіка Н.І., свекруху І.О., повара кафе Ц., дієтичну сестру школи м. Києва К., працівника школи К.А., П. і М.

Крім того, в цей період вона вчинила замах на вбивство дружини брата Ш., другого свого чоловіка І.І., а також ще 13 учнів і викладачів школи № 16.

Вік і рід занять осіб, засуджених до смертної кари за ст. 93 КК України, характеризуються такими даними.

У 1981–1995 рр. найбільша кількість вбивць приходить на вікову групу 18–25 років і складає 34,6 %, на другому місці — вбивці віком з 31 до 40 років — 26,5 %, на третьому — з 26 до 30 років — 24,2 %. Найменше вбивць входить у вікову категорію понад 40 років і становить 14,7 %.

Проте, в деяких роках цей баланс порушувався. В 1990 і 1993 рр. найбільше вбивць було віком від 31 до 40 років — відповідно 42,7 % і 32,3 %, тоді як віком від 26 до 30 років в ці роки, відповідно, — 26,8 % і 16,5 %.

Найбільше вбивць віком від 18 до 25 років було в 1983 р. — 41,1 %, а найменше в 1990 р. — 20,7 %.

У віці від 26 до 30 років найбільше злочинів було вчинено вбивцями в 1995 р. — 30,8 %, а найменше — в 1993 р. — 16,5 %.

Найбільш вбивць віком від 31 до 40 років було засуджено в 1987 р. — 30,7 %, а найменше в 1981 р. — 17,8 %.

Найбільше вбивць віком понад 40 років було в 1981 р. — 21,1 %, а найменше — в 1982 р., 9,4 %.

Якщо проаналізувати кількість засуджених до смертної кари за родом занять, то тільки 908, або 45,7 %, з них працювали, решта — 947, або 47,7 %, ніде не працювали і не навчалися, 102 особи, або 5 %, відбували покарання у виправно-трудовах установах, 22 особи, або 1,1 %, були учнями профтехучилищ, студентами технікумів, а 10 осіб, або 0,5 %, були пенсіонерами. Але така тенденція не завжди простежувалася.

З 1981 по 1988 рр. спостерігався ріст кількості вбивць, які працювали, з 47,2 до 63,3 %, проте далі почався спад, з 48,8 % у 1989 р. до найменшого показника — 20,7 % і 31 % відповідно в 1990 і 1991 рр., далі 2 роки підряд (1992–1993 рр.) цей по-

казник стабілізувався в межах 43–44 %, а з 1994 р. знову спад з 40 % до 36,8 % у 1995 р.

Спостерігалася також стійка тенденція до росту кількості непрацюючих вбивць: з 33 % в 1981 р. до найвищого показника — 75,7 % у 1990 р., далі цей рівень стабілізувався: в 1991–1995 рр. у межах 65–54 %.

Під час вивчення конкретних кримінальних справ осіб, засуджених у 1995 р., встановлено, що найбільше вбивць, які працювали, мали професію газоелектрозварювальника, слюсаря, токаря, тракториста, водія машини, кранівника, вантажника, муляра-штукатур, тесляра, електрика, столяра, монтажника, будівельника.

63,9 % з них мали середню освіту, 21,7 % — незакінчену середню, 8,4 % — середню спеціальну, 2,4 % — вищу і 1,2 % — незакінчену вищу, початкову освіту мали лише 2,4 % засуджених.

З осіб, які мали вищу освіту, слід назвати вже вказаного лікаря-травматолога 2-ї Дніпропетровської міськлікарні К., який 23 лютого 1994 р. з хуліганських мотивів скоїв вбивство 3 осіб і вчинив замах на вбивство ще 5. Вищу освіту також мав засуджений вироком Одеського обласного суду від 22 лютого 1995 р. К.А., який позичив велику суму грошей і, щоб розрахуватися, вирішив вчинити вбивство з користі Б. 21 березня 1994 р. уранці він зайшов до неї в квартиру в м. Одесі і молотком вбив її, а також М., яка також знаходилась у цій квартирі, заволодівши їх майном і грошима. З числа працюючих найменше осіб, які вчинили ці вбивства — службовці. Разом з тим спостерігається тенденція до росту вбивць з числа працівників міліції.

Так, 31 серпня 1993 р. Д., виконуючи обов'язки оперуповноваженого карного розшуку Роздільнянського РВВС Одеської області, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, побився з П., а коли той став тікати, вистрелив йому вслід з табельної зброї — пістолета «Макарова», проте не влучив, але П. впав, прикинувшись мертвим.

Після цього Д., помилково вважаючи, що вбив П., усвідомлюючи, що цей злочин він скоїв при свідках К. і М., з метою

приховати вчинений злочин застрелив останніх з пістолета, після чого імітував, що на нього напали невідомі особи, забрали пістолет і вчинили вбивство 3 осіб, (засуджений вироком Одеського обласного суду від 4 вересня 1995 р.).

Інспектор «Беркута» УВД Донецької області Г. разом з директором МП «Глорія» А. і начальником охорони, вже вказаним раніше С., брав участь у незаконному позбавленні волі П. і Р. 29 липня 1993 р., вивезенні їх на берег шламовідстойника в с. Красногорівку Ясинуватського району Донецької області, в знущанні над ними, а також у вбивстві та прихованні слідів злочину.

Найменше всього злочинів вчинено пенсіонерами: в 1981 та 1995 роках, відповідно 1,1 і 0,5 %.

З числа непрацюючих кожний 20 з засуджених до смертної кари взагалі не працював і дня або пропрацював лише кілька місяців.

Значна кількість вбивць під час скоєння злочинів знаходилась у стані сп'яніння, про що свідчать дані, наведені в Таблиці № 4.

З огляду на наведені дані в середньому 7 вбивць з 10 вчинили злочини в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Разом з тим, звертає на себе увагу те, що з 1985 по 1991 рр. включно відсоток вбивць, які скоїли злочини в стані сп'яніння, поступово зменшувався (з 77 % до 54 %). Скоріше за все, на цьому позначилося те, що в ті роки вживались заходи з боротьби з п'янством і алкоголізмом. А оскільки між п'янством і злочинністю, як відомо, існує прямиий зв'язок, то і в кількісних показниках число вбивств в названі роки також зменшувалося (зі 104 до 59).

Усе це свідчить про необхідність постійної боротьби з п'янством як із одним із найголовніших факторів негативної поведінки людини.

Під час вивчення даних про особу засуджених встановлено, що в більшості вбивць були неблагополучні сім'ї, вони ще з дитячих років постійно спостерігали аморальну поведінку батька, матері, інших членів сім'ї, п'янство і бійки.

Майже кожний третій з них виховувався в сім'ї з одним із батьків або з дідом, бабкою, у школі-інтернаті. Більша части-

на з них незадовільно зарекомендувала себе ще під час навчання в школі, а потім на роботі і в побуті.

Кожний другий стояв на обліку в міліції з дитинства, дехто вже навчався у спецшколах.

За даними розглянутих кримінальних справ у 1995 р. кожні 6 вбивць з 10 були неодружені і лише 4 мали сім'ю або проживали зі співмешканками. 39,5 % вбивць мали дітей, здебільшого по одному-двоє.

Більшість засуджених у 1995 р. не служили в армії, оскільки на той час, коли необхідно було проходити військовою службу, вони знаходились у виховних і виправних колоніях, де відбували покарання.

Дехто з засуджених, які служили в армії, брали участь у бойових діях.

З 185 засуджених до смертної кари в 1995 р. — 125, або 67 %, раніше вже були судимі, зокрема 33,8 % — 1 раз, 36,9 % — 2 рази, 18,6 % — 3 рази, 7,7 % — 4 рази і по 1,5 % — 5 і 8 раз.

З їх числа вчинили новий злочин:

до засудження за останнім вироком — 3,1 %;

під час відбування покарання — 16,9 %;

в перший рік після звільнення з місць позбавлення волі — 23,1 %;

в період з 1 по 3 рік — 27,7 %;

в період 3 по 5 рік — 9,2 %;

в період 5 по 10 рік — 13,8 %;

після 10 року — 6,2 %.

Наведені дані свідчать, що більшість вбивць учинили останній злочин, за який засуджені до смертної кари, протягом перших 3 років після звільнення з місць позбавлення волі.

Якщо проаналізувати кількість раніше судимих вбивць за 1985–1995 рр., то маємо динаміку росту їх кількості з 66,8 % у 1985 р. до 67,6 % у 1995 р., або на 5,8 %.

Вивчення кримінальних справ показало, що по кожному із засуджених в 1995 р. проводились амбулаторні або стаціонарні психіатричні експертизи, всі 185 осіб визнано осудни-

ми, хоч у деяких з них спостерігаються незначні відхилення в психіці — легка ступінь дебільності, психопатія та ін.

У більшості випадків органи попереднього слідства і суди з достатньою повнотою досліджували дані щодо осіб, які засуджувалися до смертної кари. Разом з тим, у деяких справах з достатньою повнотою не в'яшено окремі питання, зокрема сімейного стану (одружений чи ні, розведений, перебував у фактичних шлюбних стосунках); чи має дітей (скільки неповнолітніх, дорослих); проходження служби в армії (рік призову і демобілізації, участь у бойових діях, поранення); наявність спеціальних, військових звань, нагород; відомості про працю (коли, скільки часу працював, підстави звільнення); ставлення до роботи, навчання; відомості про фактичні строки відбутого покарання за попереднім злочином, підстави звільнення (через відбуття покарання, умовно, умовно-достроково) чи стояв під адміннаглядом, чи не порушував його правила; відомості про сім'ю і родичів (прізвища, імена дітей, батька, матері, дружини, сестер, братів, якщо батьки померли, то коли).

До того ж треба мати на увазі, що в зв'язку з тим, що з кожної справи засуджених до смертної кари необхідно готувати висновок для представлення в комісію з помилування при адміністрації Президента України, вказане, а також біографічні дані засудженого (прізвище, ім'я, по-батькові, його вік, місце народження, громадянство, національність) і дані про стан здоров'я, освіти, коли затриманий у справі повинні бути відображені в матеріалах справи.

Усі ці дані мають підтверджуватися доданими до справи документами, копіями вироків, ухвал судів, іншими даними, що характеризують особу підсудного.

Якщо в справі ці дані відсутні й їх неможливо з'ясувати під час підготовки справи до судового розгляду чи в судовому засіданні, то справа з мотивів неповноти попереднього слідства підлягає поверненню для проведення додаткового розслідування (п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами України кримінально-процесуального законодавства, що регулює повернення справ на додаткове розслідування» від 25 березня 1988 р. № 3).

5.5. Кримінологічна характеристика потерпілих

У 1981–1995 рр. вбивці, засуджені до смертної кари, позбавили життя 2 608 осіб, з них 294 — дітей.

Ці показники за роками характеризуються даними, наведеними в Таблиці № 5.

Аналіз наведених цифр свідчить про поступове збільшення числа вбитих на одного засудженого до смертної кари.

З огляду на наведені дані найбільше потерпілих загинуло від рук вбивць у 1995 р. — 234 особи, а також у 1982 і 1994 рр. — відповідно 257 і 241 особа. Найбільше дітей було вбито в 1995 р. — 79.

У співвідношенні на одного вбивцю середній показник за вказані 15 років складає 1,31 вбитих. Найбільше потерпілих приходилось на 1992 р. — 1,56, а також на 1989–1995 рр. — по 1,54 на одного вбивцю.

Проте мали місце й значні відхилення від цих середніх показників.

Так, від рук тільки 3 засуджених у 1995 р. Т. і Г., злочини яких вже описані в попередньому викладі, загинуло 30 потерпілих, відповідно 13, 9 і 8.

З кожних 10 жертв 6 — чоловіки, а 4 — жінки.

З числа потерпілих чоловіків кожний 6 знаходився в стані алкогольного сп'яніння. Ця обставина іноді мала вирішальне значення: з одного боку, на п'яних легше напасти, а з іншого — самі п'яні значно легше зав'язують випадкові та сумнівні знайомства, часто бувають учасниками сварок і бійок, в результаті яких відбувається кожне 4 вбивство.

Так, М. і І., лікуючись у наркодиспансері м. Житомира від хронічного алкоголізму, познайомились із В., який почав приносити їм спиртні напої і разом з ними їх вживати.

Оскільки у В. були в роті золоті коронки, у М. та І. виник умисел вбити його з метою пограбування. 21 червня 1994 р. вони пішли на прогулянку. Там усі втрьох випили пляшку горілки, а потім М. та І. вбили В. ножем, після чого вирвали з рота коронки з золота, а під час їх реалізації були затримані працівниками міліції.

За скоєне М., раніше вже судимий за вчинені крадіжки індивідуального майна громадян, вироком Житомирського

обласного суду від 30 грудня 1994 р. засуджено до смертної кари.

Класифікація потерпілих за віком:

до 14 років — 7 %;

від 14 до 18 років — 4 %;

від 19 до 29 років — 21,6 %;

від 30 до 49 років — 35,6 %;

від 50 років і старші — 31,8 %.

Раніше знали вбивць 6 потерпілих з 10. З них кожний 4 був родичем, дружиною або співмешканкою вбивці.

В останньому випадку більш ніж 8 вбивств з 10 скоювалися на ґрунті сімейних чвар і ревнощів. Найбільше потерпілих було вбито під час розбійних нападів на громадян з метою заволодіння їх особистим майном. 69 % потерпілих приймали активну участь у подіях, з них:

27,1 % — брали участь у сварках і бійках;

0,8 % — скоювали разом з вбивцею неправомірні дії;

2,3 % — виконували свій громадський або службовий обов'язок;

32,8 % — захищались від неправомірних дій вбивці.

Пасивну роль займали решта — 31 %, зокрема 15 % з них під час вбивства спали.

Переважна кількість потерпілих позитивно характеризувалася за місцем роботи і проживання, тільки 7,8 % з них характеризувалося негативно.

Матеріали вивчення кримінальних справ свідчать, що органи попереднього слідства і суди не в усіх випадках виявляють усі необхідні дані про особу потерпілого, що необхідно потім вказувати в висновку для представлення в комісію з помилування при адміністрації Президента України.

Зокрема в цьому повинні бути зазначені такі дані про вбитого: прізвище, ім'я, по-батькові; рік народження; сімейний стан; проходження служби в армії, участь у Вітчизняній війні; громадська діяльність; як характеризувався за місцем роботи й у побуті.

5.6. Судовий розгляд справ

Аналіз розгляду справ, за якими засудженим призначалась виняткова міра покарання — розстріл, зроблено за даними роботи обласних і прирівняних до них судів в 1995 р.

У зазначеному періоді за даними Міністерства Юстиції України розглянуті у першій інстанції справи, за якими засуджено до смертної кари 190 осіб.

За даними Верховного Суду України в 1995 р. набрали законні сили вирокі щодо 185 осіб, більша частина з яких була засуджена у 1995 р., незначна — в 1994 р. і щодо 1 особи вирок було винесено ще у 1993 р.

Суди України в абсолютній більшості справ про злочини, передбачені ст. 93 КК України, з яких виносилась смертна кара, забезпечували всебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи, виносили законні й обґрунтовані вирокі.

Якщо в минулому році вирокі обласних і прирівняних до них судів, з 1 645 оскаржених до Верховного Суду України, були скасовані в касаційному порядку щодо 87 осіб, та в порядку нагляду — 16, а всього щодо 103 осіб, та змінені, відповідно, щодо 156 і 13, всього стосовно 169 осіб, то частка в них засуджених до смертної кари характеризується таким даними.

З 185 засуджених у Верховний Суд України з касаційними скаргами звернулось 180.

Вирокі щодо 144 з них залишено без змін, щодо 7 осіб — скасовано і щодо 29 осіб — змінено.

Крім того, 1 вирок було змінено Пленумом Верховного Суду України. Підставами скасування вироків були:

- 1) порушення вимог ст. 22 КПК, на цих підставах скасовано 3 вирокі;
- 2) суттєві порушення норм кримінально-процесуального закону. На цих підставах скасовано вирок Київського міського суду від 2 квітня 1994 р. щодо 2 осіб.

Крім того, мало місце й призначення м'яких мір покарань, що не відповідали характеру й суспільній небезпечності вчинених злочинів, тому за поданнями прокурорів на цих підставах було скасовано вирокі Дніпропетровського обласного

суду від 12 жовтня 1993 р. щодо Н., засудженого за пунктами «а», «г», «з» і др. ст. 93 КК України за вчинення вбивств з користі 7 осіб на 15 років позбавлення волі; вирок Київського міського суду від 21 грудня 1994 р. щодо засудженого Т. на 15 років позбавлення волі за вбивство з мотиву користі і з особливою жорстокістю 2 потерпілих.

Крім того, неправильне застосування кримінального і процесуального законодавства під час розгляду справ щодо 30 засуджених до смертної кари поряд із скасуванням вироків викликало їх зміну.

29 засудженим до виняткової міри покарання касаційною інстанцією та стосовно 1 особи Пленумом Верховного Суду України вирокі обласних судів змінено з пом'якшенням покарання.

Як було зазначено в п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 22 грудня 1995 р. № 22, відповідно до ст. 24 КК України смертна кара є винятковою мірою покарання, що до її повного скасування призначається у передбачених законом випадках лише за наявності вищезазначених обставин справи, що обтяжують відповідальність, у поєднанні з винятковою небезпечністю особи, котра вчинила особливо тяжкий злочин. Застосування смертної кари в усіх випадках повинно бути належно мотивоване у вирокі на підставі встановлених обставин вчиненого злочину і даних, що з вичерпною повнотою характеризують підсудного.

Проте, деякі обласні суди під час призначення покарання недостатньо мотивували застосування смертної кари, не враховували дані про особу підсудного (вік, поведінку і характеристики в побуті та на виробництві, стан здоров'я, працездатність, сімейний стан, дані про судимість та ін.).

На цих підставах було змінено вирокі щодо 17 осіб.

Смертну кару щодо ще 7 осіб (23,3 %) змінено на 15 років позбавлення волі, оскільки вона була призначена за відсутності особливих обставин, що обтяжували відповідальність, та виняткової небезпечності підсудного і посилянь на ці обставини в вирокі.

У 2 випадках (6,7 %) причиною пом'якшення покарання послужило те, що суди дійшли неправильного висновку щодо форми вини підсудного або співучасті в злочині.

Крім того, щодо ще 4 засуджених до смертної кари (13,3 %) вироки було змінено в зв'язку з перекваліфікацією їх дій.

Таким чином, з огляду на наведене вище в 7 випадках з 8 засудженим пом'якшувалося покарання без зміни кваліфікації і тільки щодо кожного 8 з них вироки змінено, у зв'язку з помилками в кваліфікації вчинених злочинів.

Крім перелічених недоліків, суди при розгляді справ і винесенні вироків допустили ще й інші помилки

Відповідно до ст. 334 КПК мотивувальна частина вироку повинна мати формулювання обвинувачення визнаного судом доведеним з вказівкою місця, часу, способу вчинення і наслідків злочину, форми вини та мотивів злочину. Окремі вироки не відповідають цим вимогам, чіткого формулювання обвинувачення не мають. Деякі суди під час формулювання обвинувальної частини вироку виходили за межі пред'явленого слідством обвинувачення.

5.7. Кваліфікація злочинів

та інші питання застосування законодавства

Помилки судів у кваліфікації цієї категорії злочинів зводились до того, що, по-перше, деякі з них під час розгляду справ належно не досліджували спрямованості умислу винних і мотиву вбивств, не оцінювали належно наявні докази. По-друге, деякі суди допускали помилки в кваліфікації під час визначення стадії злочину, мало місце, що суди дії організаторів, підмовників, які не були співвиконавцями злочину, кваліфікували за статтями 19–93 КК України, не посилались на відповідну частину ст. 19.

Проте вивчення практики Верховного Суду України за останнє десятиріччя свідчить, що найбільше помилок допускалося судами під час кваліфікації дій засуджених, до яких застосовувалася виняткова міра покарання, за окремими пунктами ст. 93 КК України:

1. За п. «а» суди правильно кваліфікували умисні вбивства, вчинені з корисливих мотивів, коли винні, позбавляючи жит-

тя потерпілих, бажали одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб (заволодіти грошима, коштовностями, цінними паперами, майном), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитись боргу, звільнитися від платежу), або досягти іншої матеріальної вигоди, а також дії винних, які вчинили вбивства на замовлення за одержану або обіцяну винагороду.

Коли ж такі дії вчинялися під час розбійних нападів, правильно поступали ті суди, що кваліфікували їх за п. «а» ст. 93 і ч. 3 ст. 142 КК України за ознакою вчинення розбою, поєднаного зі спричиненням тяжких тілесних ушкоджень. А коли об'єктом посягання виступало колективне та державне майно, то за п. «а» ст. 93 і ч. 2 ст. 86 чи 86¹ КК України.

Так правильно, за п. «а» ст. 93 КК України, суди кваліфікували дії Р., який вчинив вбивство свого батька, боячись, що останній відмінить заповіт на його користь, а також дії В., який вбив свого сина з метою ухилитися від сплати аліментів на нього.

У випадках, коли умисел на заволодіння майном виникав у винних після вбивства, вчиненого з інших мотивів, суди в більшості випадків кваліфікували ці дії за ст. 93 чи ст. 94 КК України і за відповідною статтею КК, що передбачала відповідальність за крадіжку чи грабж.

Разом з тим, вивчення судової практики показало, що у разі кваліфікації умисних вбивств за п. «а» ст. 93 КК України нерідко допускалися помилки.

Іноді умисні вбивства кваліфікувалися як учинені з користі, тоді як в дійсності мали місце інші мотиви (вбивство з помсти, з ревнощів, під час сварок, у бійках. Як правило, це мало місце тоді, коли скоєнню вбивств передували сварки майнового характеру.

Окремі суди кваліфікували за ст. 93 КК України умисні вбивства, вчинені в сварці, що виникла у зв'язку з неповерненням боргу, невплатою програшу в карти, вбивством дружини на ґрунті систематичного п'янства, під час вимагання у неї грошей на купівлю горілки.

До того ж забувалося, що намагання отримати шляхом позбавлення життя потерпілого які-небудь вигоди матеріального характеру або наміру уникнути матеріальних витрат дає підстави кваліфікувати умисне вбивство як вчинене з користі.

2. За п. «б» ст. 93 КК України суди обґрунтовано кваліфікували дії як умисне вбивство з хуліганських мотивів, коли вбивства вчинялись на ґрунті явної неповаги до суспільства, нехтування загальнонародськими правилами співжиття і нормами моралі, а так само без будь-якої причини чи з малозначного приводу.

До того ж правильно, за п. «б» вказаної статті, кваліфікувались дії осіб, які наносили без будь-якої причини удари ножом, осіб, які вчиняли вбивство в бійці, що виникала в результаті їхнього хуліганського нападу на потерпілого; дії винного, який вбив 2-річну дитину шляхом сильного удару тіла об стіну квартири через те, що вона плакала і цим його дратувала.

Пункт «б» ст. 93 КК України передбачає умисне вбивство з хуліганських мотивів, а не хуліганські дії, що супроводжувалися вбивством.

Хуліганські дії, вчинені поряд з вбивством із хуліганських мотивів до вбивства або після нього, утворюють самостійний склад злочину — хуліганство, і повинні кваліфікуватися за ст. 206 КК України.

Недопустима кваліфікація дій за п. «б» вказаної статті, якщо не встановлений дійсний мотив злочину.

На практиці деяка складність виникла при відмежуванні вбивства з хуліганських мотивів від вбивства в бійці або сварці.

До того ж важливе значення має встановлення наступних обставин:

- а) хто — потерпілий чи вбивця — був ініціатором сварки і бійки;
- б) що являють собою особи потерпілого й обвинуваченого, які між ними були стосунки;
- в) що послужило приводом і причиною для виникнення сварки або бійки;
- г) який був характер дій вбивці і потерпілого під час сварки і бійки, хто з них був активною стороною;

г) і, насамкінець, які конкретні мотиви вбивства, скоєного під час сварки або бійки.

Як правило, вбивство, вчинене в бійці, ініціатором якої був сам потерпілий, не може розглядатись як вбивство з хуліганських мотивів.

Коли вбивства в сварці або бійці вчинялися за відсутності хуліганських мотивів, як правило, в цьому бували винні обидві сторони.

Якщо сварку або бійку спровокував вбивця своєю неправомірною або аморальною поведінкою, якщо він був активною стороною в цьому зіткненні і діяв з хуліганських мотивів, вчинене ним вбивство слід кваліфікувати за п. «б» ст. 93 КК України.

3. За п. «в» ст. 93 КК України суди правильно кваліфікували умисні вбивства, вчинені з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого у зв'язку з виконанням ним свого службового або громадського обов'язку, а так само з мотиву помсти за таку діяльність.

До того ж розуміли під виконанням службового обов'язку таку діяльність особи, що входила в коло її повноважень і була законною.

Суди в цілому дотримувалися практики, що потерпілим у таких справах може бути кожна (а не тільки посадова) особа, яка працює в будь-яких підприємствах, установах чи організаціях незалежно від форми власності, тому за вказаною ознакою правильно кваліфікували дії браконьєра як вбивство працівників рибінспекції з метою приховати незаконну ловлю риби, а також вбивство браконьєром лісотехніка під час спроби його затримання.

Якщо ж умисне вбивство вчинялось у зв'язку з явно незаконною службовою діяльністю потерпілого, кваліфікація за п. «в» ст. 93 КК виключається.

Під виконанням громадського обов'язку суди розуміли здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень чи інших дій в інтересах суспільства, держави чи окремих осіб.

До того ж, вбивство громадянина, який захищав жінку від злочинного посягання або вживав заходи щодо припинення

хуліганських дій, правильно було кваліфіковано за вказаним пунктом, оскільки кожна особа, яка вживає заходи до прискання порушень громадського порядку або норм моралі, є такою, яка виконує громадський обов'язок. Ними є й громадяни, які займаються будь-якою громадською роботою (виборні особи в громадських організаціях, народні засідателі, члени громадських комісій, товариських судів, профспілкових, домових і вуличних комітетів).

Під виконанням громадського обов'язку суди розуміли повідомлення органів влади про скоєний злочин або підготовку до його вчинення, дачу правдивих пояснень свідками, вихід зі злочинної організації всупереч волі співучасників і припинення злочинної діяльності тощо.

Разом з тим мали місце труднощі в кваліфікації в тих випадках, коли скоювалися вбивства громадян, які вживали заходів до припинення хуліганства.

4. Обласні суди в цілому додержувалися правильної практики, визнаючи, що для кваліфікації умисного вбивства за п. «г» ст. 93 КК України необхідно встановити спрямованість умислу винного на вбивство двох і більше осіб одночасно. А у разі замаху на вбивство кількох осіб і, поряд з цим, вбивстві одного або кількох з них з єдиним умислом, дії винного слід кваліфікувати за статтями 17 і 93 п. «г» та ст. 93 чи ст. 94 цього Кодексу незалежно від послідовності злочинних дій.

Щоб відмежувати умисне вбивство, передбачене п. «г» від п. «з» ст. 93 КК, треба мати на увазі, що в п. «г» йдеться про умисне вбивство двох і більше осіб як про один злочин, а не про два і більше умисних вбивств, коли має місце скоєння кількох злочинів.

Тому, якщо винний позбавив життя кількох осіб в одному і тому самому місці і без значного розриву в часі, але його дії не охоплювались єдиним умислом, то вчинене ним слід розглядати як скоєння кількох умисних вбивств і кваліфікувати за п. «з» ст. 93 КК України.

5. За пунктом «д» ст. 93 КК України суди кваліфікували дії осіб, які умисно вбивали жінок у стані вагітності. До того ж правильно розуміли, що для застосування п. «д» необхідно,

щоб винний завідомо знав про вагітність потерпілої, крім того не потрібно, щоб ознаки вагітності були доступні зовнішньому, поверховому спостереженню.

Якщо винний лише припускав, що потерпіла може бути вагітна, але достатньо про це не знав, відповідальність за вказаним пунктом виключається.

У разі, коли винний, діючи з прямим умислом, позбавив життя жінку, яку він помилково вважав вагітною, а в дійсності потерпіла в стані вагітності не була, вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 17 і п. «д» ст. 93 та ст. 94 чи ст. 93 за наявності інших обтяжуючих обставин.

6. Суди, кваліфікуючи дії винних за п. «є» ст. 93 КК України, правильно пов'язували особливу жорстокість зі способом позбавлення людини життя та іншими обставинами, що свідчили про проявлення особливої жорстокості.

До того ж правильно визнавали як вчинене з особливою жорстокістю таке вбивство, коли позбавлення життя потерпілого супроводжувалось заподіянням йому чи його близьким особливих страждань і ця обставина охоплювалась умислом винного.

Ознаки особливої жорстокості мали місце, коли перед позбавленням життя чи в процесі вчинення вбивства потерпілі піддавалися тортурам, мордуванню, мученню (наприклад, розрізання людини живою на частини, вбивання в неї цвяхів, введення в тіло гілок, підсмаження на вогні); коли потерпілим давалась отрута, що завдавала нестерпного болю, луг, кислота (наприклад, каустична сода, укусна есенція і т. ін.); коли потерпілі позбавлялися життя з використанням електричного струму, вогню, радіоактивних речовин, шляхом поступового задушення, утоплення з утриманням потерпілого під водою або прив'язування до нього важких предметів; коли потерпілих позбавляли життя шляхом тривалого позбавлення їжі чи води.

Особлива жорстокість може також проявлятися і в глумлінні над трупом потерпілого (шляхом зіпечення трупа, його розтину).

Разом з тим, проведення таких дій над трупом після смерті потерпілого не завжди свідчить про особливу жорстокість

вчиненого вбивства. Зрозуміло, що в тих випадках, коли ці дії вчинялися з метою глумління над трупом, особливо жорстокість наявна. Однак, коли знищення або розтин трупа вчинялося з метою приховання вбивства, ці дії не можуть вважатися вбивством з особливою жорстокістю.

Проте, найчастіше за ознакою особливої жорстокості в суді кваліфікували дії осіб, які вбивали своїх жертв шляхом нанесення їм великої кількості тілесних ушкоджень, але допускалося й найбільше помилок.

У разі кваліфікації дій за ознакою особливої жорстокості треба мати на увазі, що сам факт нанесення потерпілому великої кількості тілесних ушкоджень підтверджує умисел на його вбивство і може свідчити про особливу жорстокість лише в тому випадку, коли ці ушкодження завідомо для винного заподіювали потерпілому особливі фізичні страждання (ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 14 грудня 1995 р. у справі Г.О., засудженого вироком Запорізького обласного суду від 24 листопада 1995 р. за пунктами «є», «з» ст. 93 КК України).

Крім того, практикою визнавалось як вчинене з особливою жорстокістю умисне вбивство в тих випадках, коли воно завідомо для винного було пов'язане з спричиненням потерпілому чи його близьким особливих психічних і моральних страждань.

До таких відносилися вбивства, що супроводжувалися глумом над потерпілим чи його трупом, вбивство потерпілого в присутності його близьких. Крім того, судовою практикою визнавалося таким вбивство в тих випадках, коли на очах потерпілого піддавались насильству і нарузі його дружина, діти, близькі родичі.

Сюди також відносились різні знущання психічного характеру над жертвою, спричинення їй особливих моральних страждань.

До числа обставин, кваліфікуючих склад умисного вбивства за п. «є» ст. 93 КК України, законодавство віднесло й спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб.

Таке вбивство мало місце тоді, коли винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював, що

застосовує спосіб вбивства, небезпечний для життя не тільки однієї особи.

До таких способів судовою практика віднесла вбивство шляхом вибуху, підпалу, затоплення, обвалу, зруйнування будинків і споруд у місцях, де, крім потерпілого, знаходились інші особи, шляхом пострілів у юрбу, травлення води й їжі, якими, крім потерпілого, користувались інші особи, отруєння газом багатьох осіб, застосування інших знарядь підвищеної небезпеки. До того ж, небезпека для життя інших людей має бути реальною, а не вигаданою.

У випадках, коли під час умисного вбивства людини заподіяно тілесні ушкодження також іншим особам, дії винного слід кваліфікувати за п. «є» ст. 93 та відповідними статтями КК, що передбачають відповідальність за умисне спричинення тілесних ушкоджень. Якщо при цьому була заподіяна смерть кільком особам, то дії винного потрібно кваліфікувати за пунктами «г», «є» ст. 93 КК України.

Дані судової практики свідчать, що під час кваліфікації дій винних за вчинення умисних вбивств з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для життя багатьох осіб, виникали значні труднощі, бо поняття «особливої жорстокості» і «способу, небезпечного для життя багатьох осіб», є оціночними й визначення їх великою мірою залежить від суб'єктивного сприйняття суддею обставин вбивства.

Оскільки поняття «особлива жорстокість» законом не визначене, кваліфікація діяння, а слід за цим і призначення покарання у вигляді смертної кари в значній мірі залежить від світогляду й емоційного стану суддів, тому подальше збереження смертної кари за такі вбивства без інших обтяжуючих обставин є недоцільним уже на сьогоднішній день.

7. За п. «ж» ст. 93 КК України суди кваліфікували дії винних, які вчинили умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, а так само поєднане зі згвалтуванням.

Аналіз судової практики свідчить, що мета приховати інший злочин у разі вбивства може охоплювати як уже вчинені злочини чи замах на них, так і злочини, що тільки намічалися.

Під іншим злочином, полегшити вчинення якого мав на меті винний, вчиняючий умисне вбивство, слід розуміти будь-який умисний злочин, зокрема інше умисне вбивство. Під іншим злочином, приховати який мав на меті винний, вчиняючи умисне вбивство, слід розуміти будь-який злочин, зокрема з необережності. Тому правильно поступив Луганський обласний суд, кваліфікуючи дії К. за ст. 97 та пунктами «ж», «є» ст. 93 КК України, який 13 грудня 1994 р., перевищивши межі необхідної оборони, з рушниці вбив С., а потім, щоб приховати злочин, убив свідків В. і Н.

Дії осіб, які вчиняли умисні вбивства з метою приховати вчинений ними злочин, кваліфікувались за п. «ж» ст. 93 і відповідною статтею КК, що передбачала відповідальність за цей злочин. Коли злочин вчинявся іншою особою, то такі дії кваліфікувались тільки за п. «ж». Додатково кваліфікувати такі дії ще й за ст. 186 КК України не потрібно.

Умисне вбивство з метою полегшення вчинення іншого злочину має місце в тих випадках, коли злочинець з метою полегшити вчинення задуманого злочину вбиває яку-небудь особу, щоб потім вчинити намічений злочин, або коли злочинець скоював вбивство вже під час здійснення іншого злочину з метою полегшення його вчинення.

Дії осіб, які вчиняли умисні вбивства з метою полегшити вчинення ними іншого злочину кваліфікувались:

а) за п. «ж» ст. 93 і за відповідною статтею КК, якщо обидва злочини винним вдалося довести до кінця;

б) за п. «ж» ст. 93 і за ч. 1 чи ч. 2 ст. 17 та за відповідною статтею КК, якщо винні вчиняли лише замах на умисне вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину.

У випадках, коли винні вчиняли умисне вбивство з метою полегшити вчинення іншого злочину іншою особою, їхні дії за наявності ознак співучасті кваліфікувались за п. «ж» ст. 93 і за ст. 19 та відповідною статтею КК України.

Вбивство, вчинене під час згвалтування чи відразу після нього, суди в більшості випадків правильно кваліфікували за п. «ж» ст. 93 КК України як поєднане зі згвалтуванням та за

ч. 4 ст. 117 КК України — за ознакою згвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки. Проте, деякі суди кваліфікували такі дії як такі, що вчинені з метою приховати раніше вчинений злочин.

Треба мати на увазі, що вбивство, вчинене в поєднанні зі згвалтуванням, має місце в тих випадках, коли воно скоюється під час згвалтування в ході боротьби з потерпілою, щоб подолати її опір, чи відразу після згвалтування.

У випадках, коли таке вбивство вчиняється через значний час, дії винного слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 117 і п. «ж» ст. 93 КК України як вчинене з метою приховати раніше скоєний злочин.

Деякі суди, кваліфікуючи дії винних за п. «ж» ст. 93 КК України, кваліфікували вбивство однієї особи ще й за п. «а» (вбивство з користі) і навпаки.

8. За п. «з» ст. 93 КК України суди обґрунтовано кваліфікували умисні вбивства, вчинені особливо небезпечним рецидивістом, а також дії осіб, які і раніше вчиняли умисне вбивство (за винятком вбивства, передбаченого статтями 95–97 КК України).

Умисне вбивство, вчинене особливо небезпечним рецидивістом, мало місце у випадку, коли особа, яка визнана особливо небезпечним рецидивістом вироком суду після набуття ним чинності, вчинила хоча б один зі злочинів, передбачених ст. 93 чи ст. 94 КК України. Практично такими являлись дві категорії осіб: а) особливо небезпечні рецидивісти, які відбували покарання в місцях позбавлення волі; б) особливо небезпечні рецидивісти, які відбули покарання і звільнились з місць позбавлення волі. В останньому випадку визнання особи особливо небезпечним рецидивістом зберігало своє правове значення лише до погашення або зняття судимостей, що послужили підставою для визнання його таким.

У разі скоєння ними вбивств дії таких осіб кваліфікувались за п. «з» ст. 93, а за наявності інших обтяжуючих обставин — і за іншими пунктами зазначеної статті.

Умисне вбивство, вчинене особою, яка вже раніше скоювала цей злочин, мало місце, коли винний вчиняв його не впер-

ше. До того ж не мало значення, чи був злочинець засуджений за раніше скоєне вбивство, чи відбував він повністю чи частково призначене за його покарання, чи взагалі притягався за це вбивство до кримінальної відповідальності.

Для кваліфікації діяння винного за цією кваліфікуючою ознакою необхідно, щоб:

- а) злочини були вчинені особою не одночасно;
- б) вчинене не охоплювалось єдиним умислом;
- в) кожний з учинених особою двох або більше злочинів був закінченим умисним вбивством, замахом на умисне вбивство або визнавався співучастю в умисному вбивстві;
- г) перший з учинених злочинів, що охоплюється поняттям «раніше вчинене умисне вбивство», кваліфікується або кваліфікувався за ст. 93 чи ст. 94, а також за статтями 58, 59, 60, 190¹, п. «в» ст. 234;

г) на момент вчинення другого чи наступних злочинів не пройшли строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за перший злочин або за цей злочин, особа має непогашену чи не зняту судимість;

д) другий злочин, що охоплюється поняттям «наступне умисне вбивство», само по собі без урахування його повторності містить склад злочину, передбаченого ст. 93 чи ст. 94.

За цією ознакою суди кваліфікували випадки повторного вчиненні умисного вбивства, коли обидва вбивства вчинялись за обтяжуючих обставин, або хоч і без таких, але і без обставин, що пом'якшували відповідальність, а також випадки, коли одне вбивство було скоєно за обтяжуючих обставин, а інше — без таких.

За наявності наведених вище умов, з урахуванням повторності наступне умисне вбивство кваліфікувалося:

- а) за відповідними пунктами ст. 93, зокрема за п. «з», якщо само по собі наступне умисне вбивство без урахування його повторності містило одну або кілька обтяжуючих обставин, передбачених пунктами «а»–«ж» цієї статті;
- б) лише за п. «з» ст. 93, якщо само по собі наступне умисне вбивство — без урахування його повторності — не містить обтяжуючих обставин, передбачених ст. 93;

в) за ст. 190¹, пунктами «в», «з» ст. 93, а за наявності інших обтяжуючих обставин — і за іншими пунктами цієї статті.

Якщо особа була засуджена за раніше вчинене умисне вбивство, кваліфікації підлягало лише наступне умисне вбивство.

Коли за раніше вчинене умисне вбивство особа не була засуджена, кваліфікації підлягали як зазначене вбивство, так і наступне. До того ж, кваліфікація здійснювалася за сукупності злочинів, з урахуванням її повторності у таких випадках:

- а) коли раніше вчинене умисне вбивство і наступне кваліфікувалися за різними статтями КК;
- б) коли одне з умисних вбивств кваліфікувалось із посиланням на ст. 17 чи ст. 19, а інше — безпосередньо за статтею Особливої частини КК, а також коли одне з умисних вбивств кваліфікувалось із посиланням на ст. 17, а інше — з посиланням на ст. 19.

У випадках, коли всі вчинені злочини були закінченими умисними вбивствами за обтяжуючих обставин, дії винних кваліфікувалися за відповідними пунктами ст. 93, зокрема за п. «з».

У тих випадках, коли вчинені злочини були замахом на умисні вбивства за обтяжуючих обставин і за першим з них винні були засуджені, суди кваліфікували ці дії за ст. 17 і за п. «з» ст. 93 КК України за відповідними її пунктами, що передбачали обтяжуючі обставини обох замахів на вбивство.

5.8. Причини і умови, що сприяли скоєнню умисних вбивств за обтяжуючих обставин

Причини й умови, що сприяли вчиненню умисних вбивств, різноманітні: алкоголізм, низький рівень освіти і культури, рецидив і недоліки в профілактичній роботі, відсутність реагування на погрози вбивством і повідомлення про їх підготовку, неприйняття очевидцями мір до присікання вбивств, недоліки в охороні громадського порядку і безпеки громадян, у розкритті цих злочинів і їх розслідуванні, наявність у деякої частини населення вогнепальної і холодної зброї, урбанізація, ріст населення в містах, економічна і політична нестабільність у суспільстві.

Зупинимося на деяких з них:

- а) алкоголізм і умисні вбивства.

Алкоголізм є однією з головних причин вчинення умисних вбивств. Основним і найбільш простим показником ролі ал-

коголізму в етіології умисних вбивств є відсоток осіб, які скоїли цей злочин у стані сп'яніння.

Спостерігається тенденція, що в ті роки, коли кількість вбивств, учинених у стані сп'яніння, зменшувалася, то зменшувалася також кількість вбивць, до яких застосовувалася смертна кара. Так, в 1989–1990 рр. у стані сп'яніння скоїли злочини 54–60 % вбивць і в цей час засуджено було до смертної кари 80–116 осіб.

У 1981–1988 рр. в стані сп'яніння знаходилось 74–79 % вбивць і до смертної кари було засуджено 131–180 винних.

Характерно, що при середньому показнику вбивць, які скоїли злочин у стані сп'яніння в 1981–1995 рр. (70 %), особи, які вчинили вбивство з хуліганських мотивів у стані сп'яніння, становлять 90–95 %.

Під впливом алкоголю образа, ревності і тому подібні почуття, що стримуються в тверезому стані, легко прориваються зовні. Почуття помсти, жадібності, бажання легкої наживи під впливом алкоголю стають більш активними. Цим і пояснюється те, що більшість умисних вбивств, скоєних з ревності, помсти, користі і тому подібних мотивів, вчиняється в стані сп'яніння;

б) низький рівень освіти і культури й умисні вбивства.

Як свідчать уже наведені дані, кожний четвертий із вбивць має початкову або незакінчену середню освіту.

Вони, а також більшість інших вбивць, як правило, люди з низькою культурою, жорстокі та підступні. Дехто з них навіть проявляє акти канібалізму (людожерства).

Так, 8 лютого 1994 р. брати — 24-річний А. і 17-річний А-й, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, біля кладовища селища фабрики «Брикетна» у м. Донецьку з хуліганських мотивів та з особливою жорстокістю умисно вбили раніше незнайомого їм Р. Після вбивства вони сокирою відрубали від трупа ліве стегно та голову. Голову викинули на звалище, а стегно принесли додому до Н., підсмажили і з'їли.

Вироком Донецького обласного суду від 2 червня 1995 р. за п. «б», «є» ст. 93 КК України А. засуджений до смертної кари, а А-й, як неповнолітній, до 10 років позбавлення волі.

Формуванню низького рівня культури в деяких засуджених сприяла також і низькопробна кіно- і телепродукція, що заповонила екрани кінотеатрів і телебачення.

Засилля фільмів, що пропагують жорстокість, культ сили, сексуальні збочення, багато в чому сприяли вчиненню вбивств і проявленню при цьому жорстокості, коли, бажаючи повторити бачене на екранах, вбивці відтворювали все це зі своїми жертвами.

Таким чином, низька освіта, недостатній розвиток і культура значної кількості засуджених приводили до звуження й спрощення їх інтересів, до озлоблення, розвитку атавістичних тенденцій і егоїстичних інстинктів, що в результаті призводило до умисних вбивств за обтяжуючих обставин;

в) нелад у побуті.

До вчинення умисних вбивств часто приводили нелади в побуті, значна їх частина була скоєна на цьому ґрунті.

Таким вбивствам перебували систематичні чвари, сварки між винними і потерпілими, бійки та погрози.

Як правило, про це ставало відомо домашнім, родичам, сусідам і співпрацівникам обвинувачених і потерпілих, проте в багатьох випадках жодних мір щодо осіб, які допустили ці дії, не вживалося.

Відсутність належного реагування на аморальну поведінку винного, що передувала вчиненню злочину, є однією з умов, що сприяли скоєнню умисних вбивств;

г) рецидив і умисні вбивства.

Як уже зазначалось, серед осіб, які вчинили умисні вбивства, 67 % є раніше судимими. Це свідчить про те, що діюча система виправно-трудових установ не відповідає своїм цілям — здійснювати виправлення і перевиховувати ув'язнених.

Фактично в місцях ув'язнення засуджені групуються, набувають злочинної майстерності. Тут формуються ядра майбутніх банд, виношуються ідеї майбутніх злочинів. Так, вже вказаний у Розділі II А. приступив до формування банди ще під час відбування покарання в колонії в м. Вінниця з квітня 1989 р. по вересень 1994 р. Взявши на себе роль організатора, він почав відбирати співучасників, планувати вчинення зло-

чинів, збирати відомості про місця можливого придбання зброї, обрав майбутньою жертвою А-ву — жительку м. Червоноперекопська, подружжя Б. і всю сім'ю дільничного інспектора міліції К. з с. Віліно Бахчисарайського району, де раніше проживав, інших осіб, у яких, за його даними, були цінності, гроші, зброя і до яких затаїв почуття помсти. Після звільнення з колонії банда під керівництвом А. скоїла заплановані ним злочини, вбивши 5 потерпілих, а ще на 2 вчинили замах.

Слабку роботу профілактичного характеру проводять з особами, як звільняються з місць позбавлення волі, органи міліції.

Це теж одна з причин рецидиву, одна з умов, що сприяє вчиненню умисних вбивств.

Має місце закономірність, що значну кількість вбивств скоїли раніше судимі особи, які звільнялися за амністією, умовно-дostroково; також до яких судами раніше застосовувалися відстрочки виконання вироку, умовне засудження, штраф і виправні роботи.

Тільки з числа засуджених до цієї міри покарання в 1995 р., 16 % скоїли умисні вбивства під час відбування покарання за попереднім вироком, яким були засуджені до мір, не пов'язаних з реальним позбавленням волі.

Це свідчить про те, що призначення щодо них та інших осіб м'яких мір покарань, звільнення умовно-дostroково і за амністією не тільки не сприяло виправленню засуджених, але й породило в частини з них увірування в своїй безнаказаності, що також стало однією з умов, що сприяли вчиненню цими особами умисних вбивств;

г) неприйняття очевидцями заходів до присікання вбивства.

Часто вбивства скоювались на очах громадян, які не тільки не вживали жодних заходів до їх запобігання, а навіть не хотіли і відмовлялись бути свідками у справі.

Постулати «моя хата з краю», «своя сорочка ближче до тіла» стали основою поведінки значної частини суспільства.

Цьому, звичайно, сприяють і об'єктивні причини — боязнь громадян самим стати жертвами злочинців, необхідність доказування після втручання працівникам міліції, що сам не винний у скоєному, фактична незахищеність свідків державою від посягання злочинців;

д) недоліки в охороні громадського порядку і безпеки громадян.

Як вже зазначалося, 36,8 % вбивць, засуджених до смертної кари в 1995 р., вчинили умисні вбивства в громадських місцях — на вулицях, біля кінотеатрів, в Будинках культури, клубах, парках, на автобусних зупинках. Ці дані свідчать про те, що скоєнню зазначених злочинів сприяли недоліки в організації відповідних служб міліції з охорони громадського порядку і безпеки громадян.

Можна навести багато прикладів, коли навіть в тих місцях, де знаходились працівники міліції, не було вжито належних заходів до присікання порушень громадського порядку, що в подальшому закінчувалися умисними вбивствами. Мали місце факти, коли працівники міліції не вживали заходів щодо злочинців навіть у тих випадках, коли злочин був очевидним.

Так, 20 травня 1994 р. Ш. з іншими особами в с. Спартак Ясинуватського району Донецької області вчинили розбійний напад на Р., заволодівши його майном на суму 55,5 млн крб, що погрузили в автомобіль «Москвич». Переїжджаючи на цій машині, вони були затримані працівниками ДАІ Дебальцевського РВВС. У машині працівники міліції побачили викрадені речі, а також обріз рушниці, проте, не дивлячись на це, з незрозумілої причини Ш., який пред'явив їм підроблений паспорт на ім'я В., відпустили, а з ним і інших злочинців.

Після цього Ш. скоїв ще 8 злочинів і серед них 11 вересня 1994 р. вбивство з користі потерпілого С., за що вироком Донецького обласного суду від 20 липня 1995 р. засуджений до смертної кари.

Зазначені факти свідчать про те, що відповідні служби органів міліції не сприяли якісному покращенню своєї роботи з охорони громадського порядку і безпеки громадян;

е) наявність у частини населення вогнепальної і холодної зброї й умисні вбивства.

Вивчення умисних вбивств за обтяжуючих обставин свідчить, що часто під час їх вчинення використовувалась холодна і вогнепальна зброя (в 64 % випадків), таким чином, однією з умов, що сприяли скоєнню цих злочинів, є наявність у населення зброї.

Разом з тим, органи міліції ще недостатньо виявляють факти незаконного виготовлення, зберігання і носіння зброї, а також місця її продажу. Згідно з матеріалами справ нерідко холодна зброя виготовлялась у цехах заводів і в майстернях на очах багатьох людей.

Іноді зброя ввірялась по службі сумнівним особам, які були не придатні для виконання роботи з охорони об'єктів за своїми фізичними і психічними даними, зокрема п'яницям, які за допомогою цієї зброї вчиняли тяжкі злочини.

У ряді випадків скоєнню вбивств сприяла відсутність реєстрації мисливської зброї й контролю за його належною охороною і використанням;

е) недоліки в розкритті умисних вбивств та інших злочинів.

Скоєнню умисних вбивств сприяло слабке розкриття органами внутрішніх справ і прокуратури вбивств та інших тяжких злочинів.

Вбивства, що залишаються нерозкритими, вселяють у свідомість злочинців почуття безкарності, що нерідко приводить до вчинення ними нових злочинів, зокрема умисних вбивств за обтяжуючих обставин. Характерна в цьому відношенні справа щодо вже вказаного Т., який перший свій злочин — вбивство з користі в м. Бровари потерпілої Щ. — вчинив 16 серпня 1991 р. Далі, користуючись незадовільною роботою оперативних працівників і слідчих з розкриття злочину, Т. у період до вересня 1992 р. на території України і Російської Федерації умисно вбив ще 12 осіб і скоїв низку розбійних нападів, всього — 41 злочин.

Аналіз розглянутих судами в 1995 р. справ свідчить, що тільки кожний 5 злочинець був затриманий відразу після скоєння вбивства, решта розшукувались місяцями, а то і роками, значна частина з них за цей час встигала скоїти нові злочини.

Слабкій роботі з розкриття цих злочинів сприяє неузгодженість дій органів прокуратури і міліції;

ж) урбанізація, ріст населення в містах і умисні вбивства.

Матеріали вивчення справ свідчать, що значна частина вбивць народилась і до повноліття проживала в селах, була судима і після відбуття покарань переселилась в міста, зокре-

ма найбільше в міста Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Луганської, Одеської областей і в АР Крим.

Саме судами цих областей, в яких проживає 37,4 % населення України, було засуджено 63,8 % вбивць, які скоїли злочини за обтяжуючих обставин.

Наведені дані свідчать, що неконтрольоване переселення в ці міста великої кількості раніше судимих злочинців, розрив їх зв'язків з батьками й іншими родичами, відсутність в умовах, коли мало хто з проживаючих навіть в одному будинку великого міста знає один одного, громадської думки, направленої на осуд негативної поведінки, етнічна неоднорідність населенні, полегшення в умовах міста скоєння злочину і приховання його слідів зумовлюють те, що великі міста все більше криміналізуються;

з) економічна, політична нестабільність в суспільстві й умисні вбивства.

Вже протягом кількох років Україна перебуває в стані економічної та політичної криз. Все більше падає виробництво, зупиняються підприємства, зменшується кількість робочих місць і стає зайвою частина працездатного населення, збільшуються ціни і падає добробут народу. Постулат «необхідно стати багатим, а для цього всі засоби добрі» стає нормою життя. Все це також негативно вплинуло на стан злочинності і скоєння умисних вбивств.

Зокрема, збільшилась кількість вбивств за обтяжуючих обставин з користі з 40 % у 1991 р. до 53,6 % у 1994 р., до 46,7 % у 1995 р.

Потрібно вказати, що іноді винні вчиняли умисні вбивства з незначних приводів. Важко зрозуміти логіку поведінки 25-річного Б., який взагалі-то позитивно характеризувався за містом роботи, 2 червня 1993 р., знаходячись у тверезому стані, після сварки з членами родини через питання, кому необхідно їхати на дачу, бере рушницю і розстрілює 6 осіб: дружину, 2 дітей, тещу, сестру дружини й її чоловіка, після чого біжить у міліцію, б'є себе в груди і кричить, що не хотів цього робити і що в той час, коли скоював ці вбивства, знаходився в стані якогось запаморочення.

Потрібно визнати, що економічна і політична нестабільність у суспільстві, боязнь позбутися роботи, катаклізми у вигляді Чорнобильської трагедії, ламання старих ідеологічних стереотипів дуже хворобливо проходять у суспільстві. Значна частина населення, крім того, знаходиться в стані психологічного незадоволення, який граничить зі стресами й афектами, і достатньо незначного приводу, щоб скоїлись подібні вказаному дикунські злочини.

5.9. Висновки

Суди України забезпечували в цілому правильне застосування виняткової міри покарання.

Таблиця № 1

Дані про стан засудження до смертної кари в 1981–1995 рр.

Рік	Кількість засуджених	У порівнянні з минулим роком	У т. ч. засуджено за статтями КК України						Смертна кара замінена позбавленням волі	Помилувано
			93	56	69	69 ¹	86 ¹	Частина 4 ст. 117		
1981	186	+22	180	2	2	-	1	-	1	17
1982	227	+41	212	7	5	1	-	-	2	14
1983	177	-50	170	1	2	1	-	2	1	10
1984	145	-32	133	6	2	-	2	-	2	8
1985	144	-1	136	3	4	-	-	-	1	10
1986	141	-3	131	4	2	-	3	1	-	3
1987	101	-40	94	6	-	-	1	-	-	9
1988	62	-39	60	2	-	-	-	-	-	8
1989	85	+23	82	1	1	1	-	-	-	9
1990	117	+32	116	1	-	1	-	-	-	10
1991	111	-6	110	1	-	-	-	-	-	5
1992	80	-31	80	-	-	-	-	-	-	10
1993	127	+47	127	-	-	-	-	-	-	8
1994	168	+41	168	-	-	-	-	-	-	8
1995	185	+23	185	-	-	-	-	-	-	29
всього	2 056	-	1984	34	18	3	7	3	7	158

Таблиця № 2

Мотиви, з яких учинялися умисні вбивства за обтяжуючих обставин у 1981–1995 рр.

Рік	Засуджено за ст. 93 КК до смертної кари	Мотив і мета													
		Користь п. «а»	%	Хуліганство п. «б»	%	У зв'язку з вик. службов. «з»	%	За вбивство вагітної п. «д»	%	Приховані злочини п. «е»	%	Звільнення п. «ж»	%	З несправні	%
1981	180	66	36,8	22	12,2	7	3,9	-	-	13	7,2	25	13,8	47	26,1
1982	212	68	32	23	10,8	15	7,1	3	1,4	9	4,3	22	10,4	72	34
1983	170	58	34,2	24	14,1	10	5,9	-	-	16	9,4	15	8,8	47	27,6
1984	133	34	25,6	16	12,1	10	7,6	4	3	13	9,8	15	11,2	41	30,8
1985	136	46	33,8	17	12,5	7	5,1	1	0,7	9	6,6	7	5,2	49	36,1
1986	131	43	32,8	13	9,9	12	9,2	1	0,7	9	6,9	9	6,9	44	33,6
1987	94	28	29,9	8	8,5	6	6,4	-	-	10	10,6	7	7,4	35	37,2
1988	60	22	36,7	8	13,3	-	-	1	1,7	8	13,3	7	11,7	14	23,3
1989	82	31	37,8	6	7,3	3	3,7	-	-	16	19,5	9	11	17	20,7
1990	116	37	31,9	6	5,2	2	1,7	-	-	17	14,7	21	18,1	33	28,4
1991	110	44	40	10	9,1	9	8,2	-	-	19	17,3	15	13,6	13	11,8
1992	80	35	43,8	5	6,2	2	2,4	-	-	3	3,8	11	13,8	24	30
1993	127	51	40,2	11	8,7	8	6,3	-	-	17	13,3	10	7,9	30	23,6
1994	168	90	53,6	9	5,4	6	3,5	-	-	24	14,3	15	8,9	24	14,3
1995	185	86	46,7	8	4,3	11	5,8	-	-	24	13	19	10,2	37	20
всього	1984	739	37,2	18,6	9,4	108	5,5	10	0,5	207	10,4	207	10,4	527	26,6

Таблиця № 3

	За роками																
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	Всього	
Всього засуджено за ст. 93 КК України до смертної кари	180	212	170	133	136	131	94	60	82	116	110	80	127	168	185	1984	
З них																	
Вчинили злочини в містах, смт	132	153	126	96	101	95	64	48	60	70	66	68	85	126	130	1420	
%	73,3	72,2	74,1	72,3	74,3	72,5	68,1	80	73,1	60,3	60	85	66,9	75	70,3	71,6	
Вчинили злочини в сільській місцевості	48	59	44	37	35	36	30	12	22	46	44	12	42	42	55	564	
%	26,7	27,8	25,9	27,7	25,7	27,5	31,9	20	26,9	39,7	40	15	33,1	25	29,7	28,4	

Таблиця № 4

	За роками															Всього
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	
Всього засуджено за ст. 93 КК України до смертної кари	180	212	170	133	136	131	94	60	82	116	110	80	127	168	185	1984
З них під час скоєння злочину знаходились у стані сп'яніння	133	164	128	105	104	99	63	44	48	63	59	48	92	116	127	139
%	74	77	75	79	77	76	67	73	59	54	54	60	72	69	69	70

Таблиця № 5

	За роками															Всього
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	
Всього засуджено за ст. 93 КК України до смертної кари	180	212	170	133	136	131	94	60	82	116	110	80	127	168	185	1984
Вони вбили осіб	211	257	215	154	185	155	125	88	126	173	142	125	127	241	284	2608
З них дітей	16	16	14	7	13	14	14	14	21	19	15	14	21	17	79	294
Кожний вбивця в середньому позбавляв життя осіб	1,2	1,2	1,26	1,15	1,36	1,18	1,32	1,47	1,54	1,49	1,29	1,56	1	1,43	1,54	1,31

Таблиця № 6

Дані про вік і рід занять осіб, засуджених до смертної кари за ст. 93 КК України в 1981–1995 рр.

	За роками															Всього
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	
Всього засуджено за ст. 93 КК України до смертної кари	180	212	170	133	136	131	94	60	82	116	110	80	127	168	185	1984
За віком 18–25 років	68	79	70	43	54	40	28	22	26	24	42	30	37	62	62	687
%	37,8	37,3	41,1	32,3	39,7	30,5	29,8	36,7	31,7	20,7	38,2	37,5	29,1	36,9	33,5	512,8
26–30 років	42	48	33	29	34	34	27	18	18	31	29	14	21	45	57	480
%	23,3	22,6	19,4	21,8	25	26	28,7	30	22	26,8	26,4	17,5	16,5	26,8	30,8	363,6
31–40 років	32	65	36	44	28	31	26	13	25	49	28	25	41	40	42	525
%	17,8	30,7	21,3	33,1	20,6	23,7	27,7	21,6	30,5	42,2	25,4	31,3	32,3	23,8	22,7	404,7
понад 40 років	38	20	31	17	20	26	13	7	13	12	11	11	28	21	24	292
%	21,1	9,4	18,2	12,8	14,7	19,8	13,8	11,7	15,8	10,3	10	13,7	22,1	12,5	13	218,9
За родом занять робітники	75	88	73	66	65	68	48	35	36	24						
Колгоспники	7	12	8	3	3	4	6	3	-	-						
службовці	3	4	4	1	6	-	1	-	4	-						
Всього працюючих	85	104	85	70	74	72	55	38	40	24	34	35	57	67	68	908
%	47,2	49,1	50	52,6	54,4	55	58,5	63,3	48,8	20,7	31	43,6	44,9	40	36,8	695,9
Учні, студенти	-	3	5	3	2	3	1	-	1	2	1	1	-	-	-	22
пенсіонери	2	1	3	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	10
%	1,1	0,5	1,8	0,7	-	0,8	2,1	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Неде працювали	60	77	67	54	53	52	30	21	40	88	72	43	69	100	116	942
%	33,4	36,3	39,4	40,5	39	39,7	32	35	48,8	75,7	65,5	53,8	54,3	59,4	62,7	715,5
Відбували покарання в ВТК	33	27	10	5	7	3	6	1	1	2	3	1	1	1	1	102
%	18,3	12,7	5,9	3,7	5,1	2,2	6,3	1,7	1,2	1,8	2,6	1,3	0,8	0,6	0,5	64,7

Таблиця № 7

Кількість засуджених за умисні вбивства у 1990–2005 рр.
(за вироками, що набрали законної сили)

№ п/п	Роки	Усього засуджено осіб за вчинення усіх видів злочинів	З них			
			Засуджено за статтями 115 (93, 94) КК України	Питома вага до усіх засуджених, %	У тому числі	
					Засуджено до позбавлення волі за статтями 115 (93, 94) КК України	Питома вага до засуджених осіб за статтями 115 (93, 94) КК України, %
А	Б	1	2	3	4	5
1	1990	104 199	1 808	1,7	1 689	93,4
2	1991	108 553	1 933	1,8	1 789	92,6
3	1992	115 260	1 896	1,6	1 779	93,8
4	1993	152 878	2 463	1,6	2 273	92,3
5	1994	174 959	2 503	1,4	2 314	92,4
6	1995	212 915	2 952	1,4	2 715	92,0
7	1996	242 124	3 377	1,4	3 167	93,8
8	1997	237 790	3 245	1,4	3 074	94,7
9	1998	232 598	3 252	1,4	3 073	94,5
10	1999	222 239	3 332	1,5	3 199	96,0
11	2000	230 903	3 710	1,6	3 566	96,1
12	2001	201 627	3 068	1,5	2 877	93,8
13	2002	194 212	2 996	1,5	2 796	93,3
14	2003	201 081	2 987	1,5	2 803	93,8
15	2004	204 794	2 197	1,1	2 131	97,0
16	2005	176 934	2 107	1,2	1 998	94,8

Таблиця № 8

Засуджено осіб за вчинення умисних убивств
(за вироками, що набрали законної сили)

№ п/п	Найменування показника	Роки			І півріччя 2006 р.
		2003	2004	2005	
1	Кількість осіб, засуджених за вчинення умисних убивств (статті 115 (93, 94) КК)	2 987	2 197	2 107	959
2	Чисельність постійного населення віком 14 років і старше (станом на 1 січня відповідного року)	40 974 116	40 871 146	40 754 568	40 596 411
3	Коефіцієнт судимості за вчинення умисних убивств у розрахунку на 100 тис. постійного населення	7,3	5,4	5,2	2,4

Зміст

Передмова	3
Перелік уживаних скорочень	5
Розділ I	
Загальні вказівки щодо розгляду справ про злочини проти життя особи	13
Конституція України (витяг)	11
1. Основні роз'яснення	
Пленуму Верховного Суду України	13
Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2</i>	14
Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13</i> (витяг)	30
Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 р. № 4</i> (Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 11 червня 2004 р. № 10) (витяг)	38

Про судову практику у справах про необхідну оборону <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 (витяг)</i>	49
Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. № 8 (Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 р. № 15) (витяг)</i>	53
Про практику призначення судами кримінального покарання <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 (Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 18) (витяг)</i>	56
2. Об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину	60
3. Встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень	65
Кримінально-процесуальний кодекс України <i>(витяг)</i>	65
Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень <i>Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6 (витяг)</i>	65
Положення про медико-соціальну експертизу <i>Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1992 р. № 83 (витяг)</i>	78

Розділ II Умисне вбивство (ст. 115 КК)	83
1. Зміст умислу винного у справах про посягання на життя особи	85
При вирішенні питання про наявність у винної особи умислу на позбавлення потерпілого життя слід враховувати як спосіб і знаряддя злочину, так і кількість та локалізацію тілесних ушкоджень, а також інші обставини вчинення злочину, на підставі яких можна зробити висновок про зміст і спрямованість умислу винного <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 15 квітня 1999 р. (витяг)</i>	95
Про наявність умислу на вбивство потерпілого свідчать, зокрема, спосіб заподіяння тілесних ушкоджень та локалізація поранень. Дії, розпочаті як таємне викрадення чужого майна, у зв'язку із втручанням сторожа переросли в розбійний напад <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 12 квітня 2005 р. (витяг)</i>	97
Кількість, характер, локалізація, сила нанесення ножових поранень і знаряддя вчинення злочину свідчать про спрямованість умислу на заподіяння смерті потерпілої, хоча вона не настала з незалежних від волі винного обставин <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 17 січня 2006 р. (витяг)</i>	101

Суд обґрунтовано визнав прямий умисел на вбивство у діях засудженого, який, будучи раніше судимим за умисне вбивство, паніс ножем колото-різані поранення ший та грудей зліва з ушкодженням серця, що призвело до смерті потерпілого <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 квітня 2006 р.</i> (витяг)	104
Здавлюючи зі значною силою шию потерпілої, що призвело до перелому щитовидного хряща, особа передбачала настання смерті, тому діяла з прямим умислом на вбивство, яке не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 8 червня 2006 р.</i> (витяг)	109
2. Співучасть у вбивстві та ексцес виконавця	113
3. Замах на злочин, добровільна відмова від вбивства потерпілого	120
Замах на вбивство можливий лише з прямим умислом <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 2 квітня 1996 р.</i> (витяг)	130
Наслідки замаху на умисне вбивство, поєданого із замахом на зґвалтування, повністю охоплюються ст. 17, ч. 3 ст. 117 і ст. 17, п. «ж» ст. 93 КК і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 101 КК як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень не потребують <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 29 серпня 2000 р.</i> (витяг)	132

Замах на умисне вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом. Порушення цієї вимоги закону призвело до перекваліфікації дій засудженого з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 на ч. 1 ст. 121 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 8 лютого 2005 р.</i> (витяг)	134
4. Кваліфікація помилки в об'єкті посягання при вбивстві	136
Розділ III Кваліфікація умисного вбивства за ч. 1 ст. 115 КК	139
Суд дійшов висновку про доведеність винності засудженого в умисному вбивстві потерпілої на підставі доказів, які були ретельно перевірені в судовому засіданні та отримали відповідну оцінку <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 17 січня 2006 р.</i> (витяг)	146
Умисне вбивство під час сварки на ґрунті особистих стосунків правильно кваліфіковано за ч. 1 ст. 115 КК України. Підстав для перекваліфікації дій засудженого на ст. 121 КК України не знайдено <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 7 лютого 2006 р.</i> (витяг)	150
Розділ IV Умисне вбивство, вчинене при кваліфікаційних обставинах (ч. 2 ст. 115 КК)	153

1. Кваліфікація вбивства за кількома обтяжуючими обставинами	155
Визнаючи особу винною у вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин, суд повинен сформулювати обвинувачення і мотивувальну частину вироку, виходячи з доведених кваліфікуючих ознак цього злочину <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 листопада 2003 р.</i> (витяг)	158
2. Умисне вбивство двох або більше осіб	160
Вбивство двох або більше осіб кваліфікується за п. «г» ст. 93 КК України лише в тому випадку, коли дії винного охоплювались єдиним умислом і були вчинені, як правило, одночасно <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 1997 р.</i> (витяг)	165
За наявності умислу на вбивство двох осіб умисне вбивство однієї людини і замах на життя іншої незалежно від послідовності злочинних дій підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених статтями 17, 94 та п. «г» ст. 93 КК України <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 30 вересня 1999 р.</i> (витяг)	168
Визнаючи засудженого винним в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень з хуліганських мотивів (ч. 1 ст. 101, ч. 3 ст. 206 КК України), суд не взяв до уваги, що той робив прицільні постріли з вогнепальної зброї в трьох потерпілих із близької відстані, що свідчить про наявність у його діях замаху	

на умисне вбивство трьох осіб з хуліганських мотивів <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 8 серпня 2000 р.</i> (витяг)	171
Умисне вбивство із мисливської рушниці на ґрунті напружених і неприязних стосунків двох осіб не може кваліфікуватись як вбивство при перевищенні меж необхідної оборони <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 лютого 2006 р.</i> (витяг)	174
Дії засудженого, який учинив умисне вбивство на ґрунті особистих неприязних стосунків трьох осіб, правильно кваліфіковані за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 лютого 2006 р.</i> (витяг)	177
Умисне вбивство у сварці однієї особи та вмисне вбивство іншої з метою приховання першого судом кваліфіковано за ч. 1 та пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 лютого 2006 р.</i> (витяг)	180
Суд правильно кваліфікував дії засудженого за ч. 2 ст. 15 і пунктами 1, 5 і 7 ч. 2 ст. 115 КК України як закінчений замах на умисне вбивство	

двох і більше осіб, вчинений з хуліганських мотивів і способом, небезпечним для життя багатьох осіб <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 березня 2006 р.</i> (витяг)	186
Умисне вбивство на ґрунті особистих неприязних стосунків однієї особи, замах на життя іншої правильно кваліфіковано за ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 15 і п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 4 квітня 2006 р.</i> (витяг)	190
Замах на вбивство двох осіб за попередньою змовою при розбійному нападі з особливою жорстокістю, поєднаний із задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, суд правильно кваліфікував за ч. 2 ст. 15, пунктами 1, 4, 6, 10, 12 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 20 квітня 2006 р.</i> (витяг)	193
Суд повно дослідив обставини справи, дав належну оцінку наявним у ній доказам і правильно кваліфікував дії засудженого за пунктами 1, 4 ч. 2 ст. 115 КК України за вбивство з особливою жорстокістю своєї матері та нареченої брата <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 квітня 2006 р.</i> (витяг)	199

3. Умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК)	201
Закінчений замах на вбивство малолітньої дитини з особливою жорстокістю правильно кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, пунктами 2, 4 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 17 січня 2006 р.</i> (витяг)	203
Умисне вбивство малолітньої дитини правильно кваліфіковано судом за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 4 липня 2006 р.</i> (витяг)	207
4. Вбивство заручника (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК)	210
5. Умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК)	211
Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних, психічних чи моральних страждань <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 серпня 2003 р.</i> (витяг)	225
Умисне вбивство визнається вчиненим з особливою жорстокістю, коли винний усвідомлював, що завдає потерпілому особливих мук і страждань <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України</i>	

від 15 липня 2003 р. (витяг)	227
Спосіб убивства — заподіяння різними знаряддями злочину (молотком, ножом і каменем) значної кількості тілесних ушкоджень зі спричиненням потерпілому особливих страждань — та усвідомлення цієї обставини винною особою свідчать про вчинення останньою умисного вбивства з особливою жорстокістю. Позбавлення потерпілого життя без будь-якого приводу (з бажання виявити грубу силу та зазнати відчуттів, пов'язаних із убивством людини) кваліфікується як убивство з хуліганських мотивів <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 11 травня 1999 р. (витяг)</i>	230
З вироку суду виключено за недоведеністю умислу таку кваліфікуючу ознаку вбивства, як вчинення цього злочину з особливою жорстокістю <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31 січня 2006 р. (витяг)</i>	233
Особливі страждання і мучення, спричинені потерпілому при позбавленні його життя, дають підстави для кваліфікації вбивства як вчиненого з особливою жорстокістю <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 березня 2006 р. (витяг)</i>	240
Кількість і характер спричинених потерпілому тілесних ушкоджень (не менш 100–130 ударів) травмуючими предметами, їх локалізація, знаряддя злочину, значна сила та механізм їх	

заподіяння свідчать про наявність у засуджених умислу на вмисне вбивство з особливою жорстокістю <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 травня 2006 р. (витяг)</i>	245
Характер вчинених засудженим дій, пов'язаних із нанесенням ним потерплій руками та викруткою численних ударів (74) у життєво важливі органи, а також здавлюванням її шиї руками, внаслідок чого потерпіла зазнавала особливих страждань, свідчить про те, що він діяв з умислом на її вбивство з особливою жорстокістю <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 червня 2006 р. (витяг)</i>	252
Дії засуджених, які з помсти за відмову збільшити розмір оплати за виконану роботу облили потерпілого бензином і підпалили його, свідчать про наявність у них прямого умислу на вбивство і виявлення ними в цей час особливої жорстокості. Кваліфікація дій винних за п. 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України визнана необґрунтованою <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 15 червня 2006 р. (витяг)</i>	255
Дії винного, який з метою позбавлення життя наніс потерпілому 36 ножових поранень, обґрунтовано кваліфіковано за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України як вбивство з особливою жорстокістю <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України</i>	

від 20 липня 2006 р. (витяг)	263
6. Умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК)	265
7. Умисне вбивство з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК)	271
Вбивство, вчинене з метою заволодіння квартирою, підлягає кваліфікації за п. «а» ст. 93 КК України і додаткової кваліфікації за ч. 3 ст. 142 КК України не потребує <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 7 серпня 1997 р.</i> (витяг)	283
Розбійний напад, поєднаний з умисним убивством із корисливих мотивів, помилково кваліфіковано ще й за ч. 2 ст. 185 КК України як крадіжку майна потерпілого <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 28 жовтня 2003 р.</i> (витяг)	285
У разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння майном <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 жовтня 2005 р.</i> (витяг)	288

Суд обґрунтовано дійшов висновку про доведеність винності засудженого у вчиненні розбійного нападу, поєднаного з проникненням у житло, й умисного вбивства потерпілої з корисливих мотивів і правильно кваліфікував його дії у цій частині за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 січня 2006 р.</i> (витяг)	292
Злочин не було закінчено з причин, які не залежали від волі винного — внаслідок своєчасного виявлення пораненого і надання йому необхідної медичної допомоги <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 24 січня 2006 р.</i> (витяг)	297
Умисне вбивство з корисливих мотивів у зв'язку з відмовою потерпілої виконати вимоги засуджених передачі їм належного їй майна (грошей) правильно кваліфіковано судом за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 189 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 березня 2006 р.</i> (витяг)	301
З огляду на докази, що були досліджені в судовому засіданні, суд правильно кваліфікував дії засуджених за пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України як вбивство з корисливих мотивів і розбійний напад <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України</i>	

від 23 березня 2006 р. (витяг)	305
Розбійний напад, поєднаний із замахом на умисне вбивство з корисливих мотивів, помилково кваліфіковано як із проникненням у житло <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 4 квітня 2006 р.</i> (витяг)	309
Замах на умисне вбивство під час розбійного нападу правильно кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, п. 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 1 ст. 187 КК України. <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 4 травня 2006 р.</i> (витяг)	316
Умисне вбивство з корисливих мотивів під час розбійного нападу визнано вчиненим з особливою жорстокістю, про що свідчить велика кількість спричинених потерпілому тілесних ушкоджень у життєво важливі органи та спосіб їх заподіяння <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 18 травня 2006 р.</i> (витяг)	320
Суд обгрунтовано визнав винними засуджених у замаху на умисне вбивство потерпілого з корисливих мотивів, вчиненому за попередньою змовою групою осіб під час розбійного нападу на потерпілого <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 15 червня 2006 р.</i> (витяг)	324
Вбивство, вчинене з метою заволодіння наркотичними засобами, правильно кваліфіковано як вчинене	

з корисливих мотивів. Незаконне заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та наступне їх зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи без такої мети, а також їх незаконний збут утворюють сукупність злочинів, передбачених статтями 307, 308 чи ст. 309 КК, проте не утворюють ознаки повторності, передбаченої ч. 2 ст. 307 або ч. 2 ст. 309 КК України	
<i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 липня 2006 р.</i> (витяг)	328
8. Умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК)	332
Умисне вбивство засудженими потерпілого з особливою жорстокістю з використанням незначного приводу правильно кваліфіковано як вчинене з хуліганських мотивів за пунктами 4, 7, 12 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 18 квітня 2006 р.</i> (витяг)	341
9. Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК)	348
Замах на вбивство посадової особи у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку правильно кваліфіковано за ч. 2 ст. 15, п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 4 квітня 2006 р.</i> (витяг)	354
10. Умисне вбивство з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення (п. 9 ч. 2 ст. 115)	361

- 11. Умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (п. 10 ч. 2 ст. 115) 363**
- Дії винних, які вчинили зґвалтування потерпілої групою осіб та умисне її вбивство з метою приховання цього злочину, за попередньою змовою групою осіб, судом кваліфіковані за пунктами 9, 12 ч. 2 ст. 115 та ч. 4 ст. 152 КК України
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 31 січня 2006 р. (витяг) 366*
- Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане зі зґвалтуванням потерпілої, правильно кваліфіковано судом за пунктами 10, 12 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 152 КК України
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 березня 2006 р. (витяг) 371*
- 12. Умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115) 376**
- Суд правильно кваліфікував за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України дії засуджених, які вчинили умисне вбивство на замовлення з метою одержання грошової винагороди
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 березня 2006 р. (витяг) 378*
- За умови, що вбивство потерпілого не було вчинено, оскільки особа, якій було замовлено вбивство, була працівником міліції і відповідно до закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» діяла з метою викриття замовника вбивства,

- дії останнього підлягають кваліфікації як готування до вбивства на замовлення. Вирок скасовано у зв'язку з тим, що міра покарання засудженій призначена без урахування характеру і ступеня тяжкості вчиненого злочину
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 березня 2006 р. (витяг) 385*
- Дії засуджених правильно кваліфіковані за пунктами 6, 11, 12 ч. 2 ст. 115 КК України, оскільки умисне вбивство на замовлення було вчинено ними з метою одержання грошової винагороди, тобто з корисливих мотивів
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 квітня 2006 р. (витяг) 387*
- Дії особи — замовника вбивства, яка схилила іншу особу до вчинення злочину, та пособника цього вбивства кваліфіковані як співучасть у злочині відповідно за ч. 4 ст. 27 і ч. 5 ст. 27 та пунктами 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 квітня 2006 р. (витяг) 397*
- Суд правильно кваліфікував дії засудженої за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 27, п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України як закінчений замах на умисне вбивство на замовлення
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 липня 2006 р. (витяг) 405*

- 13. Умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115)411**
- Під умисним убивством, вчиненим за попереднім зговором групою осіб, розуміється таке вбивство, в якому брали участь як співвиконавці принаймні дві особи, які попередньо домовилися про його спільне здійснення
- Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 24 листопада 1998 р. (витяг)416*
- Особа, яка в групі з іншими виконавцями, будучи попередньо об'єднана з ними єдиним умислом, вчинила частину дій, спрямованих на позбавлення життя потерпілого, підлягає кримінальній відповідальності за п. «і» ст. 93 КК України як співвиконавець цього злочину незалежно від наслідків своїх дій
- Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 23 листопада 2000 р. (витяг)419*
- Заподіяння потерпілому ножового поранення життєво важливих органів з метою позбавити його життя правильно кваліфіковано судом як замах на умисне вбивство. Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили кілька осіб, які заздалегідь про це домовились
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 липня 2004 р. (витяг)423*
- Суд правильно кваліфікував за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України дії засуджених,

- які з метою позбавлення потерпілої життя викинули її з вікна квартири на восьмому поверсі
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 квітня 2006 р. (витяг)428*
- Вчиненим за попередньою змовою групою осіб умисне вбивство вважається тоді, коли в позбавленні потерпілого життя брали участь кілька осіб (дві і більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовились про спільне його виконання
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 червня 2006 р. (витяг)432*
- Суд обґрунтовано дійшов висновку, що, наносячи удар сокирою в обличчя, засуджений мав умисел на позбавлення життя потерпілого, але не довів до кінця через обставини, які не залежали від його волі, тому що потерпілий зумів втекти.
- Дії винних, які по чергово й узгоджено нанесли потерпілому серію ударів ножем у життєво важливі органи і в такий спосіб позбавили його життя, правильно розцінені судом як умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб.
- Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 липня 2006 р. (витяг)435*
- 14. Умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 КК (п. 13 ч. 2 ст. 115 КК)439**
- Дії засудженого, який учинив умисне вбивство на ґрунті особистих стосунків, правильно кваліфіковані судом

за ч. 1 ст. 115 КК України, оскільки за раніше
вчинене суспільно небезпечне діяння —
позбавлення життя двох осіб у стані неосудності —
до нього були застосовані примусові
заходи медичного характеру
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 23 лютого 2006 р.
(витяг) 443*

**15. Заподіяння смерті внаслідок перевищення влади
або службових повноважень 447**

Розділ V

**Відмежування умисного вбивства і вбивства
через необережність від транспортних злочинів 449**

Необережне позбавлення життя потерпілої в результаті
дорожньо-транспортної пригоди помилково кваліфіковано
за ст. 98 КК України (1960 р.) як вбивство з необережності.
Особа, яка не досягла 16-річного віку,
не є суб'єктом злочину,
передбаченим ст. 215 КК України (1960 р.)
*Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду УРСР
від 12 травня 1987 р.
(витяг) 455*

Розділ VI

**Відмежування умисного вбивства або вбивства
через необережність від умисного
заподіяння тяжкого тілесного ушкодження 457**

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння
тяжкого тілесного ушкодження, внаслідок якого
настала смерть потерпілого, необхідно виходити
з сукупності всіх обставин злочину: його знаряддя,
способу вчинення, кількості й локалізації поранень тощо
*Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України*

*від 24 березня 1998 р.
(витяг) 465*

Суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій,
яке є визначальним при відмежуванні умисного
вбивства від заподіяння тяжкого тілесного ушкодження,
внаслідок якого настала смерть потерпілого,
необхідно оцінювати не тільки керуючись показаннями
винного, а й урахувуючи сукупність усіх зібраних доказів:
показання свідків, потерпілих про характер злочинних дій
винного, причини їх припинення, знаряддя вчинення
злочину, висновки судово-медичної експертизи
про локалізацію і характер поранень тощо
*Ухвала судової колегії в кримінальних справах
Верховного Суду України
від 4 травня 2000 р.
(витяг) 468*

Злочинні дії засуджених перекваліфіковано
з ч. 2 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 121 цього
Кодексу у зв'язку з відсутністю в них умислу
на вбивство за попередньою змовою групою осіб
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 31 січня 2005 р.
(витяг) 471*

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння
тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили
смерть потерпілого, необхідно враховувати,
зокрема, характер і локалізацію ушкоджень,
а також спосіб їх заподіяння
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 29 березня 2005 р.
(витяг) 475*

При відмежуванні умисного вбивства від заподіяння
тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких настала смерть

потерпілого, суду слід виходити з сукупності всіх обставин вчиненого злочину, при цьому враховувати не тільки кількість нанесених поранень, а й використані винним знаряддя і засоби вчинення злочину, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, його стосунки з потерпілим, які передували злочину, поведінку під час вчинення злочину, причини припинення злочинних дій винного тощо	
<i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 12 січня 2006 р.</i>	
<i>(витяг)</i>	480
Оскільки засуджені діяли з прямим умислом на заподіяння смерті потерпілому, а не на спричинення йому тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті, дії засуджених не можуть кваліфікуватися за ч. 2 ст. 121 КК України	
<i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 28 березня 2006 р.</i>	
<i>(витяг)</i>	483
Дії особи, винної в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких настала смерть потерпілої, за відсутності або недоведеності умислу винного на заподіяння смерті, не можуть кваліфікуватися як умисне вбивство	
<i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 4 липня 2006 р.</i>	
<i>(витяг)</i>	488
Розділ VII	
Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК)	493
Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок	

тяжкої образи з боку потерпілого, неправильно кваліфіковано за ст. 94 КК України	
<i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 18 липня 2000 р.</i>	
<i>(витяг)</i>	515
Висновок про вчинення злочину у стані сильного душевного хвилювання райсуд зробив без належного дослідження обставин справи	
<i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 28 вересня 2004 р.</i>	
<i>(витяг)</i>	518
Особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обставинці захисту	
<i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 листопада 2004 р.</i>	
<i>(витяг)</i>	520
Розділ VIII	
Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК)	525
Розділ IX	
Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК)	529
Вбивство, вчинене при перевищенні меж необхідної оборони, безпідставно визнано вчиненим у сварці й кваліфіковано за ст. 94 КК України	
<i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України</i>	

від 17 листопада 1998 р. (витяг)	547
Кваліфікуючи дії засудженого за ст. 94 КК України, суд не врахував, що він скористався правом на захист свого житла від протиправного втручання та протизаконного насильства з боку потерпілого, але при цьому обрав такий спосіб захисту, який не відповідав небезпечності посягання, тому зазначені дії перекваліфіковано на ст. 97 КК <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України</i> від 22 серпня 2000 р. (витяг)	550
Замах на вбивство визнано вчиненим на ґрунті особистих неприязних відносин, а не в стані необхідної оборони, оскільки дії потерпілого, який хотів залишитись у будинку до ранку, не носили агресивного характеру і не загрожували життю та здоров'ю засудженого і його сестри <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України</i> від 16 березня 2006 р. (витяг)	553
Розділ Х Умисне вбивство, передбачене іншими статтями КК України (статті 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404, ст. 443 КК 2001 р. чи відповідні статті КК 1960 р.)	557
Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів <i>Постанова Пленуму Верховного Суду України</i> від 26 червня 1992 р. № 8 (Зі змінами та доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України	

від 3 грудня 1997 р. № 12) (витяг)	559
Розділ XI Вбивство через необережність (ст. 119 КК)	569
Роблячи постріли в бік учасників злочинного посягання, особа не мала реальної можливості передбачити попадання дробового заряду в іншу особу, яка була за межами видимості, а тому її вина в необережному вбивстві, передбаченому ст. 98 КК України, виключається <i>Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України</i> від 12 червня 1997 р. (витяг)	587
Лікар несе відповідальність за здоров'я пацієнта незалежно від того, обрав його пацієнт чи він лікував останнього за призначенням. У разі настання смерті пацієнта внаслідок невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків, через злочинну недбалість чи несумлінне до них ставлення лікуючий лікар несе кримінальну відповідальність за вбивство з необережності за ст. 98 КК України 1960 р. або за ст. 140 КК України 2001 р. <i>Ухвала спільного засідання Судової палати у кримінальних справах і Військової судової колегії Верховного Суду України</i> від 14 березня 2003 р. (витяг)	590
Унаслідок неповноти та однобічності дослідження доказів апеляційний суд помилково змінив вирок суду першої інстанції, яким особу було засуджено за умисне вбивство без обтяжуючих обставин, і визнав, що цей злочин вчинено з необережності <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України</i> у справі В.В.	

від 30 жовтня 2003 р.
(витяг)595

Розділ XII

Доведення до самогубства (ст. 120 КК).

**Доведення до самогубства
або до замаху на нього**597

Конвенція про захист прав людини
та основоположних свобод (1950 р.)600

Заборона вчинення самогубства
зі сторонньою допомогою

*Рішення Європейського суду з прав людини
у справі «Прітті проти Сполученого Королівства»
(розглянута у першочерговому порядку згідно
з рішенням того самого суду від 23 січня 2002 р.
відповідно до правил 40 та 41 Регламенту Суду)
від 29 квітня 2002 р.
(витяг)604*

Доведення особи до замаху на самогубство,
що стало наслідком жорстокого з нею поводження,
передбачає наявність безпосереднього
причинного зв'язку між фактом спроби самогубства
та злочинними діями обвинуваченого
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 4 липня 2006 р.
(витяг)611*

Розділ XIII

Погроза вбивством615

1. Погроза вбивством (ст. 129 КК)617

**2. Погроза вбивством, передбачена іншими
статтями КК України
(частинами першими
статей 345, 346, 350, 377, 398, 405 КК 2001 р.
чи відповідними статтями КК 1960 р.)**620

Розділ XIV

**Призначення покарання за вбивство
та замах на нього**623

Міру покарання апеляційний суд обрав з урахуванням
характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого
злочину, даних про особу засудженого
та обставин справи, які пом'якшують
та обтяжують покарання
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 7 лютого 2006 р.
(витяг)628*

Покарання засудженому суд призначив відповідно
до вимог статей 65, 103 КК України з урахуванням
ступеня тяжкості вчинених особливо тяжких злочинів
і даних про особу винного, обставин,
що пом'якшують та обтяжують покарання,
тому підстав для пом'якшення йому покарання
та застосування ст. 69 КК України судова
колегія не знайшла
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 2 березня 2006 р.
(витяг)630*

При призначенні міри покарання особам, засудженим
за п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України, суд правильно
виходив не тільки з загальної оцінки суспільної
небезпечності цього виду злочинів,
а й з оцінки конкретних діянь, вчинених підсудними,
їх особи, а також обставин, які пом'якшують
і обтяжують покарання, встановлених
у справі
*Ухвала колегії суддів Судової палати
у кримінальних справах Верховного Суду України
від 2 березня 2006 р.
(витяг)633*

Вирок змінено, оскільки при призначенні покарання не було враховано, що із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, відрахування в доход держави не може перевищувати десяти відсотків <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 березня 2006 р. (витяг)</i>	639
На підставі положення ч. 4 ст. 67 КК України з вироків виключено посилання суду як на обставини, що обтяжують покарання засуджених — посягання ними на чужу власність із застосуванням насильства із проникненням у житло, а також на те, що засуджений посягнув на життя двох людей з корисливих мотивів, оскільки ці обставини передбачені у пунктах 1, 6 ч. 2 ст. 115 і ч. 4 ст. 187 КК України як ознаки злочину, що впливають на його кваліфікацію <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 28 березня 2006 р. (витяг)</i>	643
Касаційне подання прокурора на м'якість покарання особі, засудженій за умисне вбивство, залишено без задоволення у зв'язку з тим, що міра покарання призначена з урахуванням як ступеня тяжкості вчиненого нею злочину і даних про особу вишнього, так і конкретних обставин, що передували вчиненню цього злочину <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 18 травня 2006 р. (витяг)</i>	649

Розділ XV Питання застосування кримінально-процесуального законодавства	653
Відповідно до ч. 6 ст. 46 КПК заміна одного захисника іншим може мати місце в будь-якій стадії процесу і не призводить до відновлення процесуальних дій, вчинених за участю захисника, якого замінено <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 жовтня 2003 р. (витяг)</i>	656
Захист інтересів неповнолітнього та дорослого співвиконавців злочину одним і тим самим захисником є неприпустимим <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 9 вересня 2004 р. (витяг)</i>	658
Відповідно до ст. 44 КПК участь у справі як захисники можуть брати особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, та інші фахівці в галузі права тільки в тому випадку, коли вони представляють документи, визначені спеціальним законом, який дозволяє таким фахівцям брати участь у кримінальному судочинстві за угодою або за дорученням юридичної особи <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 23 грудня 2003 р. (витяг)</i>	660
Відповідно до ст. 44 КПК право обвинуваченого на захист, яке є однією з конституційних засад судочинства, здійснюється виключно тими особами, які в установленому законом порядку	

- уповноважені виконувати цю процесуальну функцію
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 9 грудня 2004 р.
(витяг)663
- Безпідставне відхилення клопотання засудженого про відтворення технічного запису судового процесу під час розгляду зауважень на протокол судового засідання призвело до скасування ухвали та направлення справи в цій частині на новий судовий розгляд
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 січня 2005 р.
(витяг)664
- Згідно зі ст. 88² КПК відтворення технічного запису судового процесу здійснюється, в числі інших випадків, і під час розгляду зауважень на протокол судового засідання за вимогою сторін чи за ініціативою суду
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 лютого 2006 р.
(витяг)667
- Під час попереднього розгляду справи суд не має права досліджувати докази або давати їм оцінку з точки зору їх достовірності
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 грудня 2004 р.
(витяг)669
- Відповідно до положень ст. 246 КПК під час попереднього розгляду справи суддя з власної ініціативи своєю постановою повертає справу на додаткове

- розслідування у випадках, коли під час провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового слідства. До того ж суддя не має права давати оцінку доказам без їх дослідження в судовому засіданні
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 липня 2006 р.
(витяг)673
- Відповідно до ч. 1 ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 13 червня 2006 р.
(витяг)676
- Згідно зі ст. 281 КПК кримінальна справа може бути направлена на додаткове розслідування у випадку неповноти і неправильності досудового слідства, які не можна усунути в судовому засіданні
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 15 червня 2006 р.
(витяг)680
- Вказівки суду (судді) при поверненні справи на додаткове розслідування є обов'язковими для органу дізнання, слідчого та прокурора
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 травня 2006 р.
(витяг)683

- Відповідно до ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування можливе лише в тому разі, коли неповнота досудового слідства не може бути усунута в судовому засіданні
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 2 листопада 2004 р.
(витяг)688
- Направлення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти досудового слідства зі стадії її попереднього розгляду суддею є неприпустимим
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 10 лютого 2005 р.
(витяг)691
- Відповідно до ст. 281 КПК повернення справи на додаткове розслідування з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства може мати місце лише тоді, коли цю неповноту або неправильність неможливо усунути в судовому засіданні
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 22 березня 2005 р.
(витяг)693
- Постанову судді про повернення справи на додаткове розслідування зі стадії попереднього розгляду скасовано, оскільки її ухвалено без урахування вимог ч. 1 ст. 246 КПК
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 квітня 2005 р.
(витяг)695
- Вирок залишено без зміни, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 334 КПК мотивувальна частина

- обвинувального вироку містить формування обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 квітня 2006 р.
(витяг)698
- Порушення судом вимог ст. 323 КПК щодо законності й обґрунтованості вироку призвело до його скасування і направлення справи на нове розслідування
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 29 березня 2005 р.
(витяг)705
- Під час складання вироку суди повинні суворо виконувати вимоги, передбачені ст. 334 КПК.
Формування обвинувачення, визнане судом доведеним, повинно містити короткий, чіткий і ясний опис обставин справи з зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину, форми вини і мотивів злочину, з наведенням доказів на його підтвердження з відповідними висновками суду
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 травня 2006 р.
(витяг)708
- Касаційні скарги засудженого і його захисника залишені без задоволення, оскільки посилення в них на алібі засудженого спростовується матеріалами справи, які свідчать про те, що після вчинення ним злочинів щодо потерпілої він вжив заходів для негайного залишення села
Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України

від 24 січня 2006 р. (витяг)	719
Виправдувальний вирок щодо особи, обвинуваченої в умисному вбивстві трьох осіб, скасовано, а справу направлено на додаткове розслідування, оскільки всупереч вимогам статей 22 і 64 КПК у справі було поверхово досліджено обставини, що мають істотне значення для правильного її вирішення <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 30 березня 2006 р.</i> (витяг)	726
Вирок скасовано з направленням справи на новий судовий розгляд, так як суд першої інстанції не дав аналізу й оцінки всіх зібраних у справі доказів, які підтверджують чи спростовують пред'явлені обвинувачення <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 16 травня 2006 р.</i> (витяг)	729
Зі вступної частини обвинувального вироку виключено вказівку суду про наявність у засудженого судимості за раніше вчинений злочин <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 30 травня 2006 р.</i> (витяг)	735
Вирок скасовано у зв'язку з неповнотою судового слідства, пов'язаною зі встановленням даних про особу потерпілої, що має істотне значення для правильного вирішення справи й обґрунтованості пред'явленого підсудним обвинувачення <i>Ухвала суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України</i>	

від 11 липня 2006 р. (витяг)	738
Вирок скасовано, а справу провадженням закрито на підставі п. 8 ч. 1 ст. 6 і ст. 400 ¹ КПК у зв'язку зі смертю підсудного до набрання вироком законної сили <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 липня 2006 р.</i> (витяг)	742
Згідно зі ст. 370 КПК істотним порушенням вимог кримінально-процесуального законодавства, яке перешкоджає суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний та обґрунтований вирок, є порушення вимог КПК про обов'язковість пред'явлення обвинувачення <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 квітня 2006 р.</i> (витяг)	745
Ухвалу апеляційного суду скасовано у зв'язку з порушенням вимог ст. 377 КПК <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 27 вересня 2005 р.</i> (витяг)	748
Відповідно до ст. 358 КПК у разі, якщо судове слідство судом першої інстанції було проведено неповно чи однобічно, апеляційний суд може визнати необхідним проведення судового слідства в повному обсязі чи частково <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 7 грудня 2004 р.</i> (витяг)	750

Згідно з вимогами ст. 378 КПК вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам статей 332–335 КК України. У ньому окрім змісту вироку суду першої інстанції та суті апеляції зазначаються мотиви прийнятого рішення, а також підстави, через які апеляцію визнано необґрунтованою <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 7 лютого 2006 р.</i> (витяг)	752
Згідно зі ст. 378 КПК вирок апеляційного суду повинен відповідати вимогам, зазначеним у статтях 332–335 цього Кодексу. Крім того, у вироку апеляційного суду зазначається зміст вироку суду першої інстанції, суть апеляції і мотиви прийнятого рішення. Відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 370 та ст. 398 КПК вирок апеляційного суду в будь-якому разі слід скасувати, якщо порушено право обвинуваченого на захист <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 травня 2006 р.</i> (витяг)	755
Вирок не може бути визнаний законним і обґрунтованим, якщо в порушення вимог статей 64 та 334 КПК суд не встановив і не зазначив у вироку часу вчинення засудженими інкримінованих ним злочинів <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 17 жовтня 2006 р.</i> (витяг)	758
Під час нового розгляду справи після скасування вироку посилення покарання допускається тільки за умови, що вирок було скасовано за м'якістю обраного покарання або у зв'язку	

з необхідністю застосування закону про більш тяжкий злочин <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2003 р.</i> (витяг)	761
Відповідно до ст. 94 КК України під час визначення виду заходів медичного характеру суд зобов'язаний враховувати не тільки характер і тяжкість захворювання, а й ступінь небезпечності психічнохворого для себе та інших осіб <i>Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 15 лютого 2005 р.</i> (витяг)	763
Розділ XVI Кримінально-правова характеристика умисного вбивства	767
1. Кримінально-правова характеристика умисного вбивства за обтяжуючих обставин в історичному та порівняльно-правовому аспектах	769
2. Проблеми кваліфікації умисного вбивства, вчиненого на замовлення	786
Розділ XVII Узагальнення судової практики, статистичні дані та довідкові матеріали	799
1. Європейська Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (1950 р.) і обов'язок захищати право на життя	801
Європейська Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (1950 р.) (витяг)	801
Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини щодо рішення у справі «Трубніков проти Росії»	805

Комюніке Секретаря Європейського суду прав людини щодо рішення у справі «Яллог проти Німеччини»	812
2. Узагальнення судової практики застосування законодавства про відповідальність за умисні вбивства на замовлення, за попереднім зговором та організованою групою	817
(витяг)	817
2.1. Застосування пунктів «и» та «і» ст. 93 КК України ..	820
2.2. Умисне вбивство, вчинене на замовлення	820
2.3. Умисне вбивство, вчинене за попереднім зговором групою осіб	827
2.4. Умисне вбивство, вчинене організованою групою	832
2.5. Додержання процесуальних норм при розслідуванні та судовому розгляді справ	833
2.6. Практика призначення судами покарань	834
3. Узагальнення практики застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (витяг)	835
4. Узагальнення практики призначення судами кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі	849
4.1. Аналіз статистичних даних	851
4.2. Кримінологічна характеристика засуджених. Обставини вчинення злочину	853
4.3. Характеристика об'єктивної сторони злочинів. Питання кваліфікації	857
4.4. Практика призначення покарання	858
4.5. Огляд касаційної практики Верховного Суду України ..	861

4.6. Аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів	864
4.7. Висновки та пропозиції	866
5. Кримінально-правові і кримінологічні аспекти застосування смертної кари судами України до її скасування (витяг)	871
5.1. Дані про стан судимості до смертної кари	872
5.2. Кримінологічна характеристика умисних вбивств за обтяжуючих обставин, за вчинення яких застосовувалась смертна кара	873
5.3. Обставини і способи вчинення умисних вбивств за обтяжуючих обставин	880
5.4. Кримінологічна характеристика засуджених	884
5.5. Кримінологічна характеристика потерпілих	890
5.6. Судовий розгляд справ	892
5.7. Кваліфікація злочинів та інші питання застосування законодавства	894
5.8. Причини і умови, що сприяли скоєнню умисних вбивств за обтяжуючих обставин	905
5.9. Висновки	912

Кримінальне судочинство в Україні

Судова практика

Злочини проти життя особи (вбивства)

Редагування *О.М. Гаврилової*
Коректура *Л.С. Носенко, Ю.О. Печенюк*
Обкладинка художника *В.С. Жиборовського*
Комп'ютерна верстка *О.Р. Карташової*

Підп. до друку 16.07.2007. Формат 60x84 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 55,8. Обл.-вид. арк. 39,38.
Зам. № 7-380.
Ціна договірна.

Видавничий Дім «Ін Юре»

Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21.

Тел./факс: (044) 537-51-20,
537-51-00, 537-51-01

E-mail: info@inyure.kiev.ua
www.inyure.kiev.ua

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК, № 2191 від 20.05.2005 р.

Віддруковано ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
Україна, м. Біла Церква, вул. Л. Курбаса, 4.

Серія «Кодекси України»

Пропонуємо Вам
офіційні видання *Міністерства юстиції України*
з останніми змінами і доповненнями.
Кожне видання містить алфавітно-предметний покажчик,
який значно полегшує процес пошуку необхідної
правової норми, що закріплена в кодексі.

ВЖЕ ВИЙШЛИ ДРУКОМ

Сімейний кодекс
України + Житловий
кодекс Української РСР

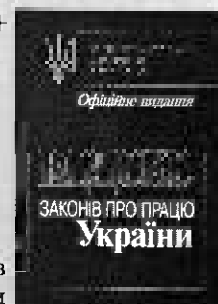
Земельний кодекс України +
Лісовий кодекс України +
Кодекс України про надра

Кримінальний кодекс України +
Кримінально-процесуальний
кодекс України + Кримінально-
виконавчий кодекс України

Кодекс законів
про працю України

Замовляйте кодекси за телефонами:
(044) 537-51-20, 537-51-21 (тел./факс),
або за електронною поштою: sales@inyure.kiev.ua,
або завітайте до нас за адресою:
м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21, 4-й поверх, оф. 413
де Ви зможете ознайомитися
з іншими виданнями Видавничого Дому «Ін Юре»